

T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DE BASIN-SİYASET İLİŞKİSİNE BİR ÖRNEK:
DEMOKRAT İZMİR GAZETESİ (1946-1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ASLI SOLAK

İZMİR-2017

T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİMDALI

TÜRKİYE’DE BASIN-SİYASET İLİŞKİSİNE BİR ÖRNEK: DEMOKRAT İZMİR
GAZETESİ (1946-1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ASLI SOLAK

DANIŞMAN

DOÇ. DR. FEVZİ ÇAKMAK

İZMİR-2017

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı

Tarih : 21.03.2017
Sayı : 71225727-302-14-05/ 224

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı A.İ.İ.T. Yüksek Lisans programı 2013880001 numaralı öğrencisi
Aslı SOLAK ile ilgili Yüksek Lisans tez savunma sınavı tutanağı aşağıdadır
Gereğini arz ederim.

Prof. Dr. Bülent ÇUKUROVA
Anabilim Dalı Başkanı

SINAV TUTANAĞI

Tez sınav jürimiz tarafından incelenen "Türkiye'de Basın-Siyaset İlişkisine Bir Örnek: Demokrat İzmir Gazetesi (1946-1960) başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz /03/2017 tarihinde saat: . 'da toplanarak aşağıda belirtilen şekilde işbölümü yaptıktan sonra adayın tez savunmasını dinlemiştir. Yönetmelik gereğince adaya tezi ile ilgili sorular yöneltilmiş ve tartışmalardan sonra adayın tezi hakkında aşağıdaki karar verilmiştir.

☒ KABUL edilmesine

☒ Oy Birliği ile

BAŞARI NOTU:

(95) Doksanbeş

☐ RED edilmesine

☐ Salt Çoğunlukla

☐ (**) DÜZELTME verilmesine

Tez Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK	
Üye	Prof. Dr. Bülent ÇUKUROVA	
Üye	Yrd. Doç. Dr. Taner BULUT	

ONAY

Prof. Dr. Bülent ÇUKUROVA
Müdür

(**) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci, en geç üç ay içinde gerekli düzeltmeleri yaparak tezini aynı jüri önünde tekrar savunur.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Basın-Siyaset İlişkisine Bir Örnek: Demokrat İzmir Gazetesi (1946-1960)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakça da gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10/04/2017

Aslı SOLAK

ÖZET

Cumhuriyeti tarihindeki önemli dönüm noktalarından biri, İkinci Dünya Savaşı sonrası ülke içinde başlayan çok partili hayata geçiş sürecidir. Bu sürecin iki önemli aktöründen biri iktidarda yer alan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) diğeri ana muhalefet partisi vazifesi gören Demokrat Parti (DP)'dir. Genel siyaset içinde giderek kızışan rekabetçi siyasi hayat, toplum içinde artan demokrasi talepleri ile birleşince, iktidar partisi olan CHP adına çok önemli sıkıntılar baş göstermiştir. Bu dönemde iki parti arasındaki ilişkiler önemli olduğu kadar; kamuoyu oluşturma araçları içinde önemli bir yeri olan basın-yayın organlarının bu süreç içindeki konumları ve oynadıkları rollerde ayrıca incelenmeye değerdir.

Zaman aralığı olarak çok partili hayata geçiş süreci ile Demokrat Parti'nin iktidar yıllarının incelendiği bu çalışmada, İzmir'de yayın hayatına başlayan *İzmir-Demokrat İzmir* gazetesi temel kaynak işlevi görmüştür. İlk başta *İzmir* adı altında yayın hayatına başlayan gazete, dönemin iktidarı Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı yürüttüğü yayın politikası neticesinde kapatılmış; 25 Aralık 1946'dan itibaren *Demokrat İzmir* ismi altında yayınlanmaya devam etmiştir. İktidar partisi olan CHP'ye karşı izlediği sert yayın politikası ile dönemin yerel basın örnekleri arasında öne çıkan ve adından çok sık söz ettiren *Demokrat İzmir* gazetesi, DP'yi şiddetle desteklemiştir. Fakat 1955 yılı sonlarına doğru DP iktidarının Türk siyasetinde oluşturduğu sorunlar karşısında bu kez de dönemin iktidarına karşı yoğun bir muhalefet yapmıştır.

Geçmişte gazetelerin kamuoyu oluşturma araçları içinde önde gelen araçlar olduğundan hareket ettiğimiz bu çalışmada, Ege bölgesi ve İzmir'de adından söz ettiren ve genel siyaseti etkileyen *Demokrat İzmir* gazetesinin 1946 ile 1961 yılları arasındaki dönem içindeki izlediği yayın politikası incelenmiştir. Gazetenin izlediği yayın politikasının İzmir'den başlayarak, Ege Bölgesi ve Türkiye genelindeki etkileri üzerinde durulmuş; Türk siyasetine olan yansımaları ele alınmıştır. İncelenen dönem içinde yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerin *Demokrat İzmir* gazetesi sütunlarından nasıl aktarıldığı; basın yayın organlarının ve *Demokrat İzmir*'in hangi zorluklarla karşılaştıkları verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca iktidar-muhalefet arasındaki

ilişkiler karşısında İzmir siyasetinin nasıl şekillendiği ve Demokrat İzmir gazetesinin kamuoyu oluşturmadaki gücü ortaya konulmaya alışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İzmir, Demokrat İzmir, ok Partili Hayat, İktidar-Muhalefet İlişkileri, Basın, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Seçimler, Askeri Müdahale.

ABSTRACT

The process of the multi-party life transition in the country after the Second World War is one of the most important milestones. In the Republican History. The Republican People's Party (CHP) which is in power/government and The Democrat Party (DP) which is the main opposition party are the two important key actors. The significant troubles appeared on behalf of the CHP which is in power when the increasingly competitive political life in general politics, combined with increasing demands for democracy in society. As for as the relation between the two parties are important, it is worth noting that the media organs, which have an important place in public opinion building tools, are also examined in their positions in this process.

In this study, which examines the multi-party life transition process and the years of the power of the Democrat Party as a time period, *İzmir- Democrat İzmir* Newspaper which started publication life in İzmir, served as a basic source. The newspaper, which first started broadcasting under the name of *İzmir*, was closed as a result of the publication policy against the Republican People's Party which is in power of that period. It has continued to be published under the name of the *Democrat İzmir*. Since December 25, 1946. The *Democrat İzmir* Newspaper, which attracts more attention among the periodical press specimens with its hard-publication politics against the CHP which is in power and who spoke very often about itself, strongly supported the DP. However it made an intense opposition against the power of that period in the face of the problems that the DP government created in Turkish politics towards the end of 1955.

In this study, which we have acted as the leading newspaper means of creating public opinion in the past, the publication policy of the *Democrat İzmir* Newspaper is examined in the period between 1946 and 1961, which spoke of its name in the Aegean Region and İzmir, and affected the general polity. It is focused on the effects of the effects of the publication politics of the newspaper starting from İzmir throughout the Aegean Region and Turkey. How the political, social and economic developments were transferred from columns of the *Democrat İzmir*

Newspaper during the examined period and how the media and the *Democrat İzmir* encountered the difficulties, have been written.

Key Words: İzmir, Democrat İzmir, Multi- Party Life, The Power- Opposition Relations, Media, CHP, Democrat Party, Election, Military Intervention.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖNSÖZ.....	X
TABLO LİSTESİ.....	XII
KISALTMALAR.....	XIV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İZMİR GAZETESİ'NİN KURULUŞU VE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ DÖNEMİNDE DEMOKRAT İZMİR (1946-1950)

I- İZMİR GAZETESİ'NİN KURULUŞU.....	18
II- DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULUŞUNA GİDEN SÜREÇ.....	19
2.1. Dörtlü Takrir ve Demokrat Parti'nin Kuruluşu.....	21
2.1.2. Demokrat Parti'nin İzmir'de Örgütlenme Süreci.....	26
III- 1946 SEÇİMLERİ VE SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER.....	31
3.1. İktidar – Muhalefet Arasındaki İlk Temaslar.....	31
3.2. Genel ve Yerel Seçimlerin İzmir Gazetesine Olan Yansımaları.....	35
3.2.1. 26 Mayıs 1946 Yılı Belediye Seçimi ve Sonuçları.....	35
3.2.2. 21 Temmuz 1946 Yılı Genel Seçimi.....	43
3.2.2.1. Seçim Süreci Gerginliklerinin İzmir Kamuoyundaki Etkileri.....	43
3.2.2.2. 21 Temmuz 1946 Milletvekili Seçimleri ve Sonuçları.....	46
IV- RECEP PEKER HÜKÜMETİ'NİN KURULMASI VE SONRASINDAKİ GELİŞMELER.....	62
4.1. Basın Kanunu.....	65
4.2. 7 Eylül Kararları ve Muhalefetin Yükselen Sesi.....	69

4.3. 1947 Bütçe Görüşmeleri ve Yaşanan Tartışmalar.....	73
V- İZMİR GAZETESİ'NİN DEMOKRAT İZMİR'E DÖNÜŞÜMÜ.....	77
VI- 12 TEMMUZ BEYANNAMESİ'NE GİDEN SÜREÇ VE BEYANNAMENİN SİYASİ PARTİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	83
6.1. Demokrat Partinin I. Büyük Kongresi.....	83
6.2. Beyanname'nin Cumhuriyet Halk Partisi Üzerindeki Etkisi ve Parti İçindeki Hizipleşmeler.....	88
6.2.1. CHP'nin Yedinci Kurultayı.....	95
6.3. Beyanname'nin Demokrat Parti Üzerindeki Etkisi: Parti İç Bölünme ve Millet Partisi'nin Kuruluşu.....	101
VII- 1948-1950 YILLARI ARASINDA TÜRK SİYASİ HAYATINDAKİ DİĞER GELİŞMELER.....	121
7.1. Hasan Saka Hükümeti ve Seçim Kanunu.....	121
7.2. Şemsettin Günaltay Hükümeti.....	127
7.3. Demokrat Parti II. Büyük Kongresi.....	129
VIII- 1946- 1950 DÖNEMİNDE DEMOKRAT İZMİR GAZETESİ GÖZÜNDEN SİYASİLERİN İZMİR GÜNLERİ.....	135
IX- DEMOKRAT İZMİR SÜTUNLARINDAN 1950 YILI GENEL SEÇİMİ.....	148
9.1. Seçim Kanunu Değişikliği.....	148
9.2. Seçime Giden Süreç ve İzmir Kamuoyu.....	153
9.3. 1950 Yılı Genel Seçim Sonuçları.....	166

İKİNCİ BÖLÜM
DEMOKRAT İZMİR GAZETESİ GÖZÜNDEN DEMOKRAT PARTİ
İKTİDARI (1950-1955)

I- DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ İLK İCRAATLARI.....	178
1.1. Bürokrasi ve Askeri Kadroda Yapılan Değişiklikler.....	178
1.2. Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması ve Demokrat İzmir Gazetesine Yansıması.....	180
1.3. Af Kanunu.....	182
1.4. Kore'ye Asker Gönderilmesi.....	184
1.5. 1950 Yılı Muhtar ve Belediye Seçimlerinin Demokrat İzmir Gazetesine Yansıması.....	187
II- DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ'NDE İKTİDAR-MUHALEFET İLİŞKİLERİ.....	194
2.1. İktidar-Muhalefet İlişkilerinde Devr-i Sabık Meselesi.....	194
2.2. Millet Partisi'nin I. Büyük Kongresi.....	196
2.3. CHP VIII. Kurultayı.....	198
2.4. Halkevlerinin Kapatılması ve CHP Mallarının Hazineye Devri.....	200
III- DEMOKRAT PARTİ'NİN İRTİCA MESELESİ KARŞISINDAKİ DURUŞU.....	209
3.1. Atatürk'ü Koruma Kanunu.....	209
3.2. Malatya Suikastı ve İrtica Meselesi.....	218
3.3. Millet Partisi'nin Kapatılması.....	224
IV- 1954 GENEL SEÇİMLERİ.....	231
4.1. Seçim Kanununda Yapılan Değişiklikler.....	231
4.2. Muhalefetin Birleşme Çabaları.....	232
4.3. 1954 Genel Seçimleri: Seçime Giden Süreç ve Seçim Sonuçları.....	236

V- DEMOKRATİK OLMAYAN UYGULAMALAR.....	245
5.1. Malatya ve Kırşehir'in Cezalandırılması.....	247
5.2. 5545 Sayılı Seçim Kanununda Yapılan Değişiklikler.....	251
5.3. Öğretim Üyeleri ve Kamu Çalışanlarına Yönelik Kanunî Düzenlemeler.....	252
VI- 1955 YILI İÇ SİYASİ GELİŞMELER.....	253
6.1. Kıbrıs Sorunu ve 6-7 Eylül Olayları.....	253
6.2. İspat Hakkı.....	259
6.3. Demokrat Parti'nin Dördüncü Büyük Kongresi.....	265
6.4. Yerel Seçimler: Muhtar ve 1955 Yılı Belediye Seçimler.....	267

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT İZMİR GAZETESİ'NİN DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINA YÖNELİK MUHALİF TAVRI

I- İKTİDAR MUHALEFET İLİŞKİLERİ VE DEMOKRAT İZMİR GAZETESİ.....	270
1.1. <i>Demokrat İzmir</i> Gazetesi'nin Muhalefete Geçişİ.....	270
1.2. <i>Demokrat İzmir</i> Gazetesi Gözünden İktidarın Sıkıntıları.....	276
1.2.1. III. Menderes Hükümetinin İstifası ve IV. Menderes Hükümetinin Kurulması.....	276
1.3. Türk Siyasi Hayatında Yeni Bir Muhalefet Partisi: Hürriyet Partisi.....	282
1.4. Demokrat Parti'nin Artan Baskısı ve Gelen Yasaklar.....	288
1.4.1. Basına Getirilen Yeni Kısıtlamalar Karşısında Demokrat İzmir Gazetesi.....	288
1.4.2. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu.....	308
1.5. 1957 Genel Seçimlerine Kadar İktidar Muhalefet İlişkileri ve Muhalefetin Birleşme Çabaları.....	314
II- 1957 GENEL SEÇİMLERİ VE V. ADNAN MENDERES HÜKÜMETİ.....	331
2.1. 1957 Genel Seçimlerine Giden Süreç ve 1957 Genel Seçimleri.....	332

2.2. 1957 Genel Seçimleri Sonrası İktidar-Muhalefet İlişkileri (1957-1960).....	345
2.2.1. Dokuz Subay Olayı.....	351
2.2.2. 1957 Genel Seçimlerinin Ardından Muhalefetin Birleşme Çabası.....	354
2.2.3. Vatan Cephesi.....	356
2.2.4. Uşak Olayları ve İsmet İnönü'nün Taşlanması.....	358
2.2.5. İzmir'de Çıkan Olaylar ve Demokrat İzmir Matbaasının Basılması.....	364
2.2.6. Geyikli Olayları.....	370
2.2.7. Kayseri Olayları.....	373
2.2.8. Tahkikat Komisyonu.....	376
2.2.9. 28-29 Nisan Olayları (Gençlik Hareketleri).....	380
2.2.10. Adnan Menderes'in Yurt Gezisi.....	385
III- YENİ DÖNEM-YENİ BİR İKTİDAR: 27 MAYIS 1960 ASKERİ MÜDAHALESİ.....	387
3.1. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi ve Kamuoyunun Tepkileri.....	387
3.2. Askeri Yönetimin Kurulması ve İcraatları.....	397
3.2.1. Milli Birlik Komitesi.....	397
3.2.2. Kurucu Meclis'in Oluşturulması ve 1961 Anayasası'nın Kabulü.....	402
3.2.3. Yassıada Davaları.....	404
3.2.4. Yassıada'da Demokrat İzmir Gazetesi Davası.....	417
3.2.5. Anayasayı İhlâl Davası ve Yargılamaların Sonu.....	423
3.3. 15 Ekim 1961 Yılı Genel Seçimleri.....	426
SONUÇ.....	444
KAYNAKÇA.....	450
EKLER.....	486
ÖZGEÇMİŞ.....	500

ÖNSÖZ

Türk siyasi hayatında yaşanan en önemli değişimlerden olan çok partili hayata geçiş süreci ve Demokrat Parti dönemi; Türkiye’de Basın-Siyaset İlişkisine Bir Örnek: Demokrat İzmir Gazetesi (1946-1960) adlı çalışmayla farklı bir perspektiften yaklaşılarak değerlendirilmiştir. Bir İzmir yerel basını olan Demokrat İzmir gazetesi gözünden ele alınan bu çalışma ile konuların bir bütünlük sağlayabilmesi için 1961 yılında yapılan seçimlere kadarki olaylar incelenmiştir.

İzmir yerel basın örneği olan Demokrat İzmir gazetesinin öncelikle çok partili hayata geçiş sürecinde dönemin iktidarı CHP’ye, çok partili hayata geçişten belli bir süre sonra DP iktidarına karşı muhalif bir tavır göstermiş olması 1946-1961 yılları arasında basın siyaset ilişkisine önemli derecede ışık tutacağı inancı ile böyle bir çalışma ve böyle bir dönem ele alınmıştır. Üç ana bölümden oluşan tez içerisindeki konu başlıkları İzmir-Demokrat İzmir gazetesinin izlediği yayın politikası gözünden ele alınarak belirlenmiş ve çalışmanın içeriği bu doğrultuda hazırlanmıştır.

Türkiye’de Basın-Siyaset İlişkisine Bir Örnek: Demokrat İzmir Gazetesi (1946-1960) adlı çalışma için ön hazırlık olarak; İzmir Ahmet Piriştina Kent Arşivi Müzesi’nde bulunan başta İzmir-Demokrat İzmir gazetesi olmak üzere Anadolu, Yeni Asır, Ulus, Cumhuriyet vb. gibi birçok yerel ve ulusal gazete arşivlemesi yapıldı. İzmir Milli Kütüphane, Ankara Milli Kütüphane gibi kütüphanelerde karikatür, inceleme eser çalışmaları ile birlikte Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinden de kaynak temini sağlanmıştır. Ayrıca dönemin belirli gazetecileri ile yapılan röportajlara yer verilerek, çalışmanın bir bütünlük sağlanması amaçlanmıştır.

Tez konusunun belirlenmesinden itibaren akademik anlamda deneyimlerini benimle paylaşarak, bu tezin ortaya çıkmasında desteğini esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Fevzi Çakmak’a ve çalışmam sürecinde bana özgür çalışma ortamı sağlayan Enstitü Müdürümüz Prof. Dr. Bülent Çukurova’ya teşekkürü borç bilirim. Ayrıca çalışmam esnasında her daim yanımda olan, maddi ve manevi desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen değerli aileme teşekkürlerimi sunarım.

Bununla birlikte gazetelerin çekimi sırasında özveri ve güler yüzünü eksik etmeyen Ahmet Piriştina Kent Arşivi Müzesi (APİKAM) görevlileri Uğur Keçelioğlu, Ercan Sarıgül'e ve çalışmam sırasında söyleşileriyle çalışmama özgünlük kazandıran Yusuf Rıza Düvenci, Erel Şarman, Erol Akıncılar, Kaya Çelikkanat, Tayfur Göçmenoğlu, Levent Bimen ve İzmir Gazeteciler Cemiyeti'nden Emre Döker'e teşekkürü bir borç bilirim. Yine çalışmam sırasında desteğini benden esirgemeyen Nurullah Kırkpınar'a, bu yoğun süreçte yanımda olan Dicle Dostabakan'a, çok kıymetli arkadaşlarım Güliz Berber, Kübra Erkoyuncu, Esra Karakuş, Elif Akdoğan ve Tülay Gökçe Gül'e teşekkür etmek isterim.

Aslı SOLAK

İZMİR, 2017

TABLOLAR

Tablo		Sayfa No
Tablo.1:	Demokrat Parti İzmir İl İdare Kurulu Üyeleri	28
Tablo.2:	Demokrat Parti Merkez İlçe İdare Kurul Üyeleri	28
Tablo.3:	26 Mayıs 1946 İzmir İlçelerinde Belediye Seçimlerin Sonuçları	40
Tablo.4:	1946 Genel Seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi İzmir Milletvekili Adayları	52
Tablo.5:	21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerinde Demokrat Parti İzmir Milletvekili Adayları	53
Tablo.6:	Milli Kalkınma Partisi'nin 21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerinde Demokrat Parti İzmir Milletvekili Adayları	53
Tablo.7:	21 Temmuz 1946 Genel Seçim Sonuçları	54
Tablo.8:	İzmir Gazetesine Göre 1946 Yılı Seçimi Tasnif Sonuçları	56
Tablo.9:	Atılan Oylarla Seçim Komisyonlarının Tanzim Ettiği Zabıtlar Arasındaki Farkı Gösteren Cetvel	57
Tablo.10:	7 Eylül Kararları İle Türk Parasının Tespit Edilen Değeri	71
Tablo.11:	Demokrat Parti Genel İdare Kurulu Üyeleri	133
Tablo.12:	Cumhuriyet Halk Partisi'nin 14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde İzmir Milletvekili Adayları	158
Tablo.13:	Millet Partisi'nin 14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde İzmir Milletvekili Adayları	159
Tablo.14:	Demokrat Parti'nin 14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde İzmir Milletvekili Adayları	160
Tablo.15:	14 Mayıs Genel Seçimlerinde Partilere Göre Oyların Dağılımı	169
Tablo.16:	1950 Genel Seçimlerinde İzmir'de Genel Seçim Sonuçları	171
Tablo.17:	14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde Demokrat Parti İzmir Milletvekillerinin Aldıkları Oy Oranı	172
Tablo.18:	14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi İzmir Milletvekillerinin Aldıkları Oy Oranı	173
Tablo.19:	Birinci Adnan Menderes Hükümet Kabine Üyeleri	175
Tablo.20:	Halkevleri Hizmetleri İçin Cumhuriyet Halk Partisi'ne Aktarılan Miktarlar (1932-1950)	203
Tablo.21:	Cumhuriyet Halk Partisi'nin Parti Gelirleri (1932-1950)	204
Tablo.22:	2 Mayıs 1954 Genel Seçimlerinde DP ve CHP İzmir Milletvekillerinin Aldıkları Oy Miktarı	242
Tablo.23:	2 Mayıs 1954 Genel Seçim Sonuçları	243
Tablo.24:	2 Mayıs 1954 İzmir Genel Seçim Sonuçları	244
Tablo.25:	Üçüncü Adnan Menderes Hükümet Kabine Üyeleri	246
Tablo.26:	Dördüncü Adnan Menderes Hükümet Kabine Üyeleri	281
Tablo.27:	2 Haziran 1954-12 Kasım 1955 Tarihleri Arasında Ankara, İstanbul, İzmir Basınına Verilen Resmi İlan Miktarı.	289
Tablo.28:	2 Haziran 1954- 12 Kasım 1955 Tarihleri Arasında İzmir Basınına Verilen Resmi İlanların Gazetelere Göre Dağılımı	289
Tablo.29:	27 Ekim 1957 Genel Seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi İzmir Milletvekili Adayları	335
Tablo.30:	27 Ekim 1957 Genel Seçimlerinde Hürriyet Partisi İzmir Milletvekili	336

	Adayları	
Tablo.31:	27 Ekim 1957 Genel Seçimlerinde Cumhuriyetçi Millet Partisi İzmir Milletvekili Adayları	336
Tablo.32:	27 Ekim 1957 Genel Seçimlerinde Demokrat Parti İzmir Milletvekili Adayları	337
Tablo.33:	27 Ekim 1957 Genel Seçim Sonuçları	343
Tablo.34:	27 Ekim 1957 İzmir Genel Seçim Sonuçları	344
Tablo.35:	15 Ekim 1961 Genel Seçimlerinde Adalet Partisi İzmir Milletvekili ve Senatör Adayları	431
Tablo.36:	15 Ekim 1961 Genel Seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi İzmir Milletvekili ve Senatör Adayları	432
Tablo.37:	15 Ekim 1961 Genel Seçimlerinde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi İzmir Milletvekili ve Senatör Adayları	433
Tablo.38:	15 Ekim 1961 Genel Seçimlerinde Yeni Türkiye Partisi İzmir Milletvekili ve Senatör Adayları	434
Tablo.39:	15 Ekim 1961 Seçimlerinde Partilerin İllere Göre Belirlediği Milletvekili ve Senatör Adayları	434
Tablo.40:	15 Ekim 1961 Genel Seçim Sonuçları	439
Tablo.41:	15 Ekim 1961 İzmir Seçim Sonuçları	440
Tablo.42:	15 Ekim 1961 İzmir Senatör Seçim Sonuçları ve Adalet Partisi'nin İzmir Senatörlüklerini Aldıkları Oy Miktarı	440
Tablo.43:	1961 Yılı Milletvekili Seçimlerinde Seçilen İzmir Milletvekilleri	441

KISALTMALAR

A.g.a. : Adı Geçen Arşiv Belgesi

A.g.d. : Adı Geçen Dergi

A.g.e. : Adı Geçen Eser

A.g.m. : Adı Geçen Makale

A.g.t. : Adı Geçen Tez

AP : Adalet Partisi

BCA : Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

CHF : Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

CMP : Cumhuriyetçi Millet Partisi

CKMP : Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

Çev. : Çeviren

DP : Demokrat Parti

DPMG : Demokrat Parti Meclis Grubu

DPT : Devlet Planlama Teşkilatı

Dr. : Doktor

Edt. : Editör

EMİNSU : Emekli İnkılap Subayları

ENOSİS : Birleşme

EOKA :EthnikiOrganosisKyprionAgoniston

ESHOT : Elektrik Su Havagazı Otobüs ve Trolleybüs

HP: Hürriyet Partisi

Hür P. : Hürriyet Partisi

IMF : Uluslararası Para Fonu

Krş : Kuruş

MBK : Milli Birlik Komitesi

MP: Millet Partisi

MSP : Memleketçi Serbest Parti

NATO : North Atlantic Treaty Organization

s. : Sayfa

S. Sayı

SCF : Cumhuriyet Fırkası

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TİP : Türkiye İşçi Partisi

TL. : Türk Lirası

TMD : Türk Milliyetçiler Derneği

Top. : Toparlayan

TPCF : Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını

VP : Vatan Partisi

Vd. : ve devamı

YAD : Yüksek Adalet Divanı

Yay. Haz. : Yayına Hazırlayan

Yay. Yayınevi

YSK : Yüksek Seçim Kurulu

YSK : Yüksek Soruşturma Kurulu

YTP : Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

İnsanoğlu tabiatı gereğince varoluşundan itibaren merak eden bir varlık olagelmıştır. İnsanın çevresine olan merakı da ilk çağlardan beri etrafındaki olayları kil tabletlere yapmalarına, mağara duvarlarına resimler çizmesine neden olmuştur. Yazının icadı ile başlayan gelişmeler, 15. Yüzyılda Juhanness Gutenberg'in modern matbaayı keşfetmesi ile yeni bir boyut kazanmış ve yayıncılık serüveninin başlamasına neden olmuştur.¹ Türklerde ise basın kurumunun varlığı Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Batı'da var olan hareketlenmelerin devlet içine yansması sonucu oluşmuş, basının doğuşu azınlıkların imparatorluk dâhilinde kurdukları basımevleri ve Batı'da çıkarılan kitapların imparatorluğa sokulması ile ortaya çıkmıştır.² Devlet içerisinde asli unsur olan Türklerin ve devletin matbaaya yönelişi ise, matbaanın icadından neredeyse 300 yıl sonra olacaktı. Türklerin matbaaya yönelişine kadar çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti içerisindeki basın kurumu ve matbaa; azınlık gruplar tarafından 15. yüzyılda kullanmaya başlanmıştır. Özellikle İstanbul, Edirne, Selanik'te yoğunlukta bulunan Museviler; İbranice, İspanyolca Yunanca, Latince eserler basarak bilgi paylaşımında bulunuyorlardı. Yine Osmanlıdaki gayrimüslim tebaa içerisinde yer alan Ermeniler 1597 yılında ilk Ermeni matbaasını kurmuştu. Matbaa sayesinde kendi aralarındaki kültürel etkileşimi arttıran Ermeniler 1705 yılına gelindiğinde ise ilk resmi İncil'i İstanbul'da basmıştı.³

Gayrimüslim tebaanın matbaaya olan ilgisi, Osmanlı'nın ilk kez matbaa ile tanışmasını sağlamıştır. Gayrimüslim din adamları matbaa aracılığı ile dini propaganda faaliyetlerini arttırmış, dini kitapları Arapça-Türkçe basma yoluna gitmişlerdi. Din adamlarının dini propaganda olarak yaptıkları bu uygulamalar ise dönemin Osmanlı Padişahı II. Mustafa'nın dikkatini çekmesi sonucunda bu tür yayınların yapılmasına yasak getirilmiştir.⁴

¹M. Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul, 2005, ss.19-20.

²A.g.e., s.149.

³ Mustafa Akbulut, "İbrahim Müteferrika ve İlk Türk Matbaası", **Türkler, C. XIV.**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2001, s.920.

⁴ Osman Ersoy, **Türkiye'ye Matbaanın İlk Girişi ve İlk Basılan Eserler**, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara, 1959, ss.51-53.

Osmanlı Devleti matbaanın geç gelmesinin temelinde başta devlet erkânı, ulema ve dönemin hattatları bulunmaktaydı. Ayrıca halkın okuma-yazma oranının da düşük olması en önemli etmenler arasındaydı.⁵ Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasi erkin saray, ulema ve asker elinde olması da Osmanlı'nın toplumsal gelişmelere kapalı kalmasına neden olan bir başka önemli faktördür. Ancak Avrupa'da başlayan toplumsal dönüşüm Osmanlı topraklarına da yansdı. Batıdan gelen bir takım kavramların Osmanlı'ya girmesi ile demokrasi anlayışı halka mal edilmiş oldu. Osmanlı İmparatorluğu'nun 17. Yüzyıldan itibaren uğramış olduğu askeri yenilgiler, devlet yönetiminde ve ekonomik alanda yaşadığı sıkıntılar, Osmanlı'nın sonunu hızlandırmaya yetmişti. 1699 Karlofça ve 1718 Pasarofça Antlaşmaları ile şimdiye kadar kendini üstün gören (Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi olarak) Osmanlı hükümdarları artık batının teknik üstünlüğünü kabul etmişti. Bu kabulleniş batının teknik üstünlüğünden yararlanılması demektir. Osmanlı padişahları bu bağlamda özellikle III. Ahmet ile birlikte, Lale Devri denilen süreçte Batı ile ilişkiler konusunda önemli adımlar atmıştır. Padişah tarafından 1721 yılında Fransa'ya elçi olarak gönderilen Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi, burada matbaa ile ilgilenmiş ve İstanbul'a döndüğünde bir matbaa açmayı düşünmüştür.⁶

Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi, oğlu Said Efendi ve İbrahim Müteferrika'nın girişimleri sonucunda Şeyhülislamdan alınan olumlu fetva ve III. Ahmet'ten dini eser basılmaması fermanının alınmasından sonra 1727 yılında ilk matbaa kurulmaya başlanmıştır. İki yıl süren çalışmaların tamamlanmasının ardından matbaa faaliyete geçer ve ilk eser olarak 1729 yılında Cevheri'nin yazdığı Vankulu Lügatı Osmanlı matbaasından çıkan ilk eser olma özelliğine sahiptir.⁷ Osmanlı'da bilgi toplumunun gelişmesinde önemli bir yere sahip olan Yirmisekiz Çelebi Mehmet, Said Efendi ve İbrahim Müteferrika'nın "Darü't Tıbbati'l- Amire" matbaasını faaliyete geçirmesinin ardından yeni matbaalar kurulmuş, Osmanlı

⁵ Jale Baysal, **Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar (1729-1875)**, (Haz. S.Keseroğlu, İlkim Mengülerek), 2. Baskı, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2010, s.68.

⁶ Alpay Kabacalı, **Türk Basınında Demokrasi**, 2.Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.5.

⁷ Orlin Sabev, **İbrahim Müteferrika ya da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni, (1726-1756)**, Yeditepe Kitabevi, İstanbul, 2006, s.141.; Ersoy, a.g.e., s.35

İmparatorluğu'nda Müslüman tebaa içinde yayıncılığın gelişimine zemin hazırlamıştır. Osmanlı toplumunda yayıncılığın gelişim ilklerini oluşturan diğer matbaalar; 1795 tahinide Mühendishane Matbaası (1795), Üsküdar Matbaası (1802) olmuştur.⁸

Osmanlı topraklarında gazeteciliğin başlaması da yine imparatorluğun yaşadığı sorunlar ile paralel gelişme göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu 17. Yüzyılda batının teknik olarak üstünlüğünü kabul edip, bir takım yenileşme atılımları göstermişti. Ancak bu atılımlar imparatorluğun dönemin çağına ayak uydurmasında yeterli olamadı. Özellikle Avrupa'da yaşanan 1789 Fransız Devrimi'nin yarattığı milliyetçilik hareketleri çok uluslu Osmanlı'yı önemli derecede etkilemişti.

Osmanlı topraklarında ilk olarak çıkan gazete, İstanbul Fransız Büyükelçiliği tarafından 1795 yılında çıkarılan *Bulletin de Nouvelles*'dir. Bu gazete Osmanlı topraklarında yaşayan Fransızlara, Fransa Cumhuriyeti'nin sorunları hakkında bilgi vermek için hazırlanmıştır. Osmanlı topraklarında Fransa çıkarları doğrultusunda yayın yapan bu gazetenin çıkmaya başlamasından bir yıl sonra 1796 yılında yine Fransızlar tarafından *Gazette Française de Constantinople* adında aylık yayın yapan bir gazete faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu gazetelerin yayın hayatı Fransa'nın Mısır'ı işgal etmesi ile durduruldu.⁹

Fransız Devrimi'nin yarattığı milliyetçilik akımının etkisi 1821 yılında Osmanlı topraklarındaki Yunanlılar arasında ortaya çıktı. Yunan isyanında Avrupalı devletlerin açıkça Yunan halkını desteklemesi Osmanlı yönetimini oldukça zor duruma sokmuştu. O dönemde Batı'da önemli bir silah olan basın, Osmanlının elinde yoktu. Ancak Türk basın tarihinde önemli bir yeri olan Alexandre Blacque, 1821 yılında *Le Spectateure Oriental* adında bir gazete çıkarmaya başladı. Alexandre Blacque, çıkardığı gazete ile Fransızların Osmanlıya karşı yanlış bir politika izlediğinin vurgusuna yer veriyordu. Gazetenin Türk propagandası yapıyor olması Fransa'nın dikkatinden kaçmamış ve kapitülasyon hükümleri gereğince 27 Mart

⁸ Abdullah Uçman, "Tanzimat'tan Sonra Basın ve Edebiyat", **Osmanlı C.IX**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s.753.; Hidayet Nuhoğlu, "Müteferrika Matbaası ve Bazı Mülâhazalar", **Osmanlı C. VII**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s.222.

⁹ Kabacalı, **Türk Basımında...**s.10.; Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2004, s.49.

1824 tarihinde gazeteyi kapattırmıştı. Gazete, kapatılmasının üzerinden bir yıl geçmeden yeniden çıkmış ancak diğer ülkelerin yoğun baskısına dayanamayan Osmanlı, 1827 yılında gazeteyi kapatmak zorunda kalmıştır.¹⁰

Osmanlı döneminde Fransızca olarak yayınlanan bir başka yayın da 3 Temmuz 1824 tarihinde Charles Tricon'un çıkardığı *Le Smyrreen* adlı aylık yayınlanan gazetedir. Le Smyreen yayımlanmaya başlamasından bir müddet sonra Fransız bir tüccara satılmış, Osmanlı hükümetinin çıkarları doğrultusunda yayın yapmaması neticesinde de ancak 11 sayı çıkabilmiş ve kapatılmıştır.¹¹ Alexandre Blacque, *Le Spectateure Oriental* adlı gazete deneyiminin ardından 1828 yılında Osmanlı Devleti'nin desteği ile İzmir'de *Courrier de Smyrna* adında bir gazete daha çıkarmıştır. Gazete Yunan isyanına karşı çıkmakla birlikte, Yunan isyanına destek veren devletleri topyekûn eleştirilmekteydi. Ancak Yabancı devletlerin aşırı baskısı bu gazetenin de susturulmasına yetmiş ve gazete kapatılmıştı.¹²

Osmanlı topraklarında önemli bir ticaret merkezi olan ve bu nedenle Levantenlerin yoğunluk gösterdiği İzmir'de azınlıkların farklı dillerde gazete yayınları söz konusuydu. İlk olarak Fransızca gazete çalışmaları başlamakla birlikte Rumca gazetelerin de varlığı söz konusudur. Bu dönemde çıkarılan Rumca gazetelerin başlıcaları şu şekildedir: ¹³ İzmir'de "Filos Ton Neon" (Gençlerin Arkadaşı 1831), "Astir en ti Anatoli" (Anadolu Yıldızı 1832), Mnimosini (1833), "IonikosParatiritis" (İyonyalı Gözlemci 1837), "Amalthia" (Bolluk Boynuzu 1838), "Anatolikos Minitor" (1945), "I Efimeris tir Zmirnis" (İzmir'in Gazetesi 1849), "I Proodos" (Gelişme 1871), "Ionia" (İyonya 1874), "Zmirni" (İzmir 1876), "Nea Zmirni" (Yeni İzmir 1876); İstanbul'da ise "Othomanikos Minitor" (1835), "Bizantis" (1850-1888), "Telegraphostou Bosphorou" (Boğaziçi Telgrafı 1850),

¹⁰ İnuğur, a.g.e., s.165.; Yasemin Doğaner, "Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı'da Basın", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S.1, Haziran 2012, s.110.; Şerif Mardin, *Yeni Osmanlıların Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.218.

¹¹ Atilla Girgin, *Türkiye'de Yerel Basın*, Der Yayınları, İstanbul, 2009, s.23.

¹² Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayıncılık İstanbul, 2006, ss.22-23. İnuğur, a.g.e., s.165; Doğaner, *Hürriyet ve Modernleşme...*, s.110; Mardin, a.g.e., s.218.

¹³ Orhan Koloğlu, "Türkçe Dışı Basın", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 94-98.

“Anatolikos Astir” (Anadolu Yıldızı 1861), “Neologos” (1863), “Eklisiastiki Aliteia” (1881-1922)

Osmanlı yönetiminin ilk Türkçe gazete çalışmasını başlatmadan önce Osmanlı topraklarında çıkan bir diğer gazete *Vaka-i Mısıriyye* adındaki Mısırlı Mehmet Ali Paşa’nın 1828 tarihinde Arapça- Türkçe olarak çıkardığı gazetedir.¹⁴ Osmanlı, 19. Yüzyılda dünyadaki toplumsal değişimin farkına varmış ve İzmir’de çıkarılan Fransız gazetelerinin kamuoyu oluşturmakta ne kadar önemli olduğunun farkına varmıştı. Osmanlı’daki modernleşmenin öncülerinden olan II. Mahmut, İzmir’de çıkarılan Fransız gazetelerden etkilenmiş ve bu anlayış içerisinde ilk Türkçe gazete olan *Takvim-i Vakayi*’yi 11 Kasım 1831 tarihinde çıkarttırmıştır.¹⁵ Türk basın tarihinin ilk ve önemli bir örneği olan *Takvim-i Vakay-i* Osmanlının çok uluslu bir yapıya sahip olması nedeniyle Türkçe olmak dışında Ermenice, Arapça, Rumca, Farsça Bulgarca, Fransızca, olarak ta çıkmıştır. *Takvim-i Vakayi*’nin Türk basınına kazandırılmasının ardından Türk basını bu kez 31 Temmuz 1840 tarihinde *Ceride-i Havadis* gazetesi ile tanıştı. William Churchill tarafından çıkarılan *Ceride-i Havadis* gazetesi on günde bir çıkan ve yoğun olarak ticari konuların ele alındığı yarı özel bir gazeteydi.¹⁶

Takvim-i Vakayi’nin çıkarılmasından sonra gayrimüslim tebaanın da yayıncılık faaliyetlerinde artış söz konusuydu. Ermeniler ilk Türkçe gazete olan *Takvim-i Vakayi*’nin çıkarılmaya başlamasının ardından İzmir’de “İşte meran Bidani Kidelyats” (1839), “Arşalus Araradyan” (Ararad Şafağı 1840), “Masis” (1852), İstanbul’da, “Astarar Püzantyan” (Bizans Gazetesi 1840), “Jamanak” (1863), “Hayrenik” (1870) gibi gazeteleri İzmir basınına kazandırmıştır. Yine İzmir il sınırları içerisinde canlanan başka bir dildeki yayın ise 1842 yılında Bulgarca olarak

¹⁴ Hıfzı Topuz, **2. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s.13.; Tevfik Çavdar, **İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler**, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s.19.

¹⁵ Hıfzı Topuz, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s.5.

¹⁶ Muammer Göçmen, “Jön Türk Basını”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.665.

basılan “Ljuboslowije” adlı gazete çalışmasıydı. Bununla birlikte 1842 Yahudiler kendi dillerinde ilk çalışmayı İzmir’de 1842 yılında yapmışlardı.¹⁷

Osmanlı topraklarında ulusal basının yanı sıra yerel basının da büyük önemi ve yeri vardı. Türklerdeki yerel gazetenin kökleri, Osmanlı döneminde eyalet sisteminden vilayet sistemine geçişle yayımlanmaya başlayan vilayet gazetelerine dayanmaktadır.¹⁸ Vilayet sistemine geçişle, her vilayetin kendi gereksinimlerini karşılaması için basımevleri kurulmuştur. Temelde valiliklerin kırtasiye gereksinimlerini karşılamak için kurulan basımevlerinde, resmi yayınların yanı sıra özel kişilere de yayın yapma hakkı tanınmıştır. Osmanlı yönetimi tarafından 7 Kasım 1864 tarihinde Vilayet Nizamnamesi ile yerel yönetim sisteminde değişikliklere gidilmesi ve yerel yönetimde sistemsal bir düzenlemenin öngörüldüğü nizamname ile her vilayette bir matbaanın açılması öngörülmüştür. Bu duruma il örnek olarak da Tuna Vilayet Nizamnamesi ile başlamış ve bu ileri hareket, ilerleyen süreçte diğer illerde de matbaaların kurulmasına neden olmuştur.¹⁹

Tuna Vilayetnâmesi ile alınan matbaaların kurulması kararı ilk özel gazete, kitapların bu matbaalarda çıkarılmasına neden olmuştur. Bu matbaalardan ilkinde örnek teşkil eden bir çalışmada Aydın Vilayet Matbaası’nın 1868 tarihinde kurulmuş olmasıdır.²⁰ Aydın Vilayet Matbaası’nın kuruluş çalışmalarının tamamlanmasının hemen ardından 1869 yılında bir vilayet *Aydın Gazetesi* çıkarılmaya başlanmıştır.²¹

Aydın Vilayetine bağlı bir sancak olan İzmir’de, yayıncılık serüveninde Aydın gazetesinden sonra *Devir* ve *İntibah*²² gazeteleri de ilk özel gazeteler arasında yer almaktadır. *Devir* gazetesi medeniyet ve terakki kavramları üzerinde özellikle durarak toplumsal ilerlemenin önemini vurgulayan bir gazetedir. 1869 tarihinde

¹⁷ Girgin, *Türkiye’de Yerel...*, s.25

¹⁸ Ali Birinci, Uygur Kocabaşoğlu, “Osmanlı Vilayet Gazete ve Matbaaları Üzerindeki Gözlemler”, **Kebikeç Dergisi**, S.2, Ankara, 1995, s.101.

¹⁹ Selda Kılıç, “1864 Vilayet Nizamnamesinin Tuna Vilayetinde Uygulanması ve Mithat Paşa”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, S.37, Ankara, 2005, s.105.

²⁰ Erkan Serçe, **İzmir’de Kitapçılık**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 1996, s.20.

²¹ Zeki Arıkan, **İzmir Basın Tarihi (1868-1938)**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2006, s.17.

²² 1875 tarihinde Mehmet Salim tarafından çıkarılan İntibah gazetesi, Corci Bublî adında bir Ermeni tarafından maddi olarak desteklenmiştir. Ömer Faruk Huyugüzel, **İzmir’de Edebiyat ve Fikir Hareketleri Üzerine Araştırmalar**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2004, s.53.

yayın hayatına başlayan vilayetin resmi gazetesi olan *Devir* gazetesi, uzun süre Ege’de tek Türkçe gazete olma özelliğini sürdürmüştür.²³ Kozmopolit bir yapıda bulunan İzmir vilayetinde Halit Ziya, Tevfik Nevzat, Bıçakçızade Nevzat isimli üç genç İzmir’de bir dergi çıkarma girişimlerinde bulunmuştur. Ancak vilayet matbaasının Ziraat Bankası’nın ilanlarını basıyor olmasından doğan yoğunluk nedeniyle dergi İstanbul’da basılmıştır. *Nevruz* adındaki bu dergi ancak on sayı çıkabilmiş olmasına rağmen İzmir civarında ilk edebiyat dergisi olması açısından ses getirmişti.²⁴ Bu anlamda Osmanlı’da ilk olarak basının gelişme merkezinin İzmir olduğu yapılan araştırmalarla kanıtlanmış bir gerçek oluşturmaktadır.²⁵

19. yüzyılın son çeyreğine girerken meşrutiyetin ilan edilmesi ile birlikte Osmanlı topraklarında yaşanan özgürlük hareketleri ortamında 29 Mart 1877 tarihinde İzmir’de *İzmir* adıyla bir gazetenin doğduğu görülmektedir. Karidi Efendi tarafından çıkarılan gazetenin alt başlığında “*Cuma Ve Pazardan Maada Her Gün Çıkar Ve Menafi-İ Vataniye İle Havadis-İ Umumi’yeden Bahseder Osmanlı Gazetesidir*” yer almaktadır.²⁶ Asıl adı Grikos Karydis Efendi olan kişinin ismi Karidi olarak yazılmaktaydı. İzmir’de tanınmış biri olan Rum gazeteci Karidi, İzmir basınına birçok gazete kazandırmıştır. İzmir adlı gazete çalışmasının ardından İzmir menşei 1875 yılında çıkarılan ilk mizah dergisi *Kara Sinan*’ın da imtiyaz sahipliğini yapmıştır. *İzmir*, 1876 tarihinde yürürlüğe giren Kanun-i Esasi’yi temel almış ve onun umdesi olan meşrutiyeti savunun bir gazete olarak varlık göstermiştir.²⁷

Meşrutiyetin yarattığı özgürlük ortamında kurulan gazetelerden biri de Uşakızade Halit Ziya’nın çıkardığı *Hizmet* gazetesidir. Mahmut Esat Efendi, *Hizmet*’teki ilk yazılarından itibaren cehalet üzerinde durarak eğitimsizlik konularını önemle işlemiş ve insanı özgürlüğe götüren yolları ayrıntılı bir biçimde ele almıştır. *Hizmet*, İzmir halkının okur-yazar oranında artış sağlamakla kalmamış aynı zamanda

²³ Arıkan, *İzmir Basın...*, s.22.

²⁴ A.g.e., s.29.

²⁵ Atilla Girgin, *Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2001, s.81.

²⁶ Arıkan, *İzmir Basın...*, s.30.

²⁷ Ziya Somar, *Bir Adamın ve Bir şehrin Tarihi: Tevfik Nevzat, İzmir’in İlk Fikir ve Hürriyet Kurbanı*, İzmir Büyük Şehir Belediyesi, İzmir, 2001, ss.1-8.

duyarlı bir toplum oluşumunda da etkin rol oynamıştır.²⁸ Toplum içerisinde var olan sorunları kamuoyuna aktarmak ve halkın bilinçlenmesini sağlamak amacı güderek kurulan bir diğer yayın ise Tevfik Nevzat'ın başyazarlığını üstlendiği *Ahenk* adındaki gazetedir. 21 Şubat 1895 tarihinde ilk sayısını çıkaran *Ahenk* gazetesi de *Hizmet* gibi İzmir'in uzun soluklu gazetelerinden biri olarak yerini almış, II. Meşrutiyet döneminde Şinasi'nin yazıları ile İzmir yereline canlılık kazandırmış bir gazetedir. Medrese kültürüne sahip olan Bıçakçızade İsmail Hakkı'nın bu kültürünün şekillendirdiği dünya görüşünü yansıttığı *İzmir* gazetesi, 1 Haziran 1896 tarihinde İzmir basının da varlık göstermiş olan bir diğer gazetedir.²⁹

İkinci Abdülhamit döneminde 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi ile 1867 tarihli Ali Kararnamesi yürürlükte kalarak basının nefesi kısılmaya devam edilmiştir. Mebusan Meclisi'nin 14 Şubat 1878 tarihinde kapatılması ile de istibdat³⁰ döneminin

²⁸ Arıkan, *İzmir Basın ...*, s.45.

²⁹ A.g.e., ss.61-63.

³⁰ “Osmanlı Devleti içerisinde 1800-1876 yılları arasında gerçekleşen ayaklanmalar ve savaşlar Dersaadet'i bir ikilem içersine sokmuştu. Devletin, Balkanlardaki ayaklanmaları bastırmakta ve buradaki muarızlarına karşı savaş açıp kazanmakta sorunu yoktu, ama büyük güçlerle nasıl başa çıkacağı konusunda bir ikilem içindeydi. Reformcular, imparatorluğun Avrupa'nın anlayış ve desteğini kazanmak için anayasal bir monarşiye, meşrutiyete ihtiyacı olduğuna karar verdiler. Böyle bir rejim Padişah Abdülaziz tahttayken mümkün değildi ve dolayısıyla 30 Mayıs 1876'da tahttan çekilmeye zorlandı, dört gün sonra da intihar etti. Büyük reformcu olan Mithad Paşa da yeni sultanın yönetiminde Saray'ın yozlaşmasını duraksatacak ve imparatorluğa mali istikrar getirecek seçilmiş bir Meclis'i olan bir anayasal meşrutiyet rejimi kurulabileceğine inanıyordu. Sonuçta, V. Murad aklından rahatsız çıkınca tahttan indirilerek yerine II. Abdülhamid (1876- 1909 arası tahtta) geçirildi. II. Abdülhamid, 31 Ağustos 1876'da tahta çıktı ve Midhat Paşa'ya anayasal bir hükümdarlık sözü verdi. Bir anayasa hazırlanmasını emretti, çünkü anayasal bir rejimin Avrupa'nın müdahalesini önleyeceğini ve imparatorluğun kendi işlerini yönetebileceğini hesaplamaktaydı. Ancak, büyük güçler çoktan İstanbul'da bir konferans düzenleyerek Balkanlar'daki krizi ve bunu çözecek tedbirleri görüşmeye karar vermişlerdi. Tersane Konferansı diye bilinen bu 23 Aralık 1876'da toplandı ve Dersaadet aynı gün anayasal rejimin başlangıcını ilan ederek artık konferansın gereğinin kalmadığını bildirdi. Ancak, büyükelçiler bunu ciddiye almayıp reddederek Bulgaristan'a ve Bosna-Hersek'e özerklik tanıyan bir reform planı önerdiler. Bâbiâli bu planı reddedince elçiler İstanbul'u terk edeceklerini ve bu durumda Rusya'nın savaş ilan edebileceğini bildiren bir uyarı yayınladılar. Bâbiâli, planı yeniden inceledi ve yeniden reddetti, bunun üzerine elçiler İstanbul'u terk ederek durumu muallakta bıraktılar. Bunun yanı sıra bu dönemde gerçekleşen savaş Meşrutiyet yönetiminin sürmesi açısından talihsiz bir gelişme olmuştu. Rusya, 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Rus ordusu ertesi yıl başkente doğru ilerlerken, sultan Meclis'i kapatmak için gereken mazerete kavuştu. 1878 Şubatı'nda, Meclis faaliyetleri durduruldu ve sonraki otuz yılda, Temmuz 1908'de anayasanın işlerliğe kavuşturulmasına kadar, bir daha toplanmadı. Sultan, Anayasal hakları ortadan kaldırınca bu dönemde Abdülhamit'in baskı politikalarına karşı çıkan Makedonya merkezli kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti tekrar Anayasal düzene geçilmesi ve siyasal hakların verilmesine dair örgütlenmeleri başlattı. Bu örgütlenmeler sonrasında İttihat ve Terakki Cemiyeti mücadele etmeye başladı ve Sultan II. Abdülhamit (saltanatı 1876-1909 arası tahtta) otuz yıl önce rafa kaldırdığı anayasayı 23 Temmuz

başlaması basını neredeyse nefes aldırılmaz bir sürece sokmuştur. İstibdat dönemi içerisinde İzmir basını eski canlılığını kaybetmiş olsa da yine bu geçiş sürecinde bir takım dergilerin hayat bulduğu görülmektedir. 1896 tarihinde *Şule-i Edep*, 1898-1900 yıl aralığında *Mukaddes* dergilerinin yayın hayatına başladığı görülmektedir. II. Meşrutiyet'in öncesinde İzmir basınında yer alan bir çalışma da *Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi*'dir.³¹

Tek sesli bir basın oluşturma çabası güdülen bu süreçte II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi yeniden bir özgürlük ortamını doğurdu ve yeniden yeşeren özgürlük hareketleri basının canlılık kazanmasına neden olmuştur.³² 23 Temmuz 1908 tarihinden 1918 tarihleri arasını kapsayan II. Meşrutiyet dönemi, Osmanlı gibi büyük bir imparatorluğun çözülmesine neden olurken bir taraftan da özgürlük, kişisel hak ve hürriyetlerin geliştiği bir dönem olmuştur.³³ Uzun süren istibdat döneminin ardından basının rahat bir nefes almasını sağlayan II. Meşrutiyet dönemi aynı zamanda özgürlük ve hürriyet kavramlarının derinlemesine yoğun bir şekilde işleneceği bir dönemi beraberinde getirmiştir.³⁴

Basının halk ile iletişim kurmak ve halkı etkilemek anlamında önemli bir araç olduğunun tamamen kavranmış olduğu II. Meşrutiyet dönemi ile birlikte Türk basınında oldukça hareketlenme söz konusudur. Çünkü Türk basını varlığından beri sağlanamamış olan özgürlüğünü ilk defa bu dönemde kazanmış ve kalemler tamamen özgür bırakılmıştır. Osmanlı toplumunun yazılı olan şeylere olan inancı da

1908'de yeniden yürürlüğe koydu. Abdülhamit'in bu kararı imparatorlukta büyük iyimserlik ve coşku yarattı, çünkü bu yeni dönem tüm vatandaşlar için 'özgürlük, eşitlik ve adalet' sözü veriyordu. Müslümanlar veya gayri-Müslim, gibi farklı etnik kökenden herkes -Rumlar, Bulgarlar, Makedonlar, Ermeniler, Araplar, Kürtler, Yahudiler ve Türklerde yeni anayasal dönemin beklentisiyle sokaklarda birbirlerini kucakladılar. Bir gece içinde, basın her istediğini sansür tehdidi olmadan yazıp basacak hale geldi; insanlar aralarında Saray hafiyesi bulunmadığından emin olarak kahvehanelerde bir araya geldiler. Kasaba ve şehirlerde halk ellerinde pankartlarla, bando-mızıka eşliğinde hükümet konaklarına yürüyerek yeni düzeni öven konuşmalar yaptı. Siyasi suçlular için bir af çıkarıldı; sürgündekiler Avrupa'dan, Mısır'dan ve geniş sınırları olan imparatorluğun çeşitli köşelerinden İstanbul'a dönmeye başladılar." Feroz Ahmad, **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, (Çev. Sedat Cem Karadeli), İstanbul, 2006, ss.63-75.

³¹ Arıkan, **İzmir Basın...**, ss.72-73.

³² Girgin, **Türk Basın Tarihi'nde...**, s.73.; İnüç, **a.g.e.**, s.260.

³³ Şerif Demir, "İktidar-Basın İlişkilerinin Türkiye'de Görünümü (1918-1960)", **International Journal of Social Science**, Volume 5 Issue 6, p. 119-137, December 2012, s.131.

³⁴ Orhan Koloğlu, **Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Basın**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, ss.54-56.

bu dönemde basının hareketlenmesinde önemli rol oynamaktadır. II. Meşrutiyet ile birlikte ortaya çıkan partilerin gazetecilik faaliyeti de iktidara olan muhalefeti ile dönemin hareketli geçmesini sağlayan nedenler arasındadır.³⁵ Basının yönetime olan muhalif tavrı sonucu, siyasi iktidar ilerleyen süreçte 16 Temmuz 1909 tarihinde bir Basın Kanunu çıkararak yayınların sesini kısmak isteyecekti.

II. Meşrutiyet'in yarattığı özgürlük ortamı İzmir'de oldukça coşku ile karşılanmış, 24-25 Temmuz 1908 tarihinde halk İzmir'in çeşitli semtlerinde sokaklara çıkarak sevinç gösterilerinde bulunmuştur.³⁶ Uzun süre sessizliğe boğulan basın, II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile İstanbul da olduğu İzmir'de de büyük bir hareketlenme yaşamıştı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olarak çıkan *İttihat* gazetesi II. Meşrutiyet'in İzmir'deki ilk meyvesiydi. İstibdat döneminin bittiğini büyük bir sevinçle sayfasında işleyen gazete, 31 Mart Olayı'nı da Abdülhamid'in parmağı olduğu vurgusuna yer veren yazıları yazmaktan kaçınmamıştı.³⁷ İttihat ve Terakki Cemiyeti, *İttihat*'ı çıkarmakla kalmamış, basındaki özgürlük ortamından yararlanarak Selanik'te çıkan *Rumeli* gazetesine karşılık İzmir'de *Anadolu* gazetesini çıkarmıştır. *İttihat* gazetesinin yerine 6 Kasım 1911 tarihinde yayın hayatına dâhil olan *Anadolu* gazetesi, Cumhuriyet döneminde de varlığını korumuş uzun soluklu bir gazetedir.³⁸

İzmir basınında önemli bir yeri olan bir diğer gazete ise II. Meşrutiyet'in özgürlükçü ortamında ortaya çıkan *Köylü* gazetesidir. 1909 tarihinde yayın hayatına başlayan gazete, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikir savunuculuğuna da yer vermektedir. Ancak gazetenin asıl amacı köylünün eğitim düzeyini, kültürel seviyesini yükseltmektir. Bu doğrultuda hareket eden *Köylü* gazetesi, II. Meşrutiyet dönemi içerisinde Ege bölgesinde en çok satan gazete olmuştur. Bu özelliğini ise kullandığı sade dile borçlu olmakla birlikte halk ile yakın ilişki kurmuş olması da önemli rol oynamıştır.³⁹ Köylü gazetesi Türkçe de sadeleşme akımının öncülüğünde

³⁵Nevin Ünal Özkorkut, "Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti'ndeki Görünümü", **AÜHF Dergisi**, Yıl: 2002, S.51/3, s.72.

³⁶Zeki Arıkan, **II. Meşrutiyet Dönemi'nde İzmir, 1908-1918**, Üç İzmir, İstanbul, 1992, s.219.

³⁷Arıkan, **İzmir Basın...**, s.77.

³⁸**A.g.e.**, s.77.

³⁹Zeki Arıkan, "Dilde Sadeleşme Akımı ve Köylü Gazetesi", **Kebikeç Dergisi**, S.4, 1996, s.134.

de önemli yere sahip olan bir gazete olarak Türk basın tarihinde yerini korumaktadır. Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı günlerde İzmir'de bu dönemde yayınlanmakta olan *Anadolu*, *Duygu*, *Ahenk* gazeteleri gibi *Köylü* de Yunan çıkarlarına karşı büyük bir cesaretle başkaldırıda bulunmakta ve ülke ve millet çıkarlarının savunuculuğunu yapmaktaydı.

Türk basınının özgürlük ortamında gelişimine hız verdiği 20. Yüzyıl başında Osmanlı Devleti 1911-1912 Balkan Savaşları ve ardından da 1914-1918 I. Dünya Savaşı'nı yaşadığı buhran dolu bir döneme girmişti. Osmanlının yaşadığı bu sıkıntılı süreç içerisinde Anadolu'da ulusal direniş hareketi ortaya çıktı. Ulusal direnişin başlamasına “*Milli Mücadele Basını*” da seyirci kalmayarak, bu direniş ile eş zamanlı olarak doğmuş ve birlikte hareket etmişti.⁴⁰

I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesini imzalayarak İtilaf Devletleri'nin Osmanlı topraklarına işgalini meşru bir zemin hazırlamış oldu. İzmir'in işgalinden kurtuluşuna kadarki üç yıllık süre içerisinde olayların farkında olan vatansever yurttaşlar bir taraftan var olan basının devamlılığını sürdürmeye çalışırken diğer taraftan da yeni gazeteler çıkararak işgale karşı çıkarak hürriyet mücadelesine girmişti. Mütareke döneminin başlangıcında *Anadolu*, *Duygu*, *Ahenk*, *Köylü* gazeteleri ulusal çıkarlar doğrultusunda yayın politikası sürdürmüş ve Yunanlılara karşı amânsız bir muhalefet yapmışlardı. Mütareke döneminde çıkan *Hukuk-i Beşer* gazetesi de yine diğer gazeteler gibi işgalin tehlikesini fark ederek Türk milletinin çıkarlarını savunmuş ve bu dönemde İzmir kamuoyunda önemli bir yer kazanmıştı. Yine mütareke döneminde yayın hayatına başlayan gazeteler arasında *Müsavat*, *Islahat* gazeteleri de bulunmaktaydı. Bu yayın organları da Hürriyet ve İtilaf Fırkasını desteklemişlerdi.⁴¹

İzmir 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunan işgaline uğradı.⁴² İşgal ile birlikte İzmir basınının sesi sustu. İşgalden bir hafta önce ise *Anadolu* ve *Duygu* gazeteleri kapatıldı. *Hukuk-u Beşer*'in Hasan Tahsin'in ilk kurşunundan sonra yayın hayatı son bulmuştu. *Ahenk* gazetesi ise işgalcileri rahatsız etmemeye özen göstererek;

⁴⁰Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere...**, s.117.

⁴¹ Arıkan, **İzmir Basın...**, ss.117-118.

⁴² Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele C.I**, Cem, İstanbul, 1192, ss.265-270.

Medeniyet, *Sada-yı Hak* ve *Köylü* de işgali destekleyerek yayın hayatını sürdürebilmiştir. Bu dönemde Yunan yönetimi Türkçe gazetelere sansür getirmiş ve Türkçe gazetelerin nefesini kesmişti. Bu sıkı tedbirler içerisinde çıkmasına izin verilen tek gazete ise *Şark* gazetesi olmuştur. İşgalin son aylarında da *Yıldız* adında bir edebiyat dergisinin çıkarılmasına izin verilecekti. İzmir'in işgali ve basına getirilen sansür ortamında Balıkesir'de Mustafa Necati tarafından *İzmir'e Doğru* adında bir gazete çıkarıldı. Yunan yönetiminin basın üzerindeki baskı nedeniyle gazete, İzmir'e gizli sokularak mücadele havasını yansıtmaya çabası göstermişti.⁴³

İşgal döneminde sesi kesilen İzmir basını Milli Mücadele'nin kazanılması ile birlikte yeniden filizlenmiştir. Yeniden yapılanma sürecine giren İzmir basını bir taraftan işgal öncesi kapatılan gazeteleri yeniden çıkmaya hazırlanırken bir taraftan da yeni gazete ve dergiler çıkarma çalışmaları yapıyordu. İşgal sonrası İzmir'in kültürel olarak yeniden yapılandırılması, çiftçi ve köylünün aydınlatılması, çağdaş Türk toplumu gibi konuları ele alan İzmir basını, işgal sürecinde virane olan İzmir'e yeniden canlılık kazandırma çabasına girmiştir. İşgal sürecinde Antalya'da çıkmaya devam eden *Anadolu* gazetesi kurtuluşun ardından yeniden İzmir'de çıkmaya başladı. *Ahenk*, *Şark*, *Sada-yı Hak* yayın hayatlarına devam etti.⁴⁴

Milli mücadelenin kazanılması ile birlikte İzmir'de ilk çıkan gazete *Türk Sesi*'dir. 27 Mayıs 1923 tarihinde yayına başlayan gazete, işgal sonrası kentin yeniden kültürel yapılanmaya girişinin en somut örneğidir. Kurtuluşun hemen ardında eğitim, kültür gibi var olan problemlerin çözülmesi odağı ile yayın yapmıştı. Çağdaş bir yayın politikasına sahip olan *Türk Sesi*, oldukça zengin bir içerikle İzmir halkının kültürel seviyesine yönelik millet çıkarları doğrultusunda sesini yükselten bir gazete olmuştur. Milli Mücadele devrinin sona ermesi ile birlikte yeniden bir dönüşüme girerek Cumhuriyet ile tanışan Türk toplumunun özellikle de yerel basın olarak İzmir'deki dönüşüm yolunda; çağdaşlaşmayı, kültürel refah düzeyini savunan gazetelerden bir diğeri *Ahali* gazetesi oldu. 1 Nisan 1921 tarihinde çıkan *Ahali* gazetesinin alt başlığında İstiklal Marşı'ndan "*Hakkıdır hakka tapan milletimin*

⁴³ Arıkan, *Mütareke...*, ss.7-9.

⁴⁴ Arıkan, *İzmir Basın...*, ss.142-145

istiklal’ bir dizeye yer almaktaydı. İzmir kentinin yeniden imarı, sosyal kültürel, ekonomik imarının yapılanması üzerinde yazılar yazan işgal sonrası çıkan gazetelerden biri de *Türk İli* gazetesidir.⁴⁵

Yine bu dönemde *Yeni Gün* (19 Temmuz 1925), *Yanık Yurt* (4 Ocak 1925), *Memleket Gazetesi* (1927) yayın hayatına giren ve yeni bir dönüşüm geçiren Türk halkına bilinç aşılamak yolunda yayın politikası izleyen gazetelerdir. *Memleket* gazetesi dönem itibarıyla İzmir’in en büyük gazetesi olma özelliğine sahip olmak ile birlikte ticari içeriğe sahip olan gazetedir.⁴⁶

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte Atatürk’ün Türk milletini muasırılaştırmak yolunda yaptığı inkılaplar, zaten Cumhuriyetçi, İnkılapçı ve Milliyetçi bir karaktere sahip olan İzmir basını tarafından destek görmüştür. İzmir basını oluşturduğu kamuoyu ile ilkeleri ve inkılapların halka duyurulmasında, anlatılmasında, halkın bilinçlendirilmesinde önemli bir aracı rol üstlenerek, inkılapların sesi olmuştur. Varlığı bilinen *Hizmet*, *Ahenk*, *Anadolu* gazeteleri sütunlarında işledikleri makaleler ile İzmir halkının harf devrimi konusunda bilinçlenmesini sağlamışlar ve inkılâp bağlamında önemli kamuoyu oluşturmuşlardır.⁴⁷

Türkiye Cumhuriyeti’nin halk yönetimini benimseyen demokrasi rejimi ile kurulmasının ardından başlayan tek parti döneminde ortaya çıkan siyasi ortam içerisindeki olaylar Türk basınına da etkilemişti. Bu dönemde basın zorunlu olarak Takrir-i Sükûn ve İstiklal Mahkemeleri ile denetim altına alınmıştı. Bu baskı ortamında İstanbul’da birçok gazete, İzmir’de *Sada-yı Hak* gazetesinin yayın hayatına son verildi.⁴⁸ Türk idarecilerinin bu dönemde aldıkları bu baskı kararlarının temel nedeni vardı; o da yapılan inkılâplara karşı bir direniş cephesinin oluşmasını önlemektir.⁴⁹

⁴⁵ Zeki Arıkan, **İzmir Basımından Seçmeler(1923-1938) C.I**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2003, ss.13-17.

⁴⁶ **A.g.e.**, ss.23-27.

⁴⁷ Arıkan, **İzmir Basın...**, s.193.

⁴⁸ Mete Tuncay, **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2015, s.143.

⁴⁹ Hasan Türker, **Türk Devrimi ve Basın 1922-1945**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2000, s.12.

Kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde halifeliğin kaldırılması ile inkılabı karşı olarak ortaya çıkan muhalif gruplar bir çatı altında birleşmişlerdi. Bu muhalif grup 17 Kasım 1924 tarihinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını (TPCF) kurdu.⁵⁰ İzmir basınında bu partinin kurulması yankı uyandırmamıştı. *Sada-yı Hak*, TPCF desteklemiş, *Halkın Sesi* gazetesi kısa bir süre bu partiyi desteklemişse de bu tutumunu uzun süre devam ettirmemişti. *Anadolu*, *Hizmet*, *Hürriyet*, *Yeni Asır* gibi gazeteler CHF'nin destekçiliğini üstlenmişlerdi.⁵¹

Cumhuriyet'in sosyo- ekonomik olarak daha kendini gerçekleştirememiş olduğu 1929 yılında dünya ekonomik buhranının yaşanması ile ortaya çıkan hoşnutsuzluklar Cumhuriyet Halk Fırkası'na (CHF) yüklenmekteydi. Bu durumda halkın CHF'den memnuniyetsizliğini ortaya çıkarıyor ve yapılan inkılaplara karşı tutucu tepkilerin doğmasına neden oluyordu. Mustafa Kemal Atatürk, bütün bu yargıları ortadan kaldırmak, sosyo-ekonomik sorunları hafifleterek dengeleyici, denetleyici bir muhalif partinin kurulmasına karar verdi. Bu bağlamda 12 Ağustos 1930 tarihinde Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) kuruldu.⁵² Yeni bir muhalefet partisinin kurulması İzmir basınında yankı uyandırmış ve basına canlılık kazandırmıştır. Basın ilk başta güdümlü olarak bu partiyi desteklemişse de zaman içerisinde gönüllü desteğini SCF'den esirgememiştir. Çünkü Demokratik bir ortamın oluşması yolunda ve artık var olan sorunlara alternatif ortamın oluştuğu inancına sahip olan muhalif bir basın doğmuştu. *Halkın Sesi*, *Yeni Asır* gazeteleri yeni muhalefet partisinin savunuculuğunu üstlenmişlerdi. *Hizmet*, CHF'den ayrılmasa da CHP yöneticilerinde duyduğu şikâyeti dile getirmekten çekinmiyordu. Bu durum ise CHF'nin *Anadolu* gazetesi tarafından hoş karşılanmıyor, yeni partiyi destekleyen gazetelere sürekli eleştiriler yapmasına neden oluyordu.

İzmir basını yeni muhalefet partisinin var olan sorunlara alternatif olacağı düşüncesiyle bu partinin savunuculuğunu yapmaktan çekinmemişti. Çok partili hayata geçiş için yapılan deneme aşamasında hareketlilik kazanmış olan İzmir basını, kendi içerisinde de ortaya çıkan fikir ayrılıklarını dile getirmekten çekinmeyerek

⁵⁰ Mahmut Goloğlu, **Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)**, Başnur Matbaası, Ankara, 1972, s.63.

⁵¹ Taner Bayazıt, **İzmir Basınında Demokrasi Mücadelesi (1923-1950)**, İzmir, 1992, ss.16-17.

⁵² Bülent Tanör, **Kurtuluş Kuruluş**, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, 2010, s.343.

yerel basının canlılık kazanmasında da önemli rol oynamıştı. Ancak 17 Aralık 1930 tarihinde SCF'nın kapatılmış olması da İzmir basını tarafından hayretlikle karşılanacaktır. SCF'nın yanında olan birçok İzmir basını bu kapanışı doğru bulmayarak, partinin kapanmasından sonra zaman zaman yazılar yazarak kapatılma kararının yanlış olduğunu dile getirerek muhalefetin sesi olma rolünü üstlenmişti. Çünkü artık SCF'nin kurulması ile muhalif bir basın ortaya çıkmıştı.⁵³

Çok partili hayata geçiş çalışmalarının başarısız olması üzerine Türkiye yeniden tek parti yönetiminin güçlendirilmesi yolunu tutmuştu. Türk siyasi hayatında otoriter bir tek parti yönetimine gidilirken basın da es geçilmeyerek, basının ağır eleştirisinden rahatsız olan tek parti, 1 Temmuz 1931 tarihinde Basın Kanununu çıkardı. Çıkarılan yasa birçok bakımdan basının sesini kısmaya yetecek türden bir karardı.⁵⁴

Dünya konjonktürünü etkileyen II. Dünya Savaşı'na girilip girilmemesi kararı da İzmir basınında yankı uyandıran olaylardan biridir. İzmir basını II. Dünya Savaşı'na girilmesine her daim soğuk bakmıştı. Türkiye bu savaşa girmemesine rağmen iç politikada sosyo-ekonomik olarak önemli derecede etkilenmişti. İç politikada yaşanan olumsuzluk ortamının yanı sıra kişi ve dönemin basını oldukça baskı altında kalmıştır. Hükümete, Milli Şef'e, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'ye herhangi bir şekilde dil uzatılmasının yasaklanmış olduğu bir ortamda basın belirli sözcük ve kalıpların içerisine sıkışmıştı. İzmir basını çok partili demokratik yaşama geçerken suskunluk, huzursuzluk içerisinde fırtına öncesi sessizliğini yaşamaktaydı.⁵⁵

Bütün dünyayı etkisi altına alan 1930 dünya ekonomik krizi, II. Dünya Savaşı gibi önemli olaylar, geri kalmışlıktan kurtulma çabasında olan Türkiye Cumhuriyeti'ni de etkilemişti. Bu etmenlerin yarattığı sosyo- ekonomik sorunlar neticesinde CHP, milli mücadele döneminden gelen ve devrimlerin savunuculuğunu

⁵³ Bayazıt, **a.g.e.**, ss.44-45.

⁵⁴ Kabacalı, **Türk Basınında...**, s.151-152.; Ayşegül Şentürk, "1931 Matbuat Kanunu'ndaki Değişiklikler Üzerine Kronolojik Bir Değerlendirme: Basın Hürriyeti Bağlamında Meclis Tartışmaları Ve Basındaki Yankılar", **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi**, S. XXX / 1, Temmuz 2015, s.204.

⁵⁵ Bayazıt, **a.g.e.**, s.100.

yapan simgesel bir gücü ile birlikte İsmet İnönü'nün İkinci Dünya Savaşı'na girmemesinden doğan güven dışında halk üzerindeki etkisini kaybetmişti.⁵⁶

Çok partili hayata geçişe zemin hazırlayan önemli olayların bir diğer nedeni de 1945 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) 17 Aralık 1925 tarihinde imzalanan Saldırmazlık Anlaşmasından vazgeçtiğini bildirmesi olmuştu. İç ve dış etmenler ile birlikte Milli Şef İsmet İnönü'nün de çok partili hayata geçişi destekliyor olması önemlidir. Çünkü dönem itibarıyla İsmet İnönü halkın gözünde; *“Egemen bir parti vardı, partinin üstünde İsmet Paşa, ‘Tanrı’nın bir parçası’ idi... İsmet Paşa eline vücuduna dokunulmazlığıyla bizden ayrı yaratılmış bir başka dünyaydı. Belki evrenin bir parçasıydı ama insanların yaşam için kaynaştığı dünyanın gerçek bir parçası değildi, gerçeküstü bir varlıktı. Her sözü buyruk”* biriydi.⁵⁷ Halk tarafından böyle bir algısı olan Milli Şef İsmet İnönü'nün çok partili hayata geçmek istemesi üzerine sergilemiş olduğu yapıcı ve ılımlı politika önemlidir.

Türkiye Cumhuriyeti iki kez denediği çok partili hayata geçiş denemesinde başarısızlık geçirmesinin ardından yeniden bir denemeye gitmekteydi. 1940'lı yılların başında iç, dış ve İsmet İnönü gibi faktörlerin itelemesi ile çok partili hayata geçiş için bir adım atılmış oldu. Dönemin basını ise bu ortama çoktan hazırды. Çünkü daha önce kurulan SCF ile muhalif bir basın dünyaya gelmişti. Serbest Cumhuriyet Fırkası ile ortaya çıkan muhalefet 7 Ocak 1946 tarihinde kurulan Demokrat Parti içerisinde yeniden hayat bulacaktı. İzmir basını ise bu muhalif ortamda yeniden şekilleneceği bir döneme girmişti.

Çok partili hayatın gerekliliği olan muhalif partilerin kurulması ile birlikte İzmir yerel basınında muhalif olarak yayın hayatına başlayan bir gazete doğdu. 12 Nisan 1946 tarihinde *İzmir* adıyla kurulan ve 25 Aralık 1946 tarihi itibarıyla Demokrat İzmir ismiyle yayın hayatına devam eden bu gazete, İzmir'de muhalefetin sesi olarak yükseldi. Çok partili hayata geçiş aşamasında önemli bir rol üstlenen İzmir-Demokrat İzmir gazetesi, iktidar muhalefet ilişkilerinde muhalefetin bayrağını taşıyan bir gazete oldu.

⁵⁶ A.g.e., s.124.

⁵⁷ Cüneyt Arcayürek, **Demokrasinin İlk Yılları, I (1947-1951)**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1983, ss.28-29.

İncelemiş olduğumuz tez ile 1946-1961 yılları *Demokrat İzmir* gazetesinin gözünden değerlendirilerek basın siyaset ilişkisine örnek oluşturabilecek bir çalışma ortaya koymak amaçlanmıştır. 1946 yılı ile birlikte etkin bir muhalefetin varlık gösterdiği Türkiye coğrafyasında muhalif bir gazetenin yayın politikasının nasıl geliştiğini amaçladığımız bu çalışma ile 1946-1950 yılları arasında CHP iktidarına muhalif olan *Demokrat İzmir*'in çok partili hayata geçişte etkin bir rol oynadığını ortaya koyduk. Bununla birlikte 1955-1960 yılları arasında DP iktidarına topyekün muhalefete geçmiş bir gazete olan *Demokrat İzmir*'in bu dönemleri ayrıntılı bir şekilde alınarak muhalif bir gazetenin başına gelebilecek sorunlara ışık tutan bir çalışma hazırlanarak bu şekildeki sorunlara örnek teşlik edecek bir araştırma amaçlanmıştır. Ayrıca çalışmamızın kronolojik bütünlük sağlayabilmesi için tarihsel süreci 1961 seçimlerine kadar uzatıp *Demokrat İzmir*'in 1960 Müdahalesinden sonraki tavrı ve yeniden sivil yönetime geçiş süreci de ele alınmıştır.

Çalışmamız sırasında *Demokrat İzmir* dışında dönemin *Cumhuriyet*, *Ulus*, *Milliyet*, *İstanbul Express*, *Tasvir*, *Vatan* gibi ulusal ve *Yeni Asır*, *Anadolu*, *Ege Express*, *Ticaret Postası*, *Yeşilyurt*, *Tire Postası* gibi yerel gazeteleri de kullanılarak tezin içeriğini oluşturan konular geniş perspektiften ele alınmıştır. Bununla birlikte tez yazım sürecinde Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Milli Kütüphane, Ege Üniversitesi Kütüphanesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphanesinden yararlanılarak mümkün olduğunca birinci elden kaynak kullanılmıştır. Ayrıca dönemin dergileri de incelenerek olayların bütünlük sağlaması gerekliliği üzerinde duruldu ve yine Yusuf Rıza Düvenci, Erel Şarman, Erol Akıncılar, Levent Bimen, Kaya Çelikkanat ve Tayfur Göçmenoğlu gibi gazeteciler ile yapılan röportajlar ile muallakta kalan konular netleştirilerek bütünlük sağlanmıştır.

Türkiye’de Basın Siyaset İlişkisine Bir Örnek: *Demokrat İzmir Gazetesi* (1946-1960) adlı çalışma bilimsel dünyaya kazandırılarak İzmir tarihi için önemli olan bir gazetenin 1946-1961 dönemi kapsamlı bir şekilde ele alınarak dönemin litarütüründeki eksiklik giderilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İZMİR GAZETESİ’NİN KURULUŞU VE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ DÖNEMİNDE DEMOKRAT İZMİR (1946-1950)

I- İZMİR GAZETESİ’NİN KURULUŞU

12 Nisan 1946 yılında yayın hayatına başlamış olan *İzmir* gazetesi Gazi Bulvarı 1343. Sokak Piran Apartman’da Doktor Ekrem Hayri Üstündağ’ın maddi destekleriyle kuruldu.¹ Küçük bir sermaye ile kurulan gazete, alt katta iç içe iki oda ve bir de tavan arasından oluşuyordu. Gazetenin sahibi Ekrem Hayri Üstündağ idi ancak işlerle fiilen ilgilen kişi ise Ekrem Üstündağ’ın oğlu Bülend Üstündağ idi.² 10 kuruşa satılan *İzmir* Gazetesi “*Günlük Siyasi Bağımsız Gazete*” ibaresi ile yayın hayatına katıldı. Gazetenin imtiyaz sahibi Mücteba Üstündağ, Mesul Müdürü Dr. Ali Kürşat’tır.³

İzmir gazetesi 1946 yılında kurulduğunda ilk kavga bayrağını elinde tutuyordu. O dönemde *Yeni Asır*, *Anadolu* gazeteleri CHP’ye yani iktidara yakın bir yayın siyaseti izliyorlardı. Türk siyasi hayatının yeni muhalefet partisi olan Demokrat Parti’nin(DP) bu dönemde sesini duyurabileceği bir yayın organı yoktu. Kuruluşundan itibaren *İzmir* gazetesi, sadece İzmir, Ege’de değil tüm Türkiye’de Demokrat Parti’yi destekleyen bir ses olarak yükselmiş ve bu anlamda DP’nin tüzük ve programını duyuran bir yayın organı haline gelmiştir.⁴ Elverişli bir matbaası ve maddi imkânı olmayan, yeni atıldığı yayın hayatında tecrübesiz ve pek çok sıkıntılara katlanan gazete, tek şef ve tek parti sisteminden kurtulabilmek adına, memlekete hürriyeti ve adalet getireceğine inandığı yeni kurulmuş muhalefet partisini destekleme yolunu tuttu.

¹ Dönemin gazetecileriyle yapılan röportajlarda İzmir gazetesinin; Ekrem Hayri Üstündağ, Osman Kibar ve Adnan Düvenci tarafından kurulduğu belirtilmektedir. Ancak bu ifadeler yapılan görüşmelere ait olup, incelediğimiz dönemin literatüründe böyle bir bilgiye ulaşılamamıştır.

² *Demokrat İzmir*, 26 Aralık 1955.

³ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (BCA)*, Fon Kodu.030.01.00.00. Yer No.65.403.1.1.

⁴ *Demokrat İzmir*, 25 Aralık 1957.

Siyasi mücadelenin sertleştiği 1946 yılında İstanbul basını sıkıyönetim altında bulunduğu için rahat neşriyat yapamamaktaydı. Ankara’da ise Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) hükümetine yakın gazeteler vardı. İzmir’deki gazetelerde CHP’nin yanında yer alıyordu. Sadece *İzmir* gazetesi Demokrat Parti’nin dava bayrağını taşımaktaydı. *Demokrat İzmir* gazetesi 26 Aralık 1956 yılında yazdığı bir yazıda “*Gazetemiz o günler için Demokrat Parti’nin karargâhını ve fikir mihrakını temsil ediyordu*” demektedir.⁵

II- DEMOKRAT PARTİ’NİN KURULUŞUNA GİDEN SÜREÇ

Demokrat Parti’nin kuruluşuna giden süreçte önemli köşe taşlarından biri, savaş sonrası gündeme gelen toprak reformuydu. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra siyasi, hukuki ve sosyal alanlarda birçok değişiklik yapılmasına rağmen toprak mülkiyeti hakkında ciddi değişiklikler yapılamadı. Bu durumun en önemli nedeni ise Kurtuluş Savaşı’nın eşrafa dayanarak yürütülmüş olmasıydı. 1945 yılında nüfusun büyük bir çoğunluğu köylerde yaşıyordu.⁶ II. Dünya Savaşı sonrası gündeme gelen toprak reformu ile amaçlanan şey geçim sıkıntısı yaşayan küçük toprak sahiplerinin durumunu iyileştirmek, savaş zamanında büyük fedakârlık gösteren bu kesime az da olsa destek sağlamaktı. Aynı zamanda ihtiyaç sahiplerine tarım araç-gereci ve uygun şartlarda kredi sağlayarak üretimin devamlılığı hedeflenmişti.⁷ Dönemin Tarım Bakanlığınca hazırlanan tasarı 17 Ocak 1945 yılında TBMM’ye sunuldu. Tasarı için oluşturulan karma komisyon üç ay gibi bir sürede kırk beş defa toplandı. Bu yasa tasarısına gelen önemli tepkiler büyük toprak sahiplerince olmuştı. Bu kişilerin içinde Adnan Menderes, Cavit Oral, Emin Sazak, Damat Feritoğlu gibi siyasi kişiliklerde yer alıyordu.⁸

⁵ *Demokrat İzmir*, 26 Aralık 1956.

⁶ Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012., s.188; Mustafa Serhan Yücel, **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001, s.38.; Ergun Özbudun, **Türkiye’de Sosyalleşme ve Siyasal Kalkınma**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975, ss. 37-38.

⁷ Tevfik Çavdar, “Demokrat Parti”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.8, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.2064.; Bernard Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Arkadaş Yayıncılık, Ankara, 2015, s.468.

⁸ Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti(1946-1960)**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2004, s.21.

Kanununun meclis görüşmeleri sırasında Adnan Menderes kürsüye çıkarak vatandaşın toprak ihtiyacının bulunduğunu ancak çözüm yolunun yanlış olduğunu ifade ederek vatandaşın %75 nin kendi toprağını işlediğini, toprakların beş yüz dönümün altında olduğunu ve kanuna ihtiyaç olmadığını söyleyerek tasarının komisyona iadesini istedi.⁹ 11 Haziran 1945'te Meclis onayına sunulan Çiftçiye Topraklandırma Kanunu¹⁰ dört yüz elli beş üyeden, üçüz kırk beşi tarafından kabul edildi. Fakat yüz dört kişi oylamaya katılmadı. Katılmayanlar arasında CHP içerisinde aktif muhalefet yapan Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuad Köprülü, Emin Sazak, Cemal Tunca, Hikmet Bayur gibi isimler bulunuyordu.¹¹

Çiftçiye Topraklandırma kanunu ile doğan CHP içindeki muhalefet bütçe görüşmelerinde kendini hissettirdi.¹² Görüşmelerin ilk günü Hikmet Bayur, F. Fikri Düşsel, Emin Sazak eleştirel konuşmalar yaptı. Adnan Menderes, bütçe açığının fazla olduğu, mali durumun gittikçe kötüleştiği ve bütçede gerektiği kadar tasarruf yapılmadığı yolunda eleştirilerini dile getirdi. Çözüm yolununsa dünya sistemindeki gelişim ve değişimlerin incelenerek yatırıma yönelik bütçe hazırlanması gerektiğini vurguladı.¹³ Bütçe kanunu, beş red olmakla birlikte üç yüz altmış sekiz evetle kabul edildi. Red oyu kullanan milletvekilleri ise Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Emin Sazak idi.¹⁴ Toprak reformu ve bütçe tartışmaları sırasında Adnan Menderes ismi Türk siyasi hayatı içinde ön planda yer almaya başlamıştı.

⁹**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 7, C. 18, Birleşim: 72, (16 Mayıs 1945), s.111.; Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, ss.123-124.; Şarika Gedikli Berber, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Sivil Hükümet Darbesi: CHP'de 35'ler Vakası, **Akademik Bakış**, C.6,S.11 Kış 2012, s.136.

¹⁰"Kanun tasarısının gerekçeleri ve görüşmeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz." Mahmut Goloğlu, **Milli Şef Dönemi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1974, ss.315-322.

¹¹**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 7, C. 17, Birleşim: 55, (11 Haziran 1945), s.232.; Durmuş Ali Koltuk, "II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Çok Partili Hayata Geçişte CHP ve İnönü", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl 12, S.2 Ağustos 2008, s.37.

¹² Nilgün Gürkan, **Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)**, İletişim Yayınları, İstanbul,1998, s.139.; Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1939-1950)**, İmge Kitabevi, Ankara, 2015, s.409.

¹³Şerif Demir, **Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes**, Paraf Yayınları, İstanbul, 2010, s.62.

¹⁴**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:7, C. 17, Birleşim 65, (29 Mayıs 1945), ss.506-512.

2.1. Dörtlü Takrir ve Demokrat Parti'nin Kuruluşu

Cumhuriyet Halk Partisi içindeki kendini belli etmeye başlayan muhalif grubun amacı yeni bir parti kurmak değil, yönetici kadroyu uyarmak ve gerekli önlemlerin alınmasını sağlamaktı. II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından San Francisco görüşmeleri ile birlikte Türkiye'nin Batı ile ilişkileri¹⁵ hız kazanmıştı. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 19 Mayıs 1945'te yaptığı konuşmasında, *"Memleketimizin siyasi idaresi Cumhuriyetle kurulan halk idarisinin her istikamette ilerlemeleri ve şartlarıyla gelişmeye devam edecektir. Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir"*¹⁶ ifadelerine yer vermesi, parti içindeki muhalefet grubunu cesaretlendirdi.

Cumhuriyet Halk Partisi içerisindeki muhalefetin belirginleşmesine neden olan tarihe *"Dörtlü Takrir"*¹⁷ adıyla geçen önerge, Fuat Köprülü'nün evinde Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Celal Bayar, Refik Koraltan tarafından hazırlanarak¹⁸ 7 Haziran 1945 tarihinde CHP Meclis Grubu Başkanlığı'na sunulmuş olmasından dolayı *"Dörtlü Takrir"* olarak adlandırılır. Dörtlü Takrir, *"memlekette demokratik usullerin, daha geniş şekilde tatbikine"* geçilmesi amacıyla verilmiştir.¹⁹ Önerge sahiplerinin amacı yeni bir parti kurmak olmasa da bu önerge, çok partili hayata geçiş sürecini tamlamayacak bir kadronun doğmasına neden oldu.²⁰

¹⁵"Türkiye'nin çok partili hayata geçişini etkileyen dış faktörler için ayrıntılı bkz. Necdet Ekinci, **Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997, s.276.

¹⁶Taner Timur, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s.13.; İsmet Bozdağ, **Demokrat Parti ve Ötekiler**, Kervan Yayınları, İstanbul, 1975, ss.16-18.

¹⁷Dörtlü Takriri ayrıntılı olarak bkz. Cevat Akkerman, **Demokrasi ve Türkiye'de Siyasi Partiler Hakkında Kısa Notlar**, Ulus Basımevi, Ankara, 1950, ss.72-75.

¹⁸BCA, Fon Kodu:490..1.0.0, Yer No: 572.2277...3.; Goloğlu, **Milli Şef...**, s.365.

¹⁹Suavi Tuncay, **Parti İçi Demokrasi ve Türkiye**, Ankara, 1996, s.140.; Osman Akandere, "Bir Demokrasi Beyannamesi Olarak Dörtlü Takrir'in Amacı ve Mahiyeti", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.9, Konya 2003, ss.7-10

²⁰Cemil Koçak, **Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları İkinci Parti,(1945-1950)**C.1, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.316.; Hıfzı Oğuz Bekata, **Birinci Cumhuriyet Biterken**, Yeni Matbaa, Ankara, 1960, s.9-10.

12 Haziran 1945'ta CHP Meclis Grubu'nda gizli oturum²¹ olarak 7 saat görüşülen²² önerge, CHP tarafından partinin ıslaha ihtiyacı olmadığı ve parti tüzüğü hakkında değişiklik önerilerinin Kurultay'da yapılabileceği gerekçesiyle önergeyi imzalayan dört milletvekili dışında tüm CHP milletvekillerince reddedildi.²³

Önergenin reddedilmesinden sonra Adnan Menderes ve Fuat Köprülü *Vatan* gazetesinde muhalif yazılar yazdı. Yazmış oldukları yazıların içerikleri; insan hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması, mevcut baskıların kaldırılması, millet denetiminin sağlanması gibi konulardı.²⁴ Bunun üzerine parti divanı toplanıp, 21 Eylül 1945 oy birliği ile Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'yü partiden ihraç etti. Refik Koraltan, arkadaşlarının ihraç edilmesi nedeniyle hükümeti suçlaması üzerine onun içinde ihraç kararı alındı.²⁵ Celal Bayar'da Eylül ayı sonunda istifasını verdi.²⁶

²¹ “Önergenin son maddesinde görüşmelerin açık oturumda yapılması isteğine karşı gizli oturumda gerçekleşen görüşmeler sırasında Şükrü Saraçoğlu önergeyi imzalayan milletvekillerinden bu takriri geri almalarını ister. Ancak Celal Bayar, ‘bu takrir geri alınmak için verilmemiştir’ şeklinde karşılıklıta bulunması üzerine Saraçoğlu ‘Rejim sağlam ve temizdir. Bu takriri reddedeceksiniz arkadaşlar’ demesi üzerine önerge reddedildi.” Samet Ağaoğlu, **Siyasi Günlük Demokrat Parti'nin Kuruluşu**, (Yay. Haz. Cemil Koçak), 2. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 1993, s.419.; Faik Ahmet Barutçu, **Siyasi Anılar 1939-1954**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977, s.309; Hilmi Uran, **Hatıralarım**, Anka Yayınevi, Ankara, 1959, s.432.

²² Samet Ağaoğlu, **Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri**, Bahar Matbaası, İstanbul, 1972, s.85.; Önergenin CHP Grup Meclisi'ndeki görüşmeleri ile ilgili olarak basında yer alan haberler için bkz., **Cumhuriyet**, 13 Haziran 1945; **Vatan**, 13 Haziran 1945.; **Ulus**, 13 Haziran 1945.

²³ Tekin Erer, **Türkiye'de Parti Kavgaaları**, Tekin Yayıncılık, İstanbul, 1966, s.74.; Mahmut Goloğlu, **Tek Partili Cumhuriyet**, İşbankası Kültür Yay., İstanbul, 2009, ss. 315-343.; Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi IV. (4.Kitap, 1.Bölüm) Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938- 14 Mayıs 1950)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s.214.; Aydemir, **Menderes'in...**, s.138.

²⁴ Ergun Özbudun, **Çağdaş Türk Politikası**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2007, s.20.; Işıl Tuna, “Verilişinin 70. Yılında Demokratikleşme Belgesi Olarak Türk Siyasal Hayatında Dörtlülük Takrir” **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XV/30 (2015- Bahar), İzmir, s.209.

²⁵ Erkan Şenşekerci, **Türk Devriminde Celal Bayar (1918-1960)**, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.187.; Murat Koraltürk, “Türkiye Ekonomisi (1920-1960)”, **Türkler Ansiklopedisi C.17**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.592.; Erol Tuncer, **1946 Seçimleri**, Tesav Yayınları, Ankara, 2008, s.27.

²⁶ Cem Eroğlu, **Demokrat Parti ve Tarihi İdeolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1990, s.11; Sedef Bulut, “Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”, **Gazi Akademik Bakış**, Cilt 2, Sayı 4, 2009, ss. 126 vd.; Celal Bayar'ın istifası yeni bir parti kuracağı, artık siyasetten uzaklaşacağı ve beklemede kalacağına yönelik çeşitli yorumların doğmasına neden oldu. Osman Akandere, **Milli Şef Dönemi Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesisler (1938-1945)**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 403.

Çok partili hayata geçiş aşamasında basının da önemi büyük oldu. Özellikle *Vatan* ve *Tan* gibi gazeteler, hükümeti eleştirerek demokratikleşme yönünde kamuoyu oluşturdu.²⁷ İlk muhalefet partisinin dörtler tarafından kurulması beklenirken, 7 Temmuz 1945 yılında iş adamı Nuri Demirağ tarafından Milli Kalkınma Partisi kuruldu.²⁸

Ülke içinde demokrasi rüzgârlarının estiği günlerde, İsmet İnönü 1 Kasım 1945'te Meclis açılış konuşmasında şunları dile getirdi:²⁹

“Bizim tek eksiğimiz, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidar da bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olamaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları şevki ile hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde başka bir siyasi partinin kurulması mümkün olacaktır.”

Bu konuşmadan bir ay sonra Celal Bayar tarafından basına, Demokrat Parti adında yeni bir parti kurulacağı ve ilerleyen günlerde parti programının açıklanacağı duyurulmaktaydı.³⁰ Metin Toker'e göre; Celal Bayar, DP'nin programını resmi makamlara vermeden önce Çankaya'ya giderek İsmet İnönü'nün onayını almıştı. İsmet İnönü ve Celal Bayar konuşması şu şekilde cereyan etmişti:³¹

²⁷Demir, **Türk Siyasi...**,s.,38.

²⁸ “İstanbul zengin sanayicilerden Nuri Demirağ tarafından 6 Haziran 1945 yılında Milli Kalkınma Partisi kuruldu. Bu partinin, somut sorunlar üzerinde ayrıntılı bir programı olmamış, kurucusunun kişisel düşüncelerinin dışına çıkmamıştı. Milli kalkınma Partisi Türkiye’de ilk muhalefet olma onurunu kazandı.” Karpaz, **a.g.e.**,s.236, Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952**, Arba Yayıncılık, İstanbul, 1995., s.712. Milli Kalkınma Partisi’nin program ve nizamnamesi için bkz.; **BCA**, Fon Kodu.490.01. Yer No.434.1803.3.

²⁹Eric Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim Yayıncılık, Ankara,1996., s.307. **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1945

³⁰Timur, **a.g.e.**, s.16, **Vatan**, 5 Ocak 1946.

³¹Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları(1944-1973):Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990, ss.112-113.;Ali Gevgilili, **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987., s.42.

İnönü- “*Terakkiperverlerde olduğu gibi itikadını diniyeye biz riayetkârız*”
diye bir madde var mı?

Bayar- “*Hayır*”

İnönü- “*Dış politikada ayrılık var mı?*”

Bayar- “*Yok!*”

İnönü- “*O halde tamam...*”

Demokrat Parti’nin kuruluş dilekçesi Refik Koraltan tarafından İçişleri Bakanı Hilmi Uran’a verildi. CHP hükümeti yapılan müracaata yarım saat içinde izin verdiğini açıkladı.³² DP’nin Genel Başkanlığını Celal Bayar yürütürken, Genel İdare Kurulu üyeliklerinde Adnan Menderes, Fuad Köprülü, Refik Koraltan, Cemal Tuncabulunuyordu.³³

“*Celal Bayar’ın Liderliğindeki Yeni Parti Kuruldu*” manşetiyle *Anadolu* gazetesinde Demokrat Parti’nin kuruluşu İzmir’in kamuoyuna duyurulmaktaydı.³⁴ Ocak 1946’da resmen kurulan partinin³⁵ lider kadrosu aynı gün basın toplantısı yaparak partinin program ve amaçları hakkında açıklama yaptılar. Partinin, kişilere değil ilkelere bağlı olduğu açıklandı. Celal Bayar; ekonomik alanlarda yabancı sermayeden yararlanacaklarını, kadın hakları konusunda çalışmalar yapılacağını, anayasaya bağlı kalacağını ancak gerek duyulduğunda değişikliklere gidilebileceğini açıkladı. Celal Bayar’a sorulan “*Serbest fırka hikâyesi hatırlarda olduğuna göre Demokrat Parti’nin de danışıklı dövüş mahsulü bulunmadığını temin edebilir misiniz?*” sorusuna yanıtı: “*Zihinlerde müphem suallerin yaşadığını biz de biliyoruz. Muvazaa hafifliktir. Ne bunu teklif edecek, ne de teklifi kabul edecek kimseler olmadığı gibi, memleketin muvazaalı işlere tahammülü yoktur.. Biz partiyi kendiliğimizden kurduk. En büyük kuvveti de Türk Milletinin siyasi olgunluğunda bulduk*” demişti.

³² Ahmet Yeşil, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s.63.

³³ **Ulus**, 9 Ocak 1946.

³⁴ **Anadolu**, 8 Ocak 1946.

³⁵ **Ayin Tarihi**, Ocak 1946, ss.7-10.; Cemil Koçak, **Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)İktidar ve Demokratlar, C.II**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s.16.; Ahmet Mumcu, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974, s.153.

Bayar'a sorulan bir diğ er soru ise; *"Halk Partisi'nin sağında mı solunda mısınız?"* şeklinde olmuşt u. Bayar bu soruya şöyle cevap vermişti:

"Parti programı siyasi, iktisadi, içtimai, sahaları izah ettiğıine göre, Cumhuriyet Halk Partisi'ne nispetle bu sahalarda hangisinde sağda, hangisinde solda olduğumuzu kesin olarak tespit etmek zordur. Programımızda bu konular daha sarıh olarak gör  lmektedir. Biz T rkiye'nin ge çirmesi gereken bir demokratik safhada olduğuna kaniyiz. Sınıflar arasında m cadelelerin zaruri olduğ u nazariyesini kabul etmiyoruz. K  l halinde millet menfaatini korumak kararındayız."

Menderes; *"Belki de Halk Partisi'nden iki parmak soldayız, bazı hallerde iki parmak sağda"* diyerek partinin siyasi konumu hakkında ipucu vermekte sakınca g rmemişti.³⁶

 ok partili hayata ge işin simgelerinden olan Demokrat Parti'nin kuruluğu, halk tarafından memnuniyetle karşılandı. Basında ise uzun yıllar devam eden tek parti zihniyetine karşın bu partiye ilgi duyulmaktaydı. *Vatan*, *Cumhuriyet*, *Son Posta*, İzmir'de *Demokrat İzmir* gibi gazetelerin yeni kurulan partiye samimiyetle yaklaştıkları g r lmektedir.³⁷ Cumhuriyet yazarı Nadir Nadi makalesinde CHP ve DP arasındaki benzerlikleri ortaya koymakta bu benzerlikleri inkılapların devamlılığı i in  nemli bulunduğunu ifade etmektedir.³⁸ CHP yandaşı olan İzmir'deki *Anadolu* gazetesi ise *"Demokrasi ve Yeni Parti"* adlı makalesinde demokrasi kavramının  zerinde durmakta ve demokrasiyi rejim i inde bir muhalefetin varlığı olarak tanımlamaktadır.  ok partili hayata ge iş denemelerinde t m d nyayı etkileyen II. D nya Savaşı'nın oluşturduğı olumsuz şartların ardından koşulların olgunlaştığını belirterek yani kurulan parti serbest eleştiri ortamı oluşturacağı i in yeni bir partinin kurulmuş olmasına ılımlı bakmaktadır.³⁹

³⁶Ko ak, **İktidar ve Demokratlar...**,ss.63-64

³⁷F ruzan H srev T kin, **T rkiye'de Siyasi Partiler ve Siyasi D ş ncenin Gelişmesi(1839-1965)**, Elif Yayınları, İstanbul, 1965, s. 80.

³⁸ Nadir Nadi, "Yeni Parti'nin Kuvvetli ve Zayıf Tarafları", **Cumhuriyet**, 13 Ocak 1946.

³⁹Nazım Poroy, "Demokrasi ve Yeni Parti", **Anadolu**, 15 Ocak 1946.

2.1.2. Demokrat Parti'nin İzmir'de Örgütlenme Süreci

Demokrat Parti, kuruluşunun ardından hızlı bir şekilde örgütlenme sürecine başladı. İlk olarak Samsun'da şubesi açıldı. Demokrat Parti kurucu üyeleri için İzmir'in önemli bir yeri vardı. Parti henüz kurulmadan önce İzmir'e seyahat edip buradaki bölge halkının nabzını ölçmek ve desteğini almak istediler. Çünkü İzmir ve çevresinde destek gören bir partinin ülke genelinde destekleneceğinin bilincindeydiler.⁴⁰

Demokrat Parti'nin kurulduğu ilk zamanlarda Celal Bayar'ın İsmet İnönü'nün adamı olduğu algısı mevcuttu. Halk, CHP dışında bir başka partiye katılmaktan çekiniyordu. Çünkü yeni kurulan DP'nin sonu Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın sonu gibi olabilirdi. Halk bu yüzden CHP'den çıkıp başka bir partiye geçmekte tedirgin davranmıştı. Yıllar sonra o günleri sütunlarına taşıyan *Demokrat İzmir* gazetesi, bu algının mevcudiyetini belirterek Celal Bayar'ın İzmir'e parti teşkilatını kurmak için geldiğinde Ekrem Hayri Üstündağ ve Refik Şevket İnce'den başka konuşacak kimseyi bulamadığını ifade ediyordu. Gazete, Demokrat Parti'nin İzmir'de kuruluşu sırasında Celal Bayar'ın üye bulmakta sıkıntı yaşadığını “*Demokrat Parti İzmir'de müteşebbis heyeti kuramıyor*” şeklindeki haberlere sinirlenen Celal Beyin kuruluş beyannamesine imza atacak yedinci isim olarak, otel kapısındaki kundura boyacısını çağırtmak istediği” cümlesi ile açıklıyordu.⁴¹

1945 yılı içerisinde yapılan görüşmelerin ardından Hüsnü Yalman ve Refik Şevket İnce hazırlıklara başladı. Henüz parti kurulmadan *Halkın Sesi*, *Vatan* gibi gazetelerde Dr. Ekrem Hayri Üstündağ, Dr. Faik Muhiddin Adam, Evliyazade Ferik, Faik Muhiddin Çeşmeli, Behçet Uz, Celal Yakal ve Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu gibi şahısların partiye girecekleri hakkında rivayetler ortaya atılmıştı.⁴²

Demokrat Parti'nin kurulmasının ardından Celal Bayar, partinin Merkez Kurul heyetine seçilen Refik Şevket İnce'ye İzmir bölgesini teşkilatlandırma yetkisini verdi. Ancak teşkilatlanmanın bir türlü gerçekleşmemesinden dolayı Celal

⁴⁰ Erer, *Türkiye'de Parti...*, s. 234., Adnan Bilget, *İzmir'in Son Yüzyılı(1849-1949)*, İzmir Meşher, İzmir, 1949, s.36

⁴¹“Niçin Muhafız? 4”, *Demokrat İzmir*, 2 Mayıs 1958.

⁴²*Halkın Sesi*, 6 Aralık 1945., *Vatan*, 26 Ocak 1946.

Bayar 7 Şubat 1946 yılında İzmir'e geldi. Bayar'ın İzmir gezisinin bir hafta kadar süreceği ve bu süreçte İzmir teşkilatlanmasının kurulacağı *Vatan*, *Anadolu*, *Tasvir* gazetelerinde yer almıştı.⁴³ Celal Bayar'ın İzmir seyahati sırasında görüşme yaptığı kişilerin başında Ekrem Hayri Üstündağ gelmektedir. Yetenekli bir iç hastalıkları uzmanı olan E. Hayri Üstündağ, Serbest Cumhuriyet Fırkası zamanında bu fırkanın bünyesinde yer almıştı. Üstündağ, İzmir halkının sevgisini kazanmak ile birlikte dönemin CHP'lileri tarafından da oldukça sevilen ve güvenilen bir kimlikti. İzmir halkının itimadını kazanmış böyle bir kimliğin DP teşkilatı içerisinde yer alacak olması Demokrat Parti'nin İzmir'de hızlı ve kısa sürede güçlenip geniş kitlelere yayılması demekti.⁴⁴ Parti kurucuları bu durumu çok iyi bildikleri için bunu göz ardı etmemişti. Halk tarafından saygı duyulan Ekrem Hayri Üstündağ başkanlığında kurulacak Demokrat Parti İzmir teşkilatının halk tarafından yeni kurulan muhalefet partisine sempati duyması ve katılması kaçınılmazdı. Nitekim de öyle oldu. Ekrem Hayri Üstündağ Demokrat Parti'yi İzmir'de kuran ve teşkilatlanmasında önemli yere sahip olan tarihi bir kişilikti. *İzmir* gazetesinin kurucusu olan E. Hayri Üstündağ, gazetesini ile de Demokrat Parti'nin tanınmasına büyük katkı sağladı. Gazete 12 Nisan 1946 tarihinde kuruluşundan itibaren Demokrat Parti safhında mücadeleye atılarak, partinin davasını yürütmüştür. Bayar, Üstündağ'a yaptığı ziyaretinden sonra Ankara Palas Otel'i'ne dönerek akşam burada parti erkânıyla Manisa, Aydın ve İzmir teşkilatlanması hakkında toplantı yaptı. Toplantı sonucunda Mesudiye Caddesi no:26 da Şerif Remzi Reyent'e ait bir bina il merkezi olarak kiralandı.⁴⁵

12 Şubat 1946'da İzmir Valiliğine resmen kuruluş beyannamesi verildi ve akşamına Celal Bayar adına İzmir Palas Otel'de yemek verildi ertesi günü Bayar, Ankara'ya döndü.⁴⁶ 14 Şubat 1946 yılında İzmir il İdare Kurulu resmen kuruldu. Kurul üyeleri şu kişilerden oluşmaktadır:

⁴³ *Vatan*, 7 Şubat 1946; *Tasvir*, 26 Ocak 1946; *Anadolu*, 17 Ocak 1945.

⁴⁴ Hasan Mert, "Necdet Ökdem ve 1940-1960 İzmir'de Siyasi Hayat", *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, İzmir, 1995, s.41.

⁴⁵ *Vatan*, 9 Şubat 1946. *Aksam*, 9 Şubat 1946.

⁴⁶ *Yeni Asır*, 13 Şubat 1946. *Anadolu*, 12 Şubat 1946.; Erer, *Türkiye'de Parti...*, s.92.

Başkan	Ekrem Hayri Üstündağ
Üye	Mustafa Haydar Nazlı (Palamut Tüccarı)
Üye	Haydar Dünder (Tüccar)
Üye	Hayri Gönen (Ticaret Bankası Müdürü)
Üye	Harun İlmen (Yüksek Gemi Mühendisi)

Tablo 1: Demokrat Parti İzmir İl İdare Kurulu Üyeleri.

DP İzmir il teşkilatının oluşmaya başladığı ilk günlerinde İzmir Merkezi örgütü üye sayısı, diğer idare kurulu ile birlikte kırk kişiydi.⁴⁷ İzmir teşkilatının kuruluşundan sonra ismi gizli kalmak suretiyle bazı tüccarlar parti işleri için 100.000 liralık bağışta bulundu.⁴⁸

İzmir il teşkilatlanmasının tamamlanmasından sonra 21 Şubat 1946 yapılan toplantıda Merkez İlçe İdare Kurulu seçimi yapıldı. Merkez İlçe İdare Kurulu seçiminden sonra parti üyeleri şu kişilerden oluştu:⁴⁹

Başkan	Cezmi Kutsay (sanayici)
Üye	Servet Argın (Tüccar)
Üye	Bedri Akgerman(Sanayici)
Üye	Osman Kibar(Tüccar)
Üye	Orhan Baykent(Mühendis)
Üye	Leon Mezyoras(Doktor)

Tablo 2: Demokrat Parti Merkez İlçe İdare Kurul Üyeleri.

⁴⁷Yeni Asır, 13 Şubat 1946.

⁴⁸Yeni Asır, 20 Şubat 1946.;Halkın Sesi,19 Şubat 1946.

⁴⁹Anadolu, 21 Şubat 1946

Ancak, parti içindeki üyelerden Orhan Baykent ve Servet Aygün ile diğer üyeler arasında yaşanan anlaşmazlıklar sonucunda Baykent ve Aygün üyelikten istifa etti. Boş kalan üyeliklere Osman Sinangil ve Osman Kapani getirildi.⁵⁰ 1946 yılının Mart ayında merkez ilçe kuruluyla birlikte Karşıyaka ilçe teşkilatı oluşturuldu. Ancak ilçenin açılış töreni 5 Mayıs 1946 Pazar günü yapıldı.⁵¹

Demokrat Parti, İzmir İl ve Merkez ilçe teşkilatlanmasını tamamlamasının ardından, halkın göstermiş olduğu yoğun ilgi ve yaklaşan seçimler sebebiyle hızlı bir şekilde ocak ve bucak teşkilatlanmasına gitti. Partinin, İzmir şehri sınırları içinde Şubat ayında başladığı örgütlenme süreci, Temmuz ayına gelindiğinde büyük oranda bitmişti.⁵²

Gazete bucak ve ocakların kuruluşu sırasında halkın yoğun ilgisi olduğunu belirtmiş ancak üye konusunda yeterli açıklamada bulunmamıştır. Açılışların hemen ardından yapılan birkaç bucak ve ocağın üye sayısına yer vermektedir. Bunlar; Seferihisar'ın en büyük köyleri olan Ulaş ve Beyler Köyü'nün yarısı, Umurbey Ocağı'nın açılışından hemen iki saat sonra iki yüz üyenin ve 30 Ağustos'ta açılış yapılan Ödemiş Adagide Bucağının açılışında yüzlerce kişinin kaydettiğini belirtmektedir.⁵³

Demokrat Parti'nin kuruluşunun üzerinden çok fazla bir zaman geçmeden, kısa sürede gelişmesinin ve üye sayısının artışının oldukça dikkat çekici olduğu görülmüyordu. İzmir ve çevresinde DP'ye duyulan sempati ve ilginin artmış olması CHP'yi endişelendirdi. CHP yetkilileri köy köy kasaba kasaba dolaşarak halkı DP'den uzaklaştırmaya çalışmış ve CHP'ne üye toplamaya koyulmuşlardı. CHP yetkilileri halka, DP hakkında yalan yanlış haberler yaptığı ve DP propagandası gerçekleştirdiğini ileri sürdükleri *İzmir* gazetesini okumamasını istiyorlardı.⁵⁴

⁵⁰ **Akşam**, 24 Şubat 1946.

⁵¹ **İzmir**, 8 Haziran 1946.

⁵² İzmir Gazetesinin Şubat, Mart, Nisan, Mayıs, Haziran, Temmuz 1946 sayılarına bkz.

⁵³ **İzmir**, 4 Mayıs, 17 Temmuz, 31 Ağustos 1946.

⁵⁴ **İzmir**, 10 Temmuz 1946.

Bu dönemde *İzmir* gazetesi yazarlarından Mustafa Kentli “*Demokrat Parti*” adlı yazında Demokrat Parti’nin kuruluşunun ve DP hareketinin bir memnuniyetsizlik hareketi olmadığını, “*bir hak ve hürriyet mücadelesi*” olduğunu ifade ediyordu.⁵⁵

DP’nin kurucu kadrosu ve ön planda yer alan kişilerin İzmir ziyaretleri de DP’ye olan halkın ilgisini artırıyordu. Partinin gelişim döneminde en ilgi çekici ziyaretlerden birini Fevzi Çakmak gerçekleştirmişti. *İzmir* gazetesi muhabirlerinden Haluk Cansın, 28 Ekim 1946’da Fevzi Çakmak’ın yaptığı İzmir seyahatinde İzmir halkının ilgisini şu şekilde aktardı:⁵⁶

“Fevzi Çakmak’ın İzmir ziyaretinde akşam saatlerinde halkla temas etmeye hazırlandığı duyulunca bucak merkezleri halkla dolmaya başlamıştı. Tepecik Demokrat Parti binasına hareket eden Çakmak’ı yol boyunca iki tarafa dizilen vatandaşlar Mareşali alkışlayıp ‘Yaşa, Varol’ tezahüratlarında bulunuyorlardı. Tepecik’te muazzam bir kalabalık coşkulu bir şekilde Mareşali karşılıyordu.”

29 Ekim 1946’da Fevzi Çakmak’ın kaldığı İzmir Palas Otel’i’nin önüne toplanan yirmi beş bin kişilik kalabalığa “*Kalbinizde bu ateş yandıkça demokrasi er geç kurulacaktır*” şeklinde hitap etmiş bu söz de *İzmir* gazetesine manşet olarak yansımıştı.⁵⁷ Fevzi Çakmak’a İzmir hakkındaki intibaları sorulduğunda; İzmirliilerin tam bir şuurla ne istediklerini bildiğini, onların bu hürriyet davasında muvaffak olmalarına hiçbir otoritenin mani olamayacağını söyledi. İzmirliilerin kendisine karşı göstermiş oldukları misafirperverliğe İzmir gazetesi aracılığı ile teşekkür etti.⁵⁸

Fevzi Çakmak’ın ardından 8 Kasım 1946 yılında Celal Bayar ve Adnan Menderes 16.15’te Kadeş Vapur’u ile İzmir’e geldi. 5.000 kişilik bir halk kitlesi tarafından rıhtımda şiddetli alkışlar ve “*sağ ol*” sesleri ile karşılandılar. Karşılayanlar arasında *Vatan* gazetesi muhabiri Ahmet Emin Yalman da bulunmaktaydı. Demokrat Parti binasına giren Celal Bayar bina önünde toplanan kalabalığı selamlamak üzere balkona çıktığında şiddetli bir yağmur yağmaya başladı ve buna rağmen kalabalık

⁵⁵*İzmir*, 4 Ekim 1946.

⁵⁶*İzmir*, 29 Ekim 1946.

⁵⁷*İzmir*, 30 Ekim 1946.

⁵⁸*İzmir*, 3 Kasım 1946.

halk kitlesi bina çevresinden ayrılmadı.⁵⁹

Demokrat Parti'yi İzmir'de destekleyen gazetelerden biri incelemiş olduğumuz *İzmir* gazetesidir. Bu gazetenin köşe yazarı Burhan Belge Demokrat Parti'de aktif rol oynayan bir karakterdir ve yazıları ile de Demokrat Parti'yi desteklemektedir. Bu anlamda Demokrat Parti'nin kuruluş günlerinde *İzmir* gazetesi köşeyazarı Burhan Belge, "*Bayar Aramızda*" adlı köşe yazısında; "*Demokrat Parti; daima iki ayrı kol üzerinden yürümüş ve inkişaf etmiş iki görüş ve iştihadın birini bugün için temsil etmekte ve "Devleti milletin emrine verme esasını bugünkü şartlara göre müdafaa etmektir"* diyerek DP'nin daima iki kol üzerinden hareket ettiğini bunlardan birinin devleti milletin emrine ve hizmetine verme ikincisi de devlet millet içindir anlayışı olduğunu satırlarında yer verdi. İktidar partisiyle DP'nin ayrıldıkları noktanın bu nokta olduğuna işaret etti.⁶⁰

Celal Bayar ise, İzmir gezisi hakkındaki düşüncelerini şu sözlerle ifade ediyordu: "*Nereye gittik ise davanın anlaşılmış olduğunu gördük. Memleketin diğer kısımlarında olduğu gibi gezdiğimiz yerlerin zeki ve derin görüşü halkı da, normal ve eksiksiz bir demokrasiye geçilmesini sabırsızlıkla beklemektedir*" *İzmir* gazetesi aracılığıyla ilgi ve alaka gösterenlere teşekkür etti.⁶¹

İzmir gazetesinden verilen bu haberler doğrultusunda İzmir halkının Demokrat Parti'nin kuruluşının ardından teşkilatlanma ve gelişme döneminde yoğun bir ilgi göstermişti.

III- 1946 SEÇİMLERİ VE SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER

3.1. İktidar – Muhalefet Arasındaki İlk Temaslar

Demokrat Parti'nin teşkilatlanması ülke genelinde hızlı bir şekilde gelişti ve İzmir basınında memnuniyetle karşılandı. Özellikle *İzmir* gazetesi kurulduğu günden itibaren Demokrat Parti'nin yarı resmi yayın organı gibi çalışmaktaydı. Gazetenin yeni muhalefet partisine olan desteği Cumhuriyet Halk Partisi'nin dikkatini çekiyordu. *İzmir* gazetesinin kuruluşunun hemen ardından CHP Genel Sekreterliği,

⁵⁹*İzmir*, 9 Ekim 1946.

⁶⁰*İzmir*, 9 Ekim 1946.

⁶¹*İzmir*, 20 Kasım 1946.

CHP İzmir İl İdare Kurulundan “*Bu gazetenin yayınlarını günü gününe takip etmenizi ve ehemmiyetli yayınları yazarak, gerekirse telefonla bildirmenizi ve bu yayınları elverişli yayın vasıtalarından faydalanarak karşılanmasını*” istemekteydi.⁶²

İzmir gazetesi yayın hayatına başladığı ilk gün “*Hayır Cemiyetleri için müstahsilden toplanan %2 nisbetindeki paralar ne olmuş*” başlıklı yazı CHP tarafından dikkate alınarak *Anadolu* ve *Yeni Asır* gazeteleri aracılığıyla açıklama yazısı yazıldı. Açıklama yazısı *İzmir* gazetesine de gönderilmişse de gazete bu açıklamayı yayınlamayarak bunun yerine “*CHP İdare Kurulu Başkanı M. Orhon’a açık mektup*” diye bir yazı yayınladı.⁶³ CHP Genel Sekterliğinden gazete yayınlarının takip edilmesine yönelik yazılan yazının ardından CHP İl teşkilatı *İzmir* gazetesinin 3.4.5.6.7.8. sayılarını posta yolu ile Ankara’ya göndermişti.

İzmir gazetesinin CHP’ye olan muhalif tavrı gün gün takip edildi ve 1946 Nisan ayı sonuna doğru CHP bir takım tedbirler alma yoluna gitti. CHP İzmir İl başkanlığının yazdığı yazıda; kurulduğu günden beri başarı sağlayamamış olan Demokrat Parti’nin son günlerde, hileli sinsi bir eleştiri politikası izleyerek satışını arttırmış olan *İzmir* gazetesi aracılığı ile her türlü faaliyetine hız kazandırmış olduğu belirtiliyordu. Bu bağlamda, “*neşriyat, istihbarat propaganda konferansları, Halkevleri, Halkodaları, Spor kulüpleri çalışma ve ihtiyaçları ile daha yakından ilgilenmek; İlçe, Bucak ve köylere kadar giderek halk ile teması arttırmak*” gibi tedbirler alma yoluna gidilmesi hedeflendi. Yine yazıda DP fikrini savunan ve yayan *İzmir* gazetesinin İzmir’de yayınlanıyor olmasından Parti’nin siyasi mücadelesini İzmir’de yapmaya karar verdiği fikrine varılıyor ve bu nedenle CHP’nin bu bölgeye önem vermesi gerektiği ifade ediliyordu.⁶⁴

Cumhuriyet Halk Partisi’nin aldığı tedbirler bununla da kalmadı. Müfettişler aracılığı ile Demokrat Parti’nin CHP’nin teşvikleri ile kurulduğu şeklinde propaganda faaliyetinde bulundu. Kısa süre sonra Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi kapatılabileceğini, eğer DP kapatılırsa destekçilerinin zor durumda kalacağını ve DP’ye katılımın vatan hainliği olduğu algısını yaratarak DP memnuniyetini

⁶²BCA, Fon Kodu.490.1.0.0. Yer No.1368.534.1.

⁶³A.g.a.

⁶⁴BCA, Fon No.490.1.0.0. Yer No.1368.534.1.

engellemeye çalıştı.⁶⁵

DP üyelerinden Adnan Menderes CHP'nin muhalefete karşı tavrını şöyle ifade ediyordu:⁶⁶

“Partimiz çalışırken her yerde olduğu gibi Ege çevresinde de Cumhuriyet Halk Partisi'nin olağanüstü gayretleriyle karşılaşmaktadır. Herhangi bir partinin, karşısında başka partileri bulunması gayet tabiidir. Fakat bazı mahalli idare amirlerinin ve devlet memurlarının taşıdıkları memuriyet sıfatının kendilerine yüklediği kayıtları hiç ehemmiyet veremeyerek ve tıpkı bir partiliymişler gibi, bu gayret ve faaliyetlere bütün hızlarıyla kapıldıklarını ve kendilerini kaptırdıklarını görmekle teessür duymaktayız. Bilhassa tek partili idarenin baskısı altında yaşamış ve birden fazla partilerle idareye henüz intibak edememiş bir memlekete tek parti idaresinin kökleştirildiği birçok hakikat ve itiyatlarla mücadele gibi zor şartlar altında bulunan partimizin, bir de hükümet teşkilatı karşısında bulunması durumu bir kat daha güçleştirmektedir. Partililerin eşit hak ve şartlarla çalışabilmeleri prensibine tamamen aykırı olan bu halin uzun zaman devam edemeyeceğini bilmek bizi müteselli etmektedir.

Esefle arz etmek mecburiyetindeyiz ki, gayretkeşliklerinden başka Halk Partisinin bazı elemanları makbul sayılamayacak bir faaliyet ve propaganda istikameti de tutturmuşlardır. Çokluk kulaklara fısıldanan bu propaganda, isnad, tazyik ve hatta tehditlerin neler olduğunu halkımız bilmektedir. Çünkü bunlara mazur kalan bizzat halkımızdır. Bunlar açık olarak ve umumi efkâr karşısında söylenmiyor, yapılmıyor; çünkü böyle hareket edenler memleketin ve Halk Partisinin yüksek idaresinde bulunanların bu meşru sayılamayacak yollarda yürümelerine rıza göstermeyeceklerini bilmektedir. Memurluğu mucib olan şudur ki bütün bu menfi gayretlere rağmen Demokrat Parti yurdun her tarafında büyük bir ilgi sevgi ve güvenle karşılanmaktadır.”

⁶⁵ Celal Bayar, **Başvekilim Adnan Menderes**,(Haz. İsmet Bozdağ), Truva Yayınları, 2010, s.50., Yeşil, **a.g.e.**, s.59.

⁶⁶ **Cumhuriyet**, 1 Nisan 1946.

2 Nisan 1946 da CHP İzmir İl Başkanı Mehmet Orhon, Adnan Menderes'in eleştirisine cevaben şunları söyledi:⁶⁷

" Bu beyanatta vuzuh ve sarahat görmedim. Üstü kapalı bazı istinadlardan ve kulaktan kulağa fısıldamalardan bahsedilmiş olması zihinleri bulandırmak gayesini takip eden bir propaganda manzarası arz etmektedir. Benim kanaatimce bu kabil hareketler anlaşmazlıklara ve hakikaten makbul olmayan bazı lüzumsuz tartışmalara yol açabilir."

Burhan Belge, "CHP'ye muhalefet lazım" adlı köşe yazısında; CHP'nin kurulduğu günden beri iktidar partisi olduğunu, yeni kurulduğu yıllarda birbiri ardına inkılaplar yaptığını ancak zaman içinde tekrarlar içine girmiş ve bu yüzden birleştirici, tamamlayıcı misyonunu kaybetmekte olduğunu ifade etti. Ve artık bunların farkına varması gerektiğini belirtti. Fakat CHP'nin bu durumu bilmemezlikten geldiğini dile getirerek bu bildirme fiilinin ancak bir muhalefetin oluşumu ile gerçekleşebileceğini yazdı.⁶⁸ Belge, "Celal Bayar'ın Beyanattı" başlıklı bir başka yazısında, Celal Bayar'ın DP'nin Belediye seçimlerine katılmama gerekçesi ve teşkilatlanma faaliyetlerine yönelik yayınladığı iki beyanatın ⁶⁹ amacından bahsetmektedir. Belge bu beyanatlardaki amacın, Demokrat Parti'nin

⁶⁷ **Cumhuriyet**, 2 Nisan 1946.

⁶⁸ Burhan Belge, "CHP'ye Muhalefet Lazım" **İzmir**, 13 Nisan 1946.

⁶⁹ "Gazetecilerin Celal Bayar'a, Demokrat Parti'nin 26 Mayıs 1946 yılı Belediye seçimlerine niçin katılmadığı sorularına Bayar'ın, partisinin seçimlere katılmama kararı alarak, çabalarını genel seçimlere sakladıklarını bildirdi. Millet iradesinin tam olduğu bir seçim sürecinde mücadele vermek istediklerini belirterek bu kanunun kabulünü beklediklerini ifade etti. Gazetecilerin sorusunu ülke açısından değerlendirerek cevaplandırmasını sürdüren Bayar, Demokrat Parti'nin kuruluşundan bu yana halkın olgunlukla bu durumu karşıladığını ifade ederek memleketin en uzak yerlerinde bile halkın Parti'yi ihtiras aleti olarak değil siyasi bir ihtiyaç olarak gördüklerini belirtti. Türk halkının demokrasi adına olgunluğa kavuştuğunu tekrar vurgulayarak demokrasinin normal gelişimi sekteye uğrarsa bunun sorumluluğunu halka değil de CHP de aramak lazımdır dedi." **İzmir**, 22 Nisan 1946. "Celal Bayar diğer beyanatında, DP'nin halen teşkilatlanmasına devam ettiğini belirterek, ülkenin her köşesinde halkın partiye karşı ilgisinin olduğunu ve bu ilgiden memnuniyet duyduklarını dile getirdi. Bu ilginin dışında bazı yerlerde bir takım valililerin kaymakamların bazı yerlerde usulsüz tazyik ve tehditlerle bulunarak Demokrat Parti teşkilatlanmasını engellemeye çalıştığını belirtti. Demokrat Parti'nin kurulduğu ilk günden beri "bu parti muvazaa partisi midir? Şeklinde endişelerin bulunduğunu, bu endişeleri halen tamamen yıkamadıklarını ancak halkın genelinin bu algıdan sıyrılarak Demokratların gerçek amacını anladığını belirtti. Bu algının kalktığı gibi tazyik ve tehditlerin teşebbüslerinin de kalkacağını ümit ettiğini bildirdi. Parti'nin genel seçimlere katılmak istediğini ancak bu seçim sürecinde tek dereceli seçim sisteminin ve aynı zamanda halkın kayıtsız şartsız oy kullanabilme özgürlüğünün getirilmesini istediklerini bildirdi. Aksi takdirde yani iki dereceli seçim sisteminin mevcut olması durumunda seçimlere katılmanın bir anlamı olmadığını vurguladı." **İzmir**, 23 Nisan 1946.

Türk Anayasasını kayıtsız şartsız yürürlükte görmek ve bu konuda kararlı olduklarını göstermek olduğunu ifade etti. Burhan Belge'ye göre; millet oyunu kullanırken serbest bir biçimde kullanmalı ve bunun gerçekleşmesi ise belli şartlar altında olmalıydı. Bu şartlardan birincisi tek dereceli seçim sisteminin kabul edilmesi, ikincisi de CHP'nin şimdiye kadar ki imtiyazlarından vazgeçmesi yani diğer partilerle eşit şartlarda olması demekti.⁷⁰

CHP'nin yerel seçimleri erken bir tarihe alacağı yolundaki söylemlere sert çıkan Burhan Belge, *"Bu şekilde olmaz"* adlı yazısında⁷¹ *"20 küsur senelik CHP şimdiye kadar kullanageldiği siyasi vasıtaların hiç birinden rafîg olmayarak seçimleri münhasıran kendine müsait gelecek bir tarihe almaktadır"* diyerek eleştirdi.

10 Mayıs 1946 tarihinde toplanan CHP'nin ikinci olağanüstü kurultay toplantısında, tek dereceli seçimlerin yapılması; halka, sınıf esasları üzerine cemiyetler kurma hakkının verilmesi ve parti tüzüğündeki "Değişmez Başkan" tabirinin kaldırılması yönünde kararlar alındı. Ayrıca Kurultay toplantısında Belediye Seçimlerinin bir defaya mahsus olmak üzere Eylül yerine Mayıs'ta yapılması yönünde karar verildi.⁷²

3.2. Genel ve Yerel Seçimlerin İzmir Gazetesine Olan Yansımaları

3.2.1. 26 Mayıs 1946 Yılı Belediye Seçimi ve Sonuçları

Türk siyasi hayatı incelendiğinde iktidar-muhalefet ilişkilerinin en sert geçtiği dönemler seçim zamanlarıdır. CHP'nin yerel seçim tarihini erkene alması, bu davranışın arka planında, ülke genelinde hızla örgütlenmekte olan DP'den duyulan bir rahatsızlığın olduğu yolundaki söylemlerin güç kazanması, iktidar-muhalefet ilişkilerini gerginleştirmişti. Bu süreçte *İzmir* gazetesinde *"Belediye Seçimleri"*

⁷⁰ Burhan Belge, "Celal Bayar'ın Beyanatı", *İzmir*, 24 Nisan 1946.

⁷¹ *İzmir*, 28 Nisan 1946.

⁷² *BCA*, Fon Kodu.490 01 Yer No.218 861 1.; Rahmi Kumaş, *CHP'nin Soyağacı*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1999, s.47,

olarak atılan manşet haberle seçimlerin erkene alınmasının hiçbir parti tarafından memnuniyetle karşılanmadığı yazılıyordu.⁷³

Mecliste Belediye Seçim Kanunu'nu görüşmek için yapılan toplantıda Adnan Menderes, CHP'nin seçimlerin kış aylarında yapılamayacağı iddiasında bulunmasının aksine Türk köylüsünün yazın tarlada, bahçede, yaylada olduğunu dile getirmiş, seçimlerin erkene alınışının gerçekçi olmadığını ifade etmişti. Seçimlerin erkene alınmasıyla yeni kurulan partilerden birkaç ayın esirgendiğini ve bu şekilde bir seçimle, milli iradenin özgür kararının engellendiğini vurgu yaptı. Diğer siyasi partilerin ve matbuatın baskı altında olduklarını, gerçek ve ileri bir demokrasiye yer vermek için gerekli tedbirler alınmadıkça, demokratik hayatı aksatan kanunlar değişmedikçe, bunlar yapılsa bile halkın yeni seçimlere hazırlanması için gerekli süre tanınmadıkça seçimlere katılmanın hatalı olduğunu dile getirdi.⁷⁴ Demokrat Parti'nin Seçim Kanunu'nu hakkındaki eleştirilere rağmen yasa gereğince ekimde yapılması gereken belediye seçimleri 26 Mayıs 1946'ya çekildi. 26 Nisan 1946'da Belediyeler Yasası'nda bir takım değişikliklere gidilerek Eylül başında başlayıp 20 Ekim'e kadar devam eden seçimlerin gizli oyla bir gün içerisinde yapılması, oy pusulalarının altına atılan imza ve adres yazma zorunluluğu kaldırılıyordu. Ayrıca seçim komisyonlarına herhangi bir yerde teşkilatı bulunan siyasi partilerin temsilci gönderimleri kabul edildi.⁷⁵

Burhan Belge *"Bu noktaya mim koy!"* adlı yazısında Belediye Seçim Kanunu sebebiyle toplanan TBMM'deki müzakerelerin halkı düşündürmesi gerektiğini ifade ederek şöyle dedi:⁷⁶

"Belediye Seçim Kanunu etrafında cereyan etmiş olan tarihi müzakerede DP'nin dürüst, samimi ve vakur bir demokrasi bağlılığı ile hareket etmesine mukabil, CHP sarıh bir demokrasi korkusu ile elindeki 450 reyi ileri sürmek ve kuvvet ile

⁷³ **İzmir**, 28 Nisan 1946.

⁷⁴ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:7, C. 22, Birleşim: 45, (29 Nisan 1946), ss.216-217; **İzmir**, 30 Nisan 1946.

⁷⁵ **A.g.d.**, s.236.; Ali Eşref Turan, **Türkiye'de Yerel Seçimler**, İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları, İstanbul, 2008, s.80.; Tefik Çavdar, "Cumhuriyet Döneminin İlk Çok Partili Belediye Seçimleri", **Mülkiyetler Birliği Dergisi**, S. 105,(Mart 1898) s.2.; Hanife Kuru, "1946 Yılı İzmir Belediye Seçimleri", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmalar Dergisi**, 1/2,1992, s.235.

⁷⁶ Burhan Belge, "Bu Noktaya Mim Koy!", **İzmir**, 1 Mayıs 1946.

susturmak k          nden kendini kurtaramamıştır... T  rk vatandaşı! Bu noktaya mim koy!”

Se  imlerle ilgili olarak k   esinde yazmaya devam eden Burhan Belge, prensiplere uygun ve şartları tamamlanmış bir demokrasiye gidilece  ine y  nelik cumhurbaşkanının beyanat verdi  ini, halkın da arzusunun bu y  nde oldu  unu belirterek *“  u halde neden bir takım g           takdirler zuhur edip duruyor?”* sorusunu soruyordu. Belge se  imlerin   eklini, se  imlerin hem serbest hem de gizli yapılmasını g  vence altına alınacak d  zenlemeler ve se  imlerin ne zaman yapılaca  ı gibi konuların b  t  n partilerle birlikte karar verilmesi yerine sadece iktidar partisinin kararıyla bunların tayin ediliyor olmasını eleştirdi. B  t  n itirazlara ra  men Belediye Se  im Kanunu’nun aceleye getirildi  ini, nisbi temsile yer verilmedi  ini ve bu y  zden ileri demokrasiye ge  me yolundaki tartışmalara girmenin anlamsız oldu  unu yazdı. Tek taraflı ilerleyen bu olayların b  yle devam etmesi durumunda seviyeli bir m  cadelenin imk  nsız oldu  unu savunuyordu.⁷⁷ Belge, *“T  rk Demokrasisi”* adlı bir başka yazısında, *“muhalif partilere, teşekk  l edip se  imlere girişmek   zere ancak birkaç aylık m  hlet verildi   eklindeki itirazları   te tarafta omuz silkelemeleri ile karşılanıyor diyerek”*, bu kısa s  re zarfında halkın istedi  i partiye oy vermesinin   n  ne ge  ildi  ini yazdı. Hatta *“Demokrat Parti’ye girmek   n  n  ’ye karşı sadakatsizlik etmektir”* denildi  ini belirterek, muhalif partilere katılımın engellenmeye   alışıldı  ını s  yledi. Cumhuriyet Halk Partisi’nin sadece 26 Mayıs 1946 belediye se  imlerini de  il bundan sonraki se  imleri kazanmak i  in u  raşlar g  sterdi  ini hatta muhalif partilerin kurulmasını desteklerken bu işin bu kadar yankı uyandıraca  ını d  şunemedi  ini yazdı. Ardından, milletin artık iktidar partisinden memnun olmadı  ını, halkın DP’ye g  stermiş oldu  u ilgi   zerine *“belediye zabıta talimatının kaç g  z hareketleriyle CHP’ye karşı duyulan memnuniyetsizli  i engellemesinin imk  nsız oldu  unu”* dizelerinde belirtti. Bu y  zden CHP *“demokrasiyi kurma adına teşebb  s   kendi eline almak istiyor”* demekteydi.⁷⁸

⁷⁷ Burhan Belge, “Buna Ra  men”, **  zmir**, 2 Mayıs 1946.

⁷⁸ Burhan Belge, “T  rk Demokrasisi”, **  zmir**, 4 Mayıs 1946.

Sonuçta Demokrat Parti, 26 Mayıs 1946 Belediye seçimlerine katılmama kararı aldı. Burhan Belge “*Niçin Girmiyoruz?*” adlı, Demokrat Parti’nin seçimlere neden girmediğinin değerlendirmesini yaptığı köşe yazısında, Cumhuriyetin kuruluşundan beri ilk defa çok partili hayata girildiğini, ilk kez Türk halkının CHP’den başka, siyasi partilerini kurduklarını ve siyasi kanaatlerini özgürce kullanabildiklerini ifade etti. CHP’nin seçimleri öne almasını, normal bir Türk demokrasisi kurmak amacıyla değil, sadece en kısa yoldan kendi iktidarını güvence altına almak olarak değerlendirerek şunları söylüyordu: “*Bu karar karşısında yapılacak tek doğru hareket CHP’yi bu indi hareketle başbaşa bırakmaktır!.. Hem milletin, hem de tarihin huzurunda!..*”⁷⁹

Demokrat Parti’nin 8 Mayıs 1946 günü seçimlere katılmama kararını kamuoyuna duyurmasının ardından DP’ye muhalifliği ile bilinen *Anadolu* gazetesi DP’nin seçimlere katılmama kararını şu sözleri ile açıklama getirmekteydi: ⁸⁰ “*Tutunamamasında ve itibar bulamamasında bizim hiçbir kusurumuz olmayan bu partiyi kendi hazin kaderine terk edelim.*”

26 Mayıs 1946 tarihinde yapılacak olan Belediye seçimlerine Demokrat Parti boykot kararı alarak katılmazken, CHP ve Mili Kalkınma Partisi seçimlere katıldı. Ancak Milli Kalkınma Partisi de seçimlere hile karıştığı iddiasıyla seçim günü saat 11.00’ da seçimden çekilme kararı aldı. Böylece seçime CHP tek başına katıldı.⁸¹

Burhan Belge, seçim günü kaleme aldığı yazısında, seçimlerin kazanından çok seçimlere katılım oranının önemli olduğuna dikkat çekmişti. “*Biz demokratlar, oyumuzu kullanma hakkından vazgeçmiş bulunuyoruz*” diyerek seçimlerin aceleye getirilmesi sebebiyle bu tercihte bulunduklarını açıkladı. Gerek matbuatın gerekse halk arasında günlerden beri yayılan evlere polis ve belediye memurları aracılığıyla tembih ve tehditte bulunmalar, seçime katılmayanların işlerine son verilmesi, ekmek karnelerinin geri alınacağı gibi dedikoduların halkın oy kullanma hakkı üzerinde etkili olmaması gerektiğini ifade etti. Ayrıca, ne CHP’nin vatandaşı zorla sandık başına sürükleyebileceğini ne de demokratların oy kullanmaya engel olamayacağını

⁷⁹ **İzmir**, 10 Mayıs 1946.

⁸⁰ “Demokrat Parti’nin Tamimi Üzerine”, **Anadolu**, 13 Mayıs 1946.

⁸¹ Toker, **Tek partiden...**, s.154.; Karpas, **a.g.e.**, s.214.

yazarak halkın oy kullanma konusunda serbest olduğunu yazdı. “*Vatandaşın reyini kullanması, hem en büyük hakkı, hem de medeni vazifesidir*” diyerek halkı oy kullanmaya teşvik eden CHP’yi eleştirerek, oy kullanmak kadar kullanmamanın da vatandaşın hakkı olduğunu, bu yüzden zorla oy kullandırılacak olunur ise halkın reddetmesi gerektiğini ifade etti.⁸²

İzmir gazetesi, ertesi gün yurt genelinde seçime katılım oranlarını okuyucusuyla paylaşarak, Adana merkezde % 30 katılımın olduğunu, Balıkesir’de % 25, Bursa’da kesin olmamakla birlikte katılım oranını %5 ile %10 arasında vermişti. Manisa’da seçimlerin durgun bir şekilde ilerlediğini 21.600 seçmenden 7.100’unun oy kullandığını yazdı. Urla’da 4.459 seçmenden 1.533’ünün katılım gösterdiğini, Buca ve Demirci’de seçimlerin istenildiği gibi gerçekleştiğini, Aydın’da 8.987 seçmenden 4.775’ünün, Eskişehir’de 39.000 seçmenden 17.800’ünün seçime katıldığını yazdı. Ankara’da seçimin ilk saatlerinde Bakanların, Müsteşarların, Umum Müdürleri ve yakınlarının oy kullandığını ardından saat 10.00’da İsmet İnönü’nün oyunu kullandığını satırlarında yer verdi. Öğlen saatlerinde seçimlerin durgun olması sebebiyle polis ve bekçilerin ısrarı üzerine hizmetçilerin, kapıcıların ve yaşlıların oy kullandığından bahsediliyordu. Ankara’nın eski mahallelerinde CHP davul zurnalar eşliğinde halkı seçime davet ediyordu.⁸³ Gazete, seçimlerde yapılan yolsuzluklara da değinerek, sandıkların zaman zaman yerlerinin değiştirildiğini; bu sandıklardan bazılarının 66, 15, 70 numaralı sandıklar olduğunu bildiriyordu. Karataş semtinde, 25 nolu sandık komisyon üyelerinin sandık başlarında durmadığını buna rağmen seçimlerin devam ettirildiğini, sandık başında CHP’nin namzet listelerinin, üyeleri tarafından zarfa konularak seçmenlere verilip sandığa atıldığını yazdı. 168 nolu sandık komisyon üyesi Osman Kutay’ın “*daha gelecekler var*” diyerek saat 20:30’a kadar sandığı kapatmak istememesi üzerine diğer komisyon üyeleri ile tartışma yaşadığı ifade ediliyordu. 43 nolu sandık komisyon üyesinin cebinde CHP’nin aday listelerini bulundurduğu ve bunları oy kullanmaya gelen vatandaşlara verdiği için kişi hakkında zabıt tutulduğunu yazdı. Basmane Etiler Mahallesi 1275

⁸² *İzmir*, 26 Mayıs 1946.

⁸³ *İzmir*, 27 Mayıs 1946.

nolu sokağın hiç kaydedilmediğini ancak bu sokakta 114 hane de üç yüzden fazla seçmenin bulunduğunu bildirdi. Seçim günü CHP'nin mevcut durumuna yönelik çok çarpıcı olan bir tespiti okuyucuyla paylaştı.⁸⁴ “CHP, saat 3 e kadar sakin 3'ten 6'ye kadar telaşlı 6'dan 7'ye kadar sinirli 7'den sonra, ta kendisi idi”.

İzmir gazetesi yayın sürecinde Demokrat Parti'nin İzmir'deki yayın organı gibi faaliyet göstermekte olup belediye seçimlerinde gerçekleşen yolsuzluklara sert tepkiler gösterdiği için seçim sonuçları verilmemiştir. Bu nedenle kullandığımız Anadolu gazetesine göre seçim sonuçları şu şekildedir.⁸⁵

İlçe	Seçmen Sayısı	Oy Kullanan Sayısı	Oy Oranı
Ödemiş	11757	7442	67
Adagide	2227	2062	97
Bademiye	1444	1382	90
Birgi	1603	1104	68
Kaynakçı	1384	1088	78
Bergama	7960	3395	42
Kınık	2957	71954	66
Parsa	1852	1455	78
Dikili	1837	748	40
Çandarlı	1304	443	43
Foça	888	609	67
Menemen	5425	3087	56

⁸⁴ İzmir, 27 Mayıs 1946.

⁸⁵ “Anadolu gazetesi İzmir’de seçime katılım oranını %30 verirken İzmir gazetesi oranın %22,5 olduğunu ileri sürmektedir.”, Anadolu, 27 Mayıs 1946.

Urla	4459	1533	34
Poyracık	1460	963	64
Bayındır	4952	3682	74
Tire	5960	4588	48
Torbalı	2647	2018	76
Kemalpaşa	1956	1089	56
Armutlu	2149	1331	62
Seferihisar	2187	1191	54
Karaburun	384	317	92
Selçuk	2029	1361	67
Çeşme	1894	1278	67
Kuşadası	2479	1699	70
Anadolu, 27 Mayıs 1946.			

Tablo 3: 26 Mayıs 1946 İzmir İlçelerinde Belediye Seçimleri Sonuçları.

Burhan Belge “*Seçimlerin Tahlili*” adlı yazında, seçime katılım oranının % 22,5 kadar az olduğunu, İzmir’de oy kullanmama oranının % 77,5 yani 100 kişiden 77,5’inin seçime gitmediğini ifade ederek, İzmir’de 90.000 kişiden 20.588 seçmenin oy kullandığını yazdı. İstanbul’da yüz kişiden altmışının, Balıkesir’de yüz kişiden yetmiş beşinin Ankara’da yüz kişiden altmışının oy kullanmadığını yani halkın bu tavrı ile seçime katılmama hakkını kullanmış olduğunu ifade etti. CHP’yi sevmediği halde cezalandırılmak korkusuyla oy verenlerin bu duruma karşı çıkıp oy kullanmamaları durumunda seçim sonuçlarının % 22,5 değil, % 15 olabileceğinin değerlendirmesini yaptı.⁸⁶

⁸⁶ İzmir, 28 Mayıs 1946.

CHP İzmir İl Başkanı seçimlere katılım oranının düşük olmasını sandık yerlerinin iyi tespit edilememesi, kayıtların eksik olması, havanın yağışlı olmasına dayandıran bir açıklamada bulunması üzerine *İzmir* gazetesi bu tespiti şu eleştiri ile karşılık vermekteydi: “*CHP Başkanı tebeşire peynir bakıyor! Seçimlere iştirak oranı düşüktür çünkü İzmir şehrini CHP’ye teslim etmekten imtina etmiştir. % 22,5 luk bir ekseriyet ile koskoca bir şehrin belediyesini ele geçirmek nerde görülmüştür? % 80’e yakın bir seçmen kütlesinin rey vermekten imtinai, İzmir Belediye idaresini, CHP’nin elinden fülen geri almasıdır... Yağışlı havaya gelince, CHP’nin işleri, anlaşılıyor ki bundan böylesi için, yağmur duasına kalmıştır!*”⁸⁷

Muhalefetin seçimde yapılan yolsuzluklara yönelik iddialarını İzmir Valisi Şefik Soyer, *Anadolu* gazetesine verdiği beyanatta cevap verdi. Soyer, seçimler süresince bir sıkıntı yaşanmadığını ve kimsenin şikâyetçi olmadığını, sadece Demokrat Parti yetkilileri tarafından bir takım şikâyetlerin olduğunu bunun dışında seçimlerin gayet sakin bir atmosferde gerçekleştiğini söyledi.⁸⁸ İzmir Valisi Şefik Soner’in bu beyanatı vermesinin ardından DP İzmir İl Başkanı Ekrem Hayri Üstündağ, *İzmir* gazetesinde bir yazı kaleme alarak “*İzmir Valisi Bay Şefik Soyer beyanatta bulunmazdan önce ifademize müracaat etse ve elimizdeki vesikaları görmüş olsa idi, bu şikâyetlerimizi gayri varid bulmazdı*” şeklinde yazarak tepkisini dile getirdi.⁸⁹ Üstündağ’ın bu eleştirisi üzerine İzmir Valisi tekrar beyanatta bulunarak “*Demokrat Partide kıymet ifade eden vesikalar varsa hükümete verilmelidir, biz onlar üzerine de çalışma yaparız*” diyerek kanun yolunun bu olduğunu açıkladı.⁹⁰

Yolsuzluk iddiaları üzerine 31 Mayıs 1946 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi toplandı. Manisa milletvekili Hikmet Bayur 26 Mayıs 1946 Belediye seçimlerinde katılımın serbest bir şekilde gerçekleşmediğini, oyların gizli kullanılmadığını dile getirdi. Vatandaşların oy kullandıkları yerlerde oda veya bölmelerin bulunmamasını eleştirerek bu konuyu İçişleri Bakanı Hilmi Uran’ın

⁸⁷ *İzmir*, 29 Mayıs 1946.

⁸⁸ *Anadolu*, 28 Mayıs 1946.

⁸⁹ *İzmir*, 29 Mayıs 1946.

⁹⁰ *İzmir*, 30 Mayıs 1946.

cevaplandırmasını istedi.⁹¹ Hilmi Uran, seçim sürecinin büyük bir dürüstlikle yapıldığını, kendisine yolsuzluk iddialarıyla ilgili olarak elli kadar başvuru yapıldığını ve seçime katılım oranının memnuniyet derecesinde olduğunu ifade etti. Ardından 63 ilde⁹² seçime katılım oranının %50'yi geçtiğini söyleyerek karşılık verdi.⁹³ İki tarafta kendi düşüncelerinde ısrarlı bir tutum izleyerek birbirlerini ikna edemedi.

3.2.2. 21 Temmuz 1946 Yılı Genel Seçimleri

3.2.2.1. Seçim Süreci Gerginliklerinin İzmir Kamuoyundaki Etkileri

Belediye seçimlerinin ardından, siyasi gerginlikler içinde ülkenin bir genel seçime gittiği dönemde; iktidarın muhalefeti baskılamaya yönelik çabalarına *İzmir* gazetesinde sık sık yer verilmektedir. Bunlardan bir kaçına burada yer verelim:

“*Bir Yobazın Hezeyanı*” şeklinde başlık atan *İzmir* gazetesi Düzce’de yaşanan bir olayı sayfalarına şöyle taşımaktadır: Düzce ilçesi müftüsü cemaate hitap ederek bazı abdestsiz ve namazsız DP üyelerinin halk içine girerek memlekette fesat tohumları ektiğini ve bu kişilere itibar etmemelerini duyurdu. Halk Partisi’nin doğru yol olduğunu ve yoldan ayrılmamaları gerektiğini ifade etti. Bu konuşmanın ardından bir vatandaşta, DP’nin halkın içinden çıktığını ve anayasanın vatandaşlara vermiş olduğu haklar çerçevesinde vazifesini yaptığını belirterek müftünün sözlerini dikkate almamaları gerektiğini söyledi. *İzmir* gazetesi bu olayı şu şekilde yorumladı; “*Bu gencin sözleri halkın tezahüratlarıyla karşılandı, Müftünün sözlerini 300 kişi dinlemiş ve müftüye lanet okumuştur.*”⁹⁴ Bu olay üzerine *Ulus* gazetesi Düzce müftüsünün 10 Haziran 1946’da görevinden istifa ettiğini, gazetelere yansıyan bu

⁹¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:7, Cilt:23, Birleşim: 7, (31 Mayıs 1946), s.239.

⁹²“26 Mayıs 1946 tarihinde gerçekleştirilen Belediye seçimlerine katılım oranları: Afyon 77, Ağrı 84,4, Amasya 46, Ankara 41,5, Antalya 66,6, Aydın 52,2, Balıkesir 32,5, Bilecik 78, Bingöl 68, Bitlis 98, Elazığ 57, Bolu 65, Burdur 55,Bursa 24, Çanakkale 48,5, Çankırı 48,7, Çoruh 97, Çorum 89,9, Denizli 61, Diyarbakır 81,Edirne 50, Manisa 50, Erzincan 78, Erzurum 95, Eskişehir 43, Gaziantep 70,8, Giresun 70, Gümüşhane 94, Hakkâri 89, Hatay 26, İçel 43,İsparta 81,8, İstanbul 49,İzmir 24,5, Kars 94, Kastamonu 47, Kayseri 78, Kırklareli 58,Kırşehir 76,Kocaeli 58,6, Konya 52, Kütahya 70, Malatya 68, Maraş 46,2, Mardin 96, Muğla 31, Muş 71, Niğde 79, Ordu 83, Rise 63,5, Samsun 47, Seyhan 51, Siirt 48, Sinop 77Sivas 83, Tekirdağ 71, Tokat 73, Trabzon 78, Urfa -, Van 75,8, Yozgat 64, Zonguldak 80.,a.g.d., s.240.

⁹³ A.g.d., s.240

⁹⁴ *İzmir*,20 Haziran 1946.

konuşmanın 14 Haziran 1946 yılında yapıldığını yazdı. *Ulus*'ta çıkan yazı üzerine *İzmir* gazetesi olayın doğruluğunu araştırmak için Düzce'ye telefon ederek durumu öğrendi. Müftünün vaazı 8 Haziran 1946'da verdiği ve müftünün CHP'nin emriyle istifa ettiğini, bu kişinin CHP'den milletvekili adayı gösterileceği bilgisine ulaşarak şu şekilde yorum yaptı “*külâh kapmak maksadıyla müftünün yaptığı bu hareket Halk Partisi mensupları da dâhil olduğu halde bütün Düzcelilere tesir etmiştir.*”⁹⁵

“*Saraydaki Hadise*” başlığı altında verilen bir başka olay ise şöyledir: Tekirdağ milletvekilleri seçim propagandası yapmak için Saray kazasına gitmişlerdi. Burada Tekirdağ milletvekili Faik Öztrak bir beyanatta bulunmuştur. Öztrak, Celal Bayar'ı Rus taraftarı olmakla itham edip, Rusya'nın Türkiye'de Kars, Ardahan, Boğazları isterken Bayar'ın nasıl Rus dostluğundan bahsedebildiğini dile getirir. Dinleyiciler arasından bulunan DP Başkanı Zeki Ersaman konuşmalara cevap vererek, Celal Bayar'ın Rus taraftarı olarak itham edilmesinin çirkinlik olduğunu, Bayar'ın hiçbir zaman Türk topraklarını iktidar uğruna Ruslara peşkeş çekecek biri olmadığını ifade eder. Gazete bu olayı, Demokrat Parti'ye yapılan münasebetsiz hücumlar şeklinde yorumlayarak, halkın tamamen Doktor Zeki'den yana olduğunu ifade ediyordu.⁹⁶

Burhan Belge, “*Seçim Mücadelesinde İdare Amirleri*” adlı makalesiyle, idare amirlerinin parti mücadeleleri karşısında tarafsız kalması yönünde hem anayasa da yer alan hükümlere hem de cumhurbaşkanı tarafından verilen beyanlara uyulmadığına vurgu yapıyordu. İzmir valisinin, CHP parti başkanına refakat etmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirerek CHP başkanının daha tesirli telkinlerde bulunmak için valiyi yanına aldığını, almaya muhtaç olabileceğini yazdı. Halkı DP'den soğutmak için DP'nin esrarlı olduğunun ifade edilmesinin gereksiz olduğunu belirtti. CHP'nin dürüst mücadeleden bahsedip, DP'ye iğrenç iftiralar attığını yazdı. Halk Partisi'nin kendini savunma hakkı olduğunu, ancak halkın demokratlara olan ilgisi artıyor diye Türk idare amirlerini kendi işlerinde kullanma hakkının olmadığını ifade etti. Demokratları, artık halkın benimsediğini ve bunu

⁹⁵ *İzmir*, 24 Haziran 1946.

⁹⁶ Burhan Belge, “*Saraydaki Hadise*”, *İzmir*, 21 Haziran 1946.

engellenmenin mümkün olmayacağını belirterek; hak, hakikat ve milletin demokratların tarafında olduğunu ve demokratların tarafında kalacağını yazdı.⁹⁷ *İzmir* gazetesi, Demokrat Parti'nin ülke genelinde hızlı bir şekilde teşkilatlanma girişimleri karşısında CHP'nin engelleme çabaları söz konusu olduğunu dile getirerek, CHP'nin Seferihisar'da propaganda yaptığını da anlatıyordu.⁹⁸

“CHP'nin Kiraladığı Adamlar Demokratları Zorla Susturmaya Çalışıyor” manşetli nüshada Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Hikmet Bayur ve Burhan Belge'nin Alaşehir mitinginde konuşmak için kürsüye çıktıkları sırada küçük bir grup CHP'li tarafından bando çalmak suretiyle konuşmalarının engellenmeye çalışıldığı yazıldı.⁹⁹ “Her Yerde Tazyik” adıyla çıkan habere göre; CHP mensuplarının halka DP'ye girmekten men ettikleri ve kaydolanları da geceleri tehditle Halk partisine geçmeye zorlandıkları ifade edildi.¹⁰⁰

Ülkenin her yerinde CHP baskısının artması üzerine Burhan Belge, “Baskı Politikasının İç Yüzü” adında bir yazı kaleme alarak, CHP'nin seçimleri öne alması ve nisbi seçim sistemini kabul etmemesi üzerine seçim mücadelelerinin şiddetlendiğini belirtiyordu. CHP'nin, seçimleri öne alarak demokratların teşkilatlanmasına zaman bırakmadığını, bu kadar kısa sürede teşkilatlanmasını tamamlamasının mümkün olmadığını, ancak Demokratların halka gitmesine gerek kalmadan halkın demokratlara geldiğini, şubeler açtığını, kısa sürede hızla yayılıp halk tarafından sevildiğini açıklamaktaydı.¹⁰¹

İzmir gazetesinin seçimler öncesinde CHP aleyhindeki yazılarının artması üzerine CHP İzmir İl Başkanlığı tarafından *Anadolu* gazetesi aracılığı ile *İzmir* gazetesinin yazılarının cevaplandırılmasına ve halkı bilgilendirmek için bir heyet oluşturulmasına ve bu kurulun seçimlere kadar aktif olmasına karar verildi. Halkın aydınlatılması ve muhalefetin propagandalarını çürütmek amacıyla oluşturulan neşriyat komitesi her gün yazılar yazmaya başladı. Ayrıca komitenin dışında Yusuf Ziya Ortaç ve Peyami Safa gibi yazarlardan haftada iki veya üç yazı göndemeleri

⁹⁷Burhan Belge, “Seçim mücadelesinde İdare Amirleri”, *İzmir*, 26 Haziran 1946.

⁹⁸*İzmir*, 5 Temmuz 1946.

⁹⁹*İzmir*, 11 Temmuz 1946.

¹⁰⁰*İzmir*, 13 Temmuz 1946.

¹⁰¹Burhan Belge, “Baskı Politikasının İç Yüzü”, *İzmir*, 13 Temmuz 1946.

istenmişti.¹⁰²

Seçim günü arifesinde “*Ankara’da Esen Ağır Hava*” başlığı altında CHP’nin seçimleri kazanmak adına yaptığı propagandalar paylaşıldı. Demokrat Parti listesi diye, listenin başına DP’den bazı isimler yazıldığını ve altına Halk Partisi adaylarının isimlerinin doldurulduğunu ve CHP’nin böyle bir yola sapmasının nedeni olarakta milletvekillerinin seçimleri kazanamayacakları yolundaki endişeleri idi.¹⁰³

3.2.2.2. 21 Temmuz 1946 Milletvekili Seçimleri Ve Sonuçları

26 Mayıs 1946 Belediye seçimlerinin ardından, 5 Haziran 1946 da yapılan meclis oturumunda 4918 sayılı milletvekili seçim kanunu onandı.¹⁰⁴ 10 Haziran 1946 meclis toplantısında ise seçimlerin yenilenmesi kabul edildi.¹⁰⁵ Bu durum iktidar ve muhalefetin arasını iyice açmıştı. DP seçimlere katılıp katılmama konusunda kararsızdı sonuç olarak seçimlere katılma kararı aldı.¹⁰⁶ 12 Haziran 1946 tarihinde de Milli Kalkınma Partisi milletvekili seçimlerine katılma kararını kamuoyuna duyurdu.¹⁰⁷

İzmir gazetesi “*Demokrat Parti ve Seçimler*” manşeti altında, Celal Bayar’ın seçimlere yönelik şu beyanatına yer verdi:¹⁰⁸

“Belediye seçimlerine girmeyişimizin daha doğrusu giremeyişimizin sebebi malumdur. Son belediye seçimlerinde bize kadar akseden şikâyetleri bir broşürle umumi efkâra bildireceğiz! Birçok yerlerde seçimlerin feshi için Danıştay’a müracaat hazırlıkları yapılmaktadır. Bunlar arasında İstanbul seçimleri

¹⁰² “CHP İzmir İl Başkanlığınca oluşturulan neşriyat komştesi yeleri: Atıf Olgaç (Yerli rnler Müdürü), Sait Odyak (İzmir Halkevleri Başkanı), Hilmi Ziya Apak (Karşıyaka Halkevi Başkanı), Avni Karabece (Merkez İlçe İdare Kurulu yelesi), Necdet klem (Merkez Alsancak Bucak Başkanı), Kemal zertem (Merkez Eşrefpaşa Halkodası Başkanı), Lebit Yurtoğlu (Doktor)” **BCA**, Fon Kodu.490.1.0.0. Yer No.1368.534.1.

¹⁰³ Nihat Kürşad, “Söz Jandarmanındır!”, **İzmir**, 22 Temmuz 1946.

¹⁰⁴ “Seçimler tek dereceli, açık oy gizli sayım yöntemleriyle yapılacak, seçimler bir gün içerisinde tamamlanacak ve oylar sayıldıktan sonra seçmen pusulaları yakılarak imha edilecektir.” “Milletvekilleri Seçim i Kanunu”, Kanun No: 4918, Kabul tarihi: 5.6.1946, **Resmi Gazete**, (6 Haziran 1946), S.6326.

¹⁰⁵ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 7, C. 24, Birleşim:61, (10 Haziran 1946), s.87.

¹⁰⁶ Eroğul., **a.g.e.**, s.15; Nazmi Sevgen, **Celal Bayar Diyor Ki (1920-1950) Nutuk, Hitabet, Beyanat, Hasbıhal**, Tan Matbaası, İstanbul, 1951., ss.11-113.; Albayrak,**a.g.e.**, s.85.

¹⁰⁷ **İzmir**, 12 Haziran 1946.

¹⁰⁸ **İzmir**, 14 Haziran 1946

yolsuzlukları da vardır. Milletvekili seçimleri bahsinde partimizin hemen tazyik karşısında bulunduğunu söyleyebilirim. Nu efkârı umumiyenin tazyikidir.

34 vilayette ve 160 ilçede teşkilatımız kurulmuştur. Teşkilat günden güne artmaktadır. Ankara'ya çağırdığımız il müteşebbis heyet başkanlarıyla önümüzdeki Pazar günü yapacağımız görüşmeden sonra seçime girip girmeme hakkında karar vereceğiz.

Devlet memurlarının seçime müdahale mevzuuna gelince bazı yerlerde müdahaleler olduğunu kimse inkâr edemez. Şimdiye kadar maruz kaldığımız müdahaleler değişmezse milletvekili seçimlerinde bunlar artacaktır”.

Burhan Belge, “Seçimlere Doğru” adlı yazısında DP’nin milletvekili seçimlerine katılıp katılmama konusunda ortak karar verebilmek için Pazar günü Ankara’da toplantı yapacağını belirtti. Türk halkının DP’nin seçimlere iştirakını arzuladığını bildiriyordu. CHP’nin son günlerde demokratik haklar konusunda gösterdiği hassasiyeti ifade ederek bunu ispatlaması gerektiğini, fiili ispatın gerçekleşmesi durumunda DP’nin seçimlere katılım gösterebileceğini ve meclise girebileceğini belirtti. CHP’nin bu yoldaki tutumunu değerlendirerek, CHP’nin DP’nin seçimlere katılımını istemesi, ısrarlı tutum sergilemesi ve kanunlarla bunu desteklemesinin altında dışarı ve memlekete karşı normal bir siyasi parti manzarası çizmek istediğini bu yüzden “*Demokrat Partinin seçimlere iştirak etmesine muhtaç bir hale girmiş bulunmaktadır*” sözleri ile açıklama getirmekteydi.¹⁰⁹

17 Haziran 1946 yılında Demokrat Parti’nin seçimlere katılma kararını almasının¹¹⁰ ardından Burhan Belge “Seçimlere Giriliyor” adlı yazısında, Demokrat Parti’nin seçimlere katılma kararı aldığını ve seçimlerde demokratik ortamın gerçekleşebilmesi için en az iki partiye ihtiyaç duyulduğunu ifade etti. “*Milletin keyfiyetine gelince bunu ,sayım’ değil ‘seçim’ tayin eder*” diyerek, ileri toplumlarda insanların kendi düşüncelerine göre karar hakkı olduğunu vurguluyordu. 21 Temmuz 1946 milletvekili seçimlerinde partiler arasında önemli mücadeleler olacağını ve halkında vatandaşlık hakkını kullanarak inandığı, beğendiği partiyi özgür iradesiyle

¹⁰⁹ Burhan Belge, “Seçimlere Doğru,” **İzmir**, 15 Haziran 1946.

¹¹⁰ **İzmir**, 17 Haziran 1946.

iktidara taşıyacağını belirterek, artık halkın kendi iradesiyle iktidara taşıdığı partiden sorumlu olduğunu ortaya koymaktaydı.¹¹¹

İzmir gazetesinde, “*Millete Beyanname*” manşetiyle yayınlanan Demokrat Parti’nin seçim beyannamesinde, CHP’nin her iki seçimi de öne almasının nedeni olarak diğer partilerin teşkilatlanması ve yayılmasına zaman bırakılmaması olarak ortaya konuldu. CHP’nin seçimlerden önce bazı kanunlarda değişiklikler yapacağı vaadinde bulunmasına rağmen, bazılarında hiçbir değişiklik yapmadığını, bazılarında ise yapılan değişikliklerin görünürde kaldığını belirtiliyordu. Halkın oy kullanma serbestliğinin güvence altına alınmadan seçimlere gidildiğini, öte yandan CHP yandaşı gazetelerin son zamanlarda DP aleyhinde şiddetli neşriyatlarda bulunduğunu, bazı Halk Partisi mensuplarının ve birçok milletvekili ve parti müfettişlerinin, idare amirlerinin DP’ye karşı yıkıcı faaliyetlerde bulunarak cephe aldıkları ifade ediliyordu. Halk Partisi’nin muhalefete hayat hakkı tanımadığını, fakat bütün bunlara rağmen DP’nin seçimlere katılma kararı aldığı vurgulanıyordu.¹¹²

Burhan Belge “*İktidarı İstiyoruz, Çünkü*” adlı yazısında, CHP’nin son yıllarda iktisadi alanda hatalar yaptığını ve bunun nedeninin kabiliyetsizliğinden ziyade devletçilik telakkisinden kaynaklandığını; devletin sanayi politikası yüzünden mal fiyatlarının aşırı derecede arttığını, bunların alıcı bulamadığını ve dış ticaretin gittikçe kötüleşmekte olduğunu ifade etti. “*Durum bu olunca Demokratların politikası şu olacaktır. Türk milleti, senin iktisadi varlık hesaplarını bu hale getirenlere sakın rey verme! Sakın işlerini hem de bu sefer kendi iraden, kendi kararın ile CHP’nin elinde bırakma!*” diyerek halkı Demokratları sevimli gösterme yoluna gitti.¹¹³

İzmir çevresinde DP adına aktif faaliyet gösteren *İzmir* gazetesi, 1946 seçim sürecinde de DP’nin yanında yer alarak, halkın DP’yi sıcak bakmasına yönelik çalışmalarını sürdürdü. Bu yanlı politikada, seçmenin geniş bir bölümünü oluşturan köylü kesimi önemli bir yer tutuyordu. Burhan Belge “*Demokrasimizin köylümüz için manası 1: Siyasi Manası*” şeklinde köşe yazısında, Türk köylüsünün merkezde

¹¹¹ Burhan Belge, “Seçimlere Giriliyor”, *İzmir*, 18 Haziran 1946.

¹¹² *İzmir*, 19 Haziran 1946.

¹¹³ Burhan Belge, “İktidarı İstiyoruz Çünkü”, *İzmir*, 19 Haziran 1946.

yapılan değişikliklere zaman zaman kayıtsız kaldığını, toplumun yüzde seksenini oluşturan köylüyle ilgilenilmediği ifade edilerek; köylünün devletle ilişkisinin muhtar- jandarma ile sınırlı olduğunun altı çiziliyordu. Tek parti dönemi boyunca CHP'nin köylüyle kurmuş olduğu ilişkiyi şu şekilde belirtti:¹¹⁴

1- Ağaç veya toprak bayramları düzenleyerek halkın anlamadığı nutuklar atmak

2- Güya halk ağız kullanarak ve büyük işler yapacaklarmış gibi milletvekilleri gönderip halkın isteklerini dinlemek

3- Sosyal yardım ve köycülük adı altında arada bir yapılan ziyaretle ilaç tevzi(dağıtmak) etmek.

Bu gibi faaliyetler, toplumun büyük bir bölümünü oluşturan köylü için yetersizdi. Artık çok partili hayata geçiş aşaması sayesinde köylünün kendi yönetim hakkını karar verebilme iradesine kavuştuğunu, kendi haklarını isteyebileceğini ve demokrasinin köylere kadar inebildiği ifade edilerek; bu sürecin halk için iyi bir süreç olduğunu belirtiyordu. Belge, önceden CHP'nin hiç semtlere oy istemeye gitmezken şimdi oy isteyebilmek için halkın ayağına geldiğini ve vaatlerde bulunduğunu belirterek; DP'nin varlığına vurgu yapmakta, köylü seçmene şöyle seslenmekteydi: “Bizim seni bulmamız iyi bir şeydir; sen, yıllardan beri ötekilerin seni nasıl idare etmiş olduklarını iyi bilirisin. Sav onları gitsinler! Ve bir kere de bizi tecrübe et. Dört sene sonra bizi de beğenmedin mi? Bizi de sav! Ve böylelikle memleket idaresine karışmaya başla... Köylü senin davan budur! Senin yüzünün gülmesi bu şeye bağlıdır. Bu fırsatı kaçırma! Bak biz dobra dobra, açık konuşuyoruz!”

Seçim mücadelesinin başladığı günlerde DP lideri Celal Bayar'ın İzmir'de düzenlediği mitingi sütunlarına taşıyan *İzmir* gazetesi, İzmir Kültür Park'ta yapılan mitingi “*insan denizi*” olarak betimlemiş; saat 18:30'da başlayan mitingde 40.000 kişinin bulunduğu belirtilerek, bu insanların zorla, baskıyla değil de umutla, sevgiyle geldikleri vurgulanmış ve sonrasında şöyle nakledilmişti: “*Dün Kültür Parkta, Türk milletinin bir parçası, mermerlerden yontulmuş gibi güzel temiz ve ak bir parçası,*

¹¹⁴ Burhan Belge, “Demokrasinin Köylümüz İçin Manası: I Siyasi Manası”, *İzmir*, 2 Temmuz 1946.

vuzuhsuzluk ve sıkıntı örtüsünün altından destani bir kahraman gövdesi gibi çıktı. İzmir, kendine has olan ürpertiler ile yeni siyasi hayatının ilk büyük gününü yaşamıştı.”¹¹⁵

Seçimlere çok az bir süre kala *İzmir* gazetesi “*Halk Niçin Demokrat Parti’yi Tutuyor*” isimli bir yazıyı okuyucusuyla paylaşmıştı. CHP’nin ve DP’nin dışında Milli Kalkınma Partisi, Sosyal Demokrat Partisi, Liberal Demokrat Partisi gibi birçok parti olmasına karşın DP’nin halktan daha çok rağbet görmesinin en önemli sebebi olarak Demokrat Parti’nin kurucularına bağlıyordu. Atatürk’ün çok güvendiği ve bir dönem Başbakanlığını yapan Celal Bayar’ın parti lideri olması ve yine Fuat Köprülü, Adnan Menderes, Refik Koraltan’ın yıllardan beri millete hizmet eden kişiler olması Demokrat Parti’yi diğer partilerden ayıran önemli bir özellikti. DP kurucularının hepsi mütevazı insanlardı ve “*sen, ben*” yerine bütünlükten söz eden, halkı boş laflarla kandırmak yerine her şeyi açıkça konuşan siyasilerdi. Bu yüzden halk demokratlara inanıp güveniyordu. Halkın DP’ye olan ilgisinin kuru bir ilgiden ziyade sevgiyle karışmış güç olduğunu ve bunun yansımalarının DP’nin coşkulu geçen mitinglerde görüleceği vurgulanıyordu.¹¹⁶ Gazete, DP’nin “*Artık Yeter... Bundan sonra Söz Milletindir!*” sloganını sütunlarına taşıırken; CHP’ye karşı halkın iktidarı kendi elinde toplamak isteği, toplumun büyüğünden küçüğüne yeni kurulan partilere akın ederek kümeler halinde DP’ye katılmakta olduğunu ifade ediliyordu.¹¹⁷

Muhalefetin bu eleştirilerine karşın CHP’ye yakın duran *Anadolu* gazetesi DP’nin üzerinde bir el işareti olan ve “*Yeter, Söz Milletindir*” ifadelerini taşıyan seçim afişlerinin, vilayetten izin almadan duvarlara yapıştırıldığına yönelik haber yaparken; bu tavır *İzmir* gazetesi tarafından eleştiri konusu yapıyor ve CHP’nin bu afişten neden rahatsız olunduğu sorusu yöneltirken şu sözleri de ekliyordu:¹¹⁸ “*Yeter! Söz Milletindir.*”

¹¹⁵Burhan Belge, “Dünkü Toplantı”, *İzmir*, 16 Temmuz 1946.

¹¹⁶*İzmir*, 17 Temmuz 1946.

¹¹⁷*İzmir*, 18 Temmuz 1946.

¹¹⁸*İzmir*, 18 Temmuz 1946.

Seçimlerde çeşitli yolsuzluklar yapılacağı, seçmenin baskı altına alınacağı yolundaki söylentiler karşısında *İzmir* gazetesi, seçmeni “*Hayır! Kimse seni rey için tazyik edemez! Reyini tam bir serbestlikle Demokrat Parti’ye vermelisin*” ifadeleri ile seçmeni sandığa davet ederken; “*Vatandaş: Sana verilen oy pusulasında Mareşal akmak ile Celal Bayar’ın ismini okursan o listenin DP listesi olduğuna inan ve reyini ona ver*”¹¹⁹sylemi ile bu iki tarihsel kişiliği ön plana çıkarıyordu.

18 Temmuz 1946’da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün Ankara radyosu aracılığıyla yaptığı seçim nutkunu stnlarına taşıyan *İzmir* gazetesi, gayet ılımlı ve yapıcı bir söylem takınarak, İsmet İnönü’nün döneminde kayıtsız şartsız serbest tek dereceli seçim sistem ile çok partili idare şekline geçiliyor olmasından İnönü’nün şeref duyduğu yazdı. Cumhuriyet Halk Partisi’nin milletvekili seçimleri kaybetmesi durumunda bile İnönü’nün memlekete böyle bir hizmet sunduktan sonra çekilmiş olacağını ifade ederek; İnönü’nün seçimlerde hile yapılmayacağına yönelik bir güvence verdiğini vurguladı. Bu seçim konuşmasını CHP’nin müdafaası olarak yorumlayan gazete, ardından şunu ekledi:“... *hatlarındaki serahat ve taahhtlerindeki katiyet bakımından, ilerideki iktidar partileri liderleri için örnek sayılacak bir ağırbaşlılık ve hesap verme filidir*”.¹²⁰

Seçimlere yaklaşılan günlerde sık sık “*Demokrat Parti Milletın İradesinden Doğan Bir Partidir, Reyini Ona Ver!*”¹²¹ve“*Vatandaş Reyini Demokrat Partiye Ver*” manşetlerine yer veren *İzmir* gazetesinde, Burhan Belge “*Büyük Güne Yaklaşırken*” isimli bir yazı kaleme alarak, seçim sürecini ve iktidar-muhalefet ilişkisinde yaşanan atışmaları okurlarıyla paylaştı. Belge, CHP’nin, Demokrat Parti’ye yönelik olarak, yıkıcı olduğu, yönetimde tecrübesiz oldukları ve henüz teşkilatını tamamlayamadığına yönelik ithamlarda bulunduğunu ifade ederken; buna karşın DP’nin CHP’yi iktidar hastalığıyla itham ederek, bu yüzden iktidarda kalmasının yanlış olduğunu eleştirdiğini belirtti. Belge, seçim propagandalarını DP’nin sükûnet ve kararlılıkla yürüttüğünü ancak CHP’nin ise çirkinlik yaptığına değinerek; CHP’nin, halkevlerinin olanaklarından yararlandıklarını ve radyoyu seçim

¹¹⁹*İzmir*, 17 Temmuz 1946.

¹²⁰*İzmir*, 19 Temmuz 1946.

¹²¹*İzmir*, 20 Temmuz 1946.

propagandası için istedikleri gibi kullandıklarını ifade ediyor ve sözlerine şöyle son veriyordu: “ *Türk milleti sen bütün bunları gözlerinle gördün hükmünü verebilirsin. ‘Artık yeter! Söz Milletindir’ dedik diye suçlu ilan edildik... Görülsün ki, iktidar bu memlekette verilip geri alınan bir emanettir. Bir emanet ki, sahibi millet, mevzu da memlekettir. Görülsün!*”¹²²

1946 yılı Milletvekili seçimlerinde CHP’nin İzmir milletvekili adayları şu kişilerden oluşuyordu:¹²³

Şevket Adalan	Nazif Çağatay
Münir Bırsel	Orhan Rahmi Gökçe
Sırrı Day	Hüseyin Kavalalı
Sedat Dikmen	Reşat Leblebicioğlu
Sait Odyak	Mehmet Orhon
Dr. Kamuran Öre	Cemal Özbek
Şükrü Saraçoğlu	Şerif Remzi Reyent
Şehime Yunus	Mustafa Yazıcı

Tablo 4: 1946 Genel Seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi İzmir Milletvekili Adayları, **BCA**. Fon Kodu.490.1.0. Yer No. 341.1425.2.

¹²²Burhan Belge, “Büyük Güne Yaklaşırken”, **İzmir**, 19 Temmuz 1946.

¹²³**İzmir**, 17 Temmuz 1946

İzmir gazetesi “*Vatandaş reyini bu listeye ver*” cümlesinin altında DP İzmir Milletvekili Aday Listesi verdi¹²⁴

Fevzi Çakmak (Mareşal)	Celal Bayar (Eski Başvekil)
Fuad Köprülü (Profesör Doktor)	Ekrem Hayri Üstündağ (Doktor)
Müştak Lütfi Gürsan-Eski İzmir Valisi	Rasim Aktoğu (Emekli General)
Faik Muhiddin Adam (Doktor)	Harun İlmen (Doktor-Mühendis)
Cevriye İsmail Uzun (Muharrir)	Mustafa Kentli (Doktor)
Hayriye Gönen (Banka Müdürü)	Bünyamin Nazım (İktisatçı-Tüccar)
Suphi Erkin (Tüccar)	Sadık Giz (Çiftçi)
Muhittin Erener (Avukat)	Haluk Ökeren (Avukat)

Tablo 5: 21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerinde Demokrat Parti İzmir Milletvekili Adayları.

1946 yılının bir diğer muhalefet partisi olan Milli Kalkınma Partisi’nin İzmir adayları şu şekildedir:

Celal Yüksel	Lütfullah Baydoğan
Fikri Soyer	Hilmi Dedekurt
Halit Aksubay	Osman Acun
Galip Tuna	
Kaynak: Yeni Asır, 21 Temmuz 1946.	

Tablo 6: Milli Kalkınma Partisi’nin 21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerinde Demokrat Parti İzmir Milletvekili Adayları.

Seçim günü ilk sayfasında DP’nin İzmir Milletvekili aday listesini tekrar yayımlayan gazete, “*Vatandaş reyini bu listeye ver*” şeklinde seçmene davette bulunarak; DP lideri Celal Bayar’ın seçim beyanatını¹²⁵ manşetine taşıdı ve

¹²⁴ **İzmir**, 18 Temmuz 1946

¹²⁵ “Merkezden uzak köylerde seçim gününden önce oy kullanıldığı haberini alan Celal Bayar beyanname yayınladı. İdari amirlerin halk üzerindeki baskısının daha da arttığını bildirerek ‘*bu şartlar*

“Demokrat Parti Milli vazifelerini yapacaktır” başlığını kullandı.¹²⁶ Aynı gün Burhan Belge *“Tarihi Gün”* başlıklı köşe yazısını kaleme alarak Türk siyasi hayatı için önemli bir günde, hiçbir baskı altında kalınmadığı sürece halkın kendi iradesiyle yeni meclisi seçeceğine vurgu yaptı. Seçimlerin halkın özgür iradesiyle yapılmaması sonucunda ne inkılapların ne de istiklalin güvende olamayacağını söyleyerek ve seçimlerin sakın ve seviyeli bir şekilde geçmesini temenni ederek, halkı sandığa davet eden şu ifadelerle yer verdi: *“Vatandaş! Vicdan ve idrakın sana şimdiye kadar neyi emrettiyse, git onu bildir. Senin reyinle, bugün, senin iraden tecelli edecektir. Bundan böyle memleketin idaresinden şahsen mes’ulsun! Bunu unutma ve ona göre rey ver!”*¹²⁷

Açık oy, gizli sayım ve çoğunluk esasına göre yapılan ve tarihe *“şaiibli seçimler”* olarak geçen 21 Temmuz 1946 genel seçim sonuçları şu şekildedir:¹²⁸

Partiler	Milletvekili Sayısı	Oy Oranı
CHP	397	85,4
DP	61	13,1
DP Listesinde Yer Alarak Seçilen Bağımsızlar	4	0,9
Bağımsızlar (Bağımsız Aday Olarak Seçilen)	3	0,6
Toplam	465	100

Tablo 7: 21 Temmuz 1946 Genel Seçim Sonuçları.

altında serbest seçim iddiası bahis mevzu olamazsa da Demokrat Parti milli idareye tercüman olmak ve milli vazifesini yapmak maksadıyla ağır şartlar altında dahi seçime iştirak edecektir. **İzmir**, 21 Temmuz 1946.

¹²⁶ **İzmir**, 21 Temmuz 1946.

¹²⁷ **İzmir**, 21 Temmuz 1946.

¹²⁸ https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonuclari/secim3_tr.pdf (Erişim Tarihi, 24.04.2016), Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, s.145.; Sina Akşin, **Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 1996, s.216.; Feroz Ahmad, **Cumhuriyetin 75 Yılı (1923-1997)**, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1998, s.291.; Feroz Ahmad’a göre seçim sonuçları: 465 milletvekilliğinden 390’nını CHP, 65 DP ve Bağımsızlarda 7 sandalye kazanmıştır. Feroz Ahmad, **Modern Türkiye’nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları, 11 Baskı, İstanbul, 2012, s.130. Ayrıca 465 milletvekilinin 396’sı CHP, 62’si DP, 7’si Bağımsızlar olarak sonuçların verildiği mevcuttur., **Aynı Tarihi**, S.152, Temmuz 1946, s.5.

Seçimin ardından Demokrat Parti, seçim de iktidarın baskı ve zorlamalarının olduğunu ve bu nedenle sonuçların şaibeli olduğunu iddia etti. Refik şevket İnce, seçimlere müdahale edenler için “*sele kapılan kütük*” benzetmesi yaparak, bu kişilerin milli vicdanın lanetlemesi ile tarihe kara leke olarak adlarını yazdıracaklarını hatırlattı. “*Bu akıbetten kendini korumak isteyenlerin tek terazisi millete saygı terazisidir*” diyerek, seçime hile karıştıranları milletin hr iradesini saygı duymaya davet etti.¹²⁹ Seçimden sonraki günlerde, muhalefetin bu tavrı “*Seçim Yolsuzlukları*” başlığı altında *İzmir* gazetesinin yayın politikası haline geldi. CHP’yi halkı kandırmakla suçlayan gazete; iktidarın bütün yasal hakları ve zgr iradesiyle kendi haklarını kullanabileceği yönünde halka vaatlerde bulunduğunu; fakat seçimde yaşananlarla halkın gülünç duruma düşürüldüğünü ne sürerek, İzmir halkına şöyle seslendi: “*Ey kahraman Türk! Ey asil İzmir ocuğu! Müsterih ol! Soğukkanlılığını kaybetme! Belki biraz daha bekleyeceksin fakat intizarın çok sürmeyecektir.*”¹³⁰

İzmir gazetesini, “*İzmir Seçimini Bize Kazandırmış Olan Rakamlar*” başlığı altında DP temsilcilerinin seçim komisyonlarındaki tasniften sonra, fakat zabıtların tanziminden önce elde etikleri ve o anda seçim kurulları üyelerinin tamamıyla birlikte oy sayılarını vererek; bu rakamların tespitinden sonra parti temsilcilerinin kapı dışarı edildiklerini ve zabıtlara hangi rakamların kaydedildiğinin bilinmediğini ifade etmiştir.¹³¹

İzmir’deki seçimlerin ardından, seçim komisyonlarındaki tasnif sonrası, zabıt tutulmadan önce, seçim kurulu üyeleriyle birlikte mutabık kalınan rakamlar *İzmir* gazetesinden şu şekilde verilmiştir:

¹²⁹ Refik şevket İnce, “Millele Saygı”, *İzmir*, 23 Temmuz, 1946.

¹³⁰ Faik Muhiddin Adam, “Kahraman İzmir 21 Temmuz’da Verdiğin Gaza Mübarek Olsun”, *İzmir*, 24 Temmuz 1946.

¹³¹ *İzmir*, 24 Temmuz 1946.

	CHP	DP
İzmir İlçe	203 607	53,217
Menemen	7,292	2,290
Urla	3,111	2,951
Karaburun	1,538	1,268
Dikili	2,176	1,621
Çeşme	2,874	1,534
Kuşadası	2,219	2,636
Seferihisar	2,475	723
Torbalı	5,892	2,450
Bayındır	3,909	4,822
Kemalpaşa	4,330	4,582
Tire	7,800	5,320
Ödemiş	???	???
Bergama	6,891	15,045
Foça	1,178	1,344

Tablo 8: İzmir Gazetesine Göre 1946 Yılı Seçimi Tasnif Sonuçları

Ayrıca *İzmir* gazetesi, “*Ne Sihir Ne Keramet*” başlığı altında, atılan oylarla seçim komisyonlarının oluşturduğu tutanaklar arasındaki farkı gösteren cetveli okuyucusuyla paylaşmıştı.¹³²

¹³²İzmir, 24 Temmuz 1946.

Sandıklar	Demokrat Parti, MKP ve Müstakillerin Tasnifte Tuttukları Zabıtlar		Seçim Komisyonlarının Tanzim Ettikleri	
	DP	CHP	DP	CHP
40 No.lu Sandık	358	156	156	365
57 No.lu Sandık	543	146	146	532
64 No.lu Sandık	288	42	96	236
68 No.lu Sandık	403	135	49	495
69 No.lu Sandık	621	73	73	620
72 No.lu Sandık	300	263	265	300
74 No.lu Sandık	545	340	294	543
75 No.lu Sandık	436	262	387	469
76 No.lu Sandık	635	271	634	678
77 No.lu Sandık	162	125	162	568
78 No.lu Sandık	360	77	360	367
79 No.lu Sandık	600	333	600	333
111 No.lu Sandık	636	200	200	636
114 No.lu Sandık	386	148	165	586

Tablo 9:Atılan Oylarla Seçim Komisyonlarının Tanzim Ettiği Zabıtlar Arasındaki Farkı Gösteren Cetvel

Gazete, CHP İzmir milletvekillerinin isimlerini, “*İzmir’in İsteddiği Bunlar Değildir*” manşetiyle sütunlarından duyurmuştu: Şükrü Saraçoğlu, Hasan Ali Yücel, Atıf İnan, Münir Birsell, Sedat Dikmen, Ekrem Oran, Lütüye Çeyrekbaşı, Benal Nevzad, Sait Odak, Hüseyin Hulki Cura, Rahmi Köken, Şevket Adalan, Haydar Rüştü, Halit Onaran.¹³³

¹³³İzmir, 24 Temmuz 1946.

Seçimlerde yolsuzluk olduğunu iddia eden DP, İzmir’de miting düzenleme kararı aldı. 25 Temmuz 1946 miting günü Burhan Belge, halkın milletvekili seçimlerine güven ve umutla katıldığını ve kendi iradesiyle Türk demokrasisini kurabileceğine inandığını, ancak seçimlere yolsuzluk karıştırıldığını ve adaletli bir seçim olmadığını dile getirerek başından geçen bir olayı anlattı. Seçim günü DP’ye ye olması sebebiyle Manisa Kırkağaç’a gitmek üzere hareket ettiklerinde, kiraladıkları arabaya jandarmalar tarafından el konulduğunu ve bu yüzden köylerde meydana gelen olayları ancak saat 17.00’da yani seçimin bitmesine iki saat kala öğrenebildiklerini belirtti. CHP temsilcilerinin ise üç otomobil kiralayarak köylere baskın düzenlediklerini ve jandarma yardımı ile DP’nin oy pusulalarını topladıklarını belirtti. Yaşamış olduğu bu olaylara dayanarak *“Bu ilk meclis seçimleri, tek dereceli idi, fakat serbest değildi!”* yorumunda bulundu. Burhan Belge, İzmir ve Manisa’da, sayım ve tutanak işlemleri sırasında yapılan yolsuzlukları *“milli iradenin iffetine tecavüz”* olarak nitelerken, İzmir’de gerçekleştirecek olan mitingin anlam ve önemini şu sözleriyle ifade etti:¹³⁴ *“İşte bugünkü toplantıda, rey veren ve kime rey verdiğini bilen vatandaş bu hazin yolsuzlukları tespit ve protesto edecektir... Toplantının manası şudur: Hayır! Biz bunları seçmedik!”*

İzmir Cumhuriyet Meydanı’nda düzenlenen mitingi *“Hayır! Biz Bunları Seçmedik”* manşetiyle veren gazete; altmış bini aşan kalabalığın tek vücut tek ses halinde *“Hayır! Biz bunları seçmedik! Biz bunlara rey vermedik!”* dizelerini haykırdıklarını belirtiyordu. Gazete, bu kalabalığı İzmir halkının CHP’ye olan tepkisi olarak yorumladı.¹³⁵

DP idaresinin İzmir’de düzenlemiş olduğu mitingin etkisi *Anadolu* gazetesinde *“İzmir’de tertip edilen mitinglerde söz söyleyen karşı taraf sözcülerinin ifadelerinde biz muvaffakiyetsizlikten doğan kırınlığın eserlerinden başka bir şey bulamadık ve bu akortsuz sadalar gök kubbede de hoş akisler yaratmadı”* şeklinde ifade bulmaktaydı.¹³⁶

¹³⁴ Burhan Belge, “Bugünkü Toplantının Manası ve Sebepleri”, *İzmir*, 25 Temmuz 1946.

¹³⁵ *İzmir*, 26 Temmuz 1946.

¹³⁶ *Anadolu*, 27 Temmuz 1946.

Seçimin ardından İstanbul merkezli gazetelere seçimler hakkında haber yapma yasağı getirilirken; *Tasvir*, *Cumhuriyet*, *Vatan* gibi gazeteler, DP'nin seçimleri protesto etmek için İzmir Cumhuriyet Meydanı'nda yaptığı mitingi, *İzmir* gazetesi aracılığıyla yayımlayabildi.

Tasvir gazetesi köşeyazarı Mithat Perin “*Halkın Haklı Heyecanı*” adlı köşe yazısında seçim yasağının yersiz bir karar olduğunu belirtip *İzmir* gazetesinin sağlamış olduğu bu imkân için teşekkür etti. Seçim sürecinde İzmir'de bulunduğunu belirterek her türlü baskı şiddete rağmen İzmir ve Manisa halkının DP'ye oy verdiğini vurguladı. Perin, İzmir halkının yolsuzluk karşısında mitingde sergilediği haklı tepkisini şu dizelerinde açıkladı:¹³⁷

“İzmirliler bugün seçime karıştırılan fesadı, yapılan haksızlıkları ve nihayet temsil edilmek haklarının ellerinden hokkabazlıkla alınmasını o kadar asil tezahüratla reddettiler ki, ben muazzam bir ileri adımın şahidi oldum... Bu memleket artık ihtilalci değil olgun bir demokrasiyi İzmir'de doğurmuş bulunuyor.

Vatan yazarı Faruk Fenik “*Siz Bizi Temsil Etmiyorsunuz*” adlı makalesinde İzmir mitingini; bu bir miting değil bu adeta hakkı ve özgürlüğü çalınan insanların doğrudan doğruya hakka ve hukuka sığınışlarının bir ifadesi idi şeklinde yorumda bulunurken, mitingi iktidar uğruna Türk halkının iradesini çiğneyenlere protesto mitingi olarak tanımladı.¹³⁸ Cumhuriyet yazarı Nadir Nadi de “*Bu on binlerce halkın mecliste tek mümessili yok*” başlığına yer verdiği makalesinde İzmir Cumhuriyet Meydanı'nda yaklaşık 30-35 bin kalabalığın tepkisini, İzmir'in kendi gerçek sesi olarak görmekteydi.¹³⁹

Bununla birlikte Bursa ve Ankara'da halk seçim yolsuzluklarına karşı tepki gösterdi. Bursa'daki mitingde halk “*Biz Bunları Seçmedik*” şeklinde tepkisini ifade etti. *İzmir* gazetesi ise “*Dün Bütün Bursa Bir Ağızdan Haykırdı. Hayır! Biz Bunları Seçmedik*” manşeti ile Bursa halkının tepkisini yansıttı.¹⁴⁰ Ayrıca Ankara'daki mitingde 50 bin kişinin katıldığını belirten muhabir Nihat Kürşad, halkın “*Biz*

¹³⁷ Mithat Perin, “Halkın Haklı Heyecanı”, *İzmir*, 26 Temmuz 1946

¹³⁸ Faruk Fenik, “Siz Bizi Temsil Edemezsiniz”, *İzmir*, 26 Temmuz 1946.

¹³⁹ Doğan Nadi, “Bu On Binlerce Halkın Mecliste Tek Mümessili Yok”, *İzmir*, 26 Temmuz 1946.

¹⁴⁰ *İzmir*, 28 Temmuz 1946.

Seçmedik Seçildiler, Biz Seçtiklerimiz İstiyoruz” ifadelerinde bulunuyordu. *İzmir* gazetesi ise bu haberi “50 bin Ankaralı seçimin feshini istedi” şeklinde yorumlamıştır.¹⁴¹

Burhan Belge köşesinde Demokratların yolsuzluk iddialarının olduğunu bu gibi problemlerin halkla konuşarak halledilebileceği fikrinde olmasının yanı sıra tasnif yolsuzluğu ile oluşan problemin çözülebileceği tek yerin TBMM olduğu fikrindedir.¹⁴² *Anadolu* gazetesi ise Türk milletinin oy kullanma hakkını İsmet İnönü ve onun partisinden yöne kullandığını belirterek, halkın kararını verdiğine vurgu yapar ve mevcut şikâyetler için ülkede yetkili mercilerin olduğuna değindikten sonra DP’nin bu hareketini yeni kurulan TBMM’nin meşruluğuna karşı bir hareket olarak görerek DP’yi demokrasinin gerçek düşmanları olarak adlandırır.¹⁴³

Ulus gazetesinde yer alan *eğer büyük ortanca ve küçük idare amirleri cesaretle vazifelerini yapmasaydılar; “eğer CHP feragatli insanları geceli gündüzlü fedakârca çalışmasaydılar memlekete nasıl akıbetler getireceği bilinmeyen bir iktidar ve otorite anarşisi meydana çıkacaktır”* sözlerini *İzmir* gazetesi, jandarmadan valiye kadar idari amirlerin yaptıkları yolsuzlukları CHP’nin itiraf ettiği şeklinde algılayarak, “*CHP’nin Ulus kanalı kendi kendilerini çürüttüler*” şeklinde yorumladı.¹⁴⁴ Şaibeli bir şekilde tamamlanan seçimlerin ardından hükümetin kurulmasına yakın Burhan Belge; 21 Temmuz 1946 seçimlerinde Türk halkının büyük bir olgunlukla bütün baskılara göğüs gererek Demokratlara oy verdiğini ancak CHP’nin mazbatalarla oynayarak seçime hile karıştırdığını vurgular. Yeni dönem hükümetinin kurulacağı 5 Ağustos 1946’da bu suçun tescilleneceğini ifade eder ve “*21 Temmuz 1946’da Türk milleti demokrasinin değil, demokrasi milletin altında kalmıştır*” diyerek bu şartlar altında hükümetin kurulmasını eleştiri getirir. Belge, yeni hükümetin kuruluşunu “*tarihe geçecek kara leke*” olarak görmektedir.¹⁴⁵

¹⁴¹ *İzmir*, 28 Temmuz, 4 Ağustos 1946.

¹⁴² Burhan Belge, “Şimdi Ne Olacak”, *İzmir*, 27 Temmuz 1946.

¹⁴³ Falih Rıfkı Atay, “Millet Kararını Vermiştir”, *Anadolu*, 25 Temmuz 1946.

¹⁴⁴ *İzmir*, 28 Temmuz 1946.

¹⁴⁵ Burhan Belge, “5 Ağustos 1946”, *İzmir*, 5 Ağustos 1946.

Meclisin toplanmasından önce DP, Ankara il binasında toplantı yaptı. Bu toplantıyı Refik Şevket İnce, “*seçim muharebesinde muzafferiyet kazanan hakiki milletvekillerinin teşkil ettiği kalabalık*” olarak yorumladı. Toplantıda kanunsuz ve fesat karıştırılan seçimler karşısında DP’nin nasıl bir yol izlemesi gerektiği konuşulduğunu ifade ederek, görüşme sonunda meclise girerek seçim yolsuzluğu yapanları cezalandırmak adına uğraş gösterecekleri kararının alındığını belirtti.¹⁴⁶

21 Temmuz 1946 genel seçimlerinin tamamlanıp, CHP’nin çoğunlukta olduğu 8. Dönem TBMM’de, muhalefet seçimlerde yapılan yolsuzluk iddialarını gündeme taşıdı. DP tarafından 37¹⁴⁷ il ile 310 milletvekili hakkında yapılan itirazlar 20 CHP’li, 8 DP’li ve 2 bağımsızdan oluşan¹⁴⁸ Seçim Tutanakları Tetkik Komisyonun da görüşülmeye başladı. Ancak yapılan itirazlar CHP’nin sandalye çoğunluğu nedeniyle reddediliyordu.¹⁴⁹ Sert geçen görüşmelerde sıra Kırklareli mazbatalarının görüşülmesine geldiğinde DP milletvekili Kamil Gündüş konuşmasının sonunda “*Tarihimizde böyle bir cinayete rast gelinmediği kanaatindeyiz*” demesi üzerine komisyondaki tartışmalar daha da şiddetlenmişti.¹⁵⁰ Mecliste yaşanan bu olayları *İzmir* gazetesi, “*Büyük Millet Meclisi’nde Seçim Mazbataları Görüşülürken Demokrat Milletvekilleriyle CHP Milletvekilleri Arasında Şiddetli Tartışmalar Oldu*” şeklinde manşetine taşıdı.¹⁵¹ Görüşmeler sonrasında itirazlar reddedildi, çünkü mevcut kanun gereğince seçimin tamamlanmasından sonra sayılan oylar yakıldığı

¹⁴⁶Refik Şevket İnce, “Demokrat Parti Mecliste”, *İzmir*, 8 Ağustos 1946.

¹⁴⁷“Demokrat Parti’nin seçimlerin itirazını istediği iller şunlardır. Çorum, Kırşehir, Sinop, Trabzon, Ankara, Çankırı, Seyhan, Balıkesir, İstanbul, Samsun, İçel, Manisa, İzmir, Kütahya, Kırklareli, Tekirdağ, Sivas, Erzurum, Isparta, Bursa, Kayseri, Konya, Mardin, Maraş, Afyonkarahisar, Aydın, Bolu, Antalya, Antalya Milletvekili Mustafa Korkut’un seçim tutanağı hakkındaki Tutanakları İnceleme Komisyonu raporu, Çanakkale, Diyarbakır, Hatay, Urfa, Eskişehir, Zonguldak, Yozgat.” **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, Cilt:1, Birleşim:8, (26 Ağustos 1946), ss.91-218.; *İzmir*, 26 Ağustos 1946.

¹⁴⁸Seçim Tutanakları Komisyonu Üyeleri şunlardır. “Hasan Dinçer (DP), Reşit Aydın (DP), Nihat Erdem, Şevki Erkan, Cihat Bihan (Müstakil), Muhtar Erkan, Abdullah Alpdoğan, Ahmet Tahtakılış (DP), Tahir Barutlu, Adnan Adıvar (müstakil), Ahmet Uras, Aşir Atlı, Muzaffer Canbolat, Esat Tekeli, Zeki Rıza Sporal (DP), Arif Çubukçu, İbrahim Refik Soyer, Mustafa Korkut, Raşit Börekçi, Abdurrahman Münip (DP), Recai Görel, Ahmet Kemal Silivirli (DP), Amet Gürsoy (DP), Abdurrahman Çatana, Mahmut Nedim, Fahri Kurtuluş, Abidin Ege, Refik Koraltan, Fakihe Özmen, Kemal Turan”, *İzmir*, 13 Ağustos 1946

¹⁴⁹*İzmir*, 13 Ağustos 1946.

¹⁵⁰**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, Cilt:1, Birleşim:8, (26 Ağustos 1946), s.179.

¹⁵¹*İzmir*, 27 Ağustos 1946.

için tekrar sayım yapılamayacaktı.¹⁵²

IV- RECEP PEKER HÜKÜMETİ'NİN KURULMASI VE SONRASINDAKİ GELİŞMELER

21 Temmuz 1946 Milletvekili seçimlerinin tamamlanmasının ardından 5 Ağustos 1946'da 8. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi ilk oturumunu gerçekleştirdi. Meclis salonunun sol tarafında CHP'li milletvekilleri sağ tarafında ise DP milletvekilleri yerlerini aldı. Bunun sebebi ise CHP'lilerin kendilerini solcu olarak atfetmelerinden kaynaklanmaktaydı.¹⁵³ Milletvekillerinin yemin etmesinin ardından Başkanlık Divanı seçimi yapıldı. Cumhuriyet Halk Partisi'nin meclis başkan adayı Kazım Karabekir, Demokrat Parti'ninki de Yusuf Kemal Tengirşek idi. Meclis başkanlığına 379 oy ile Kazım Karabekir seçilirken¹⁵⁴, Yusuf Kemal Tengirşek 58 oy toplayabildi. Meclis başkanlığı seçiminin tamamlanmasının ardından Cumhurbaşkanlığı seçimine geçildi ve CHP adayı İsmet İnönü 388 oy ile Cumhurbaşkanı seçilirken; Demokrat Parti'nin adayı Kazım Karabekir 59 oy alabildi.¹⁵⁵ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün ant içmesinin ardından Başbakan Şükrü Saraçoğlu istifa ederek onun yerine Recep Peker görevi devraldı.¹⁵⁶ Gazete Meclis açılış gününde Ankaralıların Demokrat Parti milletvekillerini coşkuyla karşıladıklarını, sabahın erken saatlerinde Çankaya'dan Ulus Meydanı'na kadar yoğun bir kalabalığın olduğunu belirterek, halkın Fevzi Çakmak'ı alkışladıklarını belirtti. Meclis oturumunun bitmesinin ardından da halkın “yaşa, var ol” nidalarıyla Demokrat Parti milletvekillerini ellerinde taşıdıklarını yazdı.¹⁵⁷

¹⁵²Fehmi Akın, “Türkiye’de Çok Partili Diziye Geçiş Sürecinde Demokrat Parti- Cumhuriyet Halk Partisi İlişkileri (1946-1947)”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, Ankara, 2004, s.152.

¹⁵³Mahmut Goloğlu, **Demokrasiye Geçiş 1946-1950**, I. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.

¹⁵⁴**Ayın Tarihi**, No:153. Ağustos 1946, s.3.; **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:8, C.1, Birleşim 1, (5 Ağustos 1946), s.2.

¹⁵⁵**Ayın Tarihi**, No:153., Ağustos 1946, s.4.; **İzmir**, 6 Ağustos 1946.

¹⁵⁶Çetin Yetkin, **Karşı Devrim 1945-1950**, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2007, s.297.; Yeşil, **a.g.e.s.91.**; Albayrak, **a.g.e.**, s.93.; Karpas, **a.g.e.**, s.148.

¹⁵⁷**İzmir**, 6 Ağustos 1946

21 Temmuz 1946 seçimleriyle meclise güçlü ses çıkartan bir muhalefet partisinin girmesi bu dönem seçimlerini önemli kılmaktadır. Öte yandan seçim tartışmalarının devam ettiği sırada İnönü tarafından 1930’lu yıllardan beri parti içinde ve kamuoyunda sertliği ile tanınan Recep Peker’e hükümeti kurma görevinin verilmesi, son dönem iktidar muhalefet ilişkilerinin çetin geçeceğine işaret etmekteydi.¹⁵⁸ *İzmir* gazetesi, Recep Peker hükümetinin meclise sunacağı programın okunacağı günlerde kabine ve Peker ile ilgili endişe ve kaygıları dile getirmektedir. Peker’in baskıcı zihniyetinde olduğunu ve bu nedenle Recep Peker’in Şükrü Saraçoğlu’nu aratacağı kanaatindedir. Yeni kabinenin “*askerler teşekkülü*” zihniyeti halinde çalışmak istediklerinin anlaşıldığını yazıyor ve Ankara’daki siyasi havanın hiçte iç ferahlatıcı nitelikte olmadığını belirterek, Peker kabinesinin gerek DP gerek CHP toplantılarında iyi karşılanmadığını bildiriyordu. “*Recep Peker kabinesi bizzat CHPcileri dahi tatmin etmemektedir*” diyerek kabinenin aceleyle kurulduğunu ve hoş karşılanmadığına dikkat çekmekteydi.¹⁵⁹

Recep Peker hükümeti, 14 Ağustos 1946 günü meclis oturumunda programını okudu.¹⁶⁰ Muhalefet partisi programı eleştirebilmek için üç günlük bir süre talebinde bulunsa da muhalefetin bu isteği yerine getirilmedi. Muhalefet, iktidarın her zaman olduğu gibi işi aceleye getirdiğini ve muhalefete eleştiri fırsatı verilmediği iddialarında bulundu. Peker hükümeti 58 red 378 güvenoyu aldı.¹⁶¹ Ancak yaşanan bu gerilim nedeniyle yeni dönem iktidar muhalefet ilişkileri gergin bir ortamda hayat bulacaktı.

Burhan Belge, Peker kabinesinin değerlendirmesini yaparken hükümet içinde hizipleşmenin olduğundan bahseder. Kabinedeki Mümtaz Ökmen, Cevdet Kerim İncedayı, Şükrü Sökmenseür gibi isimlerin CHP içindeki hizbi temsil ettiğini Saffet Arıkan, Genel Kurmay Başkanı Salih Omurtak, Rahmi Apak gibi isimlerin de

¹⁵⁸Fahir Giritlioğlu, **Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi’ni Mevkii**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965, ss.119-120.; Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam C. II. 1938-1950**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979, s.456.; Turan, **Türk Devrim Tarihi (4. Kitap-1.Bölüm)**..., s.234.

¹⁵⁹*İzmir*, 9 Ağustos 1946.

¹⁶⁰Program için ayrıntılı bkz. **Ayın Tarihi**, Ağustos 1946.s.5; **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, C.1, Birleşim:3, (14 Ağustos 1946), ss.27-37.; *İzmir*, 15 Ağustos 1946.

¹⁶¹**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, C.1, Birleşim:3, (14 Ağustos 1946), s.70, **Ayın Tarihi**, Ağustos 1946, S.153, ss.2-12.

kabinede olmamasına rağmen asıl Recep Peker hükümetini destekleyen kişiler olduğunu belirterek, bu hizipleşmenin belirgin hale geldiğini iddia etmektedir. Bu isimlerin Milli Mücadele döneminden sonra yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin sivil kadrolarına devredilen ilk kurmaylar olduğunu ifade ederek, Recep Peker'in sınıf arkadaşlığı ve dostluk ilişkisine dayanan bir hükümet kurduğu yönünde eleştiri getirmektedir. Atatürk ve İnönü'nün Cumhuriyet'in kuruluşundan beri ordu siyaset ilişkilerini ayrı tutarak bu konuyu temel prensip haline getirmiş olduklarını ancak Recep Peker kabinesinin bu hassasiyete önem vermediğine dikkat çeker. Ve Belge devam ederek, *“CHP bu tarihi hatayı işlemekte devam edecek midir? Kendine hatırlatmak lazımdır ki, iktidarı her çareye başvurarak muhafaza etmek istemesi; Millet-Devlet-Ordu denilen mukaddes üçüzleri rencide edebilecek bir hodgamlık eseridir. Bu hodgamlıkta bir adım daha ileri gidemez gitti mi, tarih kendisini affetmeyecektir. Bekliyoruz!”*¹⁶² sözleriyle Peker'in kabinesindeki bu hizipleşmenin yanlış bir yapılanma olduğunu ortaya koyar.

Recep Peker hükümeti¹⁶³ programında Toprak Mahsulleri Ofisini tasfiye ederek yerine başka bir kuruluş getirmek istediğini belirtmekteydi. Doğu illerine sürülmüş olan görevlilerin yerlerine geri getirilmesi, jandarma ile polisin birleştirilmesi ve valilerin yetkilerini anayasa gereğince yeniden düzenleme planlarını da açıklık getirilmekteydi. Hükümetin asıl büyük planı ise istinaf mahkemeleri kurarak kişi haklarını güvence altına almak ve anarşizmi önlemek istemesidir.¹⁶⁴ Gazetenin bu programa yorumu *“demokrasi yolunda gelişmemize ilave, Recep Peker Kabinesi İstiklal Mahkemeleri kuracaktı!”* şeklindeydi.¹⁶⁵

Burhan Belge, programı demokrasi ve özgürlük, dış politika ve vaad edilen icraatlar olarak üçe ayırarak değerlendirme yapmaktadır. Belge, seçimleri kazanan bir partinin hürriyet adına beyannamenin incelenmesini itiraz edilmesine anlam verememektedir. Programı dış politika konusunda başarılı bulur ve DP'nin de bu

¹⁶² Burhan Belge, “CHP'nin Hodgamlığı”, **İzmir**, 12 Ağustos 1946.

¹⁶³ Recep Peker Hükümeti için bkz: Kazım Öztürk, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, Ak Yayınları, İstanbul, 1968, s.281.; Türker Sanal, **Türkiye'nin Hükümetleri**, Sim Matbaacılık, Ankara, 1997, ss. 21-26.

¹⁶⁴ Karpat, **a.g.e.**, s.259.

¹⁶⁵ **İzmir**, 11 Ağustos 1946.

konuda hükümeti desteklemekten geri durmayacağına dikkat çeker. Vaad edilen konulara gelindiğinde ise CHP'nin bir takım işler yapacağız diye halkın ağzına bir parmak bal çaldığını ifade etmekte ve yirmi küsur senedir iktidarda olan bir partinin icraat gösteremediğine dikkat çekerek Peker hükümetini samimiyetsiz bulmaktaydı.¹⁶⁶

4.1. Basın Kanunu

İstanbul basınındaki gazeteler ülke geneline ulaşmaktaydı. 1946 genel seçimlerinin tamamlanmasının ardından yolsuzluk iddiaları ile ilgili haberleri kısıtlamak maksadıyla İstanbul basınına sıkıyönetim kararı ile seçim hakkında yazı yazma yasağı getirildi.¹⁶⁷ Getirilen yayın yasağı nedeniyle *Tasvir*, *Vatan* ve *Cumhuriyet* gibi gazeteler seçim yolsuzlukları ile ilgili yazılanlarını *İzmir* gazetesi aracılığı ile yayınlatabilmişti.¹⁶⁸ Celal Bayar'ın seçim yolsuzlukları ile ilgili beyanattı yayınlandığı için *Yeni Sabah* ve *Gerçek* gazeteleri kapatılırken, aynı tamimi yayımlayan *Tanin* gazetesi ise kapatılmamıştı.¹⁶⁹

Bu yaşananlar üzerine bir yazı kaleme alan Burhan Belge, halkın özgür iradesiyle kazanılan bir seçimde neden İstanbul basınının susturulduğunu sorguluyor ve İzmir ile Manisa seçmen iradesinin yok sayıldığını belirtip bu durumun faturasını İstanbul basınının ödediğini ortaya koyuyordu.¹⁷⁰

Daha sonraki günlerde Adnan Menderes tarafından başbakanlığına sıkıyönetim yasağının kaldırılması için dilekçe verildi. Başbakanlık verdiği cevapta; “Sıkıyönetimin yetkilerini kullanmasında tamamen serbesttir” demişti. Basın bu yazıyı “matbuata indirilen ağır darbe” olarak yorumladı.¹⁷¹ *Yeni Sabah* ve *Gerçek* gazetelerinin kapatılması üzerine Cihad Baban tarafından meclise verilen taktir ile sıkıyönetimin aldığı karar basını susturma kararı olarak nitelendirildi. Demokrat

¹⁶⁶ Burhan Belge, “Yeni Hükümetin Beyannamesi”, *İzmir*, 16 Ağustos 1946.

¹⁶⁷ Osman Cemal Fersoy, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, Hun Yayınları, İstanbul, 1978, s.145.; Rıfki Salim Burçak, *Türkiye’de Demokrasiye Geçiş*, Olgaç Matbaası, Ankara, 1979, s.92.; Timur, *a.g.e.*, s.55.

¹⁶⁸ *İzmir*, 26 Temmuz 1946.

¹⁶⁹ Alpay Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.201.

¹⁷⁰ Burhan Belge, “Sıkı Yönetimli Demokrasi”, *İzmir*, 28 Temmuz 1946.

¹⁷¹ *İzmir*, 28 Temmuz, 1 Ağustos 1946.

milletvekilleri matbuat kanununa getirilecek kısıtlamalarla dedikodu gazetelerinin ortaya çıkacağını o zaman da istenmeyen bir durumun oluşacağını bildirdi. Gazete bu meclis görüşmeleri içi “*Basın Hürriyeti Tehlikede*” manşetini kullanarak “*müstakil ve muhalif milletvekilleri şiddetli itirazlarda bulundu*” dedi. Adnan Menderes’in 13 Eylül 1946 meclis görüşmelerinde ifade ettiği “*Yeni Tasarının Getirdiği Tehditlere, 1908 Tarihli Basın Kanununda Bile Gidilmekten Kaçınılmıştır*”¹⁷²sözlerine de yer veren *İzmir* gazetesi yeniden düzenlenecek basın haklarının tehlikesine dikkat çekmekteydi.

Sıtkı Yırcalı, “*Basın Hürriyeti Hudutları*” başlığıyla kaleme aldığı makalede Recep Peker hükümetinin basın kanunuyla ilgili kararı için daha kurulduğu zaman otoriter sistem taraftarı olarak adlandırmış olduğunu ve niyetini göstermeye başladığını otoriter demekle yanılmadığını dile getirdi. Özgürlük ve demokrasiyi basın özgürlüğü olarak tanımlayıp, basının bazı rahatsız edici eleştirileri olmasına rağmen medyanın mutlak özgürlüğe sahip olması gerektiğini ifade etti. “*..Bu çürük temeller üzerinde bütün bir milletin gelişme, olgunlaşma ve menfaat dayanağı olan basın hürriyeti ağzı, gözü, kolu, ayağı, kesilip kuşa benzetiliyor*” diyerek iktidarın kişisel özgürlükleri bahane göstererek basın özgürlüğüne el konulmaya çalışıldığını belirtti. Yeni basın kanununun kabul edilmesi durumunda sadece fikir basınının değil aynı zamanda her türlü haber gazeteciliğinin de yok olacağını vurguladı.¹⁷³

CHP tarafından meclise sunulan basın kanunun bazı maddelerin değiştirilmesi için görüşmelere başlandı.¹⁷⁴ Hükümetin basın kanunu ile ilgili yapmak istediği değişiklikleri ele alan M. Faik Fenik gerekçenin ilk kısımlarının gözden geçirildiğinde demokratik uygulama gibi görüldüğünü ifade etti. Gazete çıkarmak için 5000 liralık banka kefaleti kaydının kaldırılması, gazete çıkaranlarda iyi eğitim derecesi aranmaması, gazete çıkarmak için ruhsat değil sadece beyanname vermesinin yeterli olması, bütün bunları memnuniyetle karşılamamanın imkânsız olduğunu belirtti. “*Fakat gazeteyi yürütmek, demir leblebi yutmak gibi zorlaşıyor. Bu zorlukları gördükten sonra kim sermayesini ve hürriyetini atarak gazete çıkarmaya*

¹⁷² *İzmir*, 14 Eylül 1946.

¹⁷³ Sıtkı Yırcalı, “*Basın Hürriyeti Hudutları*”, *İzmir*, 14 Eylül 1946.

¹⁷⁴ *İzmir*, 17 Eylül 1946.

teşebbüs edebilir?” diyordu. Verilen bir haberde halkı heyecana sürükleyecek şekilde haber yapmanın yasaklandığını, halkı heyecana sürükleme ölçüsünün ne olduğunu bilinemeyeceğini, gazetecinin hangi başlığı nasıl kullanacağı şeklinde problemlerin doğacağını yazdı. Devlet dairelerini ilgilendiren haberler yapılmasının önüne geçileceğini ve meclis müzakerelerini çok yönlü yazmanın yasaklanacağını ifade etti. Kanunun ilk bakışta zannedildiği gibi demokratik olmadığını söyleyerek *“içi beni dışı seni yakan bir kanundur”* tanımlamasını yaptı.¹⁷⁵

Basın kanunu hakkındaki görüşmelerin devam ettiği sırada gazeteler bu konu hakkında haber ve yazılara yer vererek tepkisini ifade etmekteydi. Bu yazılardan biri yine Burhan Belge’nin kaleminden dökülmekteydi. Belge, matbuat hakkı olmadığı sürece siyasi hakların eksik kalacağını aynı zamanda da hükümetin maliye ve ticari alanlarda kontrol sağlayabilmesinin mümkün olmayacağını belirtti. Yeni hükümetin demokrasiye gidilmekte olduğu iddialarının basın kanunu çıkararak boş olduğunu ifade eden Belge, gazetelerin yayın akışının çeşitli müdahalelerle engellendiğini vurguladı. İktidarın böyle bir karar almasını matbuatın iktidara boyun eğmeye zorlaması olarak yorumluyordu.¹⁷⁶ Bir sonraki gün ise gazete halka şu şekilde seslendi: *“Vatandaş, yeni bir basın kanunu çıkmak üzeredir. Bu kanunla basın hürriyeti tehlikeye girmektedir. Matbuata yapılacak bu müdahale, doğrudan doğruya vatandaş hakkına ve Anayasa hükümlerine bir darbe olacaktır. Meclise doğrudan doğruya muhabere edip bunları tasvip etmediğini bildir.”*¹⁷⁷ *“Basın Hürriyeti Tehlikede”* manşetinin kullanıldığı bir başka nüshada matbuat kanunu hakkında mecliste görüşmelerin başladığını söyleyerek basın özgürlüğünün kısıtlanması durumunda yönetimden habersiz bir toplumun ortaya çıkacağını vurgulamaktaydı. Seviyeli bir basına sahip olmanın yolunu basın özgürlüğü olarak belirtip, kendine inanan bir iktidar için özgürlüğe kavuşmuş bir basının tehlikeden ziyade ülkenin iç ve dış politikasında emin adımlar atması için önemli bir araç olabileceğini ifadelerinde yer verdi.¹⁷⁸

¹⁷⁵ M. Faik Fenik, “Matbuat Kanunundaki Tadiller”, *İzmir*, 14 Eylül 1946.

¹⁷⁶ Burhan Belge, “Yeni Kararlar”, *İzmir*, 11 Eylül 1946.

¹⁷⁷ *İzmir*, 12 Eylül 1946.

¹⁷⁸ *İzmir*, 14 Eylül 1946.

Büyük Millet Meclisi'nde basın kanunu görüşmeleri sırasında CHP milletvekillerinin basının sürekli olumsuz yanlarını anlatması; örneğin 21 Temmuz 1946 seçimlerinde Aydın'da yaşanan cinayetin CHP'nin üstüne atılmaya çalışılması üzerine Adnan Menderes basının sürekli olumsuz yanlarına bakıldığını ifade etti. 17 Eylül 1946 tarihli meclis görüşmeleri sırasında *İzmir* gazetesinin Temmuz 1946 da yayınlamış olduğu "*Nesebi Sahih Olmayan Çocuk*" adlı fıkra gündeme geldi. CHP'liler bu fıkraya kızmış ve fıkra metni nedeniyle gazeteye ceza verilmesini istemişlerdi. Gazetenin Demokrat Parti organı olduğu iddialarının ortaya atılması üzerine de Adnan Menderes; DP'nin doğrudan doğruya bir neşir organı olmadığını ve İzmir'de çıkan *İzmir* Gazetesi'nin bağımsız bir gazete olduğunu ifade etti.¹⁷⁹ Mecliste yaşanan bu olaylar ardından gazete, "*İzmir Gazetesi Bağımsızdır*" manşetini kullanarak "*Adnan Menderes, dün Mecliste Basın Kanunu görüşülürken, gazetemizin başlığında da tasrih edildiği gibi bağımsız olduğumuzu beyan etti ve gazetemizin Demokrat Parti ile alakası olmadığını Partinin İdare Heyetinden biri olmak sıfatıyla işaret etmek lüzumu duydu. Fakat şu da doğrudur ki.. İzmir gazetesinin demokrasi uğrunda Ege bölgesinde yaptığı bütün Egelilerce malum bir mücadelesi vardır. Gazetemiz bu mücadelesine hiçbir şey olmamış gibi devam edecektir.*"¹⁸⁰ Mecliste *İzmir* gazetesıyla ilgili yaşanan olaylar ardından gazete "*vatandaş hürriyetini korumak iddiasıyla çıkarılan kanun müzakeresi, vatandaş haysiyetine tecavüze vesile olmuştur*" diyerek tepkisini ifade etti.¹⁸¹

Örfi İdarenin İstanbul'da aldığı son tedbirler neticesinde sol ve komünist fikirli kimseler tarafından ülke içi güvenliği bozmaya yönelik çalışmaları sebebiyle Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi bu partinin fikrini yayan sendika *Ses, Gün, Yığın, Büyük Doğu, Narhor* ve *Dost* gazete ve dergileri kapatıldı.¹⁸² Sıkıyönetimin bu son yapmış olduğu faaliyetlerden sonra Belge, matbuatın zaman zaman siyasi bakımdan darbeler aldığını açıkça ortaya koymaktadır.¹⁸³

¹⁷⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, C. 1, Birleşim: 16, (17 Eylül 1946), s.394.

¹⁸⁰ *İzmir*, 17 Eylül 1946.

¹⁸¹ *İzmir*, 18 Eylül 1946.

¹⁸² Emre Kongar, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı Cilt. I*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s.160.; *İzmir*, 17 Aralık 1946.

¹⁸³ Burhan Belge, "Biçare Basın", *İzmir*, 17 Aralık 1946.

Basın Kanunu ile ilgili 20 Eylül 1946'ya kadar süren görüşmeler sonunda 9-12-15-18-27-30-34-35-48-55. Maddelerinin değişikliği 4955 sayılı kanunun kabul edildi.¹⁸⁴

Basın kanununda yapılan değişiklikler sırasında *İzmir* gazetesinde çıkan “*Nesebi Sahih Olmayan Çocuk*” fıkrası ile hakaret derecesinin aşıldığı “*Koçarlı Hadisesi*” ile Aydın'da yaşanan olaylar çerçevesinde yalan neşriyat yaptığı gerekçeleri öne sürülmüş ve basın kanunda yapılacak değişiklik üzerinde bunlar birer kanıt olarak gösterilmişti. Bu bağlamda 1946 yılı içerisinde Basın kanununda yapılan değişiklikler hususunda az da olsa *İzmir* gazetesinin etkisini görmek ya da CHP kanadının elini güçlendirdiğini söylemek mümkündür.

Yeni Basın Kanunu'nun eleştirisini yapan Belge, kanunun eski biçiminin yürürlükteyken birçok gazetenin tek el işlerinin, lastik işlerinin vb. bozuk gittikleri hakkında yazılar yazarak, bu durumun düzeltilmesine sebep olabildiklerini ifade etti. Ancak yeni kanunun bu gibi eleştirileri yasakladığını, gazetelerin de susmak zorunda bırakıldığını bildirdi. Sonuç bu olunca da birçok kötü durumun üstünün örtüldüğünü ve kötü durumları halkın daha önceden gazeteden haber alırken artık alamadığını bu yüzden halkın sonuçları fark etmesinin önlenmiş olduğunu ortaya koydu.¹⁸⁵

4.2. 7 Eylül Kararları ve Muhalefetin Yükselen Sesi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri gerek Atatürk gerekse dönemin önemli devlet adamları Türk parasının değerine önem vermektedir. Bu nedenle Cumhuriyet'in kuruluşundan beri buna yönelik adımlar atıldı. Ancak II. Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu olumsuz hava koşulları Türkiye'yi de etkilemekteydi. Cumhuriyet dönemi politikacılarından olan Recep Peker de ülkedeki mali bunalımı önlemeye yönelik olarak hükümetini kurmasının hemen ardından bir takım mali tedbirler alma yoluna giderek ekonomiyi dengede tutmayı hedefleyen kararlar aldı¹⁸⁶.

¹⁸⁴TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, C.1, Birleşim:18, (20 Eylül 1946), s.441.;*İzmir*, 20 Eylül 1946.

¹⁸⁵Burhan Belge, “Yeni Basın Kanunu Sonuçları”, *İzmir*, 14 Ocak 1947.

¹⁸⁶Yetkin, a.g.e., s.325.

14 Ağustos 1946 günü mecliste hükümet programının okunduğu sırada Peker, “Dış politikamızın hedefi, çok taraflı ve geniş sahalı mal mübadelelerini mümkün kılan serbest dövizle ticaret sistemine katılmaktır bu yoldaki çalışmalarımızı verimli kılacak tedbirleri alacağız” yönünde açıklama yaparak ileriki süreçte bir takım tedbirler alınacağını işaretini verdi.¹⁸⁷ Programda çizilen bu planın üzerinden çok geçmeden beklenen tedbirler 7 Eylül 1946’da Seyhan Milletvekili Hilmi Uran Başkanlığında toplanan CHP Meclis Grubunda alındı. “Türk parası iç ve dış sisteme uydurulacak” başlığını kullanan *İzmir* gazetesi alınan kararları duyurdu. Toplantıda söz alan Başbakan ve Maliye Bakanı Nazmi Keşmir, savaş yıllarının verdiği ekonomik zararların yeniden yapılandırılması için fiyatlar konusuna önem vererek ülke ve dünyanın yeni şartlara endeksli olarak yeni bir fiyat belirlenmesi gerektiği üzerinde durdu. Bir taraftan serbest ticaret ve rekabet ortamı yaratmak diğer taraftan da dünya ekonomilerine normal yollarla katılabilmek için iç fiyatlar ile dünya ülkeleri fiyatları arasındaki farkı dengelemek istediklerini dile getirdiler. Bu dengeleme ile satılamayan ürünlerin ihracını yapmak buna bağlı olarak ithalatı genişletmek amaçlandı. Ayrıca çeşitli sıkıntılara neden olan döviz primleri kaldırılarak Türk parasının iç ve dış sisteme uydurulması hedeflendi.¹⁸⁸

CHP Meclis Grubu’ndan çıkan bu kararın ertesi günü Merkez Bankası da hükümetle mutabık olduğunu ve yasanın 37. Maddesi gereğince çeşitli yabancı dövizleri için yeniden alım satım sürüm değerlerinin belirlendiğini açıkladı. Tespit edilen değerler şu şekildedir.¹⁸⁹

¹⁸⁷ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, C.1, Birleşim:3, (14 Ağustos 1946), s. 31;İsmail Arar, **Hükümet Programları 1920-1965**, Burçak Yayınevi, İstanbul,1968, s.172.

¹⁸⁸ **İzmir**, 8 Eylül 1946.;**Cumhuriyet**, 8 Eylül 1946; Serkan Tuna, “Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Devalüasyonu: 7 Eylül Kararları”, **Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.13, Yıl: 2007,s.96; CHP Meclis Grubu görüşmelerinin ayrıntıları için bkz:Nazif Ekzen, **1946-1958-1970 Devalüasyonları**, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayınları, Ankara, 1980, ss.5-6.

¹⁸⁹ Goloğlu, **Demokrasiye...**,s.112.

Paranın Adı	Alış Fiyatı	Satış Fiyatı
1 Dolar	280 Krş.	282,80Krş
1 Sterlin	1128,40 Krş.	1139,68 Krş.
1 İsveç Frank'ı	77,88Krş	78,66 Krş.
1 İsviçre Frank'ı	67,20Krş	67,87Krş
1 Mısır Lirası	1157,33Krş	1174,69Krş.

Tablo 10: 7 Eylül Kararları İle Türk Parasının Tespit Edilen Değeri

7 Eylül 1947 Kararları sonrasında seçilmiş gıda maddelerinin ortalama perakende fiyatlarında ve ithalat-ihracat alanında yeni şartlara endeksli olarak yeni bir fiyat belirlenmiştir. Buradaki amaç; bir taraftan serbest ticaret ve rekabet ortamı yaratmak diğer taraftan da dünya ekonomilerine normal yollarla katılabilmek için iç fiyatlar ile dünya ülkeleri fiyatları arasındaki farkı dengelemektir. Bu dengeleme ile satılamayan ürünlerin ihracatını yapmak buna bağlı olarakta ithalatı genişletmek hedef alınmıştır.

Cumhuriyet gazetesi 7 Eylül kararları hakkındaki genel algının ve beklentilerin olumlu olduğuna yönelik yayın politikası izledi.¹⁹⁰ *Ulus* gazetesi de *Cumhuriyet* gazetesi gibi alınan tedbirleri umutla yaklaşmaktadır. Tedbirlerin ülke genelinde olumlu tepkiler yaratacağından fiyatta yapılan düzenlenmelerin özellikle ihracat mevsiminin başlangıcına denk getirilmesine dikkat çekerek kararları beklenti ve umutla yorumlamaktaydı.¹⁹¹ Kararları diğer bir açıdan değerlendiren *Vatan* gazetesi ise 7 Eylül kararlarının tereddüt ve karamsarlığını 10 Eylül 1946 tarihli nüshasında yer vererek “*Hükümetin son aldığı kararlar, piyasada ve ticaret aleminde geniş mikyasta(eski.) tereddüt de doğurmuştur....Piyasa adamları, hükümetin ilk ihracatayında verdiği bu kararların ehemmiyetini bilhassa tebarüz ettirmektedirler. Kararların, yakın zamanda müsbet veya menfi neticelerinin elde edileceği kanaati vardır. Fakat ithal malları fiyatlarının yükseleceği endişesi piyasada hâkimdir*”¹⁹²

¹⁹⁰*Cumhuriyet*, 10-11 Eylül 1946.

¹⁹¹*Ulus*, 10 Eylül 1946.

¹⁹²*Vatan*, 10 Eylül 1946.

İzmir gazetesinin 7 Eylül kararlarının ardından izlediği yayın politikasına baktığımızda; kararların kamuoyuna duyurulmasında birkaç gün sonra “*Hükümetin Son Kararı*” başlığı ile Türk parası hakkında alınan son kararları yeni bir devrin başlangıcı olarak yorumlamıştı. İstanbul, İzmir ve Ankara’da ekmek satışlarının serbest bırakıldığından piyasaya bol miktarda mal geleceğinden ve neticede ise mallar üzerindeki sınırlandırmanın kaldırılacağına¹⁹³ yönelik beklentilere girdiği gözlemlenirken; bir başka nüshasında kararların olumsuz yönlerini değerlendirdiği görülmektedir. “*Son alınan tedbirler dışını gösterdi*” başlığını kullanarak yurtdışında eğitim gören Türk öğrencilerinin yaşadığı problem anlatıldı. Hükümetin son aldığı ekonomik tedbirlerin aksaklık gösterdiğini belirterek; yurtdışına eğitim için çocuklarını gönderen ailelerin bu burumdan rahatsızlık duyduğunu belirtti. Bunun sebebi devalüasyondan önce aile çocuğuna 200 TL eşiti 151 doları gönderirken yeni kararlardan sonra 427 TL’nin 151 dolara denk geldiğini ve birçok ailenin bu parayı temin etmekte sıkıntı yaşadığını çocuklarını geri almak mecburiyetince kalacaklarını bildiriyordu. Hükümetin almış olduğu kararları 1931 yılından beri ekonomi alanında alınan kararları gölgede bırakacak değerde olduğunu ifade ederek, devalüasyon ile sürümden kazanmanın amaçlanıldığı eleştirilerine yer verildi.¹⁹⁴ Ayrıca gazete “*Leh ve Aleyh*” adlı köşesinde kararlar sonrasında karaborsacılığın ortaya çıktığından da söz etmekteydi.¹⁹⁵ Alınan kararların erken mi geç mi olduğu üzerinde duran Belge’nin yorumu bu konuda şu şekilde oldu: “*Geç, çünkü Almanya ile ticaretimiz durduğu günden itibaren bu tedbirlere başvurmak bir zaruriyet halini almıştı. Erken, çünkü bu tedbirlere hiçbir hazırlık yapılmadan başvurulmuştu.*”¹⁹⁶

Recep Peker’in hükümeti kurulmasının üzerinden çok geçmeden ekonomi alanında aldığı bu kararlar ile Peker, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk devalüasyonu yapan başbakan özelliğini kazandı.¹⁹⁷ Aynı zamanda bu kararlar, Türkiye ile Uluslararası Para Fonu (IMF) arasında kurulan ilişkinin ekonomiye ilk yansımaları olması bakımından da önemlidir. Bu kararların önemli olmasının nedenlerinden bir

¹⁹³*İzmir*, 10 Eylül 1946.

¹⁹⁴*İzmir*, 11 Eylül 1946.

¹⁹⁵*İzmir*, 17 Eylül 1946.

¹⁹⁶ Burhan Belge, “Mali Tedbirler”, *İzmir*, 12 Eylül 1946.

¹⁹⁷ Yetkin, *a.g.e.*, s.325.

diğeri de Türk parasının dış ticarete korumacılığı ilk defa 7 Eylül kararları ile esnetilmiş olmasıdır.¹⁹⁸ Ekonomi alanında alınan 7 Eylül kararları ile Türkiye ekonomisi beklenen seviyeye ulaşamadı. İthalatın yükselmesiyle elde bulunan döviz miktarı azalma gösterirken ihraç ürünleri de düşük fiyatta satıldı.¹⁹⁹ Bu olumsuzluk silsilesini DP değerlendirerek 1946 yılı sonlarında ekonomik alanda hükümeti sert biçimde eleştirecek ve bu kararlar iktidar muhalefet ilişkilerini bir kez daha çıkmaza sürükleyecekti.²⁰⁰

4.3. 1947 Bütçe Görüşmeleri ve Yaşanan Tartışmalar

21 Temmuz seçimleri ile yeniden şekillenen parlamentoda muhalefet partisi yerini aldı. Yıllardır CHP’de çalışmış olan Adnan Menderes ise bu defa CHP’ye muhalefet partisinin sözcüsü olarak seslenecek ve yıllardır siyasetin mutfağında yetişmiş olmanın tecrübesi ile de bütçe görüşmelerinde sivrilmiş bir karakter olarak Türk siyasi tarihinde yerini alacaktı.²⁰¹

Bütçe görüşmelerinde, Başbakan Recep Peker kürsüye çıkarak bütçe hakkındaki görüşlerini açıkladı. Ardından CHP milletvekillileri bütçeyi destekler nitelikte konuşmalar yaptı.²⁰² Muhalefet sözcüsü olan Adnan Menderes programı eleştirmek için kürsüye geldiğinde olaylar her zamanki bütçe görüşmelerinden daha farklı boyut kazanmış oldu. Şöyle ki; Menderes kürsüye gelerek tenkidini iki nokta üzerinde yapacağını belirtti. Bunlardan ilk ve en önemlisinin Başbakan Recep Peker’in sert ve şiddetli bir lisan kullanarak muhalefeti sindirme amacında olduğu; ikincisinin ise bütçe hakkında gördüğü eksiklikler üzerine olacağını söyledi. Menderes ilk olarak Peker’in konuşma tarzını eleştiri de bulunarak Başbakanın, *“sözleri arasında, siyasi tahrikler neticesinde memleketin şurasında, burasında çıkacak karışıklıkların şiddetle önleneneğini, yine şiddetli bir lisanla ifade etti”* gibi ifadeler kullandığını belirterek, DP’nin kanunlar dışında bir faaliyet göstermediğini

¹⁹⁸ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985)**, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1990, s.79.

¹⁹⁹ Bilsay Kuruç, **İktisat Politikasının Resmi Belgeleri (Söylev Demeç ve Yazılar)**, Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, SBF Maliye Enstitüsü, Ankara, 1963, s.99.

²⁰⁰ Gevgilili, **Yükseliş...**, s.44.; Albayrak, **a.g.e.**, s.95.

²⁰¹ Bayar, **a.g.e.**, s.60.; Toker, **Tek Partiden...**, ss.122-123.

²⁰² **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, C.3, Birleşim:18, (18 Aralık 1946), ss.5-15.

tamamen kanuna uygun mücadele gösterdiğini ve göstereceğini açıkladı. Bu konuşmanın ardından 1947 bütçesinin eleştirisine geçen Menderes, bütçenin tanımını²⁰³ yaparak tanımın önemli olduğunu vurguladıktan sonra ekonomik ve mali faaliyetlerin en iyi şekilde sadece Meclis tarafından değerlendirilebileceğini, bu yüzden de bu konuların Meclis bilgisi dâhilinde olması gerektiğini ifade etti. Meclis'in ekonomik yapı hakkında sağlıklı bilgileri; vergilerin tespit ve tahsilinin adaletli bir şekilde yapılması, kamu masrafları için belediye, köy bütçelerine vatandaşların ödemiş olduğu bütçenin bilinmesi gerektiği, Devlet İktisadi Teşekküllerinin tesis masraflarının ve sermayenin bizzat Meclis tarafından takip edilerek ulaşılabilineceğini açıkladı. 1947 bütçesinin eksikliklerini örneklerle eleştiren Menderes, Özlük Hakları adı altında 358 milyon TL ayrıldığını ve yine bütçenin çeşitli yerlerinde özlük haklarıyla ilgili 76 milyon TL daha ayrıldığını belirterek, bu durumun bütçenin düzenini bozduğunu ve acil olarak düzeltilmesi gerektiğini bildirdi. Menderes'in bütçeyle ilgili diğer bir eleştiri noktası da Milli Koruma, Türk Parasını Koruma ve Merkez Bankası Kanunlarıyla ilgilidir. Bu kanunlar aracılığıyla bütçeye ek kaynak sağlandığını ancak bu kaynakların denetiminin sağlanmadığını söyledi. Menderes 1947 bütçesindeki açıklar üzerinde de durdu.²⁰⁴ Vergi sistemi üzerinde de eleştirilerini yapan²⁰⁵ Menderes, bütçede geçen ülke kalkınması hakkında da eleştiride bulunarak iktidarın her fırsatta köyleri kalkındırmaktan, sanayi ticari ve zirai olarak kalkınmaktan bahsettiğini ancak ülke

²⁰³ Adnan Menderes bütçeyi şu şekilde tanımladı: *"Millet Meclisinin doğuşu bütçe fikrine sıkı sıkıya bağlıdır. Yani Millet Meclisleri, milletten alınacak paralarla, bunların umumi ve müşterek hizmet ve menfaatleri için sarfının millet adına murakabe edilmesi zaruretinin kavranmasından doğmuşlardır. Amme hizmetlerinin ve menfaatlerinin neler olduğunu ve bir yıl içinde bunlar için yapılacak masrafların miktar ve nevilerini tespit etmek ve bu masrafları karşılayacak gelir ve vergileri mükelleflerin verim takatleriyle ölçerek en münasip kaynaklardan sağlamak yolundaki bütün çalışmalar bütçe denilen vesaikata hüküm rakam olarak ifadesini bulur."* **A.g.d.**, ss.15-16.

²⁰⁴ "Milli Savunma Bakanlığı bütçesinin hazırlanma aşamasında 7 Eylül kararlarının dikkate alınmadığını, Milli savunma Bakanlığı'nın Toprak Mahsulleri Ofisi'ne olan borçların bütçede yer verilmediğini bu nedenle sık sık açıkların olduğunu ifade etti. Her yıl denk bütçe diye meclisi sunulan bütçelerin 1939'dan beri devlete 1 Milyar sekiz yüz kırk yedi milyon lira borç oluşturduğunu vurguladı." **A.g.d.**, s. 17.

²⁰⁵ "Menderes, mali gelişmenin sağlanıp sosyal adaleti garanti edecek bir vergi sisteminin olması gerektiğini söyleyerek vergi sisteminin düzenlenmesi için; dolaylı vergilerin düzenlenerek kaldırılması ve genel olarak bütçenin dolaysız vergilerden oluşması, ekonomik gelişmeye engel olan halkın zaruri ihtiyacına giren tüketim mallarından vergi alınmaması, gümrük verilerinin yeni baştan düzene konulması, köylüden alınan hayvan vergisinin acele olarak kaldırılması şeklinde öneriler sundu." **A.g.d.**, s.20.

durumunun duraklama hatta gerileme içerisinde olduğunu söyledi. Bu olumsuzluğun sebebini CHP'nin yıllardır takip etmiş olduğu yanlış mali politikada görmektedir. CHP hükümetinin dünden bugüne hatalarla dolu olduğunu dile getirerek gelecekte de umutlu olmadığını çünkü memleketin içinde bulunduğu durumu tedbirsizlik, israf olarak tanımlamaktan kaçınmamıştı.²⁰⁶

Adnan Menderes'in ardından Başbakan Recep Peker kürsüye geldi. Peker, muhalefetin eleştirileni yanıtlamak yerine Menderes'e yönelik şu sözleri sarf etti: *"Demokrat Parti adına dinlediğimiz Adnan Menderes'in sesinde, kötümser ve psikopat bir ruhun mariz karanlıklar içinde. (soldan sürekli alkışlar) şanlı bir milletin ve arkada bıraktığı karanlıklardan azametli şan ve şerefli bir istikbale gitmek azminde bulunan kudretli bir devletin hayatını bir boşluk halinde ifade eden bir ruh halinin akislerini dinledik.."*²⁰⁷ Bu sözler üzerine DP lideri Celal Bayar *"Kalkın arkadaşlar, müzakereyi terk edelim"* demiş ve Demokrat Partili milletvekilleri meclisi terk etmişti.²⁰⁸

İzmir gazetesi, Adnan Menderes'in bütçe eleştirisi için *"Devir Açan Bütçe Tenkidi"* manşetini kullanmış *"Millet Meclisi şimdiye kadar böyle esaslı bir bütçe tenkidi işitmemiştir"* diyerek *"Eğer hükümet demokratların tenkitleri seviyesinde kalsaydı, belki kendisi düşer, fakat demokrasi yükselirdi!"* şeklinde haber yaparak eleştiride bulundu. Recep Peker'in psikopat konuşmasını da *"Demokrasi Bu Mudur?"* diyerek tepkisini ortaya koydu.²⁰⁹

İktidar yanlısı *Ulus* gazetesi DP'nin Meclis'i terkinin *"çok çirkin bir jest"* olarak değerlendirdi.²¹⁰ Ayrıca *Anadolu* gazetesi de *"Bütçe komisyonuna ayak bile basmamış bir muhalefet partisi sözcüsünün bütçe üzerindeki konuşmasının garabetini izaha hacet yoktur"* diyerek parlamentonun terkinin asla uygun

²⁰⁶ A.g.d., s.23.

²⁰⁷ A.g.d., ss.23-24.; Hikmet Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995., s.186.; Ağaoğlu, *Siyasi Günlük...*, s.50.; Erer, *Türkiye'de Parti...*, s.176.; Eroğul, a.g.e., s.97.; Albayrak, a.g.e., s.97.

²⁰⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, C.3, Birleşim:18, (18 Aralık 1946), ss.15-24.; İsmet Bozdağ, *Demirkırat Aldatmacası*, Emre Yayınları, İstanbul, 1991, s.121.; Emin Karakuş, *40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü İle İşte Ankara*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1997, s.124.; Zürcher, a.g.e., s.310.

²⁰⁹ İzmir, 19 Aralık 1946.

²¹⁰ Ulus, 19 Aralık 1946.

görmemektedir.²¹¹

“*Demokratlar Meclise Dönecekler Mi?*” başlığı altında Demokrat Parti milletvekillerinin meclise gitmediğini ve meclise dönüp dönmeme kararının 7 Ocak 1947’de toplanacak olan DP Kongresinde belirleneceğini duyurdu.²¹²

“*İnönü, Adnan Menderes, Celal Bayar görüşüyor. İnönü, Demokrat Parti’nin meclise geri dönmesini istedi*” şeklinde haber yapan *Demokrat İzmir*²¹³ gazetesi, bir sonraki sayısında “*Cumhurbaşkanı İnönü, Celal Bayar’a Teessüflerini Bildirdi*” başlığı altında İsmet İnönü’nün, Celal Bayar ve Fuat Köprülü ile görüşerek mecliste yaşananlar hakkında görüşme gerçekleştirildiği bildirildi. İnönü’nün Mecliste yaşananları sorması üzerine Celal Bayar mecliste muhalefetin görmüş olduğu muameleden rahatsız olduğunu dile getirerek, meclisin normal şartlarına dönmesini istedi. Muhalefet, İnönü ile görüşükten sonra DP Meclis Grubu Toplantısı yapıldı ve bu toplantıdan sonra en azından bütçe görüşmelerinin tamamlanmasına kadar Meclise dönme kararı alındı.²¹⁴ 1946 Aralık ayının son günü 1947 yılı bütçesi kabul edildi.²¹⁵

Fuat Köprülü, Mecliste yaşanan bu olayları *Demokrat İzmir* gazetesinin köşesinde değerlendirdi. Köprülü, TBMM bütçe görüşmeleri sırasında Recep Peker’in Demokratlar aleyhindeki haksız, manasız ve yersiz sözleri karşısında; DP’nin meclisi terk etmek zorunda kaldığını ve dokuz gün meclise girmediklerini ifade ettikten sonra bu buhranın İsmet İnönü’nün araya girmesiyle son bulduğunu belirtti. DP milletvekillerinin bütçe görüşmeleri sırasında Recep Peker’in davranışları sebebiyle Meclisi terk etmeye mecbur bırakıldıklarını vurgulayan Köprülü, iktidar partisi gazetelerinin bütün bu yaşananların sorumluluğunu Demokrat Parti’ye yüklediğini ifade etmekteydi. DP’yi dünya da yaşanan siyasi olaylardan habersiz, çocukça hareketlerde bulunmakla suçladıklarını belirtip bütün herkese seslenerek “*DP’nin bütün işlerinde açık dürüst ve samimi olmayı kendine prensip edindiğini*”

²¹¹ Orhan Rahmi Gökçe, “İki Kelime İle Meclisi Nasıl Terk edebilir?”, *Anadolu*, 20 Aralık 1946.

²¹² *İzmir*, 20 Aralık 1946.

²¹³ 25 Aralık 1946 tarihinden itibaren *İzmir* gazetesi *Demokrat İzmir* ismiyle yayına devam etmiştir.

²¹⁴ *Demokrat İzmir*, 27 Aralık 1946.

²¹⁵ *Demokrat İzmir*, 28-31 Aralık 1946.

açıkladı.²¹⁶

V- İZMİR GAZETESİNİN DEMOKRAT İZMİR'E DÖNÜŞÜMÜ

Kurulduğu günden beri Demokrat Parti'nin destekçisi olan *İzmir* gazetesi 1946 seçimlerinde de aktif bir şekilde DP'nin savunuculuğunu yapmıştı. 1946 yılında yapılan belediye seçimlerine katılmayan DP, milletvekilleri seçimlerinde yer aldı. Yeni kurulan muhalefet partisinin yanında yer alan *İzmir* gazetesi, CHP aleyhindeki yazılarını seçim zamanında ağırlaştırmıştı. Neticede 21 Temmuz 1946'da yapılan genel seçimlerin kazananı CHP oldu. Tarihe “*hileli seçimler*” olarak geçen seçimler CHP'yi sevindirirken Demokrat Parti'nin alanlarda muhalefatinin artmasına neden oldu. Doğal olarak seçimlerdeki şaibeli durum her fırsatta *İzmir* gazetesi tarafından işlenen konu oldu. Gazete seçim yolsuzluklarını eleştirmek adına 28 Temmuz 1946 tarihinde “*Nesebi Sahih Olmayan Çocuk*” adlı bir fıkra yayınladı. Fıkranın içeriği şu şekildedir.

“ Nesebi Sahih Olmayan Çocuk

Medeni Kanunumuzun sekizinci babı bu yukarıdaki başlığı taşır.

Demokrasiyi intikalimizi bir doğuma benzetecek olursak nevzadın ana ve babasını tayin etmek icap edecektir

Bir bakireden farksız olarak Türk milleti çocuğun doğması için sandık başında bütün safiyeti ile yaptığını sandığı meşru izdivacı CHP'nin fütursuzca ve iffetinin telvis etmek suretiyle, zorbalıkla ırzına geçerek istemediği bir mukarenetten bugünkü mahlûk doğdu. Bugün Ana bütün ıztırapları ile baş başadır.

Zavallı ana, zalim zorba

Her ikinizi de Türk tarihinin sahifeleri kaydedecektir

Türk tarihi:

Ana için: Asıl, saf, masum

Zorba zampara içinde: küstah vicdansız diyecektir

Öyle zavallı bir ana ki çektiği ıztırapları duymak bile istemeyen bir çocuk dünyaya getirmiştir.

²¹⁶ Fuat Köprülü, “Buhranın Sonu”, **Demokrat İzmir**, 27 Aralık 1946.

Ya sen
Nesebi sahih olmayan çocuk
Seni dost ve düşman kimse sevmeyecektir
Çünkü sen ananın ırzına geçebilecek tinette bir çocuksun
İhtiraslarının gıdası ile büyü, yaşa ve sonunda öl ki hiçbir zaman ölmeyecek
olan ana seni unutabilsin."²¹⁷

Bu şekilde eleştirel bir fıkra metninin *İzmir* gazetesinde yer alması, CHP iktidarını rahatsız etti. Yetkililer, CHP'nin manevi şahsiyetine hakaret olarak kabul edilen yazı nedeniyle gazeteye dava açılması talebinde bulundu.²¹⁸ *İzmir* gazetesinin yazı işleri müdürü Cavit Yamaç, yazarlardan Nihad Kürşad ve Genel Neşriyat Müdürü Dr. Ali Kürşat ilk etapta tutuklansa da daha sonraki süreçte sanıkların serbest yargılanmaları kararına varıldı.²¹⁹

Söz konusu fıkra metnini gazetenin sahibi olan Ekrem Hayri Üstündağ'ın oğlu Bülent Üstündağ kaleme almıştı ancak askerde olduğu için yazı eşi Mücteba Üstündağ'ın imzası ile yayımlandı. Gazetenin imtiyaz sahibi olan Mücteba Üstündağ ve Genel Neşriyat Müdürü Dr. Ali Kürşat tutuklandı.²²⁰ Mahkeme Mücteba Üstündağ'ın 8 ay hapsine karar verince, Bülent Üstündağ yazıyı kendisinin yazdığını ifade etti. Fakat sonuç değişmedi ve bir küçük kızı ve aynı zamanda hamile olan Mücteba Hanım hapse girdi. Bülent Üstündağ bu olumsuzluk silsilesine daha fazla dayanamayarak evinde intihar etti.²²¹ Yaşanan bu olaylar üzerine fıkra yerel bir gazete haberi olmaktan çıkıp bütün ülkede konuşulan bir olay haline geldi.

"*İzmir'de bir facia*" başlığıyla haberi veren *Cumhuriyet* gazetesi olayı şu şekilde aktardı: "*Mahkûm olan 'İzmir gazetesinin sahibi Müçteba Uras'ın kocası intihar etti. 'Nesebi sahih olmayan çocuk' başlıklı yazısından dolayı sekiz ay ve iki ay yirmi gün Bandırma'da ikamete mahkûm olan 'İzmir' gazetesi eski imtiyaz sahibi Bayan Müçteba Uras'ın kocası ve Demokrat Parti İzmir vilayet başkanı Dr. Hayri Üstündağ'ın oğlu 1327 doğumlu Bülend Üstündağ dün gece İzmir'de Güzelyalı'da*

²¹⁷ *İzmir*, 28 Temmuz 1946.

²¹⁸ *BCA*, Fon Kodu.490.1.0.0. Yer No.1368.534.1.

²¹⁹ Erer, *Türkiye'de Parti...*, ss.19-69.

²²⁰ *BCA*, Fon Kodu.030.01.00.00. Yer No.65.403.1.1.

²²¹ *İzmir*, 11 Kasım 1946.; Koçak, *İktidar ve Demokratlar...*, s.523.

Anadolu apartmanındaki evinde intihar etmiştir. Önce 'Karım mahkûm olursa yaşayamam ölürüm' dediği, fakat verilecek kararın temyizi de olduğu için kendisine metanet tavsiyesi edildiği söylenen Bülend, dün akşam yemeğini annesiyle babasının yanında yemiş, ondan sonra yirmi günlük çocuğuyla beraber hastanede bulunan karısını ziyaret etmiş, gece saat 12 de apartmanına dönmüştür. Sabaha karşı bir tabanca sesi işitilmiş, koşanlar Bülend'i kanlar içinde bulmuşlardır. Kendisi hemen hastaneye kaldırılmış fakat bütün tedaviye rağmen sabah saat 9 da ölmüştür... Bülend'in cenazesi saat 10 da hastaneden kaldırılarak babasının evine götürülecek, oradan omuzlar üstünde Hisar Camisi'ne taşınacak ve dini merasimden sonra aile makberine gömülecektir"²²².

İzmir'de yaşanan bu intihar Anadolu gazetesinin sütununda da yer aldı. Anadolu gazetesi de "Feci Hadise, Bülend Üstündağ İntihar Etti" başlığı ile haberi şu şekilde yayımladı:

"Teessürle öğrendiğimize göre Demokrat Parti İl müteşebbis başkanı Doktor Ekrem Hayri Üstündağ'ın oğlu Bülent Üstündağ, dün sabah saat 6.30'da Güzelyalı'da Anadolu Apartmanındaki dairesinde tabanca ile intihar etmiştir.

Bülent Üstündağ, İzmir gazetesinin eski imtiyaz sahibi Bayan Mücteba Uraz'ın zevci idi. Bayan Mücteba, gazetenin imtiyazının kendi uhdesinde bulunduğu sırada (Nesebi gayri sahih çocuk) başlıklı ve Nihad Kürşad imzasını taşıyan bir yazı dolayısıyla mahkemeye verilmiş, Nihad da bu yazının kendisine ait olmadığını söylemişti. Neticede Ağır Ceza Mahkemesi Büyük Millet Meclisinin manevi şahsiyetine tahkir bulmuş. Bayan Mücteba'ya sekiz aya, yalan beyanından dolayı da Nihad Kürşad'a 20 güne mahkûm etmişti. Bülent Üstündağ zevcesinin bu mahkûmiyetinden çok müteessir olmuştur. Çünkü ortalıkta yazının Bayan Mücteba'ya değil, kendisine ait olduğu söylentileri de vardı. Bu teessürü üzerine Bay Celal Bayar tarafından davet edilerek teselli edilmiştir. Akşam geç vakit evine dönen Bülent Üstündağ, uzun müddet meşgul olmuş babasına ve ailesine mektuplar yazmış sonra tabancasını beynine sıkmıştır. Kurşun, kafatasını parçalamış kendisini çok ağır surette yaralamıştır. Biraz sonra da ölüm vuku bulmuştur. Tabanca sesini duyan

²²² Cumhuriyet, 11 Kasım 1946., İzmir, 11 Kasım 1946.

apartman sakinleri Bülend Üstündağ'ın dairesine koşmuşlar, diğer taraftan da karakola malumat verilmiştir. Masasının üstünde babasına hitaben yazılmış iki, zevcesine yazılmış bir, kayın pederi General Remzi Yiğitküdere hitaben yazılmış dört mektup bulunmuştur. Hadise yerine gelen zabıta memurları Bülend Üstündağ'ın ifadesini almaya muvaffak olamamışlardır.

Vaka savcılığa bildirilmiş ve nöbetçi Etem Tefekçioğlu hadise yerine gelmiş; ceset askeri hastaneye kaldırılmıştır.

İncir ve üzüm tarım satış kooperatiflerinde yağ servisi şefi bulunan Bülent Üstündağ Fransa'da hukuk tahsili görmüştü. Gazeteciliğe de merakı vardı. Tahkikatın sonuna kadar apartmandaki dairesi mühürlenmiştir.

On beş gün evvel ikinci çocuğu dünyaya gelen Bülend Üstündağ'ın bu beklenmeyen feci ölümü, umumi bir teessür uyandırmıştır. Maruz kaldığı bu teselli kabul etmez acıdan dolayı babası Doktor Hayri Üstündağ ile bedbaht refikası Bayan Mücteba Üstündağ, kayın pederi General Remzi Yiğitküdere ve bütün ailesi erkânına baş sağlığı ve rahmetliye de ulu tanrıdan mağferet dileriz.”²²³

“Bülend” adında yazı kaleme alan Burhan Belge, Bülend Üstündağ'ın sevimli ve asil bir karakter olduğundan bahsederek, kendini perişan duruma getiren kararın temyizini bekleyemediğini ve azap çeken ruhuna son verdiğini belirtti. “Senin mevzuuna, gene dönülecektir” diyerek rahmet diledi.²²⁴ Matem sebebiyle bir sonraki gün gazete çıkarılmadı. Müçteba Üstündağ sekiz aylık cezasının yedi ayını çektikten sonra özel bir af kanunu ile serbest bırakıldı.²²⁵

Basın Kanunu görüşmeleri sırasında da meclis gündeminde tartışma konusu olan “Nesebi Sahih Olmayan Çocuk” adlı fıkra CHP'lileri sinirlendirmişti. İzmir çevresinde büyük yankı uyandıran fıkra TBMM'nin meşruluğu hakkında kuşku yaratmıştır.²²⁶ Fıkranın eleştiri mahiyetinden çıkıp bir intiharın başlangıcı olması da

²²³ Anadolu, 11 Kasım 1946.

²²⁴ Burhan Belge, “Bülend”, İzmir, 11 Kasım 1946.

²²⁵ “İzmir'de Güzelıyalı'da Anadolu Apartmanının 6 saydı dairesinde oturan Müçteba Üstündağ'ın hükümlü olduğu cezaların affına dair Kanun” Kanun No: 5026, Kabul Tarihi 21.2.1947, Resmi Gazete: (27 Şubat 1947), S. (11936).

²²⁶ Kabacalı, Türk Basınında..., s.201.; Fersoy, a.g.e., s.163.

CHP'yi olumsuz etkilemiş ve halk artık partiden dert yanmaya başlamıştı.²²⁷

“*Nesebi Sahih Olmayan Çocuk*” adlı yazıdan dolayı mahkeme sadece kişiler hakkında değil aynı zamanda gazetenin de 24 Aralık 1946’da 20 gün süreyle kapatılması hükmünü verdi. Ancak; gazetenin kapanmaması için gazetenin ismi 25 Aralık 1946’dan itibaren “*Demokrat İzmir*” olarak değiştirilerek yayın akışına devam edildi. Ardından 25 Aralık 1946 da şu yazıyı paylaştı.²²⁸

İzmir Gazetesi yazı işleri müdürü Nihat Kürşat’ın imzasını taşıyan ve *Anadolu* gazetesine yayımlanması için gönderilen mektup şu şekildedir:²²⁹

“*Anadolu gazetesini yazı işleri müdürlüğüne*

Gazetemizin 26.12.1946 tarihli nüshasında İzmir gazetesinin Temyiz mahkemesinin kararı ile yirmi gün müddetle kapatıldığını ve kararın tarafımıza tebliğ edildiğini ve bundan sonra yeni bir gazete çıkarmak suretiyle muvazaa yoluna saptığımızı bildiren ve hakikatle asla alakası olmayan bir yazı çıkmıştır.

Aşağıdaki hususların mezkûn gazetenin yazı işleri fiilen idare eden bir mesulî olarak tavzihini ve bu tavzihin basın kanunun maddesi mahsusasına uygulayarak aynı sahife, sütun ve puntolarla neşrini rica ederim.

1- Temyiz mahkemesinin vermiş olduğu söylenilen kararın mevcudiyetinden haberdar değiliz

2- İzmir gazetesi kendini kapatmıştır.

3- Yeni çıkan (Demokrat İzmir) gazetesiyle bir muvazaa anlaşması yaptığımız asılsızdır. Biz kapatma kararı alınca başka arkadaşlar yeni bir teşebbüse girişmişler ve (Demokrat İzmir) i çıkarmışlardır.”

Anadolu gazetesi hâkim kararı ve kanunun uygulanmasına değinerek hâkim tarafından verilen cezadan kaçınılmasını doğru bulmadığı uyarısını yaptı. Yazıyı yazan Bülent Üstündağ’ın askerde olması sebebiyle kocasının hatası yüzünden karısı Mücteba’nın hapse düştüğünü, Bülent Üstündağ özellikle eşinin hapiste doğum yapmasına dayanamayarak intihar etmiş olduğunu ifade eder. Bu yaşanan olayların ardından *İzmir* gazetesinin, gazeteyi çıkarmak için birini aradıklarını ve Mithat Perin

²²⁷ Tekin Erer, **Yasakçılar**, Toker Matbaası, İstanbul, 1965, s.101.

²²⁸ **Demokrat İzmir**, 25 Aralık 1946.

²²⁹ **Anadolu**, 28 Kasım 1946.

ile anlaştıklarını bildirdi. *İzmir* gazetesinin son günlerindeki yazı işleri müdürünün Nihat Kürşat değil de Mithat Perin olduğunu ancak gazetenin *Demokrat İzmir*'e dönüşmeden bir gün önceki nüshasında yine yazı işleri müdürü olarak Nihat Kürşat'ın gösterildiğini bunun sebebini ertesi gün *Demokrat İzmir* olarak çıkacak olmasıyla açıklar. *İzmir* gazetesi yazı işleri müdürü olarak Mithat Perin bir gün önceki nüshasında mevkiini korusaydı ertesi gün çıkan *Demokrat İzmir* gazetesinde tekrar ismini kullanmayacaktı. Bu nedenle Nihat Kürşat imzasının bir günlük köprü görevi gördüğünü belirtti. *İzmir* gazetesinin kapandığını ve *İzmir* adında değil *Demokrat İzmir* adında gazete çıkarmaya başladığını bu gazetenin her şeyini yeni çıkan gazeteye devrettiğini ifade etti.²³⁰

25 Aralık 1946 tarihinden itibaren *Demokrat İzmir* olarak çıkmaya başlayan gazetenin ilk başmakalesi şöyledir.²³¹

“Demokrat İzmir Çıkarken

Bugün elinizde ilk sayısı bulunan ‘Demokrat İzmir’ millet ve memleket uğrunda çalışmak üzere intişara başlamış bulunuyor. Gazetemiz, Türk milletinin sevinciyle sevinecek, onun kederine ortak olacaktır. Yegâne endişesi milletin demokrasi yolundaki heyecanının uyuşturulması olan Demokrat İzmir, memlekette bir an evvel hürriyet ve demokrasinin tam olarak elde edilmesini kendine ilk vazife yapmıştır.

Gazetemiz, memleket çapında demokrat olarak tanınmış birçok siyaset adamlarımızın kıymetli makalelerini okuyucularını vermekle büyük bir zevk duyacaktır. Bundan başka, Ankara’dan İstanbul’dan ve memleketin her yanından gelecek yeni haberlerle, dünya basınından yapılacak iktibaslarla ve Türk basınından günü gününe telefonla alarak okuyucularımıza sunacağımız fıkralarla Demokrat İzmir müttekâmil bir gazete olduğunu kısa zamanda gösterecektir. Demokrat İzmir, demokrasiyi sevenlerin ve bu vatani her bakımdan refah içinde görmek isteyenlerin gazetesidir.

Demokrat İzmir”

²³⁰ Anadolu, 28 Aralık 1946.

²³¹ Demokrat İzmir, 25 Aralık 1946.

İzmir gazetesi “Demokrat” ismini alarak 25 Aralık 1946 tarihinden itibaren yeni yayın hayatına başlamış ve Adnan Düvenci sahipliğinde çıkarılmıştır. *İzmir* gazetesinin başına “Demokrat” ibaresini alarak yeniden yayın hayatına başlaması noktasında çeşitli ifadeler bulunmaktadır. Örneğin; “Demokrat” ibaresinin Demokrat Parti ile ilgisi bulunup bulunmadığı noktasında dönemin gazetecileri farklı görüşlerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda gazeteci Tayfur Göçmenoğlu; *Demokrat İzmir*’in başındaki “Demokrat” ibaresi için “*Demokrat Parti’nin isminden yola çıkarak Demokrat İzmir oluyor*”²³² şeklinde ifade etmiştir. Bununla birlikte *Demokrat İzmir* gazetesinin sahibi Adnan Düvenci’nin oğlu Yusuf Rıza Düvenci de gazetenin Demokrat ibaresini Demokrat Parti’yi anımsatması için değil, İzmir’in Demokrat olduğunu belirtmek amacıyla aldığını belirterek, Demokrat Parti’nin de dönem olarak demokrat bir çizgide ilerlemiş olmasının da etkisi ile gazeteye “Demokrat” ibaresinin eklendiğini belirtmektedir.²³³

VI- 12 TEMMUZ BEYANNAMESİ’NE GİDEN SÜREÇ VE BEYANNAMENİN SİYASİ PARTİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

6.1. Demokrat Partinin I. Büyük Kongresi

1947 yılının ilk günlerindeki en önemli olay, 7 Ocak 1946’da kurulmuş olan Demokrat Parti’nin yıldönümü nedeniyle 7 Ocak 1947 tarihinde yapılan I. Büyük Kongresi’ydi.²³⁴ Cumhuriyet tarihinde muhalefet partisi olarak seçimlerde 66 milletvekili ile parlamentoya giren ve yine muhalefet partisi olarak kongresini yapıyor olması DP için bu kongreyi önemli kılmaktadır.²³⁵

Kongrenin yaklaşması üzerine konuyla ilgili yazı kaleme alan Burhan Belge, DP’nin beklenmedik bir anda birden bire tecrübesiz bir şekilde çok partili hayata atılmak zorunda kaldığını ve iktidar tarafından sürekli engellenmeye çalışıldığını ortaya koyduktan sonra DP’nin kongrede maddi manevi sınavdan geçeceğini ifade etti. Belge, DP’nin demokrasi konusunda verdiği mücadeleyi haklı bulmakta ve

²³²Tayfur Göçmenoğlu ile Yapılan Söyleşi, (Söyleşi Tarihi 27. 12. 2016).

²³³Yusuf Rıza Düvenci ile Yapılan Söyleşi, (Söyleşi Tarihi 18.01. 2017).

²³⁴Erer, *Türkiye’de Parti...*, s.177.

²³⁵Akın, *Türkiye’de Çok Partili...*,s.162.

DP'nin milleti demokrasi ile tanıştırdığını ileri sürmektedir. Ayrıca I. Kongre'den tek bir görüş çıkacağını belirterek kongrenin demokrasiyi isteyen vatandaşlar için yol haritası olacağını öngörmektedir.²³⁶ Belge, bir başka yazısında yine kongreyi ele alarak kongrenin amacını ortaya koyan bir değerlendirmede bulundu. Seçimlerden kongreye kadar geçen dönemde yaşanan olayların kongrenin gündeminde olacağından söz ederken Meclis'i terk etme konusunun İsmet İnönü ile yapılan görüşmeler sonrasında önemini yitirdiği değerlendirmesine yer verdi.²³⁷

Demokrat Parti'nin toplantısı için *“Büyük Kongre Bu Sabah Ankara’da Toplanıyor”* manşeti kullanan *Demokrat İzmir*; *“Siyasi Tarihimizde İlk Olarak Muhalefeti Temsil Eden Bir Parti’nin Büyük Kongresi Akdediyor”* diyerek kongrenin toplandığı duyuruldu.²³⁸ Gazetenin ertesi günkü manşeti, *“Demokrat Parti’nin Tarihi Büyük Kongresi Dün Ankara’da Çalışmalarına Başladı... Vatandaşların Gerçek Reyiyle Seçilmiş 780 Delege Celal Bayar’ın Demokrasi Tarihine Hediye Ettiği Nutkunu Takdir ve Tasviple Dinlediler”* olarak verildi.²³⁹

Demokrat Parti'nin I. Büyük Kongresi 7 Ocak 1947 günü Ankara Ulus Meydanı'nda bulunan Yeni Sinema'da 509 delegenin katılımıyla, beş gün devam edecek toplantısına başladı.²⁴⁰ Demokrat Parti'nin kurultayı Celal Bayar'ın konuşması ile açıldı. Bayar, son aylarda yaşanan olaylar üzerinde durmuş, iktidarın muhalefete karşı tarafsız durmamasını eleştirmişti. Demokratik yapılanmanın temelini ve şartını üç grupta açıklayan Bayar, antidemokratik kanunların kaldırılmasını, oy güvenliğini sağlayan yeni bir seçim kanunun düzenlenmesini ve cumhurbaşkanı ile parti başkanının ayrılması gerekliliğini dile getirdi.²⁴¹

²³⁶ Burhan Belge, “Büyük Kongreye Doğru,” **Demokrat İzmir**, 14 Aralık 1946.

²³⁷ Burhan Belge, “Bir Yatışma”, **Demokrat İzmir**, 27 Aralık 1946.

²³⁸ **Demokrat İzmir**, 7 Ocak 1947.

²³⁹ “Kongreye 54 ilden 780 milletvekilinin katıldığını yazdı. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün kongreye katılacağı konuşulduğunu ancak gelmediğini belirtti. 50 kişiye yakın basın görevlisi bulunduğunu, Ulus Meydanı’ndaki Yeni Sinema salonunda saat 9.30 da Celal Bayar’ın konuşması ile kongrenin başladığını bildirdi.”, **Demokrat İzmir**, 8 Ocak 1947.

²⁴⁰ Sina Akşin, **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980**, Cem Yayınevi, Ankara, 2011, s.144.; Erer, **Türkiye’de Parti...**, s.178.; Toker, **Tek Partiden...**, ss.230-231.; Ağaoğlu, **Siyasi Günlük...**, s.44; **Vatan**, 7 Ocak 1947.; **Demokrat İzmir** Gazetesi kongreye katılan delege sayısını “yaklaşık 800 delege” olarak vermektedir., **Demokrat İzmir**, 8 Ocak 1947.

²⁴¹ Orhan Mete, **Bütün Tafsilat ve Akisleriyle Demokrat Parti’nin 1’inci Büyük Kongresi**, Ticaret Dünyası Matbaası, İstanbul, 1947, s.17.

Kongreyi bir nutuk olarak tanımlayan Burhan Belge, memlekette demokrasiyi inşa etmek için hem fikir hem de faaliyet olarak güvenli çalışma yürüten DP ile seçimlerde DP oy veren halk arasında organik bağ kurmaktadır. Demokrat Parti'nin çalışmalarını Türk Anayasasına uygun yürüttüğünü iktidarla olan bu konudaki hesaplaşmasını da son derece objektif görerek kurultayda yapıcı bir zihniyetin hâkim olduğu yorumlarına yer veriyordu. Bütün yapılan konuşmaların seviyeli bir şekilde yapıldığını belirterek, kongre üzerinde derin etki yaratan nutkun aynı etkiyi memleket dâhilinde de yaratacağını aynı zamanda dünyaca da ilgi ve alaka ile karşılanacağını ifade etti.²⁴²

Demokrat İzmir gazetesinin başyazarı ve Manisa Milletvekili olarak kürsüye gelen Burhan Belge, CHP'nin inkılapların temelleri atılırken iktidarda kalarak memlekete hizmet ettiğini ancak inkılapların tamamlanmasından sonra iktidarda kalmak için bahanelere başvurduğunu ve iktidarın ortaya koyduğu bu engellerin tek tek yıkılacağına dair fikrini açıkladı. Refik Şevket İnce konuşmasında meclis görüşmeleri üzerine eleştiri getirerek Peker'in tavrını hiç bir örneği görülmemiş bir terör teşebbüsü olarak tanımladı.²⁴³ Samet Ağaoğlu; *“Bizi buraya hürriyet hasreti topladı. Şahıs idaresine, zümre hâkimiyetine son vermek kararı topladı. İktisadî refaha, iktisadî saadete ulaşmanın hasreti topladı... 7 Ocak 1947 tarihinde Ankara’da toplanan Demokrat Parti büyük kongresi, Türk milletinin şahıs ve zümre idaresine kati olarak son vermek karar ve azminde olduğunu tespit etmiş bulunmaktadır”* diyordu. Mükerrerem Sarol, *“Memlekette emniyet ve huzuru ve güveni vatandaş haklarının katiyen verilmesinde, milletin her ferdine hürmet edilmesinde görürüz. Bunu temin etmek namus ve vicdan borcumuzdur”* diyerek halka geniş özgürlükler getirilmesi gerektiğini savundu. Fikret Başaran ise *“7 Ocak tarihi hürriyet bayramıdır. Millet iradesiyle oynamak ateşle oynamaktır”* sözleri ile konuşmasını tamamladı.²⁴⁴

²⁴²Burhan Belge, “Kongre’nin İlk Günü”, **Demokrat İzmir**, 8 Ocak 1947.

²⁴³**Demokrat İzmir**, 9 Ocak 1947.

²⁴⁴Mete, **a.g.e.**, s.21.; Ağaoğlu, **Siyasi Günlük...**, s.43.

Demokratların düzenlemiş olduğu bu kongre hakkında hükümetin ne düşündüğüne ilişkin görüşler *Radyo* gazetesinden şu şekilde aktarılmıştı:²⁴⁵ “*Bu gün toplanan Demokrat Parti kurultayı her yurtsever yurttaş tarafından sevinçle iftiharla karşılanmalıdır. Memlekette öz partiler ne kadar çoğalırsa çoğalsın, artmayacak ve aynı kalacak iki şeyimiz vardır: Türk Vatanı ve Türk Milleti.*”

Kongrede Celal Bayar tarafından belirtilen demokrasinin temel sorunları üzerinde görüşülürken, bir karara varılması için Ana Davalar Komisyonu adında özel bir komisyon oluşturuldu. Komisyon görüşmeleri sırasında iki farklı düşüncenin ortaya çıkmış olması önem taşır. Şöyle ki; müfritler grubu yani Kenan Öner’in önderliğini yaptığı bu grup, iktidar partisi ile sert bir muhalefete girilmesi gerektiğini belirtiyor ve bunu yapmanın ilk koşulu olarak DP milletvekillerinin meclisi terk ederek “*sine-i millete*” dönmesini istiyordu. Grubun amacı CHP’nin parlamentoda yalnız bırakılması ve halka CHP’nin uzlaşmaz bir parti olduğu algısını oluşturmak istenmesidir. İlmîliler olarak bilinen diğer grubun öncülüğünde Adanan Menderes ve Fuat Köprülü vardı. Bu grup CHP’nin sert bir şekilde eleştirilmesinde müfritlerle aynı fikirdedir ancak ılımlılar mücadelenin mecliste yapılmasından yanadır. Sonuç olarak gruplar arasında uzlaşma sağlanmış ve Ana Davala Komisyonu’nun çalışmalarını tamamlamasının ardından kongre tarafından “*Hürriyet Misakı*” olarak tarihte önemini koruyan kararlar okundu.²⁴⁶ 11 Ocak 1947 günü saat 03.08 de bütün delegelerin ayağa kalkınmasıyla okunan karar²⁴⁷ “*Anayasaya aykırı bulunan kanunların süratle değiştirilmesi yerine demokratik kanunların konulmasını istiyoruz. Bu hususta Demokrat Parti Meclis Grubu tarafından verilecek karar kabul edilmediği takdirde Meclis grubunun Meclisten çekilerek milletin sinesine dönmek kararını vermeye, genel merkezi salâhiyetli kılıyoruz. Bu takdirde CHP kendi kader ve mesuliyetleriyle başbaşa ve büyük hâkim milletçe karşı karşıya bırakıyoruz*” sözleriyle son buldu.²⁴⁸

²⁴⁵ **Demokrat İzmir**, 8 Ocak, 1947.

²⁴⁶ Tunaya, **Siyasi Partiler...**, ss.650-651.; Gevgilili, **Yükseliş...**, s.54.; Goloğlu, **Demokrasiye...**, s.155.

²⁴⁷ Şükrü Karatepe, **Tek Parti Dönemi**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.114.; Aydemir, **İkinci Adam C.II...**, ss. 464-465; Yücel, **a.g.e.**, ss.62-64; Bozdağ, **Demirkırat...**, s.137.

²⁴⁸ Bayar, **a.g.e.**, s.71.; Erer, **Türkiye’de Parti...**, s.193.

Hürriyet Misakı kararlarının alınmasının ardından DP Genel Başkanlığı seçimi yapıldı. 548 delegenin katıldığı oylamada 541 oy ile Celal Bayar Genel Başkan seçildi.²⁴⁹ Daha sonra Genel İdare Kurulu üyeliklerine seçilen delegelerin isimleri aldıkları oy sıralamasına göre okundu. Sıralama şu şekildedir: Emin Sazak, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü, Refik Şevket İnce, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Cemal Tunca, Yusuf Kemal Tengirşek, Ahmet Tahtakılıç, Ahmet Oğuz, Enis Akaygen, Samet Ağaoğlu, Cemal Ramazanoğlu ve Hasan Dinçer.²⁵⁰

Demokrat İzmir gazetesi, Büyük Kongre'nin dördüncü günü için "*Demokrat Parti'nin Tarihi Büyük Kongresi Sabahın Erken Saatlerine Kadar Devam Etti*" şeklinde manşet atarak "*Bu sabah sona eren Büyük Kongre, Türk Demokrasi Tarihinin Temel Taşını Teşkil Eden Muhteşem bir Örnek Olmuştur*" yorumuna yer verdi.²⁵¹ Kongre'nin tamamlanmasını, "*Demokrat Parti Kongresi Bir 'Hürriyet Misakı' Kabul Ederek Nihayetlendi*" manşetine yer vererek "*24 saate yakın devam eden son toplantı hürriyeti mutlak suretle ele geçirmek isteyenlerin büyük azmine bir delildir*"²⁵² diyerek yorumladı.

Nihad Erim, *Ulus* gazetesinde "*Demokrat Parti Kurultayı Dağıldıktan Sonra*" adlı makalesinde DP kongresinin oldukça ilgi gördüğünden bahsederek kurultayı CHP'ye hücum hareketi olarak görmediğini açıkladı. Çok partili sistemde iktidarın olduğu kadar muhalif partilerimde sorumlulukları olduğunu belirterek DP kurultayının kısa sürede büyük başarılar sağladığını ve kuruluşunu tamamladığını dile getirdikten sonra CHP ile el ele vererek Türkiye Cumhuriyetini daha ileri seviyeye taşıyacak atılımlar yapma konusunda ümitli olduğunu beyan etti. *Demokrat İzmir* gazetesi bu makaleyi "*Profesör Nihad Erim Ulus'ta Diyor ki: İnönü CHP'sine Filen Başkanlık Etmiyor*" manşetiyle sayfasına taşıdı.²⁵³

²⁴⁹ Erer, **a.g.e.**, s.194. Ağaoğlu; **Siyasi Günlük**, s.48.; Toker, **Tek Partiden...**, s.235.

²⁵⁰ Yücel, **a.g.e.**, s.65.; Mete, **a.g.e.**, ss.49-50; Eroğul, **a.g.e.**, s.49.

²⁵¹ **Demokrat İzmir**, 11 Ocak 1947.

²⁵² **Demokrat İzmir**, 11 Ocak 1947.

²⁵³ **Demokrat İzmir**, 13 Ocak 1947.

Kongrenin bitmesinden sonra *Demokrat İzmir* gazetesi hususi muhabirinin Celal Bayar’a kongre hakkındaki düşüncesini sorması üzerine Bayar; “... *Kongrenin devamınca memleketi kurtaran birinci B. Millet Meclisinin her an içerisinde yaşamış oldum. Kongrenin heyeti mecmuası, Milletin tam kendisidir*” şeklinde cevap verdi. Gazete bu haberi “*Demokratların Yaptığı Büyük Kongrenin Taşıdığı Mana*” olarak manşet haber yaptı.²⁵⁴

Kongrenin değerlendirmesini yapan Belge, ülkedeki siyasi tarihin odak noktasını oluşturan Ankara’da görüşmeleri başlayan ve sonuçlanan kongrenin, aylardan beri millet üzerinde derin etki yarattığını belirtti. Kongrenin ilk üç gününün güzel geçtiğini, ancak en büyük kongrenin son günkü toplantı olduğunu ifade ederek yirmi iki saat sürdüğünü bildirdi. Halkın bu toplantıdan tatmin olduğunu belirten “...*bu milletin hürriyetine artık el değmeyecektir*” sözlerine yer vererek milletvekillerinin yemin ettiğini bildirdi.²⁵⁵ Belge, kurultayın değerlendirmesini yaptığı bir başka yazısında kongrenin birçok çevre tarafından ilgi gördüğünü belirterek *Ulus* gazetesinin kongre hakkında sayfasında geniş bir yazı yazdığını ifade etti. Muhalefet basınının ilgisini iyiye yoran köşeyazarı ilginin kongrenin karakterini yansıttığını ifade etti. Cumhuriyet Halk Partisi ve taraftarlarının da bu kongreyi takip ettiklerini belirterek, bu kongre ile CHP’lilere demokrasi anlayışının yerleşmesinin daha fazla geciktirilmesine izin verilmeyeceğinin bildirildiğini yazdı.²⁵⁶

6.2. Beyanname’nin Cumhuriyet Halk Partisi Üzerindeki Etkisi ve Parti İçindeki Hızıpleşme

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından yayınlanan 12 Temmuz Beyannamesi partilerin kendi içinde bir takım gelişmelerin ortaya çıkmasına neden oldu. CHP içerisinde yaşanan bu değişiklik ise baskıcı uzlaşmaz Recep Peker hükümetinin sonunun getirdi. Başbakan Recep Peker’e göre İnönü her şeyden önce CHP Genel Başkanıdır ve İnönü’nün yayınladığı 12 Temmuz beyannamesi gereksizdir Beyannamenin ardından Peker’in DP’ye olan tavrı da bir kat daha arttı. Aynı

²⁵⁴ *Demokrat İzmir*, 16 Ocak 1947.

²⁵⁵ Burhan Belge, “Kongrenin Tablosu”, *Demokrat İzmir*, 12 Ocak 1947.

²⁵⁶ Burhan Belge, “Kongrede Beliren Temayüller”, *Demokrat İzmir*, 13 Ocak 1947

zamanda CHP içindeki bazı milletvekillerini de şiddetle eleştiride bulundu. Örneğin sıkıyönetimce kapatılan gazeteler için İstanbul Gazeteciler Cemiyeti tarafından İsmet İnönü'ye yazılan dilekçe, “Sıkıyönetim komutanlığı ile görüşülsün” diye başbakanlığa havale edildi. Ancak Peker, zamanında bunu istediğinde İnönü'nün engel olduğunu ileri sürerek bunu yapmayacağını bildirdi. Bu olayı Genel Sekreter Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu CHP Meclis Grubuna taşıdı, Recep Peker Cumhurbaşkanı dâhil kimsenin hükümet işlerine karışmasını istemiyordu. 12 Temmuz beyannamesinden sonraki durumun görüşülmesi adına Cavid Oral üç arkadaşı ile Grup Başkanlığına bir önerge verdi. 26 Ağustos 1947 grup meclisi toplandı ve burada eleştiriler yapıldı.²⁵⁷ Peker bu toplantıda bir nevi güvenoyu almak istiyordu. CHP Meclis Grubu toplantısında yaşananları sütunlarına taşıyan *Demokrat İzmir*, muhabir Selahattin Sönmez'den aktarımlarda bulunarak, CHP Meclis Grubu'nun toplantısında partinin gidişatı hakkında konuşulduğunu ve bunun ardından bu durumu nasıl düzene koyabilecekleri konusunda bilgi paylaşımı yapıldığını aktardı. Bu konuşmaların ardından güvenoyuna geçildiğini açık oy usulü ile 34 muhalif oya karşı 304 oy ile Peker Hükümetinin güvenoyu aldığını bildirdi. Güvenoyu vermeyenler arasında; Nihat Erim, Tahsin Banguoğlu, Memduh Şevket Esandal, Vedat Niğdeli, İsmail Rüştü, Hamdullah Suphi, Cavit Oral, Said Odyak, Muhtar Ertan, Nazif Ergin, Mahmut Nedim Üstündağ vardı. Peker Hükümetinin güvenoyu almasına rağmen otuz dört muhalif oy CHP için dönüm noktası oluşturduğunu belirtti.²⁵⁸ Yanlış sayım nedeniyle ilk önce otuz dört muhalif olduğu söylenmiş ancak daha sonra Memduh Şevket Esandal'ın muhalif oyu da zapta ilave edilince muhalif sayısı 35 yükseldi.²⁵⁹ Recep Peker toplantıda İnönü ile aralarında problem olmadığını tekrar tekrar vurgu yaparak hükümetten tam güvenoyu alsa bile İnönü'nün en ufak şüphesi olması durumunda istifa edeceğini bildirdi. 12 Temmuz

²⁵⁷Goloğlu, *Demokrasiye...*,s.218.

²⁵⁸*Demokrat İzmir*,27 Ağustos 1947.

²⁵⁹“Recep Peker Kabinesine muhalif oy kullanan milletvekilleri: Ali F. Cebesoy, Tahsin Banguoğlu, Doktor Fahri Kurtuluş, Nihad Erim, Memduh Şevket Esandal, Vedat Dicleli, İsmail Rüştü Akdal, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Cavid Oral, Sait Odyak, Muhtar Ertan, Nazif Erkin, Mahmud Nedim Gündüzalp, Sinan Tekelioğlu, Kasım Güler, Tezer Taşkıran, Celal Said Siren, Hasan Şükrü Adal, Kasım Ener, Avni Refik Bekman, Muhsin Binal, Şevket Raşit Hatiboğlu, İhsan Hamid Tigrel, Cevad Dursunoğlu, Hilmi Öztarhan, Abidin Yurdakul, Said Avni, Ali kemal Yeğitoğlu, Sedat Subralı, Doktor Sadi Konuk, Cemil Çalgüner, Said Gökna, Fikri Tirkeş.,“*Demokrat İzmir*, 28 Ağustos 1947.

beyannamesi kararlarında İnönü ile aynı fikirde olduğunu açıkladı.²⁶⁰

Recep Peker'in güvenoyu alabilmesindeki sebepleri değerlendiren *Demokrat İzmir*, güvenoyunun açık olarak kullanılmış olmasını ilk sebep olarak gördü. Yapılan toplantıda oyların gizli yapılması durumunda otuz beşten daha fazla muhalif oy çıkmasının kesin olduğu iddiasında bulundu. Peker'in güvenoyu almasına sebep olan diğer bir olayın da, Peker hükümetinin günlerden beri muhalefet ve gazeteler tarafından eleştirildiğini gören müfritlerin, "*Peker'in alacağı bir âdemi itimadın muhalefeti muzaffer kılacaktır*" propagandası yaptığını, bu propagandanın partililer üzerinde önemli etkisi olduğuna değindi. Yapılan bu propagandaya rağmen 35 muhalif oyu cesaret olarak gören gazete, bu kişilerin ön plana çıkmış ve yaşlarının genç olduğunu, her birinin yanına beş on arkadaş toplayabilecek kadar çevresi olan kişiler olarak değerlendirdi. Recep Peker'in mecliste hükümet programını okuyup güvenoyu istediği sırada Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile fikir birliği halinde hareket ettiklerini tekrar tekrar söylemesini Ankara'daki siyasilerin bu nokta üzerinde durduklarını ve bunu farklı şekilde yorumlayanların olduğunu belirtti. Peker'in bu konuşmasını grubun güvenoyunu alabilmesi için söylediğini düşünenlerin varlığından ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı'na karşı hareket olarak yorumlayanların da olduğunu aktararak, bu durumun ileride daha büyük ayrılıklara sebep olmasının beklendiğini ifade etti.²⁶¹

Güven oylamasında 35 muhalif oyun çıkması parti içinde iki grubun varlığını ortaya koydu. Hükümetin değişmesine neden olacak 35'ler grubunun (mutediller) İsmet İnönü'ye yakınlığı bilinmekte ve bu grup çok partili hayatın uygulanmasını istemektedir.²⁶²

Demokrat İzmir'de, "*C. Halk Partisi İçinde Mücadele*" manşetiyle verilen haberde, CHP içinde iki mihrak etrafında gruplaşmaların yaşandığını söylemekteydi.²⁶³ 12 Temmuz beyannamesi ile İnönü'nün gerçek ve samimi

²⁶⁰ Tunaya, *Siyasi Partiler...*, ss.563-564.

²⁶¹ *Demokrat İzmir*, 28 Ağustos 1947.

²⁶² Mehmet Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960*, Tekin Yayıncılık, İstanbul, 1991, ss.173-174.; Timur, *a.g.e.*, s.60.

²⁶³ CHP içerisinde anlaşmazlık yaşayan gruplar ayrılığını Kemal Karpaz CHP içinde özellikle meclis grubunda ortaya çıkarak gelişen çeşitli akımların sonucu olarak görmektedir. Recep Peker

demokrasiye gitmek için çaba gösterdiğini vurguladıktan sonra parti içindeki 35'ler grubunun CHP'yi gerçek bir parti oluşumuna sokmak istediklerini, anayasayı her şeyin üstünde gördüklerini ifade etti. Gazetenin ikinci mihrak olarak açıkladığı grup ise aşırılar grubu yani Pekercilerdi. Peker'e beyaz oy verenlerden bazılarının şahsi çıkarları için bazılarının Peker'i tutmaları ile ilgili olduğunu ve bu grup içerisinde tam bir bütünlük oluşmadığı belirterek ileriki günlerde yapılacak parti kurultayında bu grubun İnönü tarafında yer alabileceği yorumunu yapmaktaydı.²⁶⁴ Recep Peker hükümetinin değerlendirmesini yapan gazete; kabine içindeki çekişmenin belirginleştiğinden söz ederek hükümetin seçimlerden sonra büyük umutlarla kurulduğunu belirtti. Ancak Peker hükümetinin tek parti devrinden kalan son hükümet olduğunu bu havayı meclise taşıyarak doğulu demokrasi anlayışını sürdürmek istediğini ileri sürdü. Zaman geçtikçe muhalefet partisi üzerindeki baskının fark edilmesi, hatta DP'yi iktisadi alanlarda suçlamalarda bulunması, bu baskıcı politika nedeniyle halkı kendinden uzaklaştırdığını ortaya koydu. CHP içindeki Otuzbeşler ruhunun da tam bu sebeplerden ortaya çıktığını vurguladıktan sonra Recep Peker ve yakın arkadaşlarının devam ettirmek istediği tek parti zihniyetinin DP ve kendi parti arkadaşları tarafından mağlup edildiği yorumunu yaptı.²⁶⁵

CHP içerisindeki 35'lerin durumunu değerlendiren Burhan Belge; 35'ler grubunun CHP'nin Meclis Grubu üyeleri arasında ilk defa demokrasi adına ilk adımı attıklarını, bu sebeple CHP'de ilk defa demokrasi mücadelesinin bu şekilde başlamış olduğunu belirtti. Ancak 35'lerin karşısında Recep Peker hükümetinin bulunduğunu ve kurultayın geciktirilmeye çalışıldığını ifade etti. Bu geciktirmeyi CHP'nin millete karşı demokrasi borcunu ödememek için zaman kazanmaya çalıştığını belirten Belge, "*CHP yıllardan beri elinde tuttuğu bu milletin hak ve hürriyetini tıpkı siyasi*

başkanlığındaki eski kuşaktan oluşan birinci muhalif grup "müfritler" herhangi bir anlaşma istemeyen bu grup iktidarın dışında muhalefete ikinci derece bir yer vermek arzusunda olduklarını, muhalefet içinde gericiler olduğunu ve bunların iktidarı ele geçirmek istediklerini iddia eden bir gruptu. İkinci grup "Otuzbeşler" ya da "İlimliler" olarak kabul edilen bu grup genç CHP'lilerden oluşmakta ve başlarında Nihad Erim vardı. Bu grup İnönü'nün görüşlerine paralel olarak siyasi ilişkileri daha liberal bakan bir gruptu., Karpas, a.g.e., s. 285

²⁶⁴ **Demokrat İzmir**, 1 Eylül 1947.

²⁶⁵ **Demokrat İzmir**, 6 Eylül 1947.

*bir bataklı gibi ona iade etmemekte ve milleti mütemadiyen atlatmaktadır. İşin mahiyeti sadece budur!” yorumunu yaptı.*²⁶⁶

Recep Peker 35 muhalif oya rağmen istifasını sunmayıp kabinede değişiklikler yapmak istedi. Bu nedenle CHP Meclis Grubu tekrar bir güven oylamasına gitti ve bu oylama sonrasında 35 muhalif oy 47’ye çıktı. Peker’e 240 lehte oy verilerek kabinede değişiklik²⁶⁷ hakkı tanındı.²⁶⁸ Ancak Peker 9 Eylül 1947 günü istifa etti.²⁶⁹ Gazete; “*Recep Peker, kendi arkadaşlarının iki kere güvenoyunu aldığı halde halk tarafından mahkûm edildiği için, o bir türlü vermek istemediği istifasını nihayet vermek mecburiyetinde kaldı.*” başlığı ile Recep Peker Hükümetinin istifasını duyuruyordu.²⁷⁰

Recep Peker’in istifa etmesi üzerine Celal Bayar’ın parti adına bu konu hakkındaki düşüncelerini paylaşmak için verdiği beyanatta; Peker hükümetinin istifasının sürpriz olmadığını, yaşanan olayların Demokrat Parti’yi haklı çıkardığını ve memleketi saran bu huzursuzluk ortamının ortadan kalkması adına önemli bir adım olarak değerlendirdi. Ayrıca Bayar, kurulacak yeni hükümetin demokratik gelişmeleri kolaylaştırmasını ümit etmişti. Fuat Köprülü, Peker hükümetinin iktidarda kaldığı süreç içerisinde ülkede iç buhrandan başka bir işe yaramayacağı değerlendirmesinde bulunarak istifa haberini büyük bir mutluluk ile karşılıyordu. Ankara’da Peker hükümetinin istifasının kaçınılmaz olmasına rağmen istifa haberinin beklenmedik bir anda geldiğini belirten gazete, son toplantısındaki tartışmalardan sonra istifanın kaçınılmaz olduğunu değerlendirmesinde bulundu. Cumhurbaşkanı ile DP başkanının dünkü toplantısının bu konuya ilgi olduğuna dair

²⁶⁶ Burhan Belge, “Otuz beşlerin Durumu” **Demokrat İzmir**, 2 Eylül 1947.

²⁶⁷ “Recep Peker’in 4 Eylül 1947 meclis güvenoylamasında 47 muhalif oy almasının ardında bakanlıklarda yaptığı değişiklikler şunlardı: İçişleri Bakanı: Şükrü Sökmenseür, Ticaret Bakanı: Cemil Cahit Toydemir, Çalışma Bakanı: Sadi Irmak kabine dışında kaldı. Ekonomi Bakanı: Tahsin Bekir Balta Çalışma Bakanlığı’na verildi. İçişleri Bakanlığına Münir Hüsrev Göle, Milli Savunma Bakanlığına; Münir Birsal, Tarım Bakanlığına Şevket Adalan, Ekonomi Bakanlığına, Cavit Ekin görevlendirildi. Maliye Bakanı Halit Nazmi Kışmır, Ticaret Bakan Vekili olarak görevi değiştirildi.” Goloğlu, **Demokrasiye...**, s.219

²⁶⁸ **Demokrat İzmir**, 5 Eylül 1947.

²⁶⁹ Asım Us, **1930-1950 Atatürk, İnönü, İkinci Dünya Harbi ve Demokrasi Rejimine Giriş Devri Hatıraları**, Doğruluk Matbaacılık, İstanbul, 1966, s.716.; Kemal Bağlum, **Anıpolitik 1945-1960**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s.16.; Hikmet Bila, **CHP 1919-1999**, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 1999, s.123.

²⁷⁰ **Demokrat İzmir**, 10 Eylül 1947.

söylentiler olduğunu aktardı. Başbakan Peker'in, sabah yakın arkadaşlarıyla görüştüktan sonra sağlık durumunu ileri sürerek istifasını Cumhurbaşkanına verdiğini ve Cumhurbaşkanının istifayı teşekkürle karşıladığı haberi paylaşıldı.²⁷¹

Peker'in istifasını değerlendiren Belge; tek parti zihniyeti ile yetişenlerin iktidarı dört elle sarıldıklarını ve makamını bırakmakta güçlük yaşadıklarını belirtti. Bu kişinin emirle gelip emirle gittiklerini ve geri geleceklerini umarak gittikleri yorumunu yaptı. Bu tür politikacıların artık gelecek demokratik ülkede ihtiyaç duyulmayacağını belirtti. Peker hükümetinin iki kere güvenoyu almasına rağmen istifa dilekçesini vermediğini ve en son halk tarafından mahkûm edildiği için istifasını vermek zorunda kaldığını yazdı.²⁷²

Recep Peker'in istifasından sonra İnönü hükümeti kurma görevini Hasan Saka'ya verdi.²⁷³ 10 Eylül'de Hasan Saka Kabinesi oluşturuldu.²⁷⁴

Hasan Saka hükümetinin değerlendirmesini yapan Burhan Belge; *"Kabine azası arasında daha çok ahenk mevcuttur. Ve bir de partinin yüksek sevki idaresinin talimatına daha uygun olarak çalışacaktır"*²⁷⁵ sözlerine yer vererek Recep Peker hükümetine göre daha ılımlı bir politik havanın oluşacağını düşünmektedir.

Hasan Saka hükümetinin programı kuruluşundan yaklaşık bir ay sonra okunabildi. Burhan Belge'de Peker'in istifasının ardından kurulan Hasan Saka hükümetinin ülkeye getirdiği siyasi atmosferi değerlendirerek programın gecikmesinin nedenlerini bulmaya yönelik yorumlar ortaya koymuştu. Hükümet değişikliğinden sonra iç politikada bir sakinlik oluştuğunu aynı zamanda halkın

²⁷¹Demokrat İzmir, 10 Eylül 1947.

²⁷²Burhan Belge, "Peker'in İstifası", Demokrat İzmir, 10 Eylül 1947.

²⁷³Sadık Doğan, "Çok Partili Demokratik Hayata Geçiş Sürecinde Hasan Saka Hükümetleri", Celal Bayar Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa, 2002, s.116.; Selahaddin Bakan ve Hakan Özdemir, "Türkiye'de 1946 Dönemi İktidar- Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)'ye Karşı", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C. 14, S.1, 2013., s.381.

²⁷⁴"Hasan Saka Kabinesi: Başbakan Hasan Saka, Devlet Bakanı ve Başbakan Yard Faik Ahmet Barutçu, Devlet Bakanı Mustafa Abdülhalik Renda, Adalet Bakanı Şinasi Derin, Milli Savunma Bakanı Münir Birsell, İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle, Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir, Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemseddin Sirer, Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek, Ekonomi Bakanı Cavit Ekin, Sağlık ve Sosyal Yard. Bakanı Behçet Uz, Gümrük ve Tekel Bakanı Şevket Adalan, Tarım Bakanı Tahsin Coşkan, Ulaştırma Bakanı Şükrü Koçak, Ticaret Bakanı Mahmud Nedim Gündüzalp, Çalışma Bakanı Tahsin Bekir Balta" Öztürk, a.g.e., s.313.

²⁷⁵Burhan Belge, "Yeni Kabine", Demokrat İzmir, 11 Eylül 1947.

kabineden bir an önce meclise gelerek güvenoyu almasını beklediklerini dile getirdi. Saka hükümetinden antidemokratik kanunların değişmesi, hükümetin pahalılık politikasını değiştirmesinin beklendiğini ancak bütün bunların yapılabilmesi için meclisin bir an önce toplanması ve CHP'nin kendi kurultayına gitmesi gerektiğini belirtir. *“Siyasi partilerimizin Anayasa ile olan irtibatlarını sağlam ve bir demokrasiye yaklaşacak şekilde tesis etmeleridir”* diyerek partilerin birbiriyle anlaşıp anlaşmamasının önemli olmadığını asıl önemli olanın partilerin anayasaya dayandırılması gerektiği noktasına temas etti. Bütün bunların olmasını temenni ederek; eğer gerçekten demokratik şartlar sağlanırsa *“Türkiye, pek yakın zamanda, dünyanın gerçekten en sağlam ve istikrarlı memleketi olacak ve dünya demokrasisini, şuurla temsil edeceğinden, şuurla müdafaa edecektir”* şeklinde yorumladı.²⁷⁶

Hasan Saka hükümetinin CHP Meclis Grubu'nda görüşülmesinden sonra gazete; programın 12 Temmuz beyannamesi çerçevesinde şekillendiği yorumunda bulundu.²⁷⁷ 13 Ekim 1947'de meclis gündemine gelen programın okunmasından sonra muhalefet adına programı eleştiren Adnan Menderes, *“Sayın Devlet Reisinin 12 Temmuz beyannamesiyle açıklanan durum, nihayet Recep Peker Kabinesinin başına gelenler bütün bunlar Halk Partisine ve yeni Hükümete hiç bir şey anlatmamış görünüyor”* diyerek, antidemokratik kanunların değiştirilmesi konusunda bir çalışmanın olmadığını, sıkıyönetimin kaldırılmasına dair hiçbir işaretin söz konusu olmadığını açıkladı. Konuların genel olarak değiştirildiğini ifade ederek, herhangi bir konu üzerinde yoğunluk gösterilmediğini *“Program, 25 sene iktidarda olan partinin kurduğu hükümetin programı vaziyet ve olgunluk taşıyor”* sözleri ile ortaya koymuştu.²⁷⁸ Görüşmeler sonucunda Hasan Saka hükümeti 49 muhalif oya karşı 362 oy ile güvenoyu aldı.²⁷⁹

²⁷⁶ Burhan Belge, “Hala Bekliyoruz”, **Demokrat İzmir**, 22 Eylül 1947.

²⁷⁷ **Demokrat İzmir**, 11 Ekim 1947.

²⁷⁸ **Demokrat İzmir**, 14 Ekim 1947., **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, C. 6, Bileşim: 85, (13 Ekim 1947), s. 677.

²⁷⁹ **A.g.d.**, s. 734.; Erer, **Türkiye'de Parti...**, s.224.

6.2.1. CHP'nin Yedinci Kurultayı

Cumhuriyet Halk Partisi için olduğu kadar Türk siyasi tarihi içinde önemli bir yeri olan CHP'nin 7. Kurultayı, *Demokrat İzmir* gazetesinin sütunlarında genişçe yer aldı. CHP'nin kurultayda beklenen demokratik kararları alabilmesi için parti içindeki aşırıları tasfiye etmesi gerektiğini savunan gazete, Nihat Erim'in görüşlerine yer verdi. Erim'in, demokratik atılımlarının yapılabilmesi için prensip ve metotların değişmesi gerektiği, demokraside sistemin kendisi zıtlıklardan uzak bir oluşum gerçekleştiremezse en yetenekli insanların bile bunu işletemeyeceğine yönelik görüşlerine yer veren veren gazete, bu söylemi Kurultay'da demokratik kanunların alınacağı şeklinde değerlendiriyordu.²⁸⁰

"İmtihan Başlıyor"adlı makalesinde iktidar partisinin demokrasi imtihanı vereceği günlerin yaklaştığını belirten Burhan Belge, "...CHP kurultayı bize ve memlekete iktidar partisinin hangi yollardan yürümek istediğini gösterecektir" diyerek CHP Kurultayının iktidar partisinin yol haritasını göstereceğini ve bu nedenle kurultayın önem taşıdığını vurguladı. CHP'nin kurultay imtihanında başarıyla çıkmasını "*Çünkü onun bunu muvaffakiyetle yapması, demokrasi yolunda bize çok mühim bir merhale kazandırmış olacaktır*" cümlesi ile temenni ediyordu.²⁸¹

Kurultayın yapılacağı tarih yaklaşırken CHP içerisinde bir takım problemler yaşandı. CHP içindeki müfritlerin bir takım çalışmalara giriştiğini bildiren gazete muhabiri Sabahattin Sönmez aracılığıyla *Demokrat İzmir* gazetesinin sütunlarına yansıyan haberde, CHP Kurultay hazırlıklarının devam ettiği sırada eski gidişatı sürdürmek isteyen zümrenin faaliyetlerine devam ettiği ve bu zümrenin şimdiye kadar olduğu gibi partinin hala bir şahıs etrafında ayakta durabildiğine inandıklarını ve yeni düzeni bir türlü kavrayamadıkları aktarılıyordu. Ancak 35'lerin oluşturduğu grubun gittikçe büyüdüğünü ve bu grubun partinin bir şahıs etrafında toplanmasını "*tek direk üzerinde duran bir binaya benzettiklerini*" belirtti. Muhabir, CHP yetkilisi ile görüştüğü konuşmayı dikkat çekerek, yetkilinin; "*bugün parti işlerinin iç yüzüne yakından vakıf olan bir zatla konuştum. Şunu söyledi: İstikbale emniyetle*

²⁸⁰ *Demokrat İzmir*, 4 Ağustos 1947.

²⁸¹ Burhan Belge, "İmtihan Başlıyor", *Demokrat İzmir*, 21 Ekim 1947.

bakabilirsiniz. Peker'in temsil ettiği zihniyet, tamimiyle tasfiye edilmiştir. Bugün gördüğünüz deformeler, son gayretlerdir. İnönü'nün açtığı çığırda yürüyeceğine emin olabilirsiniz” sözlerini aktarıyordu. Ayrıca İnönü'nün bu konuyu ana mesele yaptığını belirten muhabir, İnönü'nün aynı zamanda şahsi mücadeleden de kaçındığına dikkat çekiyordu.²⁸²

Cumhuriyet Halk Partisi kurultayının hazırlık sürecinde parti içinde fikir ayrılığı yaratan bir diğer konu ise İsmet İnönü'nün başkanlığı meselesi oldu. Bir kısım partili İnönü'nün CHP Genel Başkanlığı'ndan ayrılması taraftarı değildi. Bu grup İnönü'nün partiyi bırakması durumunda partinin dağılacağı düşüncesindeydi. 35'ler ise bu düşüncenin aksi görüşte olup, partinin bir şahsa ait olmasının yanlış olduğunu bu geçiş devrinin İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı yapılışını tarihe geçecek kadar önemli bir konu olarak görmekteydi.²⁸³

İktidar Partisi CHP'nin o günkü durumunu değerlendiren Burhan Belge; demokratik düzen için daha düne kadar sadece DP'nin çaba verirken artık DP'nin yanında 35'ler grubunun da yer aldığını vurgulayarak, demokrasinin Türkiye'de yukarıdan aşağıya değil de aşağıdan yukarıya çıktığını belirtmekteydi. Belge, bu başarılı hareketin Türk milletinin bütün sıkıntılara göğüs germesiyle vücut bulduğunu düşünmekteydi.²⁸⁴

Hasan Saka 12 Kasım 1947'de yaptığı basın toplantısında; seçim kanunu ile ilgili mevcut seçim kanunu için antidemokratik söylemlerinin yersiz olduğunu ifade ederek demokrasinin gerektirdiği seçim kanunun zaten yasada var olduğu açıklamasında bulundu. Hasan Saka'nın demokratik olduğunu iddia ettiği seçim kanunu için *Demokrat İzmir* gazetesi, “*Aklıselimle alaydır*” manşetiyle haberi sayfasına taşımış ve Hasan Saka'nın İstanbul basınına vermiş olduğu beyanname ile Recep Peker'in istifa etmesinden sonra ülkede oluşan iyi havanın bozulduğunu vurgulamıştı.²⁸⁵

²⁸² *Demokrat İzmir*, 22 Ekim 1947.

²⁸³ *Demokrat İzmir*, 25 Ekim 1947.

²⁸⁴ Burhan Belge, “Asıl Hedef”, *Demokrat İzmir*, 3 Eylül 1947.

²⁸⁵ *Demokrat İzmir*, 13 Kasım 1947.

Demokrat İzmir Gazetesi, Fuat Köprülü'nün *Kudret* gazetesindeki yazısını paylaşılarak, Köprülü'nün Hasan Saka'nın beyanatına tepkisini aktardı. Köprülü, 1908 yılındaki Meşrutiyetin ilanından bugüne kadar geçirilen birçok acı tecrübeden sonra hala kırk yıl önceki zihniyetin devam ettirilmek istenmesini büyük bir hata olarak değerlendirdi. Hasan Saka'nın başbakanlık mevkiinde olduğunu kendisine hatırlatarak memleket adına önemli olan seçim kanunu için *"bu antidemokratik lakırdısı nerden çıktı anlamıyorum"* sözlerinin yersiz ve anlamsız olduğunu vurguladı. Antidemokratik tabirinin son iki yıl içerisinde demokrasi mücadelesinin yaşandığı süreçte ortaya çıktığını belirterek Hasan Saka'nın *"demokrasi bizim davamızdır"* sözlerini samimiyezsiz bulduğunu ortaya koydu.²⁸⁶

Hasan Saka'nın İstanbul basınına verdiği beyanatı değerlendiren Burhan Belge, Başbakanın zemin yoklaması yaptığını belirterek, CHP kurultayında ülkede her şeyin normal devam ettiği algısı yaratılmak istediğini ve kurultayda sadece tüzük ve program üzerinde durulacağı yorumunda bulunuldu. İki yıldan beri DP'nin antidemokratik kanunlar üzerine mücadele ettiğini ve halkında demokratların yanında olduğunu belirttikten sonra Saka'nın siyasi durumun normal şartlarda devam ediyor şeklinde konuşmasını şu cümleleri ile eleştirdi:²⁸⁷ *"iki şeyden biri: iki seneden beri ya millet uyudu ve bir takım rüyalar gördü yahut başvekilin gözleri açık olarak, halen bir rüya görmektedir."*

"Celal Bayar Hasan Sakaya Cevap Verdi" manşeti ile Hasan Saka'nın İstanbul gazetecilerine verdiği beyanat üzerine DP'nin yaptığı toplantıdan çıkan kararlar okuyucuyla paylaşıldı. *"antidemokratik kelimesi de nerden çıktı"* sözünü söyleyen Hasan Saka'nın bu tavrı, Demokrat Partililerce konunun ciddiye alınmamış olması şeklinde yorumlanmıştı. Demokrat Parti'nin, iktidarın bu tutum ve tavrı ile şiddetle mücadele edeceği konusunda kararlı olduğunu vurguladı.²⁸⁸

²⁸⁶ *Demokrat İzmir*, 13 Kasım 1947.

²⁸⁷ Burhan Belge, "Antidemokratik Kanunlar", *Demokrat İzmir*, 16 Kasım 1947.

²⁸⁸ *Demokrat İzmir*, 15 Kasım 1947.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin CHP 7.Kurultayı 17 Kasım 1947'de Ankara Halkevinde toplandı. Kurultay'a, 377'si delege, 405 milletvekili olmak üzere 779 CHP'li katıldı. Aynı zamanda yerli ve yabancı gazeteciler ile elçilik mensuplarına yer ayrılmış, Demokratlarda dinleyici olarak davet edilmişti.²⁸⁹

İsmet İnönü'nün Kurultay açılış nutku²⁹⁰ halk tarafından ilgi ile beklenmekteydi. Burhan Belge, İnönü'nün kurultay açılış nutkunu 12 Temmuz 1947 beyannamesinin genişletilmiş ve eksikliklerinin tamamlandığı bir belge olarak tanımladı. Kurultay nutkunu, DP ve CHP'ye hitap eden iki numaralı beyanname olarak yorumlayarak, İnönü'nün dört nokta üzerinde durduğunu ifade etti:

- 1- Dışarıdan gelecek tehlikelerin önlenmesi için gerekli ortak görüş
- 2- Doğu illerinde bir takım karışıklıklara sebep olmamak
- 3- Anayasanın reddettiği sağcı ve solcu düşünceleri destek verecek hareketlerden uzak durmak

- 4-İdare ve zabıta memurlarının partilere karşı eşit muamele yapması

İnönü'nün bu dört tehlikeli maddeyi ayrıntılı tahlil ederek ülke durumunun daha da kötüye gitmemesi için dikkatli davranılması için söylediği düşüncesindeydi.²⁹¹ Ardından da ülkede demokratik hayatın güvence altına alınacağını ve daha da geliştirileceğini söyleyerek zaten CHP'nin bu hususta ülkeye çok hizmeti geçtiğini ve CHP'nin bu yolda hizmete devam edeceğini belirterek bu konudaki düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır:²⁹² “...*Memleketin hürriyet ve demokrasi yolunda genişlemesinde, Cumhuriyet Halk Partisinin çok hizmeti ve emeği geçmiştir ve geçmektedir... Tarih Türkiye'nin demokratik inkişafında siyasî muhalefetin emniyet içinde çalışma hâdisesini, Cumhuriyet Halk Partisinin iktidar ve*

²⁸⁹ **Demokrat İzmir**, 16 Kasım 1947; **Bugün**, 18 Kasım 1947.

²⁹⁰ İsmet İnönü'nün Kurultay açılış nutku hemen hemen tüm basında yer buldu., Bkz. “İnönü'nün Dünkü Nutku”, **Cumhuriyet**, 18 Kasım 1947; ““CHP Kurultayının Birinci Günü”, **Bugün**, 18 Kasım 1947, “CHP Büyük Kurultayı Toplandı”, **Ulus**, 18 Kasım 1947; CHP Kurultayında İnönü'nün Açılış Nutku”, **Son Saat**, 17 Kasım 1947; “Cumhurbaşkanının Mühim Nutku”, **Tasvir**, 18 Kasım 1947; “Halk Partisi Kurultayı, Dün İsmet İnönü'nün Nutkuyla Açıldı”, **Vatan**, 18 Kasım 1947; “İsmet İnönü'nün Büyük Nutku”, **Akşam**, 17 Kasım 1947 “İnönü Parti Başkanlığından Ayrılıyor” **Vakit**, 18 Kasım 1947, “CHP Kurultayı İnönü'nün Nutku ile Açıldı”, **Son Posta**, 18 Kasım 1947,

²⁹¹ Burhan Belge, “Kurultay Açılış Nutku”, **Demokrat İzmir**, 18 Kasım 1947.

²⁹² CHP'nin 7. Büyük Kurultayı hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., Hakan Uzun, “İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 Olağan Kurultayı”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XII/25 (2012-Güz), s.113.

mesuliyet zamanına kaydedecektir...”

Kurultayda, sosyal konulara yönelik ılımlı kararlar çıktı. Hükümetin gerekli gördüğü takdirde küçük çiftlikleri bile istimlak etmesine hak tanıyan Toprak Kanununun 17. Maddesi kaldırıldı. Sıkıyönetime son verildi. Köy enstitülerinde uygulamalı işlerden ziyade kültür derslerine yoğunlaşılması gerektiği ve Halkevlerinin tüm halk tarafından faydalanılan kurumlar haline getirilmesi kararlaştırıldı.²⁹³

CHP'nin program ve nizamnamesi için alınan kararlar da şu şekildedir²⁹⁴:

Partinin Genel Başkanı ile Başkan Yardımcısı iki yıllığına seçilecek, Genel Başkanın Cumhurbaşkanı seçilmesi durumunda ise başkan yardımcısı genel başkan olacaktı.²⁹⁵ Bu kişilerin milletvekili olması zorunluluğu olmamakla birlikte kurultayın seçtiği kişiler olması gerekecekti. Kırk kişiden oluşan parti divanı üyeleri artık üst kademedен seçilmeyecek partililer arasından seçilecekti. Genel İdare Kurulu on beş kişiden oluşacak, önceden Genel Başkanın seçtiği genel sekreteri parti üyeleri seçecek ve genel sekreterin görevi parti yazışmaları olacaktı. Önceden milletvekili adaylarının hepsi merkez tarafından aday gösterilirken artık % 70'i mahalli parti kuruluşları tarafından seçilecekti.²⁹⁶

Demokrat İzmir, muhabiri Sabahattin Sönmez aracılığıyla kurultay havasını okuyucuyla günü gününe paylaşmaya devam etti. Parti başkanlığı konusunda müfritler grubunun yoğun bir çaba içerisinde olduğunu belirten gazete, müfritlerin

²⁹³ Hasan Akbalık, “1946-1950 Döneminde CHP'nin Seçim Çalışmaları”, **İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalı,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Malatya,2006,s.74.

²⁹⁴ CHP'nin 7. Kurultayında tüzük ve program için alınan kararları ayrıntılı olarak bkz. Nazife Söylemez, “Cumhuriyet Halk Partisi'nin 7,8. Ve 9. Genel Kurultayları”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Kütahya 2008, ss.13-15.

²⁹⁵ “CHP kurultayında başkanlık görüşmelerinin ardından DP İzmir merkez İlçe kongresi bir toplantı düzenleyerek, İnönü'ye 12 Temmuz beyannamesi ve kurultay açılış nutkündeki tahaattülerini yerine getirmesini istediklerini ve Cumhurbaşkanlığı veya Genel Başkanlık mevkiinden birini tercih etmesi üzerine telgraf çekildi. **Demokrat İzmir**,15 Aralık 1947.Ulus gazetesinde çıkan ‘*Gidenlerin Yeri Asla Boş Kalmayacaktır*’ adlı makalede DP İzmir Merkez ilçe kongresi ‘*yaygara*’ olarak adlandırıldı... Cumhurbaşkanına ‘*dil uzatıp*’ telgraf çekmelerini ‘*görülmemiş siyasi nezaket(!)*’ olarak eleştirdi. Bunun üzerine Demokrat İzmir gazetesi bu makalede haber değeri görmüş ve ‘*Bugünkü Ulus'ta Çıkacak Şayanı Dikkat Bir Makale; Uydurma Demokraside Muhalefet*’manşeti ile sütunlarına taşımıştı.”, **Demokrat İzmir**, 16 Aralık 1947.; Ulus'taki adı geçen isimsiz makale için bkz. “Gidenlerin Yeri Asla Boş Kalmayacaktır”, **Ulus**, 16 Aralık 1947.

²⁹⁶ Akbalık,**a.g.t.**,s.74.

Recep Peker'in çoğunluğunu güven altına alabilmek için oyları dağıtma çabasına girdiklerini ifade ediyordu. "*İktidara biz gelmezsek seçimi 1950den evvel yenileyecekler*" propagandası yapan müfritlerin, Hilmi Uran, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Tevfik Fikret Sılay, Şükrü Saraçoğlu gibi isimleri tek tek ekarte etmeye çalıştıklarını bildirdi. Ancak bu çabanın boşa çıktığını, kurultay delegelerinin çok dikkatli ve uyanık davrandıklarını ve durumu sezdiklerini; öte yandan müfritlerin zayıflamış oldukları görüşünü paylaştı.²⁹⁷

Kurultay'da Genel Başkan ve Başkan Yardımcısı seçimleri yapıldı. 595 oy ile İsmet İnönü'nü Genel Başkanlığa, 328 oy ile Hilmi Uran Genel Başkan Vekilliğine seçildi.²⁹⁸

Kurultayın değerlendirmesini yapan Burhan Belge, özellikle birbirini tamamlamayan konular üzerinde durarak şu yorumlarda bulundu: Belge'ye göre muhalefete karşı aşırı şiddetten ziyade daha ılımlı bir politika izlenecekti. Kayseri Milletvekili Şükrü Nayman, Trabzon Milletvekili Kemal Kefeli gibi kişilerin kurultaya "*taze fikirlerle*" gelmiş olduğu düşüncesindeki yazar, bu gibi kişilerin parti içindeki zıtlıklardan etkilenmediğini ifade eder. Bununla birlikte Behçet Kemal Çağlar ve Orhan Seyfi Orhon gibi milletvekillerin ise Recep Pekerciler grubundan olduğunu belirterek ocaklı- nizamı cedid örnekleri ile parti içindeki gruplamayı somutlaştırıyordu. Recep Peker ve O'nun gibi düşünenlerin ocak zihniyeti ile hareket ederek kurultaya gelen nizamı cedidcilere yani ılımlılara adeta hücum edildiği yorumuna yer vererek ılımlıların, aşırıları "*alafranga*" buluyor olmasına da değinmekteydi. Bütün bunlarla birlikte CHP kurultayının demokrasi davasını ciddiye almadığını ifade eden Belge, kurultayda sahte bir şekilde konuların ele alınarak geçiştirmeye çalışıldığı yorumunu yaptı. İçlerinde iyi derece eğitim almış milletvekilleri olmasına rağmen hiçbir konu üzerinde odaklanamadıklarını ve ciddi kararlar alamamış olmalarını hususunda eleştirilerini dile getirdi. Ayrıca iktidar partisi kararlarının ferman sayıldığı günlerin geride kaldığını belirterek artık CHP'nin aldığı kararların geçmişteki kadar önemli olmadığına da değinmişti.²⁹⁹

²⁹⁷ **Demokrat İzmir**, 19 Kasım 1947.

²⁹⁸ Söylemez, **a.g.t.**, s.42., **Demokrat İzmir**, 4 Aralık 1947.

²⁹⁹ Burhan Belge, "Ocak Zihniyeti Nizam-i Cedid- Kazan", **Demokrat İzmir**, 25 Kasım 1947.

“CHP’nin İçyüzü Meydana Vurdu Manşeti” ile Fuat Köprülü’nün *Kudret* gazetesinde yazdığı makale *Demokrat İzmir*’de paylaşıldı. “Kim ne derse desin, CHP Kurultayının memleket hesabına bir ek faydası oldu. İktidar partisinin içi yüzü ve parti içindeki türlü cereyanları meydana vuracak şimdiye kadar umumi efkâr karşısında bir esrar perdesi ile örtülmüş bulunan bazı vazifeleri aydınlattı” makalesindeki bu yazıyı gazetede yer verdi.³⁰⁰

CHP Kurultayı’nın dağınık olarak çalıştığını birçok milletvekilinin geldikleri şehirlere geri döndüklerini belirtti. Kurultayda demokratik adımlar konusuna değinilmiş olsa da hiçbir karar alınmadığını vurgusuna yer veren Burhan Belge, ne zihniyetin ne de teşkilatın hiçbir şeyin değişmediğini; “*Halk Partisi, demokratik rejim içinde iş görecektir bir siyasi parti bünyesine, bu defasında da inkılâp edememiştir. Bilanço Budur*” cümlesi ile açıklık getirmişti.³⁰¹

6.3. Beyanname’nin Demokrat Parti Üzerindeki Etkisi: Parti İçi Bölünme ve Millet Partisi’nin Kuruluşu

21 Temmuz 1946 seçimlerinden sonra iktidarla muhalefet arasındaki gerginlik devam ederken gerginlik safhasının artmasına neden olan olayların başında DP’nin “Hürriyet Misak-ı Kararları”nın yanı sıra 1947 yılında yapılan muhtar ve kısmi seçimler yer alır.³⁰² Hürriyet Misakı kararları iktidar tarafında hoş karşılanmamış ve bu kararlar “*Hürriyeti Baltalama Misakı*” olarak görülmüştü. Aynı zamanda antidemokratik kararlar olarak adlandırıldı.³⁰³ 1947 yılındaki muhtar seçimleri de iktidar muhalefet ilişkilerini tırmandıran bir diğer etken oldu. Basında İktidar partisinin seçimlerde baskı ve engelleme politikası takip ettiğine yönelik haberler yer almaktaydı. *Demokrat İzmir* gazetesi “*Cumhuriyet Halk Partisinin Tazyik ve Engellemeleri Arttı*” başlığıyla paylaştığı haberde son günlerde iktidarın DP üzerindeki baskının arttırıldığından söz ederek CHP’nin bir taraftan demokrasi havasında yaşıyormuş gibi görünmeye bir taraftan da DP’nin her türlü faaliyetini

³⁰⁰ *Demokrat İzmir*, 5 Aralık 1947.

³⁰¹ Burhan Belge, “Bilanço Budur”, *Demokrat İzmir*, 5 Aralık 1947.

³⁰² Burçak, *Türkiye’de...*, s.107.; Erer. *Türkiye’de Parti...*, s.418.; Karpas, *a.g.e.*, s.270.

³⁰³ Karpas, *a.g.e.*, s.270.

engellemeye³⁰⁴ çalıştığına yönelik haber yaptı.³⁰⁵

CHP'nin köylere giderek muhtar seçimlerinde halkın DP'ye oy vermemesi için baskı kurmasının bir anlamı olmadığını son karar merciinin kendileri olduklarını belirterek halkı caydırma politikası izlediklerini ileri sürdü.³⁰⁶ CHP'nin izlemiş olduğu bu siyaset karşısında Türk halkının seçimleri protesto ettiğini belirten gazete manşetinde “*Yolsuz Seçimler Protesto Ediliyor*” diyerek halkın ilgili makamlara telgraf göndererek şikâyetçi olduklarını bildirdi.³⁰⁷ 20 Şubat 1947'de başlayıp 28 Şubat'a kadar devam etmiş olan muhtar seçimlerinin sonuçlarını³⁰⁸ Burhan Belge sütununa taşıyarak “*CHP kendi bildiği gibi seçimler yaparak, bunların yüzde 98 i geçen bir ekseriyetle kazandığını ilan ederken, böyle bir nispetin insanlar üzerinde tabii ve mukni bir tesir yapamayacağını, belli ki düşünmüyor. Belli ki, totaliter kelimesinin lügat manası üzerinde dahi durmak basiretini göstermemiş bulunuyor!*”³⁰⁹ ifadeleriyle seçimlerdeki CHP tutumunu eleştirdi.

Muhtar seçimlerinin tamamlanmasının ardından Celal Bayar seçimler hakkında beyanatyayımladı³¹⁰. Bu beyanatı gazete manşetinden şu şekilde verdi.

³⁰⁴ “Gazetenin CHP'nin engellemelerine yönelik yorumunu destekler nitelikte dayanağı şu şekildedir: İlçe, bucak idare merkezi içinde yapılan toplantılara gelmek isteyen vatandaşların bu toplantılara katılması jandarma ve polis tarafından kapıların tutulmasıyla önlenmeye çalışıldığını ve yine ‘*Demokrat Parti kapatıldı*’ şeklinde propagandalar yaptıklarını, muhtar seçimlerinin 20 Şubat 1947 de resmi olarak yapılacağı olmasına rağmen bazı bölgelerde seçim başladı diye zamanından önce seçim yaptıklarını ortaya koydu”. **Demokrat İzmir**, 9 Şubat 1947.

³⁰⁵ **Demokrat İzmir**, 9 Şubat 1947.

³⁰⁶ **Demokrat İzmir**, 25 Şubat 1947.

³⁰⁷ **Demokrat İzmir**, 27 Şubat 1947.

³⁰⁸ “İç İşleri Bakanlığı tarafından açıklanan seçim sonuçları şöyleydi: 31.000 köyde CHP, 1.328 köyde DP, bir köyde İşçi ve Çiftçi Partisi(İÇP), 1.869 köyde bağımsızlar kazandı. Köylerin %95’inde muhtarlıklara CHP sahip olurken %4’nü DP, %1,ni bağımsızlar elde etti. DP İzmir’deki muhtarlıkların %12’sini alabildi. CHP dokuz ilde muhtarlıkların tümünü elde etti. Bu şehirler: Ağrı, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Muş, Siirt ve Tunceli’dir.” Turan, **Türkiye’de Siyasi...**, s. 84.

³⁰⁹ Burhan Belge, “Yüzde Doksan Sekizi Aşan Ekseriyet”, **Demokrat İzmir**, 2 Mart 1947.

³¹⁰ “Celal Bayar’ın 1947 muhtar seçimlerinin tamamlanmasının ardından yayımlamış olduğu beyanat şu şekildedir: Çok partili hayatın geçişinden beri dördüncü seçimin yapıldığını ve yapılan seçimlerde CHP’nin iktidarda kalabilmek için her yolu denediğine dikkat çekti. CHP’nin seçimleri kazanmak istemesini haklı buldu ancak partilerin seçim sürecinde kanun dışına çıkmaması gerektiğini oysaki CHP’nin kanun şartlarında seçime katılmadığını bir kere daha halkın tanıklık etmiş olduğunu belirtti. Demokrasinin ve milli hâkimiyetin yalnızca serbest seçimlerle sağlanabileceğini, kanuni yollarla yapılmayan bir seçimle iktidara gelen hükümetin bulunduğu ülkelerde demokrasiden bahsedilemeyeceğine değindi. Türk köylüsünün yer aldığı seçimlerde demokratik ve siyasi hakların kullanılmasının engellendiğini, son muhtar seçimleri ile ülkeye hâkim olan idarenin halk tarafından iyi bir şekilde anlaşılmış olduğunu belirterek halkın bundan sonraki demokrasi mücadelesinin DP’nin temelini oluşturacağını açıkladı.” **Demokrat İzmir**, 7 Mart 1947

“Son Muhtar Seçimleri Dolayısı İle Celal Bayar’ın Bütün Millete Beyannamesi...Chp’nin iktidarı elden bırakmamak için her çareye baş vurduğu gizlenir hakikatlerden değildir, serbest ve doğru seçimlere dayanmayan bir idarenin hâkim olduğu memleketlerde Demokrasiden ve Milli hâkimiyetten bahsetmek tamamı ile yersizdir.” Bu sözleri gazete ilk sütunundan yer vererek tepkisini ortaya koymaktaydı.³¹¹

Demokrat Parti I. Büyük Kongresi ve muhtar seçimlerinin tamamlanmasının sonra DP milletvekilleri yurt genelinde geziler düzenleyerek halkla kaynaşma çabasında bulundu.³¹² Seçimlerin ardından yurt gezisine çıkan Celal Bayar’ın Adana ziyareti, *“C. Bayar Adana’da Tezahüratla Karşılandı”* manşeti kullanılarak haber yapıldı. Ara seçimlerin ardından demokratların itibarını yitirdiğine dair çıkan haberlerin asılsız olduğunu belirten gazete, on beş bin Adanalının Bayar’ı eller üzerinde taşıdığını belirterek, Celal Bayar’ın şu konuşmasına yer yer verdi.³¹³ *“Üzerinde durduğumuz ana mesele, memlekette seçim emniyetini temin etmektir. Davayı kazanacağımızdan eminim”* Adana’dan sonra Hatay’da konuşma yapan Celal Bayar’ın konuşmaları yine gazetenin manşetinde *“Başlarımıza gökyüzünden Ateş Yağdırsalar, Yine Yürüyecektir be... Ve Biz, Mutlaka Bu Azim Ve Kararımızın Zaferini Göreceğiz!..”* yer buldu.³¹⁴

Bu arada 6 Nisan 1947’de İstanbul, Tekirdağ, Kastamonu ve Balıkesir’de 9 milletvekilliği için ara seçim kararı alındı. Bu karar iç politikadaki gergin havanın daha da yükselmesine neden oldu. İktidar partisi bir taraftan hürriyet misakı kararlarının ardından yurt gezilerine çıkmış olan DP yöneticilerinin halkla olan iletişiminden rahatsızlık duymakta, bir taraftan da DP’nin ara seçimlere katılıp katılmayacağının endişesini yaşamaktadır.³¹⁵ Demokratlar seçime katılma kararı vermek için 2 Nisan’da İzmir’de toplanma kararı aldı. Bu karar Başbakan Recep Peker’in programında değişikliğe neden olmuş ve Peker 31 Mart tarihinde İzmir’e

³¹¹Demokrat İzmir, 7 Mart 1947.

³¹²Demir, *Türk Siyasi...*,s.151.

³¹³Demokrat İzmir,11 Mart 1947.

³¹⁴Demokrat İzmir, 23 Mart 1947.

³¹⁵ Eroğul, *a.g.e.*, ss.51-52.

gelmiştir.³¹⁶ 1 Nisan'da İzmir Halkevinde konuşma yapan Başbakan, DP'ye karşı her zamanki sertliğinde “*Demokratların seçime girmemeleri ağır ve yanlış bir hareket olacaktır. Bütün tarih boyunca yurda karşı suç sayılacak bir hataya düşmemelerini kendilerine halisane hatırlatırım*”³¹⁷ söylemde bulunmuştu. Recep Peker'in İstiklal Mahkemelerinin hala mevcut yasada bulunduğuna işaret eden konuşması dolaylı olarak muhalefeti tehdit ettiği yönünde yorumları ortaya çıkardı.³¹⁸

Celal Bayar, İzmir mitingi sırasında Peker'in halkevleri konuşmasını yersiz ve haksız tenkit olarak değerlendirecek Demokrat Parti'nin şimdiye kadar gücünü millettten aldığını ve yakın bir zamanda da milletin layık olduğu demokratik anlayışa kavuşacağını söyledi.³¹⁹

Yaşanan bu olayların ardından bir makale kaleme alan Hikmet Bayur, Recep Peker'in Başbakan olmasının üzerinden henüz dokuz ay geçmiş olduğunu ve bu süreçte iktidar muhalefet ilişkilerinin daha da gerginleştiğini belirterek iktidar muhalefet arasındaki asıl problemin Peker'den kaynaklandığını dikkat çekmekteydi. Peker hükümetinin iktisadi ve idari alanda başarılı olamadığı gibi siyasi alanda da bir başarı gösteremediğini yanlış ve kırıncı bir yol izlediğini ifade etti. Peker hükümeti için “*menfur dalkavuklar, krallara yapabileceği en muzır hediyedir*” diyerek iktidar muhalefet ilişkilerinin düzelebilmesini Peker'in istifasında görmekteydi..³²⁰

Demokrat Parti Genel İdare Kurulu, İzmir'de yaptığı toplantı sonucunda ara seçimlere katılmama kararı aldı.³²¹ 18 Nisan 1947'de Bornova Demokrat Parti Ocağı toplantısında konuşan Adnan Menderes, özellikle DP'nin İzmir toplantısı ile Recep Peker'in İzmir ziyaretinin aynı zamana denk gelmesini iktidarın muhalefetle “*boy ölçüşmesi*” olarak tanımladı. Menderes'in konuşmasını yayımladığı gerekçesiyle *Tasvir* ve *Demokrasi* gazetelerini sıkıyönetim kararı ile kapatılırken *Ulus* gazetesi de konuşmayı meclis meşruiyetinin zor durumda bırakılması olarak yorumlamıştı.³²²

³¹⁶ Eroğul, a.g.e., s.52.

³¹⁷ **Demokrat İzmir**, 2 Nisan 1947.

³¹⁸ Albayrak, a.g.e., s.115.; Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Hil Yayınları, İstanbul, 2010.159.; Toker, **Tek Partiden...**, s.245.; *Ulus*, 2, Nisan 1947.

³¹⁹ **Demokrat İzmir**, 6 Nisan 1947.

³²⁰ **Demokrat İzmir**, 8 Nisan 1947.

³²¹ Turan, a.g.e., s.81; Albayrak, a.g.e., s.115; Toker, **Tek Partiden...**, s.247.

³²² Goloğolu, **Demokrasiye...**, s.205.

Adnan Menderes *Ulus*'un yorumuna karşılık “... *Memleket içinde mucizeyi andırır derecede süratle inkişaf etmek suretile bir millet partisi haline gelen Demokrat Partinin hayatına nasıl son verilir? Şahıslarımızın siyasi hayatımızın sona ereceği sözleri ise tamamilen manasızdır. Demokrasi devrine girerken memleket, Türk milleti tarihinin bir sahifesini kapayıp yeni bir istikamete yönelirken hürriyete şal örmeğe çalışanların siyasi hayatı nihayet bulmuyor da hürriyet için yola çıkanların mı siyasi hayatları son buluyor?*” diyerek karşılık verdiği *Demokrat İzmir* gazetesinin sütunlarında görülmektedir.³²³

İktidarın son günlerde muhalefeti yıldırma politikası izlediğini ileri süren Burhan Belge “*bizi yolumuzdan geri çevirmeyecektir*” diyerek, DP’nin mücadeleye devam edeceğini ve Demokratların devleti, devletin başında bulunanlardan daha çok benimsediklerini ve düşündüklerini aktardı. Anayasaya aykırı kanunların kaldırılması için çabalayanların DP olduğunu belirterek, CHP’nin anayasaya aykırı kanunları muhafaza ettiğini ve bunlardan faydalandığını ileri sürüyordu. Kazanı CHP’nin kaldırdığını, kaldırdığı gibi de omuzlarından indirmek istemediğini ifade ederek, CHP’nin anayasaya aykırı olan kanunları bir an önce kaldırması tavsiyesinde bulunup, Demokrat Parti aracılığı ile milletin isteklerinin yerine getirilmesi için mücadele verdiklerini vurguladı. CHP’nin DP ile uğraşması yerine kendine dönüp kendi içinde doğruyu yanlış tartışarak antidemokratik kanunları kaldırabileceklerini savundu. CHP’nin ancak bu şekilde Türk tarihi adına önemli kararlar verebileceğini ifade ettikten sonra şu satırları ekledi: “*Mesele bu kadar basittir ve buna engel olan, tek başına, Cumhuriyet Halk Partisidir!*”³²⁴

“*Günün Meseleleri*” adlı bölümde Demokrat Parti karşısında İktidar Partisi’nin durumunu değerlendiren gazete, iki parti arasında yaşanan gerginliklerin sonuçlanabilmesi için iki tarafında uyumlu siyaset izlemesi gerektiğini belirtir. Uzlaşmanın imkânsız olmadığını ortaya koyarak iki partiyi ayrı ayrı değerlendirmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi’nin iktidar mekanizmalarından maddi manevi faydalanma imkânına sahip olduğundan Demokrat Parti’nin ise “*maddi*

³²³ *Demokrat İzmir*, 21 Nisan 1947.

³²⁴ Burhan Belge, “Kazan Kaldıran CHP’dir”, *Demokrat İzmir*, 28 Nisan 1947.

yokluklara, yurttaş gönülleri ve kalpleri ile dolu çok zengin manevi bir hazineye ve demokrasi yolundaki savaşının kutsiliğine inanarak her türlü mahrumiyet içinde azimle çalışan liderlere maliktir” diyerek, iki partinin bir birinden farklı olduğunu ifade etti. Demokratların anayasanın uygulanması gerektiğini ve demokratik atılımları engelleyen kanunların kaldırılmasını istediklerini ancak hükümetinse muhalefetin isteklerini kabul etmesi durumunda sonunun geleceğini ifade eden şu cümleye yer verdi; “*hâlbuki bu istek iktidar partisinin düpedüz can evine dokunan bir değerdir. “Her Türk insanîyetin, memlekette hürriyet güneşinin birer hüzmesi olmağa nasıl can attığını, iyice bilen Halk Partisi, kendi selametini, Demokrat Parti’nin ana isteklerinden hiç birini kabul etmemekte bulunmaktadır”* diyerek iktidarın DP’nin temel isteklerini yapmadığı gibi yıldırma propagandasına başvurduğunu ifade etti. İktidar partisinin muhalefeti yıkmak için yaptığı bu propaganda sistemini, millet sevgisini kazanmış olan Demokrat Parti ileri gelenlerinin şahsına yönelik yapıldığını ortaya koydu.³²⁵

İyi gitmeyen iktidar muhalefet ilişkilerine 28 Mayıs 1947 günü meclis oturumunda sıkıyönetimin altı ay daha uzatılması görüşmeleri sırasında bir yenisi daha eklendi. Sıkıyönetim tezkeresi sert görüşmeler içerisinde gerçekleşirken, Sadık Aldoğan kürsüye çıkarak “*...Bütün dünyanın bildiği üzere sıkıyönetim, anayasamızın tarif ettiği vecihle kişi ve konut dokunulmazlığının, basın, gönderişime, dernek, ortaklık hürriyetlerinden büyük bir kısmının geçici olarak kayıtlanması veya durdurulması demektir. Bu tarife nazaran, sıkıyönetim, mutlakîyet idaresine bile rahmet okutacak zalimane bir idare tarzıdır*” sözlerini kullanması üzerine mecliste tabiri caizse kıyamet koptu. Meclis Başkanı ve CHP’liler Sadık Aldoğan’ın sözlerini geri almasını istese de Aldoğan “*millet namına konuşuyorum*” diyerek sözlerini geri almak istemedi. Neticede Sadık Aldoğan on beş günlüğüne meclisten uzaklaştırıldı.³²⁶

³²⁵ Hüsamettin Petek, “Demokrat Parti Karşısında İktidar Partisinin Durumu”, **Demokrat İzmir**, 14 Mayıs 1947.

³²⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, C. 5, Birleşim: 65, (28. Mayıs 1947), s. 226.

Meclis görüşmeleri sırasında sıkıyönetim altı ay daha uzatıldı. Bu karar alınırken mecliste sert tartışmalar yaşandı ve bu durum iktidar muhalefet ilişkilerini daha da gerginleştirdi. DP vekili Sadık Aldoğan'ın bu sözleri üzerine meclis karışmış, CHP'li milletvekilleri kürsüye yürüyerek “*sözünü geri al*” bağrıışlarında bulunmuşlardı. Oturuma ara verilmesinin ardından ikinci oturumda Sadık Aldoğan'ın on beş gün meclisten uzaklaştırılmasına karar verildi.³²⁷

İki parti arasındaki bu gerginliklerin son hadde ulaşması nedeniyle İsmet İnönü, partiler arasında uzlaşma çabasına girdi. İsmet İnönü ve Celal Bayar arasındaki ilk görüşme gerçekleşti.³²⁸ Görüşme içeriğinin belli olmadığını aktaran gazete demokratların siyasi hayatta karşılaştığı engellemeler üzerinde konuşulacağı yorumunda bulundu.³²⁹

İktidar partisinin son günlerde anlaşma siyaseti yapmaya çalıştığını yazan Belge, demokratların da anlaşmayı hürriyet misakı çerçevesinde yapmak istediklerini aktardı. İktidar partisinin gereğinden fazla sürdürdüğü uyumsuz siyaseti son vermek istiyorsa bunu vakit kaybetmeden yapması gerektiğini bildirdi.³³⁰

İsmet İnönü'nün ara buluculuğunun başlamasından sonrada iktidar muhalefet arasında gerginliklerin devam ettiği görülmektedir. Celal Bayar, İnönü ile yaptığı görüşmenin ardından Sivas'ta iktidara yönelik konuşmalar yapması üzerine Recep Peker, iktidarın Demokrat mensuplarına karşı düşmanlık beslediği iddialarının asılsız olduğunu dile getirdi. Demokratların iddia ettikleri bu konular hakkında deliller göstermeleri gerektiğini belirterek Celal Bayar'ın bu tavrıyla yurt içinde huzursuzluk yaratmak istediğini belirtti.³³¹

³²⁷ **Demokrat İzmir**, 29 Mayıs 1947.

³²⁸ İsmet İnönü, **Defterler (1919-1973)**, C.1, (Haz. Ahmet Demirel) Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2001, s.455.; "Celal Bayar ve İsmet İnönü arasında yapılan ilk görüşme tarihi bilinmemekle birlikte görüşmelerin tarihini 15 Haziran 1947 olarak gösteren kaynaklar için ayrıca bkz.", Albayrak, **a.g.e**, s.119; **Cumhuriyet Ansiklopedisi**, C.II. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s.118.; Toker, **Tek Partiden**, s.261; Karpat, **a.g.e**, s.163.

³²⁹ **Demokrat İzmir**, 27 Haziran 1947.

³³⁰ Burhan Belge, "Müfritler Hikâyesi", **Demokrat İzmir**, 28 Haziran 1947.

³³¹ **Demokrat İzmir**, 2 Temmuz 1947.

Sivas nutku üzerine eleştiride bulunan Recep Peker’e Celal Bayar cevap verdi. Haber gazetesinin manşetine şu şekilde yansıdı: *“Milletçe İstenen Demokrasidir. Peker Kabinesinin Getirdiği ise ‘Terör’..dür!”* iktidara geldiği günden beri memleketi demokratik gelişmeler bakımından geriye götürdüğünü ifade etti. *“Gemi ile nasıl kara seyahati yapılmazsa Peker ve onun kabine ile de Demokrasi yapılmaz”* diyerek Peker hükümeti ile bir uzlaşma sağlanamayacağını ortaya koyuyordu.³³²

Celal Bayar ve Peker arasındaki atışmalar devam etmiş ve yine Peker karşılık olarak; muhalefet partisinin kanuni mücadele yollarının tükendiğini bu nedenle halkı ayaklandırma yoluna gittiğini ileri sürdü. *“Bu ruhu taşıyanlar ve yayanlar, hükümeti, iç nizamı korumada daha dikkatli olmaya sevk ettikten sonra kanuni huzur ve emniyet tedbirlerini terör diye vasıflandırmakla anarşinin zehirli batağına düşmüş olmuyorlar mı?”* diyerek sert tepki verdi.³³³

Demokrasilerde muhalefetin yerinin bazen meclis bazen de memleket olduğunu vurgulayan Belge, partilerden bir veya birkaçının iktidarda diğerlerinin ise muhalefette mücadele ettiğini belirtti. *“Fakat bizdeki iktidarın muhalefetsiz yaşamaya ve hesap verme gereği duymadan emretmeye alışmıştır”* diyerek eleştiride bulundu. Çok yakın zamana kadar muhalefetin düşman olarak tanımlandığını belirterek iktidarın muhalefete geçmeyi kendini asla yakıştırmadığını yazdı. *“Bu suretle iktidarın evi bu güne bugün, bizde bir saray, muhalefetinki ise, zavallı bir kulübedir”* benzetmesinde bulundu. İktidara saray muhalefete kulübe vasıflandırması yapan Belge, bu benzetmeyi kanunu haklar üzerinde yapmaktadır. İktidar sarayında Demokratların gözü olmadığını DP’nin bu sarayı sadeleştirme yoluna gideceklerini ileri sürdü.³³⁴

Partiler arasındaki gergin ortamın ortadan kaldırılması için İsmet İnönü ve Celal Bayar arasında bir dizi görüşmeler yapıldı. Celal Bayar İnönü ile yaptığı son görüşmenin ardından bir beyanname örneği alarak DP Genel İdare kurulunda DP’lilerle görüşme yaptı. Partililerin bir kısmı (ılımlılar) bildiriye olumlu bakarken

³³²Demokrat İzmir, 8 Temmuz 1947.

³³³Demokrat İzmir, 11 Temmuz 1947.

³³⁴Burhan Belge, “CHP’nin Muhalefet Telakkisi”, Demokrat İzmir, 5 Temmuz 1947.

bir kısmı da (müfritler) karşı çıkmaktaydı. Ilımlılar DP'ye baskının durdurulması bakımından beyannameyi olumlu karşılarken; müfritler de İsmet İnönü'nün hem parti başkanı olması hem de cumhurbaşkanıyken demokrasıcılık oynadığını eleştiri getirerek görüşmelerin kesilmesini istemektedir.³³⁵ Görüşmeler sonrasında DP Genel İdare Kurulu beyannameyi onayladı.³³⁶

11 Temmuz 1947'de radyoda okunan beyanname 12 Temmuz'da basına yansdı.³³⁷ *"İki Parti Arasında Bir Ay Süren Müzakerelerden Sonra Cumhurbaşkanı Millete Teminat Veriyor"* manşetini kullanan gazete, İnönü'nün yayınlamış olduğu bu beyannamenin, yayımlanmadan önce Celal Bayar ve Recep Peker'in de gördüğüne dikkat çekerek, Cumhurbaşkanı'nın Demokrat Parti'nin bir ihtilal partisi olduğuna inanmadığını belirtti. Bütün meşru ve kanuni siyasi partilerin iktidarla eşit haklara sahip olması düşüncesinde olduğu yorumunda bulundu.³³⁸ 12 Temmuz Paris Konferansıyla bu teminatın aynı gün yayınlanmasını iyi bir tesadüf olarak değerlendirdikten sonra bu beyannamenin yayınlanmasıyla hiçbir yabancı'nın artık demokratik açıdan olumsuz eleştiride bulunamayacağını aktardı. *"Türk milleti de bu tarihi teminattan şüphesiz ki memnun olacaktır"* cümlesiyle makalesini tamamladı.³³⁹

Burhan Belge, İsmet İnönü'nün 12 Temmuz Beyanname'si hakkında *"Okuduktan Sonra"* adlı bir yazı kaleme aldı. Belge, beyannamenin Demokrat Parti ve CHP'nin ileri sürdüğü iddialar üzerine bir eleştiri mahiyeti taşıdığını yazdı. Demokratların, iktidar baskısı iddiasını Recep Peker hükümetini kabul etmemesini İnönü'nün bir düğüm olarak tanımladığını belirtti. *"... Cumhuriyet Reisimiz, düğümü çözmek için, her iki tarafın iddiasındaki menfi unsurları birbirine ifna ettirerek müspet unsurları birbirine eklemiştir"* diyerek menfi durumu; iki tarafın birbirine ya baskı yapmak ya da ihtilal ile itham etmesi olarak betimledi. Müsbet durumu ise iki partiden birinin ihtilal teşebbüsü diğeri'nin de baskı yapma iddiasını reddetmesi

³³⁵ Goloğlu, *Demokrasiye...*, s.169.

³³⁶ Ağaoğlu, *Siyasi Günlük...*, s.430.

³³⁷ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politika'nın Açıklamalı Kronolojisi 1954-1971*, 1. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s.34.

³³⁸ *Demokrat İzmir*, 12 Temmuz 1947.

³³⁹ Mithat Perin, "İnönü Lazım Geldiği Gibi Konuştu", *Demokrat İzmir*, 12 Temmuz 1947.

olarak tanımladı. İnönü'nün bu problemi incelikle çözdüğünü şu benzetme ile açıkladı. *“Peygamber Süleyman, aynı çocuk hakkında analık hakkını iddia eden iki kadının davasını, şöyle halleder. Askerlerinden birine çocuğu ikiye böl ve yarısını birine yarısını da ötekine ver der bunun üzerine kadınlardan biri bir feryat kopararak ben istemiyorum çocuğumu ona verin diye yalvarır bu suretle hakiki ananın kendisi olduğu anlaşılır... Bizim çocuğumuz da vatanımızdır.”* Belge, Demokrat Parti'nin memleketin üzerine titrediğini ve önem verdiğini eğer tek amacının iktidar koltuğu olsaydı bu nedenle ihtilâl yapardı ancak Demokratların asıl amacının vatan olduğunu yazdı.³⁴⁰

Demokrat İzmir gazetesinin bir başka nüshasında bu defa beyannamenin hem hakem rolü oynadığına yönelik hem de antidemokratik kanunların kalkacağına yönelik değerlendirmeye yer verilen bir makale kaleme alındı. İnönü'nün beyannamede söylediği şu sözleri aktardı: *“Ben, idare mekanizmasının baskı yaptığını hükümet reisinin kabul etmediğini böyle bir hareketi tasvip etmeyeceğini hidayetle beyan eylesini bir teminat ifadesi olarak aldım ve bunu Bay Bayar'a söyledim. Ben muhalefet liderinin kanun dışı maksatlar ve metotlar istinadını reddetmesini, muhalif parti çalışmaları için şart olan kanun içinde kalmak esasını göz önünde tutulacağına dair tatmin edici bir teminat olarak kabul ettim ve Başbakana bunu söyledim.”* Bu sözlere yazısında yer vererek beyannamenin hakem kararı taşıdığının altını çizdi. İnönü'nün muhalefeti ihtilâlciler olarak görmediğini hatta muhalefetin eksikli bir duruma sokulduğunu, iktidar partisi ile eşit şartlarda çalışmadığı değerlendirmesinde bulundu. Artık anti-demokratik kanunların kalkacağını, devlet radyosunun tek taraflı çalışmayacağını, halkevlerinin CHP idaresinden alınarak belediyelere verileceğini, CHP'nin de artık tıpkı Demokrat Parti gibi kendi imkânları ile geçineceğini yazdı. Bütün bunların olacağını garantisini İnönü'nün yayınlamış olduğu beyannamede verilmektedir³⁴¹

³⁴⁰ Burhan Belge, “Okuduktan Sonra”, **Demokrat İzmir**, 13 Temmuz 1947.

³⁴¹ Burhan Belge, “Beyannamelerin Neticelerini Bekliyoruz”, **Demokrat İzmir**, 14 Temmuz 1947.

İnönü'nün beyannameyi yayınlamasının ardından Başbakanın “*baskı yoktur*” iddialarını değerlendirmek adına DP toplantı kararı aldı. Cumhurbaşkanı'nın beyannamedeki iki partiye tarafsız davranışını olumlu değerlendiren DP, yapacağı toplantı kararlarını İnönü ile paylaşabileceklerini söyledi. Demokrat Parti milletvekilleri yaptıkları toplantı sonucunda; İnönü'nün beyannamesine rağmen Peker Hükümeti ile anlaşmanın mümkün olmayacağını ve bu nedenle Peker kabinesinin beyannamenin metnine ve ruhuna sadık hareket edebileceğine asla güvenmeme yolunda karar aldılar.³⁴²

Demokrat İzmir, “İnönü Tebliğinin Benimsenmesini Beklemek Üzere Demokrat Parti 21 Temmuzda Bir Miting Yapmaktan Vazgeçti” manşeti ile DP'nin daha önce aldığı karardan vazgeçtiğini duyurdu. Demokrat Parti, 21 Temmuz 1946 seçimlerinde yaşanan olayları gözden geçirmek için yıl dönümü olan 21 Temmuz 1947 İzmir'de miting yapma kararı almıştı. Ancak İnönü'nün beyanname yayınlamasının ardından DP İzmir İl İdare Kurulu “*evvelce vermiş olduğu kararı millete verilmiş olan bir sözün fiilen gerçekleşmesini beklemek üzere değiştirmiştir*” açıklamasında bulundu.³⁴³

Beyanname ile ilgili ele alınan bir diğer yazı ise beyannamenin akisleri ile ilgilidir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün muhalefetin iktidar tarafından hazmedilmediği sırada, tam zamanında müdahale ederek iç siyasi havayı yumuşattığı değerlendirilmesine yer verildi. Türk milletinin bu beyanname ile Cumhurbaşkanı'yı yeniden sahiplendiğini ve iyiye giden bir ilişkilerin doğduğunu yazarak şu değerlendirmede bulundu:³⁴⁴

“Bunu kıskananlar ve doğruluğuna inandığımız yolumuzda bizi geciktirme veya oyalamaya uğraşanlar ve uğraşacaklar varsa hayal sukutuna uğramadan veya mahcup duruma düşmeden yolumuzdan çekilmeleri ve yerlerini başkalarına terk etmeleri kendilerinden çok beklediğimiz yurt hizmeti olacaktır.”

³⁴² **Demokrat İzmir**, 17 Temmuz 1947.

³⁴³ **Demokrat İzmir**, 18 Temmuz 1947.

³⁴⁴ Hüsametdin Petek, “Başladığı Nuktada Biten Tarihi Bir Konuşmadan Sonra”, **Demokrat İzmir**, 18 Temmuz 1947.

22 Temmuz 1947 de DP'nin toplanmasını “*Demokratların Fevkalade Toplantısı*” manşetiyle veren gazete bu toplantı da Celal Bayar’ın milleti ilgilendiren iç meseleleri ve Demokrat Parti’nin bunlara karşı izlediği ve izleyeceği siyaseti, tavrı detaylı bir şekilde değerlendirdiğini bildirdi.³⁴⁵ Toplantı sonrasında DP’nin yayınlamış olduğu beyanname halk tarafından büyük ilgi gördü. Hususi muhabir Sabahattin Sönmez beyannameyi ve etkilerini şu şekilde aktardı: DP’nin yayınladığı beyannamenin siyasi hayatta büyük bir ilgi ve alaka ile karşılandığını, haklı bir konuya kanaat getirdikleri konusundan fikir birliği oluştuğunu ifade etti. Bütün çabalara rağmen bir karşılık alınmadığı takdirde DP milletvekillerinin meclisi terk ederek faaliyetlerini meclis dışında yapacaklarını bildirdi. Ancak bazı gruplar 12 Temmuz 1947 beyannamesinin sadece bir kısmına bakarak değerlendirilmemesi gerektiğini, metni tam olarak değerlendirmenin daha doğru olacağını savunduğunu ifade etti. Fuat Köprülü CHP’nin yıldırma politikasını devam ettirip ettiremeyeceği konusunda bir açıklama yapmadığını, CHP’nin nasıl bir siyaset izleyeceğini bilmediklerini ancak sırf milletin geleceği adına ılımlı politika izleyeceği düşüncesinde olacaklarına ümit ettiklerini bildirdi. Fakat CHP’nin yıldırma politikası ve bunu destekleyen yayınlar yapıldığı sürece DP’nin kararının net olduğunu belirtti.³⁴⁶

Demokrat Parti Genel İdare Kurulunun yaptığı toplantının sonucunda her türlü baskıları ortadan kaldıracak bir demokratik rejimin kurulması konusunda fikir birliğine varıldığı haberi *Demokrat İzmir* gazetesinde yer buldu.³⁴⁷

Halk üzerinde derin etkiler yarattığı belirtilen DP beyannamesinin iktidar yanlısı yayınların bu beyannameden sonra demokratik gelişmeler adına olumlu yazılar yazdıklarını, DP’nin milletin siyasi gelişiminde önemli rol oynadıklarını ve DP’nin meclisten çekilmek gibi bir karar almasını gerektirecek kararların olmadığını yazdıklarını aktardı.³⁴⁸ İnönü’nün ülkede demokrasinin daha iyi bir şekilde yerleşebilmesi adına yeni bir beyanname daha yayınlamasının beklendiğini,

³⁴⁵ *Demokrat İzmir*, 23 Temmuz 1947.

³⁴⁶ *Demokrat İzmir*, 26 Temmuz 1947.

³⁴⁷ *Demokrat İzmir*, 25 Temmuz 1947.

³⁴⁸ *Demokrat İzmir*, 28 Temmuz 1947.

İnönü'nün bu beyannameyi yayınlamasının ardından yurt gezisine çıkmasının beklendiğini bildirdi. İnönü'nün yapacağı yurt gezisini, demokrasinin gelişmesinde fiili hareketin başlangıcı olarak yorumladı.³⁴⁹

12 Temmuz Beyannamesi DP tarafında, parti içinde iki grubun ortaya çıkmasına neden oldu. Bir grup, beyannameden sonra ılımlı bir politika izlemek isterken; bir grup DP'li de İnönü dâhil tüm CHP ile mücadele etmek istedi³⁵⁰. Parti içinde yaşanan bu ikilemden sonra milletvekili maaşlarının görüşülmesi ve Kenan Öner'in istifası Demokrat Parti'yi bölünmeye götürdü.³⁵¹

Demokrat Parti içindeki ayrılık milletvekili maaşlarına zam yapılması konusunda belirginlik kazandı. DP Parti Kurulu, toplantı yaparak zam kararının reddedilmesini isterken, kanunun kabul edilmesi durumunda da farkın partiye bırakılmasını kararlaştırmıştı. Fakat parti kararına rağmen bazı milletvekilleri maaş farkını partiye vermedi.³⁵² Parti genel kuruluna karşı hareket olarak ortaya çıkan bu olay sonrasında DP Merkez Komitesinden Osman Nuri Köni, Hazım Bozca, Ahmet Veziroğlu istifa edince yeniden seçimler yapıldı. Seçimlerde Celal Bayar başkan seçilirken, Fuat Köprülü ikinci başkanlığı kaybetti. Bunun üzerine Bayar, itirazda bulunarak seçimlerin yenilenmesini istedi. Fuat Köprülü yenilenen seçimleri de kaybetti. Bayar bu durum üzerine maaş farkını kabul etmeyen milletvekillerini basına bildirdi.³⁵³

"*Bayar'ın Gazetemize Beyanatı*" manşeti ile verilen haberde Celal Bayar, Demokrat Parti'nin milletvekili zam farkını genel merkez ve mahalli parti teşkilatına verdiklerini ancak bazı milletvekillerinin farkı iade etmediklerini bildirdi.³⁵⁴ Ardından Bayar, maaşlarını iade eden milletvekillerinin isimlerini açıkladı. Gazete,

³⁴⁹ **Demokrat İzmir**, 6 Ağustos 1947.

³⁵⁰ Demokrat Parti'nin aşırı grupunda; Fevzi Çakmak, Kenan Öner, Zekeriya Sertel, Tevfik Rüştü Aras, Osman Bölükbaşı gibi isimler bulunmaktaydı. Fatih Artvinli, **Seraba Harcanmış Bir Ömür: Osman Bölükbaşı**, Kitap Yayınları, İstanbul, 2007, s.27.

³⁵¹ Altan Öymen, **Değişim Yılları**, Doğan Kitap, İstanbul, 2004, s.132.; Goloğlu, **Demokrasiye...**, s.202.; Eroğlu, **a.g.e.**, s.33.; Ahmad, **Demokrasi...**, s.36.

³⁵² Emrullah Nutku **Demokrat Parti Neden Çöktü Ve Politikada Yitirdiğim Yıllar 1946-1958**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1979.s.82.; Yeşil, **a.g.e.**,s.231.

³⁵³ Adnan Ferruh Pancaroğlu, "Yakın Tarihimizde Millet Partisi Olgusu (1948-1977)", **Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Afyonkarahisar, 2006, ss.41-43.; Goloğlu, **Demokrasiye...**, s.232.

³⁵⁴ **Demokrat İzmir**, 15 Ocak 1948.

ismi okunmayan milletvekillerinin adını paylaştı: Sadık Aldoğan, Şahin Lâçin, Behçet Gökçen, İhsan Karasioğlu, Ali Rıza Kırsever, Bahaettin Öğüten, Mehmet Öktem, Haydar Arslan, Salih Inankur, Osman Nuri Köni, Ahmet Kemal Silivrili, Senihi Yürüten, Hayri Apaydın, Kamil Gündeş, Reşit Turgut, Necati Erdem, Asım Gürsu, Mithat Sakaroğlu, Suphi Batum.³⁵⁵ Bu isimler maaş farkını vermeyen DP milletvekilleri idi.³⁵⁶

Yaşanan bu olaylar üzerine köşe yazarı Burhan Belge konuyu ele alarak; memleketin ekonomik olarak zorluklar yaşadığı duruma dikkat çekerek, eğer ülke ekonomisi iyi olsaydı milletvekillerine yapılan zammın halkın gözüne batmayabileceği yorumunu ortaya koydu. Demokratların muhalefet ve red oyuna karşılık kabul tasarısının kabul edildiğini, netice olarakta vicdan söz konusu olduğu için DP milletvekillerinin bu farkı bağışlama kararı aldıklarını belirtti. Ancak alınan bu karara bazı DP'li milletvekillerinin uymadığını ve parti tarafından alınan karara uymayan milletvekilleri için şu satırlara yer verdi “ *Demokrat Parti, kendi milletvekillerinden zekât toplamakta değildir, parti adına mecliste verilmiş kırmızı reylerin ahlaki müeyyidesini, yine millet arzusunda göstermek arzusundadır.*”³⁵⁷

Maaş farkını iade etmeyen milletvekillerinin tavrı parti içinde yönetime karşı hareket olarak değerlendirildi. DP'de milletvekilli zammını iade etmeme probleminin yanı sıra Kenan Öner'in istifası da önemli konulardan biri olarak DP'yi ilgilendirmekteydi. Demokrat Parti için önemli bir şahsiyet olan Kenan Öner, İstanbul İl Kongresi'ne birkaç gün kala istifa etti.³⁵⁸ Öner, istifa gerekçesi olarak Ankara'ya gönderdiği raporun kabul edilmemesini gösterdi.³⁵⁹ Mahmud Goloğlu ise istifanın sebebini DP kurucularına kızgınlık olarak görmektedir.³⁶⁰ Kenan Öner'in istifasının ardından, O'nun başkanlığında bir parti kurulacağına dair söylentiler

³⁵⁵ **Demokrat İzmir**, 15 Şubat 1948.

³⁵⁶ **Demokrat İzmir**, 15 Şubat 1948.; Özel Şahingiray (Top), **Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri (1946-1950)**, (Demokrat Parti'nin Kuruluşundan İktidara Kadar Politik Konuşmalar), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999, ss.191,192; Ağaoğlu, **Siyasi Günlük...**, ss.172-173.

³⁵⁷ Burhan Belge, “Milletvekili Zammı”, **Demokrat İzmir**, 4 Mart 1948

³⁵⁸ **Demokrat İzmir**, 8 Ocak 1948.

³⁵⁹ **Vatan**, 6 Ocak 1948.

³⁶⁰ Goloğlu, **Demokrasiye...**, s.232.

ortaya çıkmıştı.³⁶¹

Gazete, “*Son Hadiseler hakkında DP Genel Merkezinin Açıklaması*” manşeti ile DP Genel İdare Kurulu ile Meclis grubu arasındaki ihtilaf hakkında Genel Merkez’in açıklamasını aktararak; DP içerisindeki son ihtilafın şahıslar arasındaki basit bir konu olarak görülmemesi gerektiği, müfritlerin siyasi manevralarla DP’yi ele geçirmek istediklerini bu olmadığı takdirde de partiyi ikiye bölerek yeni parti kurmak hırslının söz konusu olduğu bildirildi. Bu grubun başında Kenan Öner’in bulunduğu, Öner’in İstanbul Kongresi’nden bir gün önce muhtelif ilçe başkanlarını ve azalarını evine çağırarak, DP il kongresini başarısızlığa uğratmak için planlar yaptığını ve Öner’in direktifler verdiği gün istifaların olduğu açıklandı. Kenan Öner’in Ankara’da Fevzi Çakmak’ı ziyaret ederek yeni bir parti kurmak istediği ve bu temasları gerçekleştirmek üzere Ankara’ya geldiği halka duyuruldu. Kenan Öner’in kuracağı partide Hikmet Bayur, Osman Nuri Köni Osman Bölükbaşı, Mustafa Kenti’nin de bulunduğu bilgileri verildi. Sonuç olarak parti grubunda yaşanan son olayların planlanarak yapıldığını ve DP’yi bölme niyeti taşıdığını bildirdi.³⁶²

Demokrat Parti yaşanan bu olaylar üzerine Genel İdare Kurulunu topladı ve parti prensiplerine ve disiplinine aykırı hareket eden ve genel idare kararına rağmen zıt hareketlerinde ısrar eden milletvekilleri Haysiyet Divanına yönlendirildi.³⁶³ Gazetenin toplantı için yorumu İdare Kurulu toplantısında maaşlarını iade etmeyen milletvekillerinin durumu görüşüldükten sonra konu ile ilgili kesin bir sonuca varılacağından ve parti içindeki ihtilafın sonuca ulaşacağı şeklinde olmuştu.³⁶⁴ Haysiyet divanının kararı ile Necati Erdem, Necati Sakaroğlu, Sadık Aldoğan, Osman Nuri Köni ve A. Kemal Silivri’li’nin partiden çıkarılmasına karar verildi.³⁶⁵ Alınan bu kararı boykot etmek için Yusuf Kemal Tengirşek, Enis

³⁶¹ **Demokrat İzmir**, 10 Ocak 1948.

³⁶² **Demokrat İzmir**, 10 Ocak 1948.

³⁶³ Akın, **Türkiye’de Çok Partili...**, s.233.; **Demokrat İzmir**, 10 Mart 1948.

³⁶⁴ Yeşil, **a.g.e.**, s.108.; **Demokrat İzmir**, 5 Mart 1948.

³⁶⁵ Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut Kitapları, İstanbul, 1999, s.204.; Celal Çakmak, “Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Arasındaki Siyasi Çatışmanın Kırşehir’e Yansıması”, **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim**

Akaygen, Emin Sazak, Ahmet Oğuz, Hasan Dinçer, Ahmet Tahtakılıç ta istifa etti.³⁶⁶ Altı milletvekilinin istifasını Genel Kurulun son kararlarına karşı tavır olarak yorumlayan *Demokrat İzmir*, bu durumu kurul ile grup arasında fiili ayrılık olarak gördü. DP'nin kendi içindeki problemlerini köklü bir şekilde halledebilmesi adına alınan kararları destekleyen gazete halkında yaşanan bu olaylara olumlu baktığını bildirdi.³⁶⁷ Bu ayrışma sürecine gazete olumlu bakarak, kendi duruşunu parti merkezinden yana kullandı.

Kurul kararına tepki göstererek istifa eden milletvekilleri hakkında da yine Haysiyet Divanından ihraç kararı çıktı.³⁶⁸ DP Genel Kurulu partiden ihraç edilen 12 milletvekilinin partiye alınıp alınmayacağına dair görüşme yaptı ve sonuç olarak partiden çıkarılan milletvekillerinin tekrar partiye alınmayacağı kararı alındı.³⁶⁹

Emin Sazak, istifasından sonra İstanbul basınına bir beyanatta bulunarak, DP Genel İdare ve Merkez Grubu arasındaki gerginlikle alakalı geniş bir açıklamada bulundu. Bu haber "*Demokrat Partideki İhtilaf*" manşeti altında *Demokrat İzmir* gazetesine yansıdı. Sazak, parti içindeki itilafın I. Büyük Kongre'den başlayarak, en son İstanbul İl Kongresi'ne kadar devam eden bir sürecin sonucu olduğunu söyledi. Gazetenin Emin Sazak'ın beyanatı hakkındaki yorumu şu oldu: "*Sazak, bu uzun beyanatın sonunda vakaların mesuliyetini keza Menderes ve Köprülü arkadaşlarımızın üzerine yığarak sözlerine nihayet vermiştir*".³⁷⁰

Emin Sazak'ın beyanatının ardında *Demokrat İzmir* gazetesi muhabiri, Fuat Köprülü ile telefonda görüşme yaparak beyanat hakkında fikirlerini sordu. "*Köprülü Sazak'a Cevap Verdi*" manşetiyle verilen haberde Fuat Köprülü; Emin Sazak'ın iftira ve yalanlarla kendini savunma çabasına girdiğini, zamanı gelince her şeyin açıklanacağını söylemişti. Köprülü, Kenan Öner için; "*Şahsi takaddüm ve tagallüp maksadını bütün ömrü boyunca takip eden bir adamın demokratik şartlara uymayacağı ve demokratik zihniyeti benimsemeyeceği muhakkaktır*" ifadelerinde

Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2010, s.46.; Eroğul, a.g.e., s.65; Demokrat İzmir, 11 Mart 1948.

³⁶⁶ **Demokrat İzmir, 11 Mart 1948.**

³⁶⁷ **Demokrat İzmir, 13 Mart 1948.**

³⁶⁸ Akın, *Türkiye'de Çok Partili...*, s.234.; **Demokrat İzmir, 25 Mart 1948.**

³⁶⁹ **Demokrat İzmir, 21 Nisan 1948.**

³⁷⁰ **Demokrat İzmir, 17 Mart 1948.**

bulundu. Demokrat Parti'nin yıkılacağı haberlerine de “... *Bu gibi hadiselere DP'nin sarsılacağını zannedenler aldanıyorlar; bunu çok yakında anlayacaklardır*” cümleleri ile cevaplandırmıştı.³⁷¹

Emin Sazak'ın beyanatı üzerine değerlendirmede bulunan Burhan Belge, Sazak'ın bu beyanatını bazı kimseler üzerine taarruza geçiş olarak yorumladı. Taarruza geçiş sebebini de 1947 kongresinden beri yaşanan olayları sıralayarak bütün yaşananları Menderes ve Köprülü'ye mal etmeleri olarak gördü. Emin Sazak'ın 1947 DP Büyük kongresine seçilen heyeti Celal Bayar'ı ikna ederek seçtiklerini söylediğini, Emin Sazak ile birlikte heyete girenlerin kendi arkadaşları olduğunu ve heyetin yine kendisi ile birlikte istifa ettiğini dikkat çekerek, Sazak'ın masumiyetinin altında kurulda kendi isteklerinin olabileceği bir oy çoğunluğu amaçladığı yorumunda bulundu. Belge, Sazak'ın beyanatı hakkında “*bir fikir olarak bazı farklı mukavemet ihtiva etmekle beraber müdafaa bakımından da itham ve taarruz bakımından da zayıftır ve sahibinin aleyhindedir*” yorumunda bulundu. Bu beyanatı kötü politika olarak görerek, kötü politika yapanlara da “*kötü ve acemi politikacı denir*” şeklinde değerlendirmede bulundu.³⁷²

Demokrat Parti'den çıkarılan milletvekillerinden bazıları “*Müstakil Demokratlar*”³⁷³ adıyla mecliste muhalefete devam etme kararı aldı.³⁷⁴ Bir kısmı ise Kenan Öner, Osman Bölükbaşı gibi kişilerin girişimleriyle yeni bir parti yapılanmasına katıldı. Daha sonraki süreçte Kenan Öner kurulacak yeni partinin ismini Millet Partisi(MP) olarak açıkladı. Millet Partisi, Müstakil Demokratlar Grubu³⁷⁵ ve Afyonkarahisar'da kurulan Öz Demokratlar Partisi'nin³⁷⁶ birleştirilmesi

³⁷¹ **Demokrat İzmir**, 17 Mart 1948.

³⁷² Burhan Belge, “Demokraside Politika”, **Demokrat İzmir**, 17 Mart 1948.

³⁷³ “DP milletvekillerinden Enis Akaygen, Sadık Aldoğan, Hazım Bozca, Hasan Dinçer, Necati Erdem, Ahmet Oğuz, Mithat Sakaroğlu, Ahmet Kemal Silivri, Ahmet Tahtakılıç, Yusuf Kemal Tengirşek'in DP Haysiyet Divanınca tüzük kurullarına ve parti menfaatlerine aykırı hareket ettikleri için çıkarma kararının incelenmeleri için Büyük Kongrenin derhal toplanmasını istemeleri sebebiyle DP Meclis Grubun'dan ayrılmış bulunan Mehmet Aşgar, Asım Gürsu, Ali Rıza Kırsever, Şahin Laçın, Bahaeddin Öğütmen, Mehmet Öktem, bir araya gelerek Demokratların süratle gelişebilmesi adına TBMM'nde Müstakil Demokratlar Grubunu oluşturmuşlardır.”, **Demokrat İzmir**, 18 Mayıs 1948.

³⁷⁴ Kabasakal, **a.g.e.**, s.177.; Goloğlu, **Demokrasiye....**, s.234.; **Demokrat İzmir**, 18 Mayıs 1948.

³⁷⁵ “Demokrat Partini II. Büyük Kongresinde bu grup için ihraç kararı çıkması üzerine grup Millet Partisi'ne katıldı.” Başak Tuncay, “Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinin Afyonkarahisar'a Yansımaları

ile 20 Temmuz 1948 yılında Ankara’da kuruldu.³⁷⁷ Parti Genel Başkanlığı’na Hikmet Bayur seçilirken Fahri Başkanlığa Fevzi Çakmak getirildi. Parti kurucuları Mareşal Fevzi Çakmak, Enis Akeygen, Hikmet Bayur, Prof. Dr. Kenan Öner, Dr. Mustafa Kentli, Osman Nuri Koni, General Sadık Aldoğan ve Osman Bölükbaşı isimlerinden oluşmaktaydı.³⁷⁸

Millet Partisi kurulmadan önce Samet Ağaoğlu “*Üçüncü Parti*” ismi ile makale yazarak genel bir değerlendirme yaptı. Türk milletinin özgürlüğü, refaha ve huzura kavuşması için DP’nin kurulduğunu, bu nedenle bu hedefe ulaşmak adına karşılarına kim çıkarsa çıksın mücadele etmeye hazır bulunduklarını belirterek DP’nin karşısına çıkmış olan bu üçüncü partinin layık olduğu şekilde karşılanacağını açıkladı. DP bünyesinde farklı görüş ve zihniyetlerden doğan ayrılıklar sonucunda üçüncü partinin doğduğunu ve bu partinin bir “*hıyanetin mahsulüdür*” cümlesiyle tepkisini açıkça belli etmekten çekinmedi. Yeni partiyi kuranların bu partiyi kurmadan önce, DP’yi kanuni olmayan yollardan ele geçirmeye çalıştıklarını ancak başarılı olamadıklarını açıkladı. Demokrat Parti’yi ele geçirme konusunda başarılı olamayan bu kişilerin bu defa üçüncü parti kurarak DP parçalamak çabasında olduklarını tekrarlayarak DP’ye ihanet ettiklerini vurguladı. Kuruluşu ve oluşumunda ihanet olan bir partinin Türk milleti tarafından kabul görmeyeceğini, halkın bu komitecilik zihniyetinden çok çektiğini ve bu zihniyete son vermek istediği için bu

(1946-1950)”, **Afyonkocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Afyonkocatepe, 2014, s.106.

³⁷⁶ Öz Demokratlar Partisi 8 Ağustos 1948’de Afyonkarahisar’da Halil Hilmi Bozca, Hüseyin Haşim Tiryakioğlu, Yusuf Mazhar Aren tarafından kuruldu. Liberal ekonominin benimsendiği parti programında gerçek demokrasinin ahlak kurallarına göre Cumhuriyet’e yansıtılması amaçtır.” İçişleri Bakanlığı Emniyet Müdürlüğü Neşriyatından; **Türkiye’de Siyasi Dernekler II**, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara, 1950, s.528; Fehmi Akın, “Afyonkarahisar’da Öz Demokrat Partisi (1948)”, **Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.9, S.1, Haziran 2007, s.54.; Öz Demokratlar Partisi 9 Ağustos 1949 Millet Partisi’ne katıldı. Tunaya, **Türkiye’de Siyasal...**, s.734

³⁷⁷ A.g.e., s.712.; Karpat, a.g.e., s.507; Yücel, a.g.e., s.69; Lewis, **Modern...**, s.307.; **Kudret**, 20 Temmuz 1948; **Demokrat İzmir**, 20 Temmuz 1948.

³⁷⁸ Yeşil, a.g.e., s.110.; Ercan Haytaoğlu, “Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi 1948-1960”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, İzmir, 1994, s.53.; Naki Cevat Akkerman, **Demokrasi ve Türkiye’de Siyasi Partiler Hakkında Kısa Notlar**, Ulus Basımevi, Ankara, 1950, s.58.; Âdem Çaylak, **İktidar Muhalefet İlişkileri Bağlamında Türkiye’nin Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s.105.

yeni partinin taraftar toplayamayacağı yorumunda bulundu.³⁷⁹

Millet Partisi'nin kurulması üzerine *Anadolu* gazetesinde ele alınan değerlendirmede, üçüncü partinin Demokrat Parti'den kopması ile oluştuğunu, bundan sonraki süreçte DP'nin muhalefette sahip olduğu safhayı yıkabilmek için bir takım girişimlerde bulunacağını belirterek, artık muhalefet partilerinin kendi aralarında mücadele vereceğini ifade etti. Bu mücadelenin ülke için hayra alamet olmadığı yorumuna da yer veriliyordu.³⁸⁰ Bu düşünceleri ile birlikte *Anadolu* bir başka sayısında Millet Partisi için “*Kin Partisi*” vasıflandırmasını kullanacaktı.³⁸¹

Millet Partisi'nin 136 maddeden oluşan programı muhafazakâr ve liberal bir karakter taşıyordu³⁸². İlmli liberalizmden yana olmasının yanı sıra bir yandan da örf âdete göre hareket etmesi bu partiyi diğer partilerden ayıran özelliğidir.³⁸³

Partinin programını açıklamasının üzerine *Cumhuriyet* Gazetesi yazarı Nadir Nadi; “*MP'nin kendisine program olacak maddeleri de bir hayli acemice bulduğumuzu şuracığa kaydedivermeliyiz*” diyerek programı basit bularak eleştiri getirmişti.³⁸⁴

Millet Partisi'nin kuruluşundan sonra Hikmet Bayur makale yayınlarak bu yeni partinin dört ana prensip etrafında oluştuğunu açıkladı. Bunlardan ilki halkın mevcut iktidar partisinden bıkmış olmasıdır. İkincisi, halkın bugünkü muhalefetten şüphe duyuyor olması ve artık muhalefete inanmıyor olması. Üçüncüsü iç olaylardan yararlanarak ülke düşmanlığı yapanlarla mücadele etmek ve dördüncüsü hiçbir ileri fikir yürütmeyen sadece iktidarı devirmek için muhalefet yapanların yeterli görülmemesidir.³⁸⁵

Millet Partisi resmi olarak kuruluşundan sonra ilk toplantısı, partinin Fahri Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın Ankara'daki evinde yapıldı. Bu toplantının gündemi gelecekte DP ve CHP'ye karşı nasıl hareket edileceğiydi. Bu konuların

³⁷⁹ Samet Ağaoğlu, “Üçüncü Parti”, *Demokrat İzmir*, 18 Mayıs 1948.

³⁸⁰ “Demokrasi Mücadelemizde Yeni Safhalar”, *Anadolu*, 25 Temmuz 1948.

³⁸¹ Fevzi Akarçay, “Kin Partisi”, *Anadolu*, 1 Ağustos 1948.

³⁸² Millet Partisinin programı için ayrıntılı bkz. *Millet Partisi Programı*, Yeni Matbaa, Ankara, 1948, s.32.

³⁸³ Çaylak, *İktidar Muhalefet İlişkileri...*, ss.106-110.; Tökin, *a.g.e.*, s.84.; Haldun Derin, *Çankaya Özel Kalemimi Anımsarken (1933-1951)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s.228.

³⁸⁴ Nadir Nadi, “Millet Partisi”, *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1948.

³⁸⁵ *Demokrat İzmir*, 21 Temmuz 1948.

şimdiden parti kurucuları arasında ayrılıklar oluşturduğunu belirten gazete; kuruculardan bir kısmının DP ile mücadeleyi, bir kısmının ise CHP'ye yönelmeyi teklif ettiklerini bildirdi. Millet Partisi'nin ilk olarak Trakya, İstanbul, Ege'de teşkilat kurma planları bu toplantıda karara bağlandı. Ardından seçimlere girip girmeme konusunda görüşmeler yapıldı. Hikmet Bayur ve arkadaşları kısmi seçimlere katılmak istemezken; Fevzi Çakmak ise DP'nin seçimlere katılmamasını fırsata dönüştürerek katılmanın doğru bir karar olacağı yönünde düşüncelerini açıklamıştı. *Demokrat İzmir*, bu olayı Millet Partisi'ndeki ilk ihtilaf olarak yorumlamayı tercih etmişti.³⁸⁶

Demokrat İzmir, Millet Partisi'nin ülke içindeki siyasi faaliyetlerini yakından takip ediyordu. Örneğin, partinin Uşak'ta düzenlemiş olduğu mitingi sütunlarına taşıyarak, mitinge katılım çok az olduğu haberini yaptı. Millet Partisi'nin Uşak mitingi üzerine Mithat Perin bir yazı kaleme aldı ve Uşak mitinginden sonra millette güven oluşturmanın, milletin sevgisini kazanmanın kolay olmadığını, Millet Partisi'nin Çankaya yolunun bir hayalden ibaret olduğu çıkarımında bulundu. DP'ye iftira ve kin beslemekle milletin sevgisini kazanamayacaklarını anlamış olmaları temennisinde bulundu. Demokrat Parti'nin destekçilerini kaybetti, halkın gözünden düştü şeklindeki iddiaları Uşak mitingine katılımın olmamasıyla halkın gereken cevabı MP'ye vermiş olduğunu bildirdi.³⁸⁷ Millet Partisi, gerek devrimlere gerek laikliğe karşı dinsel politikaları temel alması ve takip ettiği bu politikaya iktisadi boyut kazandırılmaması sebebiyle yerel bir kişi partisi olmaktan ileri gidemedi.³⁸⁸

³⁸⁶ *Demokrat İzmir*, 26 Temmuz 1948.

³⁸⁷ *Demokrat İzmir*, 24 Eylül 1948.

³⁸⁸ Muzaffer Sencer, *Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*, Geçiş Yayınları, İstanbul, 1971, ss.207-208.

VII- 1948-1950 YILLARI ARASINDA TÜRK SİYASİ HAYATINDAKİ DİĞER GELİŞMELER

7.1. II. Hasan Saka Hükümeti ve Seçim Kanunu

Hasan Saka'nın Başbakanlığa getirilmesinden sonra iktidar muhalefet arasındaki ilişkiler sakin bir döneme girdi. Ancak Hasan Saka, ülkede ekonomik sıkıntıları ve hayat pahalılığını önleyemediği için sekiz ay yedi gün görevde kaldıktan sonra kabineyi yenilemek için istifa etti. Ardından Cumhurbaşkanı tarafından hükümeti kurma görevi tekrar Hasan Saka'ya verildi.³⁸⁹ *Demokrat İzmir* gazetesi de “*Kabine Bu Sabaha Karşı İstifa Etti*” manşeti ile haberi paylaşarak istifanın zaten beklenen bir durum olduğu bilgisini veriyor ve yeni hükümetin yine Hasan Saka tarafından kurulacağını bildiriyordu.³⁹⁰

“*İki Gün Devam Eden Temaslardan Sonra İkinci Hasan Saka Kabinesi Kuruldu*” başlığı altında yeni kabinenin kimlerden oluştuğu paylaşıldı.³⁹¹ II. Hasan Saka hükümeti mecliste programını okumasının ardından 40 red 308 kabul oyu ile güvenoyu aldı.³⁹² Hükümet programı DP ve Müstakil Gruplar tarafından eleştirilmişti. DP seçimler hakkında kanuni düzenlemeleri yapılmadığı sürece kurulan her idareyi iyi karşılamayacakları ile ilgili eleştiri getirirken; Müstakil Grup programda ziraî ve iktisadî işlerden bahsedilmediğine değinerek karşılarında ciddi bir program görmediklerini açıklamışlardı.³⁹³ Mithat Perin yaptığı değerlendirmede; mekanizmanın işleyiş şeklini anlamamakta ısrar edenlerin, II. Hasan Saka hükümetine ümitte baktıklarını belirterek, 35'ler grubunun bu hükümette etkin rol oynadıklarını ve bunları olumlu karşılayanların olduğunu ifade etti. CHP'nin iki

³⁸⁹ Goloğlu, *Demokrasiye...*, s.298; Erer, *Türkiye'de Parti...*, s.233.

³⁹⁰ *Demokrat İzmir*, 9 Haziran 1948.

³⁹¹ “Başbakan: Hasan Saka(Trabzon),Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, Faik Ahmet Barutçu (Trabzon), Adalet Bakanı: Fuad Sirmen(Rize),Milli Savunma Bakanı: Hüsnü Çakır Samsun), Dışişleri Bakanı: Necmettin Sadak (Sivas),İçişleri Bakanı: Münir Hüsrev Göle (Erzurum),Milli eğitim Bakanı: Tahsin Banguoğlu (Bingöl),Bayındırlık Bakanı: Nihad Erim (Kocaeli),Ekonomi Bakanı: Cavid Ekin(Diyarbakır),Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: Dr. Kemali Bayazıt (Maraş),Gümrük ve Tekel Bakanı: Emin Erişirgil (Zonguldak),Tarım Bakanı: Cavid Oral (Seyhan),Ulaştırma Bakanı: Kasım Gülek Seyhan), Ticaret Bakanı: Cemil Sait Barlas (Gaziantep) Çalışma Bakanı: Tahsin Bekir (Rize) *Demokrat İzmir*, 12 Haziran 1948; Öztürk, *a.g.e.*, s.325; Türker Sanal, *Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükümeti*, Sim Matbaacılık, Ankara,1995, s.160

³⁹² *Ayın Tarihi*, S. 175, Haziran 1948, s.10;TBMM *Tutanak Dergisi*, Dönem: 8, C.12, Toplantı:2, Bileşim: 73, (18 Haziran 1948), s. 277.

³⁹³ *Demokrat İzmir*, 19 Haziran 1948.

eleştiriye maruz kaldığını belirterek; bunlardan ilkinin demokratik zihniyeti benimsemekte direnmesi, ikincisinin de iktidarın devlet ve memleket işlerinde göstermiş olduğu iktidarsızlık olarak ortaya koydu. CHP'nin bugüne kadarki iktidar beceriksizliğini halka mal ettiğini, devlet idaresini “*yazar bozar tahta lehine sokmuştur*” diyerek eleştirisini vurguladı.³⁹⁴

II. Hasan Saka hükümetinin kurulmasından sonra önem taşıyan mesele ise 1948 ara seçimlerinin yaklaşması nedeniyle seçim kanununda yapılması istenen değişikliklerdi. Hükümet programı okunduğu sırada vaad ettiği seçim kanundaki değişiklikler için çalışmalarına 13 Ocak 1948'de CHP Meclis Grubu'na sunarak başladı. Başbakan Grup toplantısında “*gizli oy, açık sayım*” usulüne göre bir seçim kanunu tasarının hazırlanmasını istedi. Ancak grupta müfrit/sertlik yanlısı olan ve Pekerciler olarak tanınan kesim bu şekilde hazırlanacak bir tasarının Demokrat Parti'nin istedikleri üzerine yapılmış olacağını ve olası bir değişikliği DP'ye karşı taviz olarak nitelendirerek eleştiri getirdiler. Görüşmeler sonrasında yapılan oylama ile 201 katılım, 167 kabul, 33 red ile gizli oy açık sayıma dayalı bir tasarı hazırlanmasına karar verildi.³⁹⁵ Demokrat Parti, CHP Meclis Grubu'nun aldığı bu kararlardan memnun olmasının yanı sıra adlî teminat istemekteydi.³⁹⁶ Adlî teminatta ısrarcı olan DP bazı şehirlerde mitingler düzenledi:

Demokrat İzmir gazetesi miting haberini “*Vatandaş Gücün Yettiği Kadar Bağır Türkiye’de Namuslu Seçim İstiyoruz*” manşeti altında duyurarak, altı yıldan fazla sıkıyönetim altında kalmış olan İstanbul'un ilk siyasi mitingini 16 Mayıs 1948 günü Celal Bayar tarafından yapılacağını açıkladı. Ardından seçim kanunundaki düzenlemeler adına DP'nin İzmir Manisa gibi şehirlerde de mitingler yapılacağı bilgisini paylaşan gazete halkın da büyük bir heyecanla mitingleri beklediğini ifade etmekteydi.³⁹⁷

³⁹⁴ Mithat Perin, “Yazık Oldu!”, *Demokrat İzmir*, 12 Haziran 1948.

³⁹⁵ Süleyman İnan, *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes 1945-1950*, Liberte Yayınları, Ankara, 2006., s.263.

³⁹⁶ Karpat, *a.g.e.*, s.310.

³⁹⁷ *Demokrat İzmir*, 15 Mayıs 1948.

Mitinglerin yapılmasından önce gazetede değerlendirmesini yapan Burhan Belge göre; yapılacak mitinglerle, mazbataların değiştirilmesi, idarecilerin millet üzerindeki baskılarının ve CHP'nin kendi iktidarını gerçekleştirmek için koyduğu kanunlar ile sandığa atılan oyların atıldığı gibi çıkmaması gibi suistimalleri ön plana getireceğini; ayrıca bu durumu düzenleyen kanunlar çıkarılmadığı sürece Türk halkının gözünde CHP'nin daima şüpheli olacağını ispatlayacaktı. CHP'nin bugün bir çıkmaz içerisinde olduğunu vurgulayarak, Türk halkının ise artık demokratik olgunluğa ulaştığını, ne istediğini bildiğini ifade etti. Türk milletinin artık idarecilerini ve vekillerini bizzat kendisinin seçmek istediğini, seçmiş olmalarının sorumluluğunu kendilerinin taşımak istediklerini belirtti. Namuslu seçimi, herhangi bir baskı söz konusu olmadan halkın oyunu istediği partiye vermesi olarak tanımadıktan sonra bütün bunları temin edecek seçim kanunun meclise verilmesini istediklerini bildirerek; *“İşte biz hepimizin gönüllerinden taştan bu arzumuzu hep beraber haykırmak için, yarın meydanlarda toplanmaya karar vermiş bulunuyoruz. Bu millet yaşadıkça CHP, milletin şüphelerine kulak asmadıkça, Türk toprakları üzerindeki gök kubbede bir tek ses çınlayacaktır namuslu seçim istiyoruz!”*³⁹⁸ İfadeleriyle, DP mitinglerinin haklı olduğu vurgusuna yer veriyordu.

İzmir, İstanbul, Manisa gibi şehirlerde yapılan mitinglerde halkın *“Biz Artık Seçim Emniyeti İstiyoruz”* diye haykırdığını belirten gazete, bu sözleri manşet olarak duyurdu. İzmir'deki mitingde seçim güvenliği için halkın *“Namuslu Seçim İstiyoruz”* diye haykırdığını, Manisa halkının da *“Dürüst Seçim İstiyoruz”* sözlerine yer verdi. İstanbul mitinginde 70 bin kişinin bulunduğunu belirten gazete, Bayar'ın miting sırasında ifade ettiği şu sözlerine yer verdi. *“Seçimi millet için istiyoruz. Milletimiz her hileden ari olarak reyini kullanırsa hakiki mümessillerini iktidara getirecektir.”*³⁹⁹

³⁹⁸ Burhan Belge, “İlk Hedefimiz Namuslu Seçim”, **Demokrat İzmir**, 15 Mayıs 1948

³⁹⁹ **Demokrat İzmir**, 17 Mayıs 1948.

Ülke çapında büyük yankılar uyandıran Demokratların adli teminat mitinglerinin ardından Mithat Perin konuyla ilgili gazete de yaptığı değerlendirmesinde; DP'nin on binlerce, yüzbinlerce vatandaşı toplayarak mitingler gerçekleştirmesini “*ben sana hürriyeti ve hakkı getireceğim*” diye verdiği sözü yerine getirebilmek adına yaptığını yazdı. Artık Türk milletinin ülkedeki işlerin düzene girebilmesi için demokrasinin kurulması gerektiğine inandığını, demokrasinin kurulması için ise seçim güvenliğinin sağlanması ile mümkün olacağını anladığını ortaya koydu. Sokakları dolduran yüzbinlerce vatandaşın muhalefet partisi taraftarı olduğunu CHP'nin ise sadece iktidar taraftarı olduğunu ve CHP'nin sadece iktidar koltuğunda oturduğunu vurguladı.⁴⁰⁰

Cumhuriyet Halk Partisi meclis grubunda seçim kanunu üzerinde düzenlemelerin yapılmasına dair karar alınsa da tasarının meclise gelmesi uzun sürmüştü. Tasarının meclise gelişini hızlandıran etkense DP'nin adlî teminat adı altında yapmış olduğu mitinglerdir. Mitinglerin ardından Hasan Saka Hükümeti, tasarıyı 2 Temmuz 1948 de meclis gündemine taşıdı.⁴⁰¹

Hasan Saka Hükümeti 2 Temmuz 1948 günü seçim kanunu ile ilgili görüşmelere başlandı. Meclisteki görüşmede DP sözcüsü olarak konuşan Adnan Menderes daha öncede seçim kanununda değişiklikler yapıldığını, sonuçlarının ise hala ülkede tartışılmaya devam ettiğini, yeni seçim kanun tasarısının olumlu yanlarını açıklayarak, eksiklikleri olduğunu da ifade etti.⁴⁰² Ayrıca Menderes, açık oy sayımı yapılırken partili gözlemcilerinde orada bulunarak herhangi bir durumda müdahalesine de izin verilmemesine değinerek, bu durumun adli teminata aykırı olduğunu belirtiyordu. Seçim kanununa yeni bir madde eklenerek seçimlerde görev alan memurun “*kötü niyet ve maksatla etrafa leke saçmaktan*” korunmalarına yönelik ek maddeyi de halkın ya da herhangi bir şikâyet hakkının engellenmesi olarak gördü.⁴⁰³

⁴⁰⁰Mithat Perin, “CHP Nerede Var?”, **Demokrat İzmir**, 24 Mayıs 1948.

⁴⁰¹Demir, **Türk Siyasi...**, s.200.

⁴⁰² **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, C. 12, Bileşim: 82, (2 Temmuz 1948), s. 597.

⁴⁰³ **A.g.d.**, ss. 597-602

Demokrat Parti adli teminata dayalı olarak seçimlerin belediyeler tarafından denetlenmesinin yerine yargı organlarına bırakılmasını istemekteydi. Ancak hükümet yargının politikaya karıştırılacağı iddiasıyla bu teklifi reddediyordu. Hükümetin adli teminat konusunda idarî amirlerin seçim komisyonlarından uzaklaştırılarak görevin belediyelere vermesi kararını *Demokrat İzmir* gazetesi “*Beterin beteri var seçimleri memurların elinden partilerin kucağına atıyorlar*” yorumu ile öne çıkardı⁴⁰⁴ ve aynı zamanda bu karara “*iktidar eski zihniyetle devam ediyor*” eleştirisini de getirmekten çekinmemişti.⁴⁰⁵ Diğer bir ayrılık konusu da Demokrat Parti'nin “*seçim kurullarına seçime katılacak partilerden birer temsilci almak hususunda*” verdikleri tasarıdır. Hükümetin bu teklife red cevabı ise; partilerin yasada bir dernek olarak kabul edilmesi ve derneklerinde hiçbir resmi sıfatı olmadığı gerekçesidir.

Demokrat Parti'nin adli teminata yönelik birçok önerisi reddedildi. Demokratlar da son olarak 6 Temmuz 1948 seçim kanunu görüşmelerine katıldı ve daha sonra görüşmelere katılmayarak hükümeti protesto etti. Demokratların görüşmelere katılmamasını CHP Kocaeli Milletvekili Sedat Pek Demokrat Parti'nin mücadelesini meydanlarda vermek istediği şeklinde yorumladı.⁴⁰⁶ Demokrat Parti'nin katılmadığı oturumların ardından seçim kanunu 9 Temmuz 1948 tarihli oturumunda CHP'nin oyları ile kabul edildi.⁴⁰⁷

Tasarının kabul edilmesinden sonra *Demokrat İzmir* gazetesinin tasarı hakkındaki değerlendirmesinde, seçim kanunundaki teminatın kabul edilmemesiyle, 12 Temmuz beyannamesinden beklenen umutların hayal kırıklığı ile sonuçlandı ifade edildi. Seçim kanununun anahtarı olarak nitelendirdiği seçim komisyonlarına parti temsilcilerin kabul edilmesi şartının müfritlerin baskısı sonucunda engellediğine dikkat çekiyordu. Yeni tasarı ile seçim kurullarına parti temsilcilerinin kabul edilmesinin getirildiğini ancak bu temsilcilerin hiçbir rolünün bulunmadığını çünkü her şeyin seçim komisyonları tarafından halledildiğini vurguladı.⁴⁰⁸

⁴⁰⁴*Demokrat İzmir*, 12 Haziran 1948.

⁴⁰⁵*Demokrat İzmir*, 20 Haziran 1948.

⁴⁰⁶*TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 8, C. 12, Bileşim: 84, (7 Temmuz 1948), s. 880.

⁴⁰⁷*A.g.d.*, s.880.

⁴⁰⁸*Demokrat İzmir*, 3 Temmuz 1948.

Yeni seçim kanunu demokratik olarak görmeyen bazı gruplar kanunun Cumhurbaşkanınca veto edileceğine dair ümitlere kapılmasına rağmen Cumhurbaşkanı günün şartlarına göre tatmin edici olduğu gerekçesiyle seçim kanununu imzaladı.⁴⁰⁹ Demokrat Parti, seçim kanununun istediği gibi olmaması üzerine 1948 yılına yapılacak ara seçimlere katılmama kararı alındı.⁴¹⁰

Demokrat Parti ara seçimlere katılmama kararı aldıktan sonra seçimleri protesto için mitingler düzenleyerek tepkisini ortaya koymuştu. Düzce mitinginde konuşan Celal Bayar “*Bize dürüst seçim kanunu lazımdır*” dedikten sonra halka şu şekilde hitap etti: “*Demokrat Partiye olan hayranlığınızı oy sandığı başına gitmemekle göstereceksiniz. Bu bozgunculuk değil, 21 Temmuz 1946 seçimleri göz önünde tutulursa en meşru yoldur. İktidar partisini sandık başında kendisinin yarattığı yalnızlıkla başbaşa bırakmalıyız böylece millet iradesine uymamanın cezasını görsünler.*”⁴¹¹

Sıtkı Yırcalı, *Demokrat İzmir*’de kaleme aldığı makalesinde, CHP’nin iktidarı yeni kurulmuş bir partiye vermek istemediğine değinerek, ülkeye demokrasiyi Demokrat Parti’nin getirdiğini vurguluyordu. CHP’nin geçmişten beri yapılan inkılapları halka indirgemekte büyük bir problem yaşadığını belirterek, “*inkılaplar eski bir iktidarın eliyle onun şahsiyetleriyle temellenip gerçekleşemez.*” sözlerine yer verdi. Bugünün koşullarında tek parti döneminin artık son bulduğunu bu tek parti zihniyetine karşı gerçekleştirilen demokrasi hareketini, milli mücadelesinin dışında ilk defa halkın kendi iradesi ile inkılabın kurumlarını oluşturmaya çalışması şeklinde tanımladı. Bu süreçte (inkılap) de tıpkı geçmişte olduğu gibi kahramanlarını devlet adamlarını idarecilerini kendilerinin oluşturacağını gerçek demokrasinin onlar aracılığıyla kurulabileceği açıklamasında bulunduktan sonra “*ve işte onu içindir ki CHP iktidarıyla de demokrasi kurulamaz*” diyerek CHP’nin de demokrasi sürecinde görevini tamamladığını artık sonunun geldiğine dikkat çekti.⁴¹²

⁴⁰⁹ *Demokrat İzmir*, 12- 14 Temmuz 1948.

⁴¹⁰ *Demokrat İzmir*, 19 Temmuz 1948.

⁴¹¹ *Demokrat İzmir*, 11 Ekim 1948.

⁴¹² Sıtkı Yırcalı, “Bu iktidarla Demokrasi Olmaz”, *Demokrat İzmir*, 20 Ocak 1949.

Demokrat Parti ve Millet Partisi'nin katılmadığı 13 ilde yapılan seçimleri CHP kazandı. Bu seçimlerde önem arz eden nokta ise seçimlere katılım oranının düşük olmasıdır. Demokrat Parti katılım oranı için % 10'un altında iddiaların yer verirken, CHP ise % 40'ı geçtiği iddialarında ısrarcı olmuştu.⁴¹³

Hasan Saka hükümeti Recep Peker hükümetinden sonra 12 Temmuz beyannamesi neticesinde ortaya çıkmış ve iktidar muhalefet ilişkilerinin ılımlı geçmesini sağlayan bir geçiş hükümeti rolünü oynayarak politika hayatını tamamlamıştır. Saka döneminde her ne kadar anti-demokratik kanunlar kırılmaya çalışılsa da Demokrat Parti'nin isteklerine tam olarak cevap verilemedi. Bunun gerekçesi olarakta kabine içinde bulunan Pekerciler (müfritler) görülebilir. Neticede II. Hasan Saka Hükümeti 7 ay gibi bir süre görevde kaldıktan sonra ülkede yaşanan ekonomik problemleri engelleyememesi nedeniyle 16 Ocak 1949 tarihinde istifasını Cumhurbaşkanına sundu.⁴¹⁴

“Hasan Saka Kabinesi Nihayet İstifa Ettirildi” manşetini kullanan gazete Başbakan Hasan Saka'nın istifasını Cumhurbaşkanı İnönü'ye verdiğini ve istifanın kabul edildiğini bildirerek bu istifa haberinin İzmir'de yarattığı etkiyi şu şekilde paylaştı: Hasan Saka hükümetinin istifasının zaten gecikmiş olduğu düşüncesinde olduklarını, uzun zamandan beri gerek grup gerekse parti içinde güvenin kaybolduğunu ve son zamanlarda karşılıklı tartışmaların yaşanması sebebiyle yerinde bir istifa olarak değerlendirildiğini aktardı.⁴¹⁵

7.2. Şemsettin Günaltay Hükümeti

Hasan Saka hükümetinin istifasından sonra yeni hükümeti kurma görevi ılımlı bir politikacı olan Şemsettin Günaltay'a verildi.⁴¹⁶ Demokrat Parti'nin seçim kanunu konusunda istediği düzenlemeleri getirerek, 1950 yılındaki genel seçimlere partilerin eşit şartlarda gireceği bir seçim kanunu hazırlayacak olan Şemsettin Günaltay ismine kamuoyu sıcak bakmıştı.

⁴¹³ Eroğul, **a.g.e.**, s.70.

⁴¹⁴ Demir, **Türk Siyasi...**, s.185.

⁴¹⁵ **Demokrat İzmir**, 15 Ocak 1949.

⁴¹⁶ **Demokrat İzmir**, 17 Ocak 1949.

II. Hasan Saka hükümetinin istifasının sonra Şemsettin Günaltay hükümetinin kurulmasını köşesinde yorumlayan Mithat Perin, 21 Temmuz 1946'dan beri iki buçuk senede üç tane hükümetin ömrünü tamamlayıp dördüncü hükümetin politikada hayat bulmaya çalışmasını CHP içindeki *“istikrarsızlık”* olarak tanımladı. İki buçuk yıllık süreçte kurulan hükümetlerden CHP'nin de memnuniyet duyamadığını halkın bu süreçte hak hürriyet mücadelesi verirken yoksulluk içinde kurulan hükümetlerden icraat umutlarına kapıldığını ancak hüsrana uğradığı yorumuna yer verdi. CHP' deki istikrarsızlığı *“CHP'nin bozgun halinde olduğunu, sık sık Başbakan değiştirmek durumunda oluşundan ve gidenden ümidini kesen gelene dört elle sarılışından açıkça anlaşılmaktadır”* cümleleriyle açıklama yoluna gitti. Cümlelerine devam eden Perin, *“Yeni kurulmakta olan hükümetin ömrü ise, bir nafile namazı ile sona erecek. Çünkü o da kendinden evvelkiler gibi asla milletin itimat reyini alabilecek çapta bir hükümet olamayacaktır. Bunu tahmin için kâhin olmak lazım gelmez!”* diyerek yeni kurulan hükümetin de uzun ömürlü bir hükümet olamayacağını ortaya koymaktaydı.⁴¹⁷

Şemsettin Günaltay'ın, hükümet programını okumasının ardından, programa yönelik eleştiriler getiren DP sözcüsü Adnan Menderes, seçimlerin hiçbir şüphe duyulmadan yapılacağını yazan programdan kendilerinin yeni seçim kanununun meclise sunulacağı ve basın kanunu hakkında demokratik gelişmeler yapılacağı şeklinde algıladıklarını ifade etti.⁴¹⁸ Şefik Tugay, *Demokrat İzmir* sütunlarında, hükümetin laiklik prensibi üzerinde neden bu kadar durduğunu öne sürerek, yeni hükümetin kendine güvenini olup olmadığını sorguladı. Sonuç olarak hükümetin teklifi ile ilk kez gizli oy ile yapılan seçimde 42 rete 349 oy ile hükümet güvenoyu aldı.⁴¹⁹ Hükümet dış politikada devam eden sürecin aynen uygulanacağını iç politika konusunda demokratik gelişmeler yaşayan Türkiye'nin, daha da gelişebilmesi için demokratik kararlar alınacağını bildirdi.⁴²⁰

⁴¹⁷Mithat Perin, “İktidar Partisi Bozgun Halinde”, **Demokrat İzmir**, 17 Ocak 1949.

⁴¹⁸**Demokrat İzmir**, 25 Ocak 1949.;TBMM **Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, C. 15, Bileşim: 36, (24 Ocak 1949), s.167.

⁴¹⁹**A.g.d.**, s. 203

⁴²⁰**Demokrat İzmir**, 23 Ocak 1949.

7.3. Demokrat Parti II. Büyük Kongresi

Demokrat Parti, Birinci Büyük Kongresini yaptığı 7 Ocak 1948 tarihinden II. Büyük Kongresi'ne kadarki süreçte önemli gelişmeler yaşadı. Genel İdare Kurulu ile Meclis Kurulu arasında çıkan anlaşmazlık partide bölünmelere yol açarak, Millet Partisi adında yeni bir muhalefet partisinin doğmasına neden olmuştu. Millet Partisi ve yine parti içinden çıkan Müstakil Grup, Demokrat Parti'ye karşı cephe alarak DP'nin CHP ile danışıklı dövüş bir siyaset izlediğini iddia ederek muvazaalık suçlamaları yöneltmişti. Demokrat Parti içinde yaşanan bu gelişmeler partinin II. Büyük Kurultayı'nı önemli kılmıştı.⁴²¹

Demokrat İzmir gazetesi, kongrenin yaklaştığı süreçte sür manşet halinde kongre hakkında haberleri köşesinde yer verdi:

*“Demokrasi tarihimizde bir dönüm noktası teşkil edecek olan Demokrat Parti Genel Kongresi 20 Haziran da Ankara'da toplanıyor”*⁴²² diyerek, kongrenin ülke genelinde merakla beklendiğinden, kongre için hazırlıkların titizlikle çalışarak gerekli hazırlıkların tamamlandığı haberini duyurdu. Ayrıca gazeteye göre son yılların en önemli hadisesi olan DP II. Büyük Kongresi'ne yabancı basının da büyük ilgi ve alaka duyduğunu bildirdi.⁴²³

Gazetenin manşetinde *“Bütün Milletin Ümidine Kendisine Bağladığı Büyük Kongre”* diye bahsettiği Demokrat Parti II. Büyük Kongresi 20 Haziran 1949 tarihinde Ankara Yeni Sergi Salonu'nda 1.700 delegenin katılımıyla açıldı.⁴²⁴

Saat 10.00'da açılan kongrenin başkanlığına Ekrem Hayri Üstündağ seçildi. Ardından ilk sözü alan Celal Bayar, Genel İdare Kurulu'nun raporunu okudu. Raporda, I. Kongrenin Genel İdare Kuruluna vermiş olduğu Hürriyet Misakı kararları hatırlatılarak, amacın bu kararları yerine getirilmesi olduğu, yerine getirmediği durumda da DP'nin meclisi terk ederek milleti sineye çekilmesi gerektiği bildirildi. Birinci kongreden sonraki süreç değerlendirilerek, hükümetin sıkıyönetimin kaldırılması gibi bir takım gelişmelere yönelik adımlar attığını ancak

⁴²¹DP Kongresi, DP II. Büyük Kongresinin Havasını Aksettiren Bir Röportaj Serisi, Ankara, 1949, s.5

⁴²²Demokrat İzmir, 1 Haziran 1949.

⁴²³Demokrat İzmir, 19 Haziran 1949.

⁴²⁴Demokrat İzmir, 21 Haziran 1949; Çavdar, *Türk Demokrasi...*, s.463.; Yücel, *a.g.e.*, s. 71.; Yeşil, *a.g.e.*, s.142.

antidemokratik kanunların düzeltilmesinin tamamlanmamış olmasından ve seçim kanununda istenilen tadilatın yapılmamış olmasından bahsedilmekteydi. Bu nedenle Hürriyet Misakı kararlarının tam olarak yerine getirilmediğini ifade eden Celal Bayar şu ifadelerde bulunur: *“Daha ‘Hürriyet Misakı’ kongrece müzakere edilirken, şimdi partimizden ayrılan milletvekillerinin bir gün misaka uyularak Meclisten çekilme, mebusluğu kaybetme ihtimaline karşısında şahsi endişelere düştükleri görülüyor. Nitekim Hürriyet Misakına muarız tavır takınmaları işte bu endişeden ileri geliyordu. Hele misak mucibince Meclisten çekilme kararını vermek yetkisinin kongrece Genel kurula bırakılmış olması daha o günden bir kısım milletvekillerini Genel Kurul’a karşı cephe alamaya şevk etmiş bulunuyordu. Genel kurula cephe almaktan maksat ise bir gün kurulca Meclisten çekilme kararı verildiği takdirde bunun Meclis Grubunun şiddetli muhalefeti ile karşılaşacağını ve kararın tatbik olunamayacağını önceden genel kurula anlatmak suretiyle böyle bir kararın verilmesini önlemekten ibadettir. Pekiyi takdir edeceğiniz veçhile bu cephe Genel Kurula karşı olmaktan ziyade Büyük kongrenin kararına karşı kurulmak istenmiştir. İşte sonraları Genel kurul, Meclis Grubu ihtilafı şeklinde gösterilmek istenen tertip buradan başlar. O vakit açıkça görülmüştür ki Meclisten çekilme kararı verildiği takdirde birçok milletvekili Meclisten ayrılmayacaklar, fakat partiden ayrılacaklardır.”*⁴²⁵

Gazeteye göre kongrede en çok dikkat çeken ve heyecanlı dakikaların yaşanmasına neden olan iki konuşma vardı. Bu konuşmaları gazete sayfasında yer vererek şu şekilde paylaştı:

1. *“Seçimler yine böyle olursa ne yapacağız?”* sorusuna İzmir delegesi Mehmet Erçetin’in cevabı *“Bir milletin reyi namustur. Namusa taarruz edenlere ne yapılırsa, biz de onlara öyle muamele edeceğiz.”*

2. *“Milletin delegesi seçilmiş bir köy kadını başında bürüğü, bacağında şalvarı ve ayağında çarığı ile üzerine çıktığı kürsüden mahalli şivesiyle şöyle haykırdı: Ben bu davaya, ayağımın çarığıyla Eşme’de reylerin kaybolmasından ötürü atıldım.”*

⁴²⁵Demokrat İzmir, 21 Haziran 1949; Cumhuriyet, 21 Haziran 1949.; Şevket Timuçin, **Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresinde Alınan Kararlar**, Ülkü Basımevi, İstanbul,1950, ss.1-3; **Aydın Tarihi**, S.187, Haziran 1949, ss.42-45.

Ayrıca DP kongresinin toplanması üzerine birçok ilden başarı dilekleri sunan telgrafların geldiğini gazetede paylaşıldı.⁴²⁶ Demokrat Parti Kongresi'nin üçüncü gününde Celal Bayar bir konuşma⁴²⁷ yaptı ve hükümetin bir takım kararlar almasına rağmen bunların yetersiz olduğundan bahsetti. Bazı delegeler ise hala seçim kanununun tamamlanmadığını ve seçime girip girmemeyi sorguladı. Bunun üzerine devam eden konuşmada Demokrat Parti'nin genel seçimlere katılması gerektiği, seçim sürecinde yapılacak herhangi bir yolsuzluk ya da baskının engellenebileceğine yönelik görüşler belirtildi. Delegeler ayı zamanda DP'nin millete bir söz verdiğini, halkın hediye beklediğini ve bu hediye de CHP'den değil Demokrat Parti'den beklediği vurgusuna yer verdi.⁴²⁸ Gazete kongrede önemli gördüğü yerleri sütunlarında şu başlıklarla verdi:

İzmir delegesi Osman Kapani 'nin sözleri: *“Hep aynı mayanda oldukları için kendilerini yirmi beşlik yüz beşlik diye ayırtmayacağız. CHP'liler demokrasiye ancak meyvelerini kendileri yiyip çekirdeklerini halka vermek veya şarkılarını dinleyip bülbülü kafeste görmek şartıyla taraftardır. Biz 21 Temmuz*

⁴²⁶ **Demokrat İzmir**, 22 Haziran 1949.

⁴²⁷ “Celal Bayar konuşmasında şunları söyledi: 12 Temmuz 1947 tarihli beyannamenin yayınlanmasının ve verilen sözlerin tutulmamasının ardından Demokrat Parti'nin izleyebileceği iki yolun önüne çıktığını belirtir. Bu yoldan birincisi ihtilal ikinci ise istikrar yoludur. Demokrat Parti'nin ikinci yolu yani istikrar yolunu seçtiğini ve birlik beraberlik mücadelesi verdiklerini anlattı. CHP'nin ‘bizim’ memleket menfaati doğrultusunda çalıştığımızı görmüyorsa onları ‘düşman’ olarak görmeyeceklerini aynı şekilde CHP'nin de fikirleri DP ile uyuşmuyor diye onların da bizi düşman görmemesi gerektiğini aksi takdirde ülke menfaatlerine önem veren bir partiye bu gözle bakılmasını ‘ihanet’ olarak algılayacaklarını aktardı. Daha sonra Cumhurbaşkanı ile Nuri Özsan'ın doğu illeri gezisini neden izin verildiği sorusu sorulmuştu. Bayar: Doğu illerinden DP'ye telgrafların geldiğini ve oralarındaki illerde de teşkilat kurulması istediğini olduğunu açıkladı. O zamanın şartlarında maddi yetersizlikler ve Doğu illerindeki insanların Batı'ya göre DP'ye katılım göstermekte daha çekimser davrandıklarını bu neden teşkilatlanmanın olmadığını açıkladı. 12 Temmuz Beyannamesinin ardından İsmet İnönü'nün Doğu seyahatine çıkarken bir DP milletvekilini yanında götürerek bu illerde DP'nin tanıtımını yapmak isteği üzerine Nuri Özsan'ın görevlendirdiğini belirtti. Ancak bu iyi atmosferden doğan sıkıntılar oluştuğunu DP'yi muvazaa ithamları ile suçladıklarını açıkladı. Gazete Celal Bayar'ın konuşmalarından kesitler kullanarak beyanatı ortaya çıkarma yoluna gitmiş gazetenin kullandığı bölümlerden bazıları şunlardır: Bayar'ın Çizdiği Yol: İsyanmış. Hayır arkadaşlar!. Eğer zafer için caizse DP isyan etmeden bir mucize gösterecektir. Maksat ve gayeyi başkalarına akıl ve mantık ile kabul ettirmek düşüncesindeyiz... Memlekette Şark Garp Yoktur. Biz memleketi müsavi haklara sahip insanların diyarı olarak tanıyoruz. Şarktakiler de Garptakiler de Orta Anadolu'dakiler de aynı siyasi haklara sahiptirler bunlar arasında ne dini, ne bu hukuki bir fark olmayacaktı. Bu DP'nin en büyük davalardan biri olacaktır...”, **Demokrat İzmir**, 24 Haziran 1949.

⁴²⁸ **Demokrat İzmir**, 24 Haziran 1949.

maksatlıklarını bir daha hatırlatmayacağız. Önümüzdeki seçimlerde hayatlar tehlikeye girmeden hile yapılmayacaktır.”

***Kongrede yapılan dikkate değer açıklama**“... Şimdi demokrat partiye muvazaa istinadında bulunan Ahmet Tahtakılıç bir müddet evvel Çankaya’da verdiği bir konferansta şöyle demişti. ... Bu 400 ile uğraşmaktansa baştaki ile anlaşmak bir muvazaa ise ben buna razıyım.”*

***Delegelerin sözlerinden:** “... Bizden şayet 950 seçimlerinden evvel istediklerimiz yapılmazsa ne yapacağımızı soruyorlar, ben bu suale cevap olarak diyorum ki biz millet olarak anayasamıza ve Birleşmiş Milletler prensibine bağlıyız tekrar zulüm görürsek ona karşı isyan edeceğiz.”⁴²⁹*

Demokrat Parti II. Büyük Kongresi’nde alınan kararlar ise şöyledir: Milli iradenin hâkim olduğu ve adli teminatı içine alan bir seçim kanunu hazırlanması, Orman Kanunu’nun düzenlenmesi ve orman işletmelerinin kaldırılması. Memurin Muhakemet Kanunu düzeltilerek, vergi borcundan doğan hapis cezalarının kaldırılması. İşçi ve işveren arasındaki ilişkiler düzenlenerek sendikalara grev hakkının tanınması. Sendikalar Kanunu’nun işçi hukukunu sağlayacak şekilde düzenlenmesi, askeri fabrikalarda çalışan işçilerin siyasi haklarının sağlanması. Basın Kanunu’nun tadili. Kooperatifler Kanunu’nun düzenlenmesi ile diğer kanunların ihtiyaçlar doğrultusunda düzenlenmesi. Milletvekili sayısının azaltılması ve Halkevlerinin eşit kullanılması. Köy okullarının devlet tarafından yapılarak köylüye yapılan yardımın arttırılması ile Toprak Kanunu’nun düzenlenmesi. “Demokrat Bankası” adında bir banka kurulması. Hayır kurumlarının siyasi işlere alet edilmemesi. Türün üreticilerinden alınan yüzde beşlerin bundan sonra alınmaması. Verem hastalığına karşı verilen mücadelenin daha da arttırılması.⁴³⁰ Ayrıca kongrede bir takım tüzük değişikliklerine gidilerek, milletvekili seçimlerinde mahalli teşkilatlara %80 kontenjan hakkı tanınması, Büyük Kongre’nin ne zaman toplanacağı, olağanüstü toplanmaların ne şekilde olacağı ve parti genel başkanının Cumhurbaşkanı olması durumunda Genel Başkanlık koltuğunun boşalmasına yönelik

⁴²⁹ Demokrat İzmir, 23 Haziran 1949.

⁴³⁰ Demokrat İzmir, 24 Haziran 1949.

değişiklik kararları alındı.⁴³¹

Demokrat Parti Büyük Kongresi'nin beşinci günü Başkan, Genel İdare Kurulu ve Haysiyet Divanı için seçim yapıldı. Celal Bayar 901 oy ile Başkan seçildi. Genel İdare Kurulu üyeleri ise şöyledir:⁴³²

Adı Soyadı	Aldığı Oy	Adı Soyadı	Aldığı Oy
Refik Koraltan	803	Adnan Menderes	792
F.Lütfi Karaosmanoğlu	755	Fuat Köprülü	743
Refik Şevket İnce	635	Samet Ağaoğlu	621
Sıtkı Yırcalı	575	Hulusi Köymen	499
İhsan Şerif Özgen	473	Üzeyir Avunduk	451
Nuri Özsan	447	Celal Ramazanoğlu	423
Kamil Gündüş	386	Kemal Özçoban	301

Tablo 11:Demokrat Parti Genel İdare Kurulu Üyeleri

Haysiyet Divanı Üyeleri de oy sıralamasına göre şu şekilde belirlendi: Fuat Hulusi Demirelli, Ekrem Hayri Üstündağ, Fikri Apaydın, Hamit Şevket İnce, Salamon Adato, Eyüp Sabri Hayırlıoğlu, Lebib Divanlıoğlu, Hasan Polatkan, Ahmet Veziroğlu, Levent Mimaroglu, Faruk Çamlıbel.⁴³³

Demokrat Parti'nin kongresi son derece endişeli başlasa da kongre sonunda partideki pürüzler halledilmiş ve parti tabanı yönetim kadrosunun yanında olduğunu göstermiştir. ⁴³⁴ Kongre sonrasında hükümetin ve hükümet basınının kongre kararlarına tepkisinin bir hayli sert olduğu gözlenmektedir. İzmir'de iktidara yakın olan *Anadolu* gazetesi, DP'nin kongresini tamamlamasının ardından yaptığı değerlendirmede; kongreyi “*ufukta şişirilmiş bir dağın ağır ağır çökerek küçücük bir*

⁴³¹ Yeşil, **a.g.e.**, s.121.; Demir, **Türk Siyasi...**, s.194.

⁴³² Albayrak, **a.g.e.**, s.141.; **Demokrat İzmir**, 25 Haziran 1949.; **Anadolu**, 25 Haziran 1949.; **Zafer**, 26 Haziran 1949.

⁴³³ **Ayn Tarihi**, S.187, Haziran 1949, ss. 13-14.

⁴³⁴ Albayrak, **a.g.e.**, s.144.

kum tepe haline inkılap etmesi şeklinde geldi geçti” şeklinde tanımladı.⁴³⁵ Yine aynı gazete, Demokrat Parti'nin kongresinden “*üç buçuk yıldan beri durmadan vesileler icat eden bu harikulade kötü kabiliyet, şimdi de Demokrat Parti'nin Genel Kongresi vesilesi ile bir daha şaha kalkmış bulunuyor*” diyerek söz etmekteydi.⁴³⁶ *Anadolu* gazetesi bir başka sayısında “*Ağızlarından kan can ölüm öleceğiz öldüreceğiz sözleri dökülen bu bayların toplantısına serdengeçtiler veya fedailer kongresi demek daha uygun düşecek*” sözleri ile kongrenin asıl isminin daha farklı olması gerektiğine vurgu yaparak, kongredeki havayı abartılı bulduğunu ortaya koymaktaydı.⁴³⁷

Kongre sonrasında hükümet yanlısı gazetelerde DP kongresinde alınan kararlar “*Milli Husumet And'ı*” olarak nitelendirildi. Bu gazetelerden biri olan *Akşam* gazetesi de yine DP kararları için “*Milli Husumet Beyannamesi*” nitelendirmesinde bulundu. Gazete nutkun daha önce belirlendiğini ifade ediyor ve Celal Bayar'ın okuduğu raporu ihtilal bildirgesi olarak görüyordu. Bu haber *Demokrat İzmir* gazetesinin sütunlarında yer bularak gazete, makalenin bu şekilde değerlendirilmesine anlam veremiyor ve DP'nin kongre sürecinde demokrasi anlayışı çerçevesinde sorunları çözdüğü iddiasına yer veriyordu.⁴³⁸

Hükümetin Demokrat Parti'nin II. Büyük Kongresi'nden çıkan kararlara tepkisi sertti. Kongrenin tamamlanmasının ardından CHP Bakanlar Kurulu toplantısı düzenleyerek; muhalefetin halkı isyana teşvik ederek ülkede anarşi ve huzursuzluk yaratmak istediğini hükümetinde elindeki tüm imkânlarla gerekirse de yasa çıkararak karşı koyacağına dair kararlı olduğuna yönelik bir bildiri yayınladı.⁴³⁹

Osman Kapani, Hükümetin DP Kongre kararlarını “*Husumet*” olarak algılamasını *Demokrat İzmir* gazetesi aracılığı ile değerlendirdi. DP'nin seçim sürecinde takınacağı tavır ve halka oyunun kullanmasıyla nelerle karşılaşacaklarını anlatmak için belirlenen “*Millî And*” kararlarının hükümetçe farklı bir şekilde yorumlamasına anlam veremez. Bu yeni misakın dikkatlice okunduğunda tehdit edici herhangi bir ibareye rastlanmayacağını, hatta yapılacak yolsuzluk ve kanunsuzluk

⁴³⁵“Koca Dağ Bir Fare Doğurdu Sanırsınız”, *Anadolu*, 27 Haziran 1949.

⁴³⁶“Menfaat Delallarının İftiraları Karşısında”, *Anadolu*, 21 Haziran 1949.

⁴³⁷ Fevzi Akarçay, “Hamasi Kongresi”, *Anadolu*, 25 Haziran 1949.

⁴³⁸ *Demokrat İzmir*, 28 Haziran 1949.

⁴³⁹ Albayrak, a.g.e., s.147.

üzerine tedbirler alındığını yazdı. Kapani, verdiği bir örnekle durumu açıklamayı uygun buldu: *“Eve gelen hırsıza nefsi müdafaa adına şiddet uygulamak zorunluluktur. Hırsıza bunu bir daha yapmamalısın şeklinde tavsiyede bulunulamayacağını”* belirterek *“şu halde taarruzu defetmek için müracaat ve gayeleri nispetinde şedit olacaklarına şüphe yoktur.”* DP Büyük Kongresi’nin bu memlekette hiçbir zaman ihtilal metotlarına başvurulmayacağını, kardeşkanının akmasına asla müsaade etmeyeceğini açıkça belirttiğini, bunun dışında seçimlerde kanunsuz hareketler karşısında her türlü hukuki yol kullanılarak mücadele edileceği kararının ilan edildiğini yazdı. Milli And kararlarının namus ve haysiyeti müdafaa kararı olduğunu ve her şekilde kanunsuz hareket karşısında mücadele edeceğini ortaya koydu.⁴⁴⁰

VIII- 1946- 1950 DÖNEMİNDE DEMOKRAT İZMİR GAZETESİ GÖZÜNDEN SİYASİLERİN İZMİR GÜNLERİ

1946-1950 yılları arasında, ülkenin rekabetçi bir siyasi ortama girdiği bir dönemde, siyasilerin İzmir ziyaretlerini muhalif bir yayın organı olarak öne çıkan *İzmir* gazetesi üzerinden vermeyi gerekli gördük. Çünkü lideri temele alan, şahısları öne çıkaran bir siyasi arka planı olan Türk siyasetinde, siyasilerin il ziyaretleri, yerelde önemli bir hareketlilik yaratmaktadır. Demokrat Partililer seçmen kitlesi olarak Ege bölgesine özellikle de İzmir’e özel bir ilgi ile yaklaşmışlardır. DP’nin İzmir’de bu kadar kısa sürede tutulmasının da demokrasi savunucusu olmasının yanı sıra Ekrem Hayri Üstündağ gibi önemli bir şahsiyetin varlığı ile açıklamak gerekir.⁴⁴¹

Bu doğrultuda Demokrat Parti lideri Celal Bayar, partinin kuruluşundan itibaren İzmir’le sıcak bir temas kurarken, bu ili sık sık ziyaret etmiştir. O günler içinde, Cumhuriyet tarihinde ilk kez çok partili bir seçime gidilen ortamda, 1946 genel seçim kampanyası çerçevesinde 15 Temmuz 1946 tarihindeki İzmir ziyareti

⁴⁴⁰ Osman Kapani, “Milli And Kararı Namus Ve Haysiyeti Müdafaa Kararıdır,” **Demokrat İzmir**, 30 Haziran 1949.

⁴⁴¹ Cihad Baban, **Politika Galerisi Bir Devrin Hükümlerleri**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s.404.

ayrıca önem taşımıştır.⁴⁴² Dört gün boyunca ziyaretini sürdürerek halk ile temaslarda bulunacağı bilgisi verilen Celal Bayar'ın Kültürpark'ta *İzmir* gazetesinin deyimiyle 35-40 bin "*İzmirli Demokrat*" seçmene seslendiği bilgisi aktarılmaktadır. Gazetemiz Celal Bayar'ın nutkunu dinlemeye gelen İzmir halkı için "*İzmir halkının tarihi bir gün yaşadığını*" ifade etmektedir.⁴⁴³

Celal Bayar'ın İzmir ziyaretini köşe yazısında değerlendiren Burhan Belge; Bayar'ı "*Atatürk'ün son başvekili*" olarak niteledikten sonra, demokrasi yolunda millete kendisini ispatladığını ifade eder. Belge, Bayar'ın Türk milletini tek parti zihniyetinden kurtarmak istediği ve demokratik idare sistemini benimseme arzusunda olduğunu vurguluyordu.⁴⁴⁴

Celal Bayar'ın ardından İzmir ziyaretinde bulunan bir diğer önemli siyasi ve tarihi kişilik ise Fevzi Çakmak idi. 1946 seçimlerinde Demokrat Parti listelerinden milletvekili seçilen Fevzi Çakmak'ın İzmir'e gelişini *İzmir* gazetesi, "*Saat 16.00'da limanımıza gelecek olan Ege vapuru İzmir'in aziz misafirini getirecek*" manşeti ile duyurdu.⁴⁴⁵ 28 Ekim 1946 tarihinde İzmir'e gelen Çakmak, DP İzmir Başkanı Ekrem Hayri Üstündağ tarafından karşılandı. *İzmir* gazetesi, İzmir halkının, Cumhuriyet Bayramı nedeniyle duyduğu sevincinin Fevzi Çakmak'ın gelişi ile ikiye katlandığı yorumuna yer verdi. Fevzi Çakmak'ın İzmir halkı tarafından yoğun ilgi ile karşılandığını belirten gazete, Mareşalin DP bucaklarına ziyaretlerde bulunduğunu bildirdi.

İzmir ziyareti süresince İzmir Palas otelinde kalan Fevzi Çakmak'ı ziyaret etmek için yirmi beş bin kişilik kalabalığın otelin önünde toplandığını belirten gazete coşkun kalabalığı şu şekilde tanımlıyordu: "*Sabahın erken saatlerinden itibaren İzmir sokaklarına çıkmış olanlar yepyeni bir manzara ile karşılaşmışlardır. Öyle bir manzara ki, hakiki mahiyeti anlaşıncı insana istikbali huzurla bakmanın inşarını[canlandırma] vermektedir. Sokakları dolduran tertemiz giyinmiş insanların yakalarında kırmızı lacivert rozet vardı ve bunlar (DP) resmini taşımaktaydı. Ve işte*

⁴⁴² *İzmir*, 14 Temmuz 1946.

⁴⁴³ *İzmir*, 16 Temmuz 1946.

⁴⁴⁴ Burhan Belge, "Celal Bayar İzmir'de", *İzmir*, 15 Temmuz 1946.

⁴⁴⁵ *İzmir*, 28 Ekim 1946.

bu insan seli, Gazi heykeline yayılan geçit resminde başlarında albayrak ve DP bantları bulunan uzun kafileler halinde durmadan aktı aktı ve yolların iki yanını doldurmuş olan hemşehrilerinin coşkun alkışlarını aldı. Saat 12’de bu coşkun insan seli, İzmir Palas’ın önüne geldi, birikti. Birikti ve sel deniz oldu.”

İzmir gazetesi bu haberi “*Kalbimizde bu ateş yandıkça demokrasi er geç kurulacaktır*” başlığı ile okuyucularına sunmuştu.⁴⁴⁶ Fevzi Çakmak, İzmir ziyareti sırasında Bergama, Menemen, Torbalı, Tire, Tepeköy, Bayındır ve Ödemiş ilçelerine giderek burada halk ile temaslarda bulundu.⁴⁴⁷

Bergama ve Menemen gezileri sırasında Fevzi Çakmak’a eşlik eden *İzmir* gazetesi muhabiri Haluk Cansın, gezi programı gereğince ilk olarak Menemen’e giden Fevzi Çakmak’ı, Menemen halkının bayraklar ve davullar eşliğinde “*Hoş geldin babamız*” sesleri ile karşıladığını ifade etti. Haluk Cansın, Fevzi Çakmak’ı Bergama’da karşılamaya gelen kalabalık için ise şu cümleleri kullanmaktaydı: “*19 bin? 15 bin? 20 bin? Kati bir şey söylemeye imkân yoktu. Görebildiğim her taraf insan başları ile doluydu. Ve galiba söyledikleri gibi kadını ile çocuğu çocuğu ile genci ihtiyarı ile Demokrati Halkçısı ile bütün Bergama orada toplanmıştı.*”⁴⁴⁸

Fevzi Çakmak, İzmir ziyareti sırasında halkın göstermiş olduğu yoğun ilgi karşısında duyduğu memnuniyeti *İzmir* gazetesi aracılığıyla kamuoyuyla paylaştı.⁴⁴⁹

Fevzi Çakmak’tan birkaç gün sonra Celal Bayar ve Adnan Menderes’te İzmir’e geldi. *İzmir* gazetesi Kadeş Vapuru ile gelen DP kurucularının 5000 kişi tarafından karşılandığını bildirdi.⁴⁵⁰

Celal Bayar ve Adnan Menderes, Cumhuriyet Meydanı’nda 10 Kasım Atatürk’ü anma töreninden sonra Buca DP bucak kongresine katıldı. Daha sonra Güzelyurt, Dikilitaş, Karşıyaka, Karantina bucaklarına ziyaret ettiler. 11 Kasım günü Celal Bayar, Adnan Menderes, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ve Burhan Belge ile Manisa’ya gittiler.⁴⁵¹

⁴⁴⁶ *İzmir*, 30 Ekim 1946.

⁴⁴⁷ *İzmir*, 31 Ekim -1 Kasım 1946.

⁴⁴⁸ *İzmir*, 31 Ekim 1946.

⁴⁴⁹ *İzmir*, 3 Kasım 1946.

⁴⁵⁰ *İzmir*, 9 Kasım 1946.

⁴⁵¹ *İzmir*, 10 Kasım 1946.

Burhan Belge, “*Bayar’ın Gelişi Münasebetiyle*” adlı köşe yazısında; Celal Bayar’ın aylardan beri demokrasi davası uğruna mücadele ettiğini, DP başkanı olarak kısa sürede örgütlenerek büyüyen partiyi hem teşkilat hem de zihniyet olarak yoklamakta olduğuna dikkat çekti. Dağınık düşüncede olan halk kitlesini bir çatı altında birleştirdiğini ifade ettikten sonra Celal Bayar’ın bu hareket ile demokrasi davasında ne kadar haklı olduğunu kanıtlamış olduğunu ortaya koydu.⁴⁵² Burhan Belge bir başka yazısında “*Dört beş aylık partiye iktidar teslim edilir mi?*” diyenlere Demokrat Parti’nin “*devleti milletin emrine ve hizmetine verme*” esasını günün şartlarına göre sağlamış olmakla cevap vermektedir. Yani Burhan Belge, DP kurucularının sık sık halk ile yapmış olduğu iletişime dikkat çekmekteydi.⁴⁵³

1947 yılı Nisan ayında siyasilerin İzmir’e yaptıkları seyahatlerinde dikkat çeken bir nokta vardı. O da Demokrat Parti kurucuları ve Başbakan Recep Peker’in İzmir’de bulunmalarının aynı tarihe denk gelmesiydi. Başbakan Recep Peker’in ziyareti sürpriz olarak görülmüş, bu ziyaretin nedeni kendisine sorulduğunda, İzmir’e hep gelmek istediği yolunda cevap vermişti. Peker, İstanbul’dan Ankara’ya dönerken İzmir yolunu kullanarak bu ziyaretini gerçekleştirmişti.⁴⁵⁴

Demokrat İzmir gazetesi Başbakan Recep Peker’in İzmir seyahati için; İzmir’e bağlı ilçelerdeki CHP’lilerin otobüslerle İzmir’e getirildiğini ve yevmiyelerinin verildiğini açıkladıktan sonra Başbakanın ilk günkü ziyaretinin CHP’ye kırk bin liraya mal olduğunu ifade etti.⁴⁵⁵

Recep Peker İzmir Halkevinde iç ve dış politika ile ilgili değerlendirmede bulundu. İç politikada seçimlerle ilgili yolsuzluk iddialarının asılsız olduğunu açıklamasının ardından DP’nin kısmi seçimlere katılmama kararı için “*seçimlere girmemek ancak elinde diktatörlük baltası bulunan bir zalimin tahakkümü altında düşünülebilir*” dedi. Dış politikanın ise dürüst, metin ve kararlı adımlarla ilerlediğini açıkladı.⁴⁵⁶ 3 Nisan 1947 günü Menemen’i ziyaret eden Başbakan, Demokrat Parti’nin çok partili hayat için önemli bir parti olduğunu belirttiikten sonra iki parti

⁴⁵² Burhan Belge, “Bayar’ın Gelişi Münasebetiyle”, *İzmir*, 4 Kasım 1946.

⁴⁵³ Burhan Belge, “Bayar Aramızda”, *İzmir*, 9 Kasım 1946.

⁴⁵⁴ *Demokrat İzmir*, 1 Nisan 1947.

⁴⁵⁵ *Demokrat İzmir*, 1 Nisan 1947.

⁴⁵⁶ *Demokrat İzmir*, 2 Nisan 1947.

arasındaki çatışmanın kanun dışına çıkmaması gerektiğinin altını çizdi. Menemen'den sonra Bergama'ya uğrayan Recep Peker Ankara'ya döndü.⁴⁵⁷

31 Mart 1947 tarihinde Recep Peker'i karşılayan İzmir 1 Nisan günü Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar ile Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve diğer Merkez İdare Kurulu üyelerini ağırladı. *"Yollar binlerce vatandaşı tıkanmış halk durmadan çılgınca alkışlıyor ve bir yandan da 'dağ başını duman almış' marşını söylüyorlardı"* ifadeleriyle *Demokrat İzmir* gazetesi İzmir halkının Demokrat Parti liderlere gösterdiği ilgiyi aktarıyordu.⁴⁵⁸ *Demokrat İzmir* gazetesi, Celal Bayar'ın Cumhuriyet Meydanı'nda hak ve hürriyetlerine sahip çıkan vatandaşlar yaratabilmek için özgürlük ortamının kurulmasının zaruriyetini anlatan nutkunu dinlenmeye 30 bin kişilik bir coşkun kalabalığın geldiğini belirtiyordu.⁴⁵⁹

İki siyasi liderin İzmir'de söyledikleri nutukları değerlendiren Burhan Belge; Recep Peker'in Halkevinde yaptığı konuşmasında sadece *"ben"* diyerek kendisinden bahsettiğine dikkat çekmekte ve antidemokratik kanunları değiştirmek gibi bir düşüncesi olmadığını vurgulamaktaydı. On binlere hitap eden Celal Bayar'ın nutkunda ise birlik ve beraberlik ruhunun varlığını ifade ettikten sonra *"biz"* cümlelerinin tüm demokratları kapsadığını belirtti.⁴⁶⁰

Demokrat Partililer seyahat süresince Bergama'ya ziyarette bulundular burada halk tarafından sevgi ve büyük ilgi ile karşılandılar.⁴⁶¹ Adnan Menderes, DP Alsancak binasında partililerle yaptığı toplantıda demokrat olmanın haksızlıkları kabul etmemek, fikir ve vicdan hürriyetini sonuna kadar savunmak olarak tanımladıktan sonra DP'nin dağılmakta olduğuna dair söylentilerin asılsız olduğunu açıkladı.⁴⁶² Adnan Menderes ve Sadık Aldoğan Bornova ve Tepecik'te partililerle yapılan toplantıya katıldılar. Toplantıda konuşan Adnan Menderes, *Ulus* gazetesinde çıkan bir makalede Demokrat Parti milletvekillerinin meclisten çekilmeleri hakkındaki *"Demokratlar isterlerse meclisten çekilsinler. Bu karar partilerinin ve*

⁴⁵⁷ *Demokrat İzmir*, 4 Nisan 1947.

⁴⁵⁸ *Demokrat İzmir*, 2 Nisan 1947.

⁴⁵⁹ *Demokrat İzmir*, 6 Nisan 1947.

⁴⁶⁰ Burhan Belge, "Mukabeledeki Seviye", *Demokrat İzmir*, 6 Nisan 1947.

⁴⁶¹ *Demokrat İzmir*, 8 Nisan 1947.

⁴⁶² *Demokrat İzmir*, 21 Nisan 1947.

bizzat kendilerinin siyasi hayatına mal olacaktır.” yazısına karşılık olarak “Demokrasi devrine girerken memleket, Türk milletinin tarihin bir sahifesini kapayıp yeni bir istikamete yönelirken hürriyete şal örtmeye çalışanların siyasi hayatı nihayet bulmuyor da hürriyet için yola çıkanların mı siyasi hayatları nihayet buluyor” sözleri ile karşılık verdi.⁴⁶³ Adnan Menderes’in bu konuşması üzerine sıkıyönetim komutanlığının kararı gereğince *Tasvir* ve *Demokrasi* gazeteleri süresiz olarak kapatıldı.⁴⁶⁴ Adnan Menderes ve Sadık Aldoğan İzmir’de bulundukları süre zarfında yine DP Yalılar ocağına giderek burada halk ile yakın temaslarda bulunmuşlar ve halkın sorularını yanıtlamışlardı.⁴⁶⁵ Celal Bayar’ın bir sonraki İzmir ziyareti Temmuz ayının sonunda oldu. Bayar bu defa dinlenmek için eşi ile 15-20 günlüğüne şehre gelmişti.⁴⁶⁶

1 Eylül 1947’de Ege seyahatine çıkan Fevzi Çakmak; Gölcük, Ödemiş, Bayındır ve Torbalı üzerinden İzmir’e geldi. Fevzi Çakmak’ın gelişi için “*Mareşalimiz İzmir’de*” manşetini kullanan *Demokrat İzmir* gazetesi, İzmir halkının hem 9 Eylül hem de Fevzi Çakmak’ın İzmir’de bulunması nedeniyle çifte sevinç yaşadığını ifade etti.⁴⁶⁷ Seyahati esnasında Buca’yı, Çeşme’yi ziyaret eden Fevzi Çakmak büyük bir ilgi gördü. Çakmak, 6 gün İzmir’de kaldıktan sonra İstanbul’a gitti.⁴⁶⁸

Adnan Menderes 1948 yılının ilk ayında DP il teşkilatında Merkez ilçeye bağlı ocak ve bucak üyeleri ile özel bir görüşme yapmak için İzmir’e geldi.⁴⁶⁹

Demokrat Parti içinde 1948 yılının başında milletvekili ödenekleri ile ilgili bir sorun yaşandı. Parti içindeki bu çatışma DP Meclis Grup Başkan Vekili Fuad Köprülü’ye çoğunluğun güvensizlik oyu vermesi üzerine Millet Partisi’nin kurulmasına neden olacak süreci başlatmıştı. Celal Bayar yeni kurulan DP’deki ayrılımları engellemek ve orta yolu bulmak adına çabaladıysa da başarılı olamadı. Hatta Cihad Baban, Ahmet Tahtakılıç ve Yusuf Kemal Tengirşek; hem ödenekler

⁴⁶³ *Demokrat İzmir*, 20 Nisan 1947.

⁴⁶⁴ *Demokrat İzmir*, 22 Nisan 1947.

⁴⁶⁵ *Demokrat İzmir*, 22 Nisan 1947.

⁴⁶⁶ *Demokrat İzmir*, 29 Temmuz 1947.

⁴⁶⁷ *Demokrat İzmir*, 9 Eylül 1947.

⁴⁶⁸ *Demokrat İzmir*, 11-12-13 Eylül 1947.

⁴⁶⁹ *Demokrat İzmir*, 20 Ocak 1948.

meselesinden doğan çatışma hem de birbirlerine karşı üstünlük kurma çabalarını bir kenara bırakıp parti için uzlaşma sağlanmak amacıyla Adnan Menderes ve Fuad Köprülü adına Karpiç'te ziyafet vermek istemişlerdi. Fakat Fuat Köprülü ve Adnan Menderes bu davete katılmayarak Demokrat Parti'nin İzmir'deki 2. yıl dönümü dolayısıyla İzmir'e gitmişlerdir.⁴⁷⁰

Demokrat Parti'nin İzmir'de kuruluşunun ikinci yıl dönümü kutlamaları nedeniyle Adnan Menderes, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Fuad Köprülü, R. Şevket İnec, İhsan Şerif Özgen gibi siyasiler İzmir'e geldi. Ankara Palas otelinde yapılan toplantı için *Demokrat İzmir* gazetesinin değerlendirmesi şu şekildedir:⁴⁷¹ “*Bir insanın kımıldamasına bile imkân olmayacak kadar kalabalık ve ağız ağıza dolmuş bulunan salon tek bir davanın yolcusu olarak, misafirlerini heyecanla selamladı.*”

Demokrat Partili siyasilerin İzmir'de bulunduğu Şubat ayında Celal Bayar'da İzmir'e geldi. *Demokrat İzmir* gazetesi “*İzmir'den ve ilçelerden giderek hava alanını dolduran büyük kalabalık genel başkanı karşıladı*” ve “*Bayar'ın şehir içinde geçtiği caddelerde alkış ve “yaşa var ol!” sesleri ile karşılandığını ilk sayfasından duyuruyordu. Celal Bayar 24 Şubat 1948 yılında yaptığı bu İzmir seyahatinde Demokrat İzmir gazetesi ve İzmir basını ile ilgili şu ifadelerde bulundu:*⁴⁷² “*Demokrat İzmir'in davaya yapmakta olduğu hizmeti büyük bir memnuniyetle takip etmekteyiz. Esasen İzmir matbuatı bize daima müzahir olmuştur. Bu gazetelerin memleket ölçüsünde bir tevziat imkânından mahrum olmaları dava bakımından hakikaten kayıptır.*”

Celal Bayar ve genel idari kurulu üyelerinin de bulunduğu İzmir'de Demokrat Partililer İzmir parti idarecileri ile toplantı yaptılar. Yapılan toplantıda Celal Bayar, DP'nin halk tarafından benimsendiğini, kuruluşundan itibaren gün geçtikçe güçlendiklerini açıkladı. Daha sonrasında hem Demokrat Parti Genel Başkanı hem de DP Meclis Grubu Başkanı olan Celal Bayar, Hürriyet Misakının ilkeleri doğrultusunda Meclis Grubu başkanlığından istifa etti.⁴⁷³

⁴⁷⁰ Baban, *Politika...*, s.28.

⁴⁷¹ *Demokrat İzmir*, 16 Şubat 1948.

⁴⁷² *Demokrat İzmir*, 25 Şubat 1948.

⁴⁷³ *Demokrat İzmir*, 27 Şubat 1948.

Cihad Baban, Celal Bayar'ın parti arasındaki anlaşmazlıkta Adnan Menderes ve arkadaşlarını karşısına almak istemediğini belirtmekte ve parti arasındaki anlaşmazlığın Celal Bayar'ın da İzmir'e gelerek Ekrem Hayri Üstündağ'ın evinde çözüme kavuştuğunu ifade eder.⁴⁷⁴

Demokrat Partililerin bir diğer İzmir ziyareti Ağustos ayında gerçekleşti. Öncelikle Celal Bayar 12 Ağustos 1948 tarihinde 14.30'da Aksoy vapuru ile İzmir'e geldi ve dinlenmek için Çeşme'ye gitti.⁴⁷⁵ Çeşme'de bulunan Celal Bayar, *Demokrat İzmir* gazetesine verdiği demeçte DP'nin seçmen kitlesi bakımından gün geçtikçe güçlendiğini, seçimlere gidilmeden önce seçim kanunun ana hatlarında değişiklikler yapılmasının zaruriyetini ve DP büyük kongresinin çok kısa zamanda yapılacağını kongre için çalışmaların tamamlanma aşamasında olduğunu bildirdi.⁴⁷⁶

Demokrat Parti 22 Ağustos 1948 günü Çeşme'de büyük bir miting yapma kararı aldı. Bu miting öncesinde DP Genel İdare Kurulu toplantı yapma kararı alınca Adnan Menderes, F. Lütfü Karaosmanoğlu, Samed Ağaoğlu, Fuad Köprülü, İhsan Şerif Özgen, Refik Koraltan İzmir'e geldi. Genel İdare kurulunun yaptığı toplantının içeriği bilinmese de *Demokrat İzmir* gazetesi Çeşme mitingi ile ilgili önemli konuların konuşulduğu yorumuna yer vermektedir.⁴⁷⁷

Demokrat Parti'nin Çeşme mitingi hakkında *Demokrat İzmir* gazetesinde "22 Ağustos Pazar günü Türkiye'de demokrasi mücadelesinin nasıl benimsendiğini bütün dünyaya yeniden ilana bir vesile teşkil edecektir" yorumuna yer verildi.⁴⁷⁸

Miting günü gazetenin kullandığı başlık ise "*Hürriyet Kervanı Çeşme'ye Yürüyor*" olmuştu. Demokrat Parti'nin Çeşme'de yaptığı mitinge İzmir, Manisa, Aydın, Muğla, Balıkesir ve Bursa'dan Demokrat Partili halkın geldiği bilgisine yer verilmektedir. Celal Bayar Çeşme nutkunda; Demokrat Parti'nin gün geçtikçe üye kaybettiğine yönelik söylentilerin asılsız olduğunu, Çeşme mitingindeki kalabalığın kanıtladığını söyleyerek cevaplandırmaktaydı. 20 Temmuz 1948 tarihinde kurulan Millet Parti'sinin Demokrat Parti için muvazaa söylemlerinin de gerçek olmadığını

⁴⁷⁴Baban, *Politika...*, s.404.

⁴⁷⁵*Demokrat İzmir*, 13 Ağustos 1948

⁴⁷⁶*Demokrat İzmir*, 14 Ağustos 1948.

⁴⁷⁷*Demokrat İzmir*, 13-19-20-22 Ağustos 1948.

⁴⁷⁸*Demokrat İzmir*, 16 Ağustos 1948.

uzun uzun açıkladı. Çeşme mitingini önemli kılan bir diğer hadise ise Celal Bayar’a suikast girişimi iddialarının ortaya çıkmış olması idi.⁴⁷⁹

Çeşme mitinginin ardından Adnan Menderes Fuad Köprülü, Muhiddin Erer, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, DP Eşrefpaşa, Namazgâh, İkiçeşmelik ocak toplantılarına katılarak, DP’nin ilk hedefinin ülke menfaati için çalışmak olduğunu, MP’den Kenan Öner’in DP kurulurken muvazaa amacıyla kurulduğu iddialarının yalan olduğu açıkladı.⁴⁸⁰

9 Eylül kutlamalarına katılan Demokrat Parti idarecilerine İzmir halkı tarafından gösterilen ilgi *Demokrat İzmir* gazetesinde iddialı ifadelerle verildi: “İzmir, kurtuluş heyecanını yirmi altı yıl sonra bir kere daha yaşadı... Geçit resminden sonra DP binası önünde toplanan on binlerce kişi Parti idarecilerini alkışlayamaya doyamadı.” 9 Eylül’ün önemi nedeniyle Celal Bayar “Dünya baki kaldıkça Türk milleti hür olacak, müstakil ve mesut olarak yaşayacaktır” demiştir.⁴⁸¹ Gazete, 9 Eylül günü İzmir halkının Demokrat Parti’ye göstermiş olduğu yoğun ilginin Ankara’daki siyasi çevrelerce büyük ilgi ile takip edildiği ve özellikle kısmi seçimler öncesi DP’ye artan ilginin CHP’yi düşündürdüğü yorumuna yer verdiği görülmektedir.⁴⁸²

1948 yılında İzmir’i ziyarette bulunan bir diğer siyasi ise Kenan Öner’di. Millet Partisi’nin kurucularından olan Kenan Öner, Uşak’ta bir miting yapmış daha sonra da partisinin İzmir Asansör ocağının açılış törenine katılmak için İzmir’e gelmişti. Açılış töreninde MP İzmir Başkanı Rasim Aktoğu’nun DP hakkındaki konuşmaları İzmirli taraflardan hoş karşılanmayınca konuşmacının sözleri kesilmişti. Bunun üzerine sinirlenen Kenan Öner kendisini dinleyecek tek bir kulak olmadığını söyleyerek oradan uzaklaşmak istedi. Kenan Öner ve arkadaşları otomobile bindiğinde ise “Yuha’ Millet Partisi kurucusuna bakın halktan kaçıyor” sözleri işitildi. *Demokrat İzmir* gazetesi Millet Partililerin yaşamış olduğu bu tatsız olay için şu yorumda bulundu:

⁴⁷⁹ *Demokrat İzmir*, 22- 23-26 Ağustos 1948.

⁴⁸⁰ *Demokrat İzmir*, 27 Ağustos, 1-4 Eylül 1948.

⁴⁸¹ *Demokrat İzmir*, 10 Eylül 1948.

⁴⁸² *Demokrat İzmir*, 11 Eylül 1948.

“Millet Partisi d nk  uğradığı hezimetle k t r m bir hale gelmiş ve en cesur sunucusu Kenan  ner, daha hakiki ve uyanık vatandaşlar  n nde konuşamayacak hale gelmiştir. Bu hadiseden sonra Millet Partisi’nin kısa bir zamanda darmadağınık olması kuvvetli bir ihtimal haline gelmiştir. İzmir, meşhur k f rbaz Kenan  ner ve k f rbaz partisine layık olduğu dersi vermiş bulunuyor.”

Muhalefetin sık sık uğradığı İzmir’e, iktidar partisi adına Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Nihat Erim 14 Temmuz 1949 tarihinde geldi. Nihat Erim’in İzmir’e gelişi herhangi bir şekilde *Demokrat İzmir* gazetesine yansımazken gazete; Halkevinde CHP’lilerle yapılan toplantıya basın mensuplarının alınmaması  zerine Nihat Erim’in bu hareketini İzmir halkının esefle kınadığını belirtti. Sonra da *“Halk Partisi’nin anlayışını bir kere daha ortaya koyan bu hadise memlekette h rriyet ve a ıklık havasına susayan vatandaşlara daha ne kadar zorluk ve geri zihniyetli olduğunu g stermiştir.”* yorumu ile değerlendirmede bulundu.⁴⁸³

Nihat Erim’in ardından 1949 yılında İzmir’e ziyarette bulunan siyasi karakter Celal Bayar’dı. *Demokrat İzmir* gazetesinin Celal Bayar’ın gelişi i in kullandığı manşet ise *“Halkımızın İktidar Partisi’ne Verdiği Cevap”* şeklinde oldu. Celal Bayar’ın karşılama t renini ayrıntılı bir şekilde anlatan gazete, İzmir halkının Bayar’a yoğun bir ilgi g sterdiğini belirtmektedir. Celal Bayar daha sonra  eşe me’ye gitti.⁴⁸⁴

1949 yılının Temmuz ayında bu defa İzmir’e gelen  nemli şahsiyet Cumhurbaşkanı İsmet İn n  idi. İn n ’ye ziyareti esnasında TBMM Başkanı ş kr  Sara oğlu, Bayındırlık Bakanı şevket Adalan eşlik etti.  eşe Karaburun tarafında yaşanan deprem nedeniyle b lgeyi ziyaret amacıyla gelen İsmet İn n ,  eşe me’ye gitmiş b lgedeki depremzedelere zararlarının karşılanacağı bilgisini vermişti. Daha sonra Urla, Seferihisar’ı ziyaret ederek halk ile temaslarda bulundu. İn n ’n n İzmir’de  arşıları kahvehaneleri gezmesi  zerine *Demokrat İzmir* gazetesi İsmet İn n ’n n se imler  ncesi halkın nabzını yoklamakta olduğu yorumunda bulunmuş ve İzmir halkının eğer deprem olmasaydı Cumhurbaşkanı’nın İzmir’e gelip

⁴⁸³ *Demokrat İzmir*, 15 Temmuz 1949.

⁴⁸⁴ *Demokrat İzmir*, 17-18 Temmuz 1949.

gelmeyeceğini merak ettiğini sayfasında yer vermişti. İzmir ziyareti sırasında Foça, Menemen, Alaçatı'yı ziyaret ettikten sonra Edremit'e geçti.⁴⁸⁵

İsmet İnönü'nün İzmir'e gelişi siyasiler çevresinde Cumhurbaşkanı olarak mı yoksa CHP Genel Başkanı olarak mı bu seyahate çıktığına yönelik soruların ortaya çıkmasına neden oldu. İsmet İnönü'nün deprem bölgesine ziyaret adı altında CHP Genel Başkanı sıfatı ile hareket ettiği düşüncesinde olan Demokrat Parti idarecileri 8 Ağustos 1949 tarihinde Çeşme'de Celal Bayar'ın evinde yapacakları DP Genel Kurulu toplantısını erkene aldılar ve İzmir'e geldiler. 5 Ağustos 1949 günü Refik Koraltan, Samed Ağaoğlu, Sıtkı Yırcalı, Hulusi Köymen İzmir'e geldi. Genel Kurul iç politikadaki son gelişmeleri halka anlatmak için 9 Ağustos günü Cumhuriyet Meydanı'nda miting yapma kararı aldı.⁴⁸⁶

"80 bin kişinin iştirakiyle yapılan muazzam Demokrat mitinginde İzmir kalbinin kiminle beraber olduğunu bir daha ispat etti" manşeti ile Demokrat Parti toplantısını veren *Demokrat İzmir* gazetesi miting havasını şu şekilde aktardı:⁴⁸⁷

"Caddeler, sokaklar, meydanlar ve her yer. Sonu gelmeyecekmiş gibi coşup taşan ve kabaran bir insan selinin müthiş istinatlarına uğramıştı. İzmir tarihi günlerinden birini yaşıyor. 9 Eylül mazi için ne kadar ehemmiyetli ise 9 Ağustos'ta istikbal için o derece kıymetli bir gün olarak hatırasını nesiller boyunca daima muhafaza edecektir." mitingte iç politika ile ilgili geniş açıklamalarda bulunan Celal Bayar, miting sonrasında Çeşme'ye döndü.

Demokratların İzmir'de yaptığı miting nedeniyle *Demokrat İzmir* gazetesindeki yazısında Samed Ağaoğlu şunları yazdı:⁴⁸⁸

"Millet çoğunluğunun itimat ve muhabbetine dayanan, milletin haklarını müdafaa etmek için tarihin en şerefli mücadelelerinden birisine atılmış olan Demokrat Parti ve onun idarecileri tam bir isabetle tertip ettikleri bu vaziyet karşısında o tarihi vazifelerini ifaya koşmaya tereddüt etmediler ve bütün Türk milleti ve cihan karşısında hakikatleri haykırarak, memlekette düşmanlık ve husumet

⁴⁸⁵ *Demokrat İzmir*, 2-3-4-5 Ağustos 1949.

⁴⁸⁶ *Demokrat İzmir*, 5-6 Ağustos 1949.

⁴⁸⁷ *Demokrat İzmir*, 10 Ağustos 1949.

⁴⁸⁸ Samed Ağaoğlu, "Son Mitingin İfade Ettiği Büyük Mana", *Demokrat İzmir*, 11 Ağustos 1949.

zehrinin asıl kimler tarafından akıtıldığını ispat ve ilan ettiler.”

Demokrat Parti Genel Kurul üyeleri İzmir’de bu gibi siyasi faaliyetler gösterirken İsmet İnönü’de Selçuk, İkiçeşmelik, Küçük Menderes, Bayındır, Ödemiş ilçelerini ziyaretlerde bulunarak halk ile görüşmeler yaptıktan sonra, 22 Ağustos 1949 tarihinde İzmir’den ayrıldı. İnönü’nün halk ile yaptığı bu temaslar Demokratlar tarafından İnönü’nün bir an önce Cumhurbaşkanı mı CHP Genel Başkanı mı olduğuna karar vermesine yönelik siyasi bir gündem oluşmasına neden oldu.⁴⁸⁹

İsmet İnönü’nün İzmir seyahati ile ilgili olarak *Demokrat İzmir* gazetesinde değerlendirmede bulunan Samed Ağaoğlu; İnönü’nün doğrudan doğruya hükümete ait meseleleri bir Cumhurbaşkanı olarak Başbakan lisanı ile konuşuyor olmasına vurgu yaptı ve şunları yazdı:⁴⁹⁰

“İnönü’nün bu son seyahatindeki beyanatları ile bir Anayasa buhranı doğmasına sebep olduğu aşikârdır ve bu bir an evvel izalesi zarureti vardır.”

İzmir’de bulunan Demokrat Partililer partinin Ege’deki durumunu değerlendirmek için DP İzmir Merkez Teşkilatında toplantı yaptı. Daha sonra Celal Bayar, 3 Eylül’de Ödemiş’in kurtuluşu ve aynı zamanda DP ilçe teşkilatının açılış törenine katıldı. Ödemiş’te konuşan Celal Bayar, İsmet İnönü’nün İzmir seyahati ile ilgili *“Demokratik olmayan rejimlerde, muhabbetle hürmet, korku ile riyanın mahsulüdür. İktidar Partisi’nin Başkanı tarafından Ege’de harcanan bunca gayret ve sözlerde samimiyetin eksikliğini gördüğümüzü açıkça ifade etmek mecburiyetindeyim”* sözleri ile düşüncelerini açıkladı.

Celal Bayar’ı Ödemiş’te dinlemeye gelen kalabalık *Demokrat İzmir* gazetesi sütunlarında şöyle betimlenmektedir:⁴⁹¹

“Genç ihtiyar kadın erkek gönüllerinde yurt sevgisi taşıyan ve bugün elde edemediği birçok haklarını iktidardan koparmak azmiyle yaşayan bütün vatandaşlar, Tek bir vücut halinde Celal Bayar’ı dinlemek için toplanmış bulunuyordu.”

⁴⁸⁹*Demokrat İzmir*, 7 -14 Ağustos 1949.

⁴⁹⁰Samed Ağaoğlu, “İ. İnönü Halk Arasında ve Bir Anayasa meselesi”, *Demokrat İzmir*, 3 Ağustos 1949.

⁴⁹¹*Demokrat İzmir*, 3-4 Eylül 1949.

Celal Bayar'ın İzmir'de bulunduğu süreçte İngiltere'nin Türkiye Büyükelçisi Sir Noel Charles'in İzmir'e gelmesi üzerine Celal Bayar tarafından Çeşme'deki evine davet edildi. Büyükelçi ile birlikte Celal Bayar, Adnan Menderes, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Ekrem Hayri Üstündağ hep birlikte yemek yemişti.⁴⁹²

İzmir'de bulunan Demokrat Parti mensupları 9 Eylül kutlamalarına katıldıktan sonra 11 Eylül 1949'da Torbalı, Tire, Bayındır ilçelerini ziyaretlerde bulundular ve ardından Celal Bayar 14 Eylül 1949 tarihinde İstanbul'a gitti.⁴⁹³

Genel seçime yaklaşan günlerde, Sümerbank Müessesesi tarafından İzmir Halkapınar'da kurulacak olan iplik fabrikasının temel atma törenine katılmak için Aydın'dan İzmir'e gelen Başbakan Şemseddin Günaltay, iki günlüğüne geldiği İzmir'de Halkevinde konuşma yapmış bir de basın toplantısı düzenleyerek gazetecilerin sorularını yanıtlamıştı.⁴⁹⁴

1950 yılının ilk günlerinde CHP İzmir İl Kongresine katılmak için İzmir'e gelen siyasi ise Devlet Bakanı Cemil Barlas idi.⁴⁹⁵ Demokrat Partili Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Refik Şevket İnce de 1950 yılının Ocak ayında *Demokrat İzmir* gazetesinin “*İzmir'in Tarihi Kongresi*” olarak manşet kullandığı DP İzmir İl Kongresine katılmak için İzmir'e gelmiştir.⁴⁹⁶

Demokrat İzmir gazetesine yansıyan siyasilerin İzmir gezilerine bakıldığında 14 Mayıs 1950 seçim kampanyalarında CHP ve DP kurucularının İzmir'e gelmediği bunun yerine il adaylarının seçim kampanyasını yönettiği görülmektedir. Bu doğrultuda Halide Edip Adivar Bornova'da halka seçim konuşması yapmıştır.⁴⁹⁷

1946-1950 yılları arasında siyasilerin İzmir ziyaretlerini incelediğimizde; CHP'nin Ege ve İzmir bölgesine önem göstermediği dikkat çekmektedir. Ancak Demokrat Parti'ye bakıldığında durumun çok daha farklı olduğu görülmektedir. Çünkü Demokrat Parti kuruluşundan itibaren Ege özellikle de İzmir'e ayrı bir hassasiyetle yaklaşmıştı. Bunu belirtilen yıllar içerisinde İzmir'e yapılan ziyaretler de

⁴⁹² *Demokrat İzmir*, 8 Eylül 1949.

⁴⁹³ *Demokrat İzmir*, 10-12-14 Eylül 1949.

⁴⁹⁴ *Demokrat İzmir*, 7-8 Kasım 1949.

⁴⁹⁵ *Demokrat İzmir*, 6 Ocak 1950.

⁴⁹⁶ *Demokrat İzmir*, 26-27-28-29 Ocak 1950.

⁴⁹⁷ *Demokrat İzmir*, 8 Mayıs 1950.

kanıtlar niteliktedir. Demokrat Parti, Ege bölgesine yaptığı sık ziyaretlerle hem halkın ilgi alakasını kazanmakta hem de nabız yoklaması yapmaktaydı. Ayrıca Demokrat Parti'nin iç politikada yaşanan olaylarda ve parti içindeki problemlerinde de hemen yönünü İzmir'e çevirerek halk ile temasa geçtiği görülmektedir. Aynı zamanda İzmir halkının Atatürk'e, Onun ilke ve inkılaplarına verdiği değerle bu durumda önem kazanmaktadır. Şöyle ki; İzmir halkının hassasiyet gösterdiği 10 Kasım Atatürk'ün ölüm yıl dönümünde *Demokratlar İzmir*'de törene katılmıştı. Yine 1946 yılında Fevzi Çakmak'ın Cumhuriyet Bayramı'na denk gelen ziyareti, 9 Eylül gibi yine İzmir için önemli olan tarihleri Demokrat Partililerin halk ile yakın temas kurma konusunda dikkate aldıkları yorumuna yer verilebilir.

IX- DEMOKRAT İZMİR SÜTUNLARINDAN 1950 YILI GENEL SEÇİMİ

9.1. Seçim Kanunu Değişikliği

Çok partili hayata geçiş sürecinde tek dereceli seçim sistemi uygulamasına 5 Haziran 1946 yılında geçilmiş olsa da bu seçim kanunu demokratik seçim uygulamaları için yeterli olmadı. İlerleyen süreçte seçim kanunu yine bir takım tadilatlar görse de hükümet muhalefeti bazı konularda memnun edememişti.⁴⁹⁸ Günaltay hükümetinin programında seçimlerin güvenli bir ortamda yapılması vaadi üzerine *Demokrat İzmir* gazetesi bu haberi yeni seçim kanunu hazırlıklarına başlanacağını işaretli olarak değerlendirip, halk iradesinin en iyi şekilde ortaya konması için yeni bir takım tedbirler alınacağına dikkat çekmekteydi.⁴⁹⁹

Günaltay Hükümetinin kurulmasının ardından yeni seçim çalışmaları başlatıldı.⁵⁰⁰ Günaltay hükümeti ilk olarak seçim çalışmalarına 11 kişilik İlim Heyeti kurarak başladı. İki Yargıtay (Temyiz Mahkemesi) ikisi Danıştay (Devlet Şurası) dördü üniversitelerden üç tanesi de barolardan oluşan 11 kişilik heyet çalışmalarına başladı. Heyetin başkanlığına da Yargıtay Başkanı Halil Özyörük getirildi.

⁴⁹⁸Giritlioğlu, **a.g.e.**, s.235.

⁴⁹⁹**Demokrat İzmir**, 14 Ocak 1946

⁵⁰⁰Burhan, **a.g.t.**, s.134.

Hükümetin seçim kanunu için yürüttüğü dikkate değer çalışmalardan biri de muhalefet partilerinden seçim kanunu adına fikir ve tekliflerini öngören rapor hazırlamaları idi. Bir diğeri ise 1877'den beri kanunlaştırılan seçim kanunlarının incelenmesi oldu. Ayrıca Fransa, Belçika, Sovyet Rusya, Yunanistan, İtalya, İsveç gibi ülkelerin seçim kanunları incelenmiş ve yine bu süreçte Fransa eski Başkanlarından Paul Boncour, Belçikalı Vabdenbuleke, İngiliz uzman Lord Natham gibi isimlerle yazılı görüşmeler yapılarak, bu kişilerin öneri ve eleştirileri dikkate alınmıştır.⁵⁰¹ Hükümetin demokratik bir seçim kanunu çalışmalarını başlatmasının ardından gazetenin bu haberlere yorumu “*DP hedeflerine ulaşmak üzeredir*” şeklinde oldu.⁵⁰² *Demokrat İzmir*'in “*Ankara'da hadiseler süratle ve iyiye doğru inkişaf ediyor*” başlıklı bir başka haberinde, yeni hükümetin demokrasi adına attığı adımların siyasi çevrelerce memnuniyetle karşılandığına yer verildi. Tasarı üzerindeki çalışmaların oyalama ve zaman kazanma taktiklerinden uzak olduğunun vurgusu yapılarak güven verici adımlarla ilerleyen bir tasarı çalışması sürdürüldüğüne dikkat çekildi.⁵⁰³

Seçim kanununa yönelik çalışmaların başladığı sırada Mithat Perin konuyla ilgili değerlendirmelere yer vererek, 1946 yılından beri seçim kanununda düzenlemelerin yapıldığını belirtti. Üçüncü tadilatını yaşayan seçim kanununun demokratik şartlara uydurulabilmesi için hiçbir baskı ve etki altında kalınmadan hazırlanması gerektiğini ifade etti. Demokratik şartlarda hazırlanacak bir seçim kanunu, uzun süredir yoksulluklarla boğuşan ve demokrasi kalıbı içerisinde halkın güvenini kaybetmiş olan CHP'nin yeniden halka güven aşılayabilmesinin yollarından biri olarak görülmeliydi. Ayrıca Mithat Perin, kanunun düzenlenmesini ülke içinde huzurun ve güvenliğin sağlanması adına şart olarak ileri sürüyordu.⁵⁰⁴

Demokrat Parti, hükümetin isteği üzerine hazırladığı seçim kanunu hakkındaki görüşünü 23 Ekim 1949 günü İlmi Heyet'e sundu. DP'nin seçim kanunundan beklentisi 50.000 nüfusa 1 milletvekili verilmesi ve milletvekili

⁵⁰¹ Uran, a.g.e., s.552.; Giritlioğlu, a.g.e., s.236.

⁵⁰² *Demokrat İzmir*, 20 Şubat 1949.

⁵⁰³ *Demokrat İzmir*, 17 Şubat 1949.

⁵⁰⁴ “Mithat Perin, Tadil Tezgâhındaki İki Kanun”, *Demokrat İzmir*, 21 Şubat 1949.

sayısının 366 olarak belirlenmesi, belediye ve idare amirlerden oluşan seçim görevlilerinin şüphe yaratacağı gerekçesiyle adli teminat istemekteydi. DP nispi ya da çoğunluk sistemi ile ilgili fikirlerini daha sonraki süreçte açıklayacağını ifade etmişti.⁵⁰⁵ DP'nin seçim kanunu hakkındaki görüşlerini ilmi heyete sunmasının ardından gazete raporu demokrasi sürecinde önemli bir belge olarak değerlendirdi. Ayrıca gazete, bu tasarı ile Demokrat Parti'nin ne kadar vatansever bir parti olduğunu göstermiş olduğunu düşünmektedir.⁵⁰⁶

Demokrat Parti'nin komisyona sunduğu seçim raporunun ardından, 1946'dan beri yaşanan süreci ele alan Mithat Perin, seçim kanununda gelinen süreçte muhalefetin ülkede demokratik uygulamaların gerçekleşmesi için çok çaba harcadığını ancak Günaltay Hükümetinin kurulmasına kadarki süreçte muhalefeti ciddiye alan bir hükümetin gelmemiş olduğuna değinerek, Günaltay hükümeti ile ılımlı ve demokratik şartlarda ilerleyebildiklerinin altını çizdi. Geçmişte muhalefetin mitingler ve toplantılar düzenleyerek halk ile kurduğu temasın sürekli olarak hükümet tarafından engellenmek istediğine dikkat çekerek, artık eski günlerin Günaltay hükümeti ile geride bırakıldığını ifade etti. Yeni hükümetin varlığı ile ülkede ümitvari günlerin yaşandığını belirten Mithat Perin, 1950 seçimlerine kadar kanunun yasallaşması durumunda iktidarın el değiştireceği yorumuna yer verdi.⁵⁰⁷

Demokrat Parti İzmir İl İdare Kurulu, halkın seçim kanunu hakkında düşüncelerini öğrenmek için Ankara Palas Oteli'nde bir toplantı düzenledi. *Demokrat İzmir* gazetesinin “*Vatandaş seçim kanunu hakkında ne düşünüyor*” manşetini kullanarak okuyucuya sunduğu haberde, halkın duygu ve düşüncelerine önem verilerek böyle bir toplantının düzenlendiği bilgisini paylaştı. Ayrıca şimdiye kadar böyle bir toplantıyı hiçbir siyasi partinin yapmamış olmasına dikkat çekerek, halkın düşüncelerine değer veren DP'nin bu tutumunun memnuniyetle karşılandığını açıkladı.⁵⁰⁸

⁵⁰⁵ Albayrak, a.g.e., s.364.; **Demokrat İzmir**, 31 Ekim 1949.

⁵⁰⁶ Samet Ağaoğlu, “Demokrat Partinin İlmi Heyete Cevabı”, **Demokrat İzmir**, 15 Ekim 1949.

⁵⁰⁷ Mithat Perin, “Ümit Dolu Günler Geçiriyoruz”, **Demokrat İzmir**, 18 Ocak 1949.

⁵⁰⁸ **Demokrat İzmir**, 14 Nisan 1949.

1 Kasım 1949 günü TBMM açılışında konuşan İsmet İnönü, CHP içinde önem taşıyan seçim kanunu üzerine şu ifadelerde bulundu:⁵⁰⁹ *“İyi niyet sahibi fakat vesveseli vatandaşların yüreğine dahi seçimde hile imkânı olmadığı inancı yerleştirilmelidir. Seçimde zor kullanma ihtimali kesin olarak önlenmelidir. Haksızlığa karşı müdafaa kisvesi altında vatandaşın kendisi hakkı yerin getirmeye kalkması memleketin haline atisini karanlık ve kanlı ihtimallere götürebileceğine Büyük Meclis'in dikkatini çekmek vazifemdir.”*

İnönü'nün bu konuşmasında hiçbir şüphe olmaksızın seçimlerin güvenli ortamda yapılacağı arzusunun yanı sıra DP'nin Milli Tesevüt Ant'ına karşı da kırgın olduğu gözlemlenmektedir. Muhalefet lideri Celal Bayar ise Manisa gezisi sırasında seçim kanunu ile ilgili dikkat çekici sözlere yer vererek, *“davamız bir kişinin, bir zümrenin davası değildir, bu Türk milletinin gözünü kırpmadan ele aldığı davadır”* diyen Bayar, Alaşehir ve Kula'da da konuşmalar yaparak, *“...seçim kanunu partilerin malı değildir. Seçim kanununun girintili ve çıkıntılı noktalarından istifade ederek iktidarda kalıyorlarsa milletin hakkına tecavüz etmiş sayılırlar. Seçim kanunu DP'nin bile iktidarda mihlanıp kalması için bir alet vasıta olmayacaktır... Seçim işleri halledilmedikçe demokrasi kökleşemez”* diyordu.⁵¹⁰

İlmi Heyet, iki buçuk aylık çalışmanın ardından 2 Aralık 1949 günü raporu tamamlayarak başbakanlığa yeni seçim kanunu tasarısını sundu. Taslakta; hâkimlerin gözetim ve denetimi kabul edilirken, bütün seçim konuları Yüksek Seçim Mahkemesi'ne veriliyor ancak son karar Meclis'e bırakılıyordu.⁵¹¹ Bunun yanı sıra CHP Meclis Grubu'nun 6 Aralık 1949 tarihli toplantısında da *“adli teminat”* ilke olarak kabul edildi.⁵¹² Daha sonra tasarı TBMM Başkanlığına sunuldu. Başkanlıkta tasarıyı 28 kişiden oluşan bir komisyona sevk etti. Geçici komisyonda görüşülen tasarı ilk etapta 13 kişi tarafından kabul görürken, 15 kişinin itirazı nedeniyle bazı maddelerde değişiklikler yapıldı.⁵¹³ Komisyon tarafından yapılan değişikliklerle

⁵⁰⁹ Ali Rıza Cihan, **İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No.57, C.II. Ankara, 1993, s.88.

⁵¹⁰ **Demokrat İzmir**, 31 Ekim, 2 Kasım 1949.; **Zafer**, 3 Kasım 1949.

⁵¹¹ Goloğlu, **Demokrasiye...**, s.291.

⁵¹² İnan, **a.g.e.**, s.407.; Yeşil, **a.g.e.**, s.150.; **Demokrat İzmir**, 9 Mart 1950.

⁵¹³ Giritlioğlu, **a.g.e.**, s.236.; **Demokrat İzmir**, 22 Aralık 1949.

“çoğunluk ilkesi” nin yer alması sağlanmış ve Yüksek Seçim Mahkemesi’nin ismi Yüksek Seçim Kurulu (YSK) olarak değiştirilip, YSK ara mercii haline getirilerek son karar Meclis’e bırakılmıştı.⁵¹⁴ Komisyonun 28 üyesinden 13’ü kabul 1’i red 8’i bazı maddelere muhalif ve 6 üyeninse oy kullanmadığı değişikliğin ardından komisyonun 2 Şubat 1950 günü sunduğu raporda; seçimlerin “tek dereceli, eşit, gizli oy ile serbest ve dürüst” yapılması esasına dayanması isteniyordu.⁵¹⁵

Celal Bayar tasarı hakkındaki düşüncelerini 22 Aralık tarihli Meclis’teki konuşmasında şöyle ifade etti; “*Bu tasarı demokrasi yolunda atılmış bir adım teşkil ediyor. Memleketin senelerden beri ıstırabını çektiği siyasi emniyet buhranının izalesinde bunun ne büyük ehemmiyeti olduğunu izaha lüzum yoktur*”⁵¹⁶

Geçici komisyonun çalışmalarını tamamlamasının ardından yeni seçim tasarısı 7 Şubat 1950 günü TBMM gündemine geldi. Tasarı hakkında eleştiri getirenlerden biri de Millet Partili Osman Nuri Köni idi. Köni, ordu mensuplarının seçim haklarından mahrum bırakılmasını anayasaya aykırı buldu. Yine Millet Partisi’nden olan Ahmet Tahtakılıç tasarı hakkında; milletvekili seçim tutanaklarının hâkimlerce onaylanmasını, nispi temsilin ya da bölge usulünün sağlanmasını, Parti başkanı ile Cumhurbaşkanlığının ayrılmasını, Halkevlerinin bağımsız hale getirilmesini ve devlet radyosunun iktidarın denetiminden çıkarılmasına yönelik eleştirilere yer verdi.⁵¹⁷ Demokrat Parti’nin tasarı hakkındaki eleştirileri ise YSK yerine Yüksek Seçim Mahkemelerinin kurulması gerektiği olsa da bu teklif onay görmedi. Demokratik ortamda gerçekleşen tasarının Meclis görüşmelerinin ardından 5545 sayılı kanun 16 Şubat 1950 günü 336 kabul 10 red oya karşılık onaylandı.⁵¹⁸

⁵¹⁴İnan, a.g.e., s.416.; **Demokrat İzmir**, 24 Ocak 1950.

⁵¹⁵A.g.e., s.416.; Goloğlu, **Demokrasiye...**, s.292.

⁵¹⁶**Aydın Tarihi**, No:193, Aralık 1946, s.56.; İsmail Arar, **İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi(1945-1950)**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1958, s.156.

⁵¹⁷**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, C. 24, Bileşim: 40, (7 Şubat 1950), ss.154-172.

⁵¹⁸“Milletvekilleri Seçimi Kanunu”, Kanun No: 5545, Kabul tarihi: 16.2.1950, **Resmi Gazete**, (21.02.1950.) S.7438; **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, Cilt: 24, Bileşim: 48, (16 Şubat 1950), s. 751.; **Demokrat İzmir**, 17 Şubat 1950.

Yeni seçim kanununun öngördüğü seçim; seçimlerin tek dereceli ve çoğunluk usulünce eşit, genel, güvenli ve gizli sayım açık tasnif yöntemine göre yapılmasını öngörüyordu. Aynı zamanda yasa, partilere seçim sürecinde devlet radyosunu kullanma hakkı tanımaktaydı.⁵¹⁹

9.2. Seçime Giden Süreç ve İzmir Kamuoyu

Samet Ağaoğlu, *Demokrat İzmir* gazetesinde “Seçimlere Gidiyoruz” adı altında yayınladığı makalesinde, 1946 yılından beri Türk halkının demokratik sürece geçebilmek için “doğum sancısı” çektiğini ifade etti. İdareyi elden bırakmak istemeyenlere karşı verilen mücadelenin sonuna gelindiğini söyleyen Ağaoğlu, demokratik bir seçim kanunu için kahramanca mücadele eden halkın artık zaferine ulaşmış olduğunu belirtti.⁵²⁰ 5545 sayılı kanunun⁵²¹ kabul edilmesi ile 1946 yılından beri iktidar muhalefet arasında seçim kanunu üzerine devam eden problem aşılmış oldu. Aynı zamanda bu kanun ile bütün partilerin eşitliği sağlanarak hiçbir partinin ve milletin aklında şüphe uyandırmayacak demokratik ortamın oluşturulması yönelik zemin hazırlandı.

Çok partili hayata geçiş sürecinin başlamasından itibaren birçok polemige neden olan seçim kanunu, uzun bir sürenin sonunda, partilerin anlaşmasıyla 16 Şubat 1950 tarihinde yeni halini aldı.⁵²²

Seçim kanununun yasallaşmasının ardından CHP Meclis Grubu seçimlerin 14 Mayıs 1950 günü yapılmasına karar verdi. Bu kararın sonrasında 24 Mart 1950 günü TBMM kendini fesh etti.⁵²³ Seçimlerin yenilenmesi kararının alınmasından sonra

⁵¹⁹ Ülkü Varlık- Banu Ören, **Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler**, Der Yayınevi, İstanbul, 2001, s.89.

⁵²⁰ Samet Ağaoğlu, “Seçimlere Gidiyoruz”, **Demokrat İzmir**, 12 Şubat 1950.

⁵²¹ “Yeni hazırlanan seçim kanunu ile 1946 yılı seçimlerinde yaşanan olayların tekrar yaşanmaması için seçimin tek dereceli çoğunluk esasına göre gizli oy açık sayım ve adli teminatlarla göre yapılmasına karar verildi.”, Fevzi Çakmak, **Bursa Yerelinde Cumhuriyet Halk Partisi**, Nilüfer Belediyesi, Bursa, 2014, s.158.

⁵²² Tarhan Erdem, **Anayasalar ve Seçim Kanunları 1876-1982**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1982, ss.200-237.; Saim Sezen, **Seçim ve Demokrasi**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1994, s.242.; Fuat Aleskerow, Hasan Ersel, Yavuz Sabuncu, **Seçimden Koalisyon**, Yapı Kredi yayınları, İstanbul, 1999, s.183.

⁵²³ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, Cilt: 25, Bileşim: 72, (24 Mart 1950), s.1048.; Süleyman Güngör, “14 Mayıs 1950 Genel Seçimleri ve CHP’de Bunalım”, **Süleyman Demirel Üniversitesi**

ülke genelinde tüm partiler seçim çalışmalarını başlattı. Ülke gündeminde önemli yer bulan 1950 genel seçimleri Türk siyasi tarihinin dikkate değer dönüm noktalarından biridir. Bunun nedeni ise 1950 genel seçimleri ile tek parti sürecinden beri ülke idaresini elinde bulunduran CHP iktidarının el değiştirerek Demokrat Parti'ye geçmesidir.⁵²⁴

Yeni seçim kanunu birçok alanda özgürlükler getirmekteydi. Ancak bu kanunun yasallaşmasından seçimlerin yenilenmesine kadar geçen süreçte CHP'nin tutumu ve DP'nin buna karşı aldığı tavrı *Demokrat İzmir* gazetesinin sayfalarında net bir şekilde görebiliriz. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1950 seçimlerini elde etmeye yönelik bir takım çalışmaları olduğunu ifade eden gazete şu başlıklar altında bu çalışmaların sıralamasını yaptı:

1. Muhalif gazetelere susturma politikasına gitmek
2. Seçim bölgelerine görevliler gönderilerek halkın gözünü korkutmak, yolsuzluk ve kanunsuzluk durumlarını kanuni işlem başlatılmasında engel olarak bu tür olayların üstünü örtmek
3. İdari baskının geçersiz olduğu yerlerde iktisadi baskı uygulamak
4. Servet ve nüfus sahibi insanlara taviz ve vaatlerde bulunarak daha büyük kalabalığın oyunu alabilmek
5. Muhalif partiler arasına anlaşmazlıklar sokarak ve bu partilerin cephe almalarını engellemek
6. Muhalefeti partileri arasında muvazaa istinadları çıkararak millet karşısında bunların itibarını sarsmak
7. CHP Genel Başkanı ile Hükümet başkanı ve üyelerinin arasının iyi olduğu fikrini yaratarak halkta nabız yoklaması yapmak⁵²⁵

CHP milletvekillerinin bu hareketlerini “*telaş*” olarak gören gazete, CHP milletvekilleri için “*yıllardan beri milletvekilliği rahatına alışmış olanlar postu*

Sosyal Bilimler Dergisi, S.21, Mayıs 2010, s.194.; **Demokrat İzmir**, 15 Mart 1950, **Demokrat İzmir**, 25 Mart 1950.

⁵²⁴ Şirin Tekeli, “Cumhuriyet Döneminde Seçimler”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 7, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 1812.

⁵²⁵ **Demokrat İzmir**, 6 Aralık 1949.

*ellerinin altından kaçırmamaya gayret etmektedir” yorumunda bulundu.*⁵²⁶ İktidar partisinin kendi güvenliğini garanti altına almak için muhalefeti parçalama girişimlerinde bulunduğunu ifade etti. DP içinde anlaşmazlık varmış gibi gösterme çabalarının varlığını belirten gazete, bütün bunların muhalefeti parçalamak amacıyla yapıldığını ifade etti. Ayrıca CHP’nin, DP’nin İzmir Merkez Teşkilatı üyelerinin çoğunun işçi olması sebebiyle, İzmir Halkapınar’da kurulacak bir fabrikayla, işçilerinin büyük bir kısmından oluşan bir işçi partisi kurma hedefinin olduğunu belirtti. Cumhuriyet Halk Partisi’nin bu hareketini değerlendiren gazete *“onlar sizlerden değil, bizlerden”* diyerek *“burada iş yok başka kapıya müracaat”* sözleriyle CHP’nin boşuna çabaladığını, CHP’nin iktidar devrinin çok kısa zamanda sona ereceğini vurguladı.⁵²⁷

Demokrat İzmir gazetesinin CHP’nin seçim propagandalarına hızlı bir şekilde başlamış olduğunu belirttiği bir başka sayısında verdiği bir haber CHP’nin düşman politikası izlediğini CHP İl Müfettişi Hikmet Fuat’ın Siirt’in bir köyünde yaptığı toplantıda söylediği şu sözlerle ortaya koyuyordu: ⁵²⁸ *“CHP demek Hükümet demektir... Biz nasıl en büyük düşmanımız Rusya’ya karşı cephe alıyorsak önümüzdeki seçimde de DP’lilere karşı aynı cepheyi alacağız.”*

CHP’nin bu yönde girişimlerinin ardından Fuat Köprülü’nün bu konu üzerine Ankara’da bir bucak kongresinde yapmış olduğu konuşma önem taşımaktadır. Köprülü; hukuki yollarla şimdiye kadar bir seçim yapılmadığı için CHP’nin böyle bir endişeye kapılmasını normal olarak değerlendirmişti. Tek parti zihniyetini ortadan kaldırmak için yapılan tüm çabalara rağmen hala bu zihniyetin devam ettirilmek istenmesine anlam veremediğini vurguladıktan sonra, Türk halkının desteği ile bu zihniyetin ortadan kalkacağını açıkladı.⁵²⁹

Seçimlerin hangi tarihte yapılacağını belli olmasından sonra da yine iki parti arasındaki polemikler devam etti. Ülke genelinde bazı tazyik haberlerinin yer alması üzerine bu konu ile ilgili değerlendirmede bulunan Samet Ağaoğlu, tazyik haberlerini

⁵²⁶ *Demokrat İzmir*, 16 Aralık 1949.

⁵²⁷ Osman Kapani, “CHP’nin Yeni Bir Tertibi”, *Demokrat İzmir*, 21 Aralık 1949.

⁵²⁸ *Demokrat İzmir*, 28 Aralık 1949.

⁵²⁹ *Demokrat İzmir*, 31 Aralık 1949.

ilk olarak seçim kanununun tam olarak idrak edilemeyişi olarak yorumladı. Aksi takdirde bu baskının devam etmesi durumunda halkın 1950 seçimlerinden de şüphe duyacağını, halkın dört yıldan beri vermiş olduğu demokrasi mücadelesinin meyvesini aldığını, bu seçim kanunu ile sükûnet ve huzur içinde seçime gitmek istediğini ortaya koydu. Uzun süren emek ve çaba sayesinde seçim kanununun yasallaşmasının ardından hala böyle bir zihniyetin varlığını ülke ve insanlık için altından kalkılamaz bir sorumluluk olarak yorumladı.⁵³⁰

Demokrat İzmir gazetesinin sütunlarına yansıyan haber bu defa Manisa'dan geldi. CHP'nin Manisa'da arazisi olmayan vatandaşlara arazi vaatlerinde bulunduğunu, kredisiz vatandaşlara zirai kredisi temin edeceklerine yönelik telkinler yaptıklarını ancak halkın bunları kulak asmadığı duyuruldu.⁵³¹

Bu tür haberlerin yorumunu yapan Osman Kapani, iktidarın şimdiye kadar “sarı çizmeliler... basit giyimliler” olarak nitelediği Türk köylüsünü görmezden geldiklerini söylüyordu. Artık halkın hür iradesinin önemli olduğu bir döneme girildiğini ve bu nedenle CHP için yine sadece oy amaçlı Türk köylüsünün önemli hale geldiğini vurguladı. CHP'nin halk tabakasına inemeyen bir parti olduğunu vurgulayarak, aksine CHP'nin “müteğallibe” sınıfına dayandığını ve bunu da herkesin bildiğini belirterek “*bu toprakların hakiki sahibi ve efendisi olduğunu ispat etmek için köylü vatandaş reyi ile CHP'yi iktidardan uzaklaştırmak kararını çoktan vermiştir*” diyerek makalesini tamamladı.⁵³²

Cumhuriyet Halk Partisi'nin muhalefeti şiddetle ilişkilendiren suçlamalarına cevap veren Celal Bayar, seçim kanununun değiştiğini ancak CHP zihniyetinin hala değişmemiş olduğunu belirtti. 1946 yılında yaşanan şiddet ve yolsuzluklara tekrar izin vermeyeceğiz dediğimizde “*demokratlar şiddet kullanıyor*” dediklerini, ülkenin sükûnete ihtiyacı olduğunu herkesten iyi bildiklerini ifade etti.⁵³³

⁵³⁰ Samet Ağaoğlu, “Bazı Tazyik Haberleri”, **Demokrat İzmir**, 5 Mart 1950.

⁵³¹ **Demokrat İzmir**, 7 Mart 1950.

⁵³² Osman Kapani, “Köylü Vatandaşın Reyini Demokrat Parti'dedir”, **Demokrat İzmir**, 9 Şubat 1950.

⁵³³ **Demokrat İzmir**, 1 Nisan 1950.

Demokrat İzmir gazetesinin köşesinde 1950 yılının niçin önemli olduğunu ele alan Mithat Perin, niçin sorusunun cevabına uygun koşulların ancak 1950’de sağlanabildiği şeklinde verdi. Seçim sürecini “*çetin bir imtihan yılı*” olarak yorumlayan yazar, “*Bize bugün programsızlık istinad edenlerin, ellerindeki programa rağmen memleketin nasıl kuşa çevirdiklerini ve keşmekeşe sürüklediklerini gösterecek ve millet olarak ancak namuslu bir seçimle ulaşabileceğimiz iktidarda memleketin ve milletin hayrına neler yapılabileceğini ispat edeceğiz. Müfritlerin demokrasiyi boğmak inatları 1950den öteye gitmeyecektir. 1950 hesaplaşma yılıdır*”⁵³⁴ diyerek, 1950 seçimleri ile iktidarın el değiştireceğini iddia etti.

Seçim çalışmaları özellikle CHP ve DP arasında çetin geçmişti. Cumhuriyet Halk Partisi, iktidarı yıllardır elinde bulundurmasının verdiği gücün yanı sıra ekonomik olarak Demokrat Parti’den üstündü. Demokrat Parti’nin durumu CHP’nin ki gibi olmasa da, basından büyük destek görmekteydi.⁵³⁵

Partilerin seçimler sürecinde ilgilendikleri ilk işlerden biri aday listelerinin hazırlanması idi. Bu dönemde CHP’nin içinde bir takım istifalar yaşandı. Ali Fuat Cebesoy “*memleketime karşı görevimi daha iyi yapabilmek için bağımsızlığımı elime aldım*” diyerek CHP’den ayrıldı. Yine CHP için önemli bir karakter olan Halil Özyörük partisinden ayrılarak, DP’den adaylığını koyacağını açıkladı. Sinan Tekelioğlu, Refet Bele gibi isimlerde CHP’den istifa etti.⁵³⁶ Bu istifalar sonrasında hazırlanan CHP’nin aday listeleri, 24 Nisan’da kamuoyuna duyuruldu.

⁵³⁴ Mithat Perin, “1950”, *Demokrat İzmir*, 4 Şubat 1949.

⁵³⁵ Goloğlu, *Demokrasiye...*, s.304.

⁵³⁶ Giritlioğlu, *a.g.e.*, s.231.; Erer, *Türkiye’de Parti...*, s.268.

CHP'nin İzmir Milletvekili Adayları:⁵³⁷	
Şevket Adalan	Bayındırlık Bakanı
Münir Birscl	İşletmeler Bakanı
Sırrı Day	Trabzon Milletvekili
Sedad Dikmen	İzmir Milletvekili
Said Odyak	İzmir Milletvekili
Dr. Kamran Örs	İzmir Milletvekili
Şükrü Saraçoğlu	İzmir Milletvekili
Şükrü Birgili	Avukat
Nazif Çağatay	Avukat
Orhan Rahmi Gökçe	Anadolu gazetesi yazı işleri müdürü
Hüseyin Kavalalı	Tüccar
Hüseyin Leblebicioğlu	İzmir Belediye Başkanı
Mehmed Orhon	CHP Divanı Üyesi
Cemal Özbek	Tütün İşçileri Sendika Başkanı
Şerif Remzi Reyent	Tüccar
Mustafa Yazıcı	Çiftçi
Şehime Yunus	Eski Milletvekillerinden

Tablo 12:Cumhuriyet Halk Partisi'nin 14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde İzmir Milletvekili Adayları

Millet Partisi'nin 1950 yılı seçimlerine gittiği sürece baktığımızda, partinin bu dönemde yaprak dökümü yaşadığı söylenebilir. En büyük sıkıntıyı yaşamasının nedeni ise Cumhuriyet'inönemli simalarından olan Fevzi Çakmak'ın vefat etmesidir. Yine partide önemli yeri olan ve parti kurucularından Kenan Öner'de hayatını kaybetmiştir. Öte yandan parti kurucularından Sadık Aldoğan'ın dokunulmazlığı kaldırılarak tutuklanmıştır. Bu nedenle partinin kemik kadrosunda yaşanan bu eksilmeler, partinin bütün yükünü Osman Bölükbaşı, Genel Başkan Hikmet Bayur ve

⁵³⁷ **Cumhuriyet**, 23 Nisan 1950.;**Anadolu**, 23 Nisan 1950.

Ahmet Tahtakılıç çekmiştir⁵³⁸. Bu şartlarda 22 ilde seçime girebilen partinin İzmir milletvekili adayları şu şekildedir:

Millet Partisi İzmir Milletvekili Adayları:⁵³⁹	
Mustafa Kentli	Doktor
Süleyman Külçe	Muharrir, Hesap Mütahassısı
Rasim Ali Ülgen	Profesör Doktor
Rasim Aktoğu	Emekli Korgeneral
Harun İlmen	Gemi İnşaat Yüksek Mühendisi
Ziya Nebioğlu	Yüksek Mimar
Rıfat Pullukçu	Ziraat Aletleri Fabrikatörü
Bayan Tomris Tümer	Yüksek Ziraat Mühendisi
Nihad Kürşad	Siyasi Muharrir
İhsan Pınar	Vergiler Temyiz Komisyonu Başkanı,
Vasıf Kısmetli	Avukat
Mustafa Çelebi	Tüccar
Şahin Lâçin	Afyon Milletvekili
Suphi Batur	Sinop Milletvekili
Enver Kök	Sinop Milletvekili
Bahaeddin Öğüten	Edirne Milletvekili
Ahmed Seyhan	Avukat

Tablo 13: Millet Partisi'nin 14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde İzmir Milletvekili Adayları

⁵³⁸ Erer, *Türkiye'de Parti...*, s.308.

⁵³⁹ *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1950.; *Anadolu*, 24 Nisan 1950.

Demokrat Parti'nin seçim sürecinde sürekli gelişmekte olduğu gözlenmektedir. Ancak parti yine de bir takım sarsıntılar geçirdi. Şöyle ki; İstanbul il teşkilatının bazı üyeleri seçime yakın bir zaman kala istifasını verince, parti yeniden yeni bir müteşebbis heyeti kurmak zorunda kaldı. Fakat kısa süreli bir bocalama sonrasında Demokrat Parti, yurt geneline yayılarak İsmet İnönü ve CHP'nin konuşmalarına sıklıkla karşılık verdi. DP adına önem taşıyan bir diğer konu ise CHP'nin önemli şahsiyetlerinden olan Ali Fuat Cebesoy ve Halil Özyörük gibi isimlerin DP'den adaylığını koymuş olmasıydı.⁵⁴⁰ Demokrat Parti, aday listesini 26 Nisan 1950 günü halka duyurdu. Demokrat Parti İzmir Milletvekili adayları şunlardı:⁵⁴¹

Demokrat Parti İzmir Milletvekili Adayları	
Halide Edip Adıvar	İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Profesörlerinden
Mehmet Aydemir	Eski Milletvekillerinden Çiftçi
Cihat Baban	Milletvekili, Başmuhabir
Avni Başman	M.E. B. Müfettişi
Behzat Bilgin	Yeni Asır Gazetesi Başmuhabirlerinden
Muhittin Erener	Avukat
Sadık Giz	Tüccar
Tarık Gürerk	Ziraat Bankası Bölge Müdür
Refik Şevket İnce	Eski Adalet Bakanı. Avukat
Necdet İncekara	Eczacı
Osman Kapani	Avukat
Vasfi Menteş	Eski Elçilerden
Halil Özyörük	Yargıtay Birinci Başkanı

⁵⁴⁰ Fersoy, **a.g.e.**, ss.245-246.

⁵⁴¹ **Demokrat İzmir**, 10 Mayıs 1950.,**Anadolu**, 23 Nisan 1950.

Abidin Tekön	İşçi Sendikaları Başkanlarından
Cemal Tunca	Milletvekili
Ekrem Hayri Üstündağ	Dr., DP. İzmir İl Başkanı
Zühti Hilmi Velibeşe	Avukat. DP. Yüksek Haysiyet Divanı Üyesi

Tablo 14: Demokrat Parti'nin 14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde İzmir Milletvekili Adayları

DP'nin aday listelerini yayınladıktan sonra, Cumhuriyet Halk Partisi'nin endişeye kapıldığını belirten Hürrem Kubat, "*CHP Korkmakta Halklıdır*" başlığı altında kaleme aldığı yazısında, CHP'nin eski seçim yasasıyla daha önce yapılan seçimleri kazandıklarını ancak yeni kanunla artık iktidar partisinin hile imkânının kalmadığını ifade etti. Demokrat Parti'nin güçlü bir aday listesiyle iktidarın karşısına çıktığını belirten yazar, korktuklarının başlarına geleceğini ve iktidarı kaybedeceklerini yazdı. 1946 yılında manevi iktidar sahibi olan Demokrat Parti'nin 1950 seçimleri ile fiili olarak iktidar sahibi olacağına vurgu yaptı.⁵⁴²

Cumhuriyet Halk Partisi, 1950 seçimlerinde kampanyasını İsmet İnönü üzerinden şekillendirmeyi tercih etti. İnönü'nün kampanyalar boyunca işlediği konular muhalefetin şiddet politikası, dış politika ve muhalefetin tecrübesizliği idi.⁵⁴³ İsmet İnönü'nün miting takvimi Polatlı nutku ile başladı.⁵⁴⁴ Konya'daki konuşmasında ülkedeki sükûnet ortamının devam edebilmesi için muhalefetin millî husumet andından vazgeçmesi gerektiğini ifade eden İnönü'nün bu konuşmasına *Demokrat İzmir* gazetesi "*Cumhurbaşkanı Konya'da yaptığı son konuşmada, muhalefet partilerine yeni nasihatlerde bulundu*" yorumu ile sayfasında yer verdi.⁵⁴⁵

İsmet İnönü'nün İzmir'de seçim nutkunu yapacağı tarih yaklaştığında *Demokrat İzmir* köşe yazarı Hürrem Kubat bir makale kaleme alarak CHP'yi eleştirdi. İktidarda çeyrek asır kalan ve bu süreçte yapması gereken işlerin %90'nını

⁵⁴² Hürrem Kubat, "CHP Korkmakta Halklıdır" **Demokrat İzmir**, 28 Nisan 1950.

⁵⁴³ Albayrak, **a.g.e.**, s.165.

⁵⁴⁴ "30 Mart Malatya, 31 Mart Diyarbakır ve Elazığ, 1 Nisan Gaziantep ve Maraş, 2 Nisan Adana ve Mersin, 4 Nisan Konya, 4 Mayıs İzmir, 5 Mayıs Manisa ve Balıkesir, 6 Mayıs Biga, 7 Mayıs Bursa, 8 Mayıs İzmit, 9 Mayıs İstanbul", Güngör, **a.g.m.**, s.197.

⁵⁴⁵ **Demokrat İzmir**, 4 Nisan 1950.; Goloğlu, **Demokrasiye...**, s.305.

ve en önemlilerini yapmamış olan bir partinin, tekrar dört sene daha ülke idaresine talip olarak oy istemesini yersiz buldu. Maddi menfaatlerine sınıksız bağlanmış olan bir partiye, eski ülke durumunun dört sene daha devamlılığını sağlayacak insanların kalmadığına vurgu yapan yazar, CHP'ye karşı oluşan tepkinin sadece İzmir'de değil tüm yurt genelinde hâkim olduğunu ortaya koyuyordu. CHP'nin bütün ülkeye olduğu gibi İzmir ve Ege'yi de ihmal ettiğini, hataları olduğunu ve bu nedenle de İzmir halkının CHP'ye yüz çevirmesini doğal karşılıyordu. CHP'nin şimdiye kadar İzmir'i bilerek ve isteyerek ihmal ettiğini iddia eden Kubat, hangi yüzle oy istemek için geleceğini sormaktan çekinmiyordu. Geçmişten beri İzmir'in hürriyet ve milli hâkimiyet sevgisini kalbinde yaşadığını, batı kültürünü en erken ve en hızlı kabul eden bir şehir olan İzmir'in tek parti zihniyetini devam ettirmek isteyen CHP'ye oy vermek istemediğini vurguluyordu. Devlet gelirlerinin üçte ikisi İzmir ve Ege bölgesinden karşılanırken, CHP'nin bu bölgeye üvey evlat muamelesi yaparak hiçbir zaman ilgi göstermediğini, şehirde görünen her ne varsa bunların hepsinin vilayetçe ya da halkın kendi çabasıyla yapıldığı hatırlatmaktaydı. Yazar makalesini şu cümlelerle tamamladı:⁵⁴⁶ *“Totaliter rejime birçok hizmetleri dokunan devlet adamları yetiştirmiş bulunmasına rağmen, İzmir'in azami derecede kasti bir ihmalle karşılaşmış olmasının başlıca sebebi, hürriyet aşkı yüzünden bu rejime bir türlü intibak edememiş olmasıdır. İzmir daima, her fırsatta CHP tarafından istismar edilmiş, verebileceğinden fazlası alındığı halde en mütevazı ihtiyaçları bile karşılanmamıştır. Bugün hemşerilerimizin karşısında dört sene daha İzmir'i uyutmak için çıkıp oy isteyenlere, İzmir'e hangi yüzle oy istemeye geldiniz? Kendi mukadderatıyla başbaşa bıraktığınız bu vilayete ne verdiniz, ne getirdiniz ki... diye sual soranlara eminiz ki cevap verecek durumda değillerdir. İzmir'i Egeyi daima istismar etmiş, her fırsat her imkânda her şeyini alıp hiçbir şey vermeyenlere İzmir'in de verecek oyu yoktur. Bunu böyle bilsinler.”*

⁵⁴⁶ Hürrem Kubat, “İzmirliler Halk Partisine Oy Vermezler”, **Demokrat İzmir**, 2 Mayıs 1950.

İsmet İnönü'nün İzmir mitingini *“İnönü'yü kadirbilir, vefakâr İzmir dün hararetle alkışladı”* manşetiyle sütunlarına taşıyan *Anadolu* gazetesi, CHP liderinin 15 bin kişiye seslendiği belirtiyordu.⁵⁴⁷ CHP'ye muhalif *Demokrat İzmir* gazetesi ise maddi manevi büyük çabalarla hazırlanan mitingin umulduğu gibi geçmediğini bildiriyordu. İnsanların miting alanına zorla getirildiğinden bahsederek, *“zorla ve kendi iradeleri haricinde getirilen topluluk sıkılmış, öteden beri 'öfler' 'püfler' ve 'burada dikile dikile bıktım' gibi bıkkınlık getiren sözler kimsenin dikkatinden kaçmamıştır”*⁵⁴⁸ diyordu.

Bu sırada yeni seçim kanunun gereğince partilere radyodan seçim propagandası yapma hakkı sağlanmıştı. 4 Mayıs günü CHP adına radyo konuşmasını üstlenen Ankara Parti Müfettişi Sadi Irmak konuşmasında yirmi beş yıllık bir iktidar partisinin geçmişteki süreçte illaki hatalarının olacağını belirtmiş, yirmi beş yıl önce ile günün şartları karşılaştırılarak bir değerlendirme yapılmasını istemişti. Sadi Irmak konuşmasında daha çok muhalefetin eleştirilerine cevaplamakta geçirdiği için CHP'nin vaatlerine pek yer verememişti. Dış politikada bazı belirsizliklerin mevcudiyetinden bahseden Irmak, yeniden iktidara gelinmesi durumunda pürüzlerin ortadan kalkacağını açıklamıştı.⁵⁴⁹

İzmir mitinginin ardından Manisa'da konuşma yapan Cumhurbaşkanı ve CHP lideri İsmet İnönü, iktidarı boyunca hiçbir şey yapmamış olduğuna yönelik iddiaları haksızlık olarak değerlendirerek, iktisadi alanda konuşmasını sürdürdü.⁵⁵⁰ İnönü'nün İzmir ve Manisa konuşmalarına eleştiriler getiren Hürrem Kubat, Manisa nutkunun da en az İzmir'deki kadar cılız olduğunu ifade etti. İsmet İnönü'nün haksızlık iddialarına karşılık ülke ekonomisinin iyiye gittiğine yönelik açıklamaları karşısında, CHP liderinin ülkeye ne kadar yabancı olduğu çıkarımında bulundu. İnönü'nün İzmir'e geldiği ilk gün *“Artık uyumak zamanı geçti”* dediğini ifade eden yazar, bu sözlerin CHP'nin bugüne kadar yaptıklarının uyku haliyle yapılmış olduğunun ispatı olarak yorumlayıp, bu partinin 15 Mayıs sabahı yıllardır uyuduğu uykusundan

⁵⁴⁷ *Anadolu*, 1 Mayıs 1950.

⁵⁴⁸ *Demokrat İzmir*, 5 Mayıs 1950.

⁵⁴⁹ *Vatan*, 5 Mayıs 1950., *Akşam*, 5 Mayıs 1950., *Ulus*, 5 Mayıs 1950.

⁵⁵⁰ *Demokrat İzmir*, 6 Mayıs 1950.

irkilerek uyanacağı değerlendirilmesinde bulundu.⁵⁵¹ Seçim kampanyasının son günü İsmet İnönü Taksim mitinginde yine “*Partileri siyaset hastalıklarından kurtarmak gerektiğini*” ifade ederek, “Milli Husumet Andı”ndan şikâyet etmekteydi.⁵⁵²

Demokrat Parti’nin seçim kampanyası ise aday listelerinin belirlenmesinin ardından DP Genel İdare Kurulu üyelerinin yurdun dört bir tarafına dağılarak seçim gezileri yapmasıyla başladı. Refik Koraltan Zonguldak’ta mitinglerine başlarken; Celal Bayar öncelikle doğu seyahatine çıkacak, buradan da Zonguldak, Sinop, Bursa ve İstanbul gibi illere geçecekti. Adnan Menderes ve Fuat Köprülü’de Aydın, Denizli ve Kütahya’ya gidecekti.⁵⁵³

Celal Bayar, seçim kampanyası sürecinde seçim kanunun istenilen şekilde hazırlanmasından duyulan memnuniyetten bahsederken, halkın DP’ye olan inancına güvenerek, halka şu şekilde seslendi: ⁵⁵⁴ “*gözlerim toprakla örtülünceye kadar memleket hizmetinde bulunacağım. DP hiçbir zaman şahsiyet çukuruna düşerek vatandaşlar arasına nifak sokmayacaktır.*”

DP kurucu üyelerinden Fuat Köprülü, Zonguldak’ta halkın karşısına çıkarak; dört yıldır milletin derdini dinleyerek bu sorunları meclise taşıdıklarını vurguluyordu. Artık CHP iktidarının eski gücünü kaybettiğini belirten Köprülü, “*büyük Türkiye doğuyor artık sabah oluyor 15 Mayısın nuru yüzlerinizde parlamaktadır*” diyerek mitingine son verdi.⁵⁵⁵ Demokratlar, Taksim’deki mitingde bu defa Millet Partisi’ni ele alarak muhalefetlerin bir olup iktidara karşı muhaliflik yapması beklenirken, MP’nin CHP ile birlik olup Demokrat Parti’ye karşı hareket sergilediğine vurgu yapılmış ve MP’nin muvazaalık suçlamalarını asla kabul etmedikleri açıklamasına yer vermişlerdi. Ayrıca miting gününün yağışlı olmasına rağmen halkta en ufak bir dağılmanın olmadığını belirten *Demokrat İzmir* gazetesi, mitingde muazzam bir ilgi olduğunu belirtmekteydi.⁵⁵⁶

⁵⁵¹ Hürrem Kubat, “CHP Genel Başkanının Manisa Nutku”, **Demokrat İzmir**, 6 Mayıs 1950.

⁵⁵² **Anadolu**, 10 Mayıs 1950.

⁵⁵³ **Demokrat İzmir**, 25 Nisan 1950.

⁵⁵⁴ **Demokrat İzmir**, 30 Nisan 1950.

⁵⁵⁵ **Demokrat İzmir**, 30 Nisan 1950.

⁵⁵⁶ **Demokrat İzmir**, 2 Mayıs 1950.

Manisa mitinginde 14 Mayıs'ın hesap günü olduğunu vurgusuna yer verilerek, halk seçime davet edildi.⁵⁵⁷ Bursa'dan adaylığını koymuş olan Celal Bayar bu şehirdeki nutkunda, 30.000 kişiye ülke sorunlarından bahsederek 21 Temmuz 1946 seçimlerinin bir daha geri gelmeyeceğini ifade etmişti. Mitinge gelen halka “sizi buraya zorla mı getirdik” diye seslenmiş, halk ise “hayır” diyerek coşkun bir şekilde cevap vermişti. Bayar, bunun üzerine bu topluluğun sadece vatan aşkıyla bir araya gelmiş olduğunu söylemişti.⁵⁵⁸

DP'nin radyodaki seçim kampanyasını parti adına Ankara İl İdare Kurulu Başkanı Enver Atakan üstlenmişti. Konuşma içinde tek parti zihniyetinin devam etmesinin demokrasiye karşı bir tehlike olacağı değerlendirilirdi, milli iradenin gerçek anlamda yansıtılması için bu zihniyetin yok olması üzerinde durulmuştu. Atakan sonrasın da DP' niçin kurulduğunu ve hedeflerine yönelik açıklama yaparak konuşmasını tamamladı.⁵⁵⁹

Demokrat Parti son seçim mitingini İzmir olarak belirledi. *Demokrat İzmir* gazetesi “**VATANDAŞ! Bugün Celal Bayar'ı Dinlemeye Gel!**” diyerek haklı mitinge davet etmekteydi. DP'nin Cumhuriyet Meydanı'nda yapacağı kongrenin kanuni olarak son seçim konuşması olması sebebiyle önemli olduğu vurgulayan gazete, bu mitingin İzmir'de şimdiye kadar yapılan toplantılardan daha kalabalık olmasının beklendiğini bildirdi.⁵⁶⁰

Demokrat İzmir gazetesi seçimlere yaklaşık iki hafta kala sütunlarında her gün DP propagandası yapan yayınlara yer verdi. Bu gazetenin net olarak DP saflarında yer aldığı bir yansımasıydı. “**Vatandaş! Seçimlere 12 gün kaldı!.. Anayasa hükümlerini ayaklar altına alan CHP nin daha dört yıl iktidarda kalmasını istemiyorsan, her gün bu köşedeki öğütleri alaka ile oku!**” diyerek dört senedir ilgi ile beklenen seçimlerin 14 Mayıs 1950 Pazar günü yapılacağını, tüm dünyanın bu seçimlerin yasalara uygun yapıp yapılmayacağını dikkatle takip ettiğini belirtti. Seçime katılım oranının bir milletin olgunluğuna işaret ettiğini, görevin sadece oy

⁵⁵⁷ *Demokrat İzmir*, 5 Mayıs 1950.

⁵⁵⁸ *Demokrat İzmir*, 10 Mayıs 1950.

⁵⁵⁹ *Akşam*, 5 Mayıs 1950.

⁵⁶⁰ *Demokrat İzmir*, 10 Mayıs 1950.

kullanmak değil, oylara sahip çıkmak olduğunu vurguladı. Bu günlerde dağılmakta olan kırmızı renkli seçmen kartının muhtardan istemelerinin ve seçim günü bu kartı göstererek oy kullanılacağını ifade eden gazete, “*yarın bu köşeyi oku! Seçimlerle alakalı öğütlere devam edeceğiz*”⁵⁶¹ şeklinde bir yayın siyaseti takip etti.

Demokrat İzmir gazetesi seçimlere az bir süre kala her gün sayfasında halkın okuması için tasfiyelerde bulunarak seçimlere eşlik etmekteydi. Halkın seçim günü delici kesici aletler taşımaması gerektiği konusunda uyarılara yer veren yazılar yazdı. Baskı şiddet gibi istenmeyen şeyler olduğunda vatandaşın şikâyet etmesi gereken yerleri hatırlattı. Halkın nasıl oy kullanması gerektiğinden, oy kullanırken nelere dikkat edilmesi gerektiği ve oy kullandıktan sonra nasıl bir süreç izlenmesi gerektiğinden bahsetti. Köylü, şehirli herkesi seçime davet eden bir yayın siyaseti izleyen *Demokrat İzmir* gazetesi, 14 Mayıs günü halka “*Bugün Yurtta Seçim Var, Sandık Başına*” manşeti ile seslendi.⁵⁶²

9.3. 1950 Genel Seçimlerinin Sonuçları

İzmirliilerin dört seneden beri mücadelesini verdikleri demokrasi davası sınavından zaferle ayrılışlarının vurgusu *Demokrat İzmir* gazetesinde “*Seçim Neticeleri*” başlığı altında sürmanşetten okuyucuya sunuldu. Şehrin dört tarafını sandık sandık gezerek bilgileri sağlayan ve paylaştan gazete; İzmirli vatandaşların oy kullanırken gösterdikleri bilincin dünyanın hiçbir yerinde görülemeyeceği yorumunda bulunuyordu. Bununla birlikte iktidar partisinin kan dökülecek, olaylar çıkacak şeklindeki iddialarının boş çıktığını ve bu nedenle yüzlerinin kızarmış olduğunu ifade ediyordu. Eşref Paşa’dan Tepecik’e, Güzelyalı’dan Karşıyaka’ya her vatandaşın bilinçli bir şekilde oy kullanıp, sakın kalarak seçim sonuçlarını beklediklerini aktaran gazete; kayda değer hiçbir uygunsuz hareketin tespit edilmemiş olduğunu, seçimlerin sakın geçmesinin kanıtı olarak göstermekteydi.

⁵⁶¹ *Demokrat İzmir*, 2 Mayıs 1950.

⁵⁶² *Demokrat İzmir*, 14 Mayıs 1950 *Demokrat İzmir* gazetesinin 3 Mayıs’tan 14 Mayıs’a kadarki nüshalarına bkz.

Seçim günü saat 17.00'dan sonra oyların sayımına geçildi. Bazı sandık başkanları pratik davranarak sonuçları hızlıca öğrenmiş, bazıları ise daha yavaş hareket ettiğı için sayım geç saatlere kadar devam etmişti. Karanlık çöktükten sonra devam eden sayımlar için elektrik olmayan yerlerde lüks lambası, gaz hatta mum ışığında sayıma devam edildi. Saat 21.00'da sayımının hala birçok sandıkta devam etmesine rağmen halk sonuçlardan emin görünmekteydi. Her oy pusulası açıldığında sandık etrafına birikmiş kalabalık memnunlukla fısıldaşarak oyu, Demokrat Parti (DP) zaferinin yeni bir müjdesi olarak karşılamaktaydı. Zaman ilerledikçe sandık sayımları sona erdi ve her sandıktan çıkan oy, Demokrat Parti'nin kazandığını ilan ettikten sonra torbalara konup mühürlenmişti.⁵⁶³

Sandıklardan alınan ilk sonuçların ardından yapılan değerlendirmelerde, seçim süresince sandıkları dolaşanların geçmişten beri iddia ettikleri gibi olgunlaşmamış siyasi bilince sahip olmayan bir kitle değil, en ileri demokrat milletler kadar siyasi bilince sahip bir kitlenin varlığına vurgu yapılıyordu. İki gözü görmeyenlerin, yryemeyenlerin bile oy kullandıklarını ve hiçbir baskı olmaksızın tamamen herkesin vicdaniyle sandıklara gittiklerine dikkat çekiliyordu. Gazete, halkın yoğun bir şekilde seçime katılım göstermesinin gerekçesini şu ifadelerle ortaya koymaktaydı:⁵⁶⁴

“Halk Partisi'nin bir kâbus gibi ktğ vatandan bu partinin millete musallat ettiğı totaliterliğe, şefiliğı atabilmenin en kısa ve medeni çaresini sandık başında kullanacağı oyda gören vatandaşlık hak ve vazifelerini hakkıyla anlaşmış seçmenlerin çokluğu Türk milletinin istikbali için en büyük teminatıdır.”

Türk halkının seçim sırasında gösterdiği sükûnet, olgunluk ve siyasi bilinç; Atatürk'ün bu millete sonsuz bir şekilde güvenmekte olduğunun göstergesiydi. Eğer hükümet, milletin hakkını suiistimal, tahrik ve teşvik etmez ise İngiltere ve İsviçre'deki kadar seviyeli, medeni bir seçim yapılabileceğini ispat etmişti. İktidarın dürüst, her türlü etkiden uzak ve hilesiz bir seçim gerçekleştirmesi bugüne kadar yapılmış olan inkılapların en büyüğü ve demokrasi mücadelesinin en önemli

⁵⁶³ **Demokrat İzmir**, 15 Mayıs 1950.

⁵⁶⁴ Hürrem Kubat, “Seçimlerin İlk Neticeleri”, **Demokrat İzmir**, 15 Mayıs 1950.

adımlarından biri olarak kabul edilmekteydi. Henüz ülkenin herhangi bir bölgesinden haber gelmemesine rağmen Ege’de yapılan seçimlerin rahat ve sakin geçtiği ifade edilmekteydi. Bu da adli teminatta ısrar eden DP’nin ne kadar haklı olduğunun ortaya koyuyordu.⁵⁶⁵

Diğer yandan seçim sonuçlarını tarafsız bir şekilde vermesi gereken Ankara ve İstanbul radyolarının; CHP’nin çığırtkanlığını yapmaktan kendilerini alamadıklarını ve seçimlerde CHP’nin kazançlarından bahsedildiği haberi yapılıyordu. Radyodan verilen bu haberler üzerine gazete tarafından Balıkesir, Manisa, Çanakkale, Aydın, Bursa gibi İzmir’e yakın olan iller telefonla aranmış ve haberin gerçekliği teyit edilmek istenmişti. Gazete, radyoda dinlenen haberlerin gerçekle ilgisi olmadığı yorumunda bulundu.⁵⁶⁶

Seçim sürecinde Celal Bayar ve Fuat Köprülü, yerli ve yabancı gazetecileri kabul ederek seçimlerin o ana kadar nasıl cereyan ettiği hakkında düşüncelerini ifade ettiler. Celal Bayar, 1946 seçimleri ile 1950 genel seçimleri arasındaki değişikliklerin ferahlatıcı olduğunu bildirdi. 1946 seçimleri sürecinde her gelen telgrafın felaket bildirdiğini, vatandaşın baskı ve şiddete maruz kaldığını ancak 1950 genel seçimlerinde mevcut saate kadar herhangi bir şikâyet almadıklarını ifade etti. Celal Bayar ve Fuat Köprülü’nün genel düşüncesi; adli teminatın uygulandığı her yerde seçimlerin dürüst bir biçimde gerçekleşmesinin kaçınılmaz olduğuydu.⁵⁶⁷

Muhabir Sebahattin Sönmez’in bildirdiği seçimlerin son durumu Ankara haberleri altında verilmişti. Resmi kaynakların açıklama yapmaması sebebiyle sonuçlar henüz verilmemişti. Ancak; 1950 genel seçimlerini Demokrat Parti’nin kesin bir şekilde kazandığından şüphe duyulmamaktaydı. DP’nin ezici zaferi olarak bilinen bu seçimler, devlet merkezinde büyük bir sessizlikle karşılanmış ve kişilerde hayret uyandırmıştı. Özellikle kabinedeki vekillerin makamlarına uğramadıklarını, sadece makamına Şemsettin Günaltay’ın öğleden sonra belli bir süre uğradığı bildirildi. Demokrat Parti Merkezi’nin halkla ve gençlerle dolup taşığını, bayram yeri gibi olan merkez binasında halkın Celal Bayar’ı tebrik etmekte olduğu bilgisi

⁵⁶⁵ Hürrem Kubat, “Seçimlerin İlk Neticeleri”, **Demokrat İzmir**, 15 Mayıs 1950.

⁵⁶⁶ **Demokrat İzmir**, 15 Mayıs 1950.

⁵⁶⁷ **Demokrat İzmir**, 15 Mayıs 1950.

aktarıldı. Gün içerisinde Celal Bayar'ın ya da İsmet İnönü'nün bir basın açıklaması yapması beklenmesine rağmen açıklamanın gerçekleşmediği bildirildi.⁵⁶⁸

Yeni kabinenin kurulması hakkında önemli kişilerle yapılan görüşmeler sonrasında okuyucuya aktarılan bilgi şu şekildeydi: Mevcut CHP hükümeti meclisten aldığı onay ile yeni meclis toplanıncaya kadar görev başında kalacaktı. Ancak mevcut kabinedeki vekillerin başbakan dışında hemen hemen hepsi milletvekili dahi seçilememişti. Bu nedenle hükümetin yeni çoğunluk partisine yani DP'ye devir teslim etmeleri büyük ihtimal dâhilindeydi. Bununla birlikte Demokrat Parti'nin yeni kabineyi kurması teklif edileceğini düşünenlerin olduğu ifade edilirken; son devir teslimin gerçekleşebilmesi için resmi olarak seçim sonuçlarının beklendiği bildirildi.⁵⁶⁹

1950 seçimlerine giden süreçte “46 ruhu” giderek ivme kazanırken, bu ruhun manasını en iyi yansıtan ve 1950'deki seçim kampanyasında bu ruha damgasını vuran slogan şuydu:⁵⁷⁰ “Yeter, Söz Milletindir..!” Türk siyasi hayatına “Beyaz İhtilal”⁵⁷¹ olarak geçen bu sürecin sonunda ilk kez demokratik yollarla iktidar el değiştirmişti.⁵⁷² 14 Mayıs 1950 genel seçim sonuçları şu şekildedir:

14 Mayıs 1950 Genel Seçim Sonuçları ⁵⁷³	
Kayıtlı Seçmen Sayısı	8.905.743
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	7.953.085
Katılım Oranı	89.3
Geçerli Oy Sayısı	-
Milletvekili Sayısı	487
1950 Genel Seçim Sonuçları	

⁵⁶⁸ Demokrat İzmir, 16 Mayıs 1950.

⁵⁶⁹ Demokrat İzmir, 16 Mayıs 1950.

⁵⁷⁰ Mehmet Ali Birand, Can Dündar ve Bülent Çaplı, **Demirkırat, (Bir Demokrasinin Doğuşu)** İstanbul, 1991, s.50.; Sedat Altaş, **Çarıklı Demokrasi**, İkinci Adam Yayınları, İstanbul, 2011, s.5.

⁵⁷¹ Birand vd, **Demirkırat...**, s.61.; Karakuş, **a.g.e.**, s.55.; Cem Çakmak, “1950’li Seçimler ve Demokrat Parti”, **Tarih ve Toplum**, 9/53, Mayıs 1988, s.24.

⁵⁷² Hikmet Özdemir, **Tarih ve Politika**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995 s.233; Altaş, **a.g.e.**, s.55. Gevgilili, **Yükseliş...**, s.67.

⁵⁷³ Türkiye İstatistik Kurumu, **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, Haziran 2012, s.9.

Parti	Alınan Oy Sayısı	Oy Miktarı%	Milletvekili Sayısı
CHP	3.148.626	39.6	69
DP	4.391.694	55.2	416
MP	368.537	4.6	1
Bağımsız	44.537	0.6	1
Kaynak. Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, Tük, s.25.			

Tablo 15: 14 Mayıs Genel Seçimlerinde Partilere Göre Oyların Dağılımı.

Seçim sonuçları CHP'ye “yığınlara mal olmaya başlamış” demokratikleşmenin durdurulamayacağını gösteriyordu.⁵⁷⁴ Cumhuriyet Halk Partisi 27 yıllık iktidar devrinin ardından siyasetteki rolünü ana muhalefet partisi olarak devam ettireceği bir döneme girdi.⁵⁷⁵ Seçim sonuçlarının ardından halkta oluşan genel kanı; DP'nin iktidarı süresince neler yapabileceğiydi. Bu kanı hakkında DP ileri gelenlerinden birine sorulan soru sonucunda “*Muhalefette iken nelerden şikâyet ettik ise onların hiçbirini yapmayacağız. Veya ne yapılmasını istedikse onların hepsini yapacağız.*” şeklindeydi. DP iktidar değişikliği yaparken, herhangi zümreye zarar vermeksizin iç ve dışta eşitlikçi bir politika yürütmeyi amaçlıyordu.⁵⁷⁶

Bu amaca uygun olarak “*Hâkimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir*” ilkesinin ilk defa tam anlamıyla 14 Mayıs 1950 seçimlerinde gerçekleştiğini belirten Hürrem Kubat; bu demokratik hareketi şanlı tarihimize geçecek önemli bir nokta olarak görerek silahsız, maddi manevi çaba ile yapılan bu inkılabı milli bir zafer olarak tanımlamaktaydı. Totaliter zihniyetin halkın hür iradesi karşısında boyun eğdiğini ve haklı mücadelenin kazanıldığını ifade etmektedir. Milletin çoğunluğuna dayanan bir muhalefet olarak DP'nin mecliste “*bir avuç temsilcisi*”ne rağmen bu demokrasi mücadelesini kazandığını ve bu hareketi de DP'nin iktidar sürecinde yapacaklarını teminatı olarak görmektedir. En güç şartlar altında iktidarın ağır hücumları hatta iftiraları karşısında cesur bir şekilde durarak halktan aldığı güvenle durmadan

⁵⁷⁴Tevfik Çavdar, “**Müntehib-i Sani**” den Seçme, I. Basım, V Yayınları, Ankara, 1987, ss.89-91.

⁵⁷⁵ Şerif Demir, **Düello- Menderes ve İnönü Demokrat Parti'den 27 Mayıs Darbesi'ne** Olaylar, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011,s.19.

⁵⁷⁶**Demokrat İzmir**, 17 Mayıs 1950.

ilerleyerek milli hâkimiyetin kayıtsız şartsız tecellisini temin edecek bir seçim için iktidarı zorladığını ortaya koymuş ve artık muhalefete geçen CHP'nin bu yeni sıfatıyla neler yapacağını merak ettiğine dikkat çekmiştir. Yirmi beş yıllık iktidarı sürecince CHP'nin oluşturduğu gurur nedeniyle halkla ilişkisinin kopma noktasına geldiğini ortaya koyan yazar, artık muhalefette bulunacak olan CHP'ye en az DP kadar başarılı olmasını temenni etmektedir.⁵⁷⁷

14 Mayıs 1950 İzmir Genel Seçim Sonuçları şu şekildedir:

1950Genel Seçimlerinde İzmir'de Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı		370.282	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		321.575	
Katılım Oranı %		86.8	
Geçerli Oy Sayısı		-	
Milletvekili Sayısı		17	
Parti Adı	Alınan Oy Sayısı	Oy Oranı %	Milletvekili Sayısı
CHP	137.622	41.4	-
DP	188.476	56.7	17
Kaynak. Milletvekili Seçimleri, s.60			

Tablo 16: 1950Genel Seçimlerinde İzmir'de Genel Seçim Sonuçları

⁵⁷⁷Hürrem Kubat, "Kansız İnkılap ve Muhalefet", **Demokrat İzmir**, 17 Mayıs 1950.

İl seçim kurulu tarafından İzmir valiliğine gönderilen ve valilik tarafından yayınlanan beyannamede DP İzmir Milletvekili adaylarının aldıkları oylar şöyledir⁵⁷⁸:

Demokrat Parti İzmir Milletvekili Adaylarının Aldıkları Oy Miktarı.			
Adayın İsmi	Bütün İldeki Durumu	Merkez Durumu	İlçedeki
Halil Özyürük	190.369		84.88.
R. Şevket İnce	190.000		84.563
E. Hayri Üstündağ	189.959		84.663
H. Edip Adıvar	189.730		84.686
Cihat Baban	189.600		84.646
Z. H. Velibeşe	188.502		83.361
Behzat Bilgin	188.474		83.365
Tarık Gürer	188.052		82.923
Osman Kapani	188.043		83.064
Cemal Tunca	188.032		83.024
Avni Başman	188.024		83.201
Muhittin Erener	187.829		83.138
Vasfî Menteş	187.752		83.651
Sadık Giz	187.668		82.541
Abidin Tekön	187.554		82.564
M. Aldemir	187.384		82.710
N. İncekara	187.120		82.476

Tablo 17: 14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde Demokrat Parti İzmir Milletvekillerinin Aldıkları Oy Oranı

⁵⁷⁸ **Demokrat İzmir**, 18 Mayıs 1950.

İl seçim kurulu tarafından İzmir valiliğine gönderilen ve valilik tarafından yayınlanan beyanname de CHP İzmir Milletvekili adaylarının aldıkları oylar şöyledir:⁵⁷⁹:

Cumhuriyet Halk Partisi İzmir Milletvekili Adaylarının Aldıkları Oy Miktarı.			
Adayın İsmi	Bütün İldeki Durumu	Merkez Durumu	İlçedeki
Şevket Adalan	139.039		37.882
Münir Birscl	138.989		38.116
Ş. Remzi Reyent	138.479		37.718
Sait Odyak	138.296		37.807
Şükrü Saraçoğlu	138.293		37.621
H. Kavalalı	137.926		36.755
Sırrı Day	137.655		37.204
Sedat Dikmen	137.633		37.019
Kamuran Örs	137.482		36.951
Nazif Çağatay	137.273		36.848
Şükrü Birgili	137.096		36.671
R. Leblebicioğlu	137.023		36.476
Şehime Yunus	136.862		36.439
Mehmet Orohn	136.857		36.406
Orhan R. Gökçe	136.793		36.155
Mustafa Yazıcı	136.747		36.500
Cemal Özbek	136.635		36.214

Tablo 18: 14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi İzmir Milletvekillerinin Aldıkları Oy Oranı

Millet Partisi'nde en çok oy alan aday 6888 oyla General Rasim Aktoğu olmuştu.

⁵⁷⁹Demokrat İzmir, 18 Mayıs 1950.

Türkiye Cumhuriyeti'nin uzun süren tek partili hayatının tamamlandığı 14 Mayıs 1950 seçimlerinin kazananı yeni iktidar Demokrat Parti 1950 genel seçimlerini kazanmasının ardından bir beyanname⁵⁸⁰ yayınladı:

Milletvekili seçim sonuçlarının kesin olarak açıklandığını ve oyunu büyük bir olgunlukla kullanan Türk halkına teşekkürlerini sunan yeni iktidar sahipleri, halkın herhangi bir huzursuzlukla karşılaşmayacağını temin etmektedir. Partiler arasında siyasi farklılıklar olmasına rağmen ülke huzurunu bozacak herhangi müdahalenin olmayacağını garantisi veriliyordu. 1950 genel seçimlerinin halkın hür iradesiyle gerçekleştiğini ve halkın kendi iradesiyle bir iktidarı tercih ettiklerine dikkat çekerek seçimlerin güven içerisinde gerçekleştiği ifade edilmişti.

Yayınlanan beyanname ile halkın seçim sürecinde gösterdiği sükûnet ve olgunluğa dikkat çekilmişti. DP'nin bu konuda gösterdiği anlayışa vurgu yapılarak seçim sürecindeki bu anlayışın CHP'nin bile dikkatini çekmiş olması dile getirildi. Ezici bir çoğunluk sağlayarak iktidarı ele alan DP'nin yayınlamış olduğu beyanname, taraflı-tarafsız herkesi kabul eden ve bu seçimde azınlık oy alan partilere de anlayışla bakıldığını ifade ediyordu.⁵⁸¹ Sonuçların hemen ardından *Demokrat İzmir* gazetesi, özel kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda DP'nin dış siyaset politikası hakkında bilgiler paylaştı. Özellikle İngiltere, Fransa ve Amerika ile geçmişte yapılmış antlaşmalara sadık kalınacağını; barışı, dünya barışı ilkesi çerçevesinde sürdürmek istediklerini bildirdi. Milli müdafaa üzerinde hassasiyet gösterildiğini başka milletlerin ülke üzerindeki karanlık emellerine karşı milli savunmayı bir kat daha artırma politikası izleneceğini düşüncesi aktarıldı.⁵⁸²

Demokrat Parti'nin seçimleri kazanması yurt genelinde sevinçle karşılandı. Her bölgeden seçilen milletvekilleri törenlerle Ankara'ya yollandı.⁵⁸³ *Demokrat İzmir* gazetesine göre Türk halkı, "hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" düsturu ile "kansız bir inkılap" gerçekleştirmişti.⁵⁸⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Dokuzuncu dönem ilk toplantısında milletvekillerinin yeminlerini etmesinin ardından

⁵⁸⁰ *Demokrat İzmir*, 19 Mayıs 1950.

⁵⁸¹ *Demokrat İzmir*, 19 Mayıs 1950.

⁵⁸² *Demokrat İzmir*, 18 Mayıs 1950.

⁵⁸³ Çavdar, *Demokrat Parti...*, s.2068.

⁵⁸⁴ Burhan Belge, "Kansız Inkılap ve Muhalefet", *Demokrat İzmir*, 17 Mayıs 1950.

Meclis Başkanlığına 385 oy ile Refik Koraltan, Cumhurbaşkanlığına 453 katılımdan 387 oy ile İstanbul Milletvekili Celal Bayar seçildi. Cumhurbaşkanlığı seçiminde İnönü ise ancak 64 oy alabilmişti⁵⁸⁵. Cumhurbaşkanı Celal Bayar hükümeti kurma görevini Adnan Menderes'e verdi. ⁵⁸⁶ İstanbul Milletvekili Başbakan Adnan Menderes'in hükümeti şu isimlerden oluştu:⁵⁸⁷

Adnan Menderes Hükümetinin Birinci Kabinesi	
Başbakan	Adnan Menderes- İstanbul
Adalet Bakanı	Halil Özyörük- İzmir
M. Savunma Bakanı	Refik Şevket İnce- Manisa
İçişleri Bakanı	Rükneddin Nasuhoğlu- Bolu
Dışişleri Bakanı	Fuad Köprülü- İstanbul
Maliye Bakanı	Halil Aydın- Bursa
Milli Eğitim Bakanı	Avni Başman- İzmir
Bayındırlık Bakanı	Fahri Belen- Bolu
E. ve Ticaret Bakanı	Zühtü Hilmi Velibeşe- İzmir
Sağlık Bakanı	Nihat Reşat Belger-İstanbul
G. ve Tekel Bakanı	Nuri Özsan- Muğla
Tarım Bakanı	Nihat Eğriboz- Çanakkale

Tablo 19: Birinci Adnan Menderes Hükümetinin Kabine Üyeleri.

Demokrat İzmir gazetesi, yeni Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın DP'nin ilk Bakanlar Kurulu toplantısına katılmak için Başbakanlığa giderken arabanın etrafında makam aracını takip eden otomobillerin olmadığını, sadece Cumhurbaşkanlığı forsunu taşıyan tek bir arabanın eşlik ettiğini ifade ederek, eski düzenin aksine olan bu durumu “alışık olmayan hareketler” olarak değerlendirmişti. Celal Bayar'ın henüz köşke ikamet etmediğini, resmi görevlerini Çankaya'da tamamladıktan sonra

⁵⁸⁵ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, C.1, Birleşim:1, (22 Mayıs 1950), ss.6-7.; Yücel, **a.g.e.**, s.80.; Albayrak, **a.g.e.**, ss.181-182.; **Ayın Tarihi**, S. 198. 1-31 Mayıs 1950, ss.77-79; **Demokrat İzmir**, 23 Mayıs 1950.

⁵⁸⁶ Faik Ahmet Barutçu, **Siyasi Hatıralar C.2**, 21 Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2001,ss.10-15;Aydemir, **Menderes'in....**,s.195.

⁵⁸⁷ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, C. 1, Birleşim:1, (22 Mayıs 1950), s.9.; Cüneyt Arcayürek, **Yeni İktidar Yeni Dönem 1951- 1954**, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1985,s.46.

geceyi evinde geçirdiğini, Çankaya'ya yerleşip yerleşmeyeceğinin henüz belli olmadığına yönelik haber verdi.⁵⁸⁸ Böylece geçmiş CHP iktidarı ile yeni DP iktidarı arasındaki fark ortaya konulmaya çalışıldı. Demokrat Parti'nin, ülkedeki gelişmeleri değiştirme konusunda CHP iktidarından daha fazla önem verdiği; DP'nin halkın desteğiyle ve bu güvenle iş başına gelişine vurgu yapıldı. Geçmişten beri yaşanan sıkıntılar ve devlet dairelerinde iş yaptırmanın güçlükleri zaten DP'nin muhalefet süresince üzerinde durulmuştu. Bu problemlerin asıl kaynağı olarak CHP görülmeli ve bakanların hiçbir zaman işlerini benimseyerek yapmamış olmasında aramak gerekliydi. Demokrat Parti'nin halkın ihtiyaçlarını acilen karşılama çabasında olduğunu, ilk iş olarak ucuzluğu temin edecek çözümlere gidileceği ve üretimin artırılmasının planlandığını belirtilerek; af kanunu ve matbuat kanunu üzerinde çalışmaların tamamlanarak bir an önce bağlayıcı hükümlere varılacağı hedefleniyordu.⁵⁸⁹

Demokrat Parti Hükümeti programını 29 Mayıs 1950 günü meclis gündemine getirerek oylamaya sundu. DP hükümetinin meclise sunulan programında; devlet gelirlerinde gerilemenin olduğu, borçların iki buçuk milyarı bulduğu, pahalılığın arttığı ve bütçede yetmiş dört milyon açık bulunduğu belirtildi. Eski tek parti görüşünün mali iktisadi politikaya kötü etkilediği anlatıldı. Hatalı politikanın izlenişi maliyet yüksekliğine hayat pahalılığına neden olduğu belirtildikten sonra ihracat fiyatlarının baltalanması üzerinde duruldu. Yeni iktidarın yapacağı işler arasında, 155 milyonluk Marshall yardımının elde edilebilmesi için gerekli çalışmalar yapılması, hazırlanmakta olan bir planla hayat pahalılığının düşürülmesinin istendiği açıklandı. Programın önemli noktalarından biri de devlet işlerinin rasyonel hale konmak istenmesiydi. İnkılap esasları konusunda aşırı sağ ve aşırı sol akımlarla mücadele edileceği, din ve vicdan özgürlüğüne her zaman saygı ile karşılanacağı, din dersleri için gerekli tedbirlerin alınacağını ortaya konuldu. Dış politikada şimdiye kadar

⁵⁸⁸ **Demokrat İzmir**, 24 Mayıs 1950.

⁵⁸⁹ Cihat Baban, "Demokrat Partinin Yapmağa Mecbur Olduğu İşler", **Demokrat İzmir**, 26 Mayıs 1950.

devam ettirilen politikaya aynen uyulacağını, Doğu Akdeniz ülkeleriyle kurulan dostane ilişkilerin devam ettirileceği, milli savunmanın güçlendirileceğini bildirdi.⁵⁹⁰

Demokrat Parti hükümetinin programına yoğun eleştiriler getiren CHP, DP'nin programını CHP'ye muhalefet olmak adına hazırlanan bir program olarak nitelemekteydi. Düşman işgalinden yeni kurtulmuş bir devletin gelişme sürecinde refah seviyenin arttırılması adına inkılaplar ve yenilikler yapıldığına temas edildi. Hükümetin para politikası üzerinde durmadığı eleştirisi yöneltildi. Millet Partisi'nin programa bakışı tek parti diktatörlüğünün 14 Mayıs 1950 seçimleriyle tasfiye edilmesi olarak görülmüştü. Programı ise hükümet programından ziyade parti programı olarak görmüştü.⁵⁹¹ Meclise sunulan Menderes hükümetinin programı 2 Haziran 1950 günü, 487 milletvekilinden 192'sinin oya katılım göstermediği seçimde 287 oy ile güvenoyu aldı.⁵⁹²

⁵⁹⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, C.1, Birleşim:5, (2 Haziran 1950), ss.94-100.;Nuran Dağlı ve Belma Aktürk, **Hükümetler ve Programları 1920-1960**, C.1, TBMM Basımevi, Ankara, 1988, ss.157-160.; **Demokrat İzmir**, 30 Mayıs 1950.

⁵⁹¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, C.1, Birleşim:5, (2 Haziran 1950), ss.100 vd.; Albayrak, **a.g.e.**, ss.185-190.

⁵⁹² **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, C.1, Birleşim:5, (2 Haziran 1950), s.144; Muzaffer Gökman, **50 Yılın Tutanağı (1923-1973)**, Hürriyet Yayını, İstanbul, 1973, s.140.

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT İZMİR GAZETESİ GÖZÜNDEN DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI (1950-1955)

I- DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ İLK İCRAATLARI

1.1. Bürokrasi ve Askeri Kadroda Yapılan Değişiklikler

Demokrat Parti iktidarı tarafından bakılınca, Cumhuriyet Halk Partisi'nin tek parti döneminden kalan iki sağlam sütunlarından biri bürokrasi bir diğeri de orduydı. Ordu, İsmet İnönü'ye bağlılığı ile bilinmekteydi. Bu ise CHP'nin kemikleşmiş kadrolarının ve özellikle İsmet İnönü'nün askeri kökenli olmasından kaynaklanmaktaydı. Bu durum yeni iktidara gelen Adnan Menderes ve Celal Bayar için endişe oluşturmıştı. Endişelerin üzerine 5 Haziran 1950 günü bir Albayın Adnan Menderes'i ziyarette bulunarak 8-9 Haziran günü askeri müdahale yapılacağı bilgisini paylaşması üzerine askeriye'nin yüksek kadrolarında tasfiye başlatıldı.¹ Bu ani ve esaslı değişikliklerin önemli politik nedenlerle alındığını ileri süren *Demokrat İzmir*, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde bu kadar geniş ve anlamlı değişikliklerle ilk defa karşılaşıldığı yorumunda bulundu. Bu değişikliklerin sebepleri hakkında bazı gazetelerin tahminler yürüttüğünü, basit ve günlük olaylar olarak adlandıranların, milli savunma ile asker arasında anlaşmazlık olarak görenlerin olduğunu aktararak bunların gerçek olmadığını yazdı. Tayinlerin Milli Savunma Bakanlığının teklifi ile Bakanlar Kurulu tarafından yapıldığını bildirdi. Yapılan değişiklikler şu şekildedir: Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Abdurrahman Nazif Gürmen Paşa'nın yerine Orgeneral Nuri Yamut, yardımcısı Orgeneral İzzet Aksalur'un yerine Şahap Güler tayin edildiler. Orgeneral Salih Omurtak, Kazım Orbay, Hakkı Akoğuz paşaların emekliliği verildi. Birinci Ordu Komutanı Asım Tınaztepe, İkinci Ordu Komutanı Muzaffer Tuğsavul, Üçüncü Ordu Komutanı Mahmut Berköy Askeri Şuraya tayin

¹Erdoğan Teziç, **100 Soruda Siyasi Partiler, (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partililer)**, Gerçek Yayınevi, 1 Baskı, İstanbul, 1976, s.267.; Nihal Kara İncioğlu, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrasi Sorunları**, Tarih ve Demokrasi Tarık Zafer Tunaya Armağan, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, ss. 85-86.; Şerif Demir, **Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes**, Paraf yayınları, İstanbul, 2010., s.259.; Cem Eroğul, **Demokrat Parti ve Tarihi İdeolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1990, s.56.

edildi. Deniz Kuvvetleri Komutanı Mehmet Ali Ülgen ve Hava Kuvvetleri Komutanı Zeki Doğan ise merkezi alındılar. Ayrıca on beş general ve yüz elli albay için de iki üç ay içerisinde emekliliğe sevk edilme kararı verildi.²

Türk ordusunda yapılan bu geniş çaplı tasfiye hareketini *Demokrat İzmir* gazetesi, yerinde bir karar olarak okuyucuya sundu. Kararın orduyu gençleştirmek ve orduyu politika dışında tutmak amacından yola çıkılarak yapıldığı düşüncesini paylaştı. Bu değişiklikler sırasında Türkiye’de bulunan Amerikan askeri yardım heyetinin bu karardan memnuniyet duyduklarını ifade ederek, bundan sonra Türkiye ile daha düzgün ilişkiler kurulabileceğini beyan etti.³ Sonuç olarak ordunun yüksek kademesinde esaslı bir değişikliğe gidilerek 15 General 150 albay emekliğe sevk edildi.⁴

Orduda yapılan değişiklikleri bürokrasi takip etti. Hükümet görevini yerine getirmediği ve eski iktidar taraftarlığı yaptığı gerekçesiyle bazı valilerin yerlerini değiştirdi.⁵ Yeni iktidarın idari cihazlarda ve diğer birinci planda memuriyetlerde bazı değişiklikler⁶ yapmış olmasını Ankara doğal olarak karşılamış ancak CHP eleştirisi de bulunmuştu. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü eleştirilerini şöyle bayan etti;⁷ “*Memleket baştanbaşa huzursuzluk içindedir. Siyasi emniyetimiz pervasız ve apaçık tehdit altındadır. Ordudan tapu memuruna kadar bütün devlet teşkilatında memurlar yataklarını bağlamışlar, kimin bir iftirası ile ne muamele göreceklerini beklemektedirler.*”

² Askeri kadrodaki değişiklik için ayrıntılı olarak bkz: Ümit Özdağ, **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, 2004 ss.24.25.; Gül Tuba Dağcı, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Ordu Siyaset İlişkisi ve 27 Mayıs 1960 Darbesi**, İlgi Yay., İstanbul, 2006, s. 29.

³ **Demokrat İzmir**, 4-7-8, 11 Haziran 1950.

⁴ Eroğul, **a.g.e.**, s.67.; Hacı Bayram Kaçmazoğlu, **Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları**, Doğu Kitapevi, İstanbul, 2012., s.150.; Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam C. III.(1950-1964)**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s.53.

⁵ Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, C.4**, Ray Yayınları, İstanbul, 1970, s.222.

⁶ “Bürokrasideki ilk değişik 9 vali görevinden alınarak emekliliğe sevk edildi. Bu değişiklikler şöyledir: Şefik Soyer (Konya), Ziya Tekeli (Balıkesir), İzzettin Çağpar (Samsun), Zühtü Durukan (Seyhan), Şinasi Tulgar, Tevfik Sırrı Gürkan (Bilecik), Orhan Sami Güvenç (Kastamonu), Abidin Özmen (Afyon), Salih Kılıç (Ordu).” **Demokrat İzmir**, 29 Ağustos 1950.

⁷ Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973): DP’nin Altın Yılları (1950-1954)**, II. Basım Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s.42.

Siyasilerle yapılan görüşmede elde edilen bilgiye göre idari cihazlardaki değişikliğin nedeni şahısların geçmişte yaptıkları yanlış uygulamalardan ziyade demokratik idareyi benimseyememiş olmasıdır. *Demokrat İzmir*, kanunsuz yola sapanlar, vatandaşa baskı ve şiddet uygulayanlar memur olduklarını unutarak kendilerini CHP'ye mal ederek yani bir memur gibi değil de partili gibi çalışanların konumlarında yapılan değişikliği doğal olarak karşılamaktaydı. Doğal görmesinin nedeni ise iktidarın idari cihazların tarafsızlığı konusunda titiz ve dikkatli davranıyor olmasıydı.⁸

1.2. Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması ve Demokrat İzmir Gazetesine Yansıması

Demokrat Parti, muhalefet döneminde yaptığı gezilerde halkın Arapça ezan okunması isteğine yakından şahit olmuştu. Demokrat Parti Arapça ezanı bu süreçte halka seçim vaadi olarak sunmuş, iktidara geldiğinde de ilk iş olarak bu kanunu Meclis'e taşımıştı.⁹ Adnan Menderes Hükümeti'nin kurulmasının ardından "*Hükümetin Laiklik Hakkındaki Görüşü*" manşeti ile çıkan *Demokrat İzmir* Başbakanın ezanın Arapça okunması ile ilgili beyanatına yer verdi. Adnan Menderes, beyanatında cemiyet hayatında esaslı değişikliklerin yapılabilmesini yanlı zihniyetin yıkılmasında görmektedir. Atatürk döneminde Türkçe ezan mecburiyetinin zorunlu olduğunu, bu mecburiyetle hür Türkiye'nin kurulduğunu ve artık zorunluluklara gerek kalmadığını ifade eder. Ezanın Türkçe okunmasıyla birlikte camii içinde diğer bütün ibadet ve duaların Arapça okunmasını tezatlık olarak görür. Artık kanunun laiklik ve vicdan hürriyeti bakımından umumi adaba aykırı olmamak şartıyla herkesin dinini serbestçe yapabilmesinin gerekliliğini ister. Vicdan hürriyetinin de diğer özgürlükler gibi halkın doğal hakkı olduğunu ve hükümet olarak görüşlerinin bu yönde olduğunu beyanname aracılığıyla açıklamaktadır.¹⁰ Adnan Menderes'in Arapça ezan hakkındaki beyanatu Ankara'da önemli bir konu olarak gündem

⁸*Demokrat İzmir*, 11-12, 16 Haziran 1950.

⁹Sabahattin Nal; "Demokrat Parti'nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 60, S. 3, 2005, s. 148.;Emin Karakuş, *40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü İle İşte Ankara*, 1 Baskı, Hürriyet Yayınları, Ankara, 1977, s.167.

¹⁰*Demokrat İzmir*, 6 Haziran 1950.

oluşturdu. Siyasiler adına önemli bir tartışma konusu oluşturan bu meseleyi halk, vicdan hürriyetinin gerçekleşmesi olarak görerek haberden memnuniyet duymuştu. Muhalefet cephesi ise konuyu inkılaplara yapılan ihanet olarak değerlendirerek beyanatı geriye dönüş biçiminde algılama yoluna gitti.¹¹

DP meclis grubu toplantısında, laikliğin bir din düşmanlığı olmadığı düşüncesi ortaya konularak, Arapça ezan okunma yasağının kaldırılması kararı alındı. DP meclis grubunun bu kararının ardından meclis görüşmelerinde Türk Ceza Kanunu'nun 526. Maddesi¹² değiştirilerek kanun¹³ oya sunularak kabul edildi.¹⁴ Aksi fikri sahip olan CHP ise mecliste hükümetle aynı fikirde olması ve olumlu oy kullanması hayret verici olarak¹⁵ ve memnuniyetle karşılanırsa da bu durumun CHP içerisinde çatlaklara neden oldu.

Arapça ezan okunması 1950 yılının Ramazan ayının ilk gününe yetiştirilmişti.¹⁶ Yıllardır beklenen arzusun Müslüman âlemi için önemli bir güne denk getirilmesi sevinçle karşılanarak, *Demokrat İzmir*'den şöyle yansıdı; “*On yedi yıl aradan sonra tekrar ezanın din dili ile okunması tüm yurttaki olduğu gibi İzmir halkı tarafından da memnuniyetle karşılandı*”. Ezan, 17 Haziran 1950 günü öğleden sonra Arapça olarak okunmaya başladı. Ezanın arapça dilinde okunacağını duyan halk ve özellikle yeni nesil gençler, öğlen ve akşam saatinde camilerin etrafına

¹¹ Bernard Lewis, **Demokrasinin Türkiye Serüveni**, (Çev. Metin Kırıatlı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, ss.409-410.; Tekin Erer, **On Yılın Mücadelesi**, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul, 1963, s.45.; Binnaz Sayarı, “Türkiye’de Dinin Denetim İşlevi,” **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 33, S. 1-2 1978, s. 182.; **Demokrat İzmir**, 6 Haziran 1950.

¹² “Salahiyetli makamlar tarafından adli muameleler dolayısıyla yahut amme emniyeti veya amme intizamı veya umumi hıfzıssıhha mülahazasıyla kanun ve nizamlara aykırı olmayarak verilen bir emre itaat etmeyen veya bu yolda alınmış bir tedbire riayet eylemeyen kimse, fiil ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde, bir aya kadar hafif hapis veya 150 liraya kadar hafif para cezasıyla cezalandırılır.”, **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, C.1 Birleşim:9, (16 Haziran 1950), s.186.

¹³ “Türk Ceza Kanununun 526 nci maddesinin değiştirilmesi hakkında Kanun”, Kanun No. 5665, Kabul Tarihi: 16.6.1950, **Resmî Gazete**: (17 Haziran 1950), S. 7535.

¹⁴ **A.g.d.**, s.187., **BCA**, Fon Kodu.030.1.0.0.Yer No. 51.306.2.; Tevfik Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1950’den Günümüze**, 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, s.26.; Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1954-1971**, 1. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s.71.

¹⁵ “Arapça ezanın kabul edilmesi konusunda bazı CHP’li milletvekillerinin lehte oy kullanması şaşkınlıkla karşılandı. Çünkü günlerden beri CHP matbuatı Arapça ezanı inkılaplara inkâr ve irtica hareketi olarak vasıflandırmaktaydılar.”, **Demokrat İzmir**, 17 Haziran 1950.; Kaçmazoğlu, **Demokrat Parti...**, s.73.; Eroğul, **a.g.e.**, s.101.

¹⁶ Altan Öymen, **Değişim Yılları**, Doğan Kitap, İstanbul, 2004, s.487.

toplanarak din dili ile okunan ezanı büyük bir dikkatle dinledi. Aynı zamanda halk tarafından birçok caminin önünde kurbanlar kesildi. Sadık Albayrak, “ *sanki millet verdiği reyin karşılığı olarak ezanı Arapça şekliyle duymak istercesine hareket etmiştir*” diyerek halkın nazarında kanunun önemini ifade etmektedir.¹⁷ Öte yandan ezanın Arapça okunmasına izin verilmesi üzerine İzmir ESHOT işçileri TBMM başkanlığına şu telgrafı çekti:¹⁸ “*Huşu içinde sevinç gözyaşları dökerek din dili ile ibadete davet edilen biz Eshot işçileri bu vesile ile dinimizin durduğu müddetçe hür bayrağımızın da dalgalanacağına iman ederken kalbi şükranlarımızı sunarız.*”

1.3. Af Kanunu

Menderes hükümetinin seçim vaatleri arasında bulunan af kanunu iktidara gelişinin ikinci ayında uygulamaya kondu. Af kanunu ile toplumsal dönüşüm yolunda uzlaşma ve hoşgörü politikası izlenmek istenmekteydi.¹⁹ Hükümet, bu bağlamda af kanunu üzerindeki çalışmalara başlanarak Adalet Bakanlığında bir komisyon kurdu. *Demokrat İzmir* gazetesinin “*Affin Komünistler Vatan Hainleri Müstesna Diğer Bütün Suçlara Teşmil Edilmesi Bekleniyor*” başlığıyla okuyucuya duyurduğu haberde, komisyona bizzat Bakan Halil Özyörük’ün başkanlık edeceği duyuruldu.²⁰ İlmi komisyonun çalışmalarını tamamlamasının ardından Bakanlar Kuruluna sevk edilen tasarının bayramdan önce çıkarılması adına çalışmalar hızlandırılmıştı.²¹ Kanuna göre; idam cezaları yirmi yıl ağır ceza hapsine çevrilmiş, müebbet hapisler ise on beş yıla düşürülmüştü. Komünistlik ve Nazım Hikmet’in durumu özellikle görüşme konusu olmuş, komünizmin ülke üzerindeki zararlı etkilerine dikkat çekilmişti. Askeri ceza kanununun 55. ve 56. Maddesindeki suçların yani askeri sırları ifşa eden suçlara ait E fırkası üzerine tartışmalar oluşmuş, orduyu isyana teşvik eden suç için askeri ceza kanununun 94, 97, 100, 101, 102, 103, 104

¹⁷Sadık Albayrak, *Türkiye’de Din Kavgası*, İleri Sanat Matbaası, İstanbul, 1973, s.286.

¹⁸*Demokrat İzmir*, 18 Haziran 1950.

¹⁹ Ali Gevgilili, *Yükseliş ve Düşüş*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987, s.73.

²⁰ “Ayrıca komisyonda Prof. Bülent Nuri Esan, Prof. Faruk Erener, Prof. Sulhi Dönmezer ve Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürü Lütfi Akatlı bulunmaktaydı.”, *Demokrat İzmir*, 2 Haziran 1950.

²¹*Demokrat İzmir*, 23 Haziran 1950.

maddeleri kabul edilmişti.²² Kaçak halde olanlar hakkında alanına karar şu şekilde olmuştur: Yurtiçinde bulunanlar 6 ay, yurtdışında olanlar 8 ay içerisinde Cumhuriyet Savcılığı'na müracaat etmedikleri takdirde bu yasadan yararlanamayacaktı. Vergi cezaları da affedildi. Kanunun yürürlüğe girmesinden 15 gün sonra tutuklu ve hükümlülerin serbest bırakılması kararı verildi.²³ *Demokrat İzmir* gazetesi af kanunu hakkındaki haberleri kısa sütunlar halinde sayfasına taşıyıp ayrıntıya yer vermeden okuyucuya bilgi sunmaktadır. Kanunun kabul edilmesinin ardından kanunla ilgili olarak, “*Meclis, Af Kanununu Çıkardı*” manşeti ile okuyucuya seslendiği görülmektedir. Okuyucuya taşıdığı haberde “*kanun neşredilir neşredilmez, tahliyeler başlayacak*” diyerek hükümetin tahliyeleri bayrama yetiştirme telaşında olduğunu da bilgisini vermekteydi.²⁴ Gazete, kanunun çıkarılmasının ardından halkta oluşan intibadan “*Demokrat Parti İktidarının Gösterdiği Şefkat ve Afiyet*” diye bahsederek genel af kanunun çıkarılmasından sonra halkın bayram havasında bir sevinç yaşadığı vurgulanarak af kanunu hakkındaki şu yorumlarına yer verdi:

*“Halk Partisi iktidarının büyük bir katı yüreklilikle ve merhametsizlikle on binlerce mahkûmdan esirgediği af kanunu, evvelki gün TBMM’de DP çoğunluğu tarafından geniş bir şekilde çıkarılmıştır. DP iktidarının daha ilk günlerinde on binlerce talih kurbanına göstermiş olduğu bu şefkat ve afiyet bütün memlekette derin bir memnuniyet uyandırmıştır.”*²⁵

²² “Bu maddelerin kabul edilmesi ile Nazım Hikmet affın dışında kalmıştı ancak Adalet Bakanı Nazım Hikmet hakkında açıklama yapmış, bu suçların affedilmemesine rağmen 5. Maddeye göre cezaları derece derece azaltıldığını bu cezai indirimden Nazım Hikmet’in de yararlanacağını 24 senelik cezasının üçte birini doldurmuş olması durumunda derhal tahliye edileceğini bildirdi. Beşinci maddeye göre Nazım Hikmet aften yararlananlara dâhil olmuştur. Kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren mahkûm oldukları cezanın zaman aşımı içerisinde yeniden suç işlemeleri durumunda eski cezalarıyla birlikte cezalarını çekecekti.” **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, C.1, Birleşim: 23, (14 Temmuz 1950), s.722.; Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok...**, s.72.

²³ **A.g.d.**, s.722.

²⁴ **Demokrat İzmir**, 15 Temmuz 1950.

²⁵ **Demokrat İzmir**, 16 Temmuz 1950.

1.4. Kore'ye Asker Gönderilmesi

Türkiye II. Dünya Savaşı'na katılmamasına rağmen savaş sonrasında Rus tehdidiyle karşı karşıya kaldı. Ardından bu ve bunun gibi tehditlerden kurtulmak için yönünü batıya çevirdi. Birleşmiş Milletler kurucu üyeliğine dâhil olan Türkiye NATO'ya üye olamamıştı.²⁶ Türkiye, Rus tehlikesi karşısında dış güvenliğini sağlayabilmek adına batı tarafından yapılan bütün ittifaklara katılma çabası güttü.²⁷ 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlerden, bir ay gibi kısa bir süre sonrasında, 25 Haziran 1950 tarihinde Kore Savaşı başladı.²⁸ Kore'deki tek resmi devlet olan Güney Kore'ye yardım etmek amacıyla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 27 Haziran 1950 günü üye devletlere çağrıda bulundu.²⁹ Yardım çağrısına karşılık olarak Türk Hükümeti, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü aracılığıyla *"Birleşmiş Milletlerin bir üyesi sıfatıyla, üzerine almış bulunduğu yükümlülükleri, mevcut hükümler dâhilinde ve azami samimiyetle, yerine getirmeye hazır olduğunu"* bildiren bir yanıt verdi.³⁰ 29 Haziran 1950 tarihinde Kore Savaşı'na katılma kararı, Türkiye'nin DP iktidarıyla yeni bir dış politika belirlediğinin bir göstergesiydi. Menderes hükümeti Celal Bayar'ın başkanlığını yaptığı 25 Temmuz 1950 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında Kore'ye 4.500 asker gönderilmesi kararını aldı.³¹ Demokrat Parti hükümeti Kore'ye asker gönderme kararını alırken Meclis'e ve muhalefet partilerine sormamıştı.³² Kararın bu şekilde alınması iktidar muhalefet

²⁶ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınları, Ankara, 1990, s.448; Hüseyin Bağcı, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara, 2007, s. 11.

²⁷ A.g.e., s.8.; Esin Yurdusev, "1945-1989 Döneminde Türkiye ve Balkanlar", **Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç**, 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s.377.

²⁸ Tahsin Yazıcı, **Kore Birinci Türk Tugayında Hatıralarım**, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1963, s.64. Bahtiyar Yalta, **Kunu-ri Muharebeleri ve Geri Çekilmeler (26. XI.1950 – 24. I. 1951)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s.13.

²⁹ Veli Yılmaz, **Siyasi Tarih**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1998, s.225.; İsmail Soysal, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları, C.II (1945- 1990)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s.85.

³⁰ İbrahim Artuç, **Kore Savaşı'nda Mehmetçik**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1990, s.58.; Ahmet Avcı, "Kore Savaşı'nda Türk Ordusu", **Ahi Evren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Kırşehir, 2015, s.38.

³¹ Bülent Akkaya, "Türkiye'nin NATO'ya Üyeliği ve Kore Savaşı", **Akademik Bakış Dergisi**, S.28, Ocak-Şubat, 2012, s.6.; **Demokrat İzmir**, 26 Temmuz 1950.

³² Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti(1946-1960)**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2004. s.199.

ilişkilerinde gerginliklere neden olmuş CHP, iktidarın kendilerine sormadan böyle bir karar almış olmasını eleştirmişti.³³ İsmet İnönü, gazetecilere verdiği demeçte:³⁴ “*Karar, TBMM’den geçirilmemiş ve memleketi savaşa götürecektir böyle önemli bir konuda muhalefet partisiyle fikir teatisinde bulunulmamıştır*” diyerek DP’nin kararını eleştirmiştir. Adnan Menderes yaptığı basın toplantısında; kararın mevcut kanuna dayalı olarak alındığını bu nedenle meclisi toplama gereği duymadıklarını; günlerden beri CHP’nin ve CHP matbuatının bu konuda eleştiride bulunduğunu belirterek, CHP’nin bu konudaki tutumunu dış politikadaki beraberlik ilkesini bozmak amacından doğan bir hareket olarak değerlendirdi.³⁵

Kore’ye asker gönderme kararının alınmasından itibaren *Demokrat İzmir* gazetesi hükümetin kararını desteklemiş ve sütunlarında haberlere yer vermişti. *Demokrat İzmir*’de Hürrem Kubat, Türkiye’nin Kore’ye asker gönderilmesini “*Kore Harbi ve Türkiye*” adlı başlık altında ele alarak, İkinci Dünya savaşı sonrasında Kore’nin Kuzeyine Rusların, Güneyine ise Amerikalıların hâkim olduğunu, Rusların sözde halk demokrasisi adına bölgede faaliyet gösterdiklerini, Amerika’nın bulunduğu Güney Kore’de ise Cumhuriyet idaresinin kurulduğu bilgisini veriyordu. *Demokrat İzmir*’e göre; iki parçaya ayrılan Kore’yi bir araya getirmeye çalışan Birleşmiş Milletler Komisyonunun çabaları, Rusya’nın muhalefeti neticesinde sonuçsuz kalmıştı. Kuzey Kore’yi azımsayan Rusya’nın, Güney Kore hükümetine saldırıda bulunduğunu ve yardım edilmezse kısa bir zaman içerisinde bütün Kore’nin Rus egemenliğine gireceğini yazmaktaydı. Bunun sonucunda Üçüncü Dünya Savaşı çıkma ihtimaline değinen yazar, bu durum karşısında Türkiye’nin yaşanan olaylardan çıkarması gereken iki sonucu ortaya koymaktaydı. Bunlardan birincisi; Amerika’nın kırk sekiz saat içerisinde Güney Kore’nin yardımına koşmuş olması yani yazara göre bu demek oluyor ki; Türkiye’de Kore’ye yardım edecekti. İkincisi ise Rusya, Türkiye’ye karşı her zaman tehdit unsuruydu ve bir kere daha anlaşılmıştı ki; Rusya

³³ Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi...*, s.32.; Eroğul, *a.g.e.*, s.102.; Balcı, *a.g.e.*, s.24.; Mustafa Ekincili, *İnönü Bayar Dönemleri Türk Dış Siyaseti*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2007, s.195.

³⁴ *Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1950.

³⁵ *Demokrat İzmir*, 27-29 Temmuz 1950.

ile asla barış yapılamazdı. Bu nedenle Türkiye'nin bir an önce dış politikada savunma sistemini paktlarla güvence altına alması gerekmektedir.³⁶

Menderes Hükümetinin Kore'ye asker göndermesi kararını almasının ardından *Demokrat İzmir*, bu kararı destekleyecek nitelikte yazılara yer veriyordu. Hürrem Kubat, “Çok Yerinde Bir Karar” başlığı altında, hükümetin yerinde bir karar aldığını ve bu kararın Türk halkı tarafından desteklenen bir karar olduğu yorumunda bulunuyordu. Türkiye'nin Birleşmiş Milletler idealine samimi olarak inandığını, Kore Savaşı'nda Türkiye'nin kendine düşen görevi gerektiği gibi yerine getirdiğini, Marshall yardımını kabul eden kırk dokuz ülkenin böyle bir yardımı yapmakta çekimser kalırken, Türkiye'nin aldığı asker gönderme kararını cesaret örneği olarak değerlendiriyordu. Türkiye'den 4.500 Türk askerinin Kore'ye gideceğini, bu rakamın azımsanmaması gerektiğini, rakamdan daha ziyade fiili olarak katılım gösterilmiş olmasının önemini vurgulayarak Türkiye'nin bu kararını insanlık ve medeniyetin korunması yolunda attığı önemli bir adım olarak görmekteydi.³⁷

25 Haziran 1950'de başlayıp 27 Temmuz 1953 yılına kadar devam eden Kore Savaşı'na Türkiye'nin asker göndermesi ve başarılı bir şekilde Kore'de mücadele vermesinin mükâfatı olarak Türkiye 1952 yılında NATO'ya üye oldu.³⁸ Bu durum aslında; Türkiye'nin Soğuk Savaş sürecinde Batı Bloğu tarafında yer aldığını göstermek için yaptığı bir siyasi manevraydı. Bunun sonucunda da Türkiye 4 Nisan 1952'de NATO³⁹'ya tam üye olarak kabul edildi.⁴⁰

³⁶Hürrem Kubat, “Kore Savaşı ve Türkiye,” **Demokrat İzmir**, 29 Haziran 1950.

³⁷Hürrem Kubat, “Çok Yerinde Bir Karar,” **Demokrat İzmir**, 27 Temmuz 1950.

³⁸Eroğul, **a.g.e.**, s.69.; Nasuh Uslu, **Türk Amerikan İlişkileri**, 21 Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000, s.99.

³⁹“II. Dünya Savaşı'nda Avrupa'nın yıkılmış olması ve Sovyetlere karşı bir denge unsuru olan ABD'nin Avrupa'dan çekilmesi kuvvetler dengesinin tamamen Sovyetler Birliği lehine bozulmasına sebep olmuş ve Amerika ve Rusya dünya politikasını kendi eksenleri etrafında yönlendirmeye başladılar ve iki kutuplu bir dünya oluştu. Sovyetler Birliği Almanya ve Japonya'nın yenilmesi ile doğusunda ve batısında meydana gelen boşlukta yayılma politikası takip etmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikalarına karşı, ABD'nin Truman Doktrini ve Marshall Planı'nı uygulamaya başlaması üzerine faaliyetlerini artıran Sovyetler Birliği, 5 Ekim 1947'de diğer peyk ülkelerle birlikte Kominform'u kurmuştur. Böylece Doğu Bloku'nun resmen ortaya çıkmasıyla dünya açıkça iki bloğa ayrılmıştır. Batı Avrupa ülkelerinin savunma amaçlı kurdukları bu pakt ABD'nin ittifaka dâhil olmaması sebebiyle Sovyetlere karşı bir denge unsuru olmaktan uzaktı. Bundan dolayı Batı Avrupa ülkeleri, ABD'yi ittifaka dâhil etmek amacıyla faaliyetlerini yoğunlaştırmışlardı. Sonuçta 11 Haziran 1948'de ABD Kongresi'nde kabul edilen Vandenberg Kararı ile ABD 1823'ten itibaren uygulamakta olduğu Monro doktrini'ni terkederek dış politikasında esaslı bir değişiklik yapmıştır.

1.5. 1950 Yılı Muhtar ve Belediye Seçimlerinin Demokrat İzmir Gazetesine Yansıması

14 Mayıs 1950 genel seçimlerinden büyük bir ekseriyetle çıkarak iktidara gelen Demokrat Parti hükümetinin ilk icraatı seçim döneminde halka vaad ettiği sözleri yerine getirmek oldu. Hükümet ilk olarak halkın rahatsızlık duyduğu CHP döneminden kalan bürokraside bir takım değişiklikler yaptıktan sonra yine CHP'ye yakınlığı ile tanınan askeri kadroda bir takım tasfiyeler gerçekleştirdi ve böylece yerini daha da sağlamlaştırmış oldu. Diğer taraftan halkın yıllardır arzusu olan Arapça ezan yasağı kaldırıldı. Yine bu dönemde Çankaya köşkü halka açılmış köşk masraflarında azaltılmaya gidilen bir politika takip edilmişti. Devlet dairelerinde Atatürk posterlerinin asılması kararı alınarak halkın sempatisini kazanmaya yönelik politika izlenmişti.⁴¹ Hükümet bir takım kararlar almaya devam ederek 14 Temmuz 1950'de genel af yasasını çıkardı. Menderes hükümetinin bu süreçte aldığı bir diğer karar ise Kore'ye asker gönderme kararı idi. Hükümetin bu kararı alırken TBMM'ye sormadan hareket etmesi iktidar muhalefet ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştu. Bu sürecin takibinde ara seçimleri bir yıl sonraya ertelemiş olan hükümet, kırsal bölgelerde yaşayan halkın nabzını yoklamak için muhtar seçimlerine önem veriyordu. Bununla birlikte İzmir yeni iktidar partisi için büyük önem taşıyordu. İzmir; Türkiye'de Demokrat Parti'nin teşkilatlandığı bir yerdi. Bu sebeple parti kurucuları 1946-1950 döneminde şehre sık sık ziyarette bulunmuşlardı. Nitekim Demokrat ileri gelenleri, hem 1950 genel seçimlerindeki İzmir halkının sağladığı destek için memnuniyetlerini ifade edecek hem de yapılacak muhtar ve belediye seçimleri için İzmir ziyaretlerini es geçmeyerek halk ile temaslarını yoğunlaştıracaklardı. Bu ziyaretler vesilesiyle ilk kez Cumhurbaşkanı olarak Celal

ABD'nin dış politikasında meydana gelen bir değişiklikten sonra Brüksel Paketi sonucu kurulan Batı Avrupa Birliği'ne ABD ve Kanada'nın da dahil olmasıyla 13 ülke arasında kısa adı NATO (North Atlantic Treaty Organization) olan Kuzey Atlantik İttifakı 4 Nisan 1949'da kurulmuştur.", Türkiye'nin Nato'ya girişi ve Meclis'teki yankıları için ayrıca bkz., Saime Yüceer, "Tarihsel Perspektif İçinde Türkiye'nin NATO'ya Girişi ve Meclisteki Yankıları", **Atatürkçü Bakış**, C.I, S.I, 2002; Erol Mütercimler, Mim Kemal Öke, **Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, ss.49-119.

⁴⁰ **Cumhuriyet**, 19 Şubat 1952.

⁴¹ **BCA**, Fon Kodu. 030.18.01.02. Yer No.112.46.2.; **BCA**, Fon Kodu.030.18.01.02. Yer No. 124.92.6. Albayrak, **a.g.e.**, ss.198-199

Bayar yanındaBaşbakan Adnan Menderes ile birlikte 13 Temmuz 1950 tarihinde İzmir'e geldi. Celal Bayar bu defa İzmir halkına seçimlerde gösterdiği destek nedeniyle şu sözleri ile teşekkür etmekteydi: "...*Demokrasinin, hürriyetin ve adaletin müdafii olan İzmirli; sizlere karşı şükranlarım bir defa daha ifade etmek suretiyle hayatımın bahtiyar günün yaşamaktayım.*"

Başbakan Adnan Menderes'te Ankara Palas otelinde partililerle yaptığı toplantıda DP'nin aldığı ve alacağı kararlarda kanun çerçevesinde ilerleyeceğinin altını çizen uzun bir konuşma yapmıştı. Cumhurbaşkanı ve Başbakan teşekkür etmek için geldikleri İzmir'den 15 Temmuz 1950 günü İstanbul'a gitmek için ayrıldı.⁴²

Demokrat İzmir gazetesi Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın İzmir'e geldiği 13 Temmuz 1950 günü çıkan nüshasının 3. sayfasını sadece Celal Bayar ile ilgili haberlere ayırdı. "40 yıllık Politikamızın Seçkin Siması; Celal Bayar" başlıklı makalede Halit Vedat Fıratlı, Celal Bayar'ı halktan bir devlet adamı olarak görmekte ve halkın istek ve arzularına eğilebilen bir siyasi karakter olarak tanımladıktan sonra Bayar'ı karşılamaya gelen İzmir halkını şu şekilde ifade etmekteydi:⁴³

"İlkbahar selleri gibi dağlardan ovalardan kopup gelerek bu meydanı dolduran halk yığını ve bu yığının vatan ufuklarını çepeçevre saran güven ve sevgisi.. Meydandan İzmir'e kadar 40 kilometrelik yolu, Yapıcıoğlu, Değirmendağ, Eşrefpaşa'yı doldurarak Konak önüne kadar akan halk yığını Bayar'la Başbakanı bağrına basmak için gece yarısını bekliyor."

Gazete üçüncü sayfasında Celal Bayar hakkında yabancı basında yazılanları iktibas ederek okuyucularına aktarmıştı. Yabancı basında Celal Bayar hakkındaki ifadelerden bazıları şunlardır:⁴⁴

"Yeni Cumhurbaşkanı Bayar, 65 yaşındadır. Bir halk çocuğu olan Celal Bayar, Türk İstiklal Harbinde gördüğü büyük hizmet haricinde, şimdi zafer kazanan muhalefet partisi için, yaratıcı cesaretli ve basiretli bir şef vazifesi başarmıştır."
L'Illustree, İsviçre, 1/6/1950

⁴²**Demokrat İzmir**, 14-15 Temmuz 1950.

⁴³ Halit Vedat Fıratlı, "40 Yıllık Politikamızın Seçkin Siması: Celal Bayar", **Demokrat İzmir**, 13 Temmuz 1950.

⁴⁴**Demokrat İzmir**, 13 Temmuz 1950.

“Demokrat Parti Lideri Celal Bayar, yeni Türkiye’yi kuran Atatürk’ün büyük //prensiplerine sadakatını birçok defalar teyit etmiştir.” LE MONDE, Paris,17/5/1950

1950 yılının yaz ayında Manisa Demirci’de çıkan yangın sonrası bölge halkını hem ziyarete gelen hem de hükümetin alacağı tedbirleri anlatan Celal Bayar, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ile İzmir’e geldi. Cumhurbaşkanı İzmir’de bulunduğu süreçte İzmir Fuarını ziyarette bulunduktan sonra 2 Eylül 1950’de Ankara’ya döndü.⁴⁵

Demokrat Parti dışında İzmir yerelinde ziyaretlerde bulunan bir diğer siyasi parti de CHP idi. Balıkesir’de yaşanan deprem sonrasında bölgeyi ziyaret eden CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek buradan İzmir’e geçmişti. Kasım Gülek, dönemin politik gündem konusu olan Kore’ye asker gönderme kararı üzerine mevcut tartışmaların varlığı nedeniyle İzmir basın mensuplarının sorularını cevapladı.⁴⁶ Kasım Gülek’in basın mensupları ile konuşmasının ardından bu konuşmayı kaleme alan Burhan Belge, CHP’nin Kore’ye asker gönderme konusunda halkında iktidarla yan yana olması nedeniyle açıktan açığa muhalefet etmediğini ortaya koymaktaydı.⁴⁷

1950’de iktidara gelen Demokrat Parti hükümeti Ege bölgesindeki halkın sorunlarına eğilim göstermek için bir takım çalışmalar yaptı. 1950 yılının son üç ayında Bayındırlık Bakanı Fahri Belen İzmir Tire’ye gelerek halkın yol problemleri üzerinde çalışmalar yaptı ve Gediz Havzasının sulama sorunu üzerinde durmuştu.⁴⁸ Yine İzmir için önemli şahsiyet olan Sağlık Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ’da Devlet Hastanesine ilave yapılacak 150 yataklı ek bölümün açılış töreninde bulunmak ve Tepecikte 150 yataklı verem kuruluşunun açılışı için İzmir’e geldi.⁴⁹

Demokrat Parti iktidarı kazandığı 1950 Mayısının ardındanönceden Ağustos ve Aralık aylarında ayrı ayrı yapılan köy ve mahalle muhtar seçimleri bir araya toplanarak 13 Ağustos 1950 tarihinde yapılmasına karar verdi. Demokrat Parti’nin seçimleri bir araya toplamasının asıl nedeni ise; 14 Mayıs’ta ezici bir çoğunluk elde

⁴⁵Demokrat İzmir, 1-3 Eylül 1950.

⁴⁶Demokrat İzmir, 15 Ağustos 1950.

⁴⁷ Burhan Belge, “Eden Bulur”, Demokrat İzmir, 15 Ağustos 1950.

⁴⁸Demokrat İzmir, 9 Ekim 1950

⁴⁹Demokrat İzmir, 31 Aralık 1950.

etmiş olmasından yararlanmak ve CHP'nin seçim sonrası kendi içinde yaşamış olduğu bunalımdı.⁵⁰ Dönemin önemli konusu olan Kore'ye asker gönderme kararının alınması ve bu kararın iktidar muhalefet arasında gerginlik yaratmış olması sebebiyle *Demokrat İzmir* gazetesi seçime gidilen süreçte daha çok bu konuya yönelik haberlere yer verdi. *Demokrat İzmir* gazetesi 13 Ağustos 1950 günü için "*Muhtar seçimleri bugün yapılıyor*" diye küçük bir başlıkla sayfasında seçimlerin yapılacağını duyurmuştu.⁵¹ Bir gün içerisinde tamamlanan seçimlerin ardından gazete, "*Yurdun her tarafından gelen haberler, CHP'nin yeni bir hezimetini bildiriyor*" başlığı ile Demokrat Parti'nin büyük bir ekseriyetle muhtar seçimlerini kazandığını duyuruyordu.⁵² 13 Ağustos 1950 tarihinde yapılan muhtar seçimlerine⁵³ göre Demokrat Parti 18.227, CHP 13.025, Millet Partisi 130, Müstakil ve Karışık 6.524 muhtarlık elde etti.⁵⁴ Cumhuriyet Halk Partisi Giresun'daki muhtarlıkların yarısından fazlasını, Kırşehir Sinop ve Yozgat'ta yarısından azını kazanmakla birlikte en çok muhtarlık elde eden parti olmuştu.⁵⁵ İzmir'deki muhtar seçim sonuçlarında ise 140 Demokrat Parti, 8 CHP, 1 Millet Parti muhtarlık elde etti.⁵⁶

Muhtar seçimlerini Demokrat Parti kazanmasına rağmen CHP'nin oylarında artış olmuştu. CHP'nin özellikle İstanbul'daki muhtarlıkların %60'ına yakını elde etmesi CHP tarafında memnuniyet yaratmıştı.⁵⁷ Dönemin İzmir yerel basınından *Anadolu* gazetesi "*Vatandaş, demokrasiyi seviyorsan artık iktidara oy verme!*" başlığıyla iktidarın baskı politikasına dikkat çekerek, Demokrat Parti'nin üç aylık iktidar sürecinden halkın memnuniyetsizlik duyduğunu ve bu nedenle seçime katılım oranının düşük olduğunu ortaya koyuyordu.⁵⁸ Metin Toker ise katılım oranının düşük

⁵⁰ Fevzi Çakmak, *Bursa Yerelinde Cumhuriyet Halk Partisi*, Nilüfer Belediyesi, Bursa, 2014, ss.125-126.

⁵¹ *Demokrat İzmir*, 13 Ağustos 1950.

⁵² *Demokrat İzmir*, 14 Ağustos 1950.

⁵³ 13 Ağustos Muhtar seçimleri sonuçları bazı kaynaklarda DP 17.393. CHP 12.337. Bağımsızlar 3.171. Karışık Listeler 2.451. olarak verilmektedir. Ali Eşref Turan, *Türkiye'de Yerel Seçimler*, İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları, İstanbul, 2008, s.87

⁵⁴ *A.g.e.*, s.87.; *BCA*, Fon Kodu: 030.1.Yer No:29.48.23.

⁵⁵ Feroz ve Bedia Ahmad, *Türkiye'de Çok...*, s.74.

⁵⁶ *Demokrat İzmir*, 17 Ağustos 1950.

⁵⁷ *Milliyet*, 16 Ağustos 1950.

⁵⁸ "*Vatandaş Demokrasiyi Seviyorsan Artık İktidara Oy Verme!*", *Anadolu*, 16 Ağustos 1950.

olmasını halkın “*iktidarı uyarmak*” istemesi olarak yorumlamaktaydı.⁵⁹ Bu dönemde CHP lideri İnönü seçimleri kendilerinin kazandıklarını vurgu yaparken, Adnan Menderes’te CHP’nin seçimleri kaybettiğini belirtmişti.⁶⁰

İktidar partisi için muhtar seçimleri genel seçimlerle kıyaslandığında tatmin edici değildi. Hükümet muhtar seçimlerine genel seçimlerin rahatlığıyla girmişti. Ancak Eylül’de yapılacak belediye seçimleri⁶¹ için muhtar seçimlerinde olduğu gibi rahat davranmayıp seçim kampanyalarına girişti. Belediye seçimlerinin hazırlık süreci ve muhalefette olan CHP’ye bakış *Demokrat İzmir*’de geniş yer buldu. CHP’nin iktidarı sürecinde İzmir’e imar yatırımlarında bulunmadığına vurgu yapılarak, bu nedenle belediye seçimlerinde halkın yüzüne bakamadığına dikkat çekilmişti. CHP’nin iktidar sürecinde şunu yaptık bunu yaptık savunmalarını yersiz bulan gazete, İzmir halkının eksikliklerine değinilmemiş olmasına işaret etti. Halkın artık CHP damgasını taşıyan hiçbir şeye güvenmediğini, milletin boş vaatlerle artık kandırılmayacağını ve CHP’nin günden güne üye kaybettiği ifade edildi.⁶²

Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1950 belediye seçimlerinde biraz varlık gösterebileceği inancında olduğunu ve bu yüzden son kozunu oynadığını belirten Hürrem Kubat, vatandaşın oylarını kendi tarafında toplayamayacakları bilincinde olan şefçi zümrenin, bir taraftan küçükte olsa bir umut beklerken bir taraftan da demokrasiye dört elle sarıldıklarını belirtiyordu. Ancak şimdi sarıldığı demokrasiyi dört yıl önce 1946 genel seçimlerinde her türlü hile ile yok etmek için elinden geleni yaptığını hatırlatmaktaydı. Cumhuriyet Halk Partisi’nin iktidarı sürecinde iktidara layık tek parti olarak kendini gördüğünü şimdi ise muhalefette bulunan bu partinin yine muhalefeti kendinden başka kimsenin yapamayacağı düşüncesinde olduklarını savunuyordu. Kubat, milli iradeye bu derece uzak bir partinin, belediye seçimlerindeki durumunu tahmin etmekte güçlük çekilmeyeceğine dikkat çekilerek, CHP’nin 14 Mayıs 1950’de gözlerini açamadıklarını, 3 Eylül belediye seçimlerinde

⁵⁹ Toker, **DP’nin Altın...**,s.87.

⁶⁰ Albayrak, **a.g.e.**,s.199.

⁶¹ “Belediye seçimlerinin 1950’de yapılan yasal bir değişiklikle iki yılda bir Eylül ayının ilk Pazar günü yapılması kararlaştırıldı.”, Kemal Görmez, **Yerel Demokrasi ve Türkiye: Yerel Yönetimler ve Belediyeler**, Vadi Yayınları, Ankara, 1997,s.124.

⁶²Hürrem Kubat, “Belediye Seçimleri ve Eski Defterler,” **Demokrat İzmir**, 28 Ağustos 1950.

de yine durumlarını fark edemezlerse parti olarak memlekette yaşamalarına gerek kalmayacağını, konumlarını ülkeye daha faydalı olacak diğer muhalefet partilerine bırakmaları önerisinde bulunuyordu. 3 Eylül'deki belediye seçimlerinin vatandaşa ilk defa mahalli işlerini kendisi yönetme hakkını tanıyacağını, bu zamana kadar İzmir halkını hiçe saymış CHP'nin iş başında kalmamasını temenni ediyordu.⁶³

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü seçimler sebebiyle Ankara Radyosu'ndan gerçekleştirdiği konuşmayı,⁶⁴ “*üç aydır biriktirdiği kin ve nefretini Ankara Radyosu aracılığıyla aktardı*” şeklinde veren *Demokrat İzmir*, on dakika devam eden konuşmasında belediye seçimleri propagandası yerine 14 Mayıs 1950'de kırılan şef gururunun etkilerinin paylaşıldığı ifade edildi. İnönü'nün belediye seçimleri üzerine yaptığı konuşmayı “*sözde demokrasi müdafalı*” olarak değerlendiren Hürrem Kubat, İnönü'nün her kelimesinin altında, eski şef ve diktatör ruhunun gizli olduğunun açıkça görüldüğünü dile getirdi. Kubat, İnönü'nün belediye seçimlerini, şehirlerin mahalli ihtiyaçlarını ilgilendiren bir seçimden ziyade ülkenin siyasi hayatını ilgilendiren bir milli olay olarak gördüğü değerlendirmesine yer vererek, “*Demokrat Parti idaresinde memleket baştanbaşa huzursuzluk içerisinde*” diyecek kadar gaflette düşen “*sabık şefin*” bu sözlerinde kısmen haklılık payı bularak şu sözleri ile karşılık verdi. “*DP idaresinde huzursuzluk içinde olanlar mevcuttur ancak bunlar ne bütün memlekettir ne de bütün memleketi temsil eden şahıslardır sadece şefle etrafındaki şefçi zümredir.*” Ardından CHP'nin kaybetmeye mahkûm olduğunu ifade eden Kubat, artık halk arasında ikilik yaratma çabasından vazgeçmesinin bugüne kadar yapmadığı hizmeti yerine getirmiş olacaklarını ifade etti.⁶⁵

Demokrat İzmir, Adnan Menderes'in seçimler adına yaptığı radyo konuşmasının önemli gördüğü yerlerini sütunlarına şöyle taşıdı: Nutuk yoluyla aldatıcı propaganda yaparak gerçeklerin aksine bir memleketin iyi idare edildiği hakkında vatandaşa kanaat yaratmak mümkün olsaydı CHP iktidarı sonsuz olurdu.

⁶³Hürrem Kubat, “Belediye Seçimlerinin Arifesinde”, **Demokrat İzmir**, 29 Ağustos 1950.

⁶⁴“CHP Lideri İnönü'nün Radyodaki seçim konuşmasının içeriği DP iktidarının tecrübesizliği olmuştur. Hükümetin dış politikada izlemiş olduğu siyasetten memnun olmadığını dile getiren İnönü, muhalefete sorulmadan adımlar atıldığından şikâyet ediyordu. Belediye seçimlerinin basamak olduğunu belirterek bu seçimlerde CHP'nin yükselişe geçeceğini söylüyor ve emanet olarak verdikleri iktidarı 1954 seçimleri ile geri alacaklarını ifade etmişti.” **Ulus**, 16 Ağustos 1950.

⁶⁵Hürrem Kubat, “Eski Şef Konuşuyor”, **Demokrat İzmir**, 30 Ağustos 1950.

CHP'nin, memleketin huzursuzluk içinde olduğunu belirterek, memleketi iç ve dış politikada kötü sonuçlara sürüklediği; muhalefetin tehdit altında olduğu, siyasi güvenin ortadan kalktığı iddialarına ise *“kendisinin böyle hasta bir ruh haleti içinde olduğunu gösteriyor”* sözleriyle karşılık verdi. Memlekette huzursuzluğun ancak irticanın ortaya çıkmasıyla oluşabileceğini, CHP'nin hala şeflik havasını yaşatmak istediğini belirtti. Halen belediyelerin %99'dan fazlasının CHP'nin elinde olduğunu, zamanında CHP'nin gasp ve zorbalıkla belediyeleri elinde tuttuklarını belirterek, şeflik sisteminin tamamen ortadan kaldırılabilmesi adına 3 Eylül 1950 seçimlerinin önemli olduğuna değindi. Siyasi irticanın yok edilmesi için belediye seçimlerinde halkın DP'ye oyları ile yardım etmeleri ricasında bulundu.⁶⁶

Seçim günü gazete *“Vatandaş! Bugünkü vazifeni ihmal etme reyini kullan!”* manşeti ile halkı seçime davet etti.⁶⁷ 3 Eylül 1950 belediye seçimlerine katılım oranı %53,2 olup Demokrat Parti 875.355 oy ile oyların % 57,6'sını; Cumhuriyet Halk Partisi 570.606 oy alarak oyların %37,5'ini; Millet Partisi 58.131. oy ile %3,8'ini; Bağımsızlar ise % 50,071 oy ile %3,3'ünü almıştı. Böylece ülke genelindeki 600 belediyenin 560'ı Demokrat Parti'ye geçmiş oldu.⁶⁸ Büyük bir sakinlik içerisinde gerçekleşen İzmir seçimlerinde, Seferihisar ve Torbalı hariç bütün belediyeleri Demokrat Parti kazandı. Belediye teşkilatı bulunan 13 bucak merkezinden dört tanesini CHP ve dokuz tanesini DP kazandı. Taşrada seçime katılım oranı %90, İzmir merkezinde ise % 45'ti.⁶⁹

3 Eylül 1950 belediye seçimlerini DP'nin kazanmış olması Türk halkının Demokrat Parti'nin üç dört aylık faaliyetlerini onaylaması bakımından önem taşıyordu. DP'nin seçimleri kazanmasının ardından Adnan Menderes CHP için şu sözleri söyledi:⁷⁰ *“Türk Milleti, Halk Partisi'ni 14 Mayıs'ta iktidardan tasfiye etmişti. 3 Eylül'de muhalefetten de tasfiye etti.”*

⁶⁶Demokrat İzmir, 30 Ağustos 1950.

⁶⁷Demokrat İzmir, 3 Eylül 1950.

⁶⁸Birgül Ayman Güler, *Yerel Yönetimler: Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım*, TODAİE Yayınları, Ankara, 1998,s.164.; Toker, *DP'nin Altın...*, s.89.; *Cumhuriyet*, 5 Eylül 1950.

⁶⁹Demokrat İzmir, 5 Eylül 1950.;Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok...*,s.74.

⁷⁰Toker,*DP'nin Altın...*,s.89.; Eroğul, *a.g.e.*, s.59.; *Cumhuriyet*, 5 Eylül 1950.; *Demokrat İzmir*, 4 Eylül 1950.

II- DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ'NDE İKTİDAR-MUHALEFET İLİŞKİLERİ

2.1. İktidar-Muhalefet İlişkilerinde Devri Sabık Meselesi

Demokrat Parti'nin 14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerini kazanmasının ardından 29 Mayıs 1950'de Menderes hükümeti kuruldu. 2 Haziran 1950 de hükümet programı okunduğu sırada çıkan gerginlik sonrası CHP milletvekilleri meclisi terk etti. Ana muhalefet partisinin DP iktidarının ilk gününde meclisi terk etmesi iktidar muhalefet ilişkilerindeki ilk gerginlik olmuştu.⁷¹ *Demokrat İzmir*, “CHP’li milletvekilleri kendilerine söz verilmediği iddiasında bulunarak meclisi terk etti” başlığı altında olayı verirken;⁷² Osman Kapani, CHP’nin Meclisi terk etmesini halk üzerinde CHP’nin zor durumda kaldığı, konuşma özgürlüğünün olmadığı algısını oluşturmak istemesi olarak yorumlamıştı.⁷³

Menderes hükümet programını okurken; “*Bir devri sabık yaratmak gibi meşum temayüllerin önlenmesi esaslarında azmimiz katidir*”⁷⁴ şeklindeki açıklaması ile geçmişe yönelik hesaplaşma yapılmayacağına dair muhalefete teminat vermişti. Fakat Demokrat Parti iktidarının sağlanmasından sonra bürokrasiye yönelik tasfiyelerin gerçekleşmesi ve DP Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu’nun CHP iktidarı döneminde gerçekleşen bazı olayların araştırılması için meclise öneriler vermesi üzerine CHP bu durumdan rahatsızlık duydu⁷⁵. Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu bir tebliğ yayımladı. Tebliğ’de yirmi yedi senelik iktidarı sürecinde yolsuzluk ve türlü israflardan CHP’nin sorumlu tutulduğuna dair iddiaların söz konusu olduğunu bildirerek, CHP’ye bu şekilde iddialarda bulunanların da bir zamanlar aynı partide yer aldıklarını hatırlatmıştı. Bu konunun kesin bir şekilde

⁷¹ Rıfki Salim Burçak, *On Yılın Anıları (1956-1960)*, Nurol Matbaacılık, Ankara, 1998, s.53.; Metin Öztürk, *Türkiye’de Asker ve İktidar*, Yeni Yüzyıl Yayınları, İstanbul, 1995, s.47.

⁷² M. A. Birand - Can Dünder - B. Çaplı, *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2005, ss.67-68; Burçak, *On Yılın...*, s.53.; *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 9, C.1, Birleşim:5, (2 Haziran 1950), s.143.; *Demokrat İzmir*, 3 Haziran 1950.

⁷³ Osman Kapani, “Hükümetin Kopardığı Fırtına”, *Demokrat İzmir*, 6 Haziran 1950.

⁷⁴ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 9, C.1, Birleşim:3, (29 Mayıs 1950), s.30.

⁷⁵ “Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu’nun meclise sunduğu birinci önergesi, TBMM arazisi ile Anıtkabir arazilerinin kimlerden kaç paraya alındığı, ikinci önergesi Toprak Ofisinin ihraç ettiği hububat hakkındadır.”, *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 9, C.1, Birleşim:9, (16 Haziran 1950), ss.188.189.

sonuca bağlanması adına CHP'nin kuruluşundan 1946'ya kadar ki dönemde CHP'den ayrılmış olan kişileri de dâhil ederek bu konun takip edilmesi istenmişti. Bu tebliğ *Demokrat İzmir*'e, "*C.H Partisi temize çıkmaya çalışıyor*" şeklinde yansıdı.⁷⁶

Demokrat İzmir'de Hürrem Kubat, "*Hem Suçlu Hem Güçlü*" başlığı altında bu süreci değerlendiren bir yazı kaleme alır. Kubat, endişe içinde kıvranan Cumhuriyet Halk Partisi'nin, DP hükümeti tarafından "*devri sabık yaratmayacağız*" teminatının sağlanmasıyla rahat bir nefes aldığını ve bu teminatın güvencesiyle CHP'nin bu şekilde bir beyanname yayımlamış olduğunu ortaya koyar. CHP'nin bu tavrını, içinde bulunduğu vicdan azabından kurtulmak isteyen suçlunun kendiliğinden polis karakoluna teslim olmasına benzeten Kubat, CHP'nin böyle bir teşebbüse hazır olmadığını ifade ederek zaten DP'nin hesap sormaya kalkması durumunda devri sabık yaratmamak kararından dönmüş olacağını belirtir. CHP'nin beyannamesini "*sempati avcılığı*" olarak değerlendiren Kubat, bu hareketin "*ucuz demagojiden*" ileri gidemeyeceği yorumunda bulunur.⁷⁷

Demokrat İzmir'in, "*Mazinin Kirli İşleri Ortaya Konacak*" manşetini taşıyan nüshasında; Menderes Hükümetinin "*devri sabık yaratmayacağız*" güvencesini sağlanmasının ardından CHP'nin yayımlamış olduğu tebliğin siyasi çevreler tarafından şaşkınlıkla karşılandığı haberi yer aldı. Siyasilerin "*Bugüne kadar neden bekledirler? Bütün imkânlar ellerinde iken mesulleri neden aramadılar?*" şeklinde sorulara cevap aradıklarını belirterek, CHP'nin buna cesaret edemediğini ve mevcut iktidarın sağlamış olduğu teminatın arkasına sığınarak meydan okumaya kalktığına dair genel bir kanının mevcut olduğu belirtildi. İktidar partisi çevrelerince bu beyanname şantaj olarak görülmüş CHP'nin hassasiyetinde samimi olmadığı vurgusuna yer verilmişti. Blöf olarak değerlendirilen bu tebliğ, kendilerini aklama çabası olarak yorumlandı ve DP milletvekilleri devri sabık yaratılmayacağı konusundaki kararlılığını tekrar belirttiler.⁷⁸

⁷⁶*Demokrat İzmir*, 8 Haziran 1950.

⁷⁷Hürrem Kubat, "*Hem Suçlu Hem Güçlü*", *Demokrat İzmir*, 10 Haziran 1950.

⁷⁸*Demokrat İzmir*, 10 Haziran 1950.

CHP tarafından ortaya atılan “hesap sorulma” olayının üzerinden bir hafta kadar zaman geçmesine rağmen konunun hala Ankara’nın siyasi çevreleri tarafından öneminin devam ettiğini belirten Osman Kapani, hesap sorulmanın söz konusu olması durumunda CHP’nin 1946 yılı genel seçimlerinde yaşanan yolsuzluk, suistimal konularının altından bile kalkamayacağı değerlendirmesinde bulundu. Yirmi yedi senelik iktidar geçmişi olan bir partinin illaki siyasi hatalarının olacağını, CHP’nin de bu siyasi hatalarının bedelini 14 Mayıs 1950 seçimlerinde iktidarı kaybederek ödediğini belirtti.⁷⁹

Devr-i sabık konusunun Türkiye Cumhuriyeti’nin gündemine bu şekilde yansması üzerine Adnan Menderes bu konudaki görüşlerini detaylı bir şekilde açıklama gereği duyarak devri sabık ile neyi anlatmak istediğini şu şekilde açıklamıştı.⁸⁰

“İktidarı ele almaktan faydalanarak kinle, garazla öç almak hırsıyla hareket etmekten tamamıyla uzak kalacağız. Onların istediği şekilde mazinin toptan tasfiyesi gibi bir mesele ortaya atarak bu maksatla hükümleri geriye giden kanunlar çıkararak bir hukuk devleti telakkisinden mahrum ve kindar bir zihniyetle hareket etmeyeceğiz.” Menderes, “Devr-i sabık yapmak niyetinde değiliz” derken bir taraftan da “Kanunlarımızda, itiyatlarımızda ve telakkilerimizde tek parti devriden kalma ne varsa tam olarak tasfiye edeceğiz” diyerek tek parti zihniyetinde duyduğu rahatsızlığı ve bu zihniyetin tekrar oluşmaması için mücadele edeceklerinin vurgusunu yaptı.⁸¹

2.2. Millet Partisi’nin I. Büyük Kongresi

Çok Partili hayatın üçüncü partisi olarak tarihe geçen Millet Partisi, 1948 yılında kuruluşunun ardından 17 Haziran 1950 yılında ilk Büyük Kongresini gerçekleştirmek adına toplandı. Kongre saat 15.00’te açıldı ve Genel Başkan Hikmet Bayur, umumi müteşebbis raporunu okudu. Bu raporda kongrenin gecikme sebepleri, teşkilatın durumu, son seçimlerde partinin durumu hakkında açıklamalarda

⁷⁹ Osman Kapani, “Zamansız Blöf”, **Demokrat İzmir**, 16 Haziran 1950.

⁸⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, C.1, Birleşim:5,(2 Haziran 1950), s.141.

⁸¹ **Demokrat İzmir**, 30 Mayıs 1950.

bulundu.⁸² Kongrenin ikinci günü MP ile basın arasındaki ilişkiler gündem konusu olmuş ve hatiplerin çoğu bu konu hakkındaki görüşlerini sunmuştu. Özellikle Dr. Kemal Nusret: *“Gazetelerin Demokrat Parti’yi tutmalarının sebebi, Demokrat Parti’nin kendilerine taahhütlerde bulunması ve onları dize getirmek için maddi menfaatler temin etmesidir. Onları riyakârlıkla itham ediyorum.”* sözlerine yer vermesi ve kongrede bu konuşmanın büyük ilgi görmesi üzerine gazeteciler salonu terk etmişti. Gazeteciler dışarı çıkarken Haydar Seçkin *“Böyle matbuata yuha olsun yuha! Size yuha çekmeye devam ediyorum”* cümlelerini kurmuştu.⁸³ Haydar Seçkin’in *“Maalesef basın, Millet Partisi’ne karşı en büyük suçludur. Bizi mağlup eden ne Halk Partisi ne Demokrat Partisidir. Bizi basın mağlup etti. Yanlış neşriyatla milletin imanını sorgulayan şu müfrit basın...”* sözlerine *Demokrat İzmir*, MP Bolu milletvekilinin Türk basınına çektiği *“yuha”*ların en güzel cevabını halkın bu durum karşısındaki tepkisini ortaya koymuş olmasında buldu. *“Kavgasında kullanabileceği yegâne silahı bir sarhoş öfkesiyle taşla çalan o gafıl tabip!”* diyerek MP’yi basının mağlup ettiği iddialarını yalanladı. Basına yapılan bu saldırının ardından MP’nin bundan sonra iktidara değil intihara aday olabileceğini vurguladı. Yaşanan bu olayların etkileri gazetede ayrıntılı yer bulurken, MP’nin ilk büyük kongresinde basına yuha çekilmesi halk tarafından olduğu kadar bazı MP’liler tarafından da üzüntü ile karşılanmıştı. MP merkezine yurdun dört tarafında eleştiri mektupları geldiğini ve MP saflarında bulunan birçok kişinin istifa etmeye başladığı bilgisini paylaştı. MP Haysiyet Divanı’nın acil olarak toplantı kararı aldığını ve Bolu milletvekili Haydar Seçkin’in durumu hakkında görüşme başlatıldığını duyurdu.⁸⁴

⁸²Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok...**,s.72.; **Demokrat İzmir**,18 Haziran 1950; **Vatan**, 18 Haziran 1950.

⁸³“Bolu Milletvekili Haydar Seçkin bu sözleri ile genel basına değil sadece Vatan gazetesi ve Ahmet Emin Yalman’a hedef gösterdiğini belirtmektedir.” Haydar Seçkin, **Olaylarla ve Belgelerle 1946 Seçimleri ve Yakın Demokrasi Mücadelemiz**, Anka Ofset Matbaası, İstanbul, 1990,s.78

⁸⁴**Demokrat İzmir**, 20 Haziran 1950.

2.3. CHP VIII. Kurultayı

Cumhuriyet Halk Partisi'nden bazı milletvekillerin Arapça ezan konusunda olumlu oy kullanması parti içindeki hoşnutsuzlukları artırdı. CHP milletvekilleri bu konuda ikiye ayrılmıştı. Bir grup CHP'li ezanın Arapça okunmasını irtica olarak görerek, Arapça ezan kanunu hakkında lehte oy kullanılması durumunda parti kaidelerinin zarar göreceği düşüncesindeydi. Bazı milletvekilleri de bu kanunun kabul edilmesi gerektiğini, Arapça ezanın milliyetçilik ilkesiyle alakası olmadığını, inkılapçılık prensibini zedelemeyeceğini ileri sürerek bu kanunun reddedilmesi durumunda laiklik ilkesinin zarar göreceğine inanıyordu. Bu ikili atmosfer ortamında bazı milletvekilleri kanun hakkında lehte oy kullanınca parti içinde çatlaklar meydana geldi. Kanun hakkında aleyhe fikre sahip olan İsmet İnönü'nün parti içindeki gençler grubundan uzaklaşabileceği yorumları ortaya atıldı. Haziran ayı sonunda yapılacak CHP Kurultayında, CHP içerisindeki müfritler, gençler ve mutediller grubuna cephe alarak, kurultayda iktidara gelme çabasına girişti. Fakat partideki genel kanı ise müfritlerin tasfiye edileceği idi. Müfritlerin tasfiye edilmesi durumunda CHP'nin muhalefeti daha sağlam olacak ve 1954 seçimlerine de daha iyi hazırlanabilecekti. Parti içi kutuplaşmaların olduğu bu süreçte Kurultay hazırlıklarına devam edildi.

Cumhuriyet Halk Partisi, tarihinde muhalif olarak ilk defa yapılacak olan kurultay toplantısının 29 Haziran-3 Temmuz 1950 tarihleri arasında yapılması kararlaştırıldı. Kamuoyunda büyük yankı uyandıran bu kurultayın şimdiye kadar yapılanlarla kıyaslanamayacak kadar farklı olmasının beklentisi mevcuttu.⁸⁵ CHP Ankara Halkevi salonunda ilk günkü toplantısını gerçekleştirdi. Kurultayın kalabalık olduğuna dikkat çeken *Demokrat İzmir* gazetesi, daha önceki kurultaylarda CHP tarafından gelen delegelerin yol parasının karşılandığını, kahve kıtlığına rağmen birer ikişer kilo kahve verildiğini ancak bu toplantıda delegelere yol parası verilmediğini bildirdi. Buna rağmen kurultaya büyük ilgi oluşmuş delegeler masraflarını kendileri karşılayarak gelmişlerdi. Bu durumun CHP için onure edici bir durum olmasına dikkat çekildi. Kurultay açılışının ardından Riyaset Divanı seçimleri gerçekleşmiş

⁸⁵Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok...*, s.72.; *Demokrat İzmir*, 17 Haziran 1950.

İlhami Sancar 333 oy, Nazif Çağatay 273 oy almış ve müfritler mağlup edilmişti. Seçimin ardından İsmet İnönü kurultay nutkunu⁸⁶ söyledi. Öğleden sonraki celsede Cevat Dursunoğlu partinin çalışmalarına ait raporu okudu. 1950 genel seçimleri için çok çalışılmasına rağmen kaybettiklerini anlattı.⁸⁷ Kurultayın ikinci gününde hatipler bir taraftan edebiyat yapmış diğer taraftan da kuliste propaganda gerçekleştirmişti. Genel Başkanın İnönü olması konusu, parti içi hizipler⁸⁸ tarafından kabul edilmişti ancak Genel Sekreterliğe kimin getirileceği konusunda anlaşmazlık yaşanmaktaydı. Genel Başkan İsmet İnönü 488 oydan 487sini alarak göreve gelmiş, genel sekreterlik seçmeleri sırasında kimse yeterli oy alamayınca ikinci bir seçime gidilmişti. Sonuç olarak 224 oy alan Kasım Gülek Genel Sekreter oldu.

Kurultay sürecinde doğu illerine yapılacak yatırımlar konuşulmuş, Halkevleri ile ilgili rapor okunarak maddi imkânsızlıklara rağmen devam ettirilmesi savunulmuş, basının demokrasi sürecindeki önemine yer verilmiş ve af kanunu çıkarılmasının seçimi kaybetmekte oynadığı rol konuşulmuştu. Genel Başkan Yardımcılığı kaldırılarak Genel Sekreterliğe daha fazla yetki verilmesi kararı verildi. Genel Kurul sayısının 10, Parti Divanının 30 üyeden oluşması bu üyelerin

⁸⁶ “İsmet İnönü’nün CHP VIII. Kurultay nutku şu şekildedir: CHP’nin son seçimlerde iktidarı kaybettiğini ve muhalefet görevini aldığını anlattı. Dünyada yaşanan olaylar karşısında dış güvenliğın sağlandığını ve demokrasi adına yapılan çalışmalar sonunda 1950 seçimlerine huzur ve sükûnet içinde gidilerek iktidar değişikliğinin yaşandığını, mevcut dış siyasi ve manevi bağların eksik olduğunu bunun üzerine yapılan çalışmalarda CHP’nin yardımcı olmaya hazır olduğunu açıkladı. Dünya ekonomisinde kendi ölçüsüne göre bir sınır dâhilinde devletçi olmayan ülke kalmadığını devletçi politika olmadan Anadolu’nun imar edilemeyeceği fikrini paylaştı. İnönü daha sonra muhalif parti olarak çalışmalarında karşılarına çıkan güçlükleri açıklamış, bu güçlükleri öncelikle memleketin serbest münakaşa hayatına alışık olmamasını ve tahammülsüz bir iktidarın muhalefetten kurtulma isteğinde bulur. Henüz bir aylık iktidarın yaptığı işlerin iyiye işaret olmadığını görmektedir.”, **Demokrat İzmir**, 30 Haziran 1950; Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952**, Arba Yayıncılık, İstanbul, 1995, ss.599-601.

⁸⁷ **Demokrat İzmir**, 30 Haziran 1950.

⁸⁸ “Gazete muhabiri parti içindeki yakın arkadaşıyla yaptığı görüşmeden elde ettiği bilgiye dayanarak parti içindeki hizip gruplarını şu şekilde verdi: kurultayda üç grubun mevcut olduğunu birinci grubun broşürçüler, ikinci grubun gençler grubu olduğunu aktardı. Gençler grubu partiyi demokratik bir çizgiye çıkararak bu doğrultuda hareket etmek isteyenlerdi. Üçüncü grup idari maslahatçılar, bu grup her zümreden birer ikişer delege ile bir divan kurmaya çalışmakta ve gruplar arasındaki en kuvvetli gruptu.”, **Demokrat İzmir**, 1 Temmuz 1950.

kurultaytarafından partililer arasından seçilerek görevini bir sonraki kurultaya kadar devam ettirilmesi kararı alındı.⁸⁹

2.4. Halkevlerinin Kapatılması ve CHP Mallarının Hazineye Devri

Cumhuriyet Halk Partisi, Atatürk tarafından kurulan bir parti olup O'nun vasiyeti üzerine önemli bir mal varlığına sahipti.⁹⁰ Halkevleri, 1932 yılında "*Milleti şuurlu, birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kütlesi halinde teşkilatlandırmak*"⁹¹ amacından yola çıkarak CHP'ye bağlı olarak kurulmuştu.⁹² Türkiye Cumhuriyeti tarihinde önemli bir kültür merkezi olarak kullanılan halkevlerinin sayısı 1950 yılında 478'e ulaştı.⁹³ Çok partili hayata geçiş sürecinde çeşitli partilerin kurulmasıyla halkevleri tartışma konusu haline gelmişti. CHP'nin mal varlığı fazla iken Demokrat Parti yeni kurulan bir parti olarak ekonomik eşitsizliğin söz konusu olduğunu belirterek eleştirilerde bulunuyordu.⁹⁴

Muhelif partilerin eleştirileri sonrası devlet yardımlarından yeteri kadar yararlanamayan Halkevleri, ayrıca yeni süreçle birlikte üye kaybı yaşamaya da başlamıştır. Sonuç olarak kültür faaliyetlerini yürütemez hale gelir. Halkevlerinin bu durumu CHP'nin 1947 yılında yaptığı VII. Kurultay'ında gündem konusu olmuş; İsmet İnönü bizzat Halkevlerine verilmesi gereken statüden bahsetmiştir.⁹⁵ Kurultayda halkevlerinin tüzel bir kişiliğe kavuşturularak parti ile ilişkisinin

⁸⁹Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Politikada 45 Yıl**, İletişim Yayıncılık, Ankara,2002, s.190.; Mehmet Kabasakal, **Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908- 1960**, 1. Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul,1991,s.181.; **Demokrat İzmir**, 1-5 Temmuz 1946.

⁹⁰Mahzar Levendoğlu, **Atatürk'ün Vasiyeti**, Bahar Matbaası, İstanbul, 1968,s. 85.

⁹¹Zeki Arıkan, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**,6/23, s.268.

⁹²Nihan Yükseliman, **Parti Devlet Bütünleşmesi**, Gelenek Yayıncılık, İstanbul,2002,s.60.; Anıl Çeçen, **Atatürk'ün Kültür Kurumları Halkevleri**, Gündoğan Yayınları. Ankara,1990,s.119.

⁹³Sefa Şimşek, **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002,ss.61-62.; Âdem Kara, **Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın MihenkTaşı Halkevleri (1932-1951)**, 24 Saat Yayıncılık, İstanbul, 2006,s.35.; Tunaya, **Türkiye'de Siyasi...**,s.597.

⁹⁴Demir, **Türk Siyasi...**, s.287.

⁹⁵"İsmet İnönü'nün Halkevleri ile ilgili açıklaması şu şekildedir: " Halkevlerinin siyasi partilerin ortak olarak sevebilecekleri ve ortak olarak istifade edebilecekleri bir müessese halinde çalışmalarını çok ehemmiyetli ve lüzumludur... Kültür müessesesi olarak çalışmak esastır. Bu çalışmalarda her partinin mebusunun.. İdareye makul surette iştirak etme imkânı olmalı... Siyasi partiler muayyen zamanlarda toplantılar için istifade edebilmeli". **İsmet İnönü, Konuşma Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler 1944-1950**, (haz. İlhan Turan), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2003, s.200.

kesilmesi adına karar alınmasına rağmen CHP üst yönetiminin ağır işlemesi nedeniyle uygulamalar 1950'ye kadar yetiştirilememiştir.⁹⁶

14 Mayıs 1950 günü iktidarın el değiştirmesi ile halkevleri gündem konusu haline geldi. Çünkü Demokrat Parti iktidarı önemli bir mal varlığı bulunan CHP'nin bunu kullanarak yeniden iktidara gelmesini istemiyordu.⁹⁷

Demokrat İzmir gazetesi 16 Haziran 1950 tarihli nüshasında “*Halkevleri, hakiki sahibine geçerken, bu bir gasp hareketi değil, gecikmiş bir ‘istirdad-ı hak’, hareketidir*” diyerek iktidarın CHP malları ile ilgili planını olduğunu gösteren ilk işareti kamuoyuna duyurmuştu.⁹⁸ Başbakan Adnan Menderes'te yine iktidarının ilk günlerinde muhtelif iç politika meselelerini açıklarken Halkevleri ile ilgili duyduğu rahatsızlığı şu sözleri ile dile getirmişti.⁹⁹

“Devlet bütçesinden, hususi idarelerden, belediyelerden, köy sandıklarından hatta iktisadi devlet teşekkülleri ile devlet müesseselerinden hukuk esaslarına aykırı olarak ve zorlama yolu ile yıllar ve yıllardır halkevlerine yardım namı altında Halk Partisi kendisine yekûnu muazzam rakamlara varan paralar temin etmiştir. Bir siyasi partiye devlet hazinesinden ve amme müesseselerinden hiçbir suretle para verilemez.”

Yine Demokrat Parti'nin yayın organı *Zafer* gazetesi de “*Hesap günü gelmiştir. CHP'nin gasp ettikleri mallar istirdad edilecek*” şeklinde haberleri sütununa taşımaktaydı.¹⁰⁰ Basının ardından CHP mallarının el konulması ile ilgili ilk resmi işaret ise Eylül ayında Maliye Bakanı Halil Ayan'ın şu sözleriyle oldu.¹⁰¹

“Gerek hükümet ve mahalli idarelerden verilen paralarla temin edilmiş, gerek Türk ocaklarından devralınmış gayrimenkuller çıkarılırsa CHP'nin elinde fazla bir gayrimenkul kalacağını zannetmiyorum.”

⁹⁶ Çeçen, a.g.e.,s.234.; Kabasakal, a.g.e., s.159.

⁹⁷ Albayrak, a.g.e.,s.208. Ömer Obuz, “Halkevlerinin Kapatılmasının Türk Basınına Yansımaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.41,C.8, Aralık 2015,s.501.

⁹⁸ *Demokrat İzmir*, 16 Haziran 1950.

⁹⁹ *Demokrat İzmir*, 27 Haziran 1950.

¹⁰⁰ *Zafer*, 8 Eylül 1950.

¹⁰¹ *Milliyet*, 27 Eylül 1950.

Cumhuriyet Halk Partisi mallarının varlığı ve bu malların partinin elinden alınmasına yönelik konu ilk kez 12 Aralık 1950 tarihinde DP Meclis Grubu toplantısında konuşuldu. Niğde Milletvekili Halil Nuri Yurdakul I. TBMM Binası'nın "Atatürk Müzesi"ne dönüştürülmesine yönelik verdiği önerenin konuşulduğu toplantıda Adnan Menderes, Halkevleri ve CHP'nin mal varlığı ile ilgili önemli çıkış kabul edilecek bir konuşma yaptı. Menderes, CHP'nin hukuk nizamına dönmesi gerektiğinden bahsederek, partinin zamanında haksız mal edindiğini belirtmiş ve bu malların gerçek sahibi olan devlete iade edilmesi gerektiğini ortaya koymuştu. CHP'nin bütçeden belediyelerden hatta köy bütçelerinden bile halkevlerine yardım adı altında paralar topladığını ancak toplanan bu paraların hiçbirinin halkevleri için harcanmadığını açıkladı. Maliye müfettişlerince hesapların incelenmesinden sonra CHP'nin bütçeden 25 milyon, özel idare ve belediyeden 25 milyon olmak üzere 50 milyonluk harcama yapıldığını belirtti. Ayrıca Başbakanlığa ait bütçeden 10,5 milyonun CHP Genel Başkanlığına verildiğini açıkladı. CHP'nin tasarrufunda 800 gayrimenkul olduğunu ve bunların değerinin CHP tarafından 3,5 milyon gösterildiğini belirtti. Bu gayrimenkullerin değerlerinin çok daha fazla olduğunu açıklamak isteyen Başbakan, CHP'nin İzmir'de 50 ye yakın gayrimenkulünün bulunduğunu sadece Kordon'daki CHP binasının bile 150 bin lira değerinde olduğunu belirtti.¹⁰²

Demokrat Parti Meclis Grubu (DPMG) toplantısından kısa bir süre sonra Sinan Tekelioğlu "Atatürk'ün vasiyeti, nakit, menkul ve gayrimenkul malları ile kendisine verilen kıymetli hediyeler" hakkında Başbakanlığa önerge sunmuştu.¹⁰³ Yani Demokrat Parti CHP mallarına el koyarken halk önünde haklı gözükme amacıyla Atatürk'ün vasiyetnamesini açıklamıştı.¹⁰⁴

¹⁰² Ayrıntı için bkz. Fevzi Çakmak, "Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi Mallarına El Konulması", **History Studies**, Volume 7/3 Eylül, 2015, ss.2-3.

¹⁰³ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, C.3, Birleşim:19, (15 Aralık 1950), ss. 238-243.

¹⁰⁴ **A.g.d.**, ss. 243-245.

Basının da oldukça yoğun bir şekilde ilgi gösterdiği konunun üzerine DP bir takım görüşmeler yaptıktan sonra Halkevleri konusu bir süreliğine ülke gündeminden düştü. Bunun nedenleri arasında iktidar muhalefet arasındaki siyasi gerginlik, DP'nin parti içindeki bunalımı, Atatürk'ü Koruma Kanunu üzerinde yapılan çalışmalar, I. Adnan Menderes Hükümeti'nin istifası ve en önemlisi de Halkevleri ile ilgili olarak Adnan Menderes ve CHP Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu'nun arasında bir uzlaşma görüşmelerinin yapılmasıdır. İki parti arasında Halkevlerinin hukuki durumunun yeni bir tüzel kişiliğe kavuşturulmasına yönelik yapılan görüşmelerde iki tarafta Halkevlerinin birer tesis statüsüne getirilmesi gerektiği konusunda anlaşmıştı. Menderes görüşmeler esnasında Halkevlerinin hiçbir hesabının kalmadığına yönelik kanunun çıkarılacağını dile getirmişti. Partiler arası görüşmeler devam etmesine rağmen CHP, iktidarın gücünü hissediyor ve bu durumdan rahatsızlık duyuyordu.¹⁰⁵ İki parti arasında devam eden görüşmelerde bir uzlaşma sağlanamaması üzerine 1951 yazında Halkevleri ve CHP malları yeniden gündem konusu oldu.¹⁰⁶

Meclisin 7 Ağustos 1951 tarihli oturumunda söz alan Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Halkevlerine çeşitli alanlardan yapılan tahsisleri açıkladı.¹⁰⁷

Tahsis Yapılan Kurumlar	Tahsis Edilen Değer(Lira)
Devlet Bütçesinden	27.366.750
Özel İdareden	14.151.028
Belediyelerden	6.335.689
Köy Bütçelerinden	519.615
İktisadi Devlet Teşekküllerinden ve Belediyeler Bankasından	264.698
Toplam	48.637.780

Tablo 20:Halkevleri hizmetleri için Cumhuriyet Halk Partisi'ne aktarılan miktarlar (1932-1950).

¹⁰⁵ Çakmak, **Halkevlerinin Kapatılması...**,s.3

¹⁰⁶ Çakmak, **Bursa Yerelinde...**,s.187.

¹⁰⁷ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, C. 9, Birleşim: 110, (7Ağustos 1951), ss.668-669. **Demokrat İzmir**, 8 Ağustos 1951.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Parti Gelirleri.(1932-1950)	
	Lira
Genel Başkanlıktan ve Tahsisatı Mestureden	9.248.819
Devlet İktisadi Teşekküllerinden ve Milli Bankalardan	1.108.254
Çeşitli varidat namı altında	388.113
Faiz ve komisyon Gelirleri	1.516.761
Diğer çeşitli gelirler ve aktarılan paralar	4.954.938
Toplam	17.216.885

Tablo 21:Cumhuriyet Halk Partisi'nin Parti Gelirleri.(1932-1950)

Demokrat İzmir, “Bütün Halkevleri, asıl sahibi olan millete iade ediliyor” manşeti altında, CHP mallarının el konulmasına yönelik tasarının Demokrat Parti Meclis Grubunda kabul edildiği bilgisini okuyucuyla paylaştı.¹⁰⁸ Cumhuriyet Halk Partisi'nin alınan bu kararı mecliste, ara seçimlere katılmayacakları yönünde protesto etmesini eleştiren gazete, bu tepkiyi “hem suçlu hem güçlü” yorumu yaparak paylaştı.¹⁰⁹ İsmet İnönü ise yayınlamış olduğu beyannamede iktidarın CHP'nin mallarına el konması kararını insafsızlık olarak nitelendirerek, CHP'nin ekonomik yönden zayıflatılarak işleyemez hale sokulmaya çalışıldığını ifade etti.¹¹⁰

Manisa Milletvekili Refik Şevket İnce ve yedi arkadaşı tarafından verilen kanun teklifinin gerekçesi şu şekildedir: “Cumhuriyet Halk Partisi, nüfuz ve otoriteye mevcudiyetini tevkiye ve mali kudretini artırma yolunda kullanıp, milletin kalp ve vicdanında derin yaralar açacak.. Her çareye başvurmakta beis görmeden... Büyük şehirlerden en fakir köylere kadar birçok yerlerde irat getirebilecek ammeye ait belli başlı gayrimenkulleri, ya nüfuz kullanmak veya muvazaalı yollara sapmak gibi kanun harici tasarruflarda uhdesine geçirmişti.”¹¹¹Teklif¹¹², 8 Ağustos 1951

¹⁰⁸ *Demokrat İzmir*, 26 Temmuz 1951.

¹⁰⁹ *Demokrat İzmir*, 28 Temmuz 1951.

¹¹⁰ *Demokrat İzmir*, 5 Ağustos 1951.

¹¹¹ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 9, C. 9, Birleşim:109, (6 Ağustos 1951), s. 575.

¹¹² “Resmî daire ve müesseselerin siyasi partilere bedelsiz mal devredemeyeceklerine ve bu daire ve müesseselerle münfesi derneklere ait olup siyasi partilere terkedilmiş olan gayrimenkul mallarla bu partiler tarafından genel menfaatler için yaptırılmış olan binaların sahiplerine ve Hazineye iadesine dair Kanun”, Kanun No: 5830, Kabul tarihi: 8.8.1951, *Resmî Gazete*, (11 Ağustos 1951), S. 7882.

günkü TBMM oturumunda oylamaya sunulmuştu. Oylamaya katılan 342 milletvekilinden 339 oyu ile kanun kabul edildi.¹¹³

1951 yılında halkevlerinin kapatılmasına yönelik 5830 sayılı kanunun çıkarılmasının ardından CHP'ye kurumların boşaltılması için bir aylık mühlet tanındı. Sürecin tamamlanmasından sonra CHP'nin elinde 274 gayrimenkul kalmıştı.¹¹⁴ Hükûmetin 1951 yılında çıkardığı bu yasadan iki sene sonra CHP malları siyasi gündeme taşınarak hukuki düzenlemeler başlatıldı. Mustafa Albayrak, CHP mallarına el konulması ile alakalı kanunun gündeme taşınma sebebini; Millet Partisi'nin kapatılmasına CHP'nin eleştiride bulunması ve 1954 seçimlerinin yaklaşması sebebiyle DP'nin CHP'yi ekonomik yönden güçsüzleştirmek istemesi olarak görmektedir.¹¹⁵ Demokrat Parti Meclis Grubu'nun 17 Kasım 1953'te yaptığı toplantıda Adnan Menderes Cumhuriyet Halk Partisi'nin maddi kaynaklarının DP'den daha fazla olduğuna dikkat çekti.¹¹⁶ Mali müşavirler tarafından CHP'nin hesaplarının incelenmesinin ardından, geçmişte 6 milyon lirayı Halkevlerine harcamayıp kendi zimmetine geçirdiği ortaya çıktı.¹¹⁷ Bazı kaynaklarda bu paranın 21 milyon ile 25 milyona kadar çıktığı yazılmıştı.¹¹⁸

Bunun üzerine Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan bu paraların geri iade edilmesine yönelik bir kanun teklifinde bulundu.¹¹⁹ CHP Genel İdare Kurulu tarafından 7 Haziran 1952'de bir açıklama yapılarak, parti mali durumunun 338.000 lira nakit parası olduğu bildirildi.¹²⁰ Kamuoyunda bu şekilde iddiaların oluşması üzerine Cumhuriyet Halk Partisi "*Muhalefet Yok Edilmek İsteniyor*" adlı bir broşür yayınlarak; 5830 sayılı Halkevlerinin kapatılması kanunuyla hazineye devredilen malların değerinin 100 milyon lira olduğuna yönelik açıklamada bulundu.¹²¹

¹¹³ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, C. 9, Bileşim: 111, (8 Ağustos 1951), s.741.

¹¹⁴ **A.g.d.**, s.165.

¹¹⁵ Albayrak, **a.g.e.**,s.213.; Mete Tunçay, "Siyasi Tarih (1950-1960)"i, **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, (Edt. Sina Akşin), İstanbul, 1997, s.179.; eserde de yine CHP ve DP arasındaki mali eşitsizlik belirtilmiştir.

¹¹⁶ **Demokrat İzmir**, 18 Kasım 1953.

¹¹⁷ **Demokrat İzmir**, 2 Haziran 1952

¹¹⁸ **Cumhuriyet**, 4 Haziran 1952.; Cumhuriyet gazetesinin belirtilen nüshasında bu para altı buçuk milyon olarak belirtildi.

¹¹⁹ **Demokrat İzmir**, 2 Haziran 1952.

¹²⁰ Çakmak, **Halkevlerinin Kapatılması...**,s.11.

¹²¹ **Cumhuriyet**, 20 Haziran 1952.

Tüm bu süreci sütunlarında değerlendiren *Demokrat İzmir*, Demokrat Parti hükümeti tarafından ne zaman bir yolsuzluğa haksızlığa karşı mücadele edilmek istense, karşısında CHP'nin muhalefet oluşturduğunu belirtiyordu. “*Kırk Haramiler*” adlandırmasını yaptığı CHP için halktan aldığı paraları geri iade etmemek için her çareye başvurdıklarını, milletin paralarını kendi ceplerine doldurdıkları için “*Kırk Haramiliğe Paydos!*” deme zamanının geldiği ifade edilmekteydi. Türk milletinin hesap sorma vaktinin geldiğini, CHP'nin bu endişe sebebiyle “*yaygara*” kopardığı yorumunda bulundu.¹²²

Hürrem Kubat, DP milletvekillerinin meclise bir kanun teklifi verdiğinden ve bu kanun teklifinin kabul edilmesi durumunda CHP'nin şimdiye kadar Türk milletinden aldığı paraları geri vermesi gerekeceğini yazıyordu. Milyonları bulan bu paraların yenilip içildiğini ve bir çırpıda geri verilmesinin imkânsız olduğunu belirterek, bu nedenle CHP'nin, kanunun çıkmasını engellemek için her yolu başvurmalarını normal bulmaktaydı. CHP mallarına el konulması ile ilgili kanunun çıkarılmasını Demokrat Parti hükümetinin keyfi idareye yol açacak kararları olarak gören *Vatan* gazetesi yazarı Ahmet Emin Yalman'a cevap veren Hürrem Kubat, Demokrat Parti'nin demokrasi uğruna yıllarca mücadele verdiğini ve sonucunda zafere ulaştığını, bir hukuk devleti kuran Demokrat Parti'nin “*hamuru hak, adalet özgürlük üzerine kurulu teşekkülün*” asla keyfi idare ile iş yapmayacağı savunmasında bulundu.¹²³

Adnan Menderes, Demokrat Parti Manisa İl Kongresi'ndeki konuşmasında haksız yere elde edilmiş malların geri alınacağını söylemekteydi.¹²⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tatile girdiği süreçte CHP, muhaliflik yaparak Adnan Menderes'in geçmişini aramaya başladı. Adnan Menderes'in CHP milletvekilliği yaptığı 13 yıllık süre içerisinde 1937-1938 yılları arasında Türk Spor Kurumu Başkanlığı yaptığı yıllar araştırılmış ve bu süreçte partiden aldığı paralar gündeme taşınmıştı. Görev yaptığı süreçte Temmuz ayına kadar 296 bin 26 lira para alırken;¹²⁵ Aralık ayına

¹²²Hürrem Kubat, “Kırk Haramiliğe Paydos!”, *Demokrat İzmir*, 6 Haziran 1952.

¹²³Hürrem Kubat, “Hep O Eski CHP”, *Demokrat İzmir*, 11 Haziran 1952.

¹²⁴*Demokrat İzmir*, 29 Haziran 1952.

¹²⁵*Ulus*, 14 Temmuz 1953.

doğru da bu miktarın 400 bine ulaştığı tespit edildi.¹²⁶ *Ulus* gazetesi bu haberi “*tarihin garip bir cilvesi, A. Menderes vaktiyle CHP’den çektiği paraların hesabını da şimdi CHP’lilerden sormaktadır*” başlığı altında paylaştı. İddialara cevaben Adnan Menderes, bu yazının iki amacının olduğunu, bunlardan birinin “*en aşağı nevinden isnat ve iftiralarından ibaret*” olduğu; diğeri ise “*halk efkârını şaşırtmak taktiğinden ibaretti. Her ikisi de yalandır.*”¹²⁷

Demokrat İzmir, “*Halk Partisi’nin menkul ve gayrimenkul bütün malları alınıyor*” manşetini taşıyan nüshasında, Demokrat Parti Meclis Grubunun yaptığı toplantı sonucunda CHP malları hakkında karar verdiğini bildirdi.¹²⁸ 13 Aralık 1953’teki konuşmasında İsmet İnönü; “*Bize reva görülen muamele ve haksızlıklar ne olursa olsun vatandaşlar arasında nifak çıkmamasına ehemmiyet veriyoruz*” demişti. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, iktidar partisinin siyasi rakibini normal yollarla yenemeyeceğinden dolayı, onu ortadan kaldırmak için Meclisteki çoğunluğa dayanarak hususi bir kanun çıkarma yoluna gittiğini, Anayasayı ihlal ettiğini iddia etmişti.¹²⁹

11 Aralık 1953’de Demokrat Partili 91 milletvekilinin imzası ile meclise sunulan kanun tasarısının amacı şöyle ifade edildi:¹³⁰

“Tek Parti devrinde anayasa ve kanunların maksatlarına muhalif hareket etmek suretiyle hâkim parti lehine menfaatler temin eden tasarrufların neticelerini tamamen tasfiye etmektedir.”

CHP’nin mallarına el konulmasına yönelik kanun teklifi, 14 Aralık 1953 meclis oturumunda görüşülmeye başlandı. 62 milletvekilinin söz istediği oturumda ilk konuşmayı Cumhuriyet Halk Partisi adına Genel Başkan İsmet İnönü yaparak şu ifadelerde bulundu:¹³¹

¹²⁶ *Ulus*, 15 Aralık 1953.

¹²⁷ *Demokrat İzmir*, 21 Aralık 1953., *Cumhuriyet*, 21 Aralık 1953.

¹²⁸ *Demokrat İzmir*, 9 Aralık 1953.

¹²⁹ *Demokrat İzmir*, 14 Aralık 1953.

¹³⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 9, C. 26, Bileşim: 17, (14 Aralık 1953), s.161

¹³¹ *A.g.d.*, s.169.

“Bu kanun tasarısı; ruhuyla metniyle, her türlü usulüyle anayasaya aykırıdır. Bu tasarı, hukuki prensiplerine, insan haklarına, cumhuriyetin itibarına kastetmek hareketidir. Dokuzuncu Büyük Millet Meclisi kendinden evvelki Büyük Millet Meclislerinin icraatlarını tanımamak yoluna sevk ediyor. Biz hukuk dışı bir rejimin kurulmakta olmasıyla karşı karşıyayız... Tarih kürsüsünden halinizi seyrediyorum. Suçluluğun telaşı içindesiniz. İktidarın açmak yolunda olduğu adaletsiz yolda, zulüm yolunda büyük milletimizin az zararlar kurtulması için bütün kabiliyetimizle ve tam vatanseverlikle çalışacağız... Işıktan yoksunsunuz.”

Demokrat Partili milletvekilleri İnönü’ye karşı sert eleştiride bulunarak, gürültü çıkarmışlar ve İnönü’nün konuşmasını engellemeye çalışmışlardı. Bunun üzerine İnönü, *“400 Babayiğit bir kişiye hücum edemez. Türk âdetinde bu yoktur. Lütfen dinleyin”* söylemlerini ifade etmişti. Sonrasında CHP’lilerden başka dinleyen olmadığı için CHP milletvekilleriyle birlikte meclis salonunu terk etti.¹³²

CHP milletvekillerinin meclisi terk etmesinin ardından Adnan Menderes kürsüye geldi ve İsmet İnönü hakkında oldukça uzun konuştu. *“Demin buraya, bu kürsüye yaşlı bir zat çıktı, saçları ak pak...”* diyerek İsmet İnönü’ye atıfta bulunan Adnan Menderes, iktidarı telaşlandırmak isteyen CHP tarafından, daha önceden planlanan bir tiyatro sahnesi izlediklerini belirtti. CHP’lilerin mahkemeye gitme isteklerine, zamanında yani 1946 yılı seçimlerinde DP’nin mahkemeye gitme çabalarını engellediklerini hatırlatarak karşılık verdi.¹³³

14 Aralık 1953 Meclis görüşmeleri sonunda oya sunulan, *“Cumhuriyet Halk Partisi’nin haksız iktisaplarının iadesi hakkındaki kanun”*¹³⁴, 341 olumlu, 5 ret ile kabul edildi. Beş ret veren milletvekilleri şunlardır: Tezer Taşkıran, Osman Bölükbaşı, Remzi Oğuz Arık, Cezmi Türk, Hıdır Aydın.¹³⁵

¹³²A.g.d., s.170.

¹³³A.g.d., ss.170-171.

¹³⁴“Cumhuriyet Halk Partisinin haksız iktisaplarının iadesi hakkında Kanun”, Kanun No:6195, Kabul Tarihi:14.12.195, **Resmi Gazete**, (16 Aralık 1953), S.8584.

¹³⁵**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, C.26, Bileşim:17, (14 Aralık 1953), s. 234.

Demokrat İzmir, “Meclisin Millete iade ettiği CHP mallarına ait Kanun Lahiyası yüksek tasdikten dün çıktı” manşetiyle kanunun kabul edildiğini ve Cumhurbaşkanı tarafından imzalandığı bilgisini kamuoyu ile paylaştı.¹³⁶ 19 Aralık 1953 nüshasındaki haberde CHP İzmir İl binasının boşaltıldığını ve bundan sonra İnönü’nün doğduğu evde faaliyetlerine devam edeceklerini aktardı.¹³⁷

III- DEMOKRAT PARTİ’NİN İRTİCAA MESELESİ KARŞISINDAKİ DURUŞU

3.1. Atatürk’ü Koruma Kanunu

DP’nin iktidara geldikten sonra çıkarmış olduğu Arapça Ezan uygulamasıyla ilgili yasa, bazı çevrelerce Atatürk devrimlerinden bazılarının kaldırılabilceği şeklinde yorumlanmaktaydı. Bu anlayışın oluşmasındaki temel etkenlerin başında; ilk Demokrat Parti Hükümet programında yer alan inkılâpların “*millete mal olmuş ve olmamış*” şeklinde gruplandırılmış olması geliyordu.

Demokrat Parti’nin iktidara gelmesinden sonraki süreçte iktidar muhalefet ilişkisinin gerginleşmesi özellikle de Demokratlar tarafından İsmet İnönü’nün bu olayların çıkış sebebi olarak işaret edilmesi, Atatürk düşmanlarını harekete geçiren nedenler arasındaydı. DP’nin Arapça ezan uygulamasına izin vermesi de bazı çevreler tarafından bir takım inkılaplardan vazgeçilebileceği algısını oluşturmuştu.¹³⁸ DP’nin hâkim olduğu kitle içinde, Atatürk devrimlerini benimsememiş, O’nun din, dil, medeni kanun, halifelğin kaldırılması, din eğitimi, kılık kıyafet reformu gibi konulardaki uygulamalarına karşı çıkanlar da vardı. Bu karşı çıkış ilk kez Demokrat Parti’nin Konya Kadınhanı ilçe kongresinde bazı kişilerin “*Kadınlar çarşafa*” sloganları atması ve fes, sarık ve Arap harflerinin geri getirilmesi yönünde istekte bulunmasıyla ortaya çıkmaya başlamıştı.¹³⁹

¹³⁶ *Demokrat İzmir*, 16 Aralık 1953.

¹³⁷ *Demokrat İzmir*, 19 Aralık 1953.

¹³⁸ Şerafettin Turan, *İsmet İnönü, Yaşamı Dönemi ve Kişiliği*, Bilgi Yayınevi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.324.

¹³⁹ *A.g.e.*, s.352.

Ülkenin belli bölgelerinde bu şekilde taleplerin çıkmasının ardından, Atatürk'e yönelik ilk hareket 24 Şubat 1951 tarihinde Kırşehir'de Cumhuriyet Meydanındaki Atatürk büstünün tahrip edilmesi ile başlamış oldu. Tahrip edilen heykelin yerine yenisi bizzat Celal Bayar'ın emri ile kondu.¹⁴⁰ Kırşehir'de yaşanan çirkin olay bütün ülke genelinde üzüntü ve derin bir nefretle karşılandı. Olayı kınamak amacıyla Kırşehir'de düzenlenen mitinge İzmir'den yüz, İstanbul'dan doksan ve Ankara'dan elli üniversite öğrencisi katılım gösterdi.¹⁴¹ Milli Türk Talebe Federasyonu, saldırıların durdurulması adına bir yasa çıkarılması isteğinde bulundu.¹⁴²

Ülkede yaşanan tatsız olayları protesto etmek amacıyla İzmir Yüksek Tahsil Derneği ve İzmir Muallimenler Birliği'nin ortak çalışmasıyla Kırşehir'de yaşanan olayları kınamak adına Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu'nda toplantı düzenledi ve tepki ortaya kondu.¹⁴³

Demokrat İzmir'de, Hürrem Kubat “*Türk İnkılabına Düşmanlık Edenler*” adlı makalesinde, bu sürecin temel suçlusu olarak İsmet İnönü'yü görmektedir. Kubat, her zaman her koşul altında milli varlık ve birlik adına inkılapları korumak ve muhafaza etmek gerektiğini ifade ederek, İnönü'ye yönelik suçlamalarında özetle şu ifadelerde bulunur: Atatürk döneminde temelleri atılan inkılaplar, İsmet İnönü döneminde gerileme yaşasa da DP iktidarı döneminde özellikle 14 Mayıs 1950 seçimlerinde halk iradesinin TBMM'ye geçmesiyle gelişme göstermiştir. Atatürk'ün sağlığında her biri köşeye çekilmiş inkılap ve Atatürk düşmanları, Atatürk'ün ölümünden ve inkılapların sadık evlatlarının Milli Şef tarafından intikam hırsı ile dağıtılmasından sonra meydanı boş bularak siyaset sahnesine girdiler. Milli Şef'in, Ebedi Şef'ten bir nevi intikam alması ondan hıncını çıkarmasından başka bir anlamı olmayan bu hareket, başlı başına Atatürk inkılaplarına ihanettir. İsmet İnönü bunun hesabını er ya da geç ödeyecektir. Atatürk heykeline yapılan bu saldırıları eleştiren Kubat, yazısının devamında şu ifadelere yer verir: Heykellere yapılan saldırı,

¹⁴⁰**Demokrat İzmir**, 2 Mart 1951 Barış Ertem, “Atatürk'ü Koruma Kanunu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Tartışılması”, **Turkish Studies**, V8/5, İlkbahar 2013,s.263.

¹⁴¹**Demokrat İzmir**,7 Mart 1951.

¹⁴²**Demokrat İzmir**, 22 Mart 1951, **Milliyet**, 22 Mart 1951.

¹⁴³**Demokrat İzmir**, 12 Mart 1951.

Atatürk'ün milli varlığı koruyarak oluşturmak istediği büyük millet inancına, bütün Türk inkılaplarının asıl amacı olan demokrasiyi baltalamaya yönelik bir harekettir. Cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarında da muhalefet adı altında inkılabı baltalama hareketine benzeyen bu hareketin üzerinde titizlikle durulmalı ve görmezden gelinmemelidir. Atatürk'e karşı yapılan bu hareket; Cumhuriyetin kurulmasından sonraki süreçte yapılan inkılapların karşısına hak, hürriyet görüntüsü vererek bu inkılapların karşısına dikilenlerin bugün de ihtirasları uğruna ellerinden kayan devlet mekanizmasına yeniden sahip olma gayesinden doğan bir harekettir. Atatürk'ün inkılap çabalarına nasıl karşı çıktılarsa bugünde demokrasiyi yerleştirme ve geliştirme amacı karşısında durarak hak hürriyet müdafalığı rolünde, muhalefet adı altında Türk inkılap ve demokrasisini baltalamaya çalıştıkları görülmektedir.¹⁴⁴

Atatürk'e yönelik saldırılar 1951 yılının Mart ayı sonlarında daha da artış göstererek karşımıza çıkmaktadır. Kırşehir hadisesinin ardından bu kez de Ankara'da Sanat Enstitüsü ikinci sınıfta öğrenim gören Veli Gökbay adında bir öğrenci, okulun duvarına orak ve çekiç resmi çizerek altına "*Kahrolsun Atatürk*" ibaresini yazmıştı. Bu olay bu şekilde meydana gelen otuz dokuz olaydan sadece bir tanesi idi.¹⁴⁵ Bu saldırıların hemen ardından Ankara'nın Çubuk ilçesinde Karadana köyünde Sadık Çakırkata adında bir şahıs Zafer Meydanı'ndaki Atatürk büstüne saldırmış ve halk tarafından müdahale edilerek polise teslim edilmişti. Yine aynı gün Ankara'nın Çubuk İlçesinde Tıcani tarikatına üye 25 kişi tarafından Atatürk büstüne saldırı düzenlendi.¹⁴⁶

Atatürk'e yönelik saldırılar hakkında meclise sunulan soruyu İçişleri Bakanlığı şu şekilde cevaplandırdı: Ölümünden 14 Mayıs 1950'ye kadarki dönemde Atatürk'ün manevi varlığına 51, fotoğraflarına 12, heykel ve büstlerine 67 saldırı gerçekleşmiştir. Bunlardan 20 tanesi hakkında mirasçılarını dava açmadığı için takibat yapılamamış, 16 tanesi hakkında takipsizlik kararı verilmiş ve 9'u mahkûmiyetle neticelenmiştir. İkiisi de af kanunu kapsamında cezadan kurtulmuştur. Bu suçlulardan 19'nun sarhoş olduğu 14'dünün de akli dengesi yerinde olmayan kişiler tarafından

¹⁴⁴Hürrem Kubat, "Türk İnkılabına Düşmanlık Edenler", **Demokrat İzmir**, 7 Mart 1951.

¹⁴⁵**Demokrat İzmir**, 25 Mart 1951.

¹⁴⁶**Demokrat İzmir**, 27 Haziran 1951.

işlendiği tespit edilmiştir. 14 Mayıs 1950'den 1 Nisan 1951'e kadar Atatürk'e yönelik yapılan saldırılardan 9'u heykel ve büstlerine yapılmış, manevi varlığına 5, fotoğraflarına 1 olmak üzere toplamda 15 hadisenin hepsi mahkemeye sevk edilmişti.¹⁴⁷

Demokrat İzmir, “*CHP'nin Ticanilere temin ettiği yardım*” başlığı altında, konuyu farklı bir şekilde gündeme getiriyordu. Ticiani tarikatı üyeleri tarafından Atatürk heykellerine yapılan saldırılar üzerine polis ve savcılığın soruşturma başlattığını, Ticianilerin evlerinde bu tarikatı öven eserlerin ve Ticiani tarikatının lideri Kemal Pilavoğlu tarafından yazılan bazı kitapların ele geçirildiği bilgisini duyurdu. Gazetenin dikkat çektiği nokta ise bu kitapların CHP tarafından eskiden basılmış ve yardım olsun diye bir kısmının satın alınmış olmasıydı.¹⁴⁸

Hürrem Kubat, “*Teşkilatlanmış İrtica*” başlığı altında konuyu işliyordu. Atatürk heykel ve büstlerine yönelik devam eden saldırıların ilk günlerde kim tarafından yapıldığı muallakta kalan bir konuyken, artık kim tarafından ve ne maksatla yapıldığı gün yüzüne çıkmıştı. Kırıp dökmelerin devam etmesi, beyannamelerin dağıtılması teşkilatlanmanın göstergesiydi. İrtica hareketi, Ticiani adı altında başlayarak ilk hedef olarak Atatürk inkılaplarını seçmişti. Kubat, bu tarikatın çıkma ve gelişme sorumluluğunu CHP'de görüyordu. Eski iktidarın oy kaygısı ile bu gibi tarikatlara göz yumuştu ve bunlar isyan bayrağını açabilecek kadar gelişebilmişlerdi. “*Milli inkılapları irticaa peşkeş çekecek, yobazları anlamaya varmak için pazarlık mevzuu yapacak kadar iktidar hırsından gözü kararmış CHP'nin bu hareketiyle memlekete en büyük fenalıklardan birini yaptığına şüphe yoktur... İktidarda kalabilmek için irtica yılanına sarılarak ondan medet uman ve bu yüzden onun tekrar dirilmesine sebep olan CHP'nin tuttuğu yolun milli varlık ve inkılaplarımız aleyhine büyük ve affedilmez suç olduğunu Ticianilerin son günlerindeki marifetleri ispat etmektir*” diyen yazar, DP iktidarının ülke sınırlarını

¹⁴⁷**TBMM Tutanak**, Dönem:9, C. 6, Birleşim: 69, (27 Nisan 1951), ss.188-189.;**Demokrat İzmir**, 28 Nisan 1951.; **Ulus**, 28 Nisan 1951.

¹⁴⁸**Demokrat İzmir**, 28 Haziran 1951.

içinde teşkilatlanmış veya teşkilatlanmamış herhangi irtica faaliyetlerini derhal ve şiddetli bir şekilde bastırma kararında olduğunu ifade ediyordu.¹⁴⁹

Atatürk'ün manevi kişiliğine yönelik bu saldırıların devam etmesi üzerine İçişleri Bakanlığı harekete geçerek, valilere Atatürk'ün heykelleri ve manevi değerlerinin korunması için önlemler almaları adına tebliğ yayımlamış ve dini istismar suçundan Büyük Doğu, Sebilürreşad ve İslamiyet gibi dini yayınlar yapan dergiler hakkında soruşturma başlatılmıştı.¹⁵⁰

İzmir Cumhuriyet Meydanı'nda üniversite öğrencileri tarafından bir miting düzenlenerek Atatürk'e yönelik saldırılar bütün İzmir halkı tarafından nefretle kınandı.¹⁵¹ *Demokrat İzmir*, Atatürk'ü koruma konusunda bütün gazetelerin fikir birliği yaparak yazılar yazması ve bu olaya karşı çıkması gerektiğini öne sürerek, üç ana partinin de aynı konuda hem fikir olduklarını yorumunu getirmekteydi.

Atatürk ve O'nun ruhsal kişiliğinde Türk devrimlerine yapılan saldırıların artması ve bu olayların Türk kamuoyu ve özellikle gençlik tarafından tepkiyle karşılanması, iktidarın Atatürk ile ilgili bir yasayı gündeme getirmesinde etkili olmuştu. Yaşanan olaylar zaman zaman DP'nin suçlanmasına da neden olunca iktidar, Atatürk'e yönelen saldırıları önleyebilmek ve Atatürk'ün manevi varlığını koruyabilmek için özel bir yasa çıkartmayı gerekli görmüştür.¹⁵² Bu konuda Adalet Bakanı Rüknettin Nuhoğlu'nun beyanatı şu şekildeydi.¹⁵³

“Hükümet, Türkiye Cumhuriyeti'nin banisi Atatürk'ün millete mal olan aziz ve manevi varlığını her türlü tecavüz ve hakaretten masun bulundurmak maksadıyla, Büyük Millet Meclisine bir kanun tasarısı sevk etmek üzeredir.”

Tasarının Adalet Komisyonu'ndaki görüşmeleri tartışmalara neden oldu. Hamit Şevket İnce ve Halide Edip Adıvar gibi milletvekilleri Atatürk'ün büstlerine heykellerine yapılan herhangi bir saldırının onun kendisine yapılmış bir hareket olarak görmekte ve Atatürk rejimini yıkmak isteyenlerin cezalandırılması adına böyle bir kanun tasarısı hazırlanması gerektiğini açıklamışlardı. Adalet Bakanı

¹⁴⁹Hürrem Kubat, “Teşkilatlanmış İrtica” *Demokrat İzmir*; 29 Haziran 1951.

¹⁵⁰Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok....*,s.61.;*Demokrat İzmir*, 23 Mart 1951.

¹⁵¹*Demokrat İzmir*, 3 Temmuz 1951.

¹⁵²Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok....*,s.61.

¹⁵³*Demokrat İzmir*, 24 Mart 1951.

Rüknettin Nasuhioğlu, şahıs hakkında kanun çıkarmanın yanlış olmayacağını, Atatürk için daha önceden Soyadı, Gazi unvanı, Başkumandanlık gibi kanunlarında çıkarılmış olduğunu ileri sürüyordu. Muhalif olan milletvekilleri ise, böyle bir kanunun Türk Ceza Kanununun 69. maddesine aykırı olduğunu; bu şekilde çıkarılacak kanunun anti-demokratik bir kanun olacağını ortaya koymaktaydı. Hüseyin Ortakçioğlu, Yavuzların Fatihlerin de tarihe mal olmuş kişiler olduğunu, geçmişte her tarihe mal olmuş kişilere dil uzatılabildiğini, zaten halkın Atatürk'e yönelik saldırılara karşı gereken cevabı verdiğini ve rejimi korumak için anayasadaki mevcut hükümlerin yeterli olacağını söylemekteydi. Celal Yardımcı da kanunun anayasaya aykırı olacağını açıklamıştı.¹⁵⁴

Tekrar toplanan Adalet Komisyonunun görüşmeleri sırasında da yine aynı muhalif görüşler ortaya atılmış, Adnan Menderes bu görüşlere karşı; tasarıyı geri alma niyetinde olmadığını, Atatürk'ün eserleri ve hatıralarına saygı olarak bu kanunun çıkarılmasının zarurettten doğduğunu ifade etti. Görüşmeler sırasında yaşanan tartışmalar sonucunda tasarı 7 muhalif oya karşın 9 kabul oyu aldı.¹⁵⁵

Tasarının Adalet Komisyonu'nda kabul edilmesinden sonra meclis genel kurul görüşmeleri sırasında da gerginlik yaşanmıştı. Muhalif olanlar tasarının anayasaya aykırı olduğunu, Atatürk'e yönelik özel bir tasarı çıkarmak yerine Türk Ceza Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılabileceğini ileri sürmüşlerdi. Görüşmeler sonucunda tasarının Anayasa Komisyonu tarafından uygun olup olmadığının incelenmesi istendi.¹⁵⁶ Anayasa Komisyonunda da aynı gergin havanın devam etmesi sonucunda tasarı, 15 oya karşın 1 çekimser 7 aleyhte oy kullanılması sonucunda kabul edildi.¹⁵⁷

Atatürk'ün sembollerine ve manevi kişiliğine dair başlatılan saldırının ardından hükümetin almak istediği koruma kanuna muhalefet edenler oldu. Kanuna muhalefet edilmesi üzerine görüşmeler uzun sürmüştü. Halk ise bu durumdan

¹⁵⁴ **Demokrat İzmir**, 11 Nisan 1951.

¹⁵⁵ **Demokrat İzmir**, 18 Nisan 1951; Altan Öymen, **Öfkeli Yıllar**, 8. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2009, ss.193-194

¹⁵⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, C. 7, Birleşim:73, (7 Mayıs 1951), ss.123-126.

¹⁵⁷ Tesfire Güneş, "Demokrat Parti Döneminde Atatürk İmajı (1950-1960)", **Marmara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, 2012, s. 56.

rahatsızlık duyarak kanunun bir an önce meclisten çıkarılması için İzmir ve çevresinde beş gün devam eden miting düzenledi. *Demokrat İzmir*'in köşe yazarı Hürrem Kubat'ta bu konuya değinerek, özetle şu söylemde bulunmuştu: Atatürk'e yönelik saldırılar üzerine inkılapları koruma adına hükümetin yaptığı kanun tasarısına muhalefet edenlerin bu konuyu tekrar düşünmesi gerekiyordu. Bu saldırıların gün geçtikçe artarak devam ettiği vurgulanarak, Ankara'nın göbeğinde güpegündüz *"kara vicdanlı yobazın"* besmele ile elindeki balyozu Atatürk heykellerine indirmesi bütün Türk vatansever halkın vicdanlarında derin üzüntü yaratmıştı. Atatürk'e yapılan bu saldırılar, Ticani tarikatına mensup bir üye tarafından Türkiye'de teşkilatlanmış irtica teşkil eden ve gayri meşru gizli bir cemiyet halinde yaşayan bir kişinin Türk inkılaplarına meydan okumasıdır. Atatürk'e yönelik bu tecavüzlerin hükümet tarafından çıkarılacak bir yasa ile derhal durdurulması gerekmektedir. Aksi takdirde Türk inkılaplarının sembollerine uzanan kanlı eller milletçe kırılacaktır.¹⁵⁸

Tasarının meclis görüşmeleri sırasında ilk sözü Selahattin Adil aldı. Atatürk'ün Şarki milletlere önderlik yapan büyük bir lider olduğunu ancak inkılapları sadece bir kişiye indirgemenin diğer tarihi şahsiyetleri ihmal etmek anlamını taşıyacağını açıkladı.¹⁵⁹ Tasarı hakkında muhalif olanlardan Osman Şevki Çiçekdağ, Atatürk'ün tarihi bir şahsiyet olduğunu fakat son zamanlarda büstlere heykellere yapılan saldırının onun şahsına yönelik olmadığını ifade etti. Çiçekdağ, *"bu tasarıya 22 milyon Türkün içinden çıkmış olan birkaç meczup veya mecnun veya sarhoş ve yahut kanı bozuğun namerdane fiil ve hareketlerini bütün millete değilse bile büyük bir ekseriyete mal etmek gibi bir kanaatin doğmasına yol açacağı içindir ki, muhalifim"* sözleri ile düşüncesini açıklamıştı.¹⁶⁰

Bedi Enüstün de tasarı hakkındaki düşüncelerini şu sözleri ile ifade etmişti; *"Bir zamanlar yaranmak gayretiyle ve ticari kazanç mülahazalarıyla imal edilen ve ettirilen büstler, ne Atatürk'ün ve ne de Türk Milletinin reform sembolü olamazlar. Bunları ancak bu reformları hazmedemeyen ve bir reformlardan müteessir olan dar beyinli ve zayıf kafalar veya politik icaplar dolayısıyla daha büyük bir muvaffakiyet"*

¹⁵⁸Hürrem Kubat, "Sonu Nereye Varacak", *Demokrat İzmir*, 28 Haziran 1951.

¹⁵⁹TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, C. 7, Birleşim:72,(4 Mayıs 1951), s.40.

¹⁶⁰A.g.d., ss.45-46.

şansı ümit eden politikacılar sembol olarak görür. Ağır ve müstehcen hücumlar yaparlar. Bunların nazarında da Atatürk; inkılâpların sembolüdür. Abidelerimizi, sanat eserlerimizi ve tarihi eserlerimizi koruyacak yeter müeyyideye sahip kanuni hükümlerimiz mevcuttur. Hususi bir kanunla bunlardan bir kısmını tefrik ve tecrit etmeyi istihdaf eden bu tasarının yüksek, tasvibinize iktiran etmeyeceğinden emin olarak düşüncelerimi açıklamış bulunuyorum.”¹⁶¹

Adalet Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu, yaşanan çirkin hadiselerin halk üzerinde derin üzüntüler yarattığını daha on beş gün öncesine kadar memleketin belli yerlerinde Atatürk büstlerine resimlerine saldırıların düzenlendiğini ifade ederek, hazırlanmış olan kanun kapsamının memleketteki huzur ve güvenliğinin sağlanması bakımından önemli olduğunu açıkladı. Sinan Tekelioğlu da kanunun anayasaya aykırı ve anti-demokratik bir kanun olduğundan bahsetmişti.¹⁶²

Görüşmeler sırasında üç defa söz alan Adnan Menderes; bütün milletvekilleri tarafından Atatürk’ün Türk milleti için yaptığı fedakârlıklar konusunda aynı görüşe sahip olduğunu ancak hakkın rahmetine kavuşmuş olan bir Türk büyüğünün maruz kaldığı hakaretler karşısında ise fikir ayrılığı yaşadıklarını belirtti. Bu kanunu çıkarırken tenkit özgürlüğünün kaldırılmadığına da değindi. “*Atatürk müspet, menfî, ileri, geri bütün hayatının muhasebesi yapıldıktan sonra büyük adamdır, ileri adamdır, memleketi kurtaran adamdır ve ileri gören prensiplerinin galip vasfının ekseriyeti kahiresi bu memleketin nefsine olan prensiplerdir ve bunlar onun şahsında, şahsiyetinde, hüviyetinde teşahhus eder. Biz bu noktadan hareket ederek heykellere tecavüzü geriye doğru bir hareketin sembolü olarak kabul ve mütalâa ettik, bundan kimse bir şey kaybetmeyecektir*” diyerek bu şekilde inkılapların güç bulacağını belirtti.¹⁶³

7 Mayıs 1951 tarihli meclis görüşmeleri sırasında Hamit Şevket İnce tarafından şu açıklama yapıldı: “*Biz, şahıs için değil, Çünkü Atatürk artık (şahıs) değildir, fâni hayata veda etmiş sadece büyük manevi bir varlıktır - biz, onu tahkir ve tezyif ve onun hakkında yapılan eserleri tahrip ve telvis edenler hakkında kanun*

¹⁶¹ A.g.d.,s.49.

¹⁶² A.g.d.,ss.51-57.

¹⁶³ A.g.d., s.62

yapıyoruz.” Tasarının kanunlaşmasını istemeyenlerin anayasanın 69. Maddesinde yer alan kişi tabirine dayanarak aleyhte konuştuklarını ve özel şahıs için kanun çıkarmanın bu maddeye aykırı olacağını söyleyenlere İnce, 4695 sayılı Anayasanın 104. maddesi ve 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 69. maddesinde: “*Türkler, kanun nazarında müsavi ve bilaistisna kanuna riayetle mükelleftirler. Her türlü zümre, sınıf, aile ve fert imtiyazları mülga ve memnudur*”¹⁶⁴ şeklinde açıklama yaparak, bu maddenin kanuna aykırı bir ibaresi bulunmadığını ortaya koydu.

Atatürk Kanunu hakkında mecliste devam eden ayrılıkların sonuna gelindiği anlatan Hürrem Kubat, *Demokrat İzmir*'de sütunlarında şu ifadelere yer verdi: Türk halkı, Türk inkılaplarının ülkede oluşturduğu geniş özgürlüklerinden faydalananarak harekete geçen gerici yobazlar tarafından sistemli bir şekilde saldırı düzenlenmesi sonucunda inkılaplara uzanan kirli elleri kırmaktan çekinmemiştir. Atatürk inkılaplarının oluşumu sürecinde sevgi ve bağlılığını gösteren halk inkılapların korunmasında da aynı duygu ile müdafaa etmiştir. İnkılaplara tecavüz edenler zamanında durdurulmazsa saldırılar gittikçe genişleyecek ve sembollere değil bu defa bizzat Atatürk'ün kendisine el uzatacaklardır. Bu nedenle yani Türk inkılaplarını korumak amacıyla hükümet, TBMM'ye bir yasa tasarısı getirmiştir. Akli başında vatanına sevgi ile bağlı olan herkes tarafından benimsenen ve memnuniyet veren bu kanun ile inkılapların korunacağına inanılmış ve kanunun Meclisten bir an önce çıkarılmasını isteyen halk bazı milletvekillerinin itirazları karşısında hayrete düşmüştü. Atatürk sembollerine yapılan saldırıları durdurmadan başka bir amaç taşımayan kanun tasarısının uzun görüşmeleri sonucunda anlaşarak sonuna gelinmiş ve bu olumlu hava halkı derinden mutlu etmiştir. Akılselimliğin altında birleşilerek bu yönde alınacak olan karar halkta sevinç yaşatmıştır.¹⁶⁵

¹⁶⁴TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, C. 7, Birleşim: 73, (7 Mayıs 1951), s.82.

¹⁶⁵Hürrem Kubat, “Akli Selimin Galebesi”, *Demokrat İzmir*, 24 Temmuz 1951.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 25 Temmuz 1951 tarihli oturumunda 5816 sayılı “Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun” kabul edilerek¹⁶⁶, 31 Temmuz 1951 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girdi.¹⁶⁷

Atatürk'ü Koruma Kanununun kabul edilmesi İzmir halkında büyük bir sevinç uyandırmıştır. DP İzmir İl Başkanlığı İzmir halkının sevincine tercüman olarak şu telgrafi çekti:¹⁶⁸

“ TBMM Başkanlığına Ankara

İçtimai ihtiyaçlarımıza uygun ve milletimizin hissiyatına tercüman olan Atatürk Kanununun kabulü İzmir’de büyük sevinç ve memnuniyet yarattı. Bu vesile ile yüksek Meclise İzmir Demokratlarının saygı ve selamlarını arz ederim.

DP İl Başkanı Pertev Anar”

3.2. Malatya Suikastı ve İrtica Meselesi

Ülke içinde siyasal İslam'ın tartışıldığı, Atatürkçü-laik görüş taraftarlarıyla, İslamcı kesimler arasında sürtüşmelerin devam ettiği bir dönemde, çeşitli yurt gezilerine çıkan Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman'a yönelik bir saldırı gerçekleşti. Ahmet Emin Yalman, söylemleriyle ülkedeki siyasal İslamcı çevrelerin tepkisini alan bir kişiydi. Yalman, DP lideri Adnan Menderes'in Malatya İl kongresini takip etmek için Malatya'ya gitmişti. 22 Kasım 1952 gecesi, Adnan Menderes'in konuşmasını matbaaya yetiştirmek için postaneye giden Ahmet Emin Yalman, postane çıkışında vuruldu.¹⁶⁹ Ahmet Emin Yalman'a karşı yapılan bu suikastın aşırı dinci bir grup tarafından düzenlendiği ifade ediliyordu. İktidar ise, bu olay nedeniyle artan gerginlikten ürkererek bir takım önlemler almaya yöneldi. Olaydan haberi olan Adnan Menderes, Yalman'la yakından ilgilendi. Suikast

¹⁶⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, C. 9, Birleşim:104, (25 Temmuz 1951), s.324.;Ahmet İlyas, “İktidar Muhalefet İlişkilerine Bir Örnek: Atatürk'ü Koruma Kanunu”, **Turkish Studies**, V8/7, Yaz 2013,s. 232.

¹⁶⁷“Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkında Kanun”, Kanun No: 5816, Kabul Tarihi: 25.7.19,**Resmi Gazete**, 31 Temmuz 1951, S.7872.

¹⁶⁸Demokrat İzmir, 27 Temmuz 1951.

¹⁶⁹ Selma Çetinkaya, “Ahmet Emin Yalman Suikastı ve Etkileri”, **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**,2016:02 (01),s.44.

girişiminden haberdar edilen Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ ve Emniyet Müdürü Kemal Aygün'de geç saate uçakla Malatya'ya gitti.¹⁷⁰

Ahmet Emin Yalman'a düzenlenen suikast girişimi tüm ülkede derin bir endişe yarattığı gibi İzmir'de yankı buldu. Adnan Menderes, DP Malatya İl Kongresinde Ahmet Emin Yalman'a yapılan suikast ile ilgili şunları ifade etti:¹⁷¹

“Kongrede başkanlık divanından izin almadan, vaktinden evvel konuşmamın mühim bir sebebi vardır. Malatya'da cereyan eden hadiseler dolayısıyla gazetecilerin çok erken saatlerde efkârumumiyeye aydınlatmaları icap etmektedir. Malatyalılar hadise dolayısıyla büyük bir olgunluk ve hassasiyet göstermişlerdir. Bu memlekette bir fikir adamının nikapla tehdit edilemeyeceği kanaatindeyim. Bunları hatırdan geçirenlerin kafalarını bin parça etmeye hazırız.”

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'da bu hadise üzerine Vatan gazetesini ziyarette bulunarak; Ahmet Emin Yalman'a karşı düzenlenmiş olan suikast girişimi nedeniyle çok üzgün olduğunu olay hakkında incelemelerin ve soruşturmaların devam ettiğini ifade etti. Ülkedeki fikir özgürlüğüne kimsenin tecavüz edemeyeceğini ve hükümetin hassasiyetle bu konu üzerinde çalıştığını belirterek Yalman'ın iş arkadaşlarına geçmiş olsun dileklerinde bulundu.¹⁷²

Demokrat İzmir gazetesi, suikast girişimini, fikir hürriyetine karşı yapılmış bir darbe olarak niteliyordu. Hürrem Kubat, köşesinde *“Yalman'a Yöneltilen Silah Fikir Hürriyetine Tevcih Edilmiştir”* başlığı altında kaleme aldığı yazısında, Malatya'da Ahmet Emin Yalman'ın başına gelenlerin nedenini şu şekilde açıklamıştı. Başbakanın Malatya seyahatinde O'na eşlik eden Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman gece geç saatlerde postaneden çıkarken vurulduğunu açıklayan Kubat, bu olay ilk bakışta basit bir yaralama hadisesi gibi görünse de olayın yaşandığı yer ve yaralanan şahsiyet göz önünde tutulduğunda durumun basit olmadığını ortaya koydu. Çünkü Malatya, İsmet İnönü'nün milletvekili seçildiği, belediye seçimlerinde CHP'ye oy veren nadir şehirlerden biridir. Ayrıca Malatya, Necip Fazıl Kısakürek gibi kolay yoldan para kazanmak için dini ve saf halkın

¹⁷⁰ Yalman, *Yakın Tarihte C.4...*, s.247., *Demokrat İzmir*, 24 Kasım 1952.

¹⁷¹ *Demokrat İzmir*, 24 Kasım 1952.

¹⁷² *Demokrat İzmir*, 24 Kasım 1952.; *Cumhuriyet*, 24 Kasım 1952.

duygularını kullanarak kurduğu Büyük Doğu Cemiyeti aracılığıyla saçtığı irticaa tohumlarının güçlü olduğu bir yerdir. Diğer taraftan Ahmet Emin Yalman ise Necip Fazıl Kısakürek ve onun yaratmak istediği irticaya karşı koyan, Büyük Doğu Cemiyetinin bir irtica yuvası olduğunu halka duyuran bir hürriyetçidir. Hürrem Kubat, Malatya şehrinin Ahmet Emin Yalman'a düşman olmasının nedenini şu sözleri ile açıklamıştı: İsmet İnönü saltanatının yıkılmasında da halkın milli hâkimiyete kavuşmasında da çaba gösterenlerden biridir. Hem İnönü faktörü hem de Büyük Doğu cemiyetinin en çok rağbet gördüğü Malatya'da, Yalman'ın başına böyle bir olayın gelmesi ihtimali yüksek oran taşımaktadır. *"Malatya'da Ahmet Emin Yalman'ın başına böyle bir olay gelmesi onun fikir hürriyetine tevcih edilmiş fiili bir tecavüzden başka bir şey değildir"* diyen Hürrem Kubat, ülkedeki bu vicdan ve fikir hürriyetine düşman olanların henüz daha köklerinin tamamen kazınmamış olduğuna dikkat çekmekteydi. Yalman'ın Malatya kaldırımlarına akan kanını, ülkede siyasi irticanın dini irticanın da henüz tam anlamıyla zararsız hale getirilmediğinin, Türk inkılapçıların siyasi görüş ayrılıklarını bir kenara bırakarak birleşmeleri ve bu irtica fikirlerine karşı mücadele etmeleri gerektiğinin ispatı olarak görmektedir.¹⁷³

Olayın ardından, bu teşebbüsü Büyük Doğu Cemiyeti ve Demokrat İslam Partisi'nin teşkilatlandırdığı;¹⁷⁴ Yalman'a lise öğrencisi Hüseyin Üzmez'in ateş ettiği, suikastın 2 ay önceden planlandığı ortaya çıkarılmıştı. Soruşturmanın devam ettiği süreçte hastanede tedavi gören Ahmet Emin Yalman, Hüseyin Üzmez'le görüşmek istedi ve görüşmesinde Yalman'ın; *"Neden o kurşunları sıkmadan gelip beni dinlemedin?"* sorusuna Hüseyin Üzmez *"Beni size yaklaştırmazlardı ki"* şeklinde cevap verdi. Yalman buna karşılık aylardır serbestçe ülkeyi gezdiğini, isteyen her kişi ile görüştüğünü söylemesi üzerine *"Engel sizin tarafınızda değildi. Bizimkiler benim sizinle konuşmama razı olmazdı. Bunu yapmaya kalkışsaydım beni öldürürlerdi"* dedi.¹⁷⁵

¹⁷³Hürrem Kubat, "Yalman'a Yöneltilen Silah Fikir Hürriyetine Tescih Edilmiştir", **Demokrat İzmir**, 24 Kasım 1952.

¹⁷⁴ Ahmet Emin Yalman'a yapılan suikast girişiminin nasıl planladığı hakkında ayrıntılı olarak bkz. Mehmet Yaşar Soyalan, "Yaşayan Tarih Saatçi Musa Çağıl İle Yakın Tarih Üzerine", **Söz ve Adalet**, Yıl 1 / S. 6-7,(Temmuz/Ağustos 2008), s.82.

¹⁷⁵ Yalman, **Yakın Tarihte C.4...**,s.249.

Malatya’da Ahmet Emin Yalman’a yapılan suikast girişimin ardından başlatılan geniş çaplı soruşturma Malatya’dan İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa gibi şehirlerde de yayıldı. İzmir’de 15-20 tane eve baskın yapıldı.¹⁷⁶ Büyük Doğu yazarı Necip Fazıl Kısakürek’te bir yıl 15 gün hapse mahkûm edildi.¹⁷⁷

Adana’da konuşan Adnan Menderes; kanunlara karşı harekette bulunanların gerekli cezai yaptırımlara uğrayacakları; önce çeşitli tahriklerle zemin hazırlanıp sonra ayaklanmak isteyenlerin büyük bir hüsrarla karşılaşacağını ifade ederek, irticaya müsaade edilmeyeceğini vurgulamaktaydı.¹⁷⁸

Suikast girişimiyle başlayan olaylar büyüdü ve irtica konusu Türkiye’nin gündemine yerleşti. Bizzat Başbakan Adnan Menderes’in de bu konuya önem vermesi, *Demokrat İzmir* gazetesinin yayın siyasetini bir süre bu yönde yayınlara yöneltti. Suikast olayının ayrıntıları gazeteden her gün okuyucu ile paylaşılırken, irtica tehlikesine yönelik yazılar gazete de kaleme alınıyordu. Hürrem Kubat, köşe yazısında irtica tehlikesine yönelik olarak şu tespit ve görüşlerine yer veriyordu:

İrticanın cehalet ve gerici zihniyeti yüzünden koskoca Osmanlı imparatorluğunun bile yıkılmasına sebep olduğundan bahseden Hürrem Kubat, imkân bulduğu takdirde Türkiye Cumhuriyeti’ni de yıkmak için tereddüt etmeyeceğini vurgulamaktaydı. İleriki dönemlerde irticanın harekete geçebileceğini bir İngiliz atasözü olan “*Durgun sular alttan akar*” sözleri ile ifade ederek tehlike için tedbirlerin alınması gerektiğinden bahsetti. Kubat’a göre; irticanın demokrasinin ülkeye getirdiği geniş özgürlük havasını kendi çirkin amaçlarını uygulamak için kötüye kullanma ihtimali vardı. Hatta Malatya’da Ahmet Emin Yalman’a sıkılan kurşunların gürültülü bir şekilde harekete geçmiş olması bunun göstergesi idi. Bugün Vatan gazetesi başyazarına saldıranların yarın bir başkasına da saldırabileceğini ve kimsenin bunun garantisini veremeyeceğini belirterek endişelerini dile getirmişti. İrticanın amacına ulaşmak için önüne çıkacak şahıs mevki her ne engel olursa olsun yok etmek isteyecek kadar gözü kara bir taassubun eseri olduğuna yer vererek, irticadan gelecek saldırıya karşı daima uyanık kalmanın zorunluluk olduğuna dikkat

¹⁷⁶ *Demokrat İzmir*, 4 Aralık 1952.

¹⁷⁷ *Demokrat İzmir*, 13-14 Aralık 1952.

¹⁷⁸ *Demokrat İzmir*, 7 Aralık 1952.

çekti. Su uyur düşman uyumaz diyenlerin, her zaman ve her yerde haklı çıktıklarını hatırlatarak iktidarın Malatya olaylarındaki hassasiyetini “*irticaa yılanının başını ezmekte*” kararlılık olarak yorumladı.¹⁷⁹

Adnan Menderes, DP Gaziantep İl Kongresinde; hürriyet konusunun karşısına çıkan siyasi dini irtica ve özellikle komünizm düşüncelerine karşı özgürlüğü koruma görevinden bahsetmişti. “*Hürriyetimizin programımızın gösterdiği esaslara sıkı sıkı bağlı kalacağız. Bizden olmayanlara karşı iktidarda bulunduğumuz müddetçe ve inançlarımıza göre amansız mücadele yapacağız*”¹⁸⁰ diyerek hükümetin aşırı cereyanlara karşı mücadele etmekte kararlı olduğunu vurgusunda bulundu.

Hürrem Kubat, Adnan Menderes’in irtica ve komünizm karşıtı konuşmalarına tam destek veren *Demokrat İzmir* gazetesindeki bir başka makalesinde karadan-kızıla-yeşilden-aka kadar her türlü irticaya karşı DP iktidarının mücadele edeceğini savunuyordu. Menderes’in ister siyasi ister dini veya milliyetçi irticanın memlekette hayat bulma hakkı olmadığını vurguladığını belirterek Başbakan’ın bu konuşmaları ile vatansever halkı mutlu ettiğini ifade etti. Hürriyeti tehdit eden her cereyan ve rejimin, demokrasi rejimine inanmış olanların can düşmanı olduğunu, özellikle milli birliğimizi bozmak için her kılıfa giren komünizmin bu topraklar üzerinde nefes almasına sadece hükümetin değil aynı zamanda Türk halkının da izin vermeyeceğini ifade etti.¹⁸¹

Adnan Menderes Gaziantep’te yaptığı konuşmasında dört unsur ile yani dini irtica, siyasi irtica, komünizm ve aşırı milliyetçilikle mücadele edileceğini vurgulamıştı. Bu konuşmadan bir hafta sonra Türk Milliyetçiler Derneği (TMD) hakkında irticaa ile mücadele kapsamında kapatma işlemleri başlatıldı. 22 Ocak 1953 tarihinde Türk Milliyetçiler Derneği’nin nizamnamesi ve çalışmaları Cemiyetler Kanununun 33. Maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle Ankara Savcılığınca derneğe amme davası açıldı. Dava sonucu belli oluncaya kadar tedbir amaçlı olarak derneğin tüm şubeleri kapatıldı. Böylece Ocak ayı içerisinde derneğin tüm şubeleri dağıtılmış

¹⁷⁹Hürrem Kubat, “İrticadan Her Fenalık Beklenebilir”, **Demokrat İzmir**, 18 Aralık 1952.

¹⁸⁰**Demokrat İzmir**, 19 Ocak 1953.

¹⁸¹Hürrem Kubat, “Başvekilin Antep Nutku”, **Demokrat İzmir**, 21 Ocak 1953.

oldu. Mahkeme, ülke içerisinde ikilik yaratarak ülke düzenini bozmaya yönelik hareketlerde bulunmasından dolayı 4 Nisan 1953 tarihinde cemiyetin merkez ve tüm şubelerinin kapatılmasına karar verdi.¹⁸² Türk Milliyetçiler Derneği'nin Başkanı DP Isparta Milletvekili Sait Bilgiç'ti. Bu nedenle irtica meselelerine bir nevi Demokrat Parti'nin de adı karışmış oluyordu. Bunun üzerine DP, Sait Bilgiç ve yine DP Isparta Milletvekili TMD yönetim kurulu üyesi Tahsin Tola haysiyet divanına verilerek partiden ihraç edildi.¹⁸³ *Demokrat İzmir* gazetesi Türk Milliyetçiler Derneği'nin kapatılmasını, Milli varlığı bozmaya çalışan siyasi, dini, milliyetçi, irtica ve komünizm ruhu ile mücadelenin ilk fiili sonucu olarak yorumlamaktaydı.¹⁸⁴ Kapatma kararı hakkında Atatürkçülerin tutumunu *Cumhuriyet* gazetesi “*Kapatma Kararı Atatürkçü Gençliği Çok Sevindirdi*” şeklinde yer vermişti.¹⁸⁵

Ülke genelinde huzursuzluk yaratan dini cereyanların yoğunlaştığı dönemde Adnan Menderes vicdan hürriyetine karşı mücadele edeceğini belirten konuşmalara yer verdi. Gaziantep nutkunda ifade ettiği bu yöndeki düşüncelerini 7 Şubat 1953'te DP toplantısında tekrar dile getirdi.¹⁸⁶ Adnan Menderes, tek parti döneminde önemleri ve etkileri sınırlandırılmış olan cereyanların, hürriyet rejiminde önem kazandıklarını belirterek bunların önüne geçebilmek için gerekli kanun düzenlemelerinin yapılması gerektiğine işaret etti. Ceza kanunundaki bazı maddelerin belirsizliği nedeniyle ceza kanunun maddelerini uygulanamadığını ve dini siyasete karıştıran zararlı cereyanların Temmuz 1953 yılında siyasi veya kişisel nüfuz veya menfaat sağlamak amacıyla dini veya dini hisleri ya da dince kutsal kabul edilen şeyleri her ne amaçla olursa olsun propaganda yapan kişiler hakkında ve bu şekilde olaylara dâhil olan derneklere yönelik cezai uygulamaların düzenlendiği 6187

¹⁸² İlhan Darendelioglu, **Türkiye’de Milliyetçilik Hareketleri**, Toker Yayınları, İstanbul, 1975, ss. 285-292.; Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Hil Yayınları, İstanbul 2010, s.468.; Taşkın Tuna, **Adnan Menderes’in Günlüğü**, Şule Yayınları, İstanbul, 2012, s.143.; Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok...**, s.106.

¹⁸³ Nal, **a.g.m.**, s.166.; Burçak, **On Yılın...**, s.139.

¹⁸⁴ **Demokrat İzmir**, 23 Ocak 1953.

¹⁸⁵ **Cumhuriyet**, 24 Ocak 1953.

¹⁸⁶ **Vatan**, 8 Şubat 1953.

sayılı Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunmasına Yönelik Kanun kabul edildi.¹⁸⁷

Hürrem Kubat, iktidarın girdiği bu mücadele sürecinde, hükümete çeşitli önerilerde bulunuyordu. Kubat’a göre, Türk toplum içerisinde illaki az da olsa gericilikten, yobazlıktan, komünistlikten varıncaya kadar çeşitli görüşler eksik olmayacaktı. Ancak asıl mesele bu düşüncelerin cemiyet kurarak çoğalmasına izin verilmesiydi. Tek parti dönemindeki dikta rejiminde bu unsurlarla mücadele etmek daha kolayken demokratik prensiplerin hâkim olduğu toplum içinde bunlarla mücadele etmek daha zordu. Demokrasinin kendilerine verdiği imkânlar sayesinde zararlı unsurlar rahatça hareket edebilmekteydiler. Bu yüzden bunların cemiyet kurarak çoğalmasına izin verilmemeliydi.¹⁸⁸

Malatya olayı ile ortaya çıkan ve zincirleme bir şekilde devam eden milli birliği bozma teşebbüslerinin tespit edildiği bir anda İsmet İnönü “*Bugün hakikat şudur ki, siyasi havamız yeni bir irticaa doğru değil ileri tekamüle doğru istidal hâsıl etmiştir.*” diyordu. İnönü’nün “*yeni iktidarın memleketi felakete değil, selamete doğru götürmektedir*” sözleri son senelerde çetin giden iktidar muhalefet ilişkilerinin “*Bahar Havası*” dönemine girmesiyle sonuçlandı.¹⁸⁹

3.3. Millet Partisi’nin Kapatılması

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu yıllarda ve tek parti döneminde aşırı cereyanlar, siyasal ve toplumsal hayat içerisinde sert bir şekilde bastırıldığı için hayat bulamamıştı. Ancak çok partili hayatın getiri olan muhalif partilerin ortaya çıkmasından yararlanan aşırı cereyanlar, dönemin muhalif partilerin destecisi rolünü üstlenerek hayat bulmuşlardı. Türkiye’de çok partili hayata geçiş ile birlikte 1953 yılı içerisinde din ve irtica tartışmaları yoğun olarak yaşandı.¹⁹⁰

¹⁸⁷“Vicdan ve toplanma hürriyetinin korunması hakkında Kanun”, Kanun No: 6187, Kabul Tarihi: 24.7.1953, **Resmî Gazete**, 29 Temmuz 1953, S.8470.; Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok...**, s.112.

¹⁸⁸Hürrem Kubat, “Mürteci ve Muzır Unsurlarla Mücadele”, **Demokrat İzmir**, 29 Ocak 1953.

¹⁸⁹**Demokrat İzmir**, 24 Ocak 1953.

¹⁹⁰Tarık Zafer Tunaya, **İslamcılık Cereyanı**, Baha Matbaası, İstanbul, 1962, ss.168-169.

Vatan gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın Malatya'da uğradığı silahlı saldırı, fikir ve düşünce saldırısı olarak gün yüzüne çıkmış; bu saldırıyı yapanların İslam Demokrat Partisi, Büyük Doğu, Milliyetçiler Derneği gibi kuruluşlara üye olan kişiler tarafından yapıldığı tespit edilmişti. Yalman'a yapılan suikast girişimi kişisel olarak değil fikir ve vicdan hürriyetine saldırı olarak kabul edilince, hükümet aşırı sağ ve aşırı sol cereyanlarla mücadele sürecine girmiştir.

Demokrat Parti iktidarının aşırı cereyanlara karşı açtığı mücadelenin ikinci aşamasında Türk Milliyetçiler Derneği bulunmaktaydı. Bu dernek hakkında da gerekli kanunu işlemler süreci başlatılmıştı.¹⁹¹

Adnan Menderes, 17 Ocak 1953 yılında Gaziantep'te yapmış olduğu konuşmasında;¹⁹²

“Ortada sanki dinlerine dokunan varmış gibi maksadı mahsusla hareket eden bir avuç insanın şu yaygaralarına bakınız. Dinle asla kabili telif olmayan küfürlerle nasıl haykırıyorlar” diyerek Millet Partisi'ni dini siyasete alet etmekle suçlamıştı. Yine 7 Şubat 1953 DP istişare toplantısında konuşan Menderes, Demokrat Parti'nin dini siyasete alet etmediğini belirterek muhalefet partilerinin de bu konudaki görüşlerini açıklamasını istemişti.¹⁹³ Bunun üzerine CHP irticayı reddeden kesin tavrını ortaya koyan açıklamada bulundu. Hatta bu açıklamanın ardından siyasi partiler arasında *“Bahar Havası”* dönemine girildi. CHP'nin ülke menfaatleri konusunda iktidarla iş birliğine karşı Millet Partisi yayın organı Millet gazetesi Başbakanın muhalefeti, *“ne hakla hesaba çektiği”* ni sorgulamaktaydı.¹⁹⁴ Bu şekilde ülke gündemine meşgul eden konular üzerine Ahmet Emin Yalman, *“MP Nereye Gidiyor?”* adlı makalesinde irticanın bir Sovyet oyunu olduğunu belirten düşüncesine yer verdi. Ayrıca yazısında MP'nin alet olduğu bu oyundan vazgeçmesi gerektiğine yönelik vurguda bulunmaktaydı.¹⁹⁵

¹⁹¹ Burçak, *On Yılın...*, s.139.; *Demokrat İzmir*, 23 Ocak 1953.

¹⁹² *Demokrat İzmir*, 18 Ocak 1953.; *Zafer*, 18 Ocak 1953.

¹⁹³ Haluk Kılçık, *Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri (Ocak 1952- Haziran 1953)*, C.3, Demokratlar Klubü Yayınları, Ankara, 1991, s.392.

¹⁹⁴ *Millet*, 20 Şubat 1953.

¹⁹⁵ Ahmet Emin Yalman, “MP Nereye Gidiyor?”, *Vatan*, 23 Şubat 1953.

Adnan Menderes vicdan hürriyeti ve irtica hakkında 4 Mart tarihinde yaptığı basın toplantısında, “kara basın” olarak nitelendirdiği dinci gazete ve dergilerden 19’unun kapatıldığını ve 11 tanesinin yayın hayatına devam ettiğini açıkladı.¹⁹⁶ Menderes konuşması sırasında CHP ile irtica meselesinde aynı görüşte olduklarını, MP’ nin ise dini siyasete alet ettiğini vurgulamıştı. MP’nin bu şekildeki tavrına devam etmesi durumunda ise gerekli cezai uygulamaların başlatılacağına yönelik Menderes, Millet Partisi’ni uyardı.¹⁹⁷

Bu dönemde Millet partisi üzerindeki irtica suçlamalarını doğrulayacak bir takım olaylar yaşanmıştı. Mart ayında yapılan MP Karamürsel İlçe Kongresinde; belediyelerde imam nikâhı kısılması, Arap harflerine geri dönülmesi, Mecellenin yeniden uygulamaya konması istenmişti.¹⁹⁸

Ülke gündeminde irtica ve komünizmle mücadele tartışmaları yaşanırken, Millet Partisi bu defa dördüncü büyük kongresinde yaşanan olaylarla ülke gündemine geldi. Kuruluşundan beri muhafazakâr bir parti olarak ortaya çıkan Millet Partisi’nin içinde laikçi olarak bilinen kişilerde bulunmaktaydı. Bunlar Hikmet Bayur, Osman Bölükbaşı gibi şahsiyetlerdi.¹⁹⁹ 1953 yılı ile birlikte parti içi tartışmalar şiddetlendi ve parti bölünmeyle karşı karşıya kaldı. Millet Partisi’nde yaşananları *Demokrat İzmir* gazetesi “*Millet Partisi’nin Başındaki Geri Kafalılar Hilafeti İhyaya Çalışıyorlarmış*” manşetiyle okuyucusuna şöyle aktarıyordu:²⁰⁰ Millet Partisi gericiler ve inkılapçılar olarak ikiye ayrılmıştır. Gericiler olarak bilinen grup partinin İstanbul’da yaptığı toplantıda; hilafetin yeniden kurulması, Arap harflerinin geri getirilmesi, Medeni kanunun kaldırılarak Mecellenin uygulanması,

¹⁹⁶Adnan Menderes tarafından açıklanan ‘dinci’ yayınlar şunlardır: “ Sebillürreşad, İslam Dünyası, İslamın Nuru, Yeni Yunus Emre, Allah Yolu, Demokrat Hamle, Müslüman Sesi, Ehli Sünnet, yeni Şark, Büyük Dava, Hakka Doğru, Yeşil Nur, Büyük Cihad, İslamın Nuru, Fedai, Bağrıyanık, İslam Sesi, Komünizmle Mücadele”, Âdem Çaylak, **İktidar Muhalefet İlişkileri Bağlamında Türkiye’nin Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s.178.

¹⁹⁷Kılçık, **Adnan Menderes’in Konuşmaları C.III...**, ss.437-441.

¹⁹⁸Çaylak, **İktidar Muhalefet İlişkileri...**,179.

¹⁹⁹Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi IV. (4. Kitap-2.Bölüm), Çağdaşlık Yolunda Türkiye (14 Mayıs 1950- 27 Mayıs 1960)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s.257.; Ali Fuat Başgil, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2006,s.65.

²⁰⁰**Demokrat İzmir**, 5 Temmuz 1953.

Tekke ve Zaviyelerin yeniden kurulması gibi konular üzerinde konuşarak genel kongrede her ne pahasına olursa olsun sağcıların hâkim olması kararlaştırmıştır. Partideki inkılapçılar bu durumdan şüphelenince sağcılarla mücadeleye başlamışlardı. Osman Bölükbaşı, Genel İdare Kurulu'na bir rapor yazarak İstanbul teşkilatının Abdurrahman Boyacıgiller, Dr. Mahmut Yesari ve Galip Bilge tarafından teftiş edilmesini istemiştir. Kurul tarafından yapılan soruşturma sonrasında Hilafet çağrısı, tekke ve zaviyeler, Arap harfleri konusunda görüşmeler yapıldığı tespit edilmiştir.

Millet Partisi'nin 27- 29 Haziran 1953'te yapılan Büyük Kongresi'nde bu konular gün yüzüne çıktı. Genel Kongrede ikinci başkan olduğu halde kendisine söz verilmeyen Arif Hikmet Pamukoğlu istifa ederek; antidemokratik bir hava içinde başlayan kongrenin kendisine verdiği görevi yerine getirmeyeceğini ifade ederek istifa ettiğini bildirmiştir. Millet Partisi içinde çoğunluğu temsil eden inkılapçılar ile gericiler²⁰¹ arasındaki gerginlik son safhaya gelmiş, Hikmet Bayur ile Vasfi Reşit Seviğ ve 40 arkadaşı, parti içerisinde Atatürk inkılaplarını kabullenememiş kişilerin olduğu ve bu kişilerin Atatürk ilkeleri ve inkılaplarından ayrılmaya yönelik faaliyetlere girmesi sebebiyle duydukları rahatsızlıktan dolayı istifa ettiklerini açıkladılar. İstifa eden inkılapçılardan Saffet Olgaç, Millet Partisi'nin hilafetçi, dinci, şeriatçı olduğunu iddia ederek, bazı belgelerin yakıldığını açıklamıştır.²⁰² *Demokrat İzmir*, "Millet Partisi Bütün Teşkilatı ile Yıkılıp Gidiyor", "MP'de çöküntü", "MP'nin karanlık mazisi aydınlanıyor" gibi başlıklarla gelişmeleri aktarırken; köşe yazarı Hürrem Kubat, "en az yüz elli yıldan beri gericilikle mücadele eden ve bu mücadelenin sonucunda başarıya ulaşan Türkiye'de, tekrar memleketi geçmişin karanlıklarına götürmek isteyen her hareket nereden gelirse gelsin ezilmeye mahkûmdur" ifadelerinde bulunuyordu.²⁰³ Bir başka yazısında Kubat, ülkede az çok isim yapmış bir partinin bu şekilde düşüncelere kapılmasını hayret verici olarak

²⁰¹ "Millet Partisi içinde geri olarak adlandırılanlar şu kişilerdir: Lütfi Bornovalı, Mustafa Kentli, Ahmet Oğuz, Raif Ogan, Ertuğrul Atça, Suphi Batur, Enis Akeygen, Nurettin Andıçoğlu, Nuri Leplep, Cemil Tunca", **Demokrat İzmir**, 5 Temmuz 1953.

²⁰² Albayrak, **a.g.e.**, s.234.; Karpat, **a.g.e.**, s.364.; Aydemir, **İkinci Adam C. III...**, s.117.; Haydar Tunçkanat, **27 Mayıs Devrimi (Diktadan Demokrasiye)**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996, s.70.

²⁰³ Hürrem Kubat, "Mukadder Akıbet", **Demokrat İzmir**, 2 Temmuz 1953.

karşılayarak; bir milletin malı olan Atatürk inkılaplarını yok etmek amacı ile tekke ve zaviyelerin geri getirilmesi, hilafet çağrısı, mecellenin uygulanması isteklerinin ülkeyi düşman eline terk etmekten farksız bir durum olduğunu söyler. Bu şahsiyetleri vatan düşmanı olarak niteleyen Kubat, Millet Partisi için ortaya atılan bu iddialar da doğru ise MP içindeki bu gericilerin yeri milletin yanı değil hapishane hücreleridir diyerek durum karşısındaki düşüncelerini açıklamıştır.²⁰⁴

Parti hakkında iddiaların oluştuğu ve istifaların gerçekleştiği sırada Millet Partisi Başkanı Mustafa Kentli; Millet Partisi'nden istifasını vermiş olan kişilerin partiyi irtica ile suçlamaya yönelik hareketlere giriştiklerini, Türkiye Cumhuriyeti yasa ve kanunlarına aykırı hareket ettiğine dair partiyi iftira attıklarını açıklayan beyanname yayınlamıştı.²⁰⁵

Adnan Menderes, Demokrat Parti Meclis Grubu toplantısında yaptığı konuşmasında, Millet Partisi'nin son aylarda dini ve irticai faaliyetler gösterdiğini, yapmış olduğu bu faaliyetlerle memleketin huzurunu bozacak kadar ileri gitmiş olduğunu ve MP içindeki bu kişilerin dini siyasete alet ederek iktidara gelme hırslarının olduğunu açıklamıştı. Menderes, DP iktidarının vicdan hürriyetine geniş haklar verdiğine de değinmişti.²⁰⁶ Millet Partisi hakkındaki soruşturma Ankara, İstanbul, İzmir'den başka Afyon, Niğde, Aydın, Konya gibi şehirlerde de genişletildi. Ayrıca Sebilürreşad²⁰⁷ ve Hareket²⁰⁸ dergileri üzerindeki soruşturmanın da

²⁰⁴ Hürrem Kubat, "Şayet Doğru İse", **Demokrat İzmir**, 7 Temmuz 1953.

²⁰⁵ **Demokrat İzmir**, 2 Temmuz 1953.

²⁰⁶ **Demokrat İzmir**, 8 Temmuz 1953.

²⁰⁷ "Sebilürreşad Dergisi, 'Mehmet Akif desteği ve başyazarlığında Eşref Edip'in yayımladığı dergidir.' 27 Ağustos 1908 tarihinde Sırat-ı Müstakim adıyla yayın hayatına başlayan dergi, Ebu'ulaZeynelabidin ve H. Eşref Edip tarafından kurulmuştur. Dergi Batıcılık taraftarlığıyla mücadele etmiş, Türk toplum yapısının yükselmesi için çaba göstermiştir. Batının ilim bilim doğrultusunda iyi yanlarını alarak İslamahlakı doğrultusunda batının bu yanlarının incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Derginin 1966 yılında yayın hayatına son verilmiştir", Âdem Efe, "Sebilürreşad", **İslam Ansiklopedisi**, C.36, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, Ankara, 2009, ss.251-153.

²⁰⁸ "1939 ile 1982 yılları arasında yayınlanan Hareket dergisinin kurucusu ve başyazarı Nurettin Topçu'dur. Dergi tek parti döneminde Kemalizm'e eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşan nadir dergilerden biridir. Muhafazakâr düşünceye sahip olan bu dergi anti-komünizm karşıtıdır. Dergide Nurettin Topçu'nun dışında Hilmi Ziya Ülken, Remzi Oğuz Arık, Mehmet Kaplan gibi isimler yazılar yazmıştır.", Fırat Mollaer, "Türk Sosyalizmine Bir Katkı" **Hece Dergisi Nurettin Topçu Özel Sayısı**, Yıl 10, S.109, (Ocak 2006,) s.30.; Sedat Vahapoğlu, "Hareket Dergisi'nin Türk Fikir Hayatındaki Etkileri", **Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2006, s.1.

derinleştirilmesine karar verildi.²⁰⁹ Adnan Menderes'in DPMG'nda yaptığı konuşmanın hemen ertesi günü yani 8 Temmuz 1953'te, Millet Partisi içindeki sağcıların irticai hareketleri çağrıştıran inkılapları ve Cumhuriyeti kötüleyen ve devlet düzenini hiçe sayan faaliyetler gösterdiği gerekçesiyle, Millet Partisi'nin merkez ve şubelerini soruşturmalar tamamlanana kadar kapatılmasına savcılık karar verdi.²¹⁰

Millet Partisi için savcılıktan çıkan kararın ardından *Demokrat İzmir* gazetesindeki köşesinde Hürrem Kubat özetle şu ifadelerle yer verdi:²¹¹ Savcılığın kararı üzerine ve Sulh Ceza Mahkemesi tarafından MP merkez ve şubelerinin soruşturma sonuna kadar kapatılmasına ilişkin karar verilirken bu karar konunun ciddiyetinin göstergesidir. İrticayı geçmişten beri övmekle kalmayan teşvik ve istismar yoluna sapan MP, artık herkes tarafından tanınmaktadır. İrticai fikir, bir partinin yürütülmesinde görev almadığı sürece bu sorun parti içi bir problem olarak kabul edilebilirdi. Ancak Millet Partisi'nin Dördüncü Büyük Kongresinde bu irticai fikir ülke meselesi haline gelerek memleketin en önemli konularından biri olmuş ve olay mahkemeye sevk edilmiştir. Geçmişten beri irticai fikrine karşı verdiğimiz mücadele bu fikre sahip olan Millet Partisi'nin kapatılması kararı ile sonuçlanmıştır. Türk milletinin ve hükümetin mevcut ya da olacak herhangi bir irtica fikrine karşı alacağı tavrın akıbeti de bundan başka bir şekilde olmayacaktır.

Millet Partisi'nin geçici süre ile kapatılmasının ardından ana muhalefet partisi olan CHP bir tebliğ yayınladı:²¹² *“Cumhuriyetin ve devrimlerin korunması CHP'nin ana prensibidir.*

1- MP'nin ihtiyati tedbir olarak faaliyetten menî hususunda tahkikatı delilleri bilmiyoruz, 2- Demek ki partilerin emniyetini cemiyetler (dernekler) kanunu sağlamıyor. 3- Bu boşluk doldurulmalıdır.”

²⁰⁹ *Demokrat İzmir*, 8 Temmuz 1953.

²¹⁰ Nal, **a.g.m.**, s.166.; Albayrak, **a.g.e.**, s.234.; Füzûzan Hüsrev Tökin, **Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişimi 1893-1965**, Elif Yayınları İstanbul, 1965, ss.87-88; Eroğul, **a.g.e.**, s.88.

²¹¹ Hürrem Kubat, “İrticaa Yüzvermenin Akıbeti”, **Demokrat İzmir**, 10 Temmuz 1953.

²¹² Toker, **DP'nin Altın...**, s.243

CHP'nin yayımlamış olduğu bildirinin sonrasında toplanan DP Grubu, bildiriye tepkiyle karşıladı ve CHP'nin tavrını Atatürk tarafından kurulan partinin, Atatürk inkılaplarına sahip çıkmadığı yönünde algıladı.²¹³ Kapatılan Millet Partisi kararı karşısında CHP'nin sergilediği tutumu sert bir şekilde eleştiren Hürrem Kubat, Cumhuriyet Halk Partisi'nin, Atatürk inkılaplarının maddi mirasçılığını sürdürmenin yanı sıra manevi mirasına karşı utanç verici bir tavır sergilediğini ifade etti. CHP'nin küçük politika hesaplarını bir kenara bırakarak iktidar partisi ile birlik olup dayanışma grubu kurularak inkılapların korunmasında DP ile kayıtsız şartsız iş birliği yapması gerektiğine; ancak yayımlanmış olan tebliğ bu birliğin cılız kaldığına işaret etmektedir. Hâlbuki gerek programı gerekse geçmişi nedeniyle ana muhalefet partisinin Türk inkılaplarına bağlılığı iktidar partisinininkinden daha az olmaması gerekmektedir. İnkılapların her türlü tecavüzden korunması iktidarla birleşilmesi için, aralarında fikir ayrılığı olsa bile ana dava konusunda iktidarla el ele vermesi inkılaplar karşısında bir görevdir. Zira irticanın ülkede hâkim olması durumunda ne CHP'yi ne de DP'yi birbirinden ayırt etmeden her ikisini de tasfiye etmekten çekinmeyecektir.²¹⁴

Hürrem Kubat'ın iktidar ve muhalefetin birlik olmasına ilişkin bir başka yazısı ise şöyledir:²¹⁵ *“Hortlamak için çabalayan irticanın memleketin başına kara bela kesilmesini önleyecek tedbirler alarak iktidar ve muhalefetin birbirine düşmesinden yine en çok sevinecek ve bundan faydalanacak olan irticadır. Cumhuriyet döneminde isyan eden yobazların bastırılmasının temel sebebi de vatanın bütünlüğünü korumaktı. Üç asırdır düşmanımız olan Rusya'nın Irak İran gibi ülkelerdeki aşiretleri Türk milletinin başına musallat ederek büyük çabalar ve emeklerle kurulan bu vatanın parçalanması için irticayı kullanmaktan çekinmeyecektir. Bu ve buna benzer düşmanlarımıza karşı birlik olarak mücadele etmemiz en doğru yoldur.”*

²¹³ Emel Aslan, “Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti, (1950-1960)”, **Ahi Evren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Kırşehir, Aralık, 2014, s.59.

²¹⁴ Hürrem Kubat, “Büyük Milli Meselelerde Küçük Politika Hesaplarının Yeri Olmamalıdır”, **Demokrat İzmir**, 18 Temmuz 1953.

²¹⁵ Hürrem Kubat, “İrtica İle Mücadele”, **Demokrat İzmir**, 19 Temmuz 1953.

Millet Partisi hakkındaki soruşturmanın tamamlanmasının ardından 26 Eylül 1953'te 3.Sulh Ceza Mahkemesi tarafından duruşmalara başlandı.²¹⁶ Davanın sonucunda 27 Ocak 1954'te mahkemenin verdiği; laiklik karşıtı uygulamaları ve dini devlet kurmak isteği kararı ile Millet Partisi tüm şubeleriyle birlikte kapatıldı.²¹⁷

IV- 1954 GENEL SEÇİMLERİ

1950 yılında yapılan genel seçimin üzerinden geçen dört yılsonunda ülke yine bir genel seçim atmosferine dâhil oldu. 1950 genel seçimlerinden sonraki dört yıllık süreçte iktidar- muhalefet ilişkileri 1952 yılına kadar çetin ve gergin havada cereyan etti. Yeni bir sürece gergin başlamış olan partilerin “*Bahar Havası*” dönemine girmeleri ise Adnan Menderes'in 21 Aralık 1952'de düzenlemiş olduğu basın toplantısında muhalefete karşı ılımlı bir konuşma gerçekleştirmesiyle başlamıştı.²¹⁸ Bu dönem, Millet Partisi'nin kapatılması üzerine CHP'nin yayımlamış olduğu beyannamenin Demokrat Parti tarafından ikiyüzlü davranış olarak algılamasıyla son buldu. 1953 yılının Temmuz ayında partiler arasında bu şekilde başlayan gergin hava 1954 yılında yapılacak olan seçimlere kadar devam etti.

4.1. Seçim Kanununda Yapılan Değişiklikler

Demokrat İzmir gazetesi 8 Ocak 1954 nüshalı sayısında; emin kaynaklardan ulaştığını belirterek genel seçimlerin 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılacağı haberini duyurdu.²¹⁹ Seçimlerin yapılacak olması üzerine partililer hazırlıklara başlamıştı. CHP'nin ise seçimlere gitmeden önce seçim kanunda bir takım değişikliklerin yapılmasına ilişkin istekleri mevcuttu. Bu istekleri arasında seçmen listelerinin birer örneğinin seçime girecek partiye verilmesi, Milletvekili tutanaklarının Yüksek Seçim Kurulunun (YSK) kararına bırakılması; Yüksek Seçim Kurulunun seçimlere

²¹⁶ **Demokrat İzmir**, 26 Eylül 1953.; Adnan Ferruh Pancaroğlu, “Yakın Tarihimizde Millet Partisi Olgusu (1948-1977)”, **Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Afyonkarahisar, 2006, s. 51.

²¹⁷ Teziç, **a.g.e.**, s.276.; Eroğlu, **a.g.e.**, s. 127; Kabasakal, **a.g.e.**, s.184.; **Ayın Tarihi**, S. 242, Ocak 1954,s.36.

²¹⁸ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok...**,s.105.

²¹⁹ **Demokrat İzmir**,8 Ocak 1954.

ilişkin bütün itiraz iddia ve şikâyetleri inceleyip değerlendiren son karar organı olması bulunmaktaydı. Başbakan Adnan Menderes muhalefetin bu isteklerine cevap olarak, 26 Ocak 1954'te yaptığı basın toplantısında seçim emniyetini sağlamak temelinde seçimler konusunda kişiden partiye en küçük bir şikâyetin bile önemle dikkate alınacağını açıkladı.²²⁰

Demokrat Parti'nin 11 Şubat 1954 tarihinde, genel seçimlerin 2 Mayıs'ta yapılacağı kararını alındıktan sonra, seçim kanununun düzenlenmesini öngören tasarı Meclise sevk edildi.²²¹ İçişleri, Adalet ve Anayasa komisyonlarından seçilen üyelerden oluşan bir karma komisyon tarafından tasarı incelendi. CHP'den Nihat Erim bu tasarımı, yeni seçim teminatını şekil ve muamele bakımından iyi karşılayarak iktidar partisi başkanını tebrik etti.²²² Seçimlerden önce alınan kararlara yönelik yabancı basın *Economist* dergisi, “*Seçim reformları ile DP iyi niyetini ispat etmiştir*” diyerek²²³, Türkiye’de yapılacak 2 Mayıs genel seçimlerinin dürüst bir şekilde gerçekleşeceği kanaatinde olduğunu açıkladı.

4.2. Muhalefetin Birleşme Çabaları

Seçimlere giden süreçte gündem meselesi olan bir diğer konu ise muhalefetteki partilerin birleşme çabasıdır. Millet Partisi'nin 27 Ocak 1954 tarihinde mahkemece kapatılması üzerine Millet Partisi Genel İdare Kurulu üyeleri²²⁴ 9 Şubat 1954 Cumhuriyetçi Millet Partisi'ni(CMP) kurarak²²⁵ ilk şubasını Kırşehir’de açtı. 2 Mayıs 1954'te yapılacak genel seçimlere yetişme amacıyla kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi, 16 maddeden meydana gelen partinin program ve amacı²²⁶ basına

²²⁰ **Demokrat İzmir**, 27 Ocak 1954.

²²¹ **Demokrat İzmir**, 15 Şubat 1954.

²²² **Demokrat İzmir**, 16 Şubat 1954.

²²³ **Demokrat İzmir**, 9 Mart 1954.

²²⁴ “Cumhuriyetçi Millet Partisi’ni kuran üyeler: Enis Akaygen, Sadık Akdoğan, Fuat Arna, Suphi Batur, Lütfi Bornovalı, Abdurrahman Boyacıgiller, Osman Bölükbaşı, M. Ali Derman, Cemil İşlak, Saadet Kaçar, Enver Kök, Ahmet Oğuz, Ahmet Tahtakılıç.”, **Demokrat İzmir**, 11 Şubat 1954. **Cumhuriyetçi Millet Partisi Ana Nizamname ve Program**, Yeni Matbaa, Ankara, 1954, s.40.

²²⁵ Teziç, a.g.e., s.276; Feroz Ahmad ve Bedia Ahmad, **Türkiye’de Çok...**, s.119; Kabasakal, a.g.e., s.176.

²²⁶ “Hürriyet, emniyet, adalet milli hâkimiyet ve laik cumhuriyet esasları geçerlidir. İnsan hakları beyannamesindeki hak ve hürriyetlerin Türk anayasasında da açıkça belirtilerek uygulanması, memurların vazife ve hakları ile ilgili madde. Anayasaya aykırı kanun çıkarılmaması, laiklik din

duyurulmuştu. Cumhuriyetçi Millet Partisi kuruluşunun hemen ardından ilk toplantısını yaptı. Ahmet Tahtakılıç partinin genel başkanı seçilmesinin ardından yaptığı açıklamada, CMP'nin 2 Mayıs 1954 Genel Seçimlerine katılacağını duyurdu. *Demokrat İzmir* gazetesi “*CMP'sinin teşekkülünün asıl gayesi*” şeklinde attığı başlıkta; partinin CHP ile birleşerek, oy ve mecliste sandalye çoğunluğu sağlamak amacıyla kurulduğu yorumunu yapıyordu.²²⁷ Bu algının oluşmasında, iktidarın baskısı karşısında, muhalefetin birlikte hareket etme isteğini, CHP ile iktidar ilişkilerinin 1950 Mayısından beri genel olarak gergin geçmesi, özellikle de seçimlere gidilen süreçte, CHP mallarına el konulması ve Millet Partisi'nin kapatılmasında aramak mümkündür.

Ana muhalefet partisi CHP, 25 Şubat 1954'te Olağanüstü Kurultayını topladı. Parti mallarına el konulmasından sonra toplanan kurultayda, CHP iç tüzüğü'nün 54. Maddesine CHP'den olmayan müstakil kişilerin de CHP'den aday gösterilebileceği ibaresi eklendi.²²⁸ CHP'nin olağanüstü kurultayında alınan bu kararın ardından *Cumhuriyet* gazetesi “*Bütün Muhalefet Partileri Müsterek Listeye Taraftar!*” başlığı altında yayımladığı haberinde, muhalefet partileri arasında olası bir birlikten bahsediyordu.

Hürrem Kubat, “*Demokrasinin tehlikeli tarafları*” adlı makalesinde; “...kurulacak olan muhalefet cephesine yönelik değerlendirmede bulundu. Demokrasi bünyesine dışarıdan olduğu gibi içeriden de düşmanlıkların olduğu kesindir. Vatandaşın hak ve hürriyetinde gözü olan şahsi menfaat düşkünleri, menfaatlerini her şeyin üstünde tutarak rejimin can düşmanı olarak karşımıza çıkabilir. Dost görünüp el altından kuyusunu kazın aşağılık zümrenin birleştiği pek çok memlekette görülmüştür. Hürriyet rejiminin korunmaya en çok muhtaç olduğu günler, seçim zamanlarıdır. Onu düşmanlarının eline teslim etmeyecek kadar olgunluk dirayet ve ileri görüş sahibi olmayan milletler, er geç özgürlüğünü

özgürlük gibi kavramların anayasa tarafından açıklanması, siyasi partilerin anayasa tarafından garanti altına alınması, din ve devlet işleri birbirinden ayrılarak din ve güvence rahatlığının diğer hak ve özgürlükler gibi kutsal görülerek teminat altına alınması. Komünizmin kanun dışında tutulması ayrıca laikliğin din düşmanlığı olmadığı ibaresinin de bulunduğu partinin programı ve amacı bu şekildedir.”

Demokrat İzmir, 11 Şubat 1954.; **CMP a.g.e.**, s.3.

²²⁷ **Demokrat İzmir**, 12 Şubat 1954.

²²⁸ **Demokrat İzmir**, 28 Şubat 1954.

kaybetmeye mahkûmdur”²²⁹ diyerek, Türk milletinin seçimlere girerken kendi özgürlüğünde gözü olanları ayır etmesi mecburiyetine vurgu yapmaktaydı.

Cumhuriyetçi Millet Partisi Başkanı Ahmet Tahtakılıç, 13 Mart 1954’te yayımladığı tebliğle, muhalif partiler arasında yapılacak iş birliğinin eşit şartlar altında yapılabileceğini bildiriyordu. Hemen ertesi gün CHP Genel İdare Kurulu tarafından da bir beyanname²³⁰ yayımlanarak CMP’nin ortaklık teklifine yeşil ışık yakılmıştı. Böylece iki parti arasında işbirliği görüşmeleri başlamış oldu. *Demokrat İzmir* gazetesi manşetini kaplayan, “*CHP’liler Milletçilerle anlaşmak kararında*” ibaresi ile CHP’nin DP iktidarından kurtulmak için her türlü yola başvurabileceği yorumuna yer vermektedir. Köylü Partisi ise bir beyanname yayımlayarak sadece milli menfaatler konusunda ittifak yapabileceklerini açıklayarak muhalefetin iş birliği teklifini reddetti.²³¹ *Demokrat İzmir*’de, “*CHP-CMP işbirliğini iktidar tarafları şiddetle tenkit ediyor*” manşeti altında verilen haberde; CHP içerisinde de sert tartışmalara neden olan bu meselenin karşısında bulunan hükümet, düne kadar inkılap ve rejim konusunda zıt olan iki partinin 5-10 milletvekili daha kazanabilmek için böyle bir ittifaka girmesini şaşkınlıkla karşılamıştı. Ayrıca CHP içinde bu birleşmenin aleyhinde olanların görüşü de “*DP’yi yıkalım derken rejimi yıkacağız. Rejimi yıktıktan sonra irticayı yeniden oluşturmak isteyen CMP’yi karşımızda bulacağız. Bugünün en büyük sorunu aşırı sağ ve aşırı sol düşüncelerdir. Bütün bu tehlikeleri göz ardı edip iktidar hırsı ile işbirliğine gidilemez. Bugünkü CMP’lilerin vaktiyle CHP’yi yok edemedikleri için DP’den ayrılan ölçüsüz müfritler oldukları ve bu konudaki tahriklerinin devam etmesi sonucunda Hikmet Bayur ve arkadaşlarının bu partiyi terk ettikleri unutulmamalıdır*”²³² şeklindeki eleştirilere gazetede yer verilmişti.

²²⁹Hürrem Kubat, “Demokrasinin Tehlikeli Tarafları”, **Demokrat İzmir**, 12 Mart 1954.

²³⁰ CHP Genel İdare Kurulu’nun tebliği: “Halk Partisi laik ve Cumhuriyet ve inkılap umdelerini programlarında kabul etmiş ve bu umdeleri seçim beyannamelerinde ilan edecek olan partilerle ve bağımsızlarla seçimlerde el birliği yapmayı CHP rejimin selameti için faydalı sayılıyordu.” Burçak, **On Yılın...**, s.193.

²³¹**Demokrat İzmir**, 15 Mart 1954.

²³²**Demokrat İzmir**, 16 Mart 1954.

Hürrem Kubat'ta, muhalefetin birleşme çabası noktasında kaleme aldığı makalesinde özetle şu görüşlerini ortaya koydu: Demokrasi rejimine zararın en büyüğü, iktidarı, sadece iktidar olduğu için elde etmeye çalışan siyasi partilerden gelir. İktidar hırsına kapılmış bir oluşumun iktidarı ele geçirmek için her yolu mubah görmesi kaçınılmazdır. Kalbinde iktidar hırsından başka bir şey olmayan ve milli duyguları olmayan bir partinin iş başına gelmesinden daha büyük bir felaket yoktur. Bir milletin kaidesi sırf iktidar olmak için başa gelenlerin eline bırakıldığında her türlü milli felaketle karşılaşılması kadar doğal başka bir seçenek yoktur. Vatandaş seçimlerde özellikle bu konuda dikkatli olmalıdır. Memlekete hizmet amacından başka, iktidar hırsı taşıyanları ayırt etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde bunun cezasını yine kendisinin çekeceğine vurgu yapan Kubat, oluşturulmak istenen muhalefet cephesine karşı halkın dikkatli olması gerektiğine yer vermektedir.²³³

İki muhalefet partisi arasında yapılan görüşmeler bir sonuca bağlanamadı. Çünkü CMP teşkilatını tamamladığı bütün illerdeki listelerde CHP ile eşitlik istemekte ve aynı zamanda TBMM'nin 10. Yasama döneminin, Anayasa değişikliğini tamamlanmasının ardından kendini feshederek yeniden seçimlere gitmesini istemişti. Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin bu taleplerini kabul edemeyeceğini açıklayan CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, kararın gerekçesini şöyle açıkladı: *"Muhalefet partilerinin kuvvetleri nispetinde mecliste temsil edilmelerini istediklerini, bu arzunun hududu dışında bir işbirliğine program ve prensiplerin müsait olmadığı"*.²³⁴

Ülke, 1954 yılı genel seçimlerine, Demokrat Parti iktidarını yok etmek isteyen partilerin muhalefet cephesi oluşturma çabalarının sonuçsuz kalmasıyla gitmiştir.

²³³Hürrem Kubat, "Hedef Memlekete Hizmet Olmalıdır", **Demokrat İzmir**,18 Mart 1954.

²³⁴**Demokrat İzmir**, 20 Mart 1951; **Cumhuriyet** 21 Mart 1951; Burçak, **On Yılın...**,s.194.

4.3. 1954 Genel Seçimleri: Seçime Giden Süreç ve Seçim Sonuçları

12 Mart 1954 tarihinde TBMM'nin seçimlerin yenilenmesi kararı alması ve dağılması²³⁵ ile 2 Mayıs 1954 genel seçim süreci başladı. Ardından partiler seçim faaliyetlerine başladı. Demokrat Parti “*Kalkınan Türkiye*” adında bir kitap çıkararak, DP iktidarının dört yılda yapmış olduğu uygulamaları bu kitapta toplayarak seçim propagandasında araç olarak kullanmıştı.²³⁶ Demokrat Parti açılış ve temel atma törenleriyle seçim mitinglerine hız vermişti. Amacının seçim propagandası yapmak olmadığını zaman zaman belirten Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın da katıldığı bu açılış törenlerinde, Demokrat Parti'nin dört yıllık icraatları anlatılarak; fabrikaların kurulduğu, köprü, baraj ve limanlar yapıldığına vurgu yapılıyordu. İzmir Ödemiş'te yapılan DP mitingi sırasında halk bayram sevinci yaşadığı ve derin bir memnuniyetle DP'yi karşıladığını belirten *Demokrat İzmir* gazetesi, Ödemiş'teki kalabalığın DP muhalefetine yaptığı mitingleri gölgede bırakacak kadar kalabalık bir miting olduğuna yer veriyordu²³⁷

Demokrat İzmir gazetesi, “Ege’de Seçim Kampanyasını Açan Miting” manşetini kullanarak, “mahşer kalabalığı” olarak betimlediği Demokrat Parti Balıkesir mitinginde, İşletmeler Bakanı Sıtkı Yırcalı'nın “otuz yıldır rüya ve hayallerde görülen fabrikalar” söylemini öne çıkarıyor ve CHP'yi eleştirmekten kaçınmadan, Demokrat Parti iktidarında rüyaların gerçek olduğu ifade ediliyordu. DP mensubu Enver Güveli ise şu konuşmayı yapmıştı.²³⁸ “*Demokrat Parti'nin hataları olabilir. Beşerdir, hata etmemek Allah'a mahsustur. Fakat bizim sadece hatalarımızı sayarak sevaplarımızdan bahsetmemek adil bir karar değildir. Bizim istediğimiz 22 milyon insanın müreffeh olmasıdır. Ağır daha küçüktür, inşallah meyvelerini her beraber yiyeceğiz.*”

Seçim mücadelelerinin giderek hız kazandığı bir süreçte Hürrem Kubat'ın kaleminden çıkan bir yazısında, Türk milleti özgürlüğüne ve bağımsızlığına kavuşma kararı hakkında bir seçim mücadelesine girmiş olduğunu; bu süreçte kin ve nefret

²³⁵TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, C. 29, Birleşim:65, (12 Mart 1954), s.920.

²³⁶Kalkınan Türkiye, Desen Yay., Ankara, 1954.

²³⁷Demokrat İzmir, 14 Mart 1954.

²³⁸Demokrat İzmir, 5 Nisan 1954.

duygularına yer verilmemesi gerektiğini ve bu konunun seçim sürecinde en hassas noktalardan biri olduğuna vurgu yapmaktaydı. Kubat, “*Türk demokrasisi, söz düşünce yazı vicdan hürriyeti içerisinde ayırıcı değil, birleştirici bir varlıktır. Particiliğin kin nefret derecesine kadar vardır hem memleketin hem de rejimin aleyhine olacaktır*” diyerek, seçim sürecinde vatandaşların iş birliğine ihtiyacı olduğuna ve bu süreçte bir bütün halinde sakinlik içerisinde seçimlere gidilmesi gerektiğine yer vermektedir.²³⁹

Cumhuriyet Halk Partisi’nin yaptığı seçim propagandalarında; CHP liderlerinin kendine güvenen kararlı tavırlar sergilemeleri, bu seçimleri kazanacaklarından emin oldukları yönündeydi. Kasım Gülek İzmir İl Kongresinde DP’nin seçim telaşına girdiğini ancak genel durumun CHP’ lehine olduğunu söyleyen konuşmaları CHP’nin bu tavırlarının ispatı olmuştu.²⁴⁰ CHP, seçim kampanyasına resmi olarak başladığı Malatya’da “*Seçim sonuçları ne olursa olsun biz saygı duyuyoruz*” şeklinde seçim konuşmalarına başlamıştı.²⁴¹

Partiler arasında seçim mücadelesinin başladığı günlerde partilerin namzetleri ilan edildi. “*DP’nin irticaya taviz vermeyeceğini bir kere daha gösterdi*” yorumuna yer veren *Demokrat İzmir* gazetesi, DP’nin bazı bölgelerde seçimi kaybetme pahasına irticaya eğilim gösteren adayları listeden çıkardığı açıklanıyordu. Aday listesini ilk olarak Köylü Partisi ilan etmişti.²⁴² Cumhuriyet Halk Partisi, 11 Nisan’da aday listelerini açıklamıştı. CHP tüm illerde seçime katılıyordu. Son olağanüstü kurultayda aldığı kararın ardından CHP de 12 bağımsız milletvekilinin ismi listede yer aldı.²⁴³ CMP aday listesi 12 Nisan’da basına verildi. Parti 42 ilde seçime katılıyordu.²⁴⁴

²³⁹Hürrem Kubat, “Demokrat Suyu”, **Demokrat İzmir**, 6 Nisan 1954.

²⁴⁰**Cumhuriyet**, 22 Mart 1954.;**Demokrat İzmir**, 22 Mart 1954.

²⁴¹**Demokrat İzmir**, 10 Nisan 1954.

²⁴²Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok...**,s.121.; **Demokrat İzmir**, 11 Nisan 1954.

²⁴³Hikmet Bila,**CHP 1919-1999**, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 1999, ss.153-154; **Demokrat İzmir**, 12 Nisan 1954; Eroğul, **a.g.e.**;s.96.

²⁴⁴“Kemal Gençel (Balıkesir), Ahmet Çınar(Burdur), Abdurrahman Soyarsan (Çorum), Arif Hikmet Pamukoğlu(Giresun), Tevfik Sağlam(İstanbul), Rauf Dizdar(İstanbul), Bahir Ersoy(İstanbul), Reşad Tardu(İzmir),Süleyman Güngöz(Kütahya), Hikmet Bil(Bolu ve Manisa), Abdurrahman Nafiz Gürman(Kayseri ve Manisa), Esad Mahmut Karakurt (İstanbul ve Urfa). Üç bağımsız adaydan başka iki seçim çevresinden birden aday gösterilen isimler şunlardı: İsmet ü, Kasım Gülek, Zihni Betil, Ferit Melen, Vedat Dicleli, Nihat Erim, Halil Sezai Erkut, Tevfik Sırrı Gür, Ali Muhiddin Hacıbekir, Şahab

Partiler aday listelerini açıklarken İzmir’de seçim sürecinde yaşanmaması istenen bir olay meydana geldi. İzmir Kemalpaşa Damlacık köyünde CHP birkaç gün önce siyasi toplantı yapmıştı. Bu toplantıda DP’yi eleştirmeleri üzerine DP’de eleştirileri yanıtlamak için bu köyde toplantı yaptı. Toplantı sırasında DP il Başkanı Burhan Menur’un CHP’li köy muhtarını eleştirmesi üzerine CHP’liler toplantının yapıldığı kahvehaneye taş ve sopa ile saldırdı. Kavganın büyümesiyle toplantıya gelen yüzlerce kişi birbirine girdi. Gerginliklerin yaşandığı İzmir’in seçim sürecinde Hürrem Kubat, demokraside partilerin varlığının şart olduğuna değinerek, mücadelenin çetin olması kaçınılmazdır ve seçim kampanyası karşılıklı saygıya dayandığı sürece efendice mücadele edilirse her tarafı memnun kılacaktır diyordu.²⁴⁵

Bir başka yazısında ise Kubat, Türk milletinin ağır başlı, aşırı tartışmayı sevmeyen asil bir karakteri olduğunu; haklı bir konuda bile hiddet ve şiddetten kaçındığını değinerek; demokrasi de herkese her ağzını geleni söyleme özgürlüğü olmadığına değinerek; partiler arası mücadelelerin gittikçe hızlanacağı önümüzdeki günlerde, Türk demokrasisini bir engel oluşturmaması için tedbiri elden bırakmamak gerektiğine vurgu yapıyordu.²⁴⁶ *Demokrat İzmir* gazetesi, 1954 genel seçimlerinde 1950 seçimlerinde olduğu gibi şiddetle DP’yi savunmasa da yine iktidarın yanındadır. Ancak daha mütevazı bir politika takip eder. Demokratik düzenin kurulduğu seçim sürecinde halkın bilinçli bir şekilde oy kullanması gerektiği yönündeki düşüncesinin yanı sıra seçim dönemlerinin olgunluk, sakinlik ve büyük bir demokratik havada gerçekleşmesi taraftarlığını gösteren yayın siyaseti izlediği görülmektedir.

CHP aday listelerinin belirlenmesinin ardından İstanbul, Balıkesir, İzmir, Manisa gibi şehirlerde seçim propagandasını gerçekleştirdi. İnönü, iktidarı eleştirmeye devam etmekteydi. Hayat pahalılığının bir türlü önlenemediğinden şikâyet ediyor ve halkın artık CHP’yi iş başına getirmesini istiyordu. Gittiği her yerde hayat pahalılığına önemle vurgu yapmaktan çekinmeyen İnönü, gelir vergisi,

Gürler, Hasan Reşit Tankut, Hıfzı Oğuz Bekata, Celal Uz, Hüseyin Cahit Yalçın”, **Demokrat İzmir**, 13 Nisan 1954.

²⁴⁵Hürrem Kubat, “Efendice Mücadele”, **Demokrat İzmir**, 11 Nisan 1954.

²⁴⁶Hürrem Kubat, “Seçimler Bir Siyasi Olgunluk İmtihanıdır”, **Demokrat İzmir**, 14 Nisan 1954.

kapitülasyon olarak gördüğü yabancı sermaye kanunu, petrol kanunu gibi konularda sert bir şekilde iktidar partisini eleştirmişti. İktidar ile muhalefet arasındaki farkları anlatarak ilk farkın, hukuk devleti konusunda ortaya çıktığını anayasa eksikliklerini tamamlanması ve hakimlerin güvence altına alınmasının da bu konudaki diğer bir sorun olduğuna işaret ediyordu. CHP'nin hukuk devleti olma yolunda eksikliklerini kabul ettiğini ancak iktidarın ise eksikliklerini kabul etmediğini ileri sürmekteydi. İnönü mitingleri sırasında yer yer basının baskı altına alındığından, devlet radyolarının iktidarın aracı olarak kullanılmasından, üniversitelere özerklik tanınması yönünde de iktidara çıkışıdır.²⁴⁷

İsmet İnönü'nün seçim vaatlerini eleştiren *Demokrat İzmir*, seçimlerde partilerin tarafsız vatandaşları kendi tarafına çekmek için kullandıkları cazip vaatlerden birinin vergiler konusu olduğuna değiniyordu. İnönü'nün, iktidara geldiği takdirde gelir vergisini kaldırmayı vaat ettiğinden bahsederek, vaatle yapmak arasında bulunan büyük uçurum bir kenara bırakıldığını da, CHP iktidara gelse bile bu vergiyi kaldırmasının mümkün olmadığı vurgulanıyordu. Parti liderleri vaatleri konusunda bir boşluk olduğunda bu boşluğu doldurmak için yapılması mümkün olmayan vaatlerde bulunabilirlerdi ve bu da bunlardan birisiydi.²⁴⁸

İlk seçim nutkunu Erzurum'da başlayan Adnan Menderes, iktidar partisinin dört yıllık süreçteki başarısının CHP'nin bütün icraatlarından daha başarılı olduğu söyleyerek muhalefetin eleştirilerine “*perişan ve parakende tenkidler*” olarak vasıflandırdı. DP'nin baskılarından şikâyet eden CHP'ye baskı döneminin kendi devirlerinde kaldığını hatırlatmaktaydı. DP'nin demokrasi rejimini savunmasının yanı sıra ülkeyi ekonomik yönden de kalkındırma girişimlerinde bulunduklarını tek tek anlatmaktan çekinmemişti. Dört yıllık süreçte birçok alanda yapılan gelişmelerin gerçekleştiğinden ekonomik kalkınmadan, makineleşmeden, devlet gelirlerinin arttırılması sanayi tarım ihracat imar gibi alanlarda büyük adımlar attıklarını yeniden

²⁴⁷Sebahat Erdemir, *Muhalefette İsmet İnönü 1950-1956*, M. Sıralar Matbaası, İstanbul, 1956,ss. 250-281.;*Demokrat İzmir*,13-16-17 Nisan 1954.

²⁴⁸Hürrem Kubat, “Çok Laf Ederken Hakikatleri de Unutmayalım”, *Demokrat İzmir*, 16 Nisan 1954.

iktidara gelerek yapılması devam eden çalışmaların tamamlanması hedefinde olduklarını açıklayarak, halkın DP'yi iktidar yapmasını istemekteydi.²⁴⁹

Başbakan Menderes, ülke genelinde seçim konuşmaları yaptıktan sonra en son olarak Ege bölgesine gelerek İzmir ve Manisa'da konuşma yaptı. Başbakan, İzmir mitinginde eşine benzerine rastlanılmayacak kadar büyük bir kalabalıkta konuşmasını gerçekleştirmişti. 9 Eylül Meydanı'nda 100 binden fazla insanın katıldığı mitingde “*muhalafetin DP'ye yapmakta olduğu insafsız ve mantık sınırları dışındaki tenkitlerine*” cevap verdikten sonra son olarak Manisa'da da nutkunu okumuştur.²⁵⁰

Seçimlere az bir süre kala köşesinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçim propagandasını değerlendiren Hürrem Kubat, iki parti arasındaki farklılığın uygulamadan kaynaklandığını ortaya koymaktaydı. CHP'nin 27 yıllık iktidarı sürecinde devletçiliği uygulamasına rağmen başarılı olamadığını ancak hala İzmir, İstanbul ve Manisa nutuklarında devletçiliği savunmasını eleştiriyordu. CHP'nin bu tavrı Hürrem Kubat tarafından şahsi çıkar tenkidi olarak değerlendirildi. Tarafsız halkı yönlendirecek sebeplerin günlük meseleler olduğunu vurgulayan Kubat, üniversite özerkliği, hukuk devleti, radyo gibi konuların oy kullanan sokaktaki vatandaş çokta ilgilendirmeyeceğini, Türk halkının 1954 seçimlerinde 1950'den beri iktidarın yaptığı icraatları dikkate alarak oy kullanacağını ileri sürmekteydi.²⁵¹

İktidar ve muhalafet partisi liderleri arasında söz düellosunun devam ettiği sırada halkın büyük bir sakinlik ve olgunlukla partilileri dinleyerek seçim gününü bekliyor olması *Demokrat İzmir* gazetesi köşe yazarı Hürrem Kubat'ın kalemine yansdı, Yazar, “1946 faciası” olarak nitelendirdiği 1946 seçimlerinde, halkın gergin ve endişeli iken 1954 seçimlerine giden süreçte seçmenin büyük bir olgunluk ve sakinlik gösteriyor olmasına dikkat çekti. “*Bu sakin hava demokrasimiz açısından büyük ileri bir adımdır*” diyerek artık ülkede demokrasinin yerselmiş olduğunu ifade etmekteydi²⁵²

²⁴⁹ Karakuş, a.g.e.,ss.235-237; Feroz ve Bedia Turgay Ahmad,Türkiye’de Çok..., s.121.

²⁵⁰ *Demokrat İzmir*, 20-22-23-25-26 Nisan 1954.

²⁵¹ Hürrem Kubat, “Siyasi Edebiyat”, *Demokrat İzmir*, 18 Nisan 1954.

²⁵² *Demokrat İzmir*, “Bu Sükûnetin Manası”, *Demokrat İzmir*, 17 Nisan 1954.

Radyo aracılığı ile yapılacak seçim konuşmaları 22 Nisan'da başlayıp 28 Nisan günü son buldu. Partilerin hangi günlerde ve hangi saatlerde konuşacakları Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'nce çekilen kura da belli oldu. DP, CHP, CMP'nin seçim sonuna kadar günde iki defa olmak üzere 10 dakika konuşması kararı alındı.²⁵³ Radyo yoluyla yapılan seçim propagandasının son günü hükümet adına Adnan Menderes, DP adına da Mükerrer Sarol seçim konuşması yaptı. Muhalefet Lideri İsmet İnönü'de partisi CHP adına seçim propagandasını dinleyiciye açıklarken, CMP adına da Ahmet Oğuz konuşma yaptı.²⁵⁴

Seçim günü olan 2 Mayıs 1954 tarihinde genel seçimler gerçekleşti. *Demokrat İzmir* gazetesi "Milli İrade Bugün Tecelli Ediyor" manşetinin kullandığı nüshasında "Vatandaş! Vicdanının emrine uyarak reyini mutlak kullan" başlığı altında Türkiye'nin genel seçimlere gittiği haberi duyuruluyordu.²⁵⁵ Seçimlerin ertesi günü "DP Ezici Çoğunlukla Yine İktidarda Kaldı" manşetini atan gazete, seçimleri ezici çoğunlukla Demokrat Parti'nin kazandığını duyurmuştu.²⁵⁶

Seçim sonuçları resmi olmasa da genel tahminlere göre açıklamış ve seçimler genel olarak sukûnet içerisinde gerçekleşmişti. Seçimlerin sakin bir ortamda geçmesini Hürrem Kubat "Seçim Geleneği Artık Kurulmuştur" adını taşıyan makalesinde şu şekilde verdi:²⁵⁷

"Bir milletin dört yıl kaderini belirlemekle kalmayıp geleceği üzerinde etkili rol de oynayan bir genel seçimde, halkın %80, % 90'ının sandık başına gitmiş olması görevini başarı ile yerine getirdiği anlamına gelir. Ufak tefek zabıta olayları dışında kayda değer herhangi bir olayın yaşanmadığı genel seçimlerde, milletimiz az zamanda demokrasi anlamında ne kadar büyük bir yol katettiğini ortaya koydu. Seçimlerin bu havada geçmesi anayasadan da anayasa mahkemesinde de daha güvenilir. Karakteri olarak sukûnet ve sakinliği seven Türk milletinde artık seçim bilinci oturmuştur."

²⁵³ *Demokrat İzmir*, 17 Nisan 1954.

²⁵⁴ *Demokrat İzmir*, 28 Nisan 1954.

²⁵⁵ *Demokrat İzmir*, 2 Mayıs 1954.

²⁵⁶ *Demokrat İzmir*, 4 Mayıs 1954.

²⁵⁷ Hürrem Kubat, "Seçim Geleneği Artık Kurulmuştur", *Demokrat İzmir*, 4 Mayıs 1954.

Halkın genel seçime katılım oranının %89 olduğu İzmir’de, partilerin çıkardıkları milletvekilleri ve milletvekillerinin aldıkları oy sayısı şu şekildedir:²⁵⁸

DP Milletvekilleri	Aldığı Oy Sayısı	CHP Milletvekilleri	Aldığı Oy Sayısı
E. H. Üstündağ	105.025	Muhittin Alam	48.568
Behçet Uz	104.783	Sait Odyak	47.866
M. Çavuşoğlu	104.261	Şevket Adalan	47.171
Abdullah Aker	103.958	Hulusi Selek	47.701
Osman Kapani	103.698	O. Sabri Adal	47.569
Arif Güngören	103.675	Mustafa Kardiçalı	47.321
Cihat Baban	103.257	Reşat Tardu	47.254
Pertev Arat	103.216	Ş. Remzi Reyent	47.237
Muzaffer Balaban	103.134	Nazif Çağatay	47.132
Nebil Altuğ	103.113	Bahaettin Horozoğlu	47.031
Behzat Bilgin	103.109	O. Rahmi Gökçe	46.553
M. Ali Sebük	103.030	NecipMükerremoğlu	46.488
Necdet İncekara	103.022	Muammer Eriş	46.480
Mehmet Aldemir	102.979	FirnatSaltuğ	46.404
Nuriye Pınar	102.775	Sadık İleri	46.387
İlhan Sipahioğlu	102.765	LebitYurdoğlu	46.220
Abidin Tekön	102.734	Raif Cilasun	46.133
Sadık Giz	102.597	Ekrem Özkılıç	46.131
Rauf Onursal	102.562	Arif Ertunga	46.073
Haluk Ökeren	102.485	Seyfi Özgizler	45.876

Tablo 22:2 Mayıs1954 Genel Seçimlerinde DP ve CHP İzmir Milletvekillerinin Aldıkları Oy Miktarı

²⁵⁸Demokrat İzmir, 4 Mayıs 1954.

DP'nin büyük bir çoğunlukla yine iktidarda kalması üzerine İzmir'de bayram havası yaşandı. Sabahın erken saatlerinde halk caddeleri doldurarak gazetelerin verdiği seçim haberini büyük bir sevinç ve eğlence düzenleyerek kutladı. DP mensubu olan dükkân mağaza gibi yerler bayraklarla süslenmiş, Celal Bayar ve Adnan Menderes'in resimleri her yere asılarak, "*Yaşasın Demokrat Parti*" ibaresinin bulunduğu pankartlar etrafta yer almıştı. Aynı zamanda birçok Demokrat Partili seçim sevinci ile birlikte DP iktidarını kazanmasının onuruna kurbanlar kesti. İzmir Milletvekilleri de bir tebliğ yayımlayarak İzmir halkının DP'yi desteklediği bağlılıkları ve güveninden dolayı teşekkür etmekteydi.²⁵⁹

2 Mayıs 1954 Genel Seçim Sonuçları Şöyledir:²⁶⁰

Kayıtlı Seçmen Sayısı	10.262.063		
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	9.095.617		
Katılım Oranı	88,6		
Geçerli Oy Sayısı	-		
Milletvekili Sayısı	541		
2 Mayıs 1954 Genel Seçim Sonuçları			
Parti	Alınan Oy Sayısı	Oy Miktarı%	Milletvekili Sayısı
CHP	3. 193.471	35.1	31
CMP	480.249	5.3	5
DP	5.313.659	58,4	503
KP	50.935	0.6	-
TİP	910	0.0	-
Bağımsız	56.393	0.6	2

Tablo 23: 2 Mayıs 1954 Genel Seçim Sonuçları

²⁵⁹Demokrat İzmir, 4 Mayıs 1954.

²⁶⁰Akis, 29 Mayıs 1954.;Türkiye İstatistik Kurumu, **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, Haziran 2012, s.25.

2 Mayıs 1954 İzmir Genel Seçim Sonuçları şu şekildedir:²⁶¹

Kayıtlı Seçmen Sayısı	427.130		
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	381.024		
Katılım Oranı	89.2		
Geçerli Oy Sayısı	-		
Milletvekili Sayısı	20		
2 Mayıs 1954 Genel Seçim Sonuçları			
Parti	Alınan Oy Sayısı	Oy Miktarı%	Milletvekili Sayısı
CHP	145.871	38.8	-
DP	230.522	61.2	20
KP	374	0	-

Tablo 24: 2 Mayıs 1954 İzmir Genel Seçim Sonuçları

Seçimlerin tamamlanmasında sonra Hürrem Kubat “*Büyük Seçimlerden Sonra*” adlı makalesinde, seçim sonuçlarını yorumlayarak, özellikle CHP’yi eleştirmiştir. Kubat, dört yıl önce iktidarı kaybederek hatalarını düzeltmek yerine bir seçim kazasına uğramış gibi bir talihsizlikle karşılaşmış gibi esaslı bir değişiklik gereği duymamış olan CHP’nin, dört yıllık muhalefетinin ardından kolayca iktidara gelebileceğine inandığını ifade etmektedir. Memleketin geleneklerini kavramakta hem geç kalan hem de güçlük çeken CHP denilebilir ki kendi eliyle sonunu hazırlamıştır. Zamana ve zemine ayak uyduramamış bir partinin başarısızlığını kendinde aramak yerine suçu başkasında araması kendi sonunu getirmiştir.²⁶²

Dış basında genel seçimlerin doğurduğu algılar olumlu yönde olmuştu: New York Times gazetesi “*Türkiye, 2 Mayıs günü yapılan umumi seçimde bir kere daha sağlam istikrarlı bir hükümeti iş başına getirmiş bulunmaktadır. Neticeler başkan Celal Bayar’la Başbakan Adnan Menderes rejiminin silme zaferi şeklinde tecelli etmiş, 64 vilayetten 60’nda Demokrat Parti kazanmıştır. Parti organı olan meclisteki*

²⁶¹ A.g.e.,s.60.

²⁶² Hürrem Kubat, “Büyük Seçimden Sonra”, **Demokrat İzmir**, 6 Mayıs 1954.

541 sandalyeden 508'ini Demokratlar işgal etmiştir” ifadelerine yer verirken; Yunan basını da; “ *Halk Partisi 28 Milletvekili çıkarırken Demokrat Parti 505 Milletvekili çıkarmıştır. Seçimlerin uygulanış şekli, Türk milletinin siyasi olgunluğunu çok güzel göstermektedir*” demektedir.²⁶³

Genel seçimlerin tamamlanmasının ardından 14 Mayıs 1954 tarihinde açılan TBMM, Cumhurbaşkanlığına Celal Bayar seçilirken; hükümet kurma görevi tekrar Başbakan Adnan Menderes’e verilmiştir. Meclis Başkanlığı’na da Refik Koraltan seçilmiştir. 17 Mayıs’ta Adnan Menderes hükümetini açıklamış; 23 Mayıs’ta da güvenoyu olarak yeni döneme başlanmış oldu.²⁶⁴ 1954 yılı genel seçimlerini Demokrat Parti ezici bir çoğunlukla kazandı. Bu sonuç, DP’nin dört yıllık icraatlarının halkı memnun ettiğinin ve halkın güvenini kazandığının göstergesi olmuştu. Muhalefetin içine düştüğü durum, dört yıllık süreçte kendini yenileyememesi, zamana ayak uyduramamış olması ve özellikle de halkın memnun olduğu Demokrat Parti’yi eleştirme yöntemi, halk tarafından hoş karşılanmamış olduğu şeklinde özetlenebilir.

V- DEMOKRATİK OLMAYAN UYGULAMALAR

Demokrat Parti 1954 genel seçimlerinden tam bir zaferle çıkmış ve seçimlerde sağladığı oy çoğunluğu partinin elini oldukça güçlendirmişti. Adnan Menderes’in 1954 seçimlerinin ardından “*Şu anda 1954 seçimlerinin eskisinden daha büyük bir ekseriyetle partimiz tarafından kazanılmış olduğu anlaşılmış bulunuyor. Bunun manası bütün devlet faaliyetlerine şamil olmak üzere her sahadaki icraatımızın Türk milletince tamamıyla tasvip edildiğidir*”²⁶⁵ sözleri; DP iktidarının yeni dönemde muhalefete karşı daha sert politika izleyeceğinin ilk işareti olmuştu.²⁶⁶

²⁶³Demokrat İzmir, 7 Mayıs 1954.

²⁶⁴Yücel,a.g.e., s.107.; Tunçkanat, a.g.e., s.74.Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, Türkiye’de Çok..., s.123.; Demokrat İzmir, 14-18-24 Mayıs 1954.

²⁶⁵Anadolu, 3 Mayıs 1954.; Zafer, 3 Mayıs 1954.

²⁶⁶Hikmet Özdemir, Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul,1995,s.215.

Mete Tunçay, Demokrat Parti'nin 1954 seçimlerinde bu kadar yüksek oy almasını Lord Acton'un “ *iktidar yozlaşır, mutlak iktidar mutlak yozlaşır*” sözleri ile açıklayarak oyların bu kadar yüksek olmasını çoğunluk sisteminin bir sonucu olarak görmekteydi.²⁶⁷ Her ne şekilde olursa olsun İlkey Sunar'ın dediği gibi “*olumlu ve olumsuz etkileriyle Demokrat Parti, Türk Siyasal yaşamın halen izlerini derinden taşıdığı popülist dönemin öncüsü olmuştur.*”²⁶⁸

2 Mayıs 1954 Genel Seçimlerinin tamamlanıp Demokrat Parti'nin büyük bir ekseriyetle başa gelmesi ile kurulan X. Dönem TBMM 14 Mayıs 1954 günü toplandı. Milletvekillerinin yemin etmesinin ardından Meclis Başkanlığı seçimlerine geçildi. Meclis Başkanlığına, 489 oy ile Refik Koraltan seçilirken, Celal Bayar'da 486 oy ile Cumhurbaşkanlığına seçildi.²⁶⁹ Cumhurbaşkanı Celal Bayar, hükümeti kurma görevini yeniden Adnan Menderes'e verdi.²⁷⁰ 3. Dönem Menderes hükümeti 17 Mayıs 1954 tarihinde ilan edildi. Kabine şu kişilerden oluşmaktaydı:

nc Adnan Menderes Hükümet Kabine yeleri	
Başbakan	Adnan Menderes- İşstanbul
Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı	Fatin Rüştü Zorlu- Çanakale
Devlet Bakanı	Osman Kapani- İzmir
Devlet Bakanı	Mkerrem Sarol- İşstanbul
Adalet Bakanı	Osman şevki iekdağ- Ankara
Milli Savunma Bakanı	Ethem Menderes- Aydın
İçişleri Bakanı	Namık Gedik- Aydın
Dışışleri Bakanı	Fuat Köprülü- İşstanbul
Maliye Bakanı	Hasan Polatkan- Eskişehir
Milli Eğitim Bakanı	Celal Yardımcı- Ağrı
Bayındırlık Bakanı	Kemal Zeytinoğlu- Eskişehir

²⁶⁷ Tunçay, *Siyasi Tarih...*, s.181.

²⁶⁸ İlkey Sunar, “ Demokrat Parti ve Poplarizm”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.8, İletişim Yayınları, Ankara, 2001, s.2086.

²⁶⁹ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 10, C. 1, Birleşim:1, (14 Mayıs 1954), ss.6-8.

²⁷⁰ *A.g.d.*, s.9; *Aym Tarihi*, S. 246. Mayıs 1954, s.29.; Albayrak, *a.g.e.*, s.264.; Burçak, *On Yılın...*, s.220.

Ekonomi ve Ticaret Bakanı	Sıtkı Yırcalı- Balıkesir
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Behçet Uz-İzmir
Gümrük ve Tekel Bakanı	Emin Kalafat- Çanakkale
Tarım Bakanı	Muammer Çavuşoğlu- İzmir
Çalışma Bakanı	Hayrettin Ekrem- Giresun
İşletmeler Bakanı	Fethi Çelikbaş- Burdur
Kaynakça: Aydın Tarihi , S.246, Mayıs 1954,s.29.	

Tablo 25: Üçüncü Adnan Menderes Hükümet Kabine Üyeleri

Kabinesini ilan eden 3. Menderes Hükümeti, 24 Mayıs 1954 günü programını Meclis’e sundu. Menderes, hükümet programında 1950-1954 yılları arasında yaşanan olayların tahliline uzunca yer verdi. Ardından “ *Serbest reyle iş başına gelmiş olan iktidar kuvvet darbesi ile memleketi ele geçirmiş fiili ve gayrimeşru bir hükümete yapılacak muameleye tabi tutulmaya yeltendi*” diyerek CHP muhalefatinin ülke içinde huzursuzluk yaratma çabasında olduğunu iddia etti.²⁷¹ Konuşmasına devam eden Menderes; “*Bu itibarla 2 Mayıs’ta hiçbir şey olmamış gibi devri sabıkın bütün kökü arazi ile şuursuz, yıpratıcı ve haysiyetsiz kavgalarıyla, yalan ve iftiraya dayanan sözde siyasi mücadele usulleriyle devamına müsaade etmeyeceğiz*” sözleri ile devri sabık siyasetinin artık bitirildiğini ortaya koydu. Aynı zamanda Menderes’in bu sözleri yeni dönemde sert bir idare ortaya koyulacağını da göstergesi olmuştur.²⁷² Kemal Karpat, Menderes Hükümetinin sert politika uygulamasını; CHP’nin muhalefetini şiddetlendirmiş olmasında ve “iktisadi kalkınma” için ülke huzurunun sağlanabilmesinde görmektedir.²⁷³

5.1. Malatya ve Kırşehir’in Cezalandırılması

Başbakan Adnan Menderes’in 1954 genel seçimlerinin hemen ardından yaptığı açıklamalar yeni dönemde izlenecek politika hakkında ipuçları vermekteydi. 1954 seçimlerinde CHP, Malatya Konya ve Sinop’ta, CMP Kırşehir’de, DP ise diğer

²⁷² **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 10, C. 1, Birleşim:3, (24 Mayıs1954), ss.23-24

²⁷³ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s.500.

illerde oy çoğunluğu sağlamıştı.²⁷⁴ Malatya'nın CHP'ye, Kırşehir'in de CMP'sine oy çoğunluğu sağlaması bu şehirlerin cezalandırılmasına neden oldu. Kırşehir ve Malatya için uygulanacak cezalandırmanın amaç ise; hem muhalefetin bu illerdeki desteğini tasfiye etmek hem de iktidarın yeni dönemde izleyeceği sert politika ile ilgili muhalefete gözdağı vermek istemesiydi.²⁷⁵

Demokrat Parti yeni dönemde uygulayacağı sert politikasının ilk uygulamasını Malatya için başlattı. 14 Haziran 1954 günü Malatya ilinin ikiye ayrılması ile ilgili yasa²⁷⁶ tasarısı Meclis gündemine taşındı. Yasanın amacı İçişleri Bakanı Namık Gedik tarafından şu şekilde açıklanmıştı:²⁷⁷

“Umumi nüfusumuzun %74,8’ini teşkil eden köy halkına en yakın idare kademesi nahiye olduğuna göre amme hizmetlerinin mümkün olduğu kadar halkın yakınına götürmek için evvel emirde nahiye teşkilatına ehemmiyet vermek icap etmektedir. Bugünkü nahiye teşkilatımız ise ihtiyacı karşılamaktan uzaktır.”

Yapılan oylama sonucunda Malatya'nın ikiye bölünerek Adıyaman adında il kurulması kabul edildi.²⁷⁸ *Demokrat İzmir* gazetesi Malatya'nın cezalandırılması hakkında iktidarı eleştirmemiş sadece Adıyaman adında yeni bir ilin kurulduğunu dördüncü sayfadan duyurmuştu.²⁷⁹ *Anadolu* gazetesi bu kararla ilgili sadece *“Malatya'nın Adıyaman kazısı il oldu”* diyebilmişti.²⁸⁰ Çıkarılan bu kanunla Malatya cezalandırılırken Adıyaman ödüllendirilmişti.²⁸¹

Malatya şehrinde yapılan değişikliğin ardından Kırşehir'le ilgi düzenleme gündem konusu oldu. Meclisin 30 Haziran 1954 tarihli oturumunda tasarı meclise sunulmuş ve görüşmeler gergin bir havada cereyan etmişti. Kırşehir ilini ilçe konumuna düşürerek Nevşehir'e bağlayacak olan yasa tasarısı sırasında CHP de

²⁷⁴ Tunçay, *Siyasal Tarih...*, ss.177-184.

²⁷⁵ Cüneyt Arcayürek, *Yeni İktidar Yeni Dönem 1951-1954*, 2.Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1985, s.258.; Özdağ, *a.g.e.*, s.59.; Teziç, *a.g.e.*, s.264.

²⁷⁶ “Malatya Vilâyetine bağlı Adıyaman Kazasında (Adıyaman) adıyla yeniden bir Vilâyet kurulması hakkında Kanun”, Kanun No: 6418, Kabul Tarihi:14.6.1954, **Resmî Gazete**: 22 Haziran 1954, S.8735.

²⁷⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 10, C. 1, Birleşim:8,(14 Haziran 1954),s.164.

²⁷⁸ *A.g.d.*,s.174.

²⁷⁹ *Demokrat İzmir*, 15 Haziran 1954.

²⁸⁰ *Anadolu*, 15 Haziran 1954.

²⁸¹ Sedat Altaş, *Çarıklı Demokrasi*, İkinci Adam Yayınları, İstanbul, 2011, s.98.

DP'nin bu kararını eleştirmişti. CHP milletvekili Sıtkı Atalay “...devlet radyosu maşeri vicdanı hiçe sayar bir eda ile resmi teşebbüsün kara habercisi oldu. İşte bu hazin hikâye şimdi huzurunuzdadır. Demokrasiye şeref vermeyecek gelecek nesillerimizin dahi ibretle ıstırapla üzerinde duracakları bir intikamın hikâyesiydi.”²⁸² diyerek çıkarılacak kanunun demokratik olmadığı hakkında hükümeti uyarmıştı.²⁸² Daha sonra Kırşehir Milletvekili Osman Alişiroğlu, “Bayramlarını da bu vatandaşlar gözyaşı ile geçirmişlerdir” diyerek Kırşehir halkının bu haber nedeniyle üzüldüğünü ifade etmişti.²⁸³ Osman Bölükbaşı da kanunu eleştirdiği için kınama cezası almıştı.²⁸⁴ 6429 sayılı yasa²⁸⁵ 259 olumlu, 6 DP olmak üzere 38 red oy ile kabul edildi.²⁸⁶ *Demokrat İzmir* gazetesi, “Kırşehir Kaza Oluyor” başlığı altında Kırşehir’in ilçe statüsüne düşürülmesi için mecliste yapılan görüşmeler sırasında Kırşehir milletvekillerinin iktidara hücumda bulunduğunu belirtiyor ve DP İzmir milletvekili İlhan Sipahioğlu’nun tasarı hakkında aleyhte oy kullandığını bilgisini sütunlarından duyuruyordu.²⁸⁷ *Forum Dergisi* ise “iktidarın görüşüne göre; ‘Kırşehir beş muhalif milletvekili çıkarma cezasını çekecektir’” diyerek muhalefetin cezalandırma kararına tepki göstermişti.²⁸⁸ Malatya ve Kırşehir’in 1954 seçimlerinde muhalefete oy veren iller olduğunu belirten *Akis* dergisi, illerin cezalandırılmasını küçük politika oyunları olarak değerlendirmekte ve alınan bu kararların sonuçlarından sadece Kırşehir veya Malatya’nın değil aynı zamanda iktidar partisinin de etkileneceğini ortaya koymaktaydı.²⁸⁹ Yine *Akis* dergisi “Bir damla suçlu! Ayağa kalk!” yazı ile Kırşehir’in ilçe yapılmasını eleştirmekteydi. Şöyle ki:²⁹⁰

²⁸² **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:10, C. 1, Birleşim:15, (30 Haziran 1954), s.343.

²⁸³ **A.g.d.**,s.344

²⁸⁴ **A.g.d.**,s.352.

²⁸⁵ “Kırşehir Vilâyetinin kaldırılmasına ve Nevşehir Kazasında (Nevşehir) adıyla yeniden bir vilâyet kurulmasına dair Kanun”, Kanun No: 6429, Kabul Tarihi: 30.6.1954, **Resmi Gazete**: 7 Temmuz 1954, S.8748.

²⁸⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 10, C.1, Birleşim:15, (30 Haziran 1954), s.378; Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Siyasal Muhafazakarlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, Kadim Yayınları, Ankara, 2011,s.284.; Emrullah Nutku, **Demokrat Parti Neden Çöktü ve Politikada Yitirdiğim Yıllar 1946-1958**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1979, s.343.; Başgil,**a.g.e.**,s.111.

²⁸⁷ **Demokrat İzmir**, 24 Haziran 1954.

²⁸⁸ “Kırşehir’e Ceza, On Beş Günün Notları”, S.6, **Forum Dergisi**, 15 Haziran 1954.

²⁸⁹ **Akis**, S.4, 5 Haziran 1954, s.6.

²⁹⁰ Bedii Faik, “Bir damla Suçlu! Ayağa kalk!” **Akis**, S.5, 12 Haziran 1954.

“-Adın ne?

-Kırşehir!

-Babanın adı?

-Türkiye.

-Kaç Yaşındasın?

-Dört yüz.

-Evli misin?

- Evet. C.M.P. ile evlendim.

-Çocuğun var mı?

- 2 Mayıs'ta beş tane oğlum oldu.

- Yaz kızım. Gereği düşünüldü: DP ile evlenmesi lazım iken C.M.P.yi alarak Türk demokrasisine aykırı hareket eden. Türkiye oğlu Kırşehir'in Kaza'ya uğratılmasına, temyizi kabil olmamak üzere, kin birliği ile karar verildi!.”

Demokrat Parti 1957 seçimleri öncesi Kırşehir'i yeniden il yapma kararı almıştı. *Demokrat İzmir* gazetesini incelediğimizde Kırşehir'in ilçe yapıldığı dönemde daha pasif bir politika izlediği gözlenmekte iken 1957 yılında il yapılma kararı alındığında DP'ye karşı muhalefete geçtiği görülmektedir. Gazete hükümetin almış olduğu bu kararı için “*Hükümet Kırşehir'i yeniden vilayet yapıyor*” manşetine yer verdikten sonra Osman Bölükbaşı'nın tasarısı için söylediği “*Bir çiçekle yaz gelmeyeceğini unutmamak lazımdır*” sözüne yer vererek iktidarın çizgisini beğenmediğini ortaya koymaktadır.²⁹¹

Gazetenin 18 Nisan 1957 sayılı nüshasındaki “*Bugün de Bu Ziya Hanhan'ın Yerine*” adlı köşesinde Kırşehir'in yeniden il yapılması ile ilgili olarak şunları yazmıştı:²⁹² “*Demokrat Parti iktidarı bir kanun ile Kırşehir'i kazaya uğratmıştı. Mucip sebebi elbette coğrafi ve iktisadi... Yine aynı Demokrat Parti iktidarı yeni bir kanunla Kırşehir'i tekrar vilayet yapıyor. Mucip sebep yine coğrafi ve iktisadi. Yalnız tasarıda bir nokta var. Bölükbaşı'nın doğduğu yer olan Hacibektaş Kırşehir'e*

²⁹¹ *Demokrat İzmir*, 4 Mart 1957.

²⁹² “Erenlerin Sağı, Solu” *Demokrat İzmir*, 18 Nisan 1957.

49 ve Nevşehir'e 72 km mesafede bulunmasına rağmen Nevşehir'e bağlı bırakılmakta. Mucip sebep? Haydi, pir aşkına buna da coğrafi ve iktisadi diyelim..."

5.2. 5545 Sayılı Seçim Kanununda Yapılan Değişiklikler

Demokrat İzmir gazetesi, 3. Menderes Hükümetinin ilk günlerinde "Devlet Memurları Seçimlerde Adaylıklarını Koyamayacaklar", "İktidar hükümete muhalif olduklarını pervasızca beyan edenlerin devlet işlerini aksatacağı kanaatinde" diyerek yeni dönem Menderes hükümetinin ileriki günlerde seçim kanunu ile alakalı düzenlemelere gideceğinin haberini veriyordu.²⁹³ Demokrat Parti, iktidar muhalefet ilişkilerini bir adım daha gergin bir atmosfere taşıyacak olan seçim kanunu hakkındaki hamlesi için çalışmalara başladı. *Demokrat İzmir*, bu hamleyi son seçimlerde açık bir şekilde aksaklıkların yaşanması nedeniyle seçim kanunun bazı maddelerinde değişiklikler yapılacağı şeklinde yorumlayarak okuyucusuna aktarmıştı.²⁹⁴ *Akis* dergisi ise "Hakikat şudur ki Demokrat Parti dört senelik devre içinde her türlü etek çekmesinden azade olarak, bütün Meclislerde ekseriyeti elinde bulundurarak, kısaca gürültüsüz patırtısız... ve imkan nispetinde muhalefetsiz işleri tedvir etmek azmindedir." demektedir.²⁹⁵

"Milletvekilleri Seçim Kanunu'nun bazı maddelerinin Değiştirilmesine ve Bazı Maddelerinin Kaldırılmasına Dair Kanun" tasarısının İçişleri tarafından çalışmalarının tamamlanıp kabul edildiği sırada ana muhalefet partisi, seçim kanunu tasarısı hakkında muhalefetine görüşlerinin alınmasına yönelik 17.06.1954 tarihinde hükümetle temasa geçmek istedi. Ancak Adnan Menderes, CHP'nin bu teklifine "CHP ile bir parti olarak görüşecek hiçbir mevzumuz yoktur ve partimiz seçim meseleleri üzerindeki düşüncelerini Meclise sunulan lahiyayı belirtmiştir" diyerek reddetmişti. Menderes'ten alınan bu cevap üzerine CHP, önemli bir konuda hükümete yapılan teşebbüsün başarısızlıkla sonuçlandığını ve tasarının seçim mücadelelerinde partilerin eşitliğini kesin olarak bozacağını ifade etmişti.²⁹⁶ CHP, 2

²⁹³ *Demokrat İzmir*, 21 Mayıs 1954

²⁹⁴ *Demokrat İzmir*, 15 Haziran 1954.

²⁹⁵ *Akis*, S.5, 12 Haziran 1954, s.10.

²⁹⁶ *Demokrat İzmir*, 19 Haziran 1954.

Mayıs 1954 seçimleri sonrasında süratle alınan kararların demokratik rejimin devamlılığı adına doğru olmadığını belirtiyor ve hükümeti uyarıyordu.²⁹⁷ Muhalefetin Meclis görüşmeleri sırasında seçim kanunu hakkındaki eleştirisi ise tasarının kabul edilmesi durumunda halkın özgürlüklerinin kısıtlanacağı olmuşt.²⁹⁸

İktidar muhalefetin eleştirilerini dikkate almayarak 30 Haziran 1954 günü 5545 sayılı seçim kanunun 35.71.89.91.109.110.135.166 maddelerini değiştiren ve 45.46.47.48 maddelerini yürürlükten kaldıran 6428 sayılı kanun 32 red 1 çekimser 293 olumlu oy ile kabul edildi.²⁹⁹ Yasaya göre; bir seçim bölgesinde herhangi bir siyasi partiden aday olan kişiler başka bir siyasi partiye giremeyecek ya da başka bir yerden bağımsız aday olamayacaktı. Devlet memurlarının aday olabilmeleri için 6 ay öncesinden istifa etmeleri gerekecekti. Siyasi partiler artık ortak liste ile aday gösteremeyecek ve muhalefet partileri radyodan yararlanamayacaktı.³⁰⁰

Demokrat parti bu tasarı ile muhalefet partilerinin seçim birliğini önlemek istemişti.³⁰¹ mit zdağ’a göre 6428 sayılı kanun ile hükümetin amacı basın bürokrasi ve siyasi partiler üzerinde baskı kurmaktır.³⁰²

5.3. Öğretim yeleri ve Kamu alışanlarına Yönelik Kanuni Düzenlemeler

Demokrat Parti muhalefette iken kamu personellerinin CHP adına çalışmalarından rahatsızlık duyduğunu sık sık dile getirmişti. Bu durum özellikle 1946 seçimlerinde varlık göstermişti. 1950 genel seçimleri ile iktidar olan DP, bu dönemde CHP yanlısı bürokrasi ve askeriye de bir takım tasfiyeler gerçekleştirmişti. 1954 seçimlerinin ardından bu konunun tamamen kapanmamış olmasından rahatsızlık duyan iktidar partisi bir takım yeni düzenlemelere

²⁹⁷ **Demokrat İzmir**, 21 Haziran 1954.

²⁹⁸ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 10, C. 1, Birleşim: 15, (30 Haziran 1954), ss.301-308; Eroğul, **a.g.e.**, ss.164-165.

²⁹⁹ **A.g.d.**, ss.374-377; Tarhan Erdem, **Anayasalar ve Seçim Kanunları (1876-1982)**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1982, ss.95-96; **Demokrat İzmir**, 1 Temmuz 1954.

³⁰⁰ **A.g.e.**, ss.95-96

³⁰¹ Tunçay, **Siyasal Tarih...**, s.183

³⁰² zdağ, **a.g.e.**, s.59

gitti.³⁰³ *Demokrat İzmir* gazetesi “sadece politika ile uğraşma halinde değil, tayin yetkisini haiz mercilerin lüzum gördükleri anda bütün memurlar vazifeden uzaklaştırılabileceklerini” diyerek, öğretim üyeleri ve kamu çalışanlarına yönelik tasarının meclise sunulmadan önce DP Meclis grubunda kabul edildiğini bildiriyordu.³⁰⁴

Demokrat Parti 1954 yılının Haziran ayı içerisinde demokratik olmayan üçüncü uygulaması Yargıtay, Sayıştay, Danıştay ve Üniversite Öğretim Üyelerinin 60 yaş ve 25 yıllık hizmetlerini tamamlayanlar için “resen emekliye sevk edilmesini” öngören yasa tasarısını Meclis gündemine getirdi.³⁰⁵ Bu tasarı muhalefet tarafından “*Tasfiye Tasarısı*” olarak adlandırılmıştı.³⁰⁶ Meclisin 5 Temmuz 1954 tarihli oturumunda tasarı 33 red 344 olumlu oy ile kanunlaştı.³⁰⁷

VI- 1955 YILI İÇ SİYASİ GELİŞMELER

6.1. Kıbrıs Sorunu ve 6-7 Eylül Olayları

Akdeniz bölgesi için önemli bir stratejik konuma sahip olan Kıbrıs adası, üç asır gibi uzun bir süre Osmanlı İmparatorluğu’nun hâkimiyetinde kaldı. 19. yüzyılda Osmanlı’nın toprak bütünlüğünü koruma politikasından vazgeçen İngiltere, stratejik konumu nedeniyle Kıbrıs’a sahip olmak istemişti. İngilizlerin fiili olarak Kıbrıs’a yerleşmelerine neden olan antlaşma 4 Haziran 1978’de imzalanırken, ada yönetiminin İngilizlere geçmesi II. Abdülhamit’in 7 Temmuz 1978’deki fermanı ile olmuştur. I. Dünya Savaşı’nda adanın İngilizler tarafından ilhakını tanıyan Lozan Antlaşması’nın 20. Maddesi³⁰⁸ gereğince adadaki Türk hâkimiyetinin sona erdiği kabul edildi.³⁰⁹ İngiltere’nin adada izlemiş olduğu Rum yanlısı politika Kıbrıs Rum

³⁰³ Teziç, a.g.e., s.267.

³⁰⁴ *Demokrat İzmir*, 1 Temmuz 1954.

³⁰⁵ Kabasakal, a.g.e., s.186.

³⁰⁶ *Vatan*, 22 Haziran 1954

³⁰⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 10, C. 1, Birleşim:17, (5 Temmuz 1954), ss.252-255.

³⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Soysal, *Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)*, C.1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, ss.99-100.

³⁰⁹ Nihad Erim, *Bildiğim Gördüğüm Ölçütler İçinde Kıbrıs*, Ajans- Türk Matbaacılık, Ankara, 1975, s.2.

halkının Yunanistan ile birleşme çabasını ortaya çıkardı.³¹⁰ Bu duruma karşılık olarak adada yaşayan Türk nüfusunun milli bilinci artmışsa da İngilizler Türk nüfusu üzerinde bir takım sınırlandırmalar getirdi.³¹¹ İngiliz hükümeti tarafından anayasa hakkındaki değişiklik talebi kabul edilmeyen Rum halkı, 18 Ekim 1931 yılında adadaisyen başlatmış ve bu isyanda 7 kişi hayatını kaybederken 67 kişi de yaralanmıştı.³¹² Bölgede zaman zaman yaşanan olaylar II. Dünya Savaşı nedeniyle geride kalmışsa da adadaki Rum nüfusunun ENOSİS arzusu 1950 yılında yeniden gündeme geldi.³¹³

Menderes döneminin ilk yıllarında azınlıklarla ilgili bir sorunla karşılaşılmasa da 1954 yılına gelindiğinde Kıbrıs meselesi Türkiye'nin iç ve dış siyasetini meşgul etmişti. Yunanistan Birleşmiş Milletler 73. Maddesindeki self - determination gereğince Kıbrıs Meselesini BM gündemine taşıdı.³¹⁴ Ayrıca EOKA adında ihtilalci bir örgüt kuran Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar tedhiş hareketi başlattı. Yani Yunanistan istediğini elde etmek için bir taraftan BM'ye başvuru da bulunmakta bir taraftan da mitingler düzenleyerek kamuoyunu şekillendirmekteydi.³¹⁵ Türkiye'nin bu konudaki kararı ise adanın mevcut yönetimin devamı niteliğindeydi. Bu süreçte Birleşmiş Milletler, Yunanistan'ın başvurusunu reddetmişti. Türkiye'de Yunanistan'a tahriklerden vazgeçmesi konusunda uyarıda bulundu. Türkiye tarafından Yunanistan'a yapılan ihtar Kıbrıs meselesinin uluslararası bir boyut kazanmasına neden oldu. İngiltere Kıbrıs meselesi hakkında görüşmek üzere Yunanistan ve Türkiye'yi Londra görüşmelerine davet etti.³¹⁶

³¹⁰ Sabahattin İsmail, **Kıbrıs Barış Hareketi'nin Nedenleri- Gelişimi- Sonuçları**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 1998, s.128.

³¹¹ Şükrü Sina Gürel, **Kıbrıs Tarihi (1978-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika, C.I.**, Kaynak Yayınları, Ankara, 1984, s.169.

³¹² Abdülhak Çay, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989, ss.25-27.

³¹³ Sabahattin İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1998, s.80

³¹⁴ Erim, **Bildiğim Gördüğüm...**, s.4.

³¹⁵ Eroğul, **a.g.e.**, s.175.

³¹⁶ Ömer Tansel, "Demokrat Parti Döneminde Kıbrıs Politikası", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimi Cumhuriyet Tarihi Ana Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2010, s.91.; Eroğul, **a.g.e.**, s.176.

Kıbrıs meselesinin Türk dış politikasının gündeminde olduğu 1955 Ağustos ayında *Demokrat İzmir* gazetesi “Kıbrıs mevzusundaki resmi Türk Görüşü belli oldu” manşeti ile “ ihtilafı İngiltere’nin iç meselesi telakki eden Hükümetimizin Yunanistan teklifini müzakereye, B. Milletleri yetkili görmüyor” diyerek Türkiye’nin adanın konumu hakkındaki düşüncesini yayımlıyordu.³¹⁷ *Demokrat İzmir* gazetesinin Kıbrıs meselesi ile ilgili yayımlamış olduğu köşe yazında ilhakı desteklemediğinin vurgusunu yapan Hürrem Kubat; adanın Yunanistan’a verilmesi halinde bölgede yaşan Türk nüfusunun Rum tazyiki ile karışılacağı ortaya koymaktaydı.³¹⁸

Türkiye’nin iç politikada ekonomik ve siyasi bir takım problemler yaşarken dış politikada da Kıbrıs sorunun önem arz ettiği bir dönemde 29 Ağustos 1955’te Londra görüşmeleri başladı. Yunanistan adanın kendisine verilmesinde ısrar ederken Türkiye temsilcisi olarak Londra’da bulunan Fatin Rüştü Zorlu adanın mevcut yönetiminin korunması ya da Türklere verilmesi istemekteydi. . Londra Konferansı toplandığında Yunanistan adada yaşayan Türk nüfusu için terör faaliyetlerini sürdürmeye devam etmişti. Adadaki Rumlar sadece Türk ve İngilizlere saldırmaktaydı. 3 Eylül 1955’ te İngiliz hava üssünde bomba patlatıldı. Rum tarafında olaylar bu şekilde devam ederken Türkiye de ilişkilerin zedelenmemesi için temkinli davranıyordu.³¹⁹

29 Ağustos - 7 Eylül 1955 olarak belirlenen Londra görüşmeleri bu eksenle devam ederken tarihe 6-7 Eylül olayları olarak geçecek azınlıklara yönelik bir takım olaylar yaşandı.³²⁰ 6 Eylül 1955 tarihli *İstanbul Express* gazetesinin ikinci baskısında kesin bilgi olmadan yayınladığı “Atamızın Evi Bomba İle Hasara Uğradı” manşeti ile birlikte İstanbul Ankara radyolarındaki bilgiye dayanarak, gece yarısından 4 dakika sonra Selanik’teki Atatürk’ün evinin bombalandığı haberine yer verdi.³²¹ Haberin ülke genelinde duyulmasının ardından İstanbul’daki halk ellerine bayrak alarak Kıbrıs Türk Cemiyeti tarafından düzenlenen Taksim mitingine

³¹⁷*Demokrat İzmir*, 22 Ağustos 1955.

³¹⁸Hürrem Kubat, “Kıbrıs Meselesinde Türk Görüşü”, *Demokrat İzmir*, 23 Ağustos 1955.

³¹⁹Fahir Armaoğlu, **20 Yüzyıl Siyasi Tarihi**, **Alkım Yayınevi**, İstanbul, 1990,s.144.; Türkiye’nin görüşü için ayrıntılı bkz., **Aydın Tarihi**, Eylül 1955, S. 262, ss.164-171.

³²⁰Gürel, **a.g.e.**,s.107; Karakuş,**a.g.e.**, s.275.

³²¹*İstanbul Express*, 6 Eylül 1955.

katıldı.³²² Taksim’de toplanan kalabalık halk kitlesinin İstiklal Caddesi’ndeki bir Rum vatandaşın dükkânına saldırıda bulunması ile olaylar farklı bir boyut kazanır. Daha sonra Taksim – Tünel hattındaki neredeyse tüm azınlık vatandaşların malları tahrip edildi. İstanbul çıkış noktası olan olaylar kısa sürede Ankara ve İzmir’de de hızla yayıldı.³²³

İstanbul Express gazetesi 7 Eylül 1955 tarihli “*Hükümet Tebliği “ Dün Geceki Hadiseler Komünist Tertiptir”* manşeti ile hükümetin yaşanan olayların çıkış noktasını komünist propaganda olarak gördüğünü duyuruyordu.³²⁴ *Yeni Asır* gazetesi de “*Hükümet Tebliğinin Metni*”³²⁵ “*Denilebilir ki dün gece İstanbul ve memleket, esas itibariyle bir komünist tertip ve tahrike ve ağır bir darbeye maruz kalmıştır.*” diyerek hükümetin olaylar sonrasında yayımlamış olduğu tebliği sayfasında yer veriyordu.³²⁶

³²² Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s.13.

³²³ Birand vd., *Demirkırat...*, s.85.; Ulvi Keser, “Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye’de 6-7 Eylül Olaylarına Kesitsel Bir Bakış”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XII/25, (2012 Güz), s.201 (İzmir), Aydemir, *İkinci Adam, C.III...*, s.187.

³²⁴ *İstanbul Express*, 7 Eylül 1955.

³²⁵ “6-7 Eylül Olayları sonrasında hükümet tebliği şu şekildedir:

Kıbrıs meselesi etrafında cereyan eden hadiseler dolayısıyla aylardan beri umumi efkârda hâsıl olan şiddetli heyecana inzimamen Selanik’teki aziz Atatürk’ün evine ve konsolosluğumuza karşı tertiplenen suikast, kısmen maksatlı ve hainane kısmen de idrak ve şuurdan mahrum tahrikçilerin de tesirile büyük kitlelerin vücuda getirdikleri nümayiş hareketlerine sebep olmuş ve bu hal bilhassa İstanbul’da gecenin geç saatlerine kadar devam etmiştir. Bu esnada büyük ekseriyeti Rum vatandaşlarımıza ait olmak üzere dükkân ve mağazalara girilmek suretile büyük tahribat yapılmış olduğunu en derin teessür ve teessüflerimizle ifade etmek isteriz. Denilebilir ki, dün gece İstanbul ve memleket, esas itibariyle, bir komünist tertip ve tahrike ve ağır bir darbeye maruz kalmıştır. Bu şuursuz ve memleketin yüksek menfaatlerine kastedecek hareket, bir kısım milli serveti yok etmekle beraber, bütün hakları teşkilatı esasiyle kanunumuzun teminatı altında bulunan Türk vatandaşlarından bir kısmını da telafisi ağır zararlara uğramış ve büyük bir felaket halini almış bulunuyor. Bu vatandaşlarımızın maruz kaldıkları zararları süratle telafi ve tazmin hiç şüphe yok ki, devletçilik vasfının icaplarından ve bu icap yerine getirilecektir. Bu hadiselerin şiddetle ihlal ettiği amme huzur ve asayişini yeniden ve derhal tesis için bütün gerekli tedbirler alınmış ve alınacaktır. Hadiselerin cereyanı sırasında en acil bir tedbir olmak üzere İstanbul ve İzmir’de fevkalade halin mevcudiyetini ilan edilmiş ve fakat hükümet kuvvetlerinin vazifeye hâkim olmaları üzerine kaldırılmıştır. Maksatlı veya şuursuz tahriklerin de büyük tesiri bulunan bu çok acıklı hadisenin doğrudan doğruya alet ve failleriyle bunu tertip ve tahrik edenler mutlaka ve süratle cezalandırılacaktır. Şimdiye kadar birçok tahrikçiler yakalanmış ve bunlar hakkında kanuni takibata başlanmıştır. Şuur ve idrak sahibi, memleketin yüksek menfaatlerine hürmetle bağlı bütün vatandaşlarımızın hükümet icraatlarına yardımcı olmaları bu günün en mühim vatan vazifesidir.” *Yeni Asır*, 7 Eylül 1955.

³²⁶ *Yeni Asır*, 7 Eylül 1955.

Demokrat İzmir gazetesinin 6 Eylül gecesi yaşanan olaylar ile ilgili manşet haberi ise “Atatürk’ün Selanik’teki Evine Yapılan Menfur Suikast üzerine: Türk Milleti Hakareti Hazmetmedi” olmuştu. Gazete, “Dün yüzbinlerce kişinin iştirakiyle şehrimizde ve İstanbul’da Yunanlılar aleyhine büyük nümayişler yapıldı.” “Dün gece şehrimizde Yunan konsoloslugu ile Fuar’daki Yunan pavyonu ve bir de kilise yakıldı” diyerek İzmir’deki azınlıkların maruz kaldığı maddi manevi şiddeti yansıtıyordu. Aynı zamanda İzmir’de yakılan Yunan Konsoloslugu’nun fotoğraflarına da gazetenin sayfasında yer verilerek, İzmir halkının 6 Eylül gecesi göstermiş olduğu tepkiyi yansıtmıştı.³²⁷ *Yeni Asır* gazetesi ise 6 Eylül gecesi İzmir’de yaşananları şöyle verdi:³²⁸ “Alsancak’taki Yunan Konsolosluk binası ve kilisesi tahrip edilerek yakıldı. Fuar’daki Yunan pavyonu da yıkılarak ateşe verildi. Ayrıca, Konak Meydanı’nda Fuar’a iştirak eden Devletlerin bayrakları arasında bulunan Yunan bayrağı indirilerek yakıldı.”

“Atatürk’ün aziz ruhuna karşı işlenen bu iğrenç suç, İzmirliilerin sabır bardağını taşıran son damla olmuştur.” diyen gazetemiz *Demokrat İzmir*’in 6 Eylül 1955 gecesi yaşanan olaylara yorumu ise; Yunanlıların bütün taşkınlıklarına rağmen büyük olgunluk gösteren Türk halkının Atatürk’ün evine yapılan saldırı karşısında milli bir tepki gösterildiğidir.³²⁹ *Demokrat İzmir* gazetesi haber doğruluğunun kesin olmadığını belirttiği “aşağılık insanların iğrenç tecavüzü” başlıklı yazısında Atatürk’ün doğduğu eve yapılan saldırıyı kınamakta ve şunlar yazmaktaydı: “Eylül ayının başlarında yapılan bu nümayişler gösteriyor ki; komşularımız, ‘kan tutmuş’ gibidir. Ve bu illetin klasik tedavisi enseden bir miktar kan aldırmaaktır. Aziz Atatürk’ün doğduğu eve ve Türk Konsolosluguna yapılan bu seviyesiz tecavüzü fert olarak, millet olarak bütün varlığımızla tel’in ederiz.”³³⁰

“İstanbul, İzmir, Ankara’da azınlıklar büyük zarar görmüştür” diyen *Demokrat İzmir* gazetesi, 6 Eylül gecesi yaşanan olayların İzmir gibi çağdaş bir şehirde yaşanmış olmasını üzüntü verici ve şansızlık olarak değerlendirmektedir.

³²⁷ *Demokrat İzmir*, 7 Eylül 1955.

³²⁸ *Yeni Asır*, 7 Eylül 1955.

³²⁹ *Demokrat İzmir*, 7 Eylül 1955.

³³⁰ *Demokrat İzmir*, 7 Eylül 1955.

Gazetenin İzmir için işaret ettiği ikinci büyük şansızlık ise; sıkıyönetim kararının İzmir Fuarı'nın açık olduğu tarihlere denk gelmiş olmasıdır.³³¹

Akis dergisi de 6 Eylül gecesi İstanbul'daki manzarayı okuyucusuna anlatmaktaydı. Taksim'den Tünel'e bütün dükkân kepenklerinin kırıldığını, dükkânlardaki kumaş, bisiklet, radyoların etrafa saçıldığını yazıyordu. Taksim ve Galatasaray'daki kiliselerin yakıldığını, Beyoğlu'nun talan edilmiş düşman mahallesine benzediğini belirten dergi, sahipleri Rum olarak bilinen tüm yerleri yakıp yıkan kalabalığı "sadizm dalgası" olarak tanımlıyordu.³³²

6 Eylül gecesi azınlıklara yapılan saldırıların ardından devlet bu durumun önüne geçebilmek için İzmir, Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim kararı aldı. TBMM'nin 12 Eylül 1955 tarihli oturumunda ise sıkıyönetimin 6 ay uzatılması kararı verildi. Ve yine 6 Eylül gecesi yaşananlar dünya kamuoyunda yankı bulunca bu süreçte devam eden Londra görüşmeleri yarıda kesildi.³³³

6 Eylül sonrası alınan sıkıyönetim kararı ile basına bir takım yasaklar getirildi bu yasaklardan bazıları şu şekildedir:³³⁴

1. Halkı heyecanlandıracak haberlerin yayınlanması yasaktır. Meclis'teki görüşmeler halkı heyecanlandıracak nitelikteyse yazılmayacaktır.
2. Hükümeti tenkit etmek yasaktır.
3. Hükümetin çalışmalarını etkileyecek biçimde yazılar yasaktır.
4. Sıkıyönetimin çalışmalarıyla ilgili haberler yasaktır.
5. NATO devletleriyle ilgili haberler yasaktır.
6. 6 Eylül olaylarını komünistlerden başkalarının yaptığı yönündeki yazı ve yorumlar yasaktır.
7. 6 Eylül olayları ile ilgili haber ve resimler yasaktır.
8. İkinci baskı yapmak yasaktır.
9. Magazin sayfalarında halkı heyecanlandıracak resim ve yazılar yasaktır. Ayrıca çıplak kadın resmi basmak da yasaktır.

³³¹Demokrat İzmir, 13 Eylül 1955

³³²Akis, S.70, 10 Eylül 1955.

³³³TBMM Tutanak, Dönem:10, C. 7,Birleşim: 80, (12 Eylül 1955), s.694;Demokrat İzmir, 12 Eylül 1955.;Tunçay, Siyasal Hayat...,s. 19-79.

³³⁴Hıfzı Topuz, 100 Soruda Basın Tarihi, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1973, ss.112-113.

Sıkıyönetim kararına uymayan gazetelere kapatma cezası verilmekteydi. Bu süreçte *Ulus*, *Medeniyet* gibi gazeteler sıkıyönetimce süresiz olarak kapatılırken; *Tercüman*, *Hergün*, *Dünya* gibi gazetelerde 15 gün süre ile kapatılmıştı.³³⁵

6-7 Eylül olayları dış basında da özellikle Yunan basınında da büyük tepki ile karşılanmıştı. Yunan basını Türkiye’de azınlıkların maruz kaldığı şiddet üzerine yani 6-7 Eylül olaylarının yaşanmasını “barbarlık” olarak nitelendirmesi üzerine *Demokrat İzmir* gazetesi bu duruma “*fırtına eken kasırga biçer*” atasözü ile karşılık vermektedir.³³⁶ 6-7 Eylül olayları sonucunda dönemin İçişleri Bakanı Namık Gedik görevinden istifa etmiş ve bu olaylarda zarar gören azınlıklara tazminat ödenmişti.³³⁷

Azınlıklara karışı yapılan nümayişler neticesinde birçok gayrimüslim Türkiye’den ayrılmıştır. Bu bağlamda 6-7 Eylül olayları kültürel boyutta değerlendirildiğinde; yüzyıllardır İstanbul’da devam eden kültürel mozağin bozulmasına neden olmuştur.³³⁸ Olaylara siyasi açıdan baktığımız da ise Menderes hükümetine yönelik toplumun belli kesimlerinde güven kaybına uğramış ve parti içinde de var olan huzursuzluğun artmasına neden olmuştu. Parti içindeki huzursuzluk DP Grup toplantısında “*Sarol Formülü*” olarak adlandırılan Adnan Menderes’in sadece kendisi için güvenoyu istemesiyle çözüme kavuşmuştur. Bir bakıma 6-7 Eylül Olayları 29 Kasım 1955’te 3. Menderes kabinesinin sonunu hızlandıran önemli bir etken olarakta değerlendirmek mümkündür. 4. Menderes kabinesi de ancak 14 Aralık 1955te kurulabildi.³³⁹

6.2. İspat Hakkı

Kuruluşundan itibaren basının da büyük desteğini alarak iktidara gelen Demokrat Parti, 22 Temmuz 1950’de 5680 sayılı Basın Yasası’nı çıkardı. Demokrat Parti’nin çıkardığı 5680 sayılı basın kanunu Türk Basın tarihi açısından önem

³³⁵ Ayşe Elif Emre Kaya, “Demokrat Parti Döneminde Basın- İktidar İlişkileri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 39, Yıl. 2010, s.101.; Karakuş, *a.g.e.*, s.277.

³³⁶ *Demokrat İzmir*, 8 Eylül 1955.

³³⁷ *BCA*, Fon Kodu.30.1.0.0. Yer No.37.226.1.; Albayrak, *a.g.e.*, s.434.

³³⁸ Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi...*, s.53.

³³⁹ *Demokrat İzmir*, 29 Kasım-14 Aralık 1955.; Albayrak, *a.g.e.*, s.437.

taşıymaktaydı. Kanun, hükümetin basın üzerindeki etkisini yok denecek kadar azaltıyor ve basın özgürlüğünü ortaya koyuyordu.³⁴⁰

DP iktidarının ilk yıllarında basın ile kurulan sıcak ilişki sonrası, 5953 sayılı yasa ile gazetecilere özlük hakkı sağladı.³⁴¹ Hükümet ve basın arasında kurulan bu iyi ilişkiler sonucunda ise gazeteciler yazılarında siyasi havayı daha çok işler hale geldi. Bu dönemde tarafsız olarak yayın yapan gazeteler; *Cumhuriyet*, *Hürriyet*, *Akşam*, *Tasvir*, *Yeni Sabah*, *Gece Postası*, *Yeni İstanbul*, iken Cumhuriyet Halk Partisi'nin *Ulus*, DP'nin *Zafer*, MP'nin *Kudret* gibi gazeteler de partilerin resmi yayın organı olarak yayın hayatlarını sürdürmekteydi. Ayrıca *Dünya*, *Vakit*, *Tercüman* CHP'ye; *Son Posta*, *Her Gün* DP'ye bağlıydı.³⁴²

Hıfzı Topuz'un Demokrat Parti döneminin ilk yıllarındaki iktidar basın ilişkisini “*balayı dönemi*” olarak nitelendirdiği bu dönemde basını memnun edecek bir dizi kanunlar çıkarılmış olsa da hükümet tedbiri elden bırakmadı. Resmi ilanlarla ilgili yaptığı düzenlemede bir taraftan gazetelere destek olurken bir taraftan da gazeteleri denetim altında tutmaktaydı. Ayrıca Türk Ceza Kanununun 195. ve 161. Maddeleri gerekçe gösterilerek bu dönemde bazı gazetecilere cezai yaptırımlar uygulanmıştı.³⁴³ Bununla birlikte DP iktidarı, muhalefeti döneminde en çok şikâyet ettiği radyonun partiler arası eşit kullanımı da yine kendi elinde hayat bulmaktaydı.³⁴⁴ 3 Kasım 1950'de Orhan Rahmi Gökçe hakkında hükümetin manevi şahsiyetine hakaret sebebiyle dava açıldı.³⁴⁵ Kore Savaşı'na asker gönderilmesi konusunda *Ulus* gazetesinin hükümeti eleştirmesi üzerine yine *Ulus*'a dava açılmıştı.³⁴⁶

Demokrat Parti ikinci iktidar dönemi ile birlikte basına tanınan demokratik ve rahat özgürlük döneminin sonuna gelindi. Aksine iktidarının ilk yıllarında dışarıdan aldığı yardım fonları sayesinde oluşturduğu refah ortamı son buldu. Ülkenin iktisadi

³⁴⁰Topuz, **100 Soruda...**,s.104.; Ali Gevgilili, “Türkiye Basını”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1982,s.221.; Korkmaz Alemdar, **İletişim ve Tarih**, İmge Kitabevi, Ankara, 1996,s.128

³⁴¹**A.g.e.**,s.128.

³⁴²Fuat- Süreyya Oral, **Türk Basın Tarihi**, Doğu Matbaacılık, Ankara, 1968,s.176

³⁴³Topuz, **a.g.e.**,s.106.

³⁴⁴Tunaya, **Türkiye’de Siyasi...**, s.179.

³⁴⁵**Ulus**, 3 Kasım 1950.

³⁴⁶**Ulus**, 22 Kasım 1950.

politikası kötü bir dönemden geçmekteydi. Tarım araçlarındaki yedek parça tamiri büyük bir sorun haline gelmişti. Yine 1954 – 1955 yılları arasında yaşanan kurak mevsimde DP’ye muhalefetlik etmekteydi. Kuraklık nedeniyle ülke daha da sıkıntı yaşıyor; ürün alamıyor, şeker, kahve sıkıntısı yaşıyordu. Yine bu zor şartlar altındaki süreçte ABD’den istenen 300 milyon dolarlık kredi talebi de reddedilmişti.³⁴⁷

Ekonomik alanda oluşan sorunlar toplumsal hoşnutsuzluk yaratınca, dönemin basın organları hükümetin ekonomik politikasını eleştirmekten geri durmamıştı. Basının eleştirilerini susturmak isteyen hükümet, “*iktisadi kalkınma*” nın sağlanması için huzur ortamının oluşturulması gerekçesiyle bir takım kısıtlamalarda bulundu.³⁴⁸ Şöyle ki iktidar, 1954 genel seçimlerine gitmeden önce 9 Mart 1954 tarihinde 6334 sayılı³⁴⁹ “*yayın yolu ile veya radyo ile işlenecek bazı suçlar hakkındaki yasa*”yı kabul etti.³⁵⁰ Basın hürriyetini ortadan kaldıran bu kanun ispat hakkı tartışmalarının doğmasına neden oldu.

1954 seçimlerinden zaferle çıkan Demokrat Parti muhalif basına yönelik cezai uygulamalar başlattı. Özellikle CHP’nin yayın organı *Ulus* gazetesi başta olmak üzere *Halkçı* gazetesi ve Metin Toker tarafından çıkarılan *Akis* dergisine çok sayıda dava açıldı. Alpay Kabacalı bu dönemi “*İstanbul’da, Ankara’da İzmir’de uzaktan yakından biraz dili sürçen gazeteci kendisini ceza evinde buluyordu*” diyerek açıklamaktadır.³⁵¹ *Dünya* gazetesi yazarlarından Bedii Faik tutuklanmış, *Yeni Sabah*’ın sahibi Safa Kılıçoğlu 6 ay hapse çarptırılmıştı. Hüseyin Cahit Yalçın yazdığı makalelerde Başbakan’a hakaret ettiği gerekçesiyle 26 ay 20 gün hapse mahkûm edildi. Yalçın’ın hastalanması üzerine cezaya çarptırılmasından 108 gün sonra Celal Bayar hapis cezasını kaldırdı.³⁵² *Ulus*, *YeniUlus*, *Halkçı*

³⁴⁷ Karpat, **a.g.e.**,s.498.

³⁴⁸ **A.g.e.**,s.500., Topuz,**a.g.e.**, s.195.

³⁴⁹ 6334 sayılı kanun ile hükümet DP içinde ayrılığa götürecek ispat hakkını ortadan kaldırıyordu. Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok...**,s.120.

³⁵⁰ Albayrak,**a.g.e.**,s.277.

³⁵¹ Kabacalı, **Türk Basımında...**, s.238.

³⁵² **A.g.e.**, s.239.; Eroğul,**a.g.e.**,ss.136-138.

gazetelerinin sorumlu müdürü Celal Sağlam hakkında ise 69 dava açıldı ve 5 yıl 5 ay 10 gün hapis cezası ile 10.888 Türk Lirası para cezası verildi.³⁵³

Demokrat Parti'nin 1954 seçimleri sonrası baskın bir şekilde uyguladığı anti demokratik politika, parti içinde de ihtilaflara neden oldu. *Demokrat İzmir* gazetesinde bu bağlamda çıkan ilk haber “*Gazeteciye ispat hakkı tanıyan ispat teklifi*” adlı yazıda şu şekilde ifade ediliyordu: Neşir yolu ile hakaret suçlarını önlemek, halkın şeref ve haysiyetini korumak için 1954 yılında çıkarılan 6334 sayılı kanunun ispat hakkı tanımaması nedeniyle iyi işlemediği belirtilmişti. Kanunda yaşanan aksaklık nedeniyle Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş ve arkadaşlarının 6334 sayılı kanun düzenlenmesine yönelik TBMM’ye sunulması için tasarı hazırlıkları bildiriyordu. Tadil teklifinde sanığa ispat hakkı tanınması ve ispat edilmeyen bir durumda para ve hapis cezalarının İngiltere’deki kadar ağır olacağı ifade edilmekteydi.³⁵⁴ *Akis* dergisi de ispat hakkı ile alakalı olarak “*ispat hakkı, basın hakkının tamiri yolunda ilk adımdır*” diyerek yerinde bir teklif olduğunu ortaya koyuyordu.³⁵⁵

Demokrat Parti içinde muhalif grubun belirginleşmesine neden olacak ispat hakkı önergesi 2 Mayıs 1955 tarihinde Fethi Çelikbaş ve on arkadaşı tarafından Meclise sunuldu.³⁵⁶ İspat Hakkı önergesine imza koyan milletvekilleri şunlardır: Fethi Çelikbaş, Enver Güreli, Turan Güneş, Raif Aybar, Seyfi Kurtberk, Kasım Küfrevi, Ş. Kamil Mengü, Ekrem Alican, İbrahim Öktem, Muhlis Bayramoğlu ve Mustafa Ekinci’idi.³⁵⁷

Tarihe “ispatçılar” olarak geçen bu kişilerin basında yeni parti kuracaklarına yönelik haberlerin çıkması üzerine Adnan Menderes, 10 Mayıs 1955’te toplanan DP Meclis Grubunda konuyu gündeme getirdi. Gazetelerde DP içinde hizipleşme olduğuna yönelik yazıların çıktığını, muhalefet edenlerin başını Fethi Çelikbaş’ın

³⁵³ Alpay Kabacalı, **Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1990, s.241.

³⁵⁴ Tunçkanat, **a.g.e.**, s.87.; **Demokrat İzmir**, 22 Şubat 1955.

³⁵⁵ **Akis**, S.52, 7 Mayıs 1955.

³⁵⁶ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok...**, s.135; **TBMM Tutanak**, Dönem: 10, C. 7, Birleşim:70, (2 Mayıs 1955),s.4.

³⁵⁷ Albayrak, **a.g.e.**,s.278.; **Akis**, S.52, 7 Mayıs 1955.

çektğini ve bunların Sosyal Demokrat Parti'yi kuracaklarına yönelik söylentilerin olduğunu ancak kendisinin böyle bir durumla karşılaşmadığını belirtiyordu.³⁵⁸

Türkiye'nin siyasi gündeminde Kıbrıs sorununun ciddiyet arz ettiği ve 6-7 Eylül Olaylarının yaşandığı günlerde İstanbul, Ankara ve İzmir şehirlerinde sıkıyönetim ilan edildi. Sıkıyönetim komutanlığı tarafından yine basına bir takım yayın yasakları getirilmişti. Demokrat Parti içindeki hizipleşmenin iyice alevlendiği bu süreçte iki önemli isim daha ispat hakkı önergesine imza koymak istemişti. *Demokrat İzmir* gazetesinin “*Basına İspat Hakkı İsteyenler Arttı*” başlıklı haberinde; Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ve Ekrem Hayri Üstündağ'ın da ispat hakkı önergesine imza koymak için Meclis Başkanlığına dilekçe verdikleri bildiriliyordu.³⁵⁹ Böylece teklife imza koyan milletvekili sayısı 13'e ulaşmış oldu.

8 Ekim 1955'te toplanan DP Genel İdare Kurulu toplantısında; Karaosmanoğlu ve Çelikbaş'tan, teklifin parti içinde ikilik yaratacağı, bu nedenle de imzalarını geri çekmeleri istenmişti. Ancak Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ispat hakkının ikilik yaratmak için yapılmadığını bu nedenle de imzasını geri çekmeyeceğini söylemişti.³⁶⁰ Demokrat Parti Genel İdare Kurulu toplantısından birkaç gün sonra *Demokrat İzmir* gazetesi “*Karaosmanoğlu ve Çelikbaş DP Genel İdare Kurulu'ndan iskat edildiler*” manşeti altında bu iki genel kurul üyesi ile ispat hakkına imza koyan milletvekillerinin Demokrat Parti 4. Büyük Kongresi'ne katılmayacaklarını duyuruyordu.³⁶¹ Genel İdare Kurulunun Tebliği; “*İspat hakkı mevzuunu vesile ittihaz ederek parti içinde tesanütü bozan hizipleşmeyi körükleyen mahdud bir zümrenin Büyük Kongre arifesinde teşebbüs ve faaliyete geçmelerinin görülmesi üzerine, Parti Genel İdare Heyetince kendileri Haysiyet Divanı'na verilmiş ve delegeliklerden iskat edilmişlerdir.*”³⁶²

Büyük Kongrenin yaklaştığı günlerde 6 milletvekili daha ispat hakkı önergesine imza koymuştu. Böylece ispat hakkı isteyenlerin sayısı 19'a çıktı ve bu kişiler 19'lar olarak tarihe geçti. *Demokrat İzmir* gazetesi bu haberi “*Basına İspat*

³⁵⁸*Demokrat İzmir*, 11 Mayıs 1955.

³⁵⁹*Demokrat İzmir*, 15 Eylül 1955.

³⁶⁰Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok...*, s.141; *Demokrat İzmir*, 9 Ekim 1955.

³⁶¹*Demokrat İzmir*, 11 Ekim 1955.; *Akis*, C.5, S.75. 15 Ekim 1955, s.6.

³⁶²Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok...*, s.142.; *Demokrat İzmir*, 13 Ekim 1955.

Hakkı İsteyen Teklife 6 Mebus Daha İmza Koydu” manşeti ile sunmakta ve bu kişilerin Haysiyet Divanına sevk edildiğini bildirmekteydi.³⁶³ İspat hakkı isteyenlerle alakalı gazetemizde çıkan bir diğer haber ise; Ankara’da ispatçıların 31’e yükseldiğine yönelik söylentilerin olması idi. Gazete, bu söylentilerin kesin olmadığını belirtmekle birlikte bazı milletvekillerinin 4. Büyük Kongre’de bulunabilmek için sessiz kalmayı tercih ettiklerini ancak kongre sonrası sayının artacağı yorumuna yer vermişti.³⁶⁴

Akis, sayfasından ispat hakkı teklifinin doğrudan doğruya DP içinden gelen bir teklif olduğunu belirterek; DP’nin böyle demokratik bir kanunu kendisine mal etmek yerine muhalefete bıraktığını ifade ediyordu. Böylesi bir kanunun kabul edilmiyor olmasına da “*güneş balçıkla sıvanmaz*” atasözüne yer vererek er ya da geç kanunun çıkacağını ortaya koymaktaydı.³⁶⁵

Demokrat Parti’nin ispatçıları Haysiyet Divanına sevk eden tebliğini yayınlamasının ardından basın toplantısı düzenleyen Ekrem Hayri Üstündağ, muhalefet yıllarında demokratik düzen için verdiği mücadeleden uzaklaşan DP’de antidemokratik bir kanunun kaldırılması için konan imzanın suç sayıldığını ifade etmişti.³⁶⁶

15 Ekim’de toplanacak olan Demokrat Parti 4. Büyük Kongresi’nin başlamasına birkaç saat kala ispat hakkı önergesine imza koyan 9 milletvekili partiden ihraç edildi. *Demokrat İzmir* gazetesi “*DP Müşterek Haysiyet Divanının Sabaha Karşı Aldığı Karar*” manşetini kullanarak bu haberi duyurmuştu. Demokrat Parti’den ihraç edilen milletvekilleri şunlardır: Ekrem Hayri Üstündağ, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Behçet Kayaalp, Sabahattin Karanakçı, İ. Hakkı Akyüz, Muzaffer Timuroğlu, Ragıp Karaosmanoğlu, Ziya Ebuzziya ve Salahattin Çiracıoğlu³⁶⁷ İspat hakkı önergesine imza atan diğer milletvekilleri ile ilgili bir karar verilmediyse de bu

³⁶³ *Demokrat İzmir*, 13 Ekim 1955.

³⁶⁴ *Demokrat İzmir*, 14 Ekim 1955.

³⁶⁵ *Akis*, C.5, S.75. 15 Ekim 1955, s.6.

³⁶⁶ *Demokrat İzmir*, 14 Ekim 1955.

³⁶⁷ *Demokrat İzmir*, 15 Ekim 1955.

10 milletvekili kongrenin ikinci günü partiden istifa etmişti.³⁶⁸ İstifa eden 10 milletvekillerinin isimleri şöyleydi; Fethi Çelikbaş, Enver Güreli, İbrahim Öktem, Raif Aybar, Ş. Kamil Mengü, Muhlif Bayramoğlu, Ekrem Alican, Turan Güneş, Mustafa Ekinci, Kasım Küfrevi.³⁶⁹ Adnan Menderes, daha sonraları 19'ların hala DP'de yer almalarının mümkün olduğuna yönelik açıklamada bulunsa da Fethi Lütfi Karaosmanoğlu “DP'ye artık çok uzak olduklarını” söylemişti.³⁷⁰ Demokrat Parti'den ayrılan bu milletvekilleri ilerleyen günlerde Hürriyet Partisi'ni kuracaktı.

Tüm bu süreçler devam ederken, *Demokrat İzmir* gazetesi basına verilmesi istenen ispat hakkı meselesi ile ilgili herhangi bir köşe yazısına sayfalarında olumlu ya da olumsuz yer vermeyerek, iktidara yönelik tavrını net olarak ortaya koymaktan kaçınmıştı. Sadece günün siyasi olaylarını yansıtmış, gelişmelerden okuyucusunu haberdar etmişti. Fakat gidilen süreç gazetenin karşı tavır almasına neden olacak gelişmeleri beraberinde getirecekti.

6.3. Demokrat Parti'nin Dördüncü Büyük Kongresi

Demokrat Parti 4. Büyük Kongresine hazırlandığı günlerde ülke birçok bakımdan buhran geçiriyordu. 6-7 Eylül olaylarının kötü etkisi hala devam etmekte, ekonomik alanda da oldukça sıkıntılı günler yaşanmaktaydı. Ayrıca kongrenin önemli gündem konusu olacak “ispat hakkı” tartışması da gündemde yoğun olarak tartışılmaktaydı. Bu şekilde karışık bir ortamda Demokrat Parti'nin 4. Büyük Kongresi 15 Ekim 1955 tarihinde Ankara Büyük Sinema salonunda 1300 delegenin katılımıyla başladı.³⁷¹

Tevfik İleri kongre başkanlığına seçildikten sonra Adnan Menderes açılış konuşması yapmak için kürsüye geldi. Menderes, konuşmasının bir kısmında muhalefetin yıkıcı girişimlerde bulunduğundan bahsetmiş ve “*Bizi sahip olduğumuz hürriyet nimetinden mahrum etmek isteyenlere fırsat verilmeyecek*” diyerek

³⁶⁸ Tunçkanat, **a.g.e.**,s.87.; Karpat, **a.g.e.**, s.501.; Eroğul, **a.g.e.**, ss.180-181; Teziç, **a.g.e.**, s.267; Karakuş,**a.g.e.**, s.289.

³⁶⁹ Burçak, **On Yılın...**,s.337.

³⁷⁰ **Demokrat İzmir**, 19 Ekim 1955.

³⁷¹ Kabasakal,**a.g.e.**,s.187.; Karpat, **a.g.e.**, s.502; Eroğul,**a.g.e.**, ss.128-129.

muhalefete gönderme yapmıştı.³⁷² Başbakanın muhalefet ile ilgili eleştirilerine *Demokrat İzmir* gazetesi “Başvekil muhalefeti ihaneti vataniyenin tam ortasında bulunmakla itham etti” yorumunu getirmişti.³⁷³

Demokrat Parti Genel Başkanı Adnan Menderes, açılış konuşmasının geri kalanında ispatçılar ile ilgili konuşmuş ve şunları söylemişti: “...siyasi vasat ve zemin üzerinde bütün vatan sathında ayaklanan büyük bir hareketin telaş ve isticali içinde aramıza katılıp da ihtiraslarının kurbanı olarak hem prensiplerimiz, hem mevcudiyetimiz aleyhine çalışan unsurların vaktinde ve tereddütsüz olarak tasfiye edilmiş olmasının ne derece haklı ve hayırlı olduğunu bugünkü hadiseler apaçık meydana çıkarmıştır.”³⁷⁴

Adnan Menderes 18 Ekim 1955 günü kongrede bu defa ispatçılar için “İspatçı 19’ların kendisine gelip, partiden ayrılmak yolunda bir niyetleri olmadığını açıklamaları halinde, hiçbir mesele kalmayacağını ve olayı unutacaklarını..” söylüyordu.³⁷⁵

Kongrenin son günü ispat hakkı önergesi nedeniyle Demokrat Parti’den çıkarılmış ve istifa etmiş kişilerin milletvekilliklerinin kaldırılmasını öngören teklifin meclise sunulması kabul edildi. Demokrat Parti Dördüncü Büyük Kongresinde alınan bu kararı *Demokrat İzmir* gazetesi; üç gün sakın ve samimi devam eden toplantının ardından dördüncü gün kopan fırtınanın hiçbir gazete tarafınca tasvip edilmediği şeklinde yorumlamıştı.³⁷⁶ *Vatan* gazetesi de “Yanlı bir yol” diyerek tepkisini ifade edebildi.³⁷⁷ Teklif hem anayasa ve demokrasiye aykırı olması hem de halk tarafından tepki ile karşılanması nedeniyle Meclis’e sunulmasından vazgeçilmişti.³⁷⁸ Olaylı başlayıp olaylı devam eden Demokrat Parti kongresi için *Akis* dergisi; “Büyük Kongre bugünkü ellerde Demokrat Parti’nin çatırdamakta olduğunu açık surette

³⁷² *Demokrat İzmir*, 16 Ekim 1955.

³⁷³ *Demokrat İzmir*, 17 Ekim 1955.

³⁷⁴ *Ayin Tarihi*, S.263, Ekim 1955, ss.50-51.

³⁷⁵ *Ayin Tarihi*, S.263, Ekim 1955, ss.98-99.

³⁷⁶ *Demokrat İzmir*, 20 Ekim 1955.

³⁷⁷ *Vatan*, 20 Ekim 1955.

³⁷⁸ *Karpat*, a.g.e., s.502.

ispat etmiştir” diyerek tutulan yolun terk edilmemesi durumunda çöküşün çok hızlı geleceğini ortaya koymaktaydı.³⁷⁹

Bu süreçte *Demokrat İzmir* gazetesi hala tarafını net olarak belli etmese de iktidarın yanında durmadığı aşikârdır. Ancak basına uygulanan cezai yaptırımların varlığından olacak ki iktidara karşı sessizliğini korumaktadır.

6.4. Yerel Seçimler: Muhtar ve 1955 Yılı Belediye Seçimleri

1954 genel seçimlerinin ardından aynı yılın Kasım ayında muhtar seçimlerinin yapılması kararlaştırıldı. 3. Menderes hükümetinin kurulmasının hemen ardından alınan demokratik olmayan kanunlara tepki niteliğinde CMP ve Köylü Partisi seçimlere katılmama kararı aldı.³⁸⁰ Cumhuriyet Halk Partisi ise seçimlere girip girmeme konusunda kararsızdı. Partinin 1954 yılı Temmuz ayında yapılan 10. Kurultayında bu mesele gündem konusu haline gelmiş ve Davalar Komisyonu seçimlere girilmeme kararını almıştı.³⁸¹ Ancak İsmet İnönü; “*Biz CHP olarak vazifeye devam edeceğiz. Siyasi parti olarak vazifeye devam mücadele ile olur. Seçime girmek, TBMM’de salahiyyetli kürsüden memleket davalarını duyurmaktır. Mücadele etmezsen, seçmen nazarında her şeyini kaybedersin*” diyerek CHP’nin seçimlere katılması gerektiğini açıklamıştı.³⁸²

Demokrat İzmir gazetesi 7 Kasım 1954 günü muhtar ve ihtiyar heyeti seçimlerinin yapılacağını bildirmekte ve seçimlerin serbest bir şekilde yapılabilmesi için Adliye Vekilince illere gerekli emirlerin verildiğini duyurmaktaydı.³⁸³ 7 Kasım 1954 günü yapılan muhtar seçimlerine 5.221.278 kişi katılmış ve katılım oranı da % 67,5 olarak gerçekleşmişti. Seçim sonuçlarına göre; 34,211 köyden partilerin dağılımı ise DP; 26,191, CHP; 5.943, CMP; 135, KP; 42, Bağımsızlar; 1.900 olmuştur. Oylar ise DP % 76.56, CHP % 17,37, CMP % 0.40, KP % 00,2, Bağımsızlar % 5.55³⁸⁴ Muhtar seçimlerinde partiler İzmir’de 98 muhtarlığın 76’sını

³⁷⁹“Demokrat Parti İdare Kurulu”, *Akis*, C.5,S.76, 22 Ekim 1955, s.10.

³⁸⁰*Cumhuriyet*, 17 Ağustos 1954.

³⁸¹Turan, *a.g.e.*,s.94.

³⁸²*Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1954.

³⁸³*Demokrat İzmir*, 7 Kasım 1954

³⁸⁴*Aydın Tarihi*, S.252,Kasım 1954,ss.2-4.

DP, 12'sini CHP elde etmişti.³⁸⁵ Gazete 8 Kasım 1954 günü “*Demokrat Parti Muhtar seçimlerini büyük bir ekseriyetle kazandı*” manşetini yer vererek İzmir’de seçimlerin geçtiğini ufak tefek olayların dışında sakinlik içinde gerçekleştiğini belirtiyor ve katılım oranının düşük olmasının nedenini ise havanın yağışlı olması olarak bildiriyordu.³⁸⁶

1954 seçimlerinden güçlü bir şekilde çıkan Demokrat Parti, yeni dönemde basın, bürokrasi ve muhalefet partilerinin karşısına sert bir politika ile çıktı. 1955 yılında ekonomik problemlerin belirgin bir şekilde yaşanması, ispat hakkı tartışmalarının gerek parti içinde gerek basında gerekse muhalefetle olan huzursuzluk ortamının varlığına 6-7 Eylül olaylarının dış politikadaki olumsuz etkisi de dâhil olmuştu.³⁸⁷

1954 genel seçimlerinin ardından CHP, 26 Haziran 1954’te yaptığı kurultay da, yerel seçimlere katılıp katılmamayı tartışmış ve seçimlere katılmama kararı almıştı. Bu karara rağmen bazı CHP’li milletvekilleri bağımsız olarak seçimlerde yer almıştır. Muhalefet Partilerinden CHP³⁸⁸ ve CMP’nin³⁸⁹ iktidara tepki nedeniyle girmedikleri yerel seçimlere sadece iktidar partisi ve Türkiye Köylü Partisi katıldı.³⁹⁰

Demokrat İzmir gazetesi “*Belediye Seçimleri Bugün Bütün Yurtta Yapılıyor*” manşeti ile seçim gününe eşlik etmekteydi.³⁹¹ Gazete, 14 Kasım 1955 tarihli nüshasında “*Köylü Partisi’nin ve müstakillerin seçime katılmadıkları yerlerde iştirak nispeti çok düşük oldu*” diyerek oranın düşük olmasını halkın iktidara tepkisi olarak yorumlamaktaydı.³⁹² *Demokrat İzmir*’in seçim sonuçları ile ilgili attığı “*Seçimin Sürprizli Neticeleri: Geniş Akisler Uyandırdı. Belediye Seçimleri neticesi, Demokrat*

³⁸⁵ *Demokrat İzmir*, 8 Kasım 1954.

³⁸⁶ *Demokrat İzmir*, 8 Kasım 1954.

³⁸⁷ Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde CHP’nin Mevkii I*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965, s.318.

³⁸⁸ “Cumhuriyet Halk Partisi 13 Kasım 1955 seçimlerine katılmayacağını belirten beyannameyi 5 Ağustos 1955 tarihinde yayımladı.”, *Demokrat İzmir*, 6 Ağustos 1955.

³⁸⁹ “CMP 13 Kasım 1955 seçimlerine katılmayacağını belirten bildiri yayımladı.”, *Ulus*, 4 Ağustos 1955.

³⁹⁰ Turan, a.g.e., s.95.

³⁹¹ *Demokrat İzmir*, 13 Kasım 1955.

³⁹² *Demokrat İzmir*, 14 Kasım 1955.

Parti'yi ikaz edici mahiyette görünüyor” manşeti gazetenin iktidar partisinden artık uzaklaşmakta olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır.³⁹³

3. 873.987 seçmenden 1.461.219 kişinin katıldığı 13 Kasım 1955 tarihinde yapılan Belediye seçimleri ülke genelinde saat 8.00 – 17.00 saat aralığında yapıldı. Belediye seçimlerinin önemi ise 1946 yılından beri en düşük katılım oranı olan seçim olmasıdır. Sıkıyönetim altında yapılan seçime katılım oranı %37.72’dir.³⁹⁴ Belediye seçim sonuçlarına göre Demokrat Parti 599, Bağımsızlar 211, Türkiye Köylü Partisi 15 bölgede seçimleri kazandı.³⁹⁵

³⁹³ **Demokrat İzmir**, 15 Kasım 1955.

³⁹⁴ **BCA**, Fon Kodu 030.01 Yer No.51.309.08.10.

³⁹⁵ **Demokrat İzmir**, 16 Kasım 1955.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT İZMİR GAZETESİ’NİN DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINA YÖNELİK MUHALİF TAVRI

I- İKTİDAR MUHALEFET İLİŞKİLERİ VE DEMOKRAT İZMİR GAZETESİ

1.1. Demokrat İzmir Gazetesi’nin Muhalefete Geçiş

12 Nisan 1946 yılında kurulan *İzmir* gazetesi kuruluşundan itibaren Demokrat Parti’nin sesi olarak yayın hayatına katıldı. Dönemin iktidar partisi CHP’ye muhalif olarak ortaya çıkan gazetenin başlıca amacı; Milli Şef ve Tek parti rejiminden kurtulmak, çok partili hayatın getirdiği demokrasi rejiminin sağlanmasıydı. Bu yüzden kendi savunduğu ilkeleri ilk kez Demokrat Parti de bulan gazete bu dönemden itibaren Demokrat Parti’yi destekleyen bir yayın organı haline geldi. Kuruluşundan sonra ilk olarak 21 Temmuz 1946 seçimlerinde DP’ye karşı yapılan yolsuzluklara yoğun bir eleştiri getiren ve seçim sonuçlarını ağır bir dil kullanarak “*Nesebi sahîh olmayan çocuk*” adlı fıkayı yayınlamış olan gazete, bu haber sonrasında iktidar tarafından 20 gün süre ile kapatılma kararı verilmiştir. *İzmir* gazetesi ise; iktidarın bu kararına karşı 25 Aralık 1946 tarihinde bir isim değişikliğine gitmiş ve “*Demokrat İzmir*” adını almıştır. 1940’lı yıllarda Ege bölgesinde yeni ve daha güçlü bir ses olarak ortaya çıkan gazete, bu tarihlerden sonra yerel basının gücünü göstermek açısından, Türk basın tarihi içinde önemli bir yere sahip olmuştur. DP’nin kuruluşundan sonra bir yandan iktidara karşı Demokrat Parti’nin savunuculuğunu yapan gazete, diğer taraftan da Demokrat Parti yöneticilerinden başta Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Şevket İnce gibi birçok isim olmak üzere DP’nin önde gelen yöneticilerinin yazdıkları yazıları halka duyurmuş ve onlara büyük destek vermiştir. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde yeni bir iktidar ve yeni bir dönemin kapılarını aralayan Demokrat Parti’nin bu seçimleri kazanmasında gazetenin büyük desteği olmuştur. Ancak 1950 yılı Belediye seçimlerinde Rauf Onursal’ın belediye başkanı olması gazete ve Demokrat Parti arasındaki ayrılığı doğuracak etkenlerden biri olarak ortaya çıkmıştır.

İzmir Belediye Başkanı olan Rauf Onursal'ın görevini kötüye kullanması *Demokrat İzmir* gazetesi sahibi Adnan Düvenci'yi rahatsız eden bir sorun olagelmıştır. 1952 yılına gelindiğinde DP il teşkilatı üyelerinden Mustafa Haydar Nazlı'nın izin kullanması Belediye Meclisi üyeleri tarafından sorun edilmiş ve Nazlı'nın ihraç edilmesi söz konusu olmuştur. Bu dönemde Demokrat Parti Belediye Meclisi üyesi ve aynı zamanda da *Demokrat İzmir* gazetesinin sahibi olan Adnan Düvenci bu karara karşı çıkmıştır.¹ Bununla birlikte Rauf Onursal'ın belediye başkanlığı makamına yaraşır biri olmadığı düşüncesinde olan Adnan Düvenci, *Demokrat İzmir* gazetesinde Onursal'ın yolsuzluklarına yer vererek iddiasını doğrulamak istemişti. *Demokrat İzmir* gazetesi ilerleyen günlerde bazı nüshalarında belediye başkanı Rauf Onursal ile ilgili; İzmir'de kurulacak Kışla binası hakkında yolsuzluk yaptığı, Şehir Oteli'nin satışı, Rauf Onursal'ın kayın pederinin Çiğli halkından bazılarının topraklarını işlediği yönünde iddialarına yer vermiştir.²

Neticede yerel yönetimle Adnan Düvenci arasındaki bu problem gittikçe büyümüş ve bu olay sonrasında DP İzmir teşkilatından 98 kişi; Adnan Düvenci, Hürrem Kubat³, Şeref Balkanlı, Mustafa Haydar Nazlı'nın partiden atılması için Adnan Menderes'e bir mazbata vermiştir.⁴ Adnan Düvenci'nin sahibi olduğu *Demokrat İzmir* gazetesi, Rauf Onursal ile bir derdi olmadığını ifade ederek kendisinin yanlış uygulamaları olduğunu ve bu yoldan dönmesi için çabaladıklarını belirterek “Artık Açıkıyoruz” adlı bir köşe yazısında şunları ifade etmiştir: “*Demokrat Parti'nin itibarından eksilecek her kıymet zerresi bize, kendi itibarımızdan kopmuş bir parça gibi görünüyor.*”⁵ Ayrıca Şeref Bakşık anılarında gazetenin muhalefete geçişini şu sözleri ile açıklıyordu. “*Gazetenin Sahibi Adnan Düvenci, DP'nin İzmir Belediye Başkanı Rauf Onursal 'la uyuşmazlığı düşmesinde partinin Onursal'ı tutması, onu DP'den kopmaya sürükledi.*”⁶

¹ *Demokrat İzmir*, 28 Şubat 1952.

² *Demokrat İzmir*, 3-16-29 Mart – 3 Nisan -26 Temmuz 1952.

³ “Hürrem Kubat, Adnan Düvenci'nin Demokrat İzmir gazetesi sahipliğini yaptığı dönemde gazetenin başköşe yazarıdır.”

⁴ *Demokrat İzmir*, 5 Nisan 1952.

⁵ *Demokrat İzmir*, 1 Mart 1952.

⁶ Şeref Bakşık, *CHP ile Bir Ömür*, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, 2009, s.26.

Adnan Duvenci ile DP İzmir yerel teşkilatı arasında yaşanan bu kırılmadan sonra *Demokrat İzmir* gazetesi, 1954 yılına gelindiğinde iktidar partisine olan desteğini azaltmış ve ona verdiği destek ve güven biraz daha pasif hale gelmiştir. Bununla birlikte pasif bir politika yürütmesine rağmen, Demokrat Parti yönetimi ile ilgili olarak parti içinde bir takım parazitlerin olduğunu ve bir an önce bu sorunların halledilmesi gerektiğini ifade eden gazete; DP'den desteğini esirgememiştir.⁷ Ayrıca bu evrede iktidarın yanında yer alan gazete, desteğinin pasif olma sebebini yaşadığı mevcut iktisadi sıkıntılara bağlamış ve bu şekildeki sorunların halkın desteği ile daha kolay aşılabileceğini söylemiştir. 1950-54 yılları arasındaki dönemde *Demokrat İzmir* gazetesinin yayın politikasının Demokrat Parti'yi destekler nitelikte olmasının yanı sıra, parti içindeki yanlışları gördüğü ve yanlış yönlerini söylediği bir dönem olduğunu ifade etmek mümkündür.

1955 yılı *Demokrat İzmir* gazetesi için önemli dönemeçlerden biridir. Gazete ile DP arasında iktisadi ve sosyal alandaki düşünce farklılıkları 1955 yılından itibaren daha da belirginleşmeye başlamıştır. Gazete, DP iktidarının iktisadi ve sosyal alanlarda daha iyi bir politika izlemesini istemekteydi.⁸ Fakat iki Adnan (Adnan Menderes-Adnan Duvenci) arasındaki fikir çatışması ilerleyen süreçte DP-Demokrat İzmir arasında bir çatışmanın doğmasına sebep olacaktı.

1952 yılından itibaren Rauf Onursal ile *Demokrat İzmir* gazetesi arasındaki çekişme 1955 yılı içerisinde yeniden alevlendi. Bu yıl içerisinde DP İzmir Milletvekili Rauf Onursal, *Demokrat İzmir* gazetesinin 400 ton kâğıt ve 50 ton mürekkep sattığına yönelik soru tavrını Demokrat Parti Meclis Genel Kurulu'na sundu.⁹ Rauf Onursal'ın sunduğu tavrı 26 Nisan 1955 Demokrat Parti Meclis Grubunda görüşmeye açılmıştır. Onursal'ın *Demokrat İzmir* gazetesi hakkındaki yolsuzluk iddiaları parti içinde tartışmalara yol açtı. Dönemin İktisat ve Ticaret Vekili Sıtkı Yırcalı, DPMG'nda yaptığı açıklamada *Demokrat İzmir* gazetesini akladı. Ardından Sıtkı Yırcalı; tahsis edilen kâğıtların tamamının gazete tarafından kullanıldığını, gazetenin ithal ettiği 45 bin liralık birinci hamur kâğıdı aynı müessesenin kitap baskı

⁷ Hürrem Kubat, "İktidar Parazitleri", **Demokrat İzmir**, 7 Aralık 1954.

⁸ Hürrem Kubat, "Değişmesi Lazım, Fakat", **Demokrat İzmir**, 14 Ocak 1955.

⁹ **Demokrat İzmir**, 14 Şubat 1955.

makineleri döviz darlığı nedeniyle ithal edemediği için kanuni kar sınırları içinde piyasaya sattığını söyledi. Fakat aynı toplantıda yer alan İzmir milletvekillerinden Behzat Bilgin de *Demokrat İzmir* gazetesinin yolsuzluk yaptığı iddialarını sert bir şekilde eleştirerek gazete hakkında şunları ifade etmiştir:

“2-3 bin tirajı bulunan ve sözde Demokrat olan bu gazeteye 4 senelik kâğıt ve 15 senelik mürekkep ihtiyacı verilmiştir. Bu fazla tahsis yüzünden mallar karaborsaya intikal etmiş ve müesseseye 650 bin lira civarında bir kar kalmıştır.” Behzat Bilgin’in *Demokrat İzmir* gazetesi hakkındaki ağır eleştirisi, diğer milletvekilleri tarafından hoş karşılanmamıştır. Hatta Diyarbakır milletvekili Ragıp Karaosmanoğlu *“sözlerinizi tartarak söyleyin!.. O gazete sizden çok daha evvel Demokrattı Behzat Bey!..”* diyerek çıkmış ve gazeteyi savunmuştur.¹⁰ Bu açıdan bakıldığında *Demokrat İzmir* gazetesinin DP içinde fikir ayrılıklarını körüklediği söylenebilir. Bununla birlikte bu olayın Demokrat Parti Meclis Grubu’nda gazetenin bazı DP milletvekilleri tarafından halâ savunuluyor olması; iktidar ile gazete arasındaki ilişkilerin bu dönemde de sona ermediği, gazetenin partililerden destek aldığı ve ilişkilerin devam ettiğini görmek açısından önemlidir.

Demokrat İzmir gazetesi, *“Zaruri Bir İzah Daha”* adlı yazısında ithal kâğıt ve makine siparişi verdiklerini, kâğıtların geldiğini ancak makinelerin gelmemesinden doğan sıkıntıdan dolayı fazla olan kâğıtları kanun çerçevesinde sattıklarını belirterek şunları ifade etmiştir: *“Gümrük muafiyetli kâğıtlardan bir gram dahi satmadık. Normal tarifeyle imalat için celp ettiğimiz kâğıtları, zaruret muvacehesinde ve kar hadleri dâhilinde devrettik. Bir partide elli ton değil, dört senede ancak 3300 kilo mürekkep ithal ettik. Bu hususlar Meclis Grubunda bizzat Sayın Ticaret Vekili tarafından da teyid edildi.”* Ardından 27 Nisan 1955 tarihinde *“Zaruri Bir Cevap”* adlı yazı da *“50 ton mürekkep, ancak Onursal’ın iftiraları içi lazımdır”* ibaresi neticesinde Rauf Onursal’a hakaret edildiği gerekçesiyle İzmir Savcılığı tarafından gazeteye dava açıldı.¹¹

¹⁰*Demokrat İzmir*, 27 Nisan 1955.

¹¹*Demokrat İzmir*, 28 Ekim 1955.

1955 Nisan'ından Ekim'e kadar olan ilişkiler Demokrat Parti içinde gerginliklerin yoğunlaştığı bir dönemdir. Bu aydan itibaren basına ispat hakkı sağlayan önerge meselesinden çıkan parti içi çatışma, etkisini giderek arttırmış ve bu gergin hava Demokrat Parti 4. Büyük Kongresinde de kendisini hissettirmiştir. Gazete, bu evreden itibaren her ne kadar basına uygulanan ispat hakkı meselesinde ses çıkarmasa da, 1955 yılında yapılan Belediye seçimlerinde de bu kırılmanın geçmişte ispat hakkıyla yaşanan kırılganlığını hissettirmeye başlamıştır.

Demokrat İzmir gazetesi sahibi Adnan Düvenci, yakın arkadaşı Adnan Menderes'e Rauf Onursal'ın yandaş müteahhitlere anormal paralarla anormal ihaleler verdiğini belirtmiş ve İzmir'e böyle bir belediye başkanının yakışmadığını bu nedenle de makamından alınmasını istemiştir. Ancak Adnan Menderes, Düvenci'nin bu talebini yerine getirmemiştir. Bunun üzerine Adnan Düvenci; Demokrat Parti'yi yandaşlara çekilen peşkeşlerden ve kendini padişah gibi görenlerden dolayı kurduklarını belirterek, Demokrat Parti'nin de kuruluş amacından saptığını açıklamıştır. Nihayetinde kendisinin ve gazetesinin artık Demokrat Parti'nin karşısında olduğunu belirterek Demokrat Parti ile yollarını ayırmıştır.

Demokrat İzmir gazetesinin muhalefete geçişinde¹² sadece Rauf Onursal mesele olmamış aynı zamanda Demokrat Parti kurucularından olan Ekrem Hayri Üstündağ, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu gibi önemli kişilerin partiden ayrılışları da etkili olmuştur. Ege bölgesinin önemli şahsiyetlerinin ispat hakkı meselesi nedeniyle

¹² Dönemin gazetecileri ile yaptığımız röportajlarda Adnan Menderes'in Demokrat İzmir gazetesi sahibi Adnan Düvenci'ye 1950 Belediye seçimlerinde İzmir Belediye Başkanlığı sözü verdiği ancak Menderes'in bu sözünde durmayarak Rauf Onursal'ı belediye başkanı seçmesinden dolayı Demokrat İzmir gazetesinin 1950 belediye seçimlerinden sonra muhalefete geçtiği belirtilmektedir. Tayfur Göçmenoğlu ve Levent Bimen bu iddialarını kanıtlar şeklinde de Demokrat İzmir gazetesinin muhalefete geçişinden doğan boşluğu Yeni Asır gazetesinin doldurduğunu, ayrıca da Nihat Kürşat tarafından Ege Express gazetesi kurularak Demokrat Parti'nin hizmetini devam ettirmek istediğini belirtmektedir. **Tayfur Göçmenoğlu ile Yapılan Söyleşi**, (Söyleşi Tarihi: 27.12. 2016).; **Levent Bimen ile Yapılan Söyleşi**, (Söyleşi Tarihi: 27.12.2016); Ancak 1946-1961 yılları arasında ilişkin Demokrat İzmir gazetesinin kronolojik arşivinde ayrıntılı olarak yaptığımız inceleme de böyle bir iddiayı doğrulayacak kanıta ulaşamadık. Bunun yerine Demokrat İzmir gazetesi sahibi olan Adnan Düvenci'nin oğlu Yusuf Rıza Düvenci ile yaptığımız röportaj ise bizim çalışmalarımız ile doğru orantılıdır. Ayrıca gazeteci Kaya Çelikkanat Belediye seçimleri ile ilgili iddialar olduğunu belirtmekle birlikte Adnan Düvenci'nin bu iddiaları kabul etmediğini, aksine Demokrat Parti'ni yanlış politika izlemesi nedeni ile Demokrat İzmir'in muhalif bir yayın izlediği söylemlerini de yaptığımız röportaj sırasında bizimle paylaşmıştır. , **Kaya Çelikkanat ile Yapılan Söyleşi**, (Söyleşi Tarihi: 27.12. 2016.)

partiden ayrılışı ile birlikte Adnan Menderes'in Rauf Onursal'dan yana inisiyatif kullanmış olması *Demokrat İzmir* gazetesinin topyekûn muhalefete geçmesine neden olmuştur.¹³ Gazete, 1955 Kasım'ında gerçekleşen Belediye seçimlerinden sonra kurulan IV. Adnan Menderes hükümetinin yanında yer almamış ve yeni hükümeti açık bir şekilde eleştirmiştir. Bu da gazetenin artık muhalefete geçtiğinin açık bir göstergesidir. Bu tarihten itibaren gazete artık Demokrat Parti iktidarının siyasi inhisardan kurtulması gerektiği düşüncesindedir. 1955 yılı Aralık ayında izlediği politikayla iktidara karşı kesin olarak muhalif bir tavır sergileyen *Demokrat İzmir* gazetesi, 18 Aralık 1955 tarihli "*Bir daha açıklayalım*" adlı yazıda yeni yayın politikası hakkındaki çizgiyi şöyle ifade etmiştir:¹⁴

"Demokrat İzmir gazetesi ne Demokrat Parti'nin, ne Halk Partisi'nin ne de müstakbel Hürriyet Partisi'nin ne şunun ne bunun neşir organıdır. Dün böyleydik. Bugün de böyleyiz, yarın da böyle olacağız."

Yeni yayın politikasıyla artık tarafsız olduğunu iddia eden *Demokrat İzmir*, kuruluşunun onuncu yıl dönümü nedeniyle yayınladığı 26 Aralık 1955 tarihli yazıda muhalefete geçişi hakkında önemli saptamalarda bulundu. Gazete; 1946 yılında kurulduğunda İzmir dışında yedi sekiz ilde sıkıyönetim ilan edildiğini ve bu nedenle İzmir'in Türkiye'de konuşulan tek yer olduğunu, *İzmir* gazetesinin de konuşabilen tek gazete olduğunu vurgulamıştır. Ardından "*Muhalefet, sıklet merkezini İzmir'e nakletmiştir. Piran Apartmanı ve 1343 numaralı sokaktaki matbaamız, Demokrat Parti Mücadelesinin karargâhı haline gelmiştir*" diyerek gazetenin Demokrat Parti'yi desteklediğini açıklamıştır. Yazının devamında "*Demokrat Parti iktidara geldiği için birçok yeni dostlar, yeni taraftarlar, yeni organlar kazanmıştır. Bir mücadelenin kavgasını yapıp zaferini kazanan Demokrat İzmir gazetesine şimdi eski bir asker gözü nazariyle bakılmaktadır... Demokrat Parti iktidarının birinci devresi durmakla geçti. Bunu, demokrasi atılışının bir beklemesi halinde telakki ettik. İktidarın ikinci devresi ise bir dönüş halinde tecelli etti. Bu suretle on sene evvel bugün başladığımız yolculuğun hareket noktasına dönmüş bulunmaktayız. Yeni hizmet devremizin*

¹³Yusuf Rıza Düvenci ile Yapılan Söyleşi, (Söyleşi Tarihi:18.01. 2017).

¹⁴*Demokrat İzmir*, 18 Aralık 1955.

*başlangıç noktasında tek temennimiz ikinci on yıllık neşir hayatımızda, tekrar 945 yılının son aylarına dönmek arzusundan ibarettir” şeklinde yeni yayın politikasını ortaya koymuştur.*¹⁵

1.2. Demokrat İzmir Gazetesi Gözünden İktidarın Sıkıntıları

1.2.1. III. Menderes Hükümetinin İstifası ve IV. Menderes Hükümetinin Kurulması

1954 genel seçimlerinin ardından kurulan III. Menderes hükümeti kabinesi 1954-1955 yılları arasında iç ve dış politikada yaşanan sorunlar nedeniyle uzun ömürlü olamadı. 1954 seçimlerinden sonra büyük bir halk kitlesini arkasına alan Demokrat Parti, ikinci döneminde sert bir politika eğilimine yöneldi. Seçimlerde tercihini DP'den yana kullanmayan Kırşehir ili ilçe yapılmak suretiyle cezalandırılmıştı. Bu tavır DP için ilk değildi; daha önce CHP'yi destekleyen Malatya da ikiye bölünmüş ve Adıyaman ili kurulmuştu.¹⁶İktidarın muhalefeti yok saydığı bir dönemde basın ve basın kuruluşları da hükümetin sert politikasından nasibini alacağı çetin bir döneme giriyordu. 1954 yılı sonrasında ülke gündeminde önemli bir yere sahip olan ve basın konusunda alınan tavır neticesinde ispat hakkı meselesi ülke gündemine oturduğu gibi Demokrat Parti içinde de fikir ayrılıklarına neden oldu. Bu fikir ayrılığı, ilerleyen süreçlerde DP'ye karşı yeni bir muhalefet partisinin kurulmasına yol açacaktı. Buna ilaveten iktidar partisi, çıkardığı emeklilik yasasıyla üniversiteler ve yüksek yargı organları üzerinde de baskısını hissettirmeyi ihmal etmemişti.

İktidar-muhalefet ilişkilerinde görülen birçok aksaklık, sorun ve yanlışlar Türk siyasetini neredeyse ters düz etmeye başlamıştı. Örneğin 1954 yılı sonrası iktidar-muhalefet arasındaki bu ilişkileri Cem Eroğul; “*İktidar, muhalefetten gelen eleştirilerden çekinmiyor ve zaten bunları baskı yöntemleriyle karşılamaya alışmış*

¹⁵Demokrat İzmir, 26 Aralık 1955.

¹⁶TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, C.1, Birleşim: 15, (30 Haziran 1954), s.343.

bulunuyordu. Fazlalık olarak, elinde sıkıyönetim gibi bir silah vardı.” diyerek özetlemekteydi.¹⁷

III. Menderes hükümeti kabinesi, Kıbrıs meselesinin uluslararası boyut kazandığı bir dönemde kendini 6-7 Eylül olaylarının içinde buldu. Bu olaylar yalnız DP’nin değil ülkenin de son yıllarda yaşadığı en sıkıntılı günlerdi. Dış politikada Türkiye adına hoş karşılanmayacak gelişmelerin yaşanması ve Demokrat Parti içinde ispat hakkından doğan anlaşmazlığın Demokrat Parti’nin 4. Büyük Kongresine yansması, Demokrat Parti Meclis Grubu(DPMG) için bardağı taşıran son damla olmuştu. Çünkü artık DPMG bu dönemden itibaren kabineye olan güvensizliğini açıkça belli ediyordu. Bu durum 6-7 Eylül olaylarının sorumlusu olarak görülen İçişleri Bakanı Namık Gedik’in 10 Eylül 1955’te istifa etmesine kadar sürdü ve bu olaydan sonra güvensizlik resmen somutlaşmıştı.¹⁸

Demokrat Parti Meclis Genel Kurulu’nun kabineye olan güvensizliği bu olayla birlikte gün geçtikçe daha da artmış ve süreci izleyen 29 Kasım 1955 tarihli DPMG’nda yaşanan güvensizlik tartışmaları sonucunda Fuat Köprülü’nün istifa etmesi ile kabine de başlayan istifalar, sonrasında birbirini izledi. DP içindeki fırtına dur durak bilmiyordu ve hemen ardından Ticaret Bakanı Sıtkı Yırcalı ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan da istifa etti. İstifaların ardından Adnan Menderes de istifasını iletmek üzere Celal Bayar’ı aramak istedi. Tam bu sırada kabine içindeki krize yol açan soruna bir çözüm formülü ortaya atıldı. Mükerrer Sarol, Adnan Menderes’le ilgili grubun nabzını yokladıktan sonra tarihe "*Sarol Formülü*" olarak geçen teklifi Başbakanı sundu. Mükerrer Sarol, Adnan Menderes’e; "*Aşam nereye gidiyorsun! Sen alelade bir başbakan değilsin, alelade bir parti reisi de değilsin.. Bu memleketin kaderine el koymuş bir adamsın. Bu partinin başkanısin. Zaten Halk Partisi dışarda senin yuvarlanmanı, sana takılmış çelmelerin seni devirmesini bekliyor. Millet seni tedin eder. Millete karşı borcun var. Gidemezsin... İn, aşağıda şahsen itimat talep et*" sözlerinin ardından Adnan Menderes parti grubunda kendi

¹⁷ Cem Eroğul, **Demokrat Parti ve Tarihi İdeolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara,1990, s.111.

¹⁸ Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, Kadim Yayınları, Ankara, 2011, s.213.

adına güvenoyu istedi.¹⁹ Adnan Menderes, yaşanan gergin ortamın havası içerisinde gruba "Siz isterseniz saltanatı bile getirirsiniz" ifadelerinde bulunduktan sonra güvenoyu alabilmişti.²⁰ Neticede 29 Kasım 1955 tarihli DPMG'nda yaşanan güvensizlik hareketi III. Adnan Menderes hükümetinin sonu oldu.

Demokrat İzmir gazetesi 29 Kasım 1955 tarihli DP Meclis Grubu görüşmesini, "Hükümet Dün İstifa etti" manşetiyle duyuruyor ve ardından "Grubun tazyiki karşısında evvela vekiller, sonra da Menderes çekildi" diyerek grup arasındaki çekişmelerin nasıl son bulduğuna işaret ediyordu.²¹ Gazete, bir başka sayısında Osman Bölükbaşı'nın "Menderes'in iktidarda kalmasına muhalefet için ihtiyaç vardır. Vardır ama buna memleketin batması için istenmiyorsa sevinilemez"²² sözlerine yer vererek Menderes'e karşı tepkisini ortaya koymakla birlikte yeni hükümeti Adnan Menderes'in kurması taraftarı olmadığına açıkça dikkat çekmiştir. Bu olayla birlikte Demokrat Parti'ye muhalif olan gazete, hükümetin son bir buçuk ayda 1946-1950 yılları arasındaki güvenini kaybettiğini ortaya koymaktaydı.

Yeni hükümetin kuruluş aşamasında yaşanan sorunları günbegün aktaran *Demokrat İzmir*, kabinenin hala kurulamadığını belirten haberleri sütununa taşımakla birlikte hükümetin kurulamayışının onuncu gününde ele almış olduğu makale ile hükümetin istifa nedenlerini eleştirmektedir. Gazeteye göre hükümetin istifa nedenleri; eski kabineye güvensizlik, programsızlık ve en önemlisi de zihniyetti. Gazete, hükümetin programsızlığını 1945'ten beri verilen vaatlerin artık siyasi bir sakız olarak özünü kaybetmiş olması bakımından sürekli eleştirmektedir. Hatta hükümetin dağılmasının en önemli nedenin zihniyet meselesi olduğunu vurgulayarak bu meseleyi şöyle ifade etmekteydi:²³

¹⁹ **Demirkırat Belgeseli- Kriz**, Bölüm: 5, Mehmet Ali Birand, Can Dündar ve Bülent Çaplı, TRT Belgeseli

²⁰ Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2004, s.281.; Mehmet Kabasakal, **Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960**, Tekin Yayıncılık, İstanbul, 1991, s.187.; Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı 1899-1960**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s.235.; Erdoğan Teziç, **100 Soruda Siyasi Partiler, (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partililer)**, 1 Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976, s.269.

²¹ **Demokrat İzmir**, 30 Kasım 1955.

²² **Demokrat İzmir**, 2 Aralık 1955.

²³ "Bir şey değişmiyor", **Demokrat İzmir**, 8 Aralık 1955.

“...Parti dâhilindeki tenkit ve kontrol azminin uyanışını bir inkılap sayacak kadar kısa anlayışlı ve ‘istenilen murakabe başlamıştır, artık bölünmeye lüzum yoktur. Bu memlekette yeni bir partinin kurulması için hayati bir zaruret kalmamıştır’ müdafaasını bir senfoni haline getirerek, milleti konsere davet edecek kadar dar görüşlü bir idrak karşısında şu hükme varabiliriz ki bu son ihtimal ihtimallerin en zayıfıdır. Ve gök kubbenin altına henüz yeni bir fikir getirilmemiştir.”

Hükümet kurma çabaları on günlük bir bunalım sonunda ancak aşılabilmiş ve Adnan Menderes yaşanan çalkantı sonucunda yeni hükümet kurma sürecinde zorluklar yaşamıştır. Muhalefetin 9 Aralık 1955 tarihinde kamuoyuna açıklanan 4. Adnan Menderes hükümeti hakkındaki düşünceleri ise olumsuzdu. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek; yeni hükümetin eskisinden farklı olmadığı düşüncesini dile getirerek, programsızlığa çözüm getirilmesi gerektiğini ifade ederken; Osman Bölükbaşı da “Menderes ile demokrasi olmayacağını söylemiştim. Hükümetin tertip tarzı da endişeleri hafifletecek mahiyette değildir” diyerek hükümet hakkındaki olumsuz düşüncelerini ifade etmiştir. *Demokrat İzmir* gazetesi yeni hükümetin ilanını “Muhalefet 4. Adnan Menderes Kabinesini Beğenmiyor”²⁴ şeklinde ifade etmiş ve muhalefetin hükümet hakkındaki görüşlerine yer vererek DP’ye karşı muhalif tavrını

²⁴ *Demokrat İzmir* gazetesinin Demokrat Parti’ye karşı muhalefet olduğu dönemde demokrat bir düşünceye sahip olarak yayın akışını devam ettirdiği konusunda önem taşıyan bir köşe yazısı şu şekildeydi: “Tabiatın bütün feyz-ü bereketine rağmen, küçük bir saksı içinde gübreyle beslenen deve dikenlerine, her zaman her yerde rastlamak mümkündür. Ovalar, olgun buğday başaklarıyla dalga dalga dalgalanırken, saksının içindeki deve dikenini, hayatı ve tabiatı sadece dibine dökülen ibaret farz eder. Ve güneşin hayat verici keskin zıyasına karşı 40 mumluk elektrik ampulünün sarı soluk ışığı altında, bulunduğu salonun bir eşyası halinde kalmayı ganimet bilir. Rahattır çünkü... Muayyen zamanlarda gıdasını almakta ve meteorolojik tesirlerden masun kalmaktadır. Esefle kaydedelim ki, siyasi zorlamalar bazı gazeteleri sahradan almış ve sirke sokarak bir “cambaz arslan” haline getirmiştir. Bu teşbihimizle şu veya bu gazeteyi, şu veya bu partiyi itham etmiyoruz. Uzun ve sakim bir gelenekten bahsediyoruz. Bahşiş veren olmasaydı, bahşiş alan da olmazdı. Eğer ortada bir hakikatsizlik bir hamiyetsizlik mevcutsa nünün günahı hem verende, hem de alandadır. Esir pazarını sokaktan matbaaya getirene kadar, matbaada müşteri bekleyende mesuldür. Bizi gazete olarak, muhalif telakki edenler varmış. Bu telkinin nereden ve nasıl geldiğini pekâlâ biliyoruz. Bununla beraber onlara değil, fakat umumi efkâra hitap etmek istiyoruz. *Demokrat İzmir* gazetesi ne Demokrat Parti’nin, ne Halk Partisi’nin ne de müstakbel Hürriyet Partisinin ne şunun ne bunun neşir organıdır. Biz sadece hakkın ve hakikatin gazetesiyiz. Dün böyleydik bugün de böyleyiz, yarın da böyle olacağız. Utanmazlar yüzüstler hakkımızda nasıl düşünürlerse düşünsün, biz her sabah 15 kuruş vererek gazetemizi alan okuyucuya en doğru haberi vermek lüzumuna kaniyiz. Bu şunun bunun lehinde, bunun aleyhinde diye hakikatleri ulu orta tahrif edemeyiz. Namuskâr bir tarafsızlığın icabı budur. Tekrar edelim: biz, küçücük bir saksı içinde, gübreyle beslenen deve dikenini değiliz.”, **Demokrat İzmir**, 18 Aralık 1955.

açıkça sergilemiştir.²⁵ Ayrıca iktidarın demokratik bir seçim tasarısı vaadini gazetenin demokraside kaybedilen mesafenin kazanılması olarak yorumluyor olması da *Demokrat İzmir* gazetesinin DP'nin uygulamalarını beğenmediğinin bir göstergesidir.

Demokrat İzmir'in DP hükümetinin politikası hakkında eleştirdiği başkaca konularda vardı: Örneğin, “*Ankara ve İstanbul radyoları futbol ve güreş yarışlarını duyurmak için mi kurulmuştur?*” diyerek radyoların hükümetin elinde olmasından halkın şikâyetçi olduğunu, 4. Menderes hükümeti hakkında halkın muhalefet tarafından ne gibi eleştiriler yapıldığını öğrenmek istediğini vurgulamaktaydı.²⁶ Neticede hem DPMG içinde yaşanan tartışmalar hem de yeni hükümetin kuruluşunun ülke gündeminde yankı uyandırması sonunda Cumhurbaşkanı Celal Bayar, yeni hükümeti kurma görevini yeniden Adnan Menderes'e veriyordu. 14 Aralık 1955'ta Meclis'e sunulan hükümet programı 16 Aralık 1955 tarihinde de 57 ret 398 kabul oyu ile kabul edildi.²⁷

Hükümet programı; anayasanın tadili, seçim kanununda değişiklik, ispat hakkının sağlanması, uzun vadeli yatırımlara girilmesi gibi içeriklere sahipti ancak kimse bu maddelerin uygulanılacağına inanmamıştı. Çünkü DP, bu dönem öncesinde verdiği sözlerin hiçbirini yerine getirmemişti ve bir güvensizlik ortamı oluşturmuştu.²⁸ Eski kabineden benzer isimler olmakla birlikte 4. Adnan Menderes Hükümetin de 9 yeni isim yer almaktaydı.

²⁵ *Demokrat İzmir*, 10 Aralık 1955.

²⁶ “Dilsiz Radyo”, *Demokrat İzmir*, 17 Aralık 1955.

²⁷ **TBMM Tutanak**, Dönem: 10. C. 8, Birleşim: 15, (16 Aralık 1955), s.328.; Ali Gevgilili, **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987, s.103.

²⁸ *Demokrat İzmir*, 14 Aralık 1955; Hükümet Programı için ayrıntılı bkz. **TBMM Tutanak**, Dönem:10, C. 8, Birleşim:14, (14 Aralık 1955),ss.251-255.

4. Adnan Menderes Hükümeti Kabine Üyeleri şu şekildeydi:

Başbakan	Adnan Menderes
Devlet Bakanları	Fatin Rüştü Zorlu
	Emin Kalafat
	Celal Yardımcı
	Şem'i Ergin
	Fahrettin Ulaş
	Mehmet Cemil
Adalet Bakanı	Hüseyin Avni Göktürk
Milli Savunma Bakanı	(Vekaleten) Adnan Menderes
İçişleri Bakanı	Ethem Menderes
Dışişleri Bakanı	M. Fuat Köprülü
Maliye Bakanı	Nedim Ökmen
Milli Eğitim Bakanı	Ahmet Özel
Bayındırlık Bakanı	Muammer Çavuşoğlu
Ekonomi ve Ticaret Bakanı	Fahrettin Ulaş
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Nafiz Körez
Gümrük ve Tekel Bakanı	Hadi Hüsman
Tarım Bakanı	Esat Budakoğlu
Ulaştırma Bakanı	Arif Dermirer
Çalışma Bakanı	Mümtaz Tarhan
İşletmeler Bakanı	Samet Ağaoğlu
Kaynak: Mustafa Albayrak, age , s.283. Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, Türkiye’de Çok... , s.145.	

Tablo 26: Dördüncü Adnan Menderes Hükümet Kabine Üyeleri

Yeni kabinenin açıklanmasının ardından *Demokrat İzmir* gazetesi, 4. Adnan Menderes kabinesini eleştirerek şunları ifade etmiştir: “İyi niyet ve hizmet gayesiyle iş başına gelmiş olan bir partinin değişmeyen vazifesi insanlar tarafından bozguna sürüklendiğini görmek ne kadar hazin ve elimdir.”²⁹

1.3. Türk Siyasi Hayatında Yeni Bir Muhalefet Partisi: Hürriyet Partisi

1950 yılında basının büyük desteğini alarak iktidara gelen Demokrat Parti ilk yıllarında basın kanununda bir takım düzenlemeler yaparak basını memnun etmişti. Ancak basın ile iktidar partisi arasındaki bu bahar havası çok uzun sürmedi. Demokrat Parti, genel seçimlerine gitmeye hazırladığı 9 Mart 1954 tarihinde 6334 sayılı “yayın yolu ile veya radyo ile işlenecek bazı suçlar hakkındaki kanun” ile basının ispat hakkını elinden aldı.³⁰ 6334 sayılı kanunun çıkarılması sadece dönemin basın ve muhalefet partilerini değil aynı zamanda Demokrat Parti içindeki liberal bir grubu da rahatsız etmişti. Basın hürriyetine engel olan bu yasanın kaldırılması için Demokrat Parti milletvekillerinden Fethi Çelikbaş ve 10 arkadaşı 2 Mayıs 1955’te meclise bir önerge sundu. Demokrat Parti içerisinde ayrılığa neden olan bu önergeyi Adnan Menderes, arkadaşlarından geri çekmesini istemişse de tarihe ispatçılar olarak geçen bu kişiler Menderes’in isteğini kabul etmedi.

İspat hakkı tartışması ile ortaya çıkan parti içi muhalefet Demokrat Parti’nin 4. Büyük Kongresi’nde daha da belirginlik kazandı. Demokrat Parti kongreye gitmeden hemen önce parti içindeki muhalefeti kırmak için ispat hakkına imza koyan 9 milletvekilini partiden ihraç etti. Arkadaşlarının ihraç edilmesi üzerine ispat hakkı önergesine imza koyan diğer 10 milletvekili de DP’ye tepkisini belli etmek için kongrenin ikinci gününde partiden istifa etti.³¹ İspat hakkı önergesine imza koyan milletvekillerinin Demokrat Parti’den ayrılması basında büyük yankı uyandırdı ve birden değişen ülke gündeminde, ispatçıların yeni bir parti kuracaklarına yönelik haberlerin çıkacağı söylentileri yer almaya başladı.

²⁹ “DP’yi İtibardan Düşürenler”, *Demokrat İzmir*, 24 Ocak 1956.

³⁰ Albayrak, *a.g.e.*, s.277.; Alpay Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, 2.Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.237.

³¹ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s.501.

Demokrat İzmir gazetesi 19'lar olarak anılan bu kişilerin yeni bir parti kurmaları hususunda binlerce mektup ve telgraf aldıklarına yönelik haberlere yer veriyordu.³² İlk başlarda bir parti kurma niyetinde olmayan 19'lar siyasi hayatlarına bağımsız olarak devam etmek istemişlerse de Adnan Menderes'in 4 Kasım 1955 tarihli İzmir nutkunda, 19'ların yeniden Demokrat Parti'ye dönmelerinin mümkün olduğunu söylemişti.³³ Aksine bu söylem ispatçıları yeni bir parti kurmaya sevk etmiştir.³⁴ Nutuk sonrasında 19'lar, 6 Kasım 1955 tarihinde Adnan Menderes'in İzmir nutkuna karşılık olarak düzenledikleri basın toplantısında yeni bir parti kuracaklarının ilk işaretini verdiler.³⁵ Basın toplantısının ardından *Demokrat İzmir* gazetesi "*Yeni Siyasi Parti'nin Kurulması Katileşti*" manşeti ile 19'ların yeni bir parti kurma yoluna kesin olarak girdiklerini duyurmuştur.³⁶ İlerleyen günlerde partinin adını duyurmak için yapılan basın toplantısı da gazeteye "*Yeni Parti'ye Hürriyet adı verildi*" şeklinde yansımıştır. Aynı zamanda gazete, ispatçıların, "*Partimiz, idealistlerin şevkle vazife görebileceği bir fikir ocağı olacaktır*", "*Çetin ve şerefli bir yolculuğa çıkıyoruz*" sözlerine yer vermekteydi.³⁷

Hürriyet Partisi'nin kuruluşuna giden süreçte Cumhurbaşkanı Celal Bayar, İzmir Milletvekili Ekrem Hayri Üstündağ ile görüşme yaparak DP'ye geri dönmelerini istemişse de bu teklif reddedilmişti.³⁸ İlerleyen günlerde de Demokrat Parti'den ihraç edilen ve istifa eden milletvekilleri 20 Aralık 1955'te Hürriyet Partisi'ni kurdu.³⁹ Türkiye'de rejim buhranının varlığını ortaya koyarak kurulan Hürriyet Partisi kurucuları şu şekildeydi:⁴⁰

³² *Demokrat İzmir*, 27 Ekim 1955.

³³ *Demokrat İzmir*, 5 Kasım 1955.

³⁴ Diren Çakmak, "Türk Siyasal Yaşamında Bir Muhalefet Partisi Örneği: Hürriyet Partisi (1955-1958)", *Akademik Bakış Dergisi*, C.2, S.3, (Kış- 2008), s.154.

³⁵ "Basın Toplantısında konuşan Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu Menderes'in asıl fikrinin ne olduğunu bilmediklerini bir gün ispatçıları suçlu ilan ederken başka bir gün de DP'ye çağırılmalarını şüpheli bir hareket olarak değerlendirdi." *Cumhuriyet*, 7 Kasım 1955.

³⁶ *Demokrat İzmir*, 9 Kasım 1955.

³⁷ *Demokrat İzmir*, 20 Kasım 1955.

³⁸ *Demokrat İzmir*, 16 Aralık 1955; Konu ile ilgili ayrıntılı bkz. Cihad Baban, *Politika Galerisi Bir Devrin Hükümlerleri*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, ss.413-414.

³⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yayıncılık, Ankara, 2002, s.236; Feroz Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1954-1971*, 1. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s.154; Kabasakal, *a.g.e.*, s.189; Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s.257; Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde*

Hürriyet Partisi Genel Başkanı Fevzi Lutfi Karaosmanoğlu, İkinci Başkanlığa Enver Güreli, Genel Sekreter İbrahim Öktem, Genel İdare Kurulu Üyeleri; Ekrem Hayri Üstündağ, Turan Güneş, Safaeddin Karanakçı, İsmail Hakkı Akyüz, Şerif Kamil Mengü, Ekrem Alican, Zeyyad Ebüzziya, Feridun Ergin, Mustafa Ekici, Şekip İnal, Muhlif Ete, İhsan Hamit Tiğrel ve Raif Aybar.

Partinin tüzük ve programı kısaca; *“Partimiz bugünkü iktidarın sebep olduğu inkisarin elemiini duyan Türk milletinin aşkından doğmuştur. Hürriyet Partisi partizan zihniyetle, siyasi parti mensupluğunu ticari ortaklık sayan telakkiye düşmandır”* sözleri ile açıklanabilir.⁴¹

Hürriyet Partisi’nin biri Ekrem Hayri Üstündağ bir diğeri de Fevzi Lutfi Karaosmanoğlu olmak üzere iki tane genel başkan adayı vardı. Üstündağ, sağlık problemleri yaşadığı için bu makamı istemeyince Genel Başkanlık F. Lutfi Karaosmanoğlu’na kaldı.⁴²

Ana muhalefet partisi durumundaki CHP lideri İsmet İnönü ise yeni partinin güç koşullar içinde doğduğunu ifade ederek şu beyanatta bulundu:⁴³

“Hürriyet Partisi her kıymetli fikir gibi güç şartlar içinde doğdu. Hürriyet Partisi içinde bulunduğumuz rejim tekâmülü içinde başlı başına bir meşale gibi karşımıza çıkıyor. Şimdiden Meclisimizin sayılı değerlerini içinde toplamıştır. Partiler üstü olan hayati memleket meselelerinde kendileri ile muvazi yürümekten şevk alacağız”.

Hürriyet Partisi’nin kurulması kesinleştikten sonra *Demokrat İzmir* gazetesi kurulan yeni parti hakkındaki haberleri sürmanşet yaparak, partinin halka tanıtılmasında destekçi rol oynamıştır. Yeni muhalefet partisi kurulacağının basına

Türkiye, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006,s.149.; Mete Kaan Kaynar, **Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partiler**, Ankara, 2007, s.107.; Hüsrev Füzünan Tökin, **Türkiye’de Siyasal Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişimi 1893- 1965**, Ekin Basımevi, İstanbul, 1965, s.89.; Eric Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s.336.

⁴⁰ Sibel Demirci, “Hürriyet Partisi’nin Türk Siyasal Hayatındaki Yeri”, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilim Dalı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2002, s.35.

⁴¹ Hürriyet Partisi tüzük ve programı için ayrıntılı bkz.,**Hürriyet Partisi Ana Nizamnamesi ve Programı**,Örnek Matbaası, Ankara, 1955.

⁴² Ayrıntılı bkz. Baban,**Politika Galerisi...**,ss.414-415.; Teziç, **a.g.e.**, ,s.336.

⁴³**Demokrat İzmir**, 24 Aralık 1955.

duyurulmasının ardından gazete; “*Hürriyet Partisi’ni Ankara’daki ecnebler de sempati ile karşıladı*”, İsmet İnönü’nün “*Yeni partiye bütün samimiyetimle muvaffakiyetler temenni ediyorum*” ve Adnan Menderes’in “*Yeni bir parti kurmayı icap ettirecek bir vatan meselesi yoktur*” sözlerine de yer vererek, Hürriyet Partisi’nin halk tarafından nasıl karşılandığına yönelik izlenimleri paylaşmaktaydı.⁴⁴

Demokrat İzmir, Hürriyet Partisi’nin kuruluş sürecinde Manisa ve çevresinde partinin desteklendiğini ifade eden köşe yazılarına günlerce yer verdi. Bu yazılarda, gazetenin uzun süre Demokrat Parti’yi destekleyen tavrından sıyrılıp yeni kurulan Hürriyet Partisi’nin teşkilatlanmasında yapıcı bir politika izlemeye başladığının açık bir göstergesiydi. Örneğin *Demokrat İzmir*’in köşe yazarlarından Kadri Lafçioğlu gezi sırasında edindiği izlenimlerde; Soma, Kırkağaç, Demirci, Gördes, Salihli, Akhisar ilçelerinde teşkilatlanmak isteyen Hürriyet Partisi’nin halk tarafından büyük bir sempati ile karşılandığını, halkın “*şahsi ihtiraslardan uzak bulunan bir muhalefet partisinin hasretini çekmekte olduklarını ve böyle bir partinin ancak Hürriyet partisi olacağını*” söylediklerini aktarmaktaydı. Lafçioğlu, gezinin genel görüntüsünü ve Hürriyet Partisi’ne olan halkın desteğini şu sözlerle ifade etmekteydi: “*Geziden edinmiş olduğum malumatın özü şöyledir: her uğramış olduğum kazalarda vatandaşın reyi ile iş başına gelen kimselerin tepeden inme bir emirle alaşağı edilmesi demokrasinin tamamen aksinedir..Mademki demokraside vatandaş reyine hürmet başta gelmektedir. Neden edilmiyor? Bugün bir vatandaş cinayet işliyor da mahallinde tahkikat yapılıyor ve duruşmasında birçok şahit dinleniyor ve ondan sonra kesin hüküm veriliyor. Bugün otomatikman işten el çektirilen idare heyetlerinin suçu nedir ne biz ve ne de onlar biliyoruz. Artık böyle bir partinin saflarında bulunmak bizce doğru değildir. Birçok vatandaşlar da iktisadi durumun daima engine gittiğini hayat pahalılığının alıp yürüdüğünü, şehirlerde Belediye murakabesi olmadığını değerini kendisi takdir ettiğini, köylüler ise kazalar arası yollara kıymet verildiğini köy yollarına alaka olmadığını, mih bulunmadığını, şehirli ile köylünün tefrik edildiğini, çiftçiler ise traktörlerine yedek parça, lastik, en ufak bir vida dahi bulmakta güçlükle karşılaştığını bunu da ancak karaborsadan temin edebildiğini acı*

⁴⁴*Demokrat İzmir*, 21 Kasım 1955.

acı şikâyet etmektedir. Şoförler de aynı dertten mustarip olduklarını, demirci demir bulamadığını, kalaycı fahiş fiyatla ancak kalay temin edebildiğini iddia etmektedir. Kısacası her iş sahibinin kendine göre bir şikâyeti olduğundan bugünkü DP'ye artık güveni olmadığını ısrarla söylemektedir.”⁴⁵

Hürriyet Partisi'nin kuruluşundan sonra parti ile ilgili *Demokrat İzmir* gazetesinde çıkan ilk köşe yazısı şu şekildedir:⁴⁶

“Mıknatısla arza girmiş gemi pusulası gibi zaman ve mesafe unsuru bizde daima muhtelif istikametler göstermiştir. Demokrat Parti'ni bugün iktidara geldiği 1950 senesindeki kanun devrine avdet etmek kararını verdiği için alkışlanıyor. Bütün bu karışık hesaplar, melanj olmuş bir telefon şebekesine benzemekte ve siyasi hayatımız bir satranç tahtasında olduğu gibi ileri geri atmalara sahne olmaktadır. 1955 yılının son ayında 1945 yılının ilk aylarına dönüleceğini kim tahmin ederdi. Dün siyasi hayatımızda ileri doğru bir atılma daha kaydedilmiştir. Genç Hürriyet Partisi'nin Başkanlık seçiminde Dr. Üstündağ Parti Genel Başkanlığı teklifine karşı itiraz etmiştir... Kör olan gözler dahi, Dr. Üstündağ'ın bu asli feragati karşısında teslim eder ki, yeni siyasi hayatımızda mevki kapmak ve koltuğa yerleşmek diye bir düşünce yoktur.”

Demokrat Parti iktidarı yayın organı olan *Zafer* gazetesi ise Hürriyet Partisi'nin doğuşunu “*Hürriyet Partisi İnönü'nün kollarında dünyaya geldi*” şeklinde ifade ederek, Hükümet kanadından olan Samet Ağaoğlu da yeni kurulan parti için ağır eleştiri getirmiş ve Hürriyet Partisi'nin kuruluşunu “*manasız bir teşebbüs*” olarak yorumlamıştır. Ardından da “*memlekette sanki hürriyet yokmuş gibi içimizden ayrılanlar kurdukları partiye Hürriyet ismini vermişlerdir*” şeklinde sert bir şekilde partisine yöneltilen “*DP hürriyeti yok etti*” suçlamalarına cevap vermiştir.⁴⁷ Ağaoğlu'nun bu ifadelerine rağmen Demokrat Parti'den ayrılan entelektüel, aydın, demokratik düşünceye sahip milletvekilleri tarafından kurulan Hürriyet Partisi, iktidar muhalefet ilişkilerine yeni bir soluk getirmişti. Artık Demokrat Parti, bu dönemden itibaren kendi içinden kopan bir muhalif kanat

⁴⁵ Kadri Lafçioğlu, “Manisa Kazalarında Halk Partisi Taraftarları”, **Demokrat İzmir**, 11 Aralık 1955.

⁴⁶ “İlk Tezahürü”, **Demokrat İzmir**, 23 Aralık 1955.

⁴⁷ **Demokrat İzmir**, 24 Aralık 1955.

yaratarak, iktidar sürecinde daha güçlü bir muhalefet ile karşı karşıya kalacağı bir döneme girecekti.

Demokrat İzmir gazetesi ilerleyen günlerde, Hürriyet Partisi'nin Ege teşkilatlanmasında hızla ilerlediği, muhalif partilere mensupken ayrılan ve özellikle de bağımsız vatandaşların yeni kurulan partiye büyük ilgi gösterdiği yolunda haberler yaptı.⁴⁸ Özellikle Ekrem Hayri Üstündağ'ın, 15 Ocak 1956 tarihinde İzmir Kadife Kale'de yaptığı bir konuşmasında ki “*şahsi menfaatleri için partimize girmek isteyenlere kapılarımız kapalıdır*” ifadelerini öne çıkardır.⁴⁹ Bu ifadeyle Hürriyet Partisi kurucuları yeni kurdukları partiye kimin girebileceğini ve kişilerin seçiminde nelere dikkat edileceğini hissettirir gibiydiler. Onlar; en azından teşkilat üyelerinin özenle seçilmesi gerektiği düşüncesindeydiler. Ancak partiye üye konusunda nicelikten ziyade niteliğe önem verileceğinin ortaya konulması halk nezdinde beklenenin aksi bir durum yarattı ve Ege bölgesinde hızla başlayan teşkilatlanma süreci, zamanla yavaşladı. Örneğin Cihad Baban Hürriyet Partisi'nin bu yaklaşımı için şunları söylemekteydi: “*Hürriyet Partisi bir parti olmaktan ziyade, masa etrafında toplananların birbirleri ile fikir yarışmaları yaptıkları bir akademi manzarası gösteriyordu.*”⁵⁰ Hürriyet Partisi, bir parti olmaktan ziyade dönemin aydın kesiminin genel görünümünü çizen bir figür gibiydi ve yöneticiler, partiyi bir siyaset okulu olarak görmüş ve halkla aynı dili konuşmayı da başaramamışlardır.

Kuruluşundan itibaren Ege bölgesinde belirli bir kitleyi etrafında toparlayan ve 1957 genel seçimlerinde yeterli ölçüde ses getiremeyen Hürriyet Partisi, bu seçimlerde %3.85 oy oranı ile sadece Burdur'dan 4 milletvekili çıkardı. Türk siyasi hayatından toplamda 2 yıl 11 ay ve 5 gün devam eden parti 24 Kasım 1958'de yapılan Olağanüstü Kongre'de alınan karar ile CHP'ye katılarak, siyasi hayatını tamamladı.⁵¹

⁴⁸ *Demokrat İzmir*, 7 Ocak 1956.

⁴⁹ *Demokrat İzmir*, 16 Ocak 1956.

⁵⁰ Baban, *Politika Galerisi...*, ss.390- 414.

⁵¹ Diren Çakmak, *a.g.m.*, s.156.; Kabasakal, *a.g.e.*, s.189.

1.4. Demokrat Parti'nin Artan Baskısı ve Gelen Yasaklar

1.4.1. Basına Getirilen Yeni Kısıtlamalar Karşısında Demokrat İzmir Gazetesi

1956 yılı başlarına kadar Demokrat Parti iktidarı tarafından uygulanan iktisadî, sosyal, siyasal politika bu dönemden itibaren bir çıkmaz içine girmiş ve iç politikada huzursuzluk oluşmasına neden olmuştur. Bu dönemde özgürlükleri kısıtlayan anti-demokratik kanunların artması, ekonomik politikada yapılan sorun ve yanlışlar sonucunda ortaya çıkan sıkıntıların yıldırıcı bir şekilde kendini gösteriyor olması dönemin muhalefet partileri ve basını tarafından yoğun bir eleştiri odağı haline geldi. Bu olaylarla birlikte iktidar tarafından muhalefet partilerinin hareket alanları kısıtlanmış, basına birçok baskı dayatılmış ve bütün bunlarla birlikte sıkıyönetim uygulanmıştır. Bu uygulamalar ve muhalif kanadın iktidara olan eleştirel tavrı, 4. Adnan Menderes hükümetinin kurulmasından hemen sonra sert politika izleyeceğinin göstergesi olmuştur.

Demokrat Parti iktidarının kendisine muhalefet istemediği bu dönemde *Demokrat İzmir* gazetesi, iktidar karşısında güçlü bir muhalefetin olmasını demokratik rejimin olmazsa olmazı olarak görmekteydi. Ayrıca hükümet faaliyetlerini inceleyen üç müessesenin zaruriyetinden bahsetmekte ve bu üç ana unsuru; meclis, muhalefet ve basın olarak kaydetmekteydi.⁵² Gazetenin muhalefet anlayışında eşitlikçi, özgürlükçü ve devrimci hareketin ideolojik temellerinin belirlenmesinde basının yerini “*halkın ta kendisi*” almaktaydı ve basın bizzat halkın fikri hürriyetinin mihenk taşıydı. Ancak Demokrat Parti iktidara geldiğinde her ne kadar basına bir takım özgürlükler sunmuş olsa da resmi ilanları kendi elinde toplayarak basının hareketlerini her daim kontrol altında tutmak suretiyle güdümlü muhalefet yaratmak istemişti. Bu dönemden itibaren iktidar-muhalefet ilişkilerinde yaşanan sorun ve yanlışlar üzerine CHP de resmi ilanlar meselesini gündeme taşıdı. CHP Kars milletvekili Sırrı Atalay tarafından 16 Ocak 1956 tarihinde gündeme alınan önerge Meclis'te görüşülmeye başladı. Sırrı Atalay'ın, 2 Haziran 1954 yılından 12 Kasım 1955 tarihine kadar İstanbul, Ankara, İzmir matbuatına ne kadar

⁵² “Üç Müessese”, **Demokrat İzmir**, 14 Ocak 1956.

resmi ilan verildiğine yönelik sorusuna Devlet Bakanı Emin Kalafat yanıt verdi. Emin Kalafat'ın açıklamasına göre resmi ilanların bu üç şehirde dağılımı şu şekildeydi:

Ankara	2.419.331.73 lira
İstanbul	5.166.363.98 lira
İzmir	1.018.969.87 lira
Toplam	8.604.666.58 lira
Kaynak: TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:10, Cilt:9, Birleşim:24,16 Ocak 1956, s.118	

Tablo 27: 2 Haziran 1954-12 Kasım 1955 Tarihleri Arasında Ankara, İstanbul, İzmir Basınına Verilen Resmi İlan Miktarı.

2 Haziran 1954- 12 Kasım 1955 tarihleri arasında İzmir basınına verilen resmi ilanların gazetelere göre dağılımı şu şekildedir:

Gazete İsmi	Tutar (Lira)
Yeni Asır	346.557.21
Demokrat İzmir	229.384.15
Ege Express	210.776.10
Ticaret	90.438.36
Sabah Postası	62.901.95
Halkın Sesi	50.503.30
Gece Postası	21.298.50
Anadolu	4.392.40
Demokrat Ege	2.717.90
Toplam:	1.018.969.87
Kaynak: TBMM Tutanak, Dönem:10, Cilt:9, Birleşim:24, 16 Ocak 1956, s.119.	

Tablo 28: 2 Haziran 1954- 12 Kasım 1955 Tarihleri Arasında İzmir Basınına Verilen Resmi İlanların Gazetelere Göre Dağılımı

Gazetelerin tirajına göre resmi ilanların dağıtılıyor olmasına rağmen iktidar elinde bulundurduğu bu gücü daha çok dönemin basınını kontrol etmek için kullanmıştı. Ayrıca hükümet kendisine karşı yürütülen muhalif tavrı olan gazetelerin resmi ilanlarını kısıarak onlara maddi sıkıntılar yaratmaktaydı. İktidarı destekleyen yayın organlarına yönelik sağlanan resmi ilan gelirleri ile onlara rahatlık sağlanarak, “besleme gazetelerin” ekonomik sıkıntıları ortadan kaldırıldı.1955 yılının sonlarından itibaren hükümet kendisine muhalif olan gazetelerin resmi ilanlarını kısımıştır. Bu evrede özellikle *Demokrat İzmir* gazetesinin resmi ilanlarının da kısıldığı görülür. Çünkü gazete, çok yüksek olmasa da iyi bir tiraja sahipti ve döneminin geri iadesi en az olan gazetesiydi.⁵³ Ayrıca gazete ile hükümet arasında daha önceleri sıkı bir ilişki vardı ve bu ilişki artık muhalif hale dönüşmüştü. *Demokrat İzmir* gazetesi özellikle bu dönemden itibaren DP’ye karşı amansız bir muhalefet yapmıştı. Bu yüzden o dönemlerde çevre illerde en çok okunan ve destek bulan bir gazete olması sebebiyle DP’nin bu aşırı baskıcı tavrından o da nasibini almıştı.Örneğin o dönemde düz baskı ile çıktığı için zaman zaman yeterli sayıda basılamayan gazete, çevre illere gittiğinde yoğun ilgi nedeniyle karakollar vasıtasıyla halka ulaştırılıyordu.⁵⁴

Yusuf Rıza Düvenci, 1955 yılından itibaren gazetenin tirajı hakkında; Günümüzdeki Konak Doğum Hastanesi’nden *Demokrat İzmir* matbaasının bulunduğu yere (Opera Binasının yanı) kadar, İzmir halkının gazete kuyruğu oluşturduğunu ifade etmektedir. Çünkü o dönemde *Demokrat İzmir* gazetesi karaborsa olarak satılmaktadır. Normal fiyatı 15 kuruş olan gazete İzmir’de iki buçuk liraya, Ankara’da ise beş liraya satılırdı.⁵⁵

Meclis’te resmi ilanlar hakkında yapılan görüşmeleri *Demokrat İzmir* gazetesi “*Besleme Gazeteler Usulü Dün Mecliste Tenkit Edildi*” şeklinde sürmanşet yaparakduyurmuştur.Ardından “*Muvafık Basın*” adlı köşe yazısında basının olayları haklı gördüğü yerden yazmasının doğal bir neden olduğunu, bu nedenle de taraflı veya tarafsız yazılara yer verebileceğini ifade etmiştir. Hatta iktidara yakın yayın

⁵³Erel Şarman ile Yapılan Söyleşi, (Söyleşi Tarihi: 9.01.2017).

⁵⁴Erol Akıncılar ile Yapılan Söyleşi, (Söyleşi Tarihi: 22.12. 2016).

⁵⁵Yusuf Rıza Düvenci ile Yapılan Söyleşi, (Söyleşi Tarihi18.01.2017).

organlarını eleştirerek, sırf iktidara yaranmak için memleketi yanlış yola götürecektik yazılar yazılmasının affedilecek bir şey olmadığını da belirtiyordu.⁵⁶

Demokrat İzmir gazetesi “*Mecburiyet Dolayısıyla*” adlı bir başka yazısında “besleme” gazetelere yönelik eleştirilerine devam ederek ülkedeki ekonomik sıkıntı gün yüzü gibi ortada dururken iktidar yanlısı gazetelerin mal, eşya, gıda maddelerinde ucuzluktan dem vurduğunu ortaya koyuyordu. Ayrıca iktidarın resmi ilanlar ile yandaş medyayı beslerken muhalif basına çeşitli mahrumiyetler getirerek sesini kısma çalıştığını vurgulamaktaydı.⁵⁷ Örneğin *Demokrat İzmir* gazetesinin kıdemli yazarlarından Attila İlhan; “*muafakat basını ve gazeteleri, esas itibarıyla okuyucu yığınları ile münasebetlerini kaybetmiş çok gürültü eden fakat az satılan gazetelerdir. Okuyucu ile aralarının açılması onları pek tabii olarak halktan ayırmış boş döner birer değirmen haline getirmiştir*” şeklinde besleme gazetelerin halk tabakasında durumunu değerlendiriyordu.⁵⁸

Adnan Menderes hükümetinin 1954 yılından itibaren baskı politikasına yönelmesi ile basın ve iktidar arasındaki ilişkiler de bozuldu. İktidar, artık bu dönemden itibaren muhalif basının sesini kısma için her türlü yolu deneyeceği bir döneme girmişti. İktidar bir yandan basını kontrol altına almaya çalışılırken, diğer taraftan da ülke gündemini sarsan 6- 7 Eylül olaylarının yaşanması nedeniyle de sıkıyönetim tarafından bir takım kısıtlamaların getirilmesi dönemin matbuatını nefes almaz hale getirmiştir.

Adnan Menderes dördüncü hükümetini kurmasının ardından Güneydoğu’ya yaptığı gezilerde, muhalefet partilerine ve basına karşı yeni uygulamaları olduğunu açıklamıştı. Başbakan, Seyhan Barajı’nın açılış törenindeki konuşmasında basın ve muhalefeti eleştirmiş, basının uygulamalarına karşı büyük bir eleştiri getirmiştir. Hatta Gaziantep’te yaptığı konuşmada da muhalefeti ihtilalcilikle suçlayarak gerekli önlemlerin alınacağına yönelik ilk işareti vermiştir. Adnan Menderes’in sert tedbirler alacağına yönelik muhtelif yerlerde yaptığı bu konuşmalar *Demokrat İzmir* gazetesinde de yer almış ve gazetenin bir köşe yazısına “*Saat, Diktatörlüğe Beş Var*”

⁵⁶ “Muafakat Basın”, *Demokrat İzmir*, 7 Şubat 1956.

⁵⁷ “Mecburiyet Dolayısıyla”, *Demokrat İzmir*, 7 Nisan 1956.

⁵⁸ Attila İlhan, “Muafakat Yapmak”, *Demokrat İzmir*, 11 Mart 1956.

şeklinde yansımıştır.⁵⁹Bunun yanı sıra *Demokrat İzmir* gazetesi, Adnan Menderes'in muhalefete ve basına karşı gerekli önlemlerin alınacağına yönelik konuşmasını “*Bugünde Bu*” adlı köşede ele alarak, ülkedeki özgürlük meselesi hakkında önemli değerlendirmelerde bulunarak şunlar ifade edilmişti:⁶⁰ “*İstanbul’da intişar eden Hürriyet gazetesi, kâğıt ve malzeme darlığından dolayı tirajını yarıya indirdi. Bu “Hürriyet” ismini taşıyan gazetenin tenzilatıdır. Bizim hürriyetimiz ise Demokrat iktidar sayesinde, sekizde birden de aşağı düşmüştür. Gidişat onu göstermektedir ki, memlekette ‘hürriyet’ kelimesini İzmirli dördüzlerden birinin ismiyle hatırlayacağız. Eğer onu da değiştirmezlerse...*”

İktidarın bu dönemde ülkede özgürlük olmasaydı muhalefet ve basının kendisini eleştiremeyeceği iddialarına cevap veren gazete; “*Hürriyet, bütün vatandaşların dostça ve korkudan azade olarak yaşadığı bir eşitlik diyarındır. Bunun haricindeki iddialar sadece bir fanteziden ibarettir*” şeklinde yorumlamış ve hükümetin yorumuna eleştiri getirmiştir.⁶¹ Bununla birlikte 6-7 Eylül olayları nedeniyle basına getirilen sıkıyönetimin kaldırıldığı 7 Haziran 1956 günü basın özgürlüğünü kısıtlayan iki kanun kabul edilecekti.⁶²Bu durum var olan sıkıyönetim nedeniyle uzun süredir rahat nefes alamayan matbuatın sıkıntılarının devam edeceğinin işaretiydi.

Basına karşı uygulanan baskıcı uygulamaları 29 Mayıs 1956 DPMG’de yapılan kanun görüşmelerini *Demokrat İzmir* gazetesi “*Menderes, teklifini dün Grup’a kabul ettirdi.*” manşeti ile vererek, Başbakanın diktacı tutumuna dikkat çekmiş ve özgür iradenin yok sayıldığını vurgulamıştır.⁶³ Basın konusundaki uygulamalar bununla da bitmeyecek, iktidarın basına yönelik almak istediği sert tedbirler daha da artacaktı. Fakat buna rağmen muhalif bir çizgide yayın yapan basın organları hükümeti eleştiri yağmuruna tutmaktan geri kalmadı. Örneğin *Demokrat İzmir*, Demokrat Parti Meclis Grubu görüşmelerinden sonra “*Hükümetin Meclise getirdiği tasarı Nazi Almanya’sında bile yer almadı!*” şeklinde ifade ederek

⁵⁹ Atilla İlhan, “Saat Diktatörlüğe Beş Var”, *Demokrat İzmir*, 13 Nisan 1956.

⁶⁰ Ziya Hanhan, “1/2”, *Demokrat İzmir*, 28 Mayıs 1956.

⁶¹ “Bizim Anladığımız Hürriyet” *Demokrat İzmir*, 26 Mart 1956.

⁶² Alpay Kabacalı, *Türk Basınında...*,s.250.

⁶³ *Demokrat İzmir*, 30 Mayıs 1956.

hükümetin basın kanunu üzerindeki diktacı uygulamalarına açıkça eleştiri getiriyordu.⁶⁴

Demokrat İzmir gazetesinin haberleri sürmanşet yaparak duyurmasının yanı sıra gazetenin kıdemli köşe yazarları da yazdıkları köşe yazılarıyla bu eleştirilere yoğunluk kazandırıyorlardı. Örneğin; Ziya Hanhan “*Bugün de Bu*” adlı köşe yazısında iktidarın tavrını; “*Bir Demokrat Partili mebusun dediği gibi, Türk köylüsüne faziletli bir ‘basın’ hediye edecekler*” şeklinde ifade ederek, gazetesinin yayın politikasını destekler nitelikte yazılar yazıyordu.⁶⁵ Hanhan “*Gitti Gülsüm Geldi Gülsüm!*” adlı başka bir yazısında, 1956 Haziranının 6. gününün gece yarısında sıkıyönetimin kaldırıldığını, İstanbul matbuatının derin bir nefes almayı beklediği sırada basın kanununun getirildiğini ifade etmekteydi. Hanhan; “... *Keskin zekâ neyi halletmez ki. İşte yeni basın kanunu içtima-i umumi kanunu imdada yetiştiriyor. Neler yapmadık biz bu memleket için neler. Oturduk ve bir daha kalkmadık*”⁶⁶ sözleri ile iktidarın varlığını koruyabilmek için her türlü anti-demokratik kanunları hayata geçirebileceği vurgulanmıştı.

Bu dönemin önemli yayın organlarından olan Metin Toker yönetimindeki *Akis* dergisi de haftalık çıkardığı yazılarda “*Basını yalnız hükümetin dediğini yapan; yalnız onun hoşlanacağı tarzda kalem kullanan, sahte ve mürai bir propaganda aleti haline getirmek hür münakaşa rejimi olan demokratik hayat tarzına tam bir ihanettir*” şeklindeki ifadelerle matbuat kanununa eleştiri getiriyordu.⁶⁷

İzmir’de *Demokrat İzmir* gazetesinin aksine hükümet lehinde bir yayın politikası yürüten *Yeni Asır* gazetesi ise basın kanunundaki gelişmelerin CHP’nin bir oyunu olduğunu vurguluyor ve yaptığı haberlerde şu satırlara yer veriyordu: “*İşte CHP’nin ikiyüzlü oyununun neticesi... O basın kanununun tadilinden asıl mesul olan kendisi olduğunu unutarak yaygarayı basmaktadır... Hürriyetimiz hiçbir şekilde tehlike geçirmeyecektir. Hiçbir halde o kadar büyük fedakârlıklarla kazanılan*

⁶⁴ *Demokrat İzmir*, 1 Haziran 1956.

⁶⁵ Ziya Hanhan, “Brütüs”, *Demokrat İzmir*, 3 Haziran 1956

⁶⁶ Ziya Hanhan, “Gitti Gülsüm Geldi Gülsüm!”, *Demokrat İzmir*, 4 Haziran 1956.

⁶⁷ *Akis*, C.7, S.110, 19 Haziran 1956.

*merhaleler kaybolmayacak, erimeyecektir.*⁶⁸ *Yeni Asır* bu sözleri ile aynı dönemde birlikte yayın hayatını sürdürdüğü *Demokrat İzmir* gazetesinin muhalif tavrının aksine hükümetin tavrını ve sunduğu tasarıyı desteklediği görülmekteydi. *Yeni Asır*'a göre; iktidar ve basın arasında yaşanan bütün bu gerginliklerin tek mesûlu vardı; o da CHP idi. Ancak, *Demokrat İzmir* gazetesine göre; bu yaklaşım doğru değildi ve DP iktidarı özellikle *Demokrat İzmir* gibi muhalif tavır sergileyen basın organlarına karşı amansız bir karşıtlık içindeydi. Neticede iktidar ile muhalif bir yayın politikası sergileyen yayın organları arasındaki gerginlikler Meclis gündemine taşınana kadar devam etti.

İktidar bu dönemden itibaren artık hem muhalif basını susturmak hem de dolaylı yoldan muhalefetin hareketini engellemeyi amaçladığı iki basın tasarısını 6 Haziran 1956 günü meclis gündemine taşıdı. “*Neşir yoluyla veya radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkındaki 6334 sayılı kanunun adı ile bazı maddelerinin tadiline ve bir madde ilavesine dair Kanun*” adıyla anılan teklif Meclis’te görüşülmeye başladı. 6732 sayılı kanun genel olarak “*kötü niyetle veya özel maksada dayanan yayında bulunmak veya Devletin veya Hükümetin dışarıdaki itibar veya nüfuzunu kırarak şekilde asılsız, mübalağalı veya özel maksada dayanan haberlerin dışarıda yayınlanmasına sebep...*” olanları kapsıyordu. Bu kanuna göre; suçlu bulunanlar, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ve 10.000 bin liradan aşağı olmayacak para cezasına maruz bırakılıyordu.⁶⁹ Neticede uzun tartışmalar ve görüşmeler sonucunda oylamaya sunulan 6732 sayılı kanun 286 kabul 51 ret oy ile kabul edildi.⁷⁰

5680 sayılı basın kanunun 4.5.7.8.13.16.17.19.25.29.30.32.34 ve 39. maddeleri tadil edilerek 3. madde eklenmişti. 6733 sayılı kanun ile mesul müdürlerine Türk vatandaşı olmak, en az lise mezunu olmak, 21 yaşını doldurmak, ağır hapis veya altı aydan fazla hapis yatmamış olmak gibi maddeler getirilmişti. Aynı zamanda gizli yapılan toplantılarla ilgili haber yapılmasını yasaklayan kanun, ülkedeki ahlak ve aile düzenini bozacak şekilde heyecan uyandıran yazılar

⁶⁸ Şevket Bilgin, “Yeni Bir Tecrübe Geçiriyoruz”, *Yeni Asır*, 4 Haziran 1956.

⁶⁹ **TBMM Tutanak**, Dönem:10, C. 12, Birleşim:73, (6 Haziran 1956),s.99; Hıfzı Topuz, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s.186; Emin Karakuş, **40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü İle İşte Ankara**, 1 Baskı, Hürriyet Yayınları, Ankara, 1977,s.309.

⁷⁰ **TBMM Tutanak**, Dönem: 10, C. 12, Birleşim:73, (6 Haziran 1956), s.227.

yazılmasından da gazeteleri men etmekteydi. Bununla birlikte mahkûmiyeti kesinleşmeyen gazetecilerin tutuklanmasını engelleyen 39. Madde kaldırılıyordu.⁷¹ 6332 sayılı kanun 322 milletvekilinin katılım gösterdiği oylamadan 48 ret 284 kabul oyu ile Meclis'ten geçti.⁷²

Meclis'te kanun görüşmelerinin devam ettiği gün, *Demokrat İzmir* “İktidar Bugün Türk Basınına Kilit Vuracak” adlı başlıkla haberi sürmanşet yapmış ve büyük eleştiri getirmiştir.⁷³ Kanunun kabul edilmesinin ardından Ziya Hanhan ise “*Netice şudur: Ol dedi, Oldu.*” şeklindeki sözleriyle geçmişte tek adam, tek şef dönemini her defasında eleştiren Menderes'in artık tek adam olarak siyaset sahnesine çıktığını ifade ediyordu.⁷⁴ Burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta şu ki; basına ucu açık maddeler getiren 6732 ve 6733 sayılı kanunlar⁷⁵ ile gazetecilerin her türlü yorumları kısıtlanıyor ve sansür yasağı ile basın hürriyeti ortadan kaldırılıyordu.

İktidarın basın konusunda aldığı tavır karşısında *Demokrat İzmir* gazetesinin yeri ve tavrı çok önemliydi. Çünkü gazete kendi dönemdaşı olan birçok gazeteye göre daha güç koşullar altında yayın yapıyor ve sürekli iktidar tarafından eleştiriye maruz bırakılıyordu. Örneğin; gazetenin “*iktidarın elleri nur olsun bu yaştan sonra adam etti hepimizi*”⁷⁶ şeklindeki tavrı ve iktidarı ironik bir ifadeyle eleştirmesi, gazeteyi dönemdaşlarının yayın politikasından ayırmak için önemlidir. Çünkü gazetenin bu konudaki tavrına iktidar yanlısı olan *Yeni Asır* gazetesi, “*Demokrat iktidara basın düşmanlığı izafe etmek haksızlık olur... Türk basını hürdür. Hür kalacaktır*” söylemleri ile hükümetin kararında baskıcı bir yöntem olmadığını ortaya koyuyordu.⁷⁷

⁷¹ A.g.d., ss.175-176.

⁷² A.g.d.,s.232.

⁷³ **Demokrat İzmir**, 6 Haziran 1956.

⁷⁴ Ziya Hanhan, “Kaos”, **Demokrat İzmir**, 7 Haziran 1956.

⁷⁵ “6732 ve 6733 sayılı kanunlar Meclis tutanaklarında 6 Haziran 1956 görüşmelerinde kabul edildiği kaydedilmekle birlikte Resmi Gazete de ise kabul tarihi 7 Haziran 1956 olarak verilmiştir.” “Neşir yoluyla veya radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkındaki 6334 sayılı kanunun adı ile bazı maddelerinin tadiline ve bir madde ilavesine dair Kanun”, Kanun No: 6732, Kabul Tarihi (7.6.1956), **Resmî Gazete**, (8 Haziran 1956), S.9327. “Basın Kanunun bazı maddelerinin tadiline ve kanuna muvakkat bir madde ilavesine dair Kanun”, Kanun No:6733, Kabul Tarihi (7.6.1956), **Resmî Gazete**, (8 Haziran 1956),S.9327.

⁷⁶ Ziya Hanhan, “Uslan Ey Dil”, **Demokrat İzmir**, 11 Ağustos 1956.

⁷⁷ M. Tuncer, “Türk Basını Hür Kalacaktır”, **Yeni Asır**, 3 Haziran 1956.

8 Haziran 1956 tarihinde Basın Kanunlarının resmi gazetede yayınladığı günde “*Bugün yeni kanunlara göre çıkıyoruz*” diyen *Demokrat İzmir*; yeni kanun hükümlerine uygun olarak hazırlandığı yeni programını ve kendi yol çizgisini şu satırlarla açıklıyordu:⁷⁸

“... *Sade şuna inanıyoruz ki, millete vekâlet edenler yüzde yüz bir ‘zulm’ü kanun haline sokarak millete takdim edemezler. Nitekim gazetelere akseden Meclis müzakerelerinden öğrendiğimize göre, ceza tehdidi altına alınan hususlar; isnat, iftira, yalan havadis, hakaret ve benzeri fiilleridir....Diyorlarmış ki ' artık gazeteler için yazı yazmak imkânı kalmadı. Bunlarla birden on misli fazla basan ve satan gazeteler de, bizim seviyemize inecektir.' Hemen kaydedelim ki onların maddi ve manevi seviyelerine inmeyeceğiz. Biz hadiseleri, ters-düz göstererek bahşişle günümüzü gün eden gazete değiliz... Sonra biz hakikatleri olduğu gibi umumi efkâra arz ettiğimiz için okuyucularımızın itimat ve muhabbetine mazhar olmuş, hayatiyelerini aziz karilerimizin mukaddes 15 kuruşuyla devam etmiş bir gazeteyiz. Aynı yolda yürümeye devam ettiğimiz müddetçe –ki bu yolun üzerinde kalacağız. Onların gülünç zavallı tiraj seviyesine düşmeyeceğiz.*

Okuyucularımıza bildirmeyi lüzumlu addederiz ki; Demokrat İzmir gazetesi; her zaman olduğu gibi, bugün de vazife başındadır. Yarın da vazife başında olacaktır. Kanun çerçevesi dâhilinde hizmetlerimizi ifadan bir an dahi geri durmayacağız. Hatta bir gün icap ederse mali ve cismani cezayı da, çoluk çocuğumuzun fakrî sefaletini de dostlarımızın ıstıraplarını da göze alarak bildirilmesi icap eden hadiseleri bir nöbetçi askerin vazife sadakatiyle sizlere bildireceğiz...”

Bu açıklamadan sonra 4. Adnan Menderes hükümetinin getirmiş olduğu basın yasaklarının İzmir’deki ilk kurbanı elbette ki *Demokrat İzmir* gazetesi oldu. Konunun ilk gündeme geldiği ilk günden itibaren gazetenin sürdürdüğü muhalif tavır, iktidar tarafından cezalandırılmasına sebep olmuştu. Gazetenin cezalandırılmasına neden olan yazı, 18 Haziran 1956 tarihli 2.sayfada yer alan

⁷⁸**Demokrat İzmir**, 8 Haziran 1956.

“Günün İlhamları” köşesinde Ziya Hanhan’ın ele aldığı “İnsaf be Paşam” adlı yazıdır. Fıkra türünde kaleme alınan metin şu şekildedir:⁷⁹

“İnsaf Be Paşam

Allem etmişler, kallem etmişler, adamcağızın birini evlendirmişler. Fakat zavallı, dünya evine girdiği günden beri rahat yüzü görmemiş. Bitmeyen bir hır-gür içinde yuvarlanıp gitmeye başlamış.

Günlerden bir gün adamcağız vaaza gitmiş. Hoca güzel güzel cemaate anlatıyormuş:

-Ey Müslümanlar! Allah’ın emrini tutun ki, cennete girebilesiniz, Oraya bir defa kapağı attınız mı, sizin için her şey hazır. Cenabı Hak her birinize en azından kırk huri verecek. Daha fazlasını isterseniz de alabileceksiniz ya... o başka mesele. Bu kırk huri, azdan azı, Yani asgari tarife...Siz bu hurilerin arasında...”

Vaaz bu şekilde devam edip giderken bizim biçare adam dayanamamış ve seslenmiş:

‘İnsaf be hocam, demiş. Biz bunun bir tanesiyle başa çıkamıyoruz, sen bize kırkını birden vaad ediyorsun.’

Sayın İnönü, Çatalca köylülerine gönderdiği bir mesajda:

‘Bizim her köyümüzde bir başvekil vardır’ diyor.

İnsaf be paşam: biz bunun bir tanesiyle başa çıkamıyoruz. Sen kırk bin başvekinden bahsediyorsun.”

İktidar ile gazete arasında büyük sürtüşmelere yol açan bu yazı sonunda, Başbakan Adnan Menderes’in küçük düşürüldüğü gerekçe gösterilerek gazeteye dava açıldı. Savcılık gazete sahibi Adnan Düvenci, Mesul Müdür İlhan Esen ve fıkra metni yazarı Ziya Hanhan hakkında en az 16 ay hapis, 4 bin lira para cezası ve gazetenin bir ay süre ile kapatılmasını istedi.⁸⁰ Ardından dava sonunda Adnan Düvenci ve İlhan Esen’in beraatine karar veren mahkeme, fıkra metni yazarı Ziya Hanhan’ı bir yıl hapse mahkûm etti. *Demokrat İzmir* gazetesi de 27 Mayıs 1957- 27 Haziran 1957 tarihleri arasında bir ay süreyle kapatıldı.⁸¹ Bu olay ile

⁷⁹ Ziya Hanhan, “İnsaf be Paşam”, **Demokrat İzmir**, 18 Haziran 1956.

⁸⁰ **Demokrat İzmir**, 7 Eylül 1956.

⁸¹ **Demokrat İzmir**, 27 Mayıs - 27 Haziran 1957.

Demokrat İzmir, iktidarın diktacı ve muhalif kabul etmez tavrından nasibini almıştı. 1 ay boyunca kapalı kalan *Demokrat İzmir* gazetesi bir aylık suskunluğunun ardından 27 Haziran günü “*Gazete Kapatın, Mebus Susturan Zihniyetle Meşru Seçim Yapılamaz*” manşeti ile tekrar yayın hayatına başladı.

Gazetenin iktidar karşısındaki duruşu ve tavrı muhalefet partilerinden büyük destek bulmuş olacak ki, açılmasının hemen ardından dönemin siyasi liderleri de bu duruma kayıtsız kalmayarak, gazetenin yayın hayatına dönüşü hakkında söz söyleme gereği duymuşlardı. İlk olarak ana muhalefet partisi lideri İsmet İnönü; “*Demokrat İzmir gazetesinin yeniden çıkmaya başlayacağını sevinerek haber aldım*” şeklinde samimi düşüncelerini ifade ederken; Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, “*İzmir’in kesilen sesi yeniden çıkacağı için ferah duyuyorum*” ifadelerinde bulunmuştu. Osman Bölükbaşı, “*Aynı kaderin yolcularıyız. Yollarımız Roma’da birleşir*” diyerek kader ortağı olduklarını vurgulamış ve destekçisi olduklarını ifade etmiştir.⁸²

Gazetenin 27 Haziran sonrası yayın hayatına başlaması üzerine Halikarnas Balıkcısı da *Demokrat İzmir*’deki köşe yazısında “*Hükümete tercih ederim*” diyerek iktidara karşı tepkisini dile getirdi.⁸³ Fakat *Demokrat İzmir* gazetesinin tek sıkıntısı ceza alması değildi. Gazete bir yandan “*İnsaf Be Paşam*” davasının mahkeme sürecini devam ettirirken, diğer taraftan da kâğıt sıkıntısı yaşamaktaydı. Hatta “*Hükümet gazetemizi kapatmak için ne mümkünse yapmaktadır*” başlıklı yazıda, idari makamların gazete üstünde aşırı bir baskı uyguladığı belirtiliyordu.⁸⁴

Görünen o ki; iktidarın aşırı baskıları neticesinde iktidar tarafından cezalandırılan gazetenin cezaları bitmeyecekti. Kâğıt sıkıntısı meselesi gazeteyi ciddi ölçüde zor duruma sokmuş olacak ki, 8 Ekim 1956 sayılı nüshasında “*Aziz Vatandaşlar!*” başlıklı yazıda gazetenin dört sayfa çıkmaya mecbur bırakıldığı anlatılıyordu. 1946 yılında kuruluşundan itibaren tarafsız bir yayın politikası izleyerek yayın hayatını devam ettiğini vurgulayan gazete, “*karaya ak, makasa bıçak*” demediği için günün birinde sessiz-soluksuz resmi ilanlarının kesildiğini

⁸² *Demokrat İzmir*, 27 Haziran 1957.

⁸³ Halikarnas Balıkcısı, “Demokrasi Anadolu’da Doğdu”, *Demokrat İzmir*, 27 Haziran 1957.

⁸⁴ *Demokrat İzmir*, 3 Kasım 1956.

belirtti. Yandaş medyanın ithal kâğıtları 50 kuruşa alırken *Demokrat İzmir*'in İzmit Kâğıt Fabrikası'ndan nakliye dâhil kâğıt fiyatının 119,50 kuruşa çıkarıldığını, hususi ilanlardan mahrum bırakıldığını, bütün bunlara aldırmadan gazeteyi 15 kuruşa satarak varlığını sürdürmeye çalıştığını okuyucusuna aktarıyordu. Halktan gelen büyük ilgiye cevap veremediğini belirten gazete “*tevzi sahamızı teşkil eden 12 vilayetin ihtiyaçlarına cevap veremez hale geldik*” diyerek büyük bir tiraj sahibi olduğunu ancak buna rağmen masrafları karşılayamadığından şikayet etmektedir. İktidar tarafından yapılan bütün bu baskılara rağmen susturulamayan gazete, bu kez ihtiyacı olan kâğıdın verilmediğini ve 8 Ekim günkü nüshasından sonra 2 gün çıkmaya yetecek kâğıtları kaldığı sıkıntısını dile getirmekteydi. Bütün bu zorluklara karşı “*bir kaz gibi iri olmaktansa bir atmaca gibi ufak olmayı tercih ettik*” demek ve “*başladığı yolda ve istikamette azimle yürümeğe devam edecektir*” diyerek muhalif tavrından ödün vermeyeceğini ortaya koymaktaydı.⁸⁵

Bu dönemlerde ithal ya da İzmit Kâğıt Fabrikası'ndan alınacak kâğıdı hükümet tahsis etmekteydi. Bu nedenle *Demokrat İzmir* gazetesi yaşadığı kâğıt sıkıntısı nedeniyle Devlet Bakanı Emin Kalafat'a aylık 15 ton verilen kâğıt ihtiyacının 20 tona çıkarılmasını isteyen bir dilekçe yazdı. Devlet Bakanının bu isteğe olumsuz cevap vermesi üzerine *Demokrat İzmir* gazetesi sahibi Adnan Düvenci 12 Ekim 1956 tarihli nüshada Emin Kalafat'a “*...tarafsızlık teranesiyle sırf sizin propagandanızı yapan gazeteler için her türlü tahsisi hazırlamak mümkün oluyor da, bize yani 'Demokrat İzmir' gazetesine gelince bütün bu imkanlar münselip mi oluyor?..*” şeklinde bir yazı yazdı. Adnan Düvenci'nin yazmış olduğu bu yazı sonrası, Dördüncü Sulh Ceza Hâkimliğinin kararıyla, yazının Emin Kalafat'ı küçük düşürdüğü gerekçe gösterilerek *Demokrat İzmir* gazetesinin 12 Ekim 1957 tarihli nüshası toplatıldı.⁸⁶

İktidara karşı yaptığı amansız muhalefet gazetenin; resmi ilan kesintisi, kapanma, ceza, kâğıt sıkıntısı yaşamasına neden olurken, 1957 yılının Şubat ayına gelindiğinde bu defa gazetenin başındaki “*Demokrat*” kelimesi sorun olarak ortaya

⁸⁵ **Demokrat İzmir**, 8 Ekim 1956.

⁸⁶ “Emin Kalafat, *Demokrat İzmir*'e takibat açılmasına karşı âdemi muvafakat beyan etmesi üzerine toplatma kararı kaldırılır.” **Demokrat İzmir**, 6 Ocak 1957.

çıkmaya başladı. İktidar tarafından bazı kişiler “*Demokrat İzmir*” in başındaki demokrat kelimesinin kaldırılmasını bu kelimenin ancak Demokrat Parti’ye hizmet eden yayın organlarına layık olduğunu söylenmesi üzerine gazete; gazetenin kurucusu Ekrem Hayri Üstündağ’ın hayatta iken Demokrat Parti ile ilişkisinin kesilmiş olduğunu şu sözlerle vurguluyordu: “*Demokrasi mefhumu, Demokrat Parti’nin inhisarına bırakılmış ve tescili icra edilmiş bir ticaret patenti değildir... Bu gazete, 10 seneden beri aynı idealin gerçekleşmesi için çalışıp durmaktadır. Biz 1950 öncesi koleksiyonlarımızı 1950 sonrası koleksiyonlarımızla birlikte memleket umumi efkârının önüne serer ver her satırımızın, hatta her kelimemizin bir bir hesabını verebiliriz.*”⁸⁷ Ardından da *Demokrat İzmir* gazetesi “*Nesebi Sahih Olmayan Çocuk*” adlı fıkra metni nedeniyle gazetenin Meclis görüşmelerine taşındığı günleri hatırlatarak, 18 Eylül 1946 tarihli Adnan Menderes’in; “*İzmir gazetesi Demokrat Parti’nin gazetesi değildir, bağımsızdır. Size bunu Demokrat Parti idare heyeti azası olarak beyan ederim*” sözlerini sayfasında yer vermiş ve gazetenin bağımsız olduğunu açıklamıştır.⁸⁸

1957 yılında iktidarın diktacı, bozguncu ve yıkıcı politikasına karşı durmaya çalışan ve izlediği yayın politikası ile muhalifliğin İzmir’deki sesi olan *Demokrat İzmir*, iktidar yanlıları tarafından sürekli tepki çekmiştir. Gazetenin muhalif tavrından rahatsız olan Aydın Demokratları, gazetenin Aydın’da sabahları bayilerden toplatılarak halka ulaşmasını engel olmak istemişler, lâkin buna yönelik bir haber gazetenin sütunlarına taşınmış ve halka duyurulmuştur. Hatta bu olay üzerine *Demokrat İzmir* gazetesinde görevli bazı muhabirler Aydın’a giderek bizzat gazeteyi dağıtmıştır.⁸⁹ 1956 yılında çıkarılan basın kanunlarından sonra iktidara karşı sert muhalefeti ile tanınan *Demokrat İzmir* gazetesi hakkında birçok dava açılmıştır. Gazete, iktidar tarafından haksız yere maruz bırakıldığı baskının sonuçlarını 10 Aralık 1957 sayılı nüshasında “*Seçimlerden Sonraki Kazancımız*” adlı yazıda şöyle açıklamıştır:

⁸⁷ *Demokrat İzmir*, 5 Şubat 1957.

⁸⁸ *Demokrat İzmir*, 10 Şubat 1957.

⁸⁹ *Demokrat İzmir*, 5 Ekim 1957.

1- “*İnsaf be Paşam*” adlı fıkra metni nedeniyle Adnan Menderes’i küçük düşürmek

2- NATO binasını kurtarmak gayretiyle yapılan neşriyat sırasında İzmir Belediye Başkanı Rauf Onursal tarafından açılan davanın cezası 4 ay tecil edildi.

3- “*Dahil oldukları kooperatiflere arsa devrederek 830 bin lira kazanmışlar...!*” başlıklı yazı nedeniyle Bay Mehmet Ali Sebük tarafından açılan dava da gazetenin bir yıl cezalandırılması istendi.

4- “*Demokrat Parti Adayları arasında bir gezinti*” başlıklı yazı nedeniyle beş milletvekilin Rauf Onursal, Osman Kapani Behçet Bilgin, Sadık Giz, Behçet Uz’u küçük düşürmek suçundan beş yıl ceza istendi.

5- Kütük Partisi adlı fıkra metni nedeniyle TBMM meşruiyetini suizannı davet etmek suçundan bir yıl cezalandırılması istendi

6- “*Altı- Yedi Eylül ferdasında verilen mahut taziye*” başlıklı yazı nedeniyle Muammer Çavuşoğlu’nu küçük düşürmek suçundan 1 yıl ceza istendi.

7- “*Asker kaçığına benzer cipler*” başlıklı yazı nedeniyle gazete hakkında dava açılarak, yazar hakkında 16 yıl hapis cezası istendi.

8- “*İzmirli İnönü’yü karşılamaya geldi*” başlıklı yazı nedeniyle Melek Benli’nin gazeteye açtığı davada bir yıl ceza istendi.

9- Vatan Partisi’nin kapatılması ile ilgili neşir yasağına uymadığı gerekçesiyle açılan davada istenilen ceza 1 yıl bütün bu cezalarda Adnan Dövençi 26 sene 1 ay, Yazı İşleri Müdürü için 26 sene 1 ay ve 166.000 lira para cezası istenmekteydi.⁹⁰

Demokrat İzmir gazetesi, gazetenin kuruluşunun on ikinci yıl dönümüne başladığı 25 Aralık 1957 tarihli yazısında “*Gazetemizin kuruluşunun 12nci yılına başlarken hep aynı feryat; Hürriyet, Hürriyet, Hürriyet*” başlığı altında iktidarı eleştirerek, hala basına karşı yapılan amansız baskıların devam ettiğini vurgulamaktaydı.⁹¹ Nisan 1958’de Ziya Hanhan “*İnsaf be Paşam*” adlı yazı nedeniyle aldığı bir yıllık cezasını tamamladı⁹². *Demokrat İzmir*, iktidarın gazete hakkında verdiği dava kararına bir tepki niteliğinde “*İnsaf be Paşam*” adlı bir köşe

⁹⁰Demokrat İzmir, 10-17 Aralık 1957.

⁹¹Demokrat İzmir, 25 Aralık 1957.

⁹²Demokrat İzmir, 5 Nisan 1958.

oluşturdu ve Ziya Hanhan yazılarını bu köşede yazmaya devam etti. Ziya Hanhan'ın hapisten çıktıktan sonraki ilk yazısı şöyleydi:⁹³

“...Taklabazlığın en ziyade rağbet gördüğü bu zamanda biz, dağ sporunu seçtik. Tırmadığımız yolun muhatarasını bilmiyor değiliz. Ama başka çıkar yol yok. Cennete kavuşmak için sırat köprüsünü geçmemiz lazım. Ve bu köprüyü, kimseye ‘Dayı’ demeden geçeceğiz”

11 Nisan 1958 yılına gelindiğinde gazete hakkında açılmış olan davalardan sadece Vatan Partisi hakkında neşir yasağına uymadığı gerekçesi ile açılan dava kalmıştı. Gazete diğer davalardan beraat etti.⁹⁴ Demokrat Parti iktidarının baskıcı politikasının basın mensuplarına yansımaları da oldukça geniş oldu. 17 Mart 1954'ten 14 Mayıs 1958'e kadar basın suçlusu sanığı olarak 1.161 kişi hakkında soruşturma ve kovuşturma gerçekleşmiştir. Bunlardan 238'i mahkûm olmuş 366'sı beraat etmiş, 101'i hakkında dava çeşitli sebeplerden düşmüş, 11'inin duruşmalarının tatiline, 402'sinin takibinin lüzum olmadığına karar verilmişti. Hakkında dava açılmak üzere kovuşturmaya uğrayan gazeteler arasında Akis 54, Ulus, Yeni Gün 48, Demokrat İzmir 23, Son Havadis 14, Sabah Postası 14 tür.⁹⁵ Basın 1950-1960 yılları arasında 2.300 davaya maruz kalırken açılan bu davalarda 867 gazeteci ise hapse mahkûm olmuştu.⁹⁶ Demokrat Parti iktidarının sonuna yaklaşırken, 8 Haziran 1956'dan 16 Temmuz 1959 yılına kadar geçen dönemde yetmiş iki olay hakkında basına yayın yasağı getirildi.⁹⁷

Demokrat İzmir gazetesi “*Niçin Muhalifiz*” adında ardarda yayımladığı on bir makale ile Demokrat Parti iktidarına karşı tavrını ortaya koymaktaydı. Basın aleyhine kanunlar çıkarmaya başlayan, basına ispat hakkı tanımayan, muhalif basının kâğıt ve ilanlarını kesen iktidar partisinin artık basını kaybettiğini açıklamıştı.⁹⁸

⁹³ Ziya Hanhan, “Dağ Sporu”, **Demokrat İzmir**, 5 Nisan 1958.

⁹⁴ **Demokrat İzmir**, 11 Nisan 1958.

⁹⁵ **Demokrat İzmir**, 13 Aralık 1958.

⁹⁶ Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, İstanbul, 2006, s.124.

⁹⁷ Ayşe Asker, **Askeri Darbeye Doğru, Demokrat Parti'nin Tahkikat Komisyonu Girişimi**, İmge Yayınevi, Ankara, 2013, s.271.

⁹⁸ “D.P muhtariyeti üzerinde siyasi bir baskı kurmaya yöneldiği günden beri üniversiteyi kaybettiğini, teminat hakkını ortadan kaldırdığından beri çoğu adliye kadrosunu, işçiye verilmesi gereken grev hakkını işçiden sakındığı günden beri emekçiyi kaybettiğini, gün geçtikçe artan hayat pahalılığını

Gazete, sürekli basına getirilen baskılar ile matbuatın susturulmaya çalışıldığını belirterek, gerçek anlamda demokrasinin yerleşebilmesi için basın hürriyetine yer verilmesi gerektiğini belirtiyordu.⁹⁹ Ayrıca basının halk ile hükümet arasındaki en büyük araç olduğunu belirten gazete, matbuata getirilen yasaklar hakkındaki eleştirisini bu defa şu cümlelerle ortaya koydu:¹⁰⁰

“Demokrat Parti yaptıklarının ve yapmayı tasarladıklarının millet önünde açıkça tartışılmasından korktuğu içindir ki er veya geç düşecektir. Bu akıbeti, cari şartlar altında geciktirmek lehine değil aleyhine olacaktır. Bu hüküm bir kehanetin değil, asırlık tecrübelerin mahsulüdür. Bizim değil, tarihin hükmüdür.”

17 Eylül 1958 olduğunda gazete hakkında açılan dava sayısı dörde ulaşmıştır. İzmir savcılığı tarafından Yeni Asır gazetesi davası¹⁰¹ 9 Subay Olayı davası¹⁰², bir tekzibi usulsüz yayınladığı için açılan dava ve son olarak ta 14Ağustos 1958 tarihinde Kasım Gülek’in Kasımpaşa’da yapmış olduğu konuşma nedeniyle halkı heyecana düşürme suçundan dava açılmıştı.¹⁰³ Gazete bu davalardan da beraat etti.¹⁰⁴

Demokrat İzmir gazetesi hakkında dava açılmasına neden olan bir başka yazı ise *“Muhteşem Sünnet Düğünü”* adlı yazıdır. Gazete Rauf Onursal’ın oğulları için yaptığı sünnet düğününü sütunlarına taşımış ancak Rauf Onursal’ı küçük düşürdüğü iddia edildiği bu yazıdan dolayı gazeteye dava açılmıştı.¹⁰⁵ Kişilere birer yıl hapis ve 3 bin lira para cezası, gazetenin de bir ay kapatılması istenen bu dava temyiz

önleyemediği için yoksul halkı kaybettiğini açıklıyordu.”, “Niçin Muhalifiz” **Demokrat İzmir**, 28 Nisan-9 Mayıs 1958.

⁹⁹ “Haksız Mıyız?”, **Demokrat İzmir**, 26 Nisan 1958.

¹⁰⁰ “Bu Bir Kehanet Değildir”, **Demokrat İzmir**, 12 Mayıs 1958

¹⁰¹ “*Yeni Asır* gazetesinde çıkan bir başmakalede Kasım Gülek’in ‘CHP’nin bir numaralı demagogu Kasım Gülek’ şeklinde geçen yazı nedeniyle Kasım Gülek *Yeni Asır* gazetesini dava açtı. İzmir savcılığı bu dava hakkında âdemi takipsizlik kararı alır. Ancak Manisa Ağır Ceza Mahkemesi bu karar karşı çıkıp takipsizlik kararını bozmuştur. Bunun üzerine *Demokrat İzmir* gazetesi, 11 Nisan 1958 tarihli sayısında ‘*muhalifet gazeteler aleyhinde hayali suçlar isnat etme ustası İzmir Müddeiumumiği Demokrat Parti tarafından Yeni Asır gazetesi aleyhinde dava açılmaya mecbur edildi*’ başlıklı yazı ile bu haberi sütununa taşıması üzerine *Demokrat İzmir* gazetesine savcılık tarafından dava açıldı.” **Demokrat İzmir**, 4 Temmuz 1958.

¹⁰² “Gazete 28- 29 Mayıs, 5-6-19-20 Haziran 1958 tarihli nüshalarında ‘9 subay olayı hakkındaki gazete neşir yasağına uymamıştır. Bu nedenle savcılık tarafından orduyu isyana teşvik etmek, hükümeti zorla devirmek ordu içinde fesat çıkarmak suçundan gazeteye dava açıldı. Dava sükût ederek sonuca ulaştı.”, **Demokrat İzmir**, 30 Nisan – 9 Temmuz 1958.

¹⁰³ **Demokrat İzmir**, 17 Eylül 1958.

¹⁰⁴ **Demokrat İzmir**, 20 Ağustos 1959.

¹⁰⁵ **Demokrat İzmir**, 7 Kasım 1958.

mahkemesi kararı ile beraat etti.¹⁰⁶ Bu dönemde açılan davalardan bir diğeri de 27 Temmuz 1958’de Hürriyet Partisi ve Osman Bölükbaşı’nın tebliğini yayınladığı için TBMM’ ye karşı halkı tahrik gerekçesiyle açılan davadır.¹⁰⁷ Gazete bu davadan da beraat etti.¹⁰⁸

İsmet İnönü’nün Ankara’da yaptığı basın toplantısını yayınladığı için 22 gazetecinin mahkemeye verileceğine yönelik söylentiler üzerine *Demokrat İzmir* bu haberi “22 Türk gazeteci birden mahkemeye veriliyor” başlığı altında bu haberi duyurmaktaydı. Ancak savcılık yalan haber gerekçesi ile gazeteye dava açmış¹⁰⁹, dava sonucunda gazete beraat etmiştir.¹¹⁰

Bu evrede *Demokrat İzmir* gazetesinin muhalif hücumlarına uğrayan ve tavrından nasibini alan bir diğerk kişi de İzmir Savcısı Radi Ökbay idi. Savcı’nın adaletinden şüphe duyan gazete, 3 Ekim 1958’de yazdığı “Türk Mahkemelerine İtimadımız Var” adlı yazısı ile İzmir savcılığına hakaret suçundan, 4 Ekim 1958 tarihinde savcılık tarafından gönderilen tekzip yazısını, “İzmir savcısı Radi Ökbay imzası ile gönderilen ve toplu basın dava safhaları ile neticelerinin sorulmasında kanun ve usul hükümlerine aykırı bir cihet yoktur” başlığı ile yayınlaması üzerinde usulsüz tekzip yayınlamaktan dolayı gazeteye dava açıldı.¹¹¹ Şeref Bakşık’a 15 gün hapis ve 2 bin lira para cezası istenen bu dava da beraat ile sonuçlandı.¹¹²

1958 yılı içerisinde gazeteye dava açılmasına neden olan bir diğerk yazıda “Milli Birlik hürriyetleri tanımakla olur” başlıklı yazıdır. Cumhurbaşkanına karşı saygısızlık yapıldığı gerekçe gösterilerek açılan bu davadan da beraat edildi.¹¹³ Basın mensupları için 1958-1960 yılları sonu gelmeyen mahkeme görüşmelerinin yoğun yaşandığı bir dönem oldu. Aynı zamanda iktidarın kâğıt ithalini, reklamları, ilan dağıtımını elinde bulundurduğu bir dönemdi¹¹⁴.

¹⁰⁶ *Demokrat İzmir*, 21 Mayıs 1959.

¹⁰⁷ *Demokrat İzmir*, 7 Kasım 1958.

¹⁰⁸ *Demokrat İzmir*, 25 Haziran 1959.

¹⁰⁹ *Demokrat İzmir*, 28 Eylül 1958.

¹¹⁰ *Demokrat İzmir*, 9 Nisan 1959.

¹¹¹ *Demokrat İzmir*, 7 Kasım 1958.

¹¹² *Demokrat İzmir*, 23 Ocak 1959.

¹¹³ *Demokrat İzmir*, 23 Ocak 1959.

¹¹⁴ “Demokrat Parti’nin basına karşı uyguladığı baskı politikası sonucunda dönemin basını oldukça zorluk yaşadı. 1 kilo kâğıdın 250 kuruşa satılması üzerine gazetelerin sadece kâğıt maliyetini mevcut

Demokrat İzmir gazetesi bu dönemin ağır şartlarını “*Baskı*” adlı makalesinde ele almış ve muhalif gazetelerin kâğıtlarının kesildiğini, muharrirlerin, karikatüristlerin birbiri ardına hapse girdiğini belirtmiştir. Ardından “*bütün bunların yapıldığı devirde iktidar partisinin adı da Demokrat ır. Ve evet çok şükür ki Demokrattır*” şeklindeki ifadesiyle hükümetin baskı politikasından dem vurmıştır.¹¹⁵ Başka bir makalede ise basına getirilen baskıların iktidar yanlısı gazetelerin hiç satmadan ayakta kalmasından başka bir işe yaramadığı belirterek, muhalif basının baskı ile durdurulamayacağını vurgulamıştır.¹¹⁶

İktidarın basına karşı aldığı fütursuz tedbirler Türk basınının muhalif kanadında ses bulduğu gibi dünya basınında da yankı buldu. Dünya Basın Enstitüsü Menderes’e “*bağımsız kaynakların verdiği haberler son günlerde girilen takibatın, verilen mahkûmiyet kararlarının çoğunun fikir hürriyetine ciddi bir tecavüz teşkil ettiğini göstermektedir*” şeklinde bir protesto mektubu gönderdi.¹¹⁷

Ziya Hanhan ise; “*Bugün de Bu*” adlı köşe yazısında gazetecilerin durumunu özetleyen bir değerlendirmeyi şu şekilde yapmıştı:¹¹⁸

“Pazartesi: Savcılık Yazısı

Salı: Yazıya cevap

Çarşamba: Savcılıkta ifade

Perşembe: Mahkemelerde duruşma

Cuma: Karakola tebligat

Cumartesi: Hukuk istişaresi

Pazar: Yarının endişesi

Görülmemiş demokrasimizde ‘hür basın’ mensuplarının ömür takvimi budur.”

satış fiyatı ile karşılayamamasına neden oldu. Bu nedenle birçok gazete 4 sayfa çıkmak veya 40 kuruşa satışa sunulmak mecburiyetinde kaldı. Kâğıt fiyatlarında yapılan artış üzerine gazeteler çareyi satış fiyatını arttırmada buldu. Bunun üzerine Yeni Sabah %60, Hürriyet %50, Dünya %45, Cumhuriyet %11 oranında satışı düştü.” “Türk Basını Büyük Bir Buhranla Karşı Karşıya”, **Demokrat İzmir**, 15 Ağustos 1958.

¹¹⁵ “Baskı”, **Demokrat İzmir**, 27 Mayıs 1958.

¹¹⁶ “Basın ve İktidar Hikâyesi”, **Demokrat İzmir**, 10 Eylül 1961.

¹¹⁷ **Demokrat İzmir**, 18 Kasım 1958.

¹¹⁸ Ziya Hanhan, “Gazete Takvimi” **Demokrat İzmir**, 24 Aralık 1958.

1959 yılına gelindiğinde de yine *Demokrat İzmir* gazetesi basın davalarından payına düşeni ilk alan gazete olarak hakkında iki dava ile yıla başladı. Bunlardan ilki 9-10-11-12 Aralık 1958’de İzmir Savcısı Radi Ökbay’a yönelik yazılan yazıların savcıyı küçük düşürücü mahiyeti üzerine açılan davaydı. Diğer dava ise Diyanet İşleri Başkanını küçük düşürdüğü gerekçe gösterilen 4 Ekim 1958 “*Kuran-ı Kerime dair*” ve 9 Ekim 1958 tarihli “*Kur’an’ın başına gelebilecek en büyük felaket*” adlı köşe yazıları idi.¹¹⁹

Gazete, 25 Aralık 1959 tarihli sayısında 14. yıl dönümü adına bir yazı yayınlarak Türk matbuatında demokrasinin önemini ortaya koyan bir makale kaleme almış ve *Demokrat İzmir* gazetesinin kurulduğunda mevki ve para kazanmak gibi bir amacı olmadığını belirtmiştir. Ardından da “*Çünkü her şeyimizi kendisine borçlu bulunduğumuz bu sevgili memleketin namuslu bir gazeteye en az bir orta mektebe, bir liseye bir üniversiteye olduğu kadar muhtaç bulunduğuna inanıyorduk.*” şeklinde ilkeleri ifade eden gazete zamanında iktidara gelebilmesi için Demokrat Parti’yi desteklediğini, bugün muhalefet olduğu iktidar için zamanında Bülend Üstündağ’ı kaybettiğini, Ziya Hanhan’ın hapse girdiğini, resmi ilan sıkıntısı yaşadığını, sürekli hapse atmak için uğraştıklarını açıklamaktaydı. Bu kadar mücadeleyi demokrasi için verdiklerini ancak 14 yıldır hala gelişen bir durum olmadığını ortaya koyuyordu. “*...Zinciri kopuk tekerlek gibi olduğumuz yerde patinaj yapıp durmuşuz*” diyerek Türk matbuatının sıkıntısını dile getirmekte ve halkın yaşattığı var ettiği gazete olarak okuyucusuna teşekkür etmekteydi.¹²⁰

Demokrat İzmir gazetesine 1955 yılından 1959 yılına kadar ki süreçte toplam 40 dava açılmıştır.¹²¹ Bununla birlikte CHP yöneticileri tarafından yapılan yurt gezilerinin olaylı geçmesi de basına yayın yasağı olarak dönmekteydi. “Geyikli Olayları” hakkındaki yasağa uymadığı gerekçesiyle gazeteye dava açıldı.¹²² Askeri müdahaleye gidilen süreçte, 19 Nisan 1960 sayısında İsmet İnönü’nün meclis konuşmasını yayınladığı gerekçesiyle; 21 Nisan 1960 sayısı da “*Ulus gazetesini*

¹¹⁹ *Demokrat İzmir*, 3 Aralık 1959.

¹²⁰ “Her şey Sizin için”, *Demokrat İzmir*, 25 Aralık 1959.

¹²¹ *Demokrat İzmir*, 25 Aralık 1959.

¹²² *Demokrat İzmir*, 7 Nisan 1960.

teşhir etmekten yakalandı” adlı yazıdan dolayı, İzmir savcılığının emri ile gazete toplatıldı.¹²³

1960 yılının Nisan ayında kurulan Tahkikat Komisyonu’nun getirdiği yasaklar yürürlükteydi. Partilerin yaptığı tüm etkinlikler, komisyonun hareketleri, TBMM’de Komisyonla ilgili yapılan görüşmeler ve bunlar hakkında yayın yapmak yasaklandı. İsmet İnönü, Tahkikat Komisyonu’nun meclis görüşmeleri sırasında bir konuşma yapmıştı. Bu konuşmasında, komisyonun gayrimeşruluğunu ortaya koyarak, 27 Mayıs müdahalesinin ardından çokça tekrarlanacak olan ifadelerini söylemişti: *“Bu demokratik rejim istikametinden ayrılıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam... şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilaller meşru bir haktır.”* Yayınlanması yasak olan bu konuşmayı, *Ulus* ve *Demokrat İzmir* gazeteleri yayınladı.¹²⁴ Tahkikat Komisyonu’nun kurulmasından sonra Komisyon kendisine verilen yetkiye dayanarak *Demokrat İzmir* gazetesini 29 Nisan 1960 günü süresiz olarak kapatma kararı aldı. Bu kararın ardından gazete 29 Nisan – 28 Mayıs 1960 tarihleri arasında bir ay süre ile kapalı kalmıştır.

Dönemin gazetecilerinden Erel Şarman *Demokrat İzmir* gazetesinin muhalif tavrını ve DP ile arasındaki ilişkisini ifade ederek, gazetenin Tahkikat Komisyonu tarafından kapatılması olayını ve kapatılma gerekçesini şöyle açıklıyordu:¹²⁵ *“1960 yılında Ankara’da Ulus, İstanbul’da Akşam gazetesi ne ise İzmir’de de Demokrat İzmir öyleydi. Demokrat Partililer için Demokrat İzmir tam bir baş belasıydı”*

Demokrat Parti (DP) iktidarının, son yıllarında Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki milletvekili çoğunluğunu bir baskı aracı olarak kullanması, karşıt düşüncelere göstermiş olduğu tahammülsüzlük ve bunun sonucu olarak gelişen muhalefetteki özgürlüklerin kısıtlanarak önlenmek istenmesi karşısında duyulan tepki ve huzursuzlukların artması üzerine, 27 Mayıs 1960’da ordu bir müdahale

¹²³ *Demokrat İzmir*, 22 Nisan 1960.

¹²⁴ Sina Akşin, *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2011, s.222.

¹²⁵ Erel Şarman ile Yapılan Söyleşi, (Söyleşi Tarihi: 9.01.2017).

gerçekleştirerek ülkenin yönetimine el koydu.¹²⁶ Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koymasının ardından gazeteciler hakkında yürütülen takibatlar da durdurulmuştur. Bunun üzerine *Demokrat İzmir* gazetesi 29 Mayıs 1960 sayılı nüshasında İzmir Savcısı Radi Özbay'ın gazete hakkında 49 dava açtığını, Adnan Duvenci 54 yıl 10 ay 3 gün, Şeref Bakşık'a 54 yıl 10 ay 3 gün hapis istemiş olduğunu ve bu cezaların hepsinin kaldırıldığını açıklamıştır.¹²⁷

1.4.2. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu

2 Mayıs 1954'te yapılan genel seçimlerde oyların % 57'lik bir kısmını alarak muhalefet partilerinin öngörülerini boşa çıkaran ve oy oranını daha da artırarak, yeniden iktidar olan DP, bu sonuçların ardından rahat bir nefes almıştır. Güven tazeleyen DP, bundan sonraki dönemde iktidar-muhalefet ilişkilerini daha da hırçınlaştırmış ve politikalarını sertleştirmiştir. Seçimden sonra sert bir politikaya yönelen Demokrat Parti iktidarının bu tutumu, ilerleyen yıllarda daha da arttı. Öncelikle basını kontrol etmek adına iki kanun çıkarttı. Hem basınının hem de muhalefetin hareket alanını engellemeyi hedeflemişti. Muhalefet partilerinin, iktidarın artan baskısını halka anlatma çabasına girmesi üzerine hükümet, muhalefetin serbest hareket etmesini engelleyecek toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile ilgili bir dizi kısıtlamalar getirme yoluna gitti. Bunun gerekçesini Başbakan Adnan Menderes şu şekilde açıklıyordu:¹²⁸

“Böyle bir kanun çıkarmayı biz de istemeyiz. Fakat böyle bir kanun çıkarmağa bizi mecbur ettiler. Henüz seçimlere iki sene var, memleketi bir miting meydanı haline getirdiler. Yalnız seçim zamanlarında propaganda yapmak suretiyle memlekette iş yapmak imkânları arıyoruz. Dört sene müddetle her gün karşılıklı düello yaparsak, bu memleketin hali ve istikbali ne olur?”

¹²⁶ William Hale, *Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, 1. Baskı, Çev. Ahmet Fethi, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014, s.154.

¹²⁷ *Demokrat İzmir*, 29 Mayıs 1960.

¹²⁸ Albayrak, a.g.e., s.287.; Tekin Erer, *On Yılın Mücadelesi*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul, 1963, s.276.

Adnan Menderes'in bu ifadesi ilk olarak iktidara karşı muhalif bir tavır sergileyen *Demokrat İzmir* gazetesi tarafından tarafsız bir şekilde karşılandı ve gazete Adnan Menderes'in bu gerekçesi için "*Gerekçede vatanda huzurun iadesi için tasarının çıkarılacağı belirtiliyor*" demekle yetindi.¹²⁹ Ardından Adnan Menderes kanun tasarısını Meclis gündemine taşıdı. Kanun tasarısının Meclis görüşmelerine başlandığı 27 Haziran 1956 günü *Demokrat İzmir* gazetesi "*Bugün de Bu*" adlı köşesinde mizahi fıkrasıyla hükümetin kararına karşı tepkisini şöyle ortaya koymaktaydı:¹³⁰

"Bursa'da, müthiş bir mide sancısıyla hastaneye kaldırılan bir bayanın safra kesesinden tam 200 adet taş çıkmış. Rakam hayli korkunç 200 adet taş bu... Apartman değilse bile mütevazı bir yuva yapılabilir. Fakat bu bir rekor değildir. Öyleleri var ki midesinde on binlerce torba çimento, tonlarla demir yattığı halde hiçbir rahatsızlık duymuyorlar ve bunca hırdavalı yedikten sonra yine de sağ-salim dolaşıyorlar. Ne denilir hazım meselesi."

Tasarı Meclis görüşmelerinde iktidar tarafından savunulurken muhalefet tarafından sert bir şekilde eleştirmektedir. CHP lideri İsmet İnönü "... Toplanma hürriyeti fikir ve söz hürriyetinin doğrudan doğruya bir neticesidir. Hatta toplanma hürriyeti, basın hürriyetinden de tabiatı itibarıyla daha eski bir haktır" şeklinde tasarının yanlış bir karar olduğunu ortaya koymaktaydı.¹³¹ Hürriyet Partisi lideri Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu da DP'nin kendi çıkarları doğrultusunda hazırlanan anti-demokratik bir tasarı olduğunu belirten cümleler sarf ederek şunları ifade etmişti: "*...Müzakere edilen layihanın siyasi ve hukuki manası milli irade Demokrat Parti'sinin lehine tecelli ettiği günlerde o partinin tahakkuk ettirmeyi taahhüt eylediği demokratik rejimi parça parça tahrip ve ifna etmek yolundaki gayrimeşru maksadın yeni tezahüründen başka bir şey değildir.*"¹³²

¹²⁹ *Demokrat İzmir*, 23 Haziran 1956.

¹³⁰ Ziya Hanhan, "Hazım Meselesi", *Demokrat İzmir*, 27 Haziran 1956.

¹³¹ *TBMM Tutanak*, Dönem:10, C. 12, Birleşim:82, (27 Haziran 1956), s.525.

¹³² *A.g.d.*, s.527; Haydar Tunçkanat, *27 Mayıs Devrimi (Diktadan Demokrasiye)*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996, s.82.

Cumhuriyetçi Millet Partisi lideri Osman Bölükbaşı ise belki de hükümetin bu tavrına karşı yoğun bir eleştiri getirdi ve ardından şunları söyledi: “*Bütün tedhiş ve baskı tedbirleri zaafını ve aczini hisseden bir iktidarın zorla işbaşında kalmak gayretinden başka bir şey değildir. Demokrat Parti kendini iktidara getiren yolları iktidardan düşürmemek için kapamak istemektedir.*” Bölükbaşı konuşmasının devamında “*CMP Meclis Grubu olarak DPMG’nu ve Hükümetini... tarih ve Millet önünde mesuliyetleriyle başbaşa bırakıyoruz*” diyerek tasarıya ve hükümete karşı olan sert tavrını dile getirmişti.¹³³ Hatta muhalefet bu eleştirilerle yetinmemiş, ardından Meclis’i terk ederek iktidarın anti-demokratik kanununa karşı tepkisini ortaya koydu.

Demokrat İzmir gazetesi de Meclis’te yaşanan bu olaylardan sonra muhalefetin Meclis salonunu terk ettiğini belirtiyor ve İsmet İnönü’nün tasarı görüşmeleri sırasında söylemiş olduğu “*Biz mutlakiyetten bugüne geldik, siz bugünden mutlakiyete gidiyorsunuz*” sözlerini sürmanşet yaparak tasarıya karşı çıktığını belli etmekten çekinmemişti.¹³⁴ Fakat muhalefetin Meclis’i terk etmiş olması ve iktidara yöneltilen bütün bu tepkiler Demokrat Parti iktidarının kararından dönmesine yeterli olmamış, 27 Haziran 1956 meclis görüşmelerinde muhalefetin hareket alanını kısıtlayan bu kanun tasarısı 283 milletvekilinin katılımında 281 evet 2 ret oy alarak kabul edilmişti.¹³⁵

“*Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun*” muhalefet partilerinin faaliyetlerini büyük ölçüde engelliyordu. Bu kanunla birlikte siyasi partilerin seçim dönemi haricinde açık hava toplantıları kısıtlanmakla birlikte, kapalı alan toplantıları da mülkî amirlerin iznine bırakılıyordu. Aynı zamanda polise toplantıyı dağıtma ve ateş açma serbestliği getirilmişti.¹³⁶ Tasarının kabul edilmesinden sonra *Demokrat*

¹³³TBMM Tutanak, Dönem:10, C. 12, Birleşim: 82,(27 Haziran 1956), s.528.

¹³⁴Demokrat İzmir, 28 Haziran 1956.

¹³⁵TBMM Tutanak, Dönem:10, C. 12, Birleşim:82, (27 Haziran 1956), s.555.; Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi (4. Kitap 2. Bölüm), Çağdaşlık Yolunda Türkiye (14 Mayıs 1950- 27 Mayıs 1960)**, Bilgi Yayınevi, Ankara,1991,s.113.; Fatih Artvinli, **Seraba Harcanmış Bir Ömür: Osman Bölükbaşı**, Kitap Yayınları, İstanbul, 2007, ss.75-78.; Bernard Lewis, **Demokrasinin Türkiye Serüveni**, (Çev. Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s.14.

¹³⁶“Toplantılar ve gösteri yürüyüşleri hakkında Kanun”, Kanun No: 6761, Kabul Tarihi:27.6.195, **Resmî Gazete**,(30 Haziran 1956), S.9346,

İzmir gazetesi, “Bugün de Bu” adlı köşesinde; “Kuvvet ‘Fil’e Hak ‘Panter’e benzer. Kuvvet ‘hak’ı yüz defa yenmiş, fakat ‘hak’ yüz defasında da ayağa kalkabilmiştir. Amma, “kuvvet’ bir defa yere serilmeye görsün alimallah pestile döner ve bir daha belini doğrultamaz. Hakkı, yüzüncü defa da olsa alaşağı edenler öğünmesinler yüz birinci de güreşi kaybedeceksiniz” ifadeleriyle, iktidarı ağır bir şekilde eleştirmişti.¹³⁷

Muhalefetin halk ile yaptığı temasları kısıtlamaya yönelik çıkarılan bu kanunun ilk kurbanı ise Rize ziyaretinde bulunan Kasım Gülek olacaktı. Gazetenin konu ile ilgili yorumu ise *“CHP Genel Sekreteri dün çarşığı gezdiği sırada bir esnafın elini sıkması, toplantılar ve gösteri yürüyüşleri kanunun ilk defa tatbik edilmesine vesile oldu”* şeklindeydi.¹³⁸ Gazete iktidara muhalif olan siyasi liderlerin sözlerini manşetinde yer vererek iktidara karşı duruşunu ortaya koymaya devam etmekteydi. Kasım Gülek’in Rize gezisinde *“Denizde yüzerken bile polis nezaretinde idik”* ifadeleriyle, Osman Bölükbaşı’nın Ordu’da *“Bizim sesimizi ancak Azrail kesebilir”* cümlelerine manşetten yer vermektedir.¹³⁹ Hatta günbegün bu kanunun getirdiği sıkıntıları ifade eden *Demokrat İzmir*, muhalefet partilerinin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu nedeniyle yaşadığı sıkıntıları *“Bugün de Bu”* adlı köşesinde dile getirerek, ülkede yapılan bir gezinin dünyanın en yüksek zirvesine tırmanmaktan daha zor olduğunu ifade ediyor ve devamında şöyle sesleniyordu:¹⁴⁰

“Geçen yaz bir heyet-i seferiye Everest’e tırmanmış ve dünyanın en yüksek tepesine zafer flamasını dikmişti. Türkiye’de dâhil olmak üzere, bütün dünya gazeteleri bu zor ve kahırlı yolculukla alakadar oldular, fotoğraflar, röportajlar neşrettiler. Şimdi bir teklifim var: Everest fatihlerini, bizim Karadeniz sahillerinde bir ‘Sohbet Gezisi’ ne davet ediyorum. Eğer bu seyahatte de muvaffak olabilirlerse mesele yok. Aksi takdirde öğünmekten vazgeçsinler, Everest’e ben de çıkarım.”

¹³⁷ Ziya Hanhan, “Kırkpınar”, **Demokrat İzmir**, 28 Haziran 1956

¹³⁸ **Demokrat İzmir**, 2 Ağustos 1956; Eroğul, a.g.e., s.122.

¹³⁹ **Demokrat İzmir**, 6 Ağustos 1956.

¹⁴⁰ Ziya Hanhan, “İmtihana Davet”, **Demokrat İzmir**, 4 Ağustos 1956.

Gazetenin köşe yazarı Ziya Hanhan ise; “Konak- Tepecik” adlı yazısında Demokrat Parti iktidarının bu kanunla ortaya koyduğu tavrı eleştiriyor ve bu kanunla birlikte halktan tamamen uzaklaşan bir parti mahiyetine büründüğünü vurguluyordu. Hatta İzmir’de halkın kanuna karşı olan tepkilerini şöyle ifade ediyordu:¹⁴¹

“Kırk dört kişilik otobüs yolcusu, dördü müstesna olmak üzere tam bir parti tesanütü halindeydiler. Ayakta seyahat eden dört kişi hayatından pek memnun değildi. Fakat “oturanlar” bundan daha alası olmaz. Şoför, arabayı istediği gibi sürüyor, istediği gibi idare ediyordu. Tekerlekler, bazen çukura düşüyor, oturan kırk kişinin başı (evet) der gibi öne eğiyor, bazen bir tümseği atlıyor, o zaman da (hayır) der gibi bütün başlar arkaya doğru çekiliyordu. Yolculukla birlikte parti tesanüdü de devam etti. Fakat mesafe kıaldıkça yolcular azaldı ve son durakta şoför otobüste yalnız kaldı.” Ziya Hanhan bu ifadeleriyle şoförü Başbakan Adnan Menderes’e benzeterek DP’nin iktidarlık sürecinden çıktığını ve artık yolun sonuna gelmekte olduğunu vurgulamaktaydı.

Muhalef partilerinin yaptıkları gezilerde güvende olmadıkları şikâyetlerini dile getirdikleri ve polis nezareti altında geçen gezilerine devam etikleri sırada Ziya Hanhan “Bugün de Bu” adlı köşesinde muhalefetin karşılaştığı güçlükleri şöyle ele almaktaydı:¹⁴²

“Bozguncu muhalefetin yeni bir iddiası var: Güya iktidar, kendilerine çalışma imkânı vermiyormuş. Laf mı yani? Çalışsınlar. Soğan eksinler sarımsak diksinler, elverir ki, satışları Belediye narhına aykırı olmasın. Bir başka iddia da şu: muhalefet partileri ‘emniyette’ değilmiş. İşte buna, düpedüz ‘su koyuverme’ denir. İnönü’den Bölükbaşı’ya, Kasım Gülek’ten Aldoğan’a kadar bütün muhalefetin ‘emniyet’ himayesinde olduğunu herkes bilip dururken bunu nasıl inkâr ederler? Yooo, bu kadarına da vehim derler doğrusu...”

Toplantılar ve gösteri yürüyüşleri adında çıkarılan kanun ile iktidar, muhalefetin halk ile ilişkisini büyük ölçüde kısıtlamış oluyordu. Muhalefet parti ileri gelenleri gittikleri yerlerde halk ile kurdukları her temas bu kanun gereğince

¹⁴¹ Ziya Hanhan, “Konak- Tepecik”, **Demokrat İzmir**, 7 Ağustos 1956.

¹⁴² Ziya Hanhan, “Vehim”, **Demokrat İzmir**, 8 Ağustos 1956.

cezalandırılmaya açık hale getirilmişti. Örneğin; bu kanun gereğince Hürriyet Partisi il başkanlarının Anıtkabir’e yapmak istedikleri ziyarete bile yasak getirilecekti.¹⁴³

Kırşehir’in yeniden il yapılması dolayısıyla düzenlenen kutlamalarda da bu kanun bir takım olaylara neden oldu. 1 Temmuz 1957 yılında Kırşehir kutlamalarına Kırşehir’in biricik milletvekili Osman Bölükbaşı da katıldı. Halkın Bölükbaşı’nı büyük bir sevgi ile karşılaması, O’nu omuzlar üzerinde taşıyarak şehir merkezine götürmek istemeleri üzerine Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu gereğince Kırşehir Emniyet Müdürü ile Osman Bölükbaşı arasında tartışma yaşandı. Emniyet güçlerinin Bölükbaşı’nı polis arabasına bindirmek istemesi üzerine Kırşehir halkı görevlileri tartaklamıştı.¹⁴⁴ Yaşanan bu olaylar da *Demokrat İzmir* gazetesinin manşetine “*Kırşehir Halkının Sevgisi Polis Baskısını, Felce Uğrattı*” şeklinde yansımıştı.¹⁴⁵ Gazete Kırşehir’de yaşanan olayları şöyle yorumluyordu:¹⁴⁶

“Bravo Kırşehir!

Kırşehir vilayet olmayacak kadar küçük bir yerd, onu kaza yaptık. Sonra anladık ki burası çok güzel, büyük bir yerdir. Tuttuk vilayet yaptık. Kırşehir’in bir mebusu vardı. Fazla ileri gitti dedik ve teşrii masuniyetini kaldırdık. Ankara’dan Kırşehir’in kalkınması için 15 milyon lira verileceğini ilan ettik. Sonra da Kırşehir vilayet olmanın bayramını yaparken oraya altı kamyon jandarma ile 800 polis gönderdik. Bir sıcak bir soğuk... Eğer hala saçın kırışmadıysa, bravo sana Kırşehir!”

Muhalefetin halk ile temaslarda bulunmasının önüne geçmek için çıkarılmış bu anti-demokratik kanun, muhalefet ve dönemin basını tarafından her fırsatta eleştirilmiş olsa da kanunun varlığı muhalefetin hareketlerini kısıtlamıştı. Bu kanun Demokrat Parti iktidarının diğer almış olduğu anti-demokratik kanunlardan sadece bir tanesi olmakla kalmayacak, ilerleyen süreçte yine muhalefeti baskı altında tutmaya yönelik yeni düzenlemeler getirilecekti.

¹⁴³ *Demokrat İzmir*, 12 Ağustos 1956.

¹⁴⁴ Adem, Çaylak, *İktidar Muhalefet İlişkileri Bağlamında Türkiye’nin Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s.310.

¹⁴⁵ *Demokrat İzmir*, 2 Temmuz 1957.

¹⁴⁶ Danış, “Bravo Kırşehir”, *Demokrat İzmir*, 3 Temmuz 1957.

1.5. 1957 Genel Seçimlerine Kadar İktidar Muhalefet İlişkileri ve Muhalefetin Birleşme Çabaları

Demokrat Parti iktidarının tüzük ve programından sıyrılarak izlemiş olduğu baskıcı tavrı 1955 yılı içerisinde parti içerisinde de bir takım fikir ayrılıklarına neden olmuştu. Parti içinde oluşan bu fikir ayrılıkları sonucunda Demokrat Parti'den ayrılan milletvekilleri Hürriyet Partisi'ni kurdu. Türkiye Cumhuriyeti'nin çok partili hayatına yeni bir muhalefet partisinin katılması da bu dönemde iktidar muhalefet ilişkilerinin daha çetin daha canlı geçmesine neden olacaktı.

Muhalefet için tam bir kriz olarak ifade edilen bu dönemde yeni bir muhalefet partisinin doğuşu ile birlikte Adnan Menderes, 1956 yılının ilk haftasında Antalya İplik Dokuma Fabrikası'nın açılış törenindeki; *“varsın beş on politikacı aleyhimizde konuşsun, varsın bizi müdafaa eden hiçbir gazete bulunmasın biz hakikati vatan sathına duyuracağız”* söylemleri ile iktidar muhalefet ilişkilerinin yeni yılda da sert geçeceğinin ilk sinyalini vermiş bulunuyordu. Ayrıca Menderes, muhalifleri *“hamamda sesine aşık insanlar olarak”* niteledikten sonra partisinin, *“aslanlar gibi ayakta olduğunu”* ifade etmişti.¹⁴⁷ Başbakanın yapmış olduğu bu konuşmaya muhalefet cephesinden ilk yanıt *“Adnan Menderes tertip nutuklarından birini daha söylemiş ve malum zihniyetini bir defa daha ilan etmiştir”* diyen Ekrem Hayri Üstündağ'dan geldi.¹⁴⁸ Rıfki Salim Burçak, muhalefet partileri ve basın arasındaki bu ilişkiyi *“gerçekten de muhalefetle basın el birliğiyle saldırılarını bilhassa başbakanın üzerine yöneltiyordu”* şeklindeki ifadesiyle özetlemekteydi.¹⁴⁹

İktidar muhalefet arasındaki gerginlik meclis oturumlarında da kendini gösteriyordu. Bu bağlamda meclisin 9 Ocak 1956 tarihli oturumunda devlet radyosunun son günlerde muhalefet üzerindeki eleştirilerini arttırdığı gündeme taşındı. *Demokrat İzmir* gazetesi radyonun tek başına iktidarda oluşunu şiddetle tenkit etmiş ve bu konudaki haberleri sürmanşet yaparak okuyucusuna aktarmıştır. Hatta Meclis görüşmelerinde Devlet Bakanı Emin Kalafat'ın *“Doğru, hakikaten devlet malı olan radyodan muhalefetin ve muvafakatin aynı ölçüde istifade etmesi*

¹⁴⁷ *Demokrat İzmir*, 6 Ocak 1956.

¹⁴⁸ *Demokrat İzmir*, 7 Ocak 1956.

¹⁴⁹ Rıfki Salim Burçak, *On Yılın Anıları (1956-1960)*, Nurol Matbaacılık, Ankara, 1998, s.297.

lazım gelir. Ne zaman ki muhalefet hakikaten muhalefetini vatanperverane düşüncelerle yaparsa o zaman...” sözlerine yer vererek bu demecin Meclis’te sert tartışmalara neden olduğunu vurguluyordu.¹⁵⁰

Bu dönemde iktidar muhalefet ilişkilerinin gerilmesine neden olacak olaylardan biri de 6-7 Eylül olayları idi. Olayların iktidar tarafından tertiplendiğine yönelik söylemlerin varlığı ile birlikte muhalefet 6-7 Eylül olaylarının sorumlusu olduğu gerekçesiyle Adnan Menderes hakkında soruşturma açılması istemişti. Hatta bu olayların nedeni olarak Milletvekili Hamit Şevket İnce’nin “*Hükümet hakkında umumieşkârda şüpheler vardır. Hatta bu hadiseleri onun yaptığı söyleniyor*” sözleri dayanak olarak gösterilmişti. Ancak Meclis’e sunulan bu istek kabul edilmemişti.¹⁵¹ Hükümet ise, 6-7 Eylül soruşturmaları hakkında muhalefet cephesindeki tansiyonu düşürmek amacıyla Sıtkı Yırcalı, Hasan Polatkan, Fatin Rüştü Zorlu hakkında tahkikat yapılmasını dahi kabul etmişti.¹⁵²

Hükümet her ne kadar kendi bakanları hakkında soruşturma açmış olsa da muhalefet, başbakan adına tahkikatın yürütülmesi konusunda ısrarcı bir tavır sergiliyordu. Örneğin CMP lideri Osman Bölükbaşı’nın; “*var olan şüphelerin sadece meclis soruşturmasıyla ortadan kalkacağına*” yönelik sözleri üzerine Menderes, “*Beklediğiniz fırsatı size asla vermeyeceğiz*” diyerek muhalefete karşılık vermektedir.¹⁵³

Dönemin iktidar-muhalefet ilişkilerinde muhalefet, her fırsatta ülkede ekonomik ve siyasi bir buhran olduğunu dile getirerek iktidara karşı bu noktadan eleştirilerini yöneltmekteydi. *Demokrat İzmir*, iktidar muhalefet ilişkileri bağlamında “*Eski iktidarın son başvekili Menderes’e hücum etti*” manşeti altında Şemsettin Günaltay’ın Menderes için söylediklerine yer verdi. Siyasi buhran üzerine konuşan Günaltay, şartların bu kadar zor olmasının kendisi için sürpriz olmadığını, siyasi

¹⁵⁰ **TBMM Tutanak**, Dönem: 10, C. 9, Birleşim 21, (19 Ocak 1956), s.16.

¹⁵¹ **Demokrat İzmir**, 10 Ocak 1956.; **Hürriyet**, 11 Ocak 1956.

¹⁵² Bakanların 6-7 Eylül Olayları hakkındaki cevapları için ayrıntılı bkz: **TBMM Tutanak**, Dönem:10, C. 9, Birleşim:22, (11 Ocak 1956), ss.30-37.; **Hürriyet**, 12 Ocak 1956; Gevgilili, **Yükseliş...**, s.123.

¹⁵³ **Hürriyet**, 14 Ocak 1956.

buhranı tıpkı yabancılar gibi “*fecaat*” olarak tanımladıktan sonra Menderes’in “*cehalet*e dayanarak” yürümek istediğini ileri sürdü.”¹⁵⁴

Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu ülkenin siyasi durumunu görüşmek üzere yaptığı toplantı sonunda bir tebliğ yayınlamıştı. Bu tebliğde, yeni hükümetin siyasi ve iktisadi huzursuzluğu gidermek için öngördüğü tedbirlerin uygulanmadığı, yeni hükümetin de eski hükümetin çizgisinden ayrılmadığı açıklanıyordu. Üniversitelerin özgürlükçü olması gerektiğini ve aynı zamanda demokrasinin gelişmesinde basının önemi vurgulanarak basının iktidar tarafından ağır baskı altında olduğu konularına yer verilmişti.¹⁵⁵ İktidar ile ana muhalefet partisi arasındaki bu sürtüşme sonrasında CHP’nin yayınlamış olduğu bu tebliğe karşılık olarak DP’de yayınladığı bir tebliğde şunları ifade etti:¹⁵⁶

“Altı seneye yakın bir zamandan beri, memleket meselelerini her zaman korkunç bir kin ve ihtirasla ele almış olan muhalefet bu son tebliğinde de bu bozguncu ruh halinin ve daima zebunu bulunduğu ihtirasın en kötü ve iğrenç misallerini bir kere daha ortaya koymaktan ve böylece memleketin yüksek menfaatini bir ihtiras uğruna ayaklar altına alarak pervasızca çiğnemekten çekinmemiştir.”

Cumhuriyet Halk Partisi iktidarın bu tebliğine; “*İktidar vatanseverlik dersini kendi adamalarına versin*” diyerek karşılık verdi. Siyasi partiler arasındaki bu çekişmeye *Demokrat İzmir* “*iktidarla muhalefetin mücadelesi sertleşti*” manşeti ile yorum getirmekteydi.¹⁵⁷

Demokrat İzmir, mevcut basın baskıları arasında mümkün olduğunca iktidara karşı muhalifliğini sürdürerek iktidar partisi hakkında şunları söylüyordu: “*Günün birinde ördeğin süt verdiğini, koyunun yumurtladığını duyarsanız sakın inanmayınız. Taşın sertliğini suyun salahiyetini, kuşun kanatlarını, balığın yüzgeçlerini temin eden tabiat, insanlar içinde onu muayyen bir karakter hazırlamıştır... İyi niyet ve hizmet*

¹⁵⁴ *Demokrat İzmir*, 6 Şubat 1956.

¹⁵⁵ *Demokrat İzmir*, 6 Şubat 1956.

¹⁵⁶ *Demokrat İzmir*, 9 Şubat 1956.

¹⁵⁷ *Demokrat İzmir*, 11 Şubat 1956.

gayesiyle iş başına gelen bir partinin değişmeyen vazifeli insanlar tarafından bozguna sürüklendiğini görmek ne kadar hazin ve elemdir.”¹⁵⁸

10 Şubat 1956 tarihli Meclis görüşmelerinde Menderes, Amerika İktisadi Heyeti Başkanı Mr. Randle ile görüşen Kasım Gülek üzerinden CHP'ye yüklenmekteydi. Başbakan, gazetelerde çıkan başlıkları verdikten sonra “*Şimdi soruyorum size, millet karşısında mesulsünüz, Kasım Gülek’iniz ne konuştu Mr. Randle ile? Bu millet bilmek istiyor. Yine mi casusladınız bizi?*” diyerek yüklendiği muhalefete yönelik konuşmaları *Demokrat İzmir* gazetesine “*Başvekil muhalefeti vatan haini olarak vasıflandırdı*” manşeti ile yansıdı.¹⁵⁹ Mecliste yaşanan bu olayların ardından İsmet İnönü ise; “*Ağır mesuliyetler yüzünden manevi mevkiini çoktan kaybetmiş siyaset adamının hukuken düşeceği gün gelinceye kadar çırpındığını görüyoruz*” demişti.¹⁶⁰ İktidar muhalefet arasında her alanda kendini gösteren gergin süreç 1956 yılı bütçe görüşmelerinde de devam etti. Bütçe görüşmelerinin gergin geçmesini gazete iktidarın yanlış iktisadi politikası olarak yorumluyordu.¹⁶¹

Demokrat İzmir günün siyasi perspektifini “*Hangisi Doğru*” başlıklı yazıyla ortaya koydu. Ülke içerisinde var olan huzursuzluk konusunda iktidar ve muhalefetin birbirlerini suçlamaktan ileri gidemediği belirtilmişti. İktidarın bu huzursuzluğun nedenini muhalefetin sergilemiş olduğu tavırda gördüğünü, ülke menfaatlerine ters hareket ederek ülke içinde hürriyet buhranı varmış gibi gösterilerek Hürriyet Partisi’ni kurdukları konusunda muhalefeti eleştirdiğini açıklıyordu. İktidara göre muhalefetin tek amacı vardı o da iktidarı parçalamak. Muhalefete göre huzursuzluğun nedeni ise; hükümetin yanlış politikalarını başarı olarak görüyor olmasıydı. Yazının devamında gazete, muhalefetin iktidarı çekememesi durumunu komik bulmakta, ülkede yeni bir parti kurulması söylemlerine de “*hiç bu kadar güçlü muhalefet ihtiyacı duyulmamıştır*” demektedir. Hürriyet Partisi için “*hürriyet mücahitleri*” nitelendirilmesinin kullanıldığı makalede; “*Ülkede huzursuzluk*

¹⁵⁸ “DP’yi İtibardan Düşürenler” **Demokrat İzmir**, 24 Ocak 1956.

¹⁵⁹ **Demokrat İzmir**, 11 Şubat 1956; **TBMM Tutanak**, Dönem: 10, C. 10, Birleşim: 35, (10 Şubat 1956), s.139

¹⁶⁰ Burçak, **On Yılın...**, s.298; Karakuş, **a.g.e.**, s.331.

¹⁶¹ Selahattin Türkan, “Yapılması Zaruri Değişiklik”, **Demokrat İzmir**, 27 Şubat 1956.

mevcuttur. İktidar muhalefeti, muhalefete iktidarı suçlamaktadır. Sorunun cevabını ise akıl sahibi herkes bilmektedir.” diyerek, iktidarın yanlışlarına dikkat çekilmekteydi.¹⁶²

Gazete bu kez “*Vatanseverlik İnhisarı*” adlı köşe yazısında on yıldır çok partili hayata geçilmesine rağmen hala iktidarı eleştirmenin mümkün olmadığını ve iktidarın tek başına hareket ettiğinden şikâyet etmekteydi. Aynı zamanda iktidarı eleştirenlerin vatanseverliğinden şüphe edildiğini ortaya koyarak, demokrasi ile idare edilen ülkelerde siyasi partiler arasındaki mücadelenin doğal olduğunu vurgulamaktaydı.¹⁶³

1956 yılı içerisinde iktidarın muhalefet tanımaz tavrı ve baskıcı kanunları muhalefetin rahat nefes almasını engellemekteydi. İktidarın bu tavrı muhalefet tarafından siyasi bir buhran olarak değerlendiriliyor ve erken bir seçim ile buhranın halledilmesi gerektiği düşünülüyordu. Bu nedenle dönemin muhalefet partileri, aralarında birleşmenin yollarını aramaya başladı. Bu bağlamda *Demokrat İzmir*, 1957 seçimlerinin Mart, Nisan aylarında yapılacağına yönelik kamuoyunda çıkan haberler karşısında ilk defa bir muhalefet cephesi kurularak mücadele verilmesi gerektiğini yazmıştı.¹⁶⁴

Demokrat Parti iktidarını ortadan kaldırmak amacıyla muhalefet partilerinin birleşme çabasına giriştiği bu dönemde ilk çağrı 25 Mart 1956’da CHP Kadıköy İlçe Kongresi’nde konuşan Burhan Felek’ten geldi.¹⁶⁵ *Demokrat İzmir* gazetesi de CHP Kadıköy İlçe Kongresi’nde konuşan Şemsettin Günaltay’ın; “*Demokrasinin kurucusu Demokrat Parti değil, CHP’dir. DP muhalefette iken demokrasi için deli divane iken iktidara geldikten sonra sırt çevirdi. Tek çare muhalefetin birleşmesidir.*” sözlerini sayfasına taşımıştı.¹⁶⁶

Cumhuriyet Halk Partisi’nin birleşme çağrısı yapması üzerine gazete bu birleşmenin ülke siyaseti için doğru olacağı görüşündeydi. Hatta bu konuyla ilgili yer verdiği bir köşe yazısında bütün siyasi partilerin tabanda farklı program ve tüzüklere

¹⁶² “Hangisi Doğru”, **Demokrat İzmir**, 7 Mart 1956.

¹⁶³ “Vatanseverlik İnhisarı”, **Demokrat İzmir**, 21 Ocak 1956.

¹⁶⁴ **Demokrat İzmir**, 11 Ocak 1956.

¹⁶⁵ Albayrak, a.g.e., s.289.

¹⁶⁶ **Demokrat İzmir**, 26 Mart 1956

sahip olduğunu ancak ülkedeki rejim buhranı devam ettikçe partilerin programlarını uygulayabilmesinin mümkün olmadığını ortaya koyarak muhalefetin birlikte hareket etmesi gerektiği belirtiliyordu. İktidar ise, kendisi dışında bütün herkesin ülkede bir rejim buhranı olduğu konusunda hem fikir olduğunu açıkladıktan sonra, “*dört başı mamur*” rejim buhranının sürdüğü bir devirde muhalefet partilerinin tam ve mutlak iş birliği yapmalarını zorunluluk olarak görmekteydi.¹⁶⁷

Demokrat İzmir gazetesi her fırsatta muhalefetin işbirliği yapması gerektiğini vurguluyordu. 1956 Nisan ayı içerisinde *Demokrat İzmir* gazetesinde “*Yapıcı Bir İşbirliğine Doğru*” adı altında bir yazı yazan Attila İlhan, memleketteki bütün muhalefet partilerinin iktidara karşı iş birliği yapması gerektiğini vurguluyordu.¹⁶⁸

Cumhuriyet Halk Partisi ise iktidarın baskıcı tavrına karşı, 6-9 Nisan 1956 tarihleri arasında yaptığı toplantının ardından, muhalefet partilerinin birleşmesi için bir tebliğ yayınladı.¹⁶⁹ Muhalefet cephesinde birleşmeye yönelik adımların atıldığı sırada Başbakan Adnan Menderes Kütahya Tunçbilek Termik Santralinin açılış töreninde muhalefete şöyle seslenecekti:

“...Memleket muazzam bir iktisadi kalkınma içindedir. Fakat buna rağmen memleketteki tahrikler son dereceyi bulmuştur. Adeta memlekette bir ihtilal havası estirilmektedir. Masum bir iktidara toptan haysiyet kırıcı sözler söylemekten çekinmemektedir. Bu memleket estirilmek istenilen bir ihtilal havasına maruz bırakılamaz. Elbette bunun tedbiri alınacaktır.”¹⁷⁰

Menderes’in konuşmasına karşılık olarak Kasım Gülek; “*Hangi hürriyet suiistimalinden bahsediyor, Örfî idarenin hâkim olduğu bir memlekette hürriyet olur mu?*” demektedir.¹⁷¹ Adnan Menderes’in muhalefeti suçlamaya yönelik yapmış olduğu bir diğer konuşmada Gaziantep’teydi. Başbakan buradaki konuşmasında; basın ve muhalefeti topyekûn ihtilalcilik ile itham ederek, ihtilalci metotlar ve

¹⁶⁷ “İşbirliğine Doğru”, *Demokrat İzmir*, 28 Mart 1956.

¹⁶⁸ Attila İlhan, “Yapıcı Bir İşbirliğine Doğru”, *Demokrat İzmir*, 8 Nisan 1956.

¹⁶⁹ Albayrak, a.g.e., s.289. *Demokrat İzmir*, 9 Nisan 1946.

¹⁷⁰ Şerif Demir, *Türk Siyasi tarihinde Adnan Menderes*, Paraf yayınları, İstanbul, 2010, s.314.

¹⁷¹ *Ulus*, 9 Nisan 1956.

fitnenin bitmesi için gerekirse yeni kanunların çıkarılacağını ifade ediyordu.¹⁷² Başbakanın yapmış olduğu bu konuşmalar tatilde olan Meclis'in açılışından sonra basın ve muhalefete yönelik sert tedbirlerin alınacağını işaretliydi.

Uzun soluklu iktidar isteyen bir partinin halkın sevgi ve güvenini kazanması gerektiğini belirten *Demokrat İzmir* gazetesi; bu evrede yazdığı yazılarda ve haberlerde sevgi ve güvenin kazanılmasından ziyade bu değerlerin korunması gerektiğini ortaya koymakta ve DP iktidarının muhalefete karşı konuşma üslubunun seviyesizliğine dikkat çekmekteydi. Özellikle yaptığı haberlerde “*Sevilen ve İtimad edilen bir insan olmak... Bir başvekil olmaktan çok daha zordur. Fakat meramın elinden hiçbir şey kurtulamaz, aziz, Demokrat Partili*” diye yazmakta ve Adnan Menderes'in artık halk gözünde sevilen ve güvenilen bir devlet adamı olmadığı vurgulamaktaydı.¹⁷³

Cumhuriyet Halk Partisi'nin diğer muhalefet partileri ile iş birliği yapmak için yayınlamış olduğu tebliğ, Adnan Menderes'in muhalefete karşı tehditkâr sert tutumu sonucunda, Hürriyet Partisi de işbirliği bağlamında bir beyanname yayınladı. Beyanname şöyleydi:¹⁷⁴

“... *Hürriyet Partisi Umumi İdare Heyeti milli hâkimiyetin kâmil tecellisini hedef alan demokratik rejimin icapları ve müesseseleri ile memlekete kazandırılması davasında iktidar partisi dâhil bütün partilerle beraber çalışılması lüzumuna bir kere daha işaret etmeği vatan borcu bilmektedir.*” Hürriyet Partisi'nin yayınlamış olduğu bu tebliği yeterli görmeyen *Demokrat İzmir*, “*Menderes'in uygulamakta olduğu baskı ve şiddet rejimine yenilerini ilave etmek istediği için işbirliğine geçilerek mücadelenin hızla halledilmesi gerektiğini*” belirtiyordu.¹⁷⁵

Ülke siyasetinin gergin olduğu bu dönemde CHP ve Hürriyet Parti'si birleşme yolunda yeşil ışık yakarken, CMP birleşme konusunda bir takım problemler yaşamaktaydı. Partinin bazı üyeleri birleşmenin yararlı olacağı düşüncesindeyken bazıları da birleşmeyi kabul etmiyordu. *Demokrat İzmir*'in “*CMP G. Kurulunda*

¹⁷²*Demokrat İzmir*, 11 Nisan 1956. Gevgili, *Yükseliş...*, s.115.; M. Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, *Demokrat Bir Demokrasinin Doğuşu*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2005, s.91.

¹⁷³“Sevgi ve İtimad”, *Demokrat İzmir*, 12 Nisan 1956.

¹⁷⁴*Cumhuriyet*, 23 Nisan 1956.

¹⁷⁵*Demokrat İzmir*, 23 Nisan 1946.

Şiddetli Münakaşalar” başlığı altında CMP’nin partiler arası işbirliği görüşmeleri sırasında tartışma yaşadıkları aktarılmaktaydı. Yazının devamında CMP’nin içindeki sorun; Ahmet Tahtakılıç’ın muhalefetin birleşmesi gerektiği konusundaki tutumunu Sadık Aldoğan’ın da desteklediği ancak diğer parti idarecilerinin bu konuda uzlaşmaz tavır sergiledikleri belirtiliyordu.¹⁷⁶ CMP toplantısından çıkan işbirliğine katılmama kararı Demokrat İzmir gazetesine “*Halk Partisi ile CMP’nin araları açılmaya başladı*” şeklinde yansımıştı.¹⁷⁷

İktidar muhalefet ilişkilerinin bozuk olduğu, muhalefet partilerinin de kendi aralarında birleşme çabalarının durgunlaştığı dönemde Cumhuriyet Halk Partisi 21 Mayıs 1956’da 12. Kurultay’ını topladı.¹⁷⁸ Kurultay, İsmet İnönü’nün işbirliği konusuna önem veren bir konuşma yapmış olması bakımından önem taşımaktaydı. CHP lideri, partisinin tek başına iktidara gelmek gibi bir amacı olmadığını, iktidar partisine karşı muhalif partilerin birlikte hareket etmesi gerektiğini açıkladı.¹⁷⁹

Demokrat İzmir, CHP kurultayını rejim ve iktisadi konularda partinin vizyonunu yenileyememiş olması noktasında eleştirerek ve partinin çalışma planını “*kuru laftan ibaret*” olarak açıklamaktaydı.¹⁸⁰ Aynı zamanda İsmet İnönü’nün kurultay sırasında “*şiddet devri çok kısa sürecektir*” sözlerini de manşetine taşımıştı.¹⁸¹ Kurultayın ardından DP Meclis Grubu 29 Mayıs 1956’da “*gazeteciliği ve gazeteleri, gazete haberlerini, yorumlarını sınırlayan, tekzip haklarını genişleten yeni bir tasarımı*” kabul etmiş olması dönemin iktidar muhalefet ilişkilerini etkilemişti. *Demokrat İzmir* gazetesi hükümetin aldığı bu kanun kararı için “*Şeytani Plan*” adlı yazı kaleme alarak iktidarın bir taraftan muhalefetin halk ile ilişkisini

¹⁷⁶ *Demokrat İzmir*, 6 Mayıs 1956.

¹⁷⁷ *Demokrat İzmir*, 9 Mayıs 1956.

¹⁷⁸ Feroz ve Bedia Ahmad, *Türkiye’de Çok...*, s.150.; *Demokrat İzmir*, 21 Mayıs 1956.; Ayrıntı için bkz. Hikmet Bila, *CHP 1919-1999*, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 1999, ss.294-98; Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi’ni Mevkii*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965, ss.336-338; Mustafa Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001, s.125.

¹⁷⁹ Kili, *a.g.e.*, ss.124-125.

¹⁸⁰ *Demokrat İzmir*, 24 Mayıs 1956.

¹⁸¹ *Demokrat İzmir*, 25 Mayıs 1956.

keserek sesini kısmak bir taraftan da muhalif basını yaşayamayacak hale getirmeyi amaçladığını yazmaktaydı.¹⁸²

İktidarın hem basın hem de muhalefetin yaşam alanını daraltan kararları karşısında bir araya gelerek uzlaşma yolları arayan dönemin üç muhalefet partisi 8 Temmuz 1956 tarihinde birlikte bir bildiri yayınladı. *Demokrat İzmir* bu tebliği “3 muhalif partisinin bildirisini İnönü, Karaosmanoğlu, Bölükbaşı’nın imzaladığı tebliğde; üç partinin de müşterek olarak imkânlarını sonuna kadar demokratik rejimi kurtarma mücadelesini devam edeceğini bildirdi.” şeklinde duyurmaktaydı.¹⁸³

Üç muhalif parti rejim konusunda birlikte hareket kararı almışsa da Cumhuriyetçi Millet Partisi birleşme taraftarı olmadığını her fırsatta belirtmiştir. CMP, CHP’ye muhalif olarak doğmuş, Hür. P’de zamanında Demokrat Parti içindeki şahıslar olması bakımından kendilerine en ağır eleştiriler yönelten kişilerden oluşmaktaydı. Partinin ayrıca üzerinde durduğu bir diğer nokta ise Osman Bölükbaşı’nın iktidarın yasaklarını halka duyurmak için ülkede yaptığı mitinglerin çok kalabalık geçmesiydi. CMP’ye göre, CHP’nin yeri halk gözünde belliydi ve artık halk CHP’ye inanmamaktaydı. Demokrat Parti de büyük umutlarla iktidara getirilmişse de tek parti rejimi uygulayan bir sisteme yönelmesi bakımından halk, partiden uzaklaşmıştı. Geriye CMP kalıyordu yapılan mitingler ve partiye gösterilen ilgi partinin seçimlerde tek başına iktidar olmasını sağlayabilirdi. Aynı zamanda CHP, CMP’ye göre birleşme konusunda yeterince açık konuşmuyordu. Bu gibi nedenler dolayısıyla CMP bir türlü birleşme girişimlerine tam destek vermeyecekti.

Muhallifler yayınladıkları beyannamenin ardından 11 Temmuz 1956’da Meclis’e geri döndüklerinde Başbakan Adnan Menderes “Tıpış tıpış döndüler”diyerek muhalefetin hareketlerini ciddiye almadığını, muhalefet tanımaz bir tavır takındığını bir kez daha gösteriyordu.¹⁸⁴ Menderes’in hem muhalefete karşı bu alaycı tavrı hem de 11 Temmuz 1956 meclis görüşmelerinde 1956 yılı ara

¹⁸² “Şeytani Plan” *Demokrat İzmir*, 3 Haziran 1956.

¹⁸³ Albayrak, a.g.e., s.287; Artvinli, a.g.e., s.86.; *Demokrat İzmir*, 9 Temmuz 1956.

¹⁸⁴ *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1956.

seçimlerinin ertelenmesi kararı,yine iktidar ve muhalefet arasında sert tartışmalara sahne olmuştu.¹⁸⁵

İktidarın ara seçimleri erteleme kararı muhalefettin birleşme çabalarını bir nebze daha hızlandırdı. 17 Temmuz 1956'da Kasım Gülek, Hür. Partisi İstanbul İl Merkezini ziyarette bulunarak ülkede rejimin yerleşebilmesi için muhalefetin birleşmesi gerektiğini söyledi.¹⁸⁶ Muhaliflerin yakın temasları, birlikte yurt gezileri yapma fikrini gündeme getirdi. Parti ileri gelenleri yaptıkları geziler neticesinde hükümetin çıkarmış olduğu gösteri yürüyüşleri kanunu gerekçesiyle cezalandırılacaktı.¹⁸⁷

Muhalefet partilerinin kısıtlandığı bu dönemde partiler birleşmek adına bir takım görüşmeler yapsa da CMP bir türlü birleşme taraftarı olmuyordu. CMP'nin işbirliğine yanaşmaz tavrı basına “*CMP işbirliğinden vazgeçecek olursa Hür. Partisi ve CHP birlikte mücadeleye devam edecek*” şeklinde yansımaktaydı.¹⁸⁸ CMP'nin tutumu karşısında muhalif basın, rejim konusunda partilerin bir an önce birleşmesi gerektiğini ifade ediyordu.

Cumhuriyetçi Millet Partisi kesin kararını yapılacak kongrede alacağına yönelik konuşmalar yaptığı sırada Hürriyet Partisi, 14 Eylül 1956 tarihinde birleşme konusunda diğer muhalefet partilerine birer tebliğ¹⁸⁹ göndererek kararlarını açıklamalarını istedi. Bu tebliğe CMP yanıt vermezken CHP ise ana mesele olan rejim davasında bir sorun olmadığını fakat 8 Temmuz 1956'da üç partinin ortak tebliğinin daha ileri götürülebilmesi için CMP'nin de görüşünün alınması gerektiği söylemekteydi.¹⁹⁰ Neticede Hürriyet Partisi'nin yaptığı teklifi CMP yanıtı

¹⁸⁵ Eroğul,a.g.e., s.122.

¹⁸⁶ **Cumhuriyet**, 19 Temmuz 1956.

¹⁸⁷ **Ulus**, 9 Ağustos 1956.

¹⁸⁸ **Demokrat İzmir**, 30 Ağustos 1956.

¹⁸⁹ Hürriyet Partisi'nin CHP ve CMP'ye gönderdiği tebliğde kısaca, işbirliğinin asıl amacının rejim davası olduğu, işbirliğinin gerçekleşmesi durumunda Meclis'te bir koalisyon hükümetinin kurulması, Kurucu Meclis çizgisinde çalışan Meclis'in asıl amacı olan antidemokratik kanunların kaldırılmasından ardından 18 ay içinde seçime gidilmesi gerektiği gibi maddeler yer almaktaydı., Âdem Çaylak, **İktidar Muhalefet İlişkileri...**,s.274.; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973**, DP Yokuş Aşağı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991,s.208.; Ahmet Hamdi Başar, **Yaşadığımız Devrin İç Yüzü**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1960,s.110.

¹⁹⁰ Albayrak,a.g.e., s.290.; **Cumhuriyet**, 2 Ekim 1956.

bırakırken CHP’de Hürriyet Partisi’ni tatmin edici bir cevap vermediği için bu teklif parti tarafından geri çekildi.¹⁹¹

Muhalefet partileri arasındaki işbirliği görüşmelerinin karmaşık bir hal aldığı bir sırada *Demokrat İzmir* gazetesinin “*Bugün de Bu*” adlı köşesinde olayları mizahi olarak değerlendiren Ziya Hanhan muhalif partiler arasındaki ilişkiyi şu şekilde eleştirmekteydi:¹⁹²

“*Eşrefoğlu Al Haberi! Bir çocuğum olsa, şöyle yetiştirirdim böyle yetiştirdim diyen babanın bir gün çocuğu olur. Çocuk yedi yaşına gelince babası oğluna karşısına alır ve “geziye gitmeyeceksin, sokağa çıkmayacaksın” der. Çocuk gözlerini açar açar; ne o baba dedi. Yoksa demokratçılık mı oynuyoruz.*”

Hürriyet Partisi’nin tebliğini geri çeken tutumu karşısında CHP, asıl meselesinin rejim davası iken Hürriyet Partisi’nin birkaç ayrıntıya takılmasına anlam veremediğini belirten bir açıklama yaptı.¹⁹³ Muhalifler arasındaki birleşmenin çıkmaza girdiği dönemde Adnan Menderes İzmir’de muhalefete “*muhalefet partiler manevi haysiyetsizlik seviyesine düşmeden birleşemezler*” demekteydi.¹⁹⁴

Başbakanın bu nutku *Demokrat İzmir* gazetesince “*Menderes’in İzmir nutku muhalefetin birleşmesinde yeni bir kapı açması beklenmektedir*” şeklinde yorumlanmıştı.¹⁹⁵ Partiler arasındaki bir türlü birleşmenin sağlanamaması ve olayın çıkmaz bir hal aldığı dönemde İsmet İnönü ise, 28 Ekim 1956 İstanbul İl Kongresi’nde yaptığı konuşmada işbirliği için hala umut olduğunu açıklıyordu.¹⁹⁶

Demokrat İzmir gazetesi de muhalifler arasındaki işbirliği görüşmelerinin durgunluk yaşadığı bu dönemde muhalefetin birleşmesi için hala bir şans olduğunun vurgusunu yapmakta ve halk ile yaptığı röportajlarla da bunu ortaya koymaktaydı. Röportajların ortak noktası halkın muhalefete karşı birleşmesiydi. Gazeteye göre bu işbirliğinin en ideal şekliyse Milli Muhalefet Cephesi’nin kurulmasıydı.¹⁹⁷ 1957 yılı Ocak ayının ilk zamanlarında da iktidar muhalefet ilişkileri gerginliğini koruyordu.

¹⁹¹ *Cumhuriyet, Demokrat İzmir*, 8 Ekim 1956.

¹⁹² Ziya Hanhan, “Eşrefoğlu Al Haberi”, *Demokrat İzmir*, 9 Ekim 1956.

¹⁹³ *Demokrat İzmir*, 9 Ekim 1956.

¹⁹⁴ *Demokrat İzmir*, 19 Ekim 1956.

¹⁹⁵ *Demokrat İzmir*, 21 Ekim 1956.

¹⁹⁶ *Cumhuriyet*, 28 Ekim 1956.

¹⁹⁷ *Demokrat İzmir*, 14 Kasım 1956.

İktidar partisi mevcut seçim sistemi ile 1958 yılında yapılacak seçimlere gitmek isterken muhalefet seçim kanununda değişiklikler yapılmasını istiyordu.

Demokrat İzmir, 1957 yılının ilk ayında *Forum Dergisi*'nde çıkan "*İleri Toplum ve Şahsi Sorumluluk*" adlı makaleyi "*Diktatörlükten Kati'yen Korkmak Lazımdır*" başlığı altında paylaşmıştı. Gazete diktatörün her yerde alkışa meraklı olduğuna dikkat çekiyordu. Söz konusu makalede diktatörlükle mücadele edebilmek için demokratik toplumlarda aydınlara büyük görevlerin düştüğü açıklanmaktaydı. Yazıda "*Hürriyet ve demokratik düzen için mücadele ancak herkesin kendi sorumluluğuna düşen işi başkalarının ne yapacağına bakmadan ifade edebilmesi ile kazanılabilir*" denilerek kişisel sorumluluk ortaya koyulması gerektiği ifade ediliyordu.¹⁹⁸

İktidar muhalefet arasındaki gerginliği tırmandıran başka bir neden de Kasım Gülek'in Amerikan heyeti ile yapmış olduğu görüşmeydi. Türkiye'nin Amerika'dan kredi istediği bir dönemde yapılan görüşmeyi Adnan Menderes; Gülek'in Amerika heyetine olumsuz konuştuğunu iddia ederek sert tepki göstermişti. Menderes'in bu sert tutumu karşısında CHP durumu açıklayan bir tebliğ yayınlamak zorunda kaldı.¹⁹⁹ Başbakanın ithamlarına Kasım Gülek ise; "*iktidar başarısızlığını kendisinde aramalıdır acaba el sıkma yasağı gibi yeni bir yabancılarla konuşma yasağı mı çıkacak*" diyerek tepki gösterecekti. *Demokrat İzmir* gazetesi de Kasım Gülek'in sözlerini manşetine taşıyarak iktidara karşı muhalif tutumunu göstermekteydi.²⁰⁰ Ülke siyasetinde gerilimin yükseldiği bu dönemde *Demokrat İzmir* tepkisini ortaya koyan yazılar yazmaya devam etmekteydi. Örneğin Ziya Hanhan'ın köşesinde kaleme aldığı mizahi fıkralardan birkaçı şöyleydi:

"Bir muhalefet milletvekili... İnsanlar, insanlar hürriyet olmadan yaşayamam" demiş. Beyanata göre biz, hepimiz vefat etmiş durumdayız. Bu kış kıyamette bu bunaltıcı geçim şartları altında hiçte fena olmaz hani..."²⁰¹

¹⁹⁸ *Demokrat İzmir*, 18 Ocak 1957.

¹⁹⁹ *Ulus*, 21 Ocak 1957.

²⁰⁰ *Demokrat İzmir*, 20 Ocak 1957.

²⁰¹ Ziya Hanhan, "Bir Muhalefet Milletvekili", *Demokrat İzmir*, 2 Şubat 1957.

“Oldum olası bir muhalif:

-Biz muhalefette iken halk partisi iktidarına ulu orta ve rahat rahat küfür edebiliyorduk dedi. Oldum olası bir iktidarcı cevap verdi.

-Yine mümkün. Bugünde Halk partisine gerile gerile ve rahat rahat küfür edebilirsin. Ama yalnız Halk Partisi’ne ve biraz daha geniş tutarak muhalefete...”²⁰²

Gazete 3 Şubat 1957 yılında Adnan Menderes’in muhalefet yıllarında olduğu 3 Şubat 1947 yılında *Demokrat İzmir* gazetesinde CHP’yi eleştiren bir yazısını paylaşarak 1957 yılının 1947’den farklı olmadığını ortaya koyuyordu. Menderes o zamanlar; *“... Anlaşıyor ki iktidar partisi memleketimizin geçirmekte olduğu siyasi ve idari huzursuzluğu ikinci plana atmak ve mümkün olursa unutturmak istiyor. Hâlbuki en feyizli bir siyasi inkılabın içinde bulunduğumuzu kimseye unutturmanın imkânı yoktur...”* demektedir.²⁰³ İktidara olan muhalefetini her fırsatta sütunlarına taşıyan *Demokrat İzmir*; *“İktidara ve Muhalefete Tavsiyeler”* adlı köşe yazısında, hürriyet arzusu içinde gelişebilmeyi gerçekleştirememiş olan iktidar partisinin artık muhalefete büyük şans verdiğini ifade etmekteydi. Gazete *“Bütün mesele muhalefetin alternatif bir hürriyet ve kalkınma arzusunu gerçekleştirebilmek için birleşip birleşmeyeceğidir”* diyerek muhalefetin iyi bir planla halkın karşına çıkmasını zorunluluk olduğunu ifade etmekteydi. Makalenin devamında *“bugün politikacıya karşı kırılan güveni kazanmak muhalefete düşmektedir”* diyerek rejim davasında muhalefeti birliğe çağrıda bulunuyordu.²⁰⁴

İktidar muhalefet arasındaki gerginlikler 25 Şubat 1957 yılında birden bahar havasına dönüştü. Aslında bu bahar havası CHP ve DP arasında yaşanıyordu. Çünkü Başbakan Menderes diğer muhalif partilerini ciddiye almıyordu. Bunun sebebi ise diğer muhalif partilerinin kendisinden kopmuş birer teşekkül olmasıydı. CHP ve DP arasındaki bahar havası olarak adlandırılan bu dönem İsmet İnönü’nün 25 Şubat 1957 İçişleri Bakanlığı Bütçe görüşmelerinde yumuşak bir ses tonu ile Kırşehir’in yeniden il haline getirilmesi istediğiydi. İktidar partisi de İsmet İnönü’nün bu

²⁰² Ziya Hanhan, “Ölçü”, *Demokrat İzmir*, 2 Şubat 1957.

²⁰³ *Demokrat İzmir*, 3 Şubat 1957.

²⁰⁴ “İktidara ve Muhalefete Tavsiyeler”, *Demokrat İzmir*, 7 Şubat 1957.

hareketine aynı tonda karşılık vererek bu bahar havası dönemini başlatmıştı.²⁰⁵ 26 Şubat 1957 Milli Eğitim Bakanlığı bütçe görüşmelerinde de iki lider birbirlerini övmeye devam etti. Bu görüşmeler *Demokrat İzmir* gazetesine; “*Dün bir bahar havası içinde geçen meclis müzakereleri esnasında Menderes; İnönü’yü tarihe geçmiş bir devlet adamı olarak vasıflandırdı*” manşeti ile yansımıştı.²⁰⁶

26 Şubat görüşmelerini diğer muhalefet partileri ise samimiysiz bulmaktaydı. CMP Başkanı Osman Bölükbaşı, “*Başbakan burada buyuruyorlar ki Biz bizden başka memleketi idare edecek olan yoktur kanaatinde olsak bu kanaatin icabı olarak seçimleri ortadan kaldırırız*” şeklinde DP’ye tepkisini ortaya koyuyordu.²⁰⁷ *Demokrat İzmir* gazetesi “*Hürriyet Partisi Menderes’e inanmıyor*” manşeti ile HP’nin iktidarı samimi bulmadığını açıklıyordu.²⁰⁸

1957 yılı bütçe görüşmeleri 61 muhalif 432 oy ile kabul edilmişti. Adnan Menderes bütçe görüşmelerinde CHP ve İsmet İnönü’yü överken CMP ve HP’nin, CHP-DP arasındaki ilişkiliyi kışkırttığını söylemişti. CHP ve İnönü’yü “*tarihin malı*” olarak gören Menderes, CMP ve HP’ni Demokrat Parti’den kopmuş siyasi teşekkülleri olarak nitelendirmekteydi.²⁰⁹

Adnan Menderes’in bütçe görüşmelerinde yapmış olduğu konuşma *Demokrat İzmir* gazetesine “*Adnan Menderes Muhalefeti Parçalamak İstiyor*” manşeti ile yansımıştı. Gazete meclis görüşmelerinin ardından iktidarın muhalefeti parçalamak istediği kanaatine varmış ve CHP ve DP arasındaki bahar havasını eleştirerek, şu görüşünü paylaşıyordu:²¹⁰

“*Meteoroloji!*”

Bahar geldi diyoruz eğer gelen bahar buysa keşke gelmeseydi. Soğuk fırtına ve yağmur... Beklediğimiz bu muydu yani! Bahar yer tanrılarımızın değil gök tanrılarımızın ihsan edeceği bir lütuftur. Hani o günler.”

²⁰⁵ **Cumhuriyet**, 26 Şubat 1957. Ayrıntı için bkz: **TBMM Tutanak**, Dönem:10. C. 17, Birleşim:46, (25 Şubat 1957),ss.765-768.

²⁰⁶ **Demokrat İzmir**, 27 Şubat 1957.

²⁰⁷ **Cumhuriyet**, 27 Şubat 1957.

²⁰⁸ **Demokrat İzmir**, 28 Şubat 1957.

²⁰⁹ **TBMM Tutanak**, Dönem:10, C. 17, Birleşim: 49, (28 Şubat 1957),s.1237.

²¹⁰ Ziya Hanhan, “Meteoroloji”, **Demokrat İzmir**, 3 Mart 1957.

Ancak Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi arasında başlayan bahar havası uzun sürmeyecekti. Kasım Gülek'in 5 Mayıs 1957 yılında Edirne'de rejim meselesi üzerine hükümetin hala harekete geçmemiş olması ve bu meselenin önemli olduğunu belirten konuşması bahar havası döneminin sonuna gelindiğinin ilk sinyali oldu.²¹¹ 1957 yılı Mayıs ayı içerisinde seçimlerin erkene alınacağına yönelik haberlerin basında yer bulmaya başlaması, Osman Bölükbaşı'nın Kırşehir'in il yapılması ile ilgili meclis görüşmelerindeki tutumu neticesinde dokunulmazlığının kaldırılmak istenmesi gibi nedenlerle muhalefet partilerinin yeniden bir araya gelmesi gündeme geldi.²¹² Ülke siyasi hayatında bu gibi gelişmelerin yaşandığı dönemde *Demokrat İzmir* gazetesi "*İnsaf be paşam*" adlı fıkrayı yayınladığı için bir ay süre (27 Mayıs-27 Haziran 1957) ile kapatılmıştı.²¹³

Muhalefet partileri arasında 4 Temmuz 1957 tarihinde Hürriyet Partisi ile Cumhuriyetçi Millet Partisi arasında görüşmeler başladı.²¹⁴ O günlerde *Demokrat İzmir* "*Vebal*" adlı makalesi ile muhalefet partilerine şu şekilde seslenmekteydi:²¹⁵

"Eğer bu millet bir kaç ay sonra tepesine asılı duran kanunlarla bir seçim emrivaki karşısında bırakılır ve sizler de bu seçime bugünkü darma dağınık halinizle katılmak zorunda(?) kalırsanız vebaliniz memlekete hizmet aşkınız kadar büyük olacaktır"

Ağustos ayının ilk haftası Hürriyet Partisi yapılacak ilk genel seçimler sonrasında geçici bir kurucu meclisin oluşturmasını öneriyordu.²¹⁶ Aynı gün gazete "*Muhalefet partileri Demokrat Parti'nin karşısına sarıh ve müeyyideki bir kararla çıkmakta gecikmeleri ve iktidarca ittihaaz olunan tedbirlerin gittikçe sağlamlaşan bir vasat hazırlığını göre göre 'ağlama duvarının' dibinden bir türlü ayrılmamaları cidden üzücü bir manzaradır*" demektedir.²¹⁷ CMP'de, Hürriyet Partisi'nin ardından seçimlere birlikte girilmesinin zaruriyetini bildiren bir tebliği yayınladı.²¹⁸ CHP'de iki

²¹¹ *Ulus*, 6 Mayıs 1957.

²¹² Albayrak, *a.g.e.*, s.290; Toker, *DP Yokuş...*, ss.84-89.

²¹³ *Demokrat İzmir*, 27 Mayıs 1957.

²¹⁴ *Ulus*, 5 Temmuz 1957.

²¹⁵ "*Vebal*", *Demokrat İzmir*, 16 Temmuz 1957.

²¹⁶ *Demokrat İzmir*, 5 Ağustos 1957

²¹⁷ *Demokrat İzmir*, 5 Ağustos 1957.

²¹⁸ *Demokrat İzmir*, 6 Ağustos 1957.

partinin görüşlerini onaylamıştı.²¹⁹ Muhalif partilerin işbirliği için yuvarlak masaya oturması üzerine *Demokrat İzmir*; rejim meselesinin halledilebilmesi için tek çözüm yolunu muhalefetin birleşmesi olarak görmekte, etkisiz muhalefetin millete fayda vermeyeceğini ortaya koymaktaydı.²²⁰

Muhalefet Partileri birleşme kararı için İsmet İnönü'nün evinde bir dizi toplantılar yaptı. Muhaliflerin yaptığı görüşmeler sırasında gazete, partiler arasındaki küçük farklılıkların öneminin olmadığını asıl meselenin rejim davası olduğunu vurgulayan yazılar yazarak muhalefeti birleşme konusunda teşvik etmekteydi.²²¹ Partiler arasında yapılan görüşmeler sonrasında muhalefet cephesi 4 Eylül 1957 yayınladıkları bir bildiri ile anlaştıklarını kamuoyuna duyuruyordu.²²² Partiler arasında ortak hareket etme kararının alınmasının ardından üç muhalif partide; 13 Eylül 1957 CHP, 15 Eylül 1957 Hür. P., 18 Eylül 1957 CMP, kongrelerini toplayarak işbirliğini destekleme kararı almışlardı.²²³

Muhalefetin birleşmeye yönelik karar almasının ardından DPMG'da 5 Eylül 1957 tarihinde yaptığı toplantıda genel seçimlerin 27 Ekim 1957'de yapılmasını kararlaştırırken, muhalefetin seçimlerde birlik içerisinde çalışmasını engelleyecek mevcut seçim kanununa ek bir madde ekleme yoluna gitmişti.²²⁴ *Demokrat İzmir* iktidarın seçim kanuna ek ilave maddesine yönelik "*kusursuz siyasi parti tasavvur olunamaz. Demokratik bir rejimde iktidar tapusu milletin elinde bulunan kiralık eve benzer*" diyerek eleştirmektedir.²²⁵ Siyasi gelişmelerin bu derece gergin olduğu dönemde Demokrat Parti kurucularından Fuat Köprülü'nün DP'den istifa ederek; "*DP'ye karşı iş birliği yapmak bir vatan borcudur*" sözleri DP'nin yanlış politika güttüğünü göstermesi bakımından önem taşımaktaydı.²²⁶

²¹⁹ *Demokrat İzmir*, 8 Ağustos 1957.

²²⁰ Alaettin Ergöner, "Muhalefetin Birleşmesi", *Demokrat İzmir*, 9 Ağustos 1957.

²²¹ "Muhalefet Anlaşıyor", *Demokrat İzmir*, 14 Ağustos 1957.

²²² *Demokrat İzmir*, 5 Eylül 1957.; Albayrak, *a.g.e.*, s.291.; Ülkü Varlık, Banu Ören, *Seçim Sistemleri ve Türkiye'de Seçimler*, Derin Yayınları, İstanbul, 2001, ss.91-62.

²²³ Erer, *On Yılın...*, ss.296-297.; Tarhan Erdem, *Anayasalar ve Seçim Kanunları (1876- 1982)*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1982, ss.294-250.

²²⁴ Mükerrer Sarol, *Bilinmeyen Menderes C.II*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1983, s.724; *Demokrat İzmir*, 6 Eylül 1957.

²²⁵ "Bir Tavsiye", *Demokrat İzmir*, 7 Eylül 1957; Birand vd, *Demirkırat...*, s.89.

²²⁶ *Demokrat İzmir*, 8 Eylül 1957.

11 Eylül 1957 tarihindeki meclis oturumunda seçim kanununda yapılan değişikliklerle; muhalif partilerin ortak seçim listesi oluşturması engellenmekte, bir siyasi partinin teşkilatının bulunduğu seçim bölgelerinde seçime girmesi ve seçim bölgesinin seçeceği kadar milletvekili aday gösterme zorunluluğu getirilmekteydi. Demokrat Parti'den ayrılmış olan Fuat Köprülü'yü hedef alan başka bir değişiklik ise; bir kimsenin başka bir partiden aday olabilmesi için yapılacak seçimlerden asgari altı ay önce istifa etmesi gerekiyordu.²²⁷

Demokrat İzmir hükümetin muhalefete yönelik almış olduğu bu kararı “milletin birleşmesini önleyecek (!?) tasarı” olarak yorumlamakta ve “*Demokrat Parti kendisini iktidardan düşürecek bütün yolları tıkıyor*” diyerek tepki göstermekteydi.²²⁸

Cumhuriyet Halk Partisi, iktidarın aldığı kararın ardından 18 Eylül 1957 tarihinde acele olarak Genel İdare Kurulu'nu topladı. Toplantıdan, iktidarın muhalefet partilerinin önünü kesen yasalar gereğince birleşmenin mümkün olmadığı kararı çıkmıştı.²²⁹ *Demokrat İzmir*'in bu son olaylar ile ilgili yorumu ise; “*İşbirliği mevcut kanunlar karşısında fiilen tahakkuk etmiyor partiler seçime müstakilen iştirak edecekler*” şeklinde olmuştu.²³⁰ *Demokrat İzmir* gazetesi muhalefetin birleşme çabalarının sonuçsuz kalmasını “*Bugün de bu*” adlı köşesinde şu şekilde yer vermişti.²³¹

“*Muhalefet iş birliğinde anlaşılmadı. Neticede partiler ayrı ayrı seçime girecek. İş birliğinin akamete uğramasına sebep olan son seçim kanunu mudur, yoksa kabahat anlaşılmayanlarda mı orasını bilemiyoruz. İnşallah netice iyi olur ve inşallah birleşemeyenler sonunda karşılındakine tebrike mecbur kalmazlar. İktidarın kanaatince işbirliği siyasi ahlaksızlık idi. Artık işbirliği mevzu bahis olmayacağına göre buna teşebbüs etmiş olanlara ‘siyasi ahlaksız’ denemez. Çok şükür muhaliflerimiz iktidarın ihtarı üzerine siyasi bir ‘ahlaksızlık’ yapmaktan*

²²⁷ TBMM Tutanak, Dönem:10, C. 20, Birleşim:91, (11 Eylül 1957), s.737; Albayrak, a.g.e., s.293.

²²⁸ *Demokrat İzmir*, 11 Eylül 1957.

²²⁹ Erer, *On Yılın...*, s.298.; Sarol, a.g.e., s.724.

²³⁰ *Demokrat İzmir*, 21 Eylül 1957.

²³¹ Daniş, “İnşallah”, *Demokrat İzmir*, 21 Eylül 1957.

kurtuldular. Aksi halde, DP'yi devirir ve tarihe 'ahlaksız' olarak geçerlerdi. Yine DP'ye dua edelim."²³²

Neticede Demokrat Parti iktidarının çıkardığı kanunlar ya da partilerin kendi aralarında bir türlü anlaşamaması, sebep her ne olursa olsun Demokrat Parti 1957 genel seçimlerinde muhalefetin birleşmesini engellemiş oldu. Dönemin siyasi partileri seçime ayrı ayrı katılmak zorunda kaldı. Partilerin birleşmemiş olması iktidar için oldukça önemliydi. Çünkü 1957 seçimlerinde muhalefetin toplam aldığı oy yine iktidar olacak Demokrat Parti'den fazla olacaktı.

II- 1957 GENEL SEÇİMLERİ VE V. ADNAN MENDERES HÜKÜMETİ

1950 yılında güvenilir ve eşit bir seçimle iktidara gelen Demokrat Parti'nin 1950-1954 yılları arasındaki uygulamalarının halk tarafından mükâfatı; 1954 seçimlerinde yeniden büyük bir çoğunluk ile DP iktidarının yerini koruması oldu. 1954 seçimlerinde büyük çoğunluk sağlayan Demokrat Parti arkasına aldığı bu güçle baskı politikasına yöneldi. Demokratik olmayan uygulamalara yöneliş, ekonomi politikasındaki yanlış uygulamalar sonucu iktisadi alanda yaşanan sıkıntılar, dış politikada da ülke adına hoş olmayan intibaların yaşanmış olması nedeniyle iktidar, dönemin muhalefet ve basın tarafından eleştiri oklarına maruz kaldı. Muhalefet ve basının eleştirilerini her fırsatta tanımaz bir tavır takınan Demokrat Parti, iki eleştiri odağını ekarte edebilmek için kısıtlayıcı uygulamalar getirmekten çekinmedi. İktidarın bütün kanalları ile muhalefet, basın, üniversite ve sendikalara karşı anti demokratik tutumu neticesinde muhalefetin rejim buhranı endişesi ile birleşmenin yollarını aradığı bir dönem oldu.

Ülkede kendini hissettiren ekonomik sıkıntıların varlığını gittikçe hissettirmesi ve dönemin basın ve muhalefeti tarafından da sürekli eleştirilen iktidar çareyi 1958 yılında yapılacak olan genel seçimleri 1957 yılında yapmakta buldu. Erken seçim kararı üzerine ülkenin seçim atmosferine girdiği dönemde muhalefet, her fırsatta iktidara karşı anti-demokratik kanunlar ve var olan ekonomik buhran

²³² Danış, "Siyasi Ahlaksızlık", **Demokrat İzmir**, 22 Eylül 1957.

üzerinden yüklenecek ve propagandasını bu alanlara yöneltecekti. İktidar partisi ise sürekli olarak tek parti dönemi ile kendi dönemini kıyaslayacak ve Demokrat Parti'nin gerçekleştirmiş olduğu icraatları sıralayacaktı. İktidarın kendisini sürekli tek parti dönemi ile kıyaslıyor olması ise basında; 1946 yılına benzetilerek 1957 yılında 1946 yılı gibi yaşadıklarını ortaya koyan eleştirilere dönüşecekti.

2.1. 1957 Genel Seçimlerine Giden Süreç ve 1957 Genel Seçimleri

Çok partili hayatın üçüncü genel seçimleri ile büyük halk çoğunluğunun kendinden memnun olduğu algısına kapılan Demokrat Parti'nin yeni dönem siyaseti bir geriye dönüş, siyasi intisap, siyasi inhisar ve baskıcı politika uygulamalarını beraberinde getirdi. 1955-1956 yılları arasında hem Demokrat Parti hükümeti hem de Türk halkı hem iç hem de dış politikada yıpratıcı bir dönem geçirdi. Demokrat Parti aldığı anti-demokratik kanunlar nedeniyle kendi içerisinde de bir takım kopuşlar yaşadı. Dönemin basını ile arası bozuldu ve her fırsatta basın tarafından eleştirildi. Muhalefet partileri ise bazen bir araya gelerek, bazen de iktidarın karşısında yer alarak siyasi buhran yaratan Demokrat Parti iktidarını durdurmanın yollarını aradı. Demokrat Parti ise bütün bu hareketler karşısında izlediği sert politikadan taviz vermemiş aksine daha da baskıcı bir politika tavrı takınmıştı. Demokrat Parti iktidarının izlediği baskıcı politika parti içinde rahatsızlık yarattı. 1957 seçimlerine giden süreçte özellikle Demokrat Parti'nin kurucu kadrosunda yer alan Fuat Köprülü'nün istifası bu anlamda önem arz ediyordu. Kabinede yaşanan fikir ayrılıkları sonucunda Fuat Köprülü; *“Dördüncü Adnan Menderes kabinesi programının hiçe sayılarak tamamıyla buna aykırı yol tutulması karşısında”* Demokrat Parti ile yollarını ayırdı.²³³ Fuat Köprülü'nün istifasını verdikten sonra *“DP'ye karşı işbirliği yapmak vatan borcudur”*²³⁴ şeklinde konuşma yapması ve partinin dört kurucusundan birinin istifa etmiş olması kamuoyunda büyük etki

²³³ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok...*,s.166.;*Demokrat İzmir*, 8 Eylül 1957.

²³⁴ *A.g.e.*,s.167.

yaratacaktı. Demokrat Parti'nin programından uzaklaşarak siyasi hayatına devam ettiği gerekçesiyle bu dönemde partiden önemli isimler ayrıldı.²³⁵

Muhalefet partileri de iktidar karşısında yeniden birleşmek adına adımlar attı. CHP 9-11 Eylül 1957 tarihleri arasında 13. Kurultayını toplayarak seçimlerde işbirliğinin sağlanması için Genel İdare Kurulu'na sınırsız yetki verdi. Hürriyet Partisi lideri Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu da partisinin 14-16 Eylül tarihleri arasında yaptığı ilk genel kongresinde işbirliğinin sağlanabilmesi için tam yetki aldı.²³⁶ CMP'de 18 Eylül 1957'de olağanüstü toplandı.²³⁷ Muhalefet Parti liderleri 16 Eylül 1957 günü birçok konuda anlaştıklarını, kesin neticeyi 19 Eylül 1957 tarihinde açıklayacaklarını bildirmişti. Ancak Adnan Menderes hükümetinin 11 Eylül 1957'de aldığı seçim kanunundaki bir takım tedbirler sonrasında CHP birleşmenin mümkün olmadığını kamuoyuna duyurdu.²³⁸

Muhalefet partilerinin kendi içlerinde yaptığı birleşmeye yönelik çalışmaların devam ettiği sırada Dördüncü Adnan Menderes hükümeti 11 Eylül 1957 tarihinde 1958 tarihinde yapılacak olan genel seçimlerin 27 Ekim 1957 tarihinde yapılması kararını aldı. Meclisin aynı tarihli oturumunda seçim kanununda da bir takım değişikliklere gidildi. 5545 sayılı seçim kanunun 35 ve 109. Maddelerinin düzenlenmesini ve ilave madde eklenmesini öngören 7059 sayılı kanun²³⁹ kabul edildi.²⁴⁰ Düzenlemeye göre seçimlere katılan siyasi partilerin il ve ilçe teşkilatlarının bulunduğu yerlerde müstakil olarak seçime katılmak ve bölgedeki seçmen sayısına göre çıkarılan milletvekili kadar aday gösterme zorunluluğunun yanısıra bağımsız adaylar bir partiden aday olamayacağı gibi bir parti tarafından da aday gösterilemeyecekti. Bu maddeler ile muhalefetin birleşmesini engelliyordu. İlave maddede ise; bağlı bulundukları siyasi partiden en az altı ay önce ayrılmamış olanlar

²³⁵ Albayrak, a.g.e., s.295.

²³⁶ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok...*, s.167.

²³⁷ *Demokrat İzmir*, 19 Eylül 1957.

²³⁸ *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1957.; Sarol, a.g.e., s.724.

²³⁹ "Milletvekili Seçim Kanununun 35 ve 109ncu maddelerinin tadiline ve bu kanuna muvakkat bir madde ilavesine dair kanun" Kanun No: 7059, Kabul Tarihi: 11.9.1957, *Resmi Gazete*, 13 Eylül 1957, S. 9705.

²⁴⁰ *TBMM Tutanak*, Dönem:10, C. 20, Birleşim:91, (11 Eylül 1957), s.740; *Yeni Asır*, 12 Eylül 1957.

başka bir parti tarafından aday gösterilemeyecekti.²⁴¹ Demokrat Parti iktidarı, bu ek madde ile de Fuat Köprülü'nün hareketini kısıtlamak istemişti.

Seçim kanununda yapılan değişikliklerin ardından 1958 yılı Mayıs ayında yapılacak çok partili hayatın dördüncü genel seçimlerinin 27 Ekim 1957 tarihinde yapılmasına karar verildi.²⁴² *Demokrat İzmir*, seçim kanununda yapılan değişiklikleri ve muhalefetin birleşme sağlayamamasını şöyle özetliyordu:²⁴³

“Seçimler geldi, çattı, iktidarın seçimlere pek parlak bir şekilde girdiğini iddia edemeyiz. Elinde tek bir koz var: Kalkınma! Buna mukabil yedi senede devirdiği çamlar, kırdığı cevizler bini aşmış vaziyette, İnsan ‘yoklar’ listesini istimlakler ve istimlak suiistimallerini vaatleri, fiyat yükselişlerini, 6-7 Eylül’ü, paramızın değerini vs.vs.vs. yi düşününce ‘imkânı yok kazanamazlar’ diyor. Diyor ama ya kazanırlarsa? Buna bizim değil, Ali Cengiz’in aklı erer.”

Bütün bu şartlar içerisinde seçim atmosferine giren siyasi partilerin seçim propagandalarına bakıldığında seçim döneminin diğer genel seçimlerden daha canlı geçtiği görülmektedir. Partiler çok partili hayata adapte olma yolunda adımlarını doğrular nitelikte mitingler, açık, kapalı hava toplantıları düzenleyerek halk ile temas kurmaktan çekinmeden heyecanlı bir seçim propagandası dönemi yaşamışlardır.

Seçim tarihinin belirlenmesinin ardından İsmet İnönü ilk seçim kampanyasını Malatya’da gerçekleştirdi. *Demokrat İzmir* gazetesi, İnönü’nün Malatya’da yapmış olduğu seçim mitingi için şunları yazmıştı:²⁴⁴

“CHP seçim propagandasına Malatya’dan başladı. Fakat Demokrat Parti ona bu hususta tekaddüm etti. Çünkü o seçim kampanyasına daha evvel ve bütün memlekette birden başlamış bulunuyor. Yani, bir tarafta şu madde ithal, bu madde tevzi, köylü borçlarını tecil ediyor lafları dolaşırken, bir taraftan da radyolar harıl harıl mevlüd okuyor. Artık bunların ‘seçim mevlüdü’ olduğunu bilmeyen kalmadı. Dün bir kahvede radyo mevlüd okurken dinleyen bir vatandaş arkadaşına şöyle dedi:

²⁴¹ Eroğul, a.g.e.,s.124.

²⁴² TBMM Tutanak, Dönem: 10, C. 20, Birleşim:91, (11 Eylül 1957),s.748.

²⁴³ Tanış, “Ali Cengiz”, *Demokrat İzmir*, 11 Eylül 1957.

²⁴⁴ Tanış, “İşi Allah’a Kaldı”, *Demokrat İzmir*, 23 Eylül 1957.

Ne olacak yahu. Artık DP'nin işi Allah'a kaldı da mevlit okutuyor. İnşallah kabul olur. Âmin."

Fuat Köprülü, *Demokrat İzmir* gazetesinde, Demokrat Parti'nin muhalefet döneminden başlayarak iktidar sürecinde geçirdiği evreleri değerlendirdiği bir makale kaleme aldı. Köprülü; 1945'ten 1950'ye kadar devam eden çetin mücadele sonunda demokrasinin zaferine ulaşıldığını belirtiyordu. 1950'den 1954'deki seçimleri daha çoğunluk sağlayarak kazanan Demokrat Parti'nin Dördüncü kabinesinin onu iktidara taşıyan programını terk ettiğini, programını terk ederek sadece meclise değil aynı zamanda halka da sırt çevirmiş olduğunu ortaya koyuyordu.²⁴⁵

1957 seçimlerine gidilen süreçte siyasi hayatta bir takım çekişmeler mevcutken, siyasi partiler de ilk adım olarak aday belirleme sürecine girmişlerdi. Dört siyasi parti arasında ilk olarak 5 Ekim 1957 tarihinde CHP aday listesini açıkladı:

Cumhuriyet Halk Partisi İzmir Milletvekili Adayları	
Şemsettin Günaltay	Nüvit Yetkin
Hüseyin Cahit Yalçın	Orhan rahmi Gökçe
Yakup Kadri Karaosmanoğlu	Şerif Remzi Reyent
Adnan Düvenci (müstakil)	Fitnat Saltug
Reşat Tardu	Sait Odyak
Cafer Tüzel	Hulusi Selek
Abdurrahman Nafis Gürman	Arif Ertunga
Lebit Yurdoğlu	Osman Sabri Adal
Şevket Adalan	Burhaneddin Asutay
Münir Birsell	Selami Savaran
Selahaddin Sanver	Mustafa Uyar
Kaynak: Demokrat İzmir, 6 Ekim 1957.	

Tablo 29: 27 Ekim 1957 Genel Seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi İzmir Milletvekili Adayları

²⁴⁵ Fuat Köprülü, "1945'ten 1957'ye ne idi ne oldu?", *Demokrat İzmir*, 8 Ekim 1957.

Aday listelerinin yüksek seçim kuruluna verilmesinin son günü olan 7 Ekim tarihinde de Demokrat Parti, Hürriyet Partisi ve Cumhuriyetçi Millet Partisi aday listelerini açıklamıştı.

Hürriyet Partisi İzmir Milletvekili Adayları	
Fethi Çelikbaş	Vasfi Raşit Sevik
Nihat Reşat Belger	Hasan Kangal
Bedri Göker	İlhan Liver
Muharrem Mazlum İskora	Mahmut Yalay
Ziya Hanhan	Dahi Öke
Kamil Türeç	Selahattin Türkan
İrfan Töre	Sacit Gürsu
Vahit Özaydın	İsmail Aras
Hamit Özkan	Selçuk Dirim
Hayrettin Bener	Arif Yürcü
Suat Ulugay	İlhan Kalkanoğlu
Kaynak: Demokrat İzmir, 8 Ekim 1957.	

Tablo 30: 27 Ekim 1957 Genel Seçimlerinde Hürriyet Partisi İzmir Milletvekili Adayları

Cumhuriyetçi Millet Partisi İzmir Milletvekili Adayları	
Süleyman Çoruh	Sıtkı Koçak
Osman İnal	M. Selahaddin Aykol
Muzaffer Peşdereli	Halil Memişoğlu
Nami Çağatay	Rıfat Arman
Şaban Avşar	Muhittin Batu
Mustafa Ünver	Muharrem Sezgin
İ. Ethem Sarıoğlu	K. Irmak Karakulakoğlu
Şükrü Sümer	Osman Erbütn
Ali Lüleçiler	Ali Sinkat
Halis Kutmangil	Faik Kumbasar

Alaattin Ergöner	Osman Malkoç
Kaynak: Demokrat İzmir, 8 Ekim 1957.	

Tablo 31: 27 Ekim 1957 Genel Seçimlerinde Cumhuriyetçi Millet Partisi İzmir Milletvekili Adayları

Demokrat Parti İzmir Milletvekili Adayları	
Abdullah Aker	Muammer Çavuşoğlu
Behçet Uz	Osman Kapani
Rauf Onursal	Behzat Bilgin
Sadık Giz	İlhan Sipahioğlu
Necdet İncekara	Nuriye Pınar
Danyal Akbel	Selim Ragıp Emeç
Fevzi Uçaner	Ekmel Kavur
Selahaddin Akçiçek	Enver Dünder Başar
Namık Tayşi	Kemal Serdaroğlu
Necdet Davran	Ahmet Ünal
Sebati Acun	Perihan Arıburnu
Kaynak: Demokrat İzmir, 8 Ekim 1957.	

Tablo 32: 27 Ekim 1957 Genel Seçimlerinde Demokrat Parti İzmir Milletvekili Adayları

1957 genel seçimlerinde *Demokrat İzmir* gazetesinin sahibi Adnan Düvenci CHP'nin İzmir milletvekilleri listesinde bağımsız olarak yer almaktaydı. Bununla birlikte “*İnsaf be Paşam*” adlı yazı nedeniyle 1957 yılının Nisan ayında hapse giren Ziya Hanhan da Hürriyet Partisi'nin İzmir listesinden adaylığını koymuştu.

1957 seçimlerinde siyasi partilerin aday listelerini yayınlamasının ardından *Demokrat İzmir* gazetesi 9 Ekim 1957 günü “*D. Partinin İzmir adayları listesinde bir gezinti*” başlığını taşıyan yazıda DP'nin İzmir milletvekilli adaylarına eleştirel bir dille yer vermişti. Osman Kapani, Rauf Onursal, Behzat Bilgin ve Sadık Giz için yazmış olduğu “*bu dörtgenin siyasi çehreleri, hep bildiğiniz gibi, birçok bakımlardan, bir masanın dört ayağı kadar birbirine müşabih, birbirine eşit görünebilir. Şöhretleri, kıymetleri, liyakatleri o kadar malumunuzdur. Sanırsız ki şimdi*

onları sizlere tanıtmaya kalkışmaktan teeddüp ederiz. Zira İzmirlileri yedi yıllık Mebuslarını tanıtmıyor farz ederek davranmak, bizim göstereceğimiz bir saygısızlık değildir. Bunun içindir ki bu dörtgenin takdimine bundan fazla yer ve kelam ayırmayı tamamen lüzumsuz buluyoruz”²⁴⁶ yazısı üzerine gazeteye İzmir Savcılığı tarafından kişileri küçük düşürmek suçundan dava açılmıştı.

Gazete, Demokrat Parti adayları için eleştirel bir dil kullanırken 10 Ekim 1957 tarihli sayısında “İzmir’in Dev Adayları” başlığı altında CHP İzmir milletvekili Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şemsettin Günaltay, Hüseyin Cahit Yalçın’ın birer imzalı fotoğraflarını gazeteye gönderdiğinden ve İzmir için bulundukları dileklerden bahsediyordu.²⁴⁷ Bununla birlikte partilerde aday listelerini yayınlanmasının ardından seçim afişlerini açıklamışlardı. Örneğin 1957 genel seçimlerinde partilerin seçim afişlerinden bazıları şu şekildeydi:

Demokrat Parti’nin seçim afişleri:²⁴⁸ “1950 de geri kalmış bir devlet idik 1957 de ileri bir dünya devleti olduk”, “Refah, emniyet, kalkınma var sefalet, işsizlik yok”, “Başlanan işlerin bitmesi lazım kalkınmaya devam reyini Demokrat Parti’ye ver”, “Dağlar yol viraneler bağ oldu.”

İktidar partisinin İzmir için hazırladığı seçim afişi de “Güzel İzmir’i daha mamur İzmirliyi daha müreffeh yapmak için reyini Demokrat Partiye ver” şeklindeydi²⁴⁹.

Cumhuriyetçi Millet Partisi’nin seçim afişlerinde ise şu konular işleniyordu.²⁵⁰

“Keyfi İdareye Son, Pahalılığa Son, Haksızlığa Son ve DP iktidarına Son Reyini Cumhuriyetçi Millet Partisine ver”

“CMP Vatandaş! Denemişleri Deneme. Denenmişe Yeniden Rey Vermenin Sonu Pişmanlıktır.”

Cumhuriyet Halk Partisi’nin seçim afişleri ise şöyledir.²⁵¹

²⁴⁶Demokrat İzmir, 9 Ekim 1957.

²⁴⁷Demokrat İzmir, 10 Ekim 1957.

²⁴⁸Zafer, 17-21 Ekim 1957.

²⁴⁹Yeni Asır, 17 Ekim 1957.

²⁵⁰Demokrat İzmir, 9 Ekim 1957.

²⁵¹Demokrat İzmir, 9 Ekim 1957.

“Ne Yazık ki Traktörü Öküzle Çekiyoruz”,

MAL YOK Milli Korunma Kanunu VAR!”

“Kuyruk !!! Kuyruk!!! Kuyruk!!! Bu Mu Bolluk? CHP.”

Dönemin siyasi partileri aday listelerini ve seçim afişlerini yayınladıktan sonra hızlı bir miting maratonuna başladı. Muhalefet partilerinin seçim propagandasını Demokrat Parti’nin anti demokratik kanunları oluşturuyordu. Ülkede rejim buhranı olduğuna vurgu yapılmakta ve kötü bir ekonomi politikası izlenildiğinin üzerinde duruyorlardı. İktidar ise bunların gerçek olmadığını, fabrika açılış törenlerinin devam ettiğini, icraatlarının varlığından söz ediyordu. Demokrat Parti’nin seçim döneminde yardım adı altında halka gıda vb. dağıtmasına *Demokrat İzmir* “Vatandaşı evvela sefalet çukuruna yuvarlamak sonra da ona dört yılın üç gününde el uzatır görünme, ona gafil yerine koymaktır” diyerek eleştirdi. Bu yazıyı yayınlamasının ardından DP İzmir İl Başkanı Faruk Tunca gazeteye tekzip gönderiyordu.²⁵²

CHP, 1957 seçim kampanyasını Malatya’dan başladı. Seçim kampanyasının ana hatlarını oluşturan Malatya mitinginde İnönü, iç politikadaki huzursuzluğun nedenini seçim kanunu, basın kanunu, toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanunu, DP iktidarının 1954 yılından beri aldığı anti demokratik kanunlar olarak açıklıyordu. Yine Malatya mitingini önemli kılan ve kampanyalar sürecinde CHP’nin dilinden düşmeyecek olan vaat ise CHP iktidara geldiği takdirde 6 ay içinde eşit güvenilir bir seçim yapacağıydı.²⁵³ İnönü, Trabzon’da yaptığı mitingde seçimlerin memleketin geleceği için önemli bir dönüm noktası olduğunun vurgusuna yer vererek “*iktidarın buhranı kabul edişi seçimi öne almasından bellidir*” demişti.²⁵⁴ Yine muhalefet lideri Rize’de “*memleketin bugünkü durumdan kurtulması lazım*” sözleri ile ülkedeki rejim buhranına vurgu yapmaktaydı. *Demokrat İzmir* gazetesi de rejim buhranının varlığını iddia edecek şekilde İnönü’nün bu sözlerini manşetine taşımaktaydı.²⁵⁵

²⁵² İsmet İnönü’nün Seçim Kampanyaları için bkz. Erer, *On Yılın...*, ss.299-305.; *Demokrat İzmir*, 15 Ekim 1957.

²⁵³ *Demokrat İzmir*, 22 Eylül 1957.

²⁵⁴ *Demokrat İzmir*, 12 Ekim 1957.

²⁵⁵ *Demokrat İzmir*, 13 Ekim 1957.

Başbakan Adnan Menderes, İsmet İnönü'nün konuşmalarına her fırsatta karşılık vermekten çekinmemişti. Trabzon'da yaptığı mitingde İsmet İnönü'nün ülkede siyasi ve ekonomik buhran olduğuna yönelik söylemlerine, *"Paşa hastadır. İsmet Paşa Malta humması gibi, Asya gribi gibi bir nevi hastalığa müpteladır. O hastalığın adı iktidar hastalığıdır"* diyerek sert bir dille karşılık veriyor ve İnönü'nün iktidardan indiğinden beri ülkede sürekli bir buhran olduğuna yönelik konuşmalar yaptığını ancak bunların gerçek olmadığını ileri sürüyordu.²⁵⁶

İsmet İnönü, *"Farklı fikir söylemek fitne değildir. Kalkınmada mahrumiyetle de müsavat şarttır. Dışarıdan 8 milyar lira yardım gördüğümüz halde paramızın değeri düşmüştür"* diyerek Başbakana Samsun'dan seslenmekteydi. Menderes'in konuşmalarına karşılık veren İnönü'nün konuşması *Demokrat İzmir* gazetesine *"İ. İnönü, Menderese Efendice Cevap Verdi"* yorumu ile yansımıştı.²⁵⁷

İsmet İnönü'nün seçim mitingleri arasında DP'yi en sert şekilde eleştirdiği diyebileceğimiz mitingler arasında Konya mitingi yer alır.²⁵⁸ İsmet İnönü bu mitingde *"Onları millete affettirecek tek adam benim, DP'nin şansı varsa sağlığında iktidarı kaybeder. Bu iktidarın huzursuzluklarını ve tecavüzlerini, yaptıkları hatalardan onları millet karşısında sıyracak ve millete affettirecek tek adam benim..."* demişti. Liderlerin düellosu üzerinden yürüyen seçim propagandasında bu defa Başbakan Adnan Menderes, Ordu'dan İsmet İnönü'ye seslenerek *"CHP'ye altı ay için iktidarı vermek memleketi hükümete bırakmaktır"* diyecekti.²⁵⁹

Adnan Menderes İzmir'de de miting yapmıştı. Başbakan İzmir mitinginde muhalefet için *"Eğer bu yolda devam ederlerse, iktidara geldikleri taktirde hesap sormaktan geriye dönen kanunlar çıkarmaktan bahsederlerse, bunun tedbirini alacağımızdan emin olmalılardır. O zaman demokrasiye paydos demiş olacaklardır, böyle şey olmaz"* şeklinde konuşmuştu.²⁶⁰

²⁵⁶ Gevgilili, *Yükseliş...*, s.106; *Demokrat İzmir*, 14 Ekim 1957.

²⁵⁷ *Demokrat İzmir*, 15 Ekim 1957.

²⁵⁸ *Demokrat İzmir*, 17 Ekim 1957.; *Cumhuriyet*, 17 Ekim 1957; *Akşam*, 17 Ekim 1957.

²⁵⁹ *Demokrat İzmir*, 17 Ekim 1957.

²⁶⁰ Karakuş, *a.g.e.*, s.389.

Demokrat İzmir gazetesi Demokrat Parti'nin İzmir mitingi hakkında çevre illerden insanlar getirilerek kalabalık yaratılmak istendiğine yönelik bilgi veriyordu. Gazete Başbakanın İzmir konuşması için *"Menderes kahir ekseriyetle muhalif mebusuz meclis istediğini nihayet açıkladı"* diyordu.²⁶¹ Bir başka yorumunda ise *"Dün İzmir'in 9 Eylül meydanı bir yaprak dökümü fırtınasının uğultuları arasında saatlerce çalkalanıp durdu... Sonbaharın son günlerini de doya doya yaşamak isteyenler (iktidara veda) müsameresiydi."* diyerek mitinge ilgi olmadığını belirtmişti.²⁶²

Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Taksim mitingi aynı gün yani 20 Ekim'de yapılacaktı. Celal Bayar'ın mitingini tamamlamasının ardından saat 14.00'de CHP mitingi başlayacaktı. Ancak CHP sözcüleri konuşma yapmak için kürsüye geldikleri sırada elektrikler kesildiği için miting yapılamadı.²⁶³

İzmir mitingi için sıra Cumhuriyet Halk Partisi'ne geldiğinde *Demokrat İzmir* gazetesi 21 Ekim 1957 tarihinde CHP için *"İzmirli! İnönü'yü dinlemeye gel. Muhalefet lideri bugün saat 16'dan güneş batıncaya kadar Cumhuriyet Meydanında konuşacak"* manşetini atmıştı. Mitingin yapılmasının ardından ise *"İzmir'de eşi görülmemiş Miting"* manşetine yer vermişti ve *"dünkü miting evvelki gün yapılan DP mitinginden iki misli daha kalabalıktı"* yorumunu eklemişti.²⁶⁴ CMP'de İzmir'de *"Ne sandalye sevdasında ne kontenjan davasında değiliz. Haklarımızı iadesini istiyoruz"* diyerek rejim buhranına vurgu yapan seçim mitingini gerçekleştirdi.²⁶⁵ Kampanyalar sürecinde Hürriyet Partisi'ni destekleyen Fuat Köprülü de Demokrat Parti'yi eleştirmekten çekinmeyecekti. Partinin Balıkesir mitinginde halka *"bu seçim mücadelesi, tek parti, tek şef sistemini canlandırmak isteyen bir adama karşı koca bir milletin mücadelesidir"* diye sesleniyordu.²⁶⁶

²⁶¹ *Demokrat İzmir*, 21 Ekim 1957.

²⁶² *Demokrat İzmir*, 21 Ekim 1957.

²⁶³ Gevgilili, Yükseliş..., s.106; *Demokrat İzmir*, 21 Ekim 1957.

²⁶⁴ *Demokrat İzmir*, 22 Ekim 1957.

²⁶⁵ *Demokrat İzmir*, 23 Ekim 1957.

²⁶⁶ *Cumhuriyet*, 23 Ekim 1957.

Seçim kampanyasının bittiği son gün *Demokrat İzmir* gazetesi, “*Vatandaş*” adlı yazıda halka seslenerek vatandaşın oy kullanırken bilinçli davranması gerektiğinin önemine yer verdi.²⁶⁷ Seçim mücadelesine makaleleri ile dâhil olan *Demokrat İzmir*, seçim mücadelesinin başladığı dönemde iktidar ve muhalefetin hangi illerde güçlü olduklarına yönelik anket çalışması yürütmüştü. Malatya, Sivas, Adana, Erzurum, Erzincan’da Cumhuriyet Halk Partisi’nin zafer kazanacağını, CMP’nin Kırşehir, Nevşehir Uşak’ta, Demokrat Parti’ye karşı üstünlük sağlayacağını DP’nin ise İzmir’de kazanamayacağını belirten anket çalışması yapmıştı.²⁶⁸

23 Ekim 1957 seçim propagandasının son günü “*Bugün de Bu*” adlı köşede şu fıkra metni ele alındı:²⁶⁹

“CHP’nin mazisi karanlıktır! Diyorlar. Fakat DP’nin halinden hiç bahsetmiyorlar. Bize kalırsa DP’nin mazisi parlaktı, hali berbat. Halk Partisi’nin ise mazisi berbat hali parlak. İstikbale gelince, onu düşünmek aklımızın gayri ihtiyari 27 Ekim torbasında okunulması. Galiba iktidar partisine düşecek bir şarkı geliyor: Kimseye etmem şikâyet ağlarım ben halime titrerim mücrim gibi baktıkça istikbalime”

Seçim kampanyasının tamamlanmasının ardından 27 Ekim günü Türkiye çok partili hayatının dördüncü genel seçimlerine gitti. *Demokrat İzmir* seçim günü “*Milli İrade bugün tecelli ediyor*”, “*Vatandaş sonradan pişman olmak istemiyorsan oyunu mutlaka kullan!*” manşeti ile ıktı.²⁷⁰ Seçimler sonrası gazetemizin kullandığı ilk manşet “*DP az bir farkla iktidar olabildi*” iken; iktidar yanlısı bir yayın politikası izleyen *Yeni Asır* gazetesi, “*DP Yine Muzaffer*” manşetini kullandı.²⁷¹

²⁶⁷ *Demokrat İzmir*, 23 Ekim 1957.

²⁶⁸ *Demokrat İzmir*, 2-3-11-13 Ekim 1957.

²⁶⁹ Danış, “Maziye, Hale, İstikbale Dair!”, *Demokrat İzmir*, 23 Ekim 1957

²⁷⁰ *Demokrat İzmir*, 27 Ekim 1957.

²⁷¹ *Demokrat İzmir*, 28 Ekim 1957. *Yeni Asır*, 28 Ekim 1957.

27 Ekim 1957 yılında yapılan genel seçim sonuçları ise şu şekildedir:

Kayıtlı Seçmen Sayısı	12.078.623		
Oy kullanan Seçmen Sayısı	9 250 949		
Katılım Oranı %	76.6		
Milletvekili Sayısı	610		
1957 Genel Seçim Sonuçları			
Parti Adı	Oy Sayısı	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
CHP	3 825 267	41,4	178
CMP	604 087	6.5	4
DP	4 497 811	48,6	424
HP	321 471	3,5	4
VP	463	0.0	-
Bağımsız	1 850	0.0	-
Kaynak. Türkiye İstatistik Kurumu, Milletvekili Genel Seçimleri1923-2011, s.25.			

Tablo 33: 27 Ekim 1957 Genel Seçim Sonuçları

Kayıtlı Seçmen Sayısı	516. 672		
Oy kullanan Seçmen Sayısı	398. 150		
Katılım Oranı %	77,1		
Milletvekili Sayısı	22		
1957 İzmir Genel Seçim Sonuçları			
Parti Adı	Oy Sayısı	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
CHP	166. 661	40,8	-
CMP	4.814	1,2	-
DP	217. 677	55,8	22
HP	8.768	2,3	-
VP	69		-
Bağımsız	9	0	-
Kaynak. Türkiye İstatistik Kurumu, Milletvekili Genel Seçimleri1923-2011, s.60.			

Tablo 34: 27 Ekim 1957 İzmir Genel Seçim Sonuçları

Seçmenin sandık başına gittiği 27 Ekim 1957 günü ülkenin bazı yerlerinde olaylar yaşandı. Seçimlerin ilan edilmesinden sonra Gaziantep, Giresun, Kayseri, Çanakkale gibi illerde kavgaçtı. Bu olaylardan en önemlisi ise Gaziantep'te yaşanmıştı. Halk seçim sonuçlarını itiraz ederek resmi dairelere saldırmıştı. Yine Kayseri çıkan olaylarda ise on altı kişi yaralanmıştı.²⁷² Bununla birlikte seçimlerde yolsuzluk yapıldığına yönelik büyük iddialarda vardı. İsmet İnönü seçimlerin ertesi günü basın toplantısı düzenleyerek; radyonun daha seçimler bitmeden sandıkların açıldığını ve DP'nin kazanmakta olduğuna yönelik bazı yerlerde yaptığı haberle seçimin gidişatını değiştirdiğini, zabıta görevlilerinin CHP teşkilat üyelerine

²⁷² Eroğul, a.g.e., s.202; Karakuş, a.g.e., ss.390-391; Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992,s.17.

engellemeler koyması gibi nedenleri göstererek seçimlerde yolsuzluk olduğunu ortaya koymuştu.²⁷³

Demokrat İzmir gazetesi de 27 Ekim 1957 tarihinde yapılan genel seçimlerde yolsuzluk yapıldığına yönelik “*Kütük Partisi*” adlı bir fıkra metni ele alarak iktidarı eleştirmektedir.²⁷⁴

“... Evet, milli irade *Kütük Partisi*’nin sözde zaferi karşısında asil bir galeyan halindedir. Bunu görmezden gelmeğe imkân yok. Fakat bu galeyanın sebebini teşhis bakımından, iktidarın düştüğü gaflet çok acıdır. (*Kütük Partisi*) dedim; evet, *Kütük Partisi*... Fakat 1957 seçimlerinde, iktidar, kütüklere pervasızca oynamıştır. Her vilayette on binlerce vatandaş anasının hem vazife hem hak olarak kaydettiği seçime iştirak şerefinden mahrum bırakılmış, onların yerine başkaları iki üç sandıkta birden oy kullanmışlardır. DP, sözde zaferini, kütüklerde yaptığı tahriyata borçludur. Bununla iftihar edip etmemek, mensuplarına kalmış bir cihet. Bugün, Mecliste, temsil etmek zehabında bulundukları büyük Millet’in manevi huzurunda büyük yeminlerini yapacak olan nice Demokrat Partililerin, bunu vicdanlarında hissederek hiç olmazsa dillerinin biraz dolaşması en son ümit ve temennimizdir.”

İlerleyen süreçte de *Demokrat İzmir* gazetesine “*Kütük Partisi*” adlı fıkra metninde TBMM’nin meşruiyetini suizanna uğratmak suçundan dava açıldı.

2.2. 1957 Genel Seçimleri Sonrası İktidar Muhalefet İlişkileri (1957-1960)

Çok partili hayatın dördüncü genel seçimlerinde halk, 27 Ekim 1957 günü sandık başına gitti ve yeniden Demokrat Parti’yi iktidara taşıdı. Halk çoğunluğunu sağlayan Demokrat Parti, seçimler öncesinde muhalefet partilerinin birleşmesini önlemek amacıyla seçim kanununda bir takım değişiklikler yapma yoluna gitmişti. İktidarın aldığı bu karar 1957 genel seçim sonuçlarına bakıldığında önem taşımaktadır. Çünkü 27 Ekim’de yapılan seçim sonuçlarına göre muhalefet partilerinin aldığı toplam oy miktarı Demokrat Parti’nin oyundan fazlaydı.

²⁷³ Sabahat Erdemir, *Muhalefette İsmet İnönü 1956-1959*, Ekicigil Matbaası, İstanbul, 1959; s.234-235.

²⁷⁴ Han’ın Yerine, “*Kütük Partisi*”, *Demokrat İzmir*, 1 Kasım 1957.

1957 yılında itibaren yine çetin bir şekilde devam edecek iktidar muhalefet ilişkilerinde muhalefet, daha aktif olarak iktidarın karşısında yerini alacaktır. Partiler kendi aralarında birleşmenin yollarını arayacaklar, özellikle Cumhuriyet Halk Partisi bu dönemde uzun süren pasif hareketinin sonuna gelerek daha aktif bir muhalefet izleyecekti. Bu da yeni dönem iktidar muhalefet ilişkilerinin daha da gerilmesine neden olacaktı.²⁷⁵ Demokrat Parti'nin 27 Ekim 1957 genel seçimlerinde 48,6 oranında oy çoğunluğunu sağlaması ile 1 Kasım 1957 tarihinde 11. Dönem TBMM açıldı. Milletvekillerinin yeminleri ile başlayan TBMM açılışında TBMM Başkanlığı'na 404 oy ile Refik Koraltan; Cumhurbaşkanlığına 413 oyla Celal Bayar yeniden seçildi.²⁷⁶

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, hükümeti kurma yetkisini Adnan Menderes'e vermesi üzerine 25 Kasım 1957 günü Beşinci Adnan Menderes kabinesi açıklandı.²⁷⁷ 4 Aralık 1957 günü Adnan Menderes kabine programını okudu. Menderes programını açıklamak için kürsüye geldiğinde yeni programın öncekilerden farklı olmayarak Demokrat Parti program prensipleri içerisinde hazırlandığını açıkladı. Hükümet programında dikkat çeken önemli nokta ise şimdiye kadar ülkede pahalılığın olmadığını her fırsatta dile getiren Başbakan Menderes'in, yeni programında pahalılığın önlenmesi için tüm gerekli çalışmaların yapılacağını belirtiyor olmasıydı.²⁷⁸

Muhalefet, programı incelemek için 6 Aralık 1957 meclis görüşmelerine kadar süre istemişse de muhalefetin bu isteği reddedilmişti. CHP lideri İnönü, NATO, Bağdat Paktı gibi konularda eleştiriler yapmıştı. İç politika hakkında ise ülkede iç huzurun olduğunu iddia eden hükümetle aynı fikirde olmadığını dile getirmiş ve basına getirilen ağır yasaklara eleştiri getirdikten sonra *"hükümetin bu programına iştirak etmek bizim için mümkün değildir"* sözleri ile program hakkındaki sözlerini

²⁷⁵ Serap Yazıcı, **Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997, s.62.

²⁷⁶ **TBMM Tutanak**, Dönem: 11, C. 1, Birleşim: 1, (1 Kasım 1957), ss.7-9.

²⁷⁷ **Demokrat İzmir**, 26 Kasım 1957.; Albayrak, **a.g.e.**, ss.512-513.

²⁷⁸ **TBMM Tutanak**, Dönem: 11, C. 1, Birleşim: 10 (4 Aralık 1957), ss.57-64.; Burçak, **On Yılın...**, ss.515-517.

bitirmişti.²⁷⁹ *Demokrat İzmir* gazetesi de “*Program*” adlı köşe yazısında “...durumu mevcut realizme göre değerlendirmek zorundayız. Kabinenin durumunu, anlayışını sözlerine göre değil, icraatlarına göre değerlendirmemiz zaruridir.” diyerek hükümet programına uyulmadan hareket edileceği inancında olduğunu ortaya koyuyordu.²⁸⁰

Hükümet programının okunduğu meclis oturumunda yeni dönem iktidar muhalefet ilişkilerinin gerginliğini koruyacağı hissedilmişti. Zaman zaman gürültüler içerisinde geçen program görüşmeleri sonunda Beşinci Adnan Menderes hükümeti 403 kabul, 133 ret ile güvenoyu aldı.²⁸¹ Adnan Menderes kabinesini kurduktan sonra muhalefete karşı önlem almakta gecikmedi. Çünkü 1957 genel seçimlerinde muhalefetin toplam oyu kendi partisinden daha fazlaydı. Görmezden gelinemeyecek bu durum karşısında iktidar, yeniden muhalefetin hareketlerini kısıtlama yoluna başvurdu. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanunu ile muhalefet partilerinin meclis dışındaki hareketlerini kısıtlayan iktidar, bu kez muhalefetin meclis içerisinde etkin muhalefetini önlemek amacıyla Meclis İç Tüzüğü’nde bir takım düzenlemeler yaptı. Bu düzenleme ile on beş milletvekilinden az olan siyasi partilerin meclis içerisinde grup kurmalarının önü kesilmiş oluyordu.²⁸²

Demokrat İzmir gazetesi, iç tüzük meselesinin meclise sunulduğu 27 Aralık 1957 tarihinden bir gün önce “*İç tüzüğün tadili ile Mecliste tenkit ve konuşma hakkı yok edilecek*” manşeti ile hükümetin yeni baskı tedbirlerinin bu defa meclis içerisine yansıdığını belirtiyordu.²⁸³ Bu konuda iktidar partisinin İzmir’deki sesi olan *Yeni Asır* gazetesi ise “*Anarşi, Hürriyet Değildir*” başlıklı köşe yazısında “...hürriyetin suiistimali başkalarının ve ekseriyetin hürriyetine tecavüzden başka bir şey değildir... Meclis iç tüzüğünün ele alınmasını mecburi kalan frensiz hareketlerin mesulleri şimdi meclis kürsüsünde serbest ve rahat konuşma müeyyidelerini kürsü hürriyetinin tahdidi, Millet Meclisi kürsüsünde fikir ve teşril vazifeleri himaye eden masuniyetin ilgası şeklinde mütalaa ediyorlar!” demekteydi. Aslında hiçbir hürriyete

²⁷⁹ A.g.d., ss.68-80.

²⁸⁰ *Demokrat İzmir*, 5 Aralık 1957.

²⁸¹ TBMM Tutanak, Dönem: 11, C. 1, Birleşim: 10, (4 Aralık 1957), s.121.

²⁸² Ayrıntı için bkz. A.g.e., ss.315-405.

²⁸³ *Demokrat İzmir*, 26 Aralık 1957.

engel olunmak istenmediği, azınlığın çoğunluğa çalışma imkânı bırakmadığı, meclisin sakinlik ve sessizlik içinde çalışabilmesi için bu şekilde nizam değişikliklerinin yapılmasını zaruri görmekteydi.²⁸⁴

İç tüzükte sadece partilerin birleşmesi önlenmiyordu. Aynı zamanda sözlü soruların cevaplandırılması beş dakika ile sınırlandırılmakta, görüşmeler esnasında grup başkanları ya da parti sözcüleri bir kere konuşabilecek, “*lisan nezaketinden*” ayrılan milletvekillerinin sözleri Genel Kurul’un aldığı karar ile tutanaklardan çıkarılabilecek, yayın yasağı getirilen konularda meclis kürsüsünden konuşulsa bile bunların gazetelerde yayınlanması yasak ediliyordu.²⁸⁵ Meclis'in 27 Aralık 1957 görüşmelerinde Meclis İç Tüzüğü’nde yapılan değişiklikler 381 kabul 167 ret oy ile kabul edildi.²⁸⁶ *Demokrat İzmir* gazetesi ise hükümetin meclis iç tüzüğünde yaptığı değişiklikleri eleştiriyor, “*Gün geçmiyor ki Demokrat Parti’nin yeni bir şiddet tedbirine başvurmuş olduğunu öğrenmeyelim*” sözleri ile hükümetin aldığı kararların yanlış olduğunu ortaya koyuyordu.²⁸⁷

Demokrat İzmir gazetesi iç tüzük değişikliği hakkında yazdığı bir yazıda “*her muhalefet partisi geleceğin iktidar partisi ve her iktidar partisi de geleceğin muhalefet partisidir... İktidar partimizin geleceği düşünmeden hareket ettiğini görüyoruz. DP’nin muhalefete düşmesi halinde muhalefet partisi olarak çalışmasının imkânı olmadığını*” söylemekteydi.²⁸⁸ Yine bir başka yazısında “*Bugün içinde bulunduğumuz siyasi buhranın demokrasiden her geçen gün biraz daha uzaklaşmamızın esas sebebi iktidar partisidir*” demektedir.²⁸⁹ Gazete yazdığı bu köşe yazılarında iktidarın her adımıyla demokrasi rejiminden uzaklaştığını ortaya koymakta ve iktidar partisinin bir gün muhalefete düşmesi durumunda halkın karşısına çıkacak yüzü olmayacağı vurgusuna yer veriyordu.

²⁸⁴ Mahmut Tuncer, “Anarşi, Hürriyet Değildir”, **Yeni Asır**, 21 Aralık 1957.

²⁸⁵ “Türkiye Büyük Millet Meclisi Dâhili Nizamnamesinin bazı maddelerinin tadiline dair nizamname”, Kabul Tarihi: 28.12.1957, **Resmî Gazete**: 6 Ocak 1958, S.9800.

²⁸⁶ **TBMM Tutanak**, Dönem: 11, C.1, Birleşim: 20,(27 Aralık 1957),s.408.

²⁸⁷ “Hakikatler Tedbirlerle Susturulamaz”, **Demokrat İzmir**, 27 Aralık 1957.

²⁸⁸ “DP’nin İlerisi”, **Demokrat İzmir**, 26 Aralık 1957.

²⁸⁹ “Ekseriyet”, **Demokrat İzmir**, 29 Aralık 1957.

Naci Sadullah Daniş mizahi köşesinden dönemin siyasi buhranı haline gelen özgürlükler meselesini şu şekilde kaleme almaktaydı:²⁹⁰

“İsmi var, gazetesi var, marşı var, şarkısı var, abidesi var bir sürü de kahramanı var. Ve kendisi yok: Nedir o bilin bakalım. Ben söylemem! Neden mi diyeceksiniz! Söyleyemem! Hürriyet olsa söylemez miyim?”

İktidarın muhalefet tanımaz tavrı, buna karşılık muhalefette iktidara karşı sert eleştirilerde bulunduğu bu dönemde bütçe görüşmeleri de oldukça hararetli geçmişti. *Demokrat İzmir* gazetesi muhalefetin bütçe görüşmelerindeki eleştirilerini manşetine taşıyarak iktidara karşı muhalefetini yapmaktaydı. Gazete bütçe görüşmeleri ile ilgili²⁹¹ *“mahrumiyetlerden bunalan vatandaşların şikâyeti arttıkça hürriyeti kısmak Menderes hükümetince tek çıkar yol olmuştur”* manşetini atmıştı.

1957 seçimlerinin ardından iktidar muhalefet ilişkilerinin daha da gerilmesine neden olan bir başka durum ise CHP’nin 1958 Haziran ayının sonuna kadar TBMM’ye altmışı geçen soru ve gensoru vermesiydi.²⁹² 14 Temmuz 1958 tarihinde gerçekleşen Irak İhtilali de iktidar muhalefet ilişkilerinin gerilmesine hatta iki kutup haline gelmesine neden olan olay olarak görülebilir. Muhalefet, meclisi olağanüstü toplantıya çağırarak iktidarı ağır bir şekilde eleştirmişti.²⁹³ Irak’ta gerçekleştirilen ihtilale CHP’nin sergilediği tutum iktidar partisi tarafından *“ihtilalcilik”* olarak algılanacaktı.

Demokrat Parti Meclis Grubu, 11 Ağustos 1958 günü yayınladığı tebliğ ile iktidar muhalefet ilişkilerinde yeni bir dönem başlattı. Tebliğde; CHP’nin Irak’ta yaşanan olaylar sonrasındaki tutumunu TBMM’nin meşruiyetini tanımaz olarak gösteriliyordu. Meclis’te alınan herhangi bir kararın kendisine uymadığı durumunda meclis dışında beyannameler yayınlayarak devleti kanunsuz göstermeye çalıştığı söylenmişti. DP, CHP’nin Anayasanın belirlediği sınırlar içerisinde TBMM’ye bağlı

²⁹⁰ Daniş, “Bir Bilmece”, *Demokrat İzmir*, 19 Ocak 1958.

²⁹¹ *Demokrat İzmir*, 19 Şubat 1958.

²⁹² Albayrak, *a.g.e.*, s.517.

²⁹³ Erdemir, *Muhalefette İnönü 1956-1959...*, ss.234-235.

olduğunu ve buna göre davranması gerektiğini hatırlatmakta aksi durumda ise gerekli tedbirlerin alınacağını bildiriyordu.²⁹⁴

DPMG'nun yayınlamış olduğu bu bildiri Cem Eroğul tarafından, hükümetin ana muhalefet partisini gayrimeşru göstermeye çalışarak ortadan kaldırmak istediği şeklinde yorumlanırken²⁹⁵; Şevket Süreyya Aydemir ise Irak'ta gerçekleşen ihtilal ile birlikte Başbakan'da var olan İnönü fobisinin üzerine bir de ihtilal fobisinin eklendiğini belirtiyordu.²⁹⁶

Demokrat İzmir gazetesinin “*Menderes Muhalefete Darağacını Hatırlattı*” manşeti ile verdiği haberde, Adnan Menderes'in Balıkesir İl Kongresi'nde yaptığı konuşmada Başbakan, muhalefeti ihtilalcilikle suçlamıştı.²⁹⁷ İsmet İnönü Menderes'in bu konuşmasına Heybeliada'daki evinde yaptığı basın toplantısında “*İdam sehpalarının nasıl işleyeceği bilinmez*” sözleri ile karşılık vermişti. *Demokrat İzmir* gazetesi de liderlerin düellolarını manşetine taşıyarak siyasilere eşlik ediyordu.²⁹⁸ Liderler arasında devam eden söz düellosu sırasında *Demokrat İzmir* gazetesi iktidar partisinin muhalefete karşı takındığı sert tavrını ele alan yazısında şunları ifade etmekteydi:²⁹⁹

1949 yılında muhaliflerin “*kan dökeceğiz, adam öldüreceğiz*” sözlerine İnönü'nün siyasi bir olgunlukla karşılamaş olduğunu, 1958 yılına gelindiğinde ise “*bize baskı yapmayınız, anayasaya aykırı davranmayınız*” diye konuşan sakin muhalefete karşı hangi tedbirleri alacağını şaşırان DP iktidarının varlığını ortaya koyarak “*beterin beteri varmış*” demektedir. Bir başka makalede ise “*kuzulaşmış muhalefetin*” ihtilalcilikle suçlandığına yer veriliyordu.³⁰⁰

Başbakan Adnan Menderes İzmir İl Kongresi'ndede “*muhalefet tedhiş havası içinde milleti yıldırma yolu ile iktidara gelmek istiyor*” diyerek yine muhalefete çatmıştı. İnönü ise Başbakan'ın bu konuşmasına “*Demokrasi bütün icaplarıyla*

²⁹⁴ Erer, **On Yılın...**, ss.341-342.; Eroğul, **a.g.e.**, s.222.

²⁹⁵ Eroğul, **a.g.e.**, s.223.

²⁹⁶ Aydemir, **Menderes'in...**, s.241.

²⁹⁷ **Demokrat İzmir**, 7 Eylül 1958; Eroğul, **a.g.e.**, s.226.

²⁹⁸ **Demokrat İzmir**, 8 Eylül 1958.

²⁹⁹ “Beterin Beteri Varmış”, **Demokrat İzmir**, 18 Eylül 1958.

³⁰⁰ “Yıl 1950 Değil”, **Demokrat İzmir**, 8 Ağustos 1958.

tahakkuk edinceye kadar vazife başındayım ve kendi tabiri ile yirmi yaşındayım gibi ön safta mücadele edeceğim” diyerek karşılık veriyordu.³⁰¹

1958 yılının Eylül ayı sonlarına gelindiğinde Menderes, Kemer Barajı’nın açılışında *“Millet, memleketin idaresini onların elinden zorla aldı, kıyam ederek aldı”* diyerek muhalefete yüklenmişti. *Demokrat İzmir* gazetesi bu konuşmayı *“Menderes, muhalefete dün yine hücum etti”* manşeti ile haber yapmıştı. İnönü’nün Menderes’e cevaben söylediği *“Haksızlıklar düzelmezse, her türlü musibetten korkulur”* sözlerini gazete manşetine taşıyarak, liderler arasında devam eden söz düellosunda tarafını korumaya devam etmektedir.³⁰² Bu olaylar sonrasında iktidar muhalefet arasındaki bu gerginlik daha da artacak ve Adnan Menderes hükümetinin baskıcı tavrı karşısında muhalefet partileri yeniden birleşmenin yollarını arayacaktı.

2.2.1. Dokuz Subay Olayı

Demokrat Parti’nin 1954 seçimlerinden beri halkın arkasında olduğunu ileri sürerek almış olduğu anti-demokratik kararlar, 1957 seçimlerinden sonra da devam etti. Hükümetin 1954’ten beri hız kesmeden devam ettiği bu hareketi muhalefet ve dönemin basını tarafından zaten sürekli olarak eleştirilmişti. 1957 yılına geldiğimizde ise Menderes hükümetinin uygulamalarına ordu içinden de tepki gelmeye başladı. Bu dönemde ordu içinde irili ufaklı gruplar bir müdahale gerçekleştirmek için fırsat kollamaya başlamıştı. Ankara ve İstanbul’daki iki büyük örgütün toplantısında Talat Aydemir kesin bir darbe yapılması konusunda 29 Ekim 1957’de cuntaya öneride bulunmuştu. Müdahaleye gerekçe olarak da DP iktidarının seçimler sonrasında iktidarı bırakmak istemeyecek olması müdahale için meşru bir zemin hazırlayacaktı. Ancak DP seçimleri az bir farkla da olsa kazanmıştı. İhtilali gerçekleştirecek olan grubun liderlik sorunu yaşaması nedeniyle cunta içindeki Faruk Güventürk, Milli Savunma Bakanı Şemi Ergün’e liderlik teklifinde bulunulmuş, fakat bu teklif kabul görmemiştir. Milli Savunma Bakanlığı’nda bu görüşme yapılırken aynı saatlerde Samet Kuşcu adlı bir Binbaşı Menderes’e bir ihtilal hazırlığı olduğu

³⁰¹ *Demokrat İzmir*, 22-23 Eylül 1958.

³⁰² *Demokrat İzmir*, 26-27 Eylül 1958.

haberini vermiştir. Samet Kuşçu'nun ihbarı DP İstanbul Milletvekili Mithat Perin aracılığı ile Ankara'ya ulaştı.³⁰³ Ordudaki bu tepkilerin yaşandığı bir dönemde ordu içinde Binbaşı rütbesini taşıyan Samet Kuşçu'nun ihbarda bulunduğu 9 kişilik liste içinde Faruk Güventürk'ün adı da yer almaktaydı. İktidar ihtilal yapılacağı haberini alınca derhal bir kriz masası oluşturulmasını istemiştir. Olayın ihbar edilmesinin ardından yapılan toplantıda ihbarın hükümet kanadına ulaşması üzerine soruşturmalar başlatıldı ve nihayetinde dokuz subay tutuklandı.³⁰⁴

Örgüt tutuklama haberinden sonra dağıldı. Fakat 3 albay, 1 yarbay, 4 binbaşı, 1 yüzbaşından oluşan dokuz askeri personelin 6 ay süren soruşturmalarından bir sonuç alınamayarak asılsız ihbar yapan Samet Kuşçu iki yıl hapis cezası aldı.³⁰⁵ Bu ciddi mesele üzerinde durulması gerektiğini ifade eden Celal Bayar hemen akabinde kabineyi toplamıştı. Celal Bayar, olayın sadece dokuz subay olarak değerlendirilmemesi gerektiği üzerinde durarak, cuntanın bütün ordu içersinde yayılmış olabileceği konusunda uyarıda bulunmuştu. Hemen ardından da Cumhurbaşkanı Celal Bayar, hareketlerini şüpheli bulduğu Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin'i istifaya zorladı ve bakanlığa Adnan Menderes'in çocukluk arkadaşı olan Ethem Menderes getirildi. “*Dokuz Subay Olayı*” askerin hükümetten rahatsız olduğunun bir göstergesi olarak öne çıkmakla birlikte, iki yıl sonra yapılacak olan askeri müdahalenin habercisiydi. Hükümet askeri müdahale yapılacağı doğrultusundaki girişimleri ancak 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahale'sinden sonra anlayacaktı. Aslında Samet Kuşçu'nun yaptığı ihbar doğrudu ancak kanıtlanamamıştı.³⁰⁶

³⁰³Ersal Yavi, **İhtilâlcî Subaylar**, 1.Baskı, Yazıcı Yayınevi, İzmir, 2003, ss.209–211; Ümit Özdağ, **Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, 2004, s.98; Burçak, **On Yılın...**, s.527; Toker, **Demokrasiden...**, ss.47-49.

³⁰⁴**Demirkırat Belgeseli- Baskı**, Bölüm: 6, Mehmet Ali Birand, Can Dündar ve Bülent Çaplı, TRT Belgeseli.

³⁰⁵Eroğul, **a.g.e.**, s.140.; Kabasakal, **a.g.e.**, s.192.

³⁰⁶**Demirkırat Belgeseli- Baskı**, Bölüm: 6, Mehmet Ali Birand, Can Dündar ve Bülent Çaplı, TRT Belgeseli.

Ordunun askeri müdahalede bulanacağına yönelik haberleri Londra ve Paris radyoları da duyurmaktaydı. Türkiye’de ise gazetelerin bu konu ile ilgili yayın yapması yasaklanmıştı. *Demokrat İzmir* gazetesi ise “*Hükümeti düşürmek maksadı ile ordumuzun isyana teşvik edildiği haberi mübalağalıdır*” şeklinde telkinlerde bulunarak, bu konunun abartılı olduğunu ve hükümetin bu durumu bahane ederek yayın yasağı uygulayacağını söylemekteydi.³⁰⁷ Yine *Demokrat İzmir* gazetesi *Dokuz Subay Olayı* hakkında getirilen yayın yasağı ile ilgili şunları yazmaktaydı: “*Dokuz zabitin tevkif edildiği havadisi halktan uzun müddet gizli tutuldu da ne kazanıldı? Dokuz zabıt halk dilinde dokuz yüze çıktı! İnsanlığın İstanbul’daki öksürüğü hemen Çin’e götüren telefon devrinde ve Hindistan’daki aksırığı İzmir’e taşıyabilen radyo çağında, sesleri kısmaktan umulabilecek hiçbir fayda yoktur. Zarar ise meydana: Dokuz gizli kalmadıktan başka, dokuz yüze çıkıyor! O halde hep kendi zararlarına dokuzları dokuz yüz etmeseler olmaz mı?*” Gazete, hükümetin bu konuda getirmiş olduğu yayın yasağının doğru olmadığını ortaya koyuyordu.³⁰⁸ O dönem gazetede çalışan Şeref Bakşık anılarında yasaklarla ilgili olarak şu gerçeği ortaya koyar; “*ülkeyi asıl sarsan ve gazetemize yoğun ilgi kazandıran yayın yasağı*”dır.³⁰⁹ Mayıs ve Haziran 1958 tarihli nüshalarında Dokuz subay olayı hakkında duruşmaları yayınlayan *Demokrat İzmir* gazetesine yayın yasağına uymadığı gerekçesiyle dava açıldı.³¹⁰ Olay hakkında yaptığı haber nedeniyle gazetenin orduda ilgi ile karşılandığını belirten Şeref Bakşık, “*dokuz subay olayının yargıladığı askeri mahkeme duruşmalarını yayınlayan gazetemiz nüshaları ordudaki subaylarca yakın bir ilgi ile izlenerek askeri jet uçaklarıyla birliklere dağıtılmıştır*”³¹¹ diyordu.

³⁰⁷ *Demokrat İzmir*, 18 Ocak 1958.

³⁰⁸ Danış, “Hürriyetsizliğin Zararı”, *Demokrat İzmir*, 18 Ocak 1958.

³⁰⁹ Bakşık, *a.g.e.*, s.35.

³¹⁰ *Demokrat İzmir*, 9 Temmuz 1958.; Gazetenin 9 Subay Olayı hakkındaki davası 29 Nisan 1959 tarihinde sükût etti., *Demokrat İzmir*, 30 Nisan 1959.

³¹¹ Bakşık, *a.g.e.*, s.37.

2.2.2. 1957 Genel Seçimlerinin Ardından Muhalefetin Birleşme Çabası

Dönemin muhalefet partileri Demokrat Parti iktidarının yarattığı siyasi buhrandan kurtulmak için 1957 genel seçimlerinden önce birleşmenin yollarını aradı. Ancak iktidar, seçim kanununda yaptığı bir takım değişiklikler ile bu birleşmenin önüne geçebilmişti. Bu nedenle de dönemin siyasi partileri 1957 de yapılan genel seçimlere bireysel katılmak mecburiyetinde kalmıştı. Demokrat Parti 1956 yılında muhalefetin meclis dışındaki hareketlerini kısıtlamakla kalmayarak 1957 seçimlerinden hemen sonra Meclis İç Tüzüğü'nde bir takım değişikliklere giderek muhalefetin meclis içerisindeki hareketlerini de kısıtlamıştı. İktidarın muhalefete yönelik meclis içinde ve dışındaki hareket alanını kısıtlamaya yönelik bu antidemokratik kanunları karşısında dönemin muhalefet partileri yeniden birleşerek etkin muhalefet yapmanın yollarını aradı. Muhalefet partilerinin yeniden birleşme fikri almasına başka bir etmen de 1957 seçimlerinde aldıkları toplam oy miktarının Demokrat Parti'den fazla olmasıdır.

Demokrat Parti iktidarının her alanda baskı politikasına yöneldiği, özellikle de CHP'yi ihtilalcilikle suçladığı 1958 yılında *Demokrat İzmir* gazetesi, muhalif partilerin birleşmesi gerektiğini belirten makaleler yayınlayarak iktidara karşı işbirliği fikrini destekliyordu. Bu bağlamda *Demokrat İzmir* ilk olarak 1958 yılının Eylül ayında bir yazı kaleme aldı.

1957 seçimlerinden sonra meclis iç tüzüğünde yapılan değişikliklerin ardından muhalefetin meclisteki hareket alanının kısıtlandığını belirten Nihad Silahdaroğlu, Demokrat Parti iktidarının gidişatı ile ilgili mücadele edebilmek için tek çözüm yolunu halefet partilerinin tek kuvvet altında birleşmelerinde görüyordu.³¹² 7 Ekim 1958 tarihinde muhalif partilerin birleşme yolunda ilk görüşmelere başlaması³¹³ *Demokrat İzmir* gazetesinin manşetine “*muhalefeti, tek bayrak altında birleştirme temaları başladı*” şeklinde yansıdı.³¹⁴

³¹² Nihad Silahdaroğlu, “Muhafif Partilerin Birleşme Meselesi”, *Demokrat İzmir*, 6 Eylül 1958.

³¹³ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye’de Çok...*, s.185.

³¹⁴ *Demokrat İzmir*, 8 Ekim 1958.

İsmet İnönü, partisinin İstanbul İl Kongresi'nde yaptığı konuşmada; muhalefet partilerin tabanda birbirlerinden farklı olmadığına değinerek iş birliğinin yapılmasının zaruriyetini vurgulamıştı.³¹⁵ *Demokrat İzmir* İsmet İnönü'nün bu konuşmasından sonra iktidar karşısında tek çarenin birleşmek olduğu yorumuna yer vererek, “*Muhterem Muhalifler Birleşin!*” çağrısında bulunmaktaydı.³¹⁶ Muhalefetin iş birliği yönündeki adımlarına karşılık Başbakan Adnan Menderes ise Manisa'da yaptığı bir konuşmada; muhalefete karşı bir *Vatan Cephesi* kurulmasını istiyordu.³¹⁷

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin oluşturulmasının ardından İsmet İnönü yurt gezilerine çıkarak halkın nabzını ölçmek istedi. Tokat'tan sonra Zile'yi ziyaret etmek isteyen İnönü'nün halk tarafından karşılanmasına ve konuşma yapmasına izin verilmek istenmeyince üzücü olaylar yaşandı.³¹⁸ *Demokrat İzmir* sütunlarına bu olay “*İnönü'yü selamlamasın diye halk; ev dükkân ve kahvehanelerde hapsedildi. Bunda da muvaffak olamayınca, polis ve jandarmaya sopa cop dipçik kullandırıldı. Bombalar atıldı, makineli tüfeklerle halka ateş edildi*” manşeti ile yansıdı. İsmet İnönü'nün olaylar için söylediği; “*kendileri için törenler yaptıranların halkın masum hareketlerine karşı giriştikleri bu tertipler memleketi kardeş kavgasına götürür*” sözlerine de yer verilmişti.³¹⁹

Zile olaylarının ardından CHP ve Hür. P arasındaki güç birliği çalışmaları hız kazandı. Hürriyet Partisi 24 Kasım 1958 günü Olağanüstü Kongre'sini topladı ve burada aldığı karar ile CHP'ye katıldı.³²⁰ Muhalefet partilerinin iktidar karşısında girişmiş oldukları bu güç birliği çalışmaları Başbakan Adnan Menderes'i harekete geçirmiş yaptığı gezilerde muhalefete sert bir şekilde yüklenmeye devam ederek halk tarafından destek kazanmaya çalışmıştır.

³¹⁵ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam C.III(1950-1964)*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011,s.380. Hakkı Uyar, *Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Bir Örnek: Vatan Cephesi*, Buke Yayınları, İstanbul, 2001, s.40.

³¹⁶ *Demokrat İzmir*, 15 Ekim 1958.

³¹⁷ Uyar, *Vatan Cephesi...*,s.40.

³¹⁸ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad,*Türkiye'de Çok...*, s.186.; Giritlioğlu,*a.g.e.*,ss. 50-51.

³¹⁹ *Demokrat İzmir*, 18 Ekim 1958.

³²⁰ Albayrak, *a.g.e.*,s.522. Feroz ve Bedia Turgay Ahmad,*Türkiye'de Çok...*, s.187.; Kabasakal, *a.g.e.*, s.193.

2.2.3. Vatan Cephesi

Muhalefetin 1957 seçimleri sonrasında iktidar partisinin sert tutumu karşısında yeniden birleşme girişimlerinde bulunması nedeniyle Adnan Menderes, muhalefetin bu girişimlerine bir tepki niteliğinde partisinin Manisa İl Kongresi'nde “*politika ve ihtirastan vareste vatandaşların kin ve husumet cephesine karşı Vatan Cephesi*” kurulmasını dile getirmiştir.³²¹ Adnan Menderes'in 12 Ekim 1958 günü Manisa İl Kongresi'nde Vatan Cephesi kurulması ile ilgili yapmış olduğu konuşma Vatan Cephesi'nin kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir.³²² Menderes “yıkıcı” “bozguncu” muhalefete karşı bir Vatan Cephesi oluşturarak kamuoyunda destek aramıştı.³²³

İktidar-muhalefet arasındaki gerginliklerin doruk noktasına ulaştığı 12 Ekim 1958 tarihinde Manisa'da yaptığı konuşmasıyla vatandaşları millî birliğe davet eden ve bir ‘*Vatan Cephesi*’ kurulmasını gündeme getiren Adnan Menderes, 24 Ekim 1958 tarihli Eskişehir konuşmasında “*Her şeyden önce vatan, her şey vatan için!*” düsturu ile Vatan Cephesi'ni kurduklarını ve ana muhalefet partisi durumundaki CHP'nin karşısına Güç Birliği'ne karşı bir oluşum olarak ortaya çıktıklarını ifade etmişti.³²⁴ Adnan Menderes, tüm vatandaşları da Vatan Cephesi'ne katılmaya davet etmiş ve Demokrat Parti'nin Vatan Cephesi Ocakları kısa sürede tüm yurda yayılmıştır.³²⁵ Vatan Cephesi ile “*Bu memlekette seçimler yapılamaz... Seçimleri biz*

³²¹ BCA, Fon Kodu.010. 09. Yer No. 212. 656.1, 10.; **Demokrat İzmir**, 13 Ekim 1958; Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok...**, s.185; Sinan Yıldırım, “**Vatan Cephesi: Demokrat Parti’nin Politik Meşruiyet Krizi ve Toplumsal Muhalefeti Kontrol Altına Alma Çabası**”, **Türkiye’de Siyasal Muhalefet 1923-1980**, (Der: Ayşegül Komsuoğlu), Bengi Yayınları, İstanbul, 2008, s.174.

³²² Haluk Kılçık, **Adnan Menderes’in Konuşmaları, Demeçleri, (Kasım 1957- Aralık 1958)** C.8, Demokratlar Klubü Yayınları, Ankara, 1991, s. 208.

³²³ Uyar, **Vatan Cephesi...**, s.20.

³²⁴ **Zafer**, 25 Ekim 1958.

³²⁵ “Demokrat Parti, 1958 yılı sonrasında kendisine karşı siyasal ve bununla birlikte toplumsal muhalefetin giderek artması neticesinde bir meşruiyet krizi içine girmiş ve özellikle 16 Ekim 1958’de Türkiye Köylü Partisi’nin Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşmesi ve 24 Kasım 1958’de Hürriyet Partisi’nin, Cumhuriyet Halk Partisi’ne katılması neticesinde kendisine karşı bir Güç Birliği Cephesi (Milli Muhalefet Cephesi) oluşturulduğunu ifade etmiştir. Demokrat Parti bu sıkıntılardan kurtulmanın çaresini, muhalefet cephesine karşı “Vatan Cephesi” adıyla ülke çapında bir teşkilatlanmaya giderek aramaya karar vermiştir. Ardından Vatan Cephesi Ocaklarıyla birlikte herhangi bir partiyle bağlantısı olsun ya da olmasın herkesin millî güvenliği tehlikeye düşürdüğü ve hemşerileri kardeş kavgasına sürükleyen ve milletin iyiliği için gösterilen çabaları kötüleyen,

ne zaman istersek, o vakit yaparız!...” şeklinde demokrasi anlayışını ifade ederek DP, şiddetini daha da arttırmıştır.³²⁶ Ardından Adnan Menderes’in Vatan Cephesi çağrısı muhalefetin hareketlerini daha da hızlandırdı. Cumhuriyet Halk Partisi ile birleşmek istemeyen CMP, 16 Ekim 1958 tarihinde Köylü Partisi ile birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adını aldı.³²⁷ Muhalefetin güç birliği yönündeki bu önemli adımını *Demokrat İzmir*, “*Partilerin Birleşmesi Gerçekleşti*” şeklinde sürmanşet yaparak gazete sütunlarına taşımış ve muhalefete destek olmuştur.³²⁸

Menderes’in Manisa’da yapmış olduğu çağrıya *Demokrat İzmir*, “*İtici Bir Çağrı*” adlı makale ile karşılık verdi. Menderes’in Vatan Cephesi³²⁹ ile neyi amaçladığının sorgulandığı makalede, bu cephenin DP’nin içinde mi yoksa DP’den ayrı bir cephe olarak mı kurulacağı ve cephenin kurulması ile neyin amaçlandığı sorgulanıyordu.³³⁰ Bununla birlikte 1958 yılının sonlarında örgütlenmeye başlayan Vatan Cephesi, 1959 yılı içerisinde hız kazanarak üye sayısında artış sağladı.³³¹

Demokrat İzmir, “*Günün İlhamları*” köşesinde “*Vatan Cephesi*” adlı yazıda; her vatandaşın istediği takdirde girebileceği söylenen bu cephe için; “*Zira hakikatten eğri başlı karakaşlı şöyle dursun kırk yıllık ölüleri bile almaktadırlar*” demektedir. Makalenin devamında radyonun Vatan Cephesi’ne katılan isimleri veriyor olması da eleştirilmekteydi. Böyle bir cephenin kurulmasına gerek olmadığı, iktidarın demokrasiye dönmesi durumunda bütün milletin aynı cephede yer alacağı

bozguncu ve yıkıcı politikaya karşı durmaya teşvik etmiştir. Ancak Vatan Cephesi, halkı ikiye ayırarak, maddeye önem vermiş ve düşünce dünyasının sonsuz kudretini inkar etmiştir. Bu girişim sonucunda DP; muhalefeti yok etmeye çalışarak dikta rejimine girmeye çalışmış, Anayasayı ihlâl ve demokrasi vaadiyle iktidara gelerek demokrasi kurumlarına zarar vermiştir.”, Vatan Cephesi hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., Yasemin Doğaner, **Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi**, 1. Baskı, Siyasal Kitapevi Yayınları, Ankara, 2013.

³²⁶ Aydemir, **Menderesin...**, s.342.

³²⁷ Tökin, **a.g.e.**, ss.88-89.; Kabasakal, **a.g.e.**, s.193; Eroğul, **a.g.e.**, s.164.

³²⁸ **Demokrat İzmir**, 16 Ekim 1958.

³²⁹ “Samet Ağaoğlu Vatan Cephesinin kuruluş amacını şu şekilde ifade etmektedir. “*Menderes bu sözü ile hangi partiden olursa olsun bütün vatandaşları memleket kalkınması davasında birleştirmeye çağırıyordu. Kafasındaki ana fikir sadece bu. Bir de partinin iç politikası bakımından hedefi vardı. Şu ve bu sebeplerle partiden uzaklaşmış veya uzaklaştırılmış kimseleri yine Partinin bir parçası olan Vatan Cephesi Ocakları’nda birleştirmek istemişti.*” Samet Ağaoğlu, **Arkadaşım Menderes**, İstanbul, 1967, s.124.

³³⁰ **Demokrat İzmir**, “İtici Bir Çağrı”, **Demokrat İzmir**, 13 Ekim 1958.

³³¹ Albayrak, **a.g.e.**, s.523; Kabasakal, **a.g.e.**, s.192; Erer, **On Yılın...**, s.357.

vurgulanıyordu.³³² Gazete bir başka yazısında ülkede 6-7 Eylül olaylarının sorumlularının bulunamadığı gibi önemli meseleler varken iktidarın Vatan Cephesi kurmak gibi bir derdi olduğu konusunda eleştiri getirmekteydi.³³³ Hatta Vatan Cephelerinin milleti kutuplaştırdığını ileri süren gazete; iktidarı “*şeriat kazancıları*” gibi ülkenin yarısını bir tarafa diğer yarısını bir tarafa bölmekle itham ederek ona suçlamalar getirmekteydi.³³⁴

2.2.4. Uşak Olayları ve İsmet İnönü’nün Taşlanması

İktidar ve muhalefet ilişkilerinin muhalefet cephesi ve vatan cephesi olarak kutuplaştığı bir siyasi çıkmaza girilen dönemde Cumhuriyet Halk Partisi, 12-15 Ocak 1959 tarihleri arasında 14. Kurultayını topladı.³³⁵ Ülkede siyasi buhranın yaşandığı bir dönemde toplanan 14. Kurultayda “*İlk Hedefler Beyannamesi*” kabul edildi. Beynamede; partizanlığın kaldırılması, TBMM’den başka ikinci bir meclisin kurulması, seçim emniyetinin sağlanması, anayasa mahkemesinin kurulması, basına getirilen baskıların ortadan kaldırılması, üniversitelere gerekli özerkliğin sağlanması gibi maddeler yer alıyordu.³³⁶ Radikal kararlar içeren beyanname; “*CHP... tahakküm ve baskı zihniyetinin milli irade tarafından tasfiye edileceğine, hakkın, adaletin, özgürlüğün mutlak zafere ulaşacağına peşin olarak inanmaktadır*” sözleri ile son bulmaktaydı.³³⁷

Demokrat İzmir gazetesi CHP’nin ilk hedefler beyannamesi için “*CHP namus sözü verdi*” manşetini kullanırken; konu ile ilgili olarak ele aldığı bir makalede ülkenin içler acısı bir durumda olduğunu belirtiyor ve bu bağlamda CHP tarafından alınan kararların ne kadar önemli olduğunu altını çiziyordu.³³⁸ *Yeni Asır* gazetesi ise 14. CHP Kurultayını güç birliği çalışmalarında CHP’nin ne kadar samimi

³³² Danış, “Vatan Cephesi”, **Demokrat İzmir**, 18 Ocak 1959.

³³³ “Vatan Cephesi Gallesini Kesseniz de, Gözlerinizi Şu Biçare Vatana Çevirseniz Olmaz Mı?” **Demokrat İzmir**, 28 Ocak 1959.

³³⁴ “Vatanı İkiye Bölmeyelim”, **Demokrat İzmir**, 17 Şubat 1959.

³³⁵ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok...**, s.189.

³³⁶ **A.g.e.**, s.190., Erdemir, **Muhalefette İsmet İnönü 1956-1959...**, ss.348-352.; Aydemir, **Menderes’in...**, s.277.

³³⁷ Bila, **a.g.e.**, s.179.

³³⁸ “CHP’yi Tebrik Ederiz”, **Demokrat İzmir**, 16 Ocak 1959.

olduğunu ve güç birliğinin ana muhalefet partisine neler kazandırabileceğini görmek bakımından önemli olduğunu değerlendirmekteydi.³³⁹ 1959 yılı içerisinde önem arz eden ikinci olay ise, Kıbrıs meselesinde tarafların bölgede bağımsız bir devlet kurulması konusunda anlaşma sağlamış olmasıydı. Taraflar arasında sağlanan anlaşmanın ardından Londra’da yapılacak imza görüşmeleri için yola çıkan Başbakan Adnan Menderes’in uçağı 17 Şubat 1959’da Dorset bölgesindeki Gatwick yakınlarında düştü. Kazada 14 kişi hayatını kaybederken Adnan Menderes yaralı olarak kurtuldu.³⁴⁰ Kazanın ülke genelinde duyulması Adnan Menderes’i seven sevmeyen herkes tarafından endişe ile karşılandı ve bu durum halkı üzdü. Partilerin ileri gelenleri Başbakan’a geçmiş olsun telgrafları çekme gereği duymuştu. Yaşanan bu üzücü olay *Demokrat İzmir*’e “muhalefet sevinç ve keder duygularını birleştirdi” manşeti ile yansıdı.³⁴¹ Adnan Menderes’in yurda dönüşünde de yine İsmet İnönü Ankara garında Başbakanı sıcak bir tebessüm ile karşıladı.³⁴²

Menderes’in uçak kazası nedeniyle iktidar ve muhalefet arasında kısa sürecek olan bahar havası rüzgârları esmeye başladı. Bu bahar havası *Demokrat İzmir* gazetesi yazarlarından Ziya Hanhan’ın kalemine şu ifadelerle yansımıştı:³⁴³

“Rivayetlere göre iktidar muhalefet arasında yeni bir bahar havasının esintileri başlamış. Eğer bu yeni “siyasi bahar” da ötekiler gibi olacaksa, felaket yani... Biliyorsunuz bütün sıkı tedbirler her birer bahar havasından sonra alınmıştı... Öteden beri öyledir: Ankara’nın bahar havası kısa sürer tabiat meselesi bu, değişmez ki.”

Cumhuriyet Halk Partisi, iktidar muhalefet ilişkilerinin normalleşmeyen bir sürece girdiği 1959 yılında bir takım kararlar aldı. Demokrat Parti iktidarının sonu gelmeyen baskıcı politikasını ve yarattığı siyasi buhranı halka duyurmak amacıyla partisi ile birlikte şehir şehir gezerek iktidarın kanunsuzluğunu halka anlatacaktı. Bu bağlamda ana muhalefet partisi CHP bir gezi programı oluşturdu. 1959 yılı Türk

³³⁹ *Yeni Asır*, 12 Ocak 1959.

³⁴⁰ Eroğul, a.g.e., s.229.; Nihad Erim, **Günlükler 1925-1979 C.II**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s.669.

³⁴¹ *Demokrat İzmir*, 19 Şubat 1959.

³⁴² Toker, *Demokrasiden...*, s.212.

³⁴³ Ziya Hanhan, “Meltem”, *Demokrat İzmir*, 19 Şubat 1959.

siyasetinde iktidar ile muhalefetin meydanlar üzerinden birbirlerine meydan okumaya başladığı bir yıl olarak tarihe geçmişti. CHP lideri İsmet İnönü, ülke içinde gittiği her yerde geniş halk kitleleri tarafından karşılanırken, iktidar bu halk kitlelerinin karşısına kendi taraftarlarını çıkarmakta bir sakınca görmüyordu. Siyaseten bu gerginlik içinde, 1959 yılı Nisan ayı sonunda, CHP lideri İsmet İnönü, “Ege Vazife Gezisi” olarak adlandırılan ve Büyük Taarruz sırasında Türk ordusunun izlediği rotayı takip edeceği bir geziye çıkmıştı. Bu gezide İnönü, Uşak’tan başlayarak Manisa ve İzmir’de bir dizi parti faaliyetlerinde yer alacaktı. CHP’liler tarafından “Ege Taarruzu” olarak adlandırılan gezi programının ilk durağı Uşak oldu.³⁴⁴ İsmet İnönü’nün gezi planını açıklamasının ardından İçişleri Bakanı Namık Gedik, İnönü’nün gezilerini yapacağı bölgelerde halk heyecanın yüksek olduğu, tatsız olaylar yaşanabileceği ve bu durum karşısında devletin kendisini koruma yükümlülüğünü alamayacağını belirtilerek seyahatten vazgeçilmesini talep etmişti.³⁴⁵ İsmet İnönü daha Uşak’a gitmeden iktidarın bu gezilere müdahalede bulunacağı söylentileri basında dolaşmaya başladı. *Demokrat İzmir* gazetesi bu bağlamda “İsmet Paşa’nın Ege Seyahati Bir Mesele Oldu” manşetini kullanmıştı.³⁴⁶

Demokrat İzmir gazetesi 29 Nisan 1959 günkü manşetinde “Uşak; Garp Cephesi Kumandanını Karşılamağa Hazır Durumda” manşetini kullanmakla birlikte Ziya Hanhan’ın kaleminden iktidar tarafından muhalefetin gezi özgürlüğünün kısıtlandığı ileri sürülerek iktidar partisi şöyle eleştiriliyordu:³⁴⁷ “Yarım kilo hak istiyorum.. -Kalmadı. -Yüz gram eşitlik? -Taze bitti. -Biraz olsun hürriyet?-Hürriyet mi? Ohohoh... Hiç olmasa bir kilo izin. Santim işlemez. Uşakta CHP kongresi için bir salon... Hangi Uşak’ta. Şu Halk Partililerin seçim kazandığı Uşak mı?... Deli misin efendi! Memlekette demokrasi var.”

³⁴⁴Erer, *On Yılın...*, s.360.

³⁴⁵Toker, *Demokrasiden...*,s.231.

³⁴⁶*Demokrat İzmir*, 29 Nisan 1959.

³⁴⁷Ziya Hanhan, “Taze Bitti”, *Demokrat İzmir*, 29 Nisan 1959.

İsmet İnönü'nün seyahate çıkma konusundaki istikrarlı kararı neticesinde hükümet, İnönü'nün gezileri sırasında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun uygulanacağını duyurdu.³⁴⁸ *Demokrat İzmir*, “Vapur batar yangın çıkar, uçak düşer hep netice tedbirsizliktir. Ancak “İzmir’de ve Uşak’ta alınan sıkı tedbirler” ne ise bunun yanıtı. Bunun yanıtı ise İnönü’nün gezi seyahatine çıkışıdır. İsmet İnönü’nün her hareketi iktidarın gözüne batmaktadır... Başkalarını istedikleri kadar istiskale müstahak sayabilecekleri o İsmet Paşa, onların şuurlarında ve onların gönüllerinde daima istikbalin bu sefer en parlağına layık kalacaktır” şeklinde haber yaparak iktidarın aldığı karara tepki gösterecekti. Gazeteye göre; ne İzmir ne Uşak’ta alınan tedbirler bu gerçeği değiştirmeyecekti.³⁴⁹

Demokrat İzmir, 30 Nisan günü İnönü’nün Uşak’a gelmesini; “Kanunsuz baskılar Ege’nin İnönü’yü bağrına basmasını önlemiyor” manşeti altında İnönü’nün Uşak’ta büyük bir halk kitlesi tarafından coşku ile karşılandığını duyuruyordu.³⁵⁰ Uşak garına inen İsmet İnönü üstü açık bir cipe binerek şehir merkezine doğru ilerledi. Otomobilin DP İl Merkezi önünden geçtiği sırada gruplar arasında karşılıklı söz atışları ortamın daha da gerilmesine neden oldu ve bir Demokrat Partili tarafından İsmet İnönü’ye çay bardağı fırlatıldı. Bardak *Akis Dergisi* muhabiri Hamdi Avcıoğlu’nun alnına gelmiş ve buna karşılık olarakta CHP’liler DP binasına saldırmışlardı.³⁵¹

Uşak merkezine gelirken yaşanan tatsız olayların ardından İnönü, CHP İl Binası balkonuna çıkarak orada bulunan kalabalığa; “Uşaklılar... burası 37 sene evvel düşman başkumandanını getirip bizim başkumandana teslim ettiğim yerdir” diye seslenmişti.³⁵² Ana muhalefet lideri daha sonra CHP Gençlik Kolları İl Kongresi’ne katılarak burada da bir konuşma yaptı. Konuşmasında ekonomik durumun istikrarsızlığı, ülkedeki siyasi huzursuzluk, radyonun eşitsizliği gibi

³⁴⁸ BCA, Fon Kodu: 10.9., Yer No. 298.913.2.

³⁴⁹ “Değişmez Gerçekler”, *Demokrat İzmir*, 30 Nisan 1959.

³⁵⁰ *Demokrat İzmir*, 1 Mayıs 1959.

³⁵¹ Mehmet Karayaman, “İsmet İnönü’nün Uşak’ta Taşlanması Olayının Sebebi ve Sonuçları”, *Uşakburada Dergisi*, Yıl:1, S.5, Eylül-Ekim 2010, s.26.; *Demokrat İzmir*, 1 Mayıs 1959; “Milletin Ümidi: İnönü”, *Akis*, S: 253 (7 Mayıs 1959), s. 5.; Eroğul, *a.g.e.*, s.166.

³⁵² BCA, Fon Kodu: 10.9., Yer No. 298.913.2, s. 65.; *Demokrat İzmir*, 1 Mayıs 1959.

konuları ele almıştı. İsmet İnönü Büyük Taarruz döneminde Uşak'ta Mustafa Kemal Atatürk'le karşılıklı kaldıkları evleri de ziyaret etmek istemiş ancak Uşak Emniyeti bu ziyareti güvenlik açısından iptal etmek istemişse de İnönü, ziyaretini gerçekleştirmişti.³⁵³

İsmet İnönü'nün Uşak'a geldiği gün yaşanan olaylar nedeniyle Uşak DP il başkanının Adnan Menderes'e telgraf çekmesi üzerine hükümet alınan önlemlerin yeterli olmadığı gerekçesiyle tüm yetkiyi Emniyet Genel Müdürü Kemal Gökten'a verdi.³⁵⁴

Demokrat İzmir gazetesi 30 Nisan günü Uşak'ta yaşanan olaylar için *"hopörlerin, ciplerin copların ağır tehditlerine rağmen gece yarıları şafak vakti yollara dökülenlerin senden neler beklediğini sen bizden daha iyi bilirsin. Sen milletin kalbine gelmekte. Ve onlar bu gelişin yolunu sinema kapılarına kurulan mühürlerle kesmek istiyorlar! Sanki milletin kalbine sinema kapılarından girilmiş gibi! Nitekim İzmir seni mühür vurulmaz kalbinin kapılarını ardında kadar açmış olarak bekliyor. Gel gör ve kendi kusurunu kendi bileceğin yoldan düzelterek milletin makûs tarihini haydi bir defa daha yaz paşam!"* yorumunda bulunmuştu.³⁵⁵

İsmet İnönü'nün Uşak'tan ayrılarak İzmir'e geleceği gün Uşak İstasyonu'nda yaşanan olayları *Demokrat İzmir* gazetesinde muhabirlik yapan ve İnönü'nün Uşak gezisi sırasında kendisine eşlik eden Hüseyin Baradan anılarında kaleme almıştı. 1 Mayıs 1959 sabahı Turhan Feyzioğlu ve Abbas Goralı ile kahvaltı yaptıkları sırada istasyon tarafından bir grup Demokrat Partinin yürümekte olduğunu ve kalabalığın fotoğrafını çekmek istediği için *"işte kahpe gazetecilerden biri vurun"* diye kendisine işaret edildiğini ve dayak yediğini anlatıyordu.³⁵⁶ Darbın etkisinden kurtulur kurtulmaz Uşak İstasyonu'na giden Hüseyin Baradan Uşak olaylarını şu şekilde gözler önüne sermekteydi:³⁵⁷

³⁵³ Ayrıntı için bkz. **Fevzi Çakmak**, "Cumhuriyet Halk Partisi'nin "Ege Vazifesi" ve 1959 Yılı Uşak-İzmir Olayları", **Turkish Studies**, s.1245. Volume 9/10fall, 2014.

³⁵⁴ **BCA**, Fon Kodu: 10.9., Yer No. 298.913.2, s. 102.

³⁵⁵ "Sayın İnönü- Manisa" **Demokrat İzmir**, 1 Mayıs 1959.

³⁵⁶ Hüseyin Baradan, **Bu Gözler Neler Gördü**, Titizler Matbaacılık, İzmir, Basım tarihi yok, s.126.

³⁵⁷ **A.g.e.**, ss.126-127.

“İnönü’nün etrafında büyük bir koruma çemberi var ve istasyona varıyoruz. Ben hemen orada duran kara vagonun üzerinde bulunan küçük bir görevli kulübesine giriyorum. İstasyonun peronu ayna gibi karşımda, benden birkaç dakika sonra İnönü geliyor ve koruma çemberi arasında peronda duruyor ve atılan kocaman bir taş, rahmetlinin kafasına geliyor ve perondan aşağı düşmek üzere iken korumalar kollarından tutarak yukarı kaldırıyor”

Demokrat İzmir gazetesinin kıdemli yazarlarından Ziya Hanhan da “İnsaf be Paşam” adlı köşesinde “Türkiye alnından yaralı insanların memleketidir. Alnında yara yerine, kara damga taşıyanlar utansın” diyerek yaralanan gazeteciler için “senin murad dağı gibi ak bulutlu başına hangi kırılalı eller attı o taşı”³⁵⁸ sözleriyle İsmet İnönü’ye karşı düzenlenen bu saldırıyı kınamış ve iktidar tarafından tertiplenen bu olaya büyük eleştiri getirmiştir.³⁵⁹

Demokrat İzmir Uşak olayları için “Kanunların açıkça kışkırtmasından doğan vahim akıbet: İnönü’yü Taşladılar” manşetini kullanırken, hükümetin Uşak Olayları sonrasında basına getirdiği yayın yasağını da “Anlayana” adlı köşesinde şu cümlelerle eleştiriyordu:³⁶⁰

“Hayır, biz, yarım aydan fazla bir zaman çıkmamak ve bunu söylememek zorunda bırakıldığımıza, memleket gazetelerinin günlerce neşir yasağı sansürüne tâbi tutularak “beyaz leke”lerle intişar etmeye mecbur edildiğine ve yüz binlerce vatandaşın gözü önünde cereyan etmiş hadiselerin yine vatandaştan gizlenmesine gülmüyoruz. Hatta “fısıltı gazetesi”nin kendi aleyhlerine çalışmasını mümkün kıldıklarına bile gülmüyor, gülemiyoruz. Gülemiyoruz, Çünkü bunlar, ağlanacak hallerdir. Buna rağmen, yani ağlanacak yerde, biz gülüyoruz. Evet, sevgili dostlarımızın bu hallere düşüşüne gülüyoruz”

³⁵⁸ Ziya Hanhan, “Alnından Yaralananlar II,” **Demokrat İzmir**, 2 Mayıs 1959.

³⁵⁹ Ziya Hanhan, “Alnından Yaralananlar”, **Demokrat İzmir**, 1 Mayıs 1959.

³⁶⁰ “Gülüyoruz”, Angın, **Demokrat İzmir**, 19 Mayıs 1959.

1959 yılından başlayan Ege gezisi sırasında izlenen güzergâhta, iktidar ve muhalefet taraftarları karşı karşıya gelmiş, toplumsal olaylar çıkmıştır. Uşak, Manisa, İzmir ve İstanbul’da çıkan olaylar, 27 Mayıs 1960 Askeri müdahalesine gidilen sürecin başlangıcını oluşturacaktı.

2.2.5. İzmir’de Çıkan Olaylar ve Demokrat İzmir Matbaasının Basılması

İsmet İnönü’nün “Ege Taarruzu” adı verilen gezisinin ilk adımı Uşak’ta olaylı başladı. Uşak’tan ayrılan İnönü’nün Manisa üzerinden İzmir’e gelirken Manisa’da yaptığı konuşmayı *Demokrat İzmir* gazetesi “*Haklarını korumağa kararlı vatandaşlar, kanun yolundan çıkanları mutlaka mağlup edecektir*” başlığı altında yayınladı. Ancak siyasilerin konuşmalarına getirilen yasak nedeniyle gazetenin 2 Mayıs 1959 tarihli nüshası savcılık emri ile toplatıldı.³⁶¹

Uşak ve Manisa’dan sonra İzmir’e gelecek olan İnönü’nün önceki olayları referans alınarak olay çıkmasını istemediği gerekçesiyle İzmir şehrinde bir takım güvenlik önlemleri alındı. Valilikçe tüm polislerin izinleri kaldırılmış, 2-10 Mayıs tarihleri arasında İzmir içerisinde yapılan siyasi parti toplantıları yasaklanmış ve İsmet İnönü’nün İzmir’e gelişi şerefine düzenlenecek balo iptal edilmişti.³⁶² CHP İzmir İl teşkilatı bu durumun kanunlara aykırı olduğunu dile getiren bir tebliğ yayınladı. 2 Mayıs 1959 tarihli *Demokrat İzmir* gazetesi İsmet İnönü’nün Manisa konuşmasını yayımladığı gerekçesi ile toplatılması üzerine gazete ikinci bir baskı ile çıkmaya hazırlanmaktaydı. Ancak gazete ikinci baskısında CHP’nin yayımlamış olduğu bildiriye basıma hazırlaması üzerine savcılık yeniden *Demokrat İzmir* gazetesinin toplatılması için karar çıkartmıştır.³⁶³

Demokrat İzmir gazetesinin 2 Mayıs nüshalı sayısında “*İsmet Paşa’nın İzmir’e gelişinde çanak yine dönüp dolaşıp şoförlerin başına patladı*” diyerek İsmet İnönü’nün geldiği gün şoförlere İnönü’yü karşılamaya gitmemeleri, bunun için yolcu taşımamaları gerektiği konusunda telkinlerde bulunulduğu bunun aksi durumunda

³⁶¹ *Demokrat İzmir*, 19 Mayıs 1959; *Sabah Postası*, 3 Mayıs 1959.

³⁶² *BCA*, Fon Kodu.010.09., Yer No.211.653.1.

³⁶³ *Demokrat İzmir*, 19 Mayıs 1959.

ehliyetlerine el konulacağının söylendiği haberine yer veriliyordu.³⁶⁴ Bununla birlikte İsmet İnönü'nün İzmir'e geldiği 2 Mayıs 1959 gecesı iktidara ağır muhalefeti ile bilinen *Demokrat İzmir* gazetesinin tahrip edilmesi olayı ülke gündeminde büyük bir yankı uyandırdı. Bu olay sonrasında Ekrem Hayri Üstündağ, Fevzi Lütü Karaosmanoğlu gibi yöneticilerin Demokrat Parti'den ayrılışı, Adnan Düvenci'nin Adnan Menderes'ten Rauf Onursal ile ilgili talebinin karşılıksız kalması neticesinde Demokrat Parti'nin İzmir'de önemli ölçüde tanınmasına neden olan kadronun topyekûn muhalefete geçmesine neden oldu.

Bu dönemden sonra da *Demokrat İzmir* gazetesi iktidara karşı tavrını değiştirerek amansız bir güdümlle muhalif bir politika izlemeye başladı. Gazetenin bu muhalif tavrı bu dönemden sonra dikkat çekmekte ve Demokrat Parti'nin üst yönetiminden yerel yönetimine Demokrat Partili olan herkesi rahatsız etmekteydi. Öyle ki Demokrat Parti Tepecik Mevlana Kongresi'nde partililer gazeteden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş ve gazetenin susturulması için Adnan Menderes'e dilekçe yazılması istenmişti.³⁶⁵

Demokrat İzmir gazetesi muhalefetini gerek yazılarıyla gerek muhalefet liderlerinin sözlerini manşetine taşıyarak sürdürmekteydi. Dönemin İzmir'de en sert muhalefet yapan gazetelerden biri idi. Bu da doğal olarak iktidar yanlısı olanların ve iktidar partisi yöneticilerinin dikkatini çekiyordu. Nitekim bu rahatsızlık gazeteye karşı bir hareket düzenleneceğinin habercisi idi. Gazetenin o dönem çalışanlarından Şeref Bakşık, “*DP’li ve il merkezlerinde önemli bir yeri olan bir arkadaşım, 1957 Mayıs’ının bir gecesinde gazetemiz binasının saldırıya uğrayacağına bana duyurmuştu*” demektedir.³⁶⁶

Yassıada mahkemesinde şahit olarak bulunan *Demokrat İzmir* gazetesi adliye muhabiri; olaydan iki gün önce gazeteye baskın yapılacağı haberini duyduğunu ve bu durumun Emniyet Müdürlüğüne bildirilmesi üzerine gazetenin önüne iki polis memurunun görevlendirildiğini belirtiyor ve konuşmasının devamında bir gazeteci

³⁶⁴ Angın, “Direksiyon”, *Demokrat İzmir*, 2 Mayıs 1959.

³⁶⁵ Emine Gürsoy Nakali, *Yassıada Zabıtları- VII Demokrat İzmir Gazetesi Davası*, Kitabevi, İstanbul, 2012, s.95.

³⁶⁶ Ayrıntı için bkz. Bakşık, *a.g.e.*, ss.30-31.

arkadaşı ile birlikte Belediye Başkanı Faruk Tunca'yı gazetenin önünde gördüklerini bunun üzerine Tunca'nın telaşa kapılarak oradan uzaklaştığını ifade ediyordu³⁶⁷

2-10 Mayıs tarihleri arasında il içerisinde partilerin toplantı yapmaları yasaklanmasına rağmen 2 Mayıs akşamı Demokrat Parti İzmir Genel Merkezinde toplantı yapılacağı söylentileri üzerine Demokrat Partililer, Konak DP il binasında toplandı. Akşam saat dokuz civarında Demokrat Parti Alsancak binasında bir patlama olduğu haberi geldi. Binaya ve çevreye zarar vermeyecek kadar küçük bir dinamit parçasının patlatıldığı daha sonra yapılan incelemelerde ortaya çıkacaktı. Alsancak DP İl binasından Konak DP İl binasına gelen bu haber Konak'ta bulunan partilileri harekete geçirmeye yetmişti. 200-300 kişinin bulunduğu Konak Demokrat Parti binasındaki partililer ellerinde taş ve sopalar ile *Demokrat İzmir* gazetesine doğru yöneldi. Gazetenin önüne geldiklerinde Belediye Başkanı Faruk Tunca'nın da *"Serbestsiniz arkadaşlar bütün mesuliyet bana aittir. Yakın yakın burası komünist gazete ve matbaadır"* şeklindeki konuşmasının kalabalık güruhunu teşvik ettiği Yassıada tutanaklarına geçmişti.³⁶⁸ 21.15'te başlayıp 22.03'e kadar devam eden 48 dakikalık tahribatta; matbaanın camları kapıları kırılmış, makineler tahrip edilmiş, matbuat malzemeleri çıkan yangında kullanılamaz hale gelmişti. İnönü'nün Ege seyahati nedeniyle gazete personelinin izinleri kaldırıldığı için 22 personel bu kötü olaya maruz kalmıştı.³⁶⁹

Olay sırasında matbaada bulunan personel savcılık, emniyet ve valiliğe arayarak durum hakkında önlem alınmasını istemişti. Savcılık, emniyeti aramaları gerektiğini söylemiş, Emniyet en kısa sürede tedbir alınacağını bildirirken Valiliğe ulaşamamıştı. Olay yerine gecikmeli olarak gelen itfaiye yangını söndürmeye başladığı sırada yangın hortumu Demokrat Partililerce kesilmek istenmişti. Olaydan dakikalar sonra itfaiye görevlileri yangını kontrol altına alabilmişti.³⁷⁰

Demokrat İzmir gazetesi çalışanlarından Erel Şarman ise gazetenin tahrip edildiği o günü bizzat yaşayan biri olarak *"hayatımda unutamadığım andır"*

³⁶⁷ BCA, Fon Kodu. 10.09. Yer No. 210.650.1.134

³⁶⁸ BCA, Fon Kodu.010,09. Yer No.211.655.2.

³⁶⁹ BCA, Fon Kodu. 10.9. Yer No. 208.644.2.87.

³⁷⁰ Naskali, *Demokrat İzmir Gazetesi Davası...*,s.536.

ifadesinde bulunuyor ve o yangın gününü özetle şöyle anlatıyordu: Demokrat Partililerin matbaanın önüne gelmesinden kısa bir süre sonra gazetenin kapısı güçlükle kırılmış ve partililer içeri girmişti. Matbaadaki kâğıt ve mürekkebin yakılması ile yoğun bir duman yükselmesi sonucu içeride bulunan 16–18 personel zor durumda kaldı. Gazete personeli 3. kata sığınarak valilik, emniyet itfaiyeyi aradı ancak ilgilenen olmamıştı. Erel Şarman'ın “*Demokrat İzmir deyince telefonlar kapatılıyordu*” ifadeleri de yardım alınabilecek yerlerin olmadığı ve mülki kurumların da olaya kayıtsız kaldığını açıkça göstermekteydi. Kendi kaderine bırakılan *Demokrat İzmir* çalışanları bir ara 3 metre kadar uzakta bulunan yan binaya merdiven kurarak kurtulmak istemişlerse de riskli olduğu için vazgeçmişlerdi.³⁷¹ Gazete çalışanlarının kendi çabaları ile kurtulmak istemeleri ve bu süreçte de hiçbir yardımın gelmemiş olması dikkat çekiciydi. Yaşanan olaylar sırasında polisin işini ağırdan alması olay sonrasında en çok tartışılan konulardan biri olmuş ve bu olayın Demokrat Parti yöneticileri tarafından yapıldığına ilişkin önemli ipucu olarak varlığını korumuştur. Yaşanan üzücü olaylardan sonra sadece bir kişi gözaltına alındı. Ancak bu kişi daha sonra bir milletvekilinin araya girmesi ile serbest bırakıldı. İzmir savcısı Radi Ökbay yaşanan olayların hemen ardından yayın yasağı getirmekle kalmamış aynı zamanda soruşturmayı kendine bağlamıştı.³⁷² Adnan Düvenci'nin daha sonra açtığı tahkikat 27 Mayıs sürecinde Yassıda davalarında bakılacaktı.

Demokrat İzmir gazetesi 2 Mayıs gecesi yaşadığı ağır tahrip nedeniyle 3-18 Mayıs³⁷³ tarihleri arasında çıkmamış 19 Mayıs 1959 günü “*16 gün sonra bizi sevenlerin huzurunda, muarızlarımızın ise işte yine karşılarındayız!*” başlığı ile çıkmıştı. Çıktığı ilk iki gün *Halkın Sesi* matbaasında basıldı.³⁷⁴ Gazete 19 Mayıs

³⁷¹Erel Şarman ile Yapılan Söyleşi, (Söyleşi Tarihi:9.01.2017).

³⁷²Cumhuriyet, 3 Mayıs 1959.

³⁷³Demokrat İzmir gazetesi tahrip edildiği için çıkmadığı tarih aralığı içerisinde Topkapı Olayları meydana gelmiştir. Tezimizin amacı Demokrat İzmir gazetesi gözünden olayların değerlendirmesidir. Ancak bu dönemlerde gazete çıkmamış olduğu için ve olayların kronolojik olarak bütün sağlaması açısından Topkapı olayları dipnotta belirtildi. İsmet İnönü'nün Uşak'ta başlayan olaylı gezisi Manisa ve İzmir'de de devam etmişti. İzmir'de yaşanan olayların ardından 4 Mayıs 1959 günü İsmet İnönü İstanbul'a gitmişti. İsmet İnönü'nün arabası Topkapı surlarının yakınlarındaki bir takım kişilerce saldırıya uğramış, otomobilin kapısı açılmaya çalışılmış ve arabasını taşlamışlardı. Olay yerine yakın bir binbaşının müdahalesi sonucunda olaylar büyümeden engellenebildi. Aydemir, **İkinci Adam C.III...**,s.384.; Karakuş, **a.g.e.**, s.403; Yücel,**a.g.e.**, s.139.

³⁷⁴Erel Şarman ile Yapılan Söyleşi, (Söyleşi Tarihi:9.01.2017).

tarihli nüshasında gazete binasının nerede bulunduğunu gösteren helikopterden çekilmiş fotoğrafını koyarak Emniyet müdürlüğü valilik gibi önemli kurum ve güvenlik kurumlarının yanında böyle bir saldırının gerçekleştiğini belirtiyordu.³⁷⁵ *Demokrat İzmir* gazetesinin bulunduğu yer; polis 2. Şube Müdürlüğüne 100 adım, Polis Müdürlüğüne 100 kusur adım, Hükümet binasına 150 adım, Adliye binası ve Savcılığa 160 adım, Jandarma Merkez İlçe Komutanlığına 60 kusur adım uzaklıktaydı.³⁷⁶ Gazete tahrip olayından sonraki çıkışında “*Can ve Emniyet*” adlı makalesinde güvenliğin sağlanamaması üzerinde duruyor ve kabile devrinden beri idarenin ilk görevinin güvenliği sağlamak olduğunun altı çizilen makalede hükümete olan öfke şu şekilde dile getiriyordu:

*“Fertlerin can, hürriyet ve mal emniyetine sahip olmaları demektir. Eğer vatandaşların bir kısmı sistemli olarak öldürme, linç edilme, taşlanma, dövülme veya mallarının tahrip edilmesi gibi tehdit ve tehlikelere maruz kalıyor. Devlet gücünü temsil eden hükümet idare ve zabıta buna mani olamıyorsa, asayişin varlığından bahsetmeye imkan yoktur!...” “... Millet namına kontrol vazifesini yapan gazeteleri kaba kuvvetle yok etme teşebbüsleri ise, milletin gözüne kezzap şişesi atmaktan başka bir manaya gelmez. Bu barbar elleri kırmayan toplumların gelecekleri karanlık olmağa mahkûmdur.”*³⁷⁷

Demokrat İzmir gazetesi 2 Mayıs 1959 gecesi yaşanan olayların hemen ardından getirilen yayın yasağı ve ağır baskılar nedeniyle açıkça yazılar yazamadı. 1960 yılı içerisinde olayın yıl dönümünde ise Tahkikat Komisyonu tarafından kapatıldığı için yazamamış ve 2 Mayıs 1961 günü “*Meş’um Yıldönümü*” adlı makalesi ile 2 sene sonra o geceki olaylar hakkında açıkça konuşabilmişti. Adnan Menderes’in, İsmet İnönü’nün İzmir’e gelmesi nedeniyle oluşan kalabalık ortamdan yararlanarak gazeteye öldürücü ve son darbeyi vurmak istediği belirtiliyordu. Olayın nasıl yaşandığı anlatılan makalenin devamında O’nun iktidara gelmesinde önemli destek sağlayan ve büyük sıkıntılar çeken bir kuruma nasıl böyle bir şeyi yapabildiği

³⁷⁵*Demokrat İzmir*, 19 Mayıs 1959.

³⁷⁶*Demokrat İzmir*, 4 Haziran 1959.

³⁷⁷“Can ve Mal Emniyeti”, *Demokrat İzmir*, 20 Mayıs 1959.

sorusuna şu şekilde cevap veriyordu:³⁷⁸ “*O nankör alabildiğine haris ve canavar ruhlu bir insandı. O ruhun, bir gün içinde mahpus bulunduğu bedeni boğması mukadderdir.*” Bu ifadenin ardından “*Bir Barbarlığın Yıl Dönümü*” adlı isimsiz bir makalede 2 Mayıs gecesi için şunlar yazılmıştı:³⁷⁹

“...Gazete, gece kadrosuyla çalışmaktaydı. Yirmi kişi miydik, kırk kişi miydik bilmiyorum. Bir olsa ne çıkar, bin olsa ne çıkar... Henüz cezaevi yıkılmamış, içerde bir alay masum var. Dışarda ise, hırsızın, katilin, ırz düşmanlarının, soyguncunun daniskası... Güruh, sarhoş edilmiş, ceplerine beşer, onar lira konmuş ağzı salyalı bir sarhoş sürüsü, gazetenin üzerine yürüyor. Cezaevinin kenarından, içerdeki kaza kurbanları hapiste, dışardaki vurguncular, soyguncular başıboş, serbest... Kahrolsun diye bağııyorlar. Kim kahrolacak? Biz! Kahrolduğumuz kadar kahrolmuşuz zaten... Ve bir taş yağmuru. Savcılık? Ölü... Vilayet? Vefat etmiş... Emniyet? Hak getire... İtfaiye? Namevcut... İzmir’de, Mithat Paşa caddesinde 25 numaralı binada ‘hak!’ diye, ‘hürriyet!’ diye hakkı ve hürriyeti taşııyorlar. Aşağıdan kâğıtlar tutuşturulmuş, yukarısı duman dolu... Çocuklar boğulacak... Kapılar, pencereler açılıyor. Aspiratörler çalıştırılıyor. Ah, biraz temiz hava Hürriyetin havası, Dokuz yıl hasretini çektiğimiz hürriyet havası... Macera, bir Demokrat İzmir gazetesinin macerası değildir. Asıl mesele, bu gazetenin hüviyetinde hür ve müstakil basını, hür ve müstakil düşünceyi ateşe vermek, yakmak, külleri üzerinde tepinmektir.”

İsmet İnönü’nün taşlandığı Uşak Olayları ile başlayan siyasi gerginlikler bu sürecin fitilini ateşleyen olay olarak tarihe geçmişti. İzmir’de gerçekleşen *Demokrat İzmir* gazetesi binasının içinde bulunan 22 kişiyle birlikte ateşe verilmesi olayı, artık ülke içinde artan siyasi gerginliklerin insanların hayatlarını tehlikeye sokacak kadar çığırından çıktığının kanıtıydı.

³⁷⁸ “Meş’um Gün” **Demokrat İzmir**, 2 Mayıs 1961.

³⁷⁹ “Bir Barbarlığın Yıldönümü”, **Demokrat İzmir**, 2 Mayıs 1961.

2.2.6. Geyikli Olayları

İsmet İnönü'nün olaylı başlayan gezilerinin ardı arkası kesilmiyordu. Uşak'tan sonra İzmir'de *Demokrat İzmir* matbaasının takrip edilerek yakılması olay zincirinin ilk halkalarıydı. Demokrat Parti Meclis Grubu ise İsmet İnönü'nün gittiği yerde yaşanan olayların sorumlusu olarak CHP'yi görüyor ve İnönü'yü “*memleketi ihtilale götürmekle*” itham ediyordu. Bu gerekçe ile DPMG etkili ve ciddi tedbirlerin alınması için Tedbirler Komisyonu'nu faaliyete geçirdi.³⁸⁰ CHP milletvekilleri ve CHP yayın organları tarafından “Büyük Taarruz” olarak adlandırılan İsmet İnönü'nün Ege'de yaptığı gezilerin ardından Uşak, Turgutlu, Akhisar, İzmir ve İstanbul'da yaşanan olaylar nedeniyle muhalefet tarafından, Namık Gedik ve Adnan Menderes hakkında soruşturma açılmasını istemişse de bu teklif Demokrat Partililerin çoğunluğu ile reddedildi.³⁸¹

Meclise sunulan önerenin reddedilmesi, hükümetin ara seçimleri ertelemesi gibi nedenlerle muhalefetin meclis içerisindeki faaliyetleri kısıtlanmıştı. Meclis içerisinde hareketi kısıtlanan muhalefet meclis dışında halk ile temaslarına ağırlık verme kararı aldı. CHP milletvekillerinin “Bahar Taarruzu” olarak adlandırdıkları gezilerinden biri Çanakkale seyahatidir. Kasım Gülek ve yanındaki milletvekilleri 9 Eylül 1959 günü İmroz Bölgesinde geziye çıktı. 11 Eylül 1959 tarihinde Kasım Gülek ve yanındaki heyet Çanakkale'nin Ezine ilçesine bağlı Geyikli bucağına geldiklerinde tatsız olaylar yaşandı.³⁸² *Demokrat İzmir*, “*Yeni Bir Uşak Tecavüzü*” manşeti altında yer verdiği *Geyikli Olayları* hakkında yakalarında DP rozeti taşıyan 500 kadar sarhoş Demokrat Partilinin, CHP milletvekillerine hakaret dolu sözler söyledikten sonra içlerinde cam parçaları karıştırılmış taş ve toprak attıklarını, yaşanan olaylarda 1 CHP'linin dövülürken 2 gazetecinin de tartaklandığı bilgisini veriyordu. Geyikli Bucak Müdürü ve Jandarma Başçavuşunun ise olaylara seyirci kaldığını söylüyordu.³⁸³

³⁸⁰ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok...*, s.195; Eroğul, *a.g.e.*, s.168.

³⁸¹ *A.g.e.*, s.196,

³⁸² Yücel, *a.g.e.*, s.139.

³⁸³ *Demokrat İzmir*, 12 Eylül 1959.

İktidarın İzmir’deki sesi olan *Yeni Asır* gazetesi de “*Kasım Gülek’i Halk; Geyikli, Bozcaada’da konuşturmadı*” başlığı altında Geyikli halkının Kasım Gülek’in konuşmasını istemediğini bu nedenle çıkan itişip kakışmalara jandarma müdahalesinin etkisiz kaldığını bildirdi. Gülek’in konuşmadan bölgeden uzaklaştığını belirtmekle birlikte *Ulus* gazetesi muhabiri Ayhan Yetkiner’in kalabalığın fotoğrafını çekmek istemesi üzerine halkın müdahale ettiği sırada burnundan yaralandığını yazıyordu.³⁸⁴

CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, Geyikli olaylarının ardından İstanbul’da yaptığı basın toplantısında; heyetin İmroz’da bulunduğu sırada kendilerine böyle bir tertibin düzenlenmekte olduğu haberinin ulaştığını, Çanakkale CHP Teşkilatı’nın Valiye durumu bildirerek önlemlerin alınması konusundaki uyarının kırk sekiz saat öncesinde bildirilmesine rağmen önlem alınmadığını açıklıyordu.³⁸⁵

Geyikli olaylarının yaşanmasının ardından CHP, bölgeye bir heyet göndererek olay hakkında tetkik yapılacağına yönelik açıklamada bulunması üzerine hükümet Anadolu Ajansı aracılığıyla; tahkikat kararını sadece Meclisin alabileceğini ve meclisten seçilen bir heyetin gönderilebileceğini bunun dışında yapılacak tahkikat teşebbüsü durumunda mesuliyetin CHP’lilere ait olduğunu açıkladı.³⁸⁶ Hükümet her zaman yaptığı gibi bu Geyikli olaylarına da yayın yasağı getirdi. Yayın yasağına rağmen *Demokrat İzmir* gazetesi Geyikli olayları hakkında bilgi vermeye devam etti.

CHP’nin bölgeye gönderdiği tetkik heyeti Çanakkale’ye gittiklerinde ise vapurdan indirilmedi. Çanakkale’ye gelen heyet, çevre ilçelerden getirilen iki bin kadar Demokrat Partili tarafından karşılandı. Kalabalık, milletvekilleri aleyhinde tezahüratlarda bulundu. Bu sırada vali ve DP idari heyetinden iki kişi vapura çıkarak heyetin inmemesini istemiş heyet ise inmek zorunda olduğunu söyleyip ve inmek isteyince Çanakkale milletvekilli Nurettin Tugay kalabalığa işaret etmişti. CHP’lilerin vapurdan inmesi ile kalabalık mütecavizler tecavüzkâr hareketlerde bulunması üzerine heyet vapura geri binerek İmroz’a gitti.³⁸⁷

³⁸⁴ *Yeni Asır*, 12 Eylül 1959.

³⁸⁵ *Demokrat İzmir*, 13 Eylül 1959

³⁸⁶ *Yeni Asır*, 17 Eylül 1959.

³⁸⁷ *Demokrat İzmir*, 21 Eylül 1959.

Heyet ertesi günü geri gelerek yaşanan olayları tetkik etmek için bölgeye giderken yolları kesildi. CHP Gelibolu ilçe başkanı arabadan dışarı çıkarılarak dövülürken, bir gazetecinin de kamerası kırılmıştı. Yaşanan bu olaylar üzerine heyet İstanbul'a dönmek zorunda kaldı. *Demokrat İzmir* gazetesi bu olaylara “*CHP mebusları, dün Geyikli yolunda; Tecavüze Uğradılar*” manşetini kullanmıştı.³⁸⁸

Geyikli olaylarını tetkik için gönderilen heyet İstanbul'a geldiğinde rıhtım olayları adı verilen olaylar yaşandı. Heyeti karşılamak için rıhtıma gelen kalabalık bir CHP grubu ve gazeteciler Demokrat Partili mütecavizler tarafından tartaklandı. Rıhtımda yaşanan olaylarda iki gazeteci, biri *Vatan* gazetesi muhabiri Hilmi Yavuz, diğeri Cumhuriyet gazetesi muhabiri Egemen Bostancı ve 17 CHP'li gözaltına alındı.³⁸⁹

Geyikli olayları silsilesinden kısa süre sonra CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek sekreterlik görevinden ayrıldı. *Demokrat İzmir*'in bu sürpriz karar ile ilgili açıklaması Kasım Gülek'in bireysel politika yapması ve “Fens Raporu”³⁹⁰ ile alakalı olduğu idi.³⁹¹ Metin Toker ise sayılan sebeplerin yanında Geyikli olaylarının düzenleyicisi Kasım Gülek olması konusunda CHP'nin kuşkulandığını ve tahkikatı da bu nedenle yaptıklarını istifasının nedenlerinden birinin de Geyikli olayları olduğunu belirtmişti.³⁹²

Demokrat İzmir'de yaşanan olaylar sonrasında “*Hesap Meselesi*” başlığı altında yazılan makalede, Demokrat Parti iktidarının bir gün muhalefete geçtiğinde yeniden iktidara gelmek için çalışma hakkını kaybettiğini, bu nedenle de iktidar değiştiğinde bir gün hesap sorulacağını vurgulayarak “*ve bu hesap taş çatlasa da sorulacaktır*” denmekteydi.³⁹³ *Forum Dergisi* de “Uşak'tan Geyikli'ye” adlı bir yazısında; cezasız kalan Uşak olaylarının Geyikli sorumlularına cesaret verdiğini,

³⁸⁸ *Demokrat İzmir*, 24 Eylül 1959.

³⁸⁹ *Demokrat İzmir*, 25 Eylül 1959.

³⁹⁰ Fens Mektubu; NATO Parlamenterler Grubu başkanı olan Albay Fens'e, 1959 yazında Londra'da toplanan Atlantik Kongresi sırasında, toplantıya CHP adına katılacak olan Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin'in yerine, onu tahkir ederek kendisinin bu toplantıya çağırılması için Kasım Gülek tarafından yazılan mektuptur. Kasım Gülek bu mektubu inkâr etse de mektubun aslı CHP'ye ulaşmıştır., Toker, *Demokrasiden...*, s.179-182.

³⁹¹ *Demokrat İzmir*, 28 Eylül 1959.

³⁹² Toker, *Demokrasiden...*, s.246.

³⁹³ “Hesap Meselesi”, *Demokrat İzmir*, 15 Eylül 1959.

iktidarın ihtilal fobisinin bir sonucu olduğunu vurgulamakta ve DP iktidarının değişmesinin herkes açısından iyi olacağını ortaya koymaktaydı.³⁹⁴ *Demokrat İzmir* gazetesi getirilen yayın yasağına rağmen Geyikli olayları hakkında haber yaptığı için hakkında İzmir savcılığı tarafından dava açıldı.

2.2.7. Kayseri Olayları

İktidar muhalefet ilişkilerini çıkmaza sokan olaylardan bir diğeri de Kayseri Olayları idi. 1960 yılı başında ülke iki cephe haline gelmiş durumdaydı. Demokrat Parti'nin yerel yönetimlere karşı yanlı tutumu da bu dönemim gerginliğini arttıran bir diğer neden oldu. Bu dönemde muhalefet partilerinin iktidara olan tavrının yanı sıra basın da yazıları ile iktidara olan muhalif tavrını sürdürüyordu. 1956 yılından itibaren basına getirilen ağır şartlar 1960 yılına gelindiğinde daha da arttı. Dönemin basını hükümet tarafından yayın yasakları ile susturulmak istenmişse de basın zaman zaman yayın yasaklarını delerek iktidarın aldığı baskı kararlarına aldırmadan haberlere yer veriyordu.

Demokrat İzmir gazetesi muhalif tavrını 1960 yılının ilk günlerinde de şu şekilde dile getirmekteydi: “...*Bu sütunlardan uzun zamandan beri başarmayı görev saydığımız iş, bu iktidarı değiştirmek lüzumunu vatandaşlara aktarmaktan ibarettir...*” Ardından da iktidara karşı durduk yere muhalefet olmadığını belirten gazete, zamanında millete hürriyet ve refah vaat eden DP iktidarını desteklediklerini, iktidara geldikten sonra yaptığı yanlışlar konusunda da uyardıklarını, bütün ümidini kestiği zaman ise topyekûn muhalefete geçtiğini belirtiyordu. İktidara hiçbir şekilde dert, sıkıntı olduğunun anlatılamadığını, can mal güvenliğinin olmadığını, bütün dünyanın konuştuğunu hayat pahalılığının artmasına rağmen önlemlerin alınmadığını ifade etmekteydi. Basının eleştiri özgürlüğünün elinden alındığını belirtiyor ve haklı olduğunu ise siyaset meydanlarında taş sopanın var olmasında görüyordu.³⁹⁵ Bunun yanı sıra muhalefet ise 1960 yılının başlarından itibaren Demokrat Parti iktidarına karşı nurcuları korumakla suçlayan bir kampanyaya başlamıştı. Muhalefetin bu

³⁹⁴“Uşakt'an Geyikli'ye” *Forum Dergisi*, C.XII, S.133 (1 Ekim 1959) s.2-4.

³⁹⁵ “Bugünün iktidarına muhalefeti biz yapmasak hadisler yapmaktadır”, *Demokrat İzmir*, 9 Ocak 1960.

tutumu seçimlerde iktidarın dini siyasete alet edip etmeyeceği tartışmalarını da doğuruyordu. *Demokrat İzmir* gazetesi ise “İsmet Paşa iktidardan dürüst bir açıklama bekliyor” manşeti ile yaptığı haberde, 1960 yılında dinin siyasete alet edilip edilmeyeceği konusuna vurgu yapıyordu.³⁹⁶ Hatta gazete 1960 yılının ilk günlerinde iktidara olan muhalif tavrını devam ettirerek gündem meselesi olan nurculuk meselesi hakkında iktidara eleştirilerde bulunarak, “*Nur tarikatı yok, Nur mektebi var. Tarikat şeyhi yok, mektebin müdürü var. Tarikat müridi yok, ama talebeleri var*” siyasetle uğraşanların barınabilmek için irticaya tutunarak bundan fayda sağlamak istediklerini ancak bu durumun nereye kadar bu şekilde devam edebileceğini vurguluyordu. İrticayı körükleyerek ondan zafer ummanın hiçbir zaman başarı getirmediğinin vurgulandığı makalede, bu konulara ne kadar değinilirse değinilsin iktidarın kendi bildiğini okuduğu ifade ediliyordu. Ve nitekim İsmet İnönü’nün gittiği her yerde taşlanırken Said’i Nursi’nin Isparta, Ankara, İstanbul, Konya’da rahatlıkla dolaşabiliyor olmasından sitem etmekteydi.³⁹⁷

1960 yılının ilk günlerinden itibaren ülkede bir erken seçim havası esmeye başladı. Siyasiler çıktıkları gezilerde bunun vurgusuna yer vermektedir. Osman Bölükbaşı Yozgat’ta yaptığı bir konuşmasında “*Cehalet ve sefaletin saltanatını yıktığımız gün, hürriyet ve demokrasinin saltanatı başlayacaktır*” dedikten sonra seçimlerin gün gün yaklaştığını ifade etmişti.³⁹⁸

Erken seçim söylemleri 1960 yılının Mart ayına gelindiğinde daha da arttı. CHP 15 Mart 1960 günü yayınladığı bir tebliğ ile Demokrat Parti iktidarının erken bir seçime hazırlık yaptığının sinyalini veriyordu.³⁹⁹ Seçimlerin ne zaman olacağına yönelik ülke gündeminin oluşturan bu soru DP’li milletvekillerine sorulduğunda yakın zamanda cevabı alınırken, gazetecilerin Başbakanı yönelttiği bu soruya Adnan Menderes kahkaha ile cevap vermişti. *Demokrat İzmir* gazetesi de Adnan

³⁹⁶ *Demokrat İzmir*, 12 Ocak 1960

³⁹⁷ “Biz İrticanın değil, medeniyetin nurunu beklemekteyiz”, *Demokrat İzmir*, 3 Ocak 1960.

³⁹⁸ *Demokrat İzmir*, 5 Ocak 1960.

³⁹⁹ *Demokrat İzmir*, 15 Mart 1960.

Menderes'in bu alaycı tavrı için “*Seçim ne zaman sorusuna kahkaha ile karşılanamaz*” diyerek tepkisini koymaktaydı.⁴⁰⁰

Ülkenin seçim havasına girdiği bu dönemde Kayseri'nin Yeşilhisar ilçesinde Tarım Kredi Kooperatifi seçimlerini CHP'lilerin kazanması bu başarıyı DP'lilerin hazmedememesi üzerine olaylar yaşanmış ve CHP'liler dövülmüştü. İsmet İnönü hem olayları tetkik etmek hem de partisinin Kayseri il toplantısı için bölgeye gitmek istemesi üzerine Kayseri valisi İnönü'nün gelmemesi için bir yıldırım telgrafi çekmiştir.⁴⁰¹ Kayseri'ye gitmesi istenmiyor olmasına rağmen İsmet İnönü trenle Kayseri seyahatine çıktı. Himmet Dede istasyonuna gelindiğinde tren Vali Yardımcısı ve İl Jandarma Komutanı tarafından durdurularak, İnönü'nün Ankara'ya geri dönmesi istendi. Ancak bütün uyarılara rağmen İnönü sert bir şekilde geri dönmeyeceğini belirtmiştir. Üç buçuk saat süren bekleyişin ardından İnönü'nün treni 16.30'da istasyondan hareketle 17.20'de Kayseri'ye ulaştı. İsmet İnönü'nün Himmet Dede istasyonunda bekleyişi sırasında bölgedeki askeri birliğin komutanı Binbaşı Selahattin Çetiner'e İsmet İnönü'yü vur emri vermişse de kendisi bu emri reddettiğini söylemişti. Hatta Çetiner bu olaydan kısa bir süre sonra görevinden istifa edecekti.⁴⁰²

Neticede Kayseri'ye gelen İnönü coşkun bir kalabalık tarafından karşılandı. Yaşanan olaylar nedeniyle CHP Kayseri İl Kongresi iptal edildi. İsmet İnönü Yeşilhisar'a gitmek istese de askerin yola kurduğu barikat İnönü'nüngeçmesini engellemiş uzun görüşmeler yapılsa da asker geçişe izin vermeyince İnönü Ankara'ya dönmüştü.⁴⁰³ Kayseri olaylarının hemen ardından basına yayın yasağı getirilmiş ve Radyo aracılığı ile de Kayseri olayları için kamuoyuna şu bildiri sunulmuştu:⁴⁰⁴

⁴⁰⁰ “Seçim ne zaman sorusu kahkaha ile Karşılanamaz”, **Demokrat İzmir**, 20 Mart 1960

⁴⁰¹ Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze**, 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, s.80.; Toker, **a.g.e.**, s.306.

⁴⁰² Karakuş, **a.g.e.**, s.408; Aydemir, **İkinci Adam C.III...**, s.407; Abdi İpekçi, Ömer Sami Coşar, **İhtilalin İçyüzü**, Toker Matbaası, İstanbul, 1965, s.135; **Demokrat İzmir**, 6 Nisan 1960,

⁴⁰³ **Demokrat İzmir**, 4 Nisan 1960.

⁴⁰⁴ Özdağ, **a.g.e.**, s.138.

“Meşruluk vasfını kaybeden Cumhuriyet Halk Partisi, ihtilal bayraktarlığı yapan tehlikeli bir fesat ocağı haline gelmiştir. CHP kardeşi kardeşe vurdurma teşebbüsünün son derece tehlikeli ve meş’um yolu üzerindedir.”

2.2.8. Tahkikat Komisyonu

İsmet İnönü’nün yaptığı yurt gezilerinin olaylı geçmesi sürekli olarak iktidar partisi tarafından CHP’nin ihtilal havası yaratmak istediği yolunda bir kamuoyu oluşturulmasına zemin hazırlıyordu. Kayseri olaylarının hemen ardından Demokrat Parti iktidarı yeniden Cumhuriyet Halk Partisi için sert tedbirler alma yoluna gitti. Bu dönemde ilk olarak Demokrat Parti Meclis Grubu bir aylık meclis tatilinin ardından 7 Nisan 1960 günü toplanarak ülke gündemini meşgul eden olaylar üzerinde bir dizi görüşmeler yaptı. Toplantıda iç tüzüğün 177. Maddesi gereğince meclis üyelerinden oluşan bir komisyon oluşturularak bir tahkikat komisyonunun kurulması fikri ortaya atıldı ve toplantı sonunda DPMG bir bildiri yayınladı.⁴⁰⁵ Tebliğ şöyleydi:

*“...Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Millet Meclisinin anayasa ile tayin edilen hudutlar dâhilindeki bir parçasıdır. Onun bu vasfını tekrar ve anayasanın emrettiği hudutlar dâhilinde iktisap etmesini bekleriz. Büyük Millet Meclisinin kudret kuvvet ve salahiyeti önünde hürmetkâr ve itaatkâr olması, muhalefet vazifesini meşruiyet hudutları içerisinde başarmaya çalışması kanuni mecburiyettir. Bu, ayrıca demokratik idarenin salim ve verimli bir şekilde ilerlemesi için başta gelen zaruri şarttır. Bu şarta ve mecburiyete riayet olunmadığı takdirde, meşru bir iktidarın meşru bir devleti tecavüz ve tahripten korunmak için, vatan emniyet ve menfaatlerinin gerektiği her türlü tedbirlere başvurulmasının hakkı ve vazifesi olduğu ittifakla karar alınmıştır”*⁴⁰⁶ diyerek muhalefet için yeni tedbirlerin kapıda olduğunu işaret ediyordu. Tebliğin ardından DPMG 12 Nisan 1960 günkü toplantısında, 7 Nisan’da görüşülen CHP hakkında meclis tahkikatı başlatma konusunu görüşerek tahkikat komisyonunun kurulmasını oy çoğunluğu ile kabul

⁴⁰⁵ Erer, *On Yılın...*, s.394.; Şerafettin Turan, *Cumhuriyet Halk Partisi: Kökeni Ulusal Direniş Dayanan Bir Devrim Partisi*, Aydoğan Matbaası, İstanbul, 2000, s.197; Özdağ, *a.g.e.*, s.142.

⁴⁰⁶ *Demokrat İzmir*, 8 Nisan 1960.

etti.⁴⁰⁷ *Demokrat İzmir* gazetesi Demokrat Parti iktidarının bu kararı için “*DP Grubu yine meydan okuyor*” diye sürmanşet yaparak halka aktarmıştır.⁴⁰⁸

Hükümetin Cumhuriyet Halk Partisi hakkında tahkikat başlatmak üzere çalışmalarını yürüttüğü sırada *Demokrat İzmir*’de yer alan “*CHP YUNAN ED’A Partisi değildir*” başlıklı makalede, CHP’yi kapatmanın DP iktidarına düşen tarihi bir vazife olduğuna ilişkin *Havadis* gazetesinde çıkan yazı eleştiriliyordu. 1945 yılında kurulan DP’nin CHP’nin eseri olduğu, 1950’de yapılan eşit ve güvenilir seçimleri sayesinde DP’nin iktidara geldiği belirtiliyordu. Muhalefet partisine iftira atıp yine muhalefeti iftiracılıkla suçlarken, kanunsuzluk yapıp CHP’yi suçladıkları olayların üstünü neşir yasağı getirerek kapatıp partiyi kapatmak için bahaneler aradıklarını ancak sonunda bunların ne ülkede ne de dünyada kendilerinden başka muhatapları kalmayacağı vurgulandı. CHP’nin ne Acemistan’ın Tüdeh Partisi ne de Yunanistan’ın Eda Partisi olmadığını belirtmekte, CHP’nin tüzüğü, nizamnamesi, tarihi ve istekleri ile meydanda olan bir parti olduğunu ortaya konmuştu. CHP’yi kapatmak isteyenlerin ülkeyi diktatörlük getirmek isteyenlerin olabileceğini söylüyordu.⁴⁰⁹

“*Neyin Tahkikatı Yapılacak*” adlı başka bir yazıda da “*CHP 6-7 Eylül olaylarının sorumlusu mu, 1957 seçimlerinde yapılan yolsuzlukların mı sorumlusu, CHP’ye kanunsuz vur emri mi vermiştir. Sokaklarda yazarları mı dövdü gece vakti çapulcuları toplayıp içirip bir gazetenin matbaasını mı yakmıştır. Katlanılmaz hayat pahalılığının mı sorumlusudur ispat hakkı ile İsmail Hakkı diye dalga mı geçmiştir*” şeklinde iktidarın anti-demokratik kanunlarını saydıktan sonra CHP’nin hiçbir gizli suçu olmadığını vurgulayarak DP iktidarının illaki tahkikat yapmak istiyorsa millet çoğunluğunu neden kaybettiği konusunda tahkikat yapmasını belirtmektedir.⁴¹⁰

⁴⁰⁷ Hükümetin yayınladığı tebliğ için bkz. **Demokrat İzmir**, 13 Nisan 1960.;Kabasakal, **a.g.e.**,s.197; Özdağ, **a.g.e.**, s.144.

⁴⁰⁸ **Demokrat İzmir**, 8 Nisan 1960.

⁴⁰⁹ “CHP Yunan Ed’a Partisi Değildir!”, **Demokrat İzmir**, 13 Nisan 1960.

⁴¹⁰ “Neyin Tahkikatı Yapılacak”, **Demokrat İzmir**, 15 Nisan 1960.

Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli Milletvekili Baha Akşit 18 Nisan 1960 günü Meclis oturumuna Demokrat Parti Meclis Grubu bildirilerine uygun görev yapacak bir tahkikat komisyonu kurulması için önerge sundu. Önergede; CHP'nin halkı, hükümete ve kanunlara karşı tahrik etme, bazı yerlerde kendi partililerini silahlandırarak kardeş kavgasının çıkmasına neden olacak hareketlere başvurması, orduyu siyasete alet etmek, halkı komünist yayınları dinlemeye teşvik etmek gerekçe gösterilmişti. 15 kişiden oluşan bir heyetin 3 aylık çalışması da önergede yer alan maddelerden biriydi.⁴¹¹ Ancak bu önerge İsmet İnönü tarafından büyük bir tepki gördü. İnönü Meclis kürsüsünden tarihe geçen bir konuşma yaptı:

“...Grup başkanlarının getirdikleri önerge ile iktidarın bu zihniyetinden alışılmış tabiriyle, partizan idare zihniyetinden doğmuş bulunan bir vesikayı müşahade ediyoruz. Bu önerge kabul edildiği andan itibaren siyasi hayatımız tamir ve deva kabul edilmez bir uçuruma atılacaktır... Davacı olan bu encümen hükmünü vermiş olduğu halde bu hükmü tatbik etmek için salahiyyet istiyor. Bu salahiyyet bütün hukuk telakkilerinin dışındadır; anayasanın üstünde ve kanun dışındadır, düpedüz gayri meşru bir taleptir... Ne istiyorlar? Meclis Tahkikat Encümeni namı altında bir baskı idaresi kurmak istiyorlar. Bu baskı idaresi Anayasaya, İnsan haklarına karşı teşebbüs edilen gayrimeşru bir darbedir. Bu tedbirler ve tedbiri alanlar muvaffak olamayacaktır... Eğer insan hakları yürütülemez, vatandaşlık hakları zorlanırsa, baskı rejimi kurulursa ihtilal behemehâl olur... Biz demokratik rejim dedik, demokratik rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejim istikametinden ayrılıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam.”⁴¹²

⁴¹¹ TBMM Tutanak, Dönem:11, C. 13, Birleşim:58, (18 Nisan 1960) ss.189-191.; İpekçi, Coşar, a.g.e.,s.137; Özdağ, a.g.e., ss.145-149.

⁴¹² A.g.d. ss.194-207; BCA, Fon Kodu. 030.01. Yer No. 43.254.17.

Tahkikat Komisyonunun kurulması oy çokluğu ile kabul edildikten sonra heyet seçimi yapıldı.⁴¹³ Oy çokluğuna göre Tahkikat Komisyonu üyeleri şöyleydi:⁴¹⁴ Osman Kavuncu, Bahadır Dülger, Nüzhet Ulusoy, Said Bilgiç, A. Hamdi Sancar, Vacid Asena, Kemal Biberoglu, Kemal Özer, Hilmi Dura, Ekrem Anıt, Nusret Kirişcioğlu, Turan Bahadır, Selami Dinçer, Himmet Ölçmen, Necmeddin Önder.

Tahkikat Komisyonun kurulmasının hemen ardından “*Tahkik Encümeninin 3 numaralı CHP ve bir kısım basınla ilgili tahkik konusu etrafında neşriyatı*” yasaklanmıştır. Bu yasak doğrultusunda *Demokrat İzmir* gazetesinin 19 ve 21 Nisan 1960 tarihli nüshaları da toplatılmıştır.⁴¹⁵

Demokrat İzmir gazetesi “*Mühim Kanun Teklifi*” manşeti altında tahkikat komisyonunun görev ve yetkileri için hazırlanan kanun teklifini sunuyordu.⁴¹⁶

Tahkikat Encümeninin vazife ve salahiyeti hakkındaki kanunun meclis görüşmeleri oldukça gergin geçmişti.

27 Nisan tarihindeki Tahkikat Komisyonun yetki ve görevlerinin kabul edildiği meclis görüşmelerinde İsmet İnönü alınan kararı yanlış olduğunu şu cümleleri ile açıklamaya çalışmıştı;⁴¹⁷ “...*Bu tedbirlerle anayasaya bir darbe vurulmaktadır. Anayasaya karşı gayrimeşru bir baskı idaresi kurulmaktadır... Diyordunuz biz tedbiri aldık... Telaş etmeyin memleketin siyasi vaziyetini masa üzerine yayıyoruz teşrih ediyoruz.*” Bu sırada tartışmalar yaşanmış ve meclis oturumuna ara verilmişti. Daha sonraki oturumda tahkikat komisyonunun yetki ve görevleri kabul edildi. Tahkikatla ilgili yayın yasağı getirilmekte, tahkikat encümeninin kararlarına uyumaması durumunda üç yıla kadar hapis, encümence alınacak kararlara ihmal gösterilmesi durumunda 6 aydan 2 yıla hapis; suiistimal edilmesi durumunda ise 1 yıldan 3 yıla hapis. Encümenin yaptığı tetkik gizlidir,

⁴¹³ Cumhuriyet Halk Partisinin yıkıcı gayrimeşru ve kanun dışı faaliyetlerinin memleket sathında cereyan tarzı ve bunların mahiyetinin nelerden ibaret olduğunu tahkik tespit ve memleketin her tarafında yaygın bir halde görülen kanundışı siyasi faaliyetlerin muhtelif sebeplerine intikal etmek, matbuat meselesi ile adli ve idari mevzuatın ne suretle tatbik edilmekte olduğunu tetkik eylemek üzere Meclis tahkikatı açılmasına dair”, Karar No:2247, Kabul Tarihi:18.4.1960, **Resmî Gazete** 19 Nisan 1960, S.10484.

⁴¹⁴ **TBMM Tutanak**, Dönem:11, C.13, Birleşim:58, (18 Nisan 1960), s.212.

⁴¹⁵ **Demokrat İzmir**, 22 Nisan 1960.

⁴¹⁶ **Demokrat İzmir**, 26 Nisan 1960.

⁴¹⁷ **TBMM Tutanak**, Dönem:11, C. 13, Birleşim:61, 27 Nisan 1960, s.300

gizliliğe uyulamaması durumunda 6 aydan 1 yıla kadar hapis, yalan yere şahitlik ve yemin durumunda ise Türk Ceza Kanunun uygun gördüğü cezanın iki katı verilecek, encümenin verdiği karara ise itiraz etme hakkı tanınmıyordu.⁴¹⁸

Kanunun kabul edilmesinin ardından CHP yayınladığı tebliğde; iktidarın insan hak ve özgürlüklerini hiçe sayarak anayasaya aykırı davranmak suretiyle hukuk devlet çizgisinden çıktığını bildirirdi.⁴¹⁹

Tahkikat komisyonu çalışmalarına ilk olarak muhalif basını susturmakla başladı. İktidara muhalifliği ile bilinen *Demokrat İzmir* gazetesi de 30 Nisan 1960 günü kapatıldı.⁴²⁰ Askeri müdahalenin gerçekleşmesinin ardından askeri yönetimin basınla ilgili Adnan Menderes dönemindeki davaların düştüğüne yönelik yapılan açıklamanın ardından *Demokrat İzmir* gazetesi kapalı kaldığı 30 Nisan -28 Mayıs 1960 tarihlerinden sonra 29 Mayıs 1960 günü yayın hayatına kaldığı yerden devam etti.

2.2.9. 28-29 Nisan Olayları (Gençlik Hareketleri)

Demokrat Parti iktidarının CHP'ye yönelik son hamlesi olan Tahkikat Komisyonunu kurması ile dönemin iktidar muhalefet ilişkileri son çıkmazına girmişti. Anayasaya aykırı ve Türkiye Cumhuriyeti'ni hukuk devlet çizgisinden çıkaran bu antidemokratik kanunun en büyük muhalifi ise dönemin gençleri oldu. Tahkikat Komisyonuna ilişkin kanunun kabul edilmesinin ardından 19 Nisan günü İsmet İnönü'nün Kızılay'dan geçtiği sırada başlayan gösteriler kısa sürede iktidar aleyhinde büyük gösterilere dönüştü. Orada bulunan gençler "*Hürriyet...! Hürriyet...!, yaşı İsmet Paşa*" sloganlarını hükümete karşı atmaktaydı. Polisin müdahalesi sonrasında bir gazeteci ile on bir öğrencinin aralarında bulunduğu yirmi iki kişi Kızılay gösterileri sırasında tutuklandı.⁴²¹

⁴¹⁸ Ayrıntı için bkz.A.g.d., ss.305-308.

⁴¹⁹ Erdem, *Anayasalar...*,ss.470-471.; Sadi Koçaş, *Atatürk'ten 12 Mart'a, C.II*, Doğu Matbaası, İstanbul, 1977,s.601.

⁴²⁰ Turan,*Cumhuriyet Halk Partisi...*,s.202.

⁴²¹ Alpaz Kabacalı, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1992, s.122. Toker, *Demokrasiden...*, ss.335-336.

Kızılay'da meydana gelen bu olaylardan sonra CKMP lideri Osman Bölükbaşı; İsmet İnönü'yü ziyarette bulunarak muhalefetin birlik olduğu mesajını vermişti.⁴²² *Demokrat İzmir* gazetesi öğrenci olayları ile ilgili sadece “Ankara’da 4 üniversiteli daha emniyete çağırıldı” demektedir.⁴²³ Bu dönemde öğrenci hareketlerinin yanı sıra Güney Kore hükümetinin diktoral yönetimine karşı ortaya çıkan halk hareketini manşetlerine taşıyan dönemin basını, ima yoluyla hükümete karşı muhalefetini ortaya koyuyordu. Bu bağlamda *Demokrat İzmir* gazetesi “Kore’de muhalefete yapılan baskılar dün de kanlı ayaklanmalara yol açtı: 50.000 nümayişçi iktidar partisi genel merkezini ateşe verdi” ile “Kore halkının isyanı diktatörü dize getirdi” manşetlerine yer vermişti.⁴²⁴

Demokrat İzmir gazetesi Güney Kore’de meydana gelen olaylardan yola çıkarak ihtilali ancak milli hâkimiyet bilincine ulaşamamış toplumların yaşayabileceği değerlendirmesini yapıyordu. Türkiye’nin kırk yıl önce milli hâkimiyet bilincine ulaşmış bir ülke olduğunun belirtildiği makalede bir gün dikta rejim kurmak isteyenlerin ortaya çıkması durumunda yine bilinçli halkın milli iradesi ile diktatörlüğün yıkılacağı vurgusuna yer verildi.⁴²⁵ Tahkikat komisyonunun yetkilerinin görüşüldüğü 27 Nisan günü gazete “İnsanlık Bugün Elde Ettiği Hakları Kaybetmek Niyetinde Değildir” adlı makalesinde Türk milletinin “Çakırcalıyı” bir eşkıya aşığı olduğu için değil de insanları ileri refah seviyesine ulaştırabilsin diye sevdiklerini vurgulamaktadır. Eşkıyalık ile diktatörlük arasında hiçbir fark olmadığı vurgulandıktan sonra dikta yönetimi kurmak isteyenlerin pek yakın zamanda yönetimden indirileceği belirtilmekteydi.⁴²⁶

⁴²² Aydemir, *İkinci Adam C.III...*, ss.407-408.

⁴²³ *Demokrat İzmir*, 22 Nisan 1960.

⁴²⁴ *Demokrat İzmir*, 20-21 Nisan 1960.

⁴²⁵ “Devrimiz Milli Hâkimiyet Devridir”, *Demokrat İzmir*, 25 Nisan 1960

⁴²⁶ “İnsanlık Bugün Elde Ettiği Hakları Kaybetmek Niyetinde Değildir”, *Demokrat İzmir*, 27 Nisan 1960.

Tahkikat Komisyonun yetki ve görevlerinin kabul edildiği gün üniversite profesörleri de bu kanuna büyük eleştiri getirmişlerdi. *Demokrat İzmir* gazetesi “*Son Kanun Teklifi, Anayasanın İhlali Mahiyetinde Görülüyor*” manşeti altında Hüseyin Nail Kubalı ve Tarık Zafer Tunaya’nın sözlerini açıklamaktaydı.⁴²⁷

Nail Kubalı, “*Meclisimiz bir ihtilal Meclisi değil normal bir teşrii organdır. Siyasi hürriyetleri ve basın hürriyetini ihlal eden, mahkemelerin istiklalini ve adli teminatı bertaraf eden kanun Anayasaya aykırı olamaya mahkûmdur*” şeklinde eleştiri getirirken; Tarık Zafer Tunaya, “*Bir Meclise varlığını veren unsur, onu doğuran memleketin siyasi hayatıdır. Demokrasi bir çoğunluğun idaresi değildir*” diyerek demokrasi idaresinin temel yapı taşı olan anayasanın ihlal edildiğini vurguluyordu. Neticede komisyonun yetki ve görevlerinin kabul edilmesinden sonra Anayasa Hukuk Profesörü Hüseyin Naili Kubalı; “*Tahkikat Komisyonuna salahiyet tanıyan kanun kabul edilmiştir. Tamamıyla anayasaya aykırı böyle bir kanun kabul edildikten sonra artık anayasa hukukunu öğretmeye lüzum kalmamıştır*” diyerek sınıfı terk etti.⁴²⁸

Tahkikat Komisyonuna verilen görev ve yetkilerin mecliste kabul edilmesinden sonra İstanbul ve Ankara gençliği sokağa döküldü. 28 Nisan günü İstanbul Hukuk Fakültesi’nde olaylar çıktı. Yaklaşık yedi saat süren olaylarda polisle öğrenci birbirine girmişti. Öğrenciler fakültenin önündeki Atatürk heykelinde toplanarak İstiklal Marşı okumaya başlamıştı. Polisin olay yerine gelerek öğrencilere ateş açması ile iki öğrenci yaralandı. Atlı polislerde üniversite bahçesine girmişti. Polis ve öğrenci arasında çatışma devam ederken Üniversite Rektörü Sıddık Sami Onar ve Hukuk Fakültesi Dekanı Sulhi Dönmezer üniversiteye gelerek polislerin üniversiteyi terk etmelerini öğrencileri kendilerinin dağıtacağını söylemişti. Polis ve rektör arasındaki tartışma sonrasında polis Sıddık Sami Onar’ı Emniyet Müdürlüğüne götürmek isteyerek kolundan çektiğinde, Onar yere düşmüş ve gözlüğü kırılmıştı.⁴²⁹ Bu olay öğrencilerin hükümete iyice düşman olmasına neden olacaktı. Bu sırada öğrenci ve polis arasındaki çatışmaya ek destek için askeri bir birlik

⁴²⁷ *Demokrat İzmir*, 27 Nisan 1960.

⁴²⁸ Bakışık, *a.g.e.*, s.69.

⁴²⁹ Özdağ, *a.g.e.*, s.155.; Kabacalı, *Gençlik Hareketleri...*, s.125.

gönderilmişti. Ancak üniversite öğrencileri askeri sevgi ile karşıladı. Yaşanan bu olaylarda asker öğrencilere karşı müdahalede bulunmamıştı. Asker her fırsatta öğrencilere karşı olmadığını gösterirken, tutuklanarak subaylara verilen öğrenciler ise serbest bırakılıyordu.⁴³⁰

Olaylar daha da büyümüş öğrencilerin sesleri sokaklarda yankılanmıştı. Polisin olaya müdahale etmek istemesi ile çıkan çatışmada Turan Emeksiz adında bir öğrenci polis kurşunu ile vurulurken, bir öğrenci de tankın altında kalarak hayatını kaybetmişti. Yaşanan bu olaylarda 16 kişi de tutuklandı.⁴³¹ Emin Karakuş o günün akşamında yaşanan olaylardan geriye kalanları “28 Nisan akşamı İstanbul’daki Emniyet Müdürlüğünün odaları birer öğrenci yurdu halindeyken, Haseki ve Gureba Hastaneleri de cephe hastanelerini andırıyordu” demektedir.⁴³²

Hükümetin son aldığı karar karşısında harekete geçen İstanbul gençliğinin yaşadığı üzücü olayların ardından 29 Nisan 1960 günü Ankara Hukuk Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri toplanarak İstanbul’da üniversite gençliğine yapılan hareketi protesto etmek istedi. Öğrencilere yapılan “dağılın” intiharından sonra başlayan olaylarda öğrenciler “Katiller, Katiller, Menderes İstifa, Kahrolsun Diktatörlük” sloganları atmaya başladı.⁴³³ Vali tarafından verilen emir ile polis üniversiteye girdi. Polisin cop ve silah kullandığı olayda 85 kişi tutuklanmıştı. Tutuklananlar arasında sadece öğrenciler değil gazeteciler, tesadüf eseri olay yerinden geçen vatandaşlarda mevcuttu.⁴³⁴

Emin Karakuş eserinde olayların ertesi günü yaşananları genel görüntüsünü şöyle anlatmaktaydı:⁴³⁵

“O gün dağılma kararı alındı, ancak bu savaştan vazgeçme demek değildi. Öğrenciler bu uğurda her şeyi göze almışlardı. Ant içerek fakülteden ayrılmaya başladılar. Arkada, bir atış poligonunun duvarını andıran Siyasal Bilgiler Fakültesi

⁴³⁰ Yalman, **Görüp işittiklerim, C.4...**, s.1677.; Toker, **Demokrasiden...**, s.144.

⁴³¹ Kabacalı, **Gençlik Hareketleri...**,s.122.; Ali Fuat Başgil, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2006, ss.123-126; Tökin, **a.g.e.**, s.93.

⁴³² Karakuş, **a.g.e.**, s.457.

⁴³³ **A.g.e.**,s.459.

⁴³⁴ **A.g.e.**,ss.458-470.; Albayrak, **a.g.e.**, s.536

⁴³⁵ Karakuş, **a.g.e.**,s.471.

binası kalmıştı ve kurşun delikleriyle süslenmiş pencereden şu yazı sallanıyordu: “Canımız millete feda””

Yaşanan bu gelişmelerin üzerine sıkıyönetim komutanlığı açık ve kapalı alanlarda yapılacak her türlü toplantıyı yasaklayarak 21.00-05.00 arası sokağa çıkma yasağı getirdi.⁴³⁶ İzmir gençliği de 30 Nisan günü sessiz yürüyüş yaparak hükümete karşı tepkisini ortaya koyuyordu⁴³⁷

İstanbul ve Ankara’da meydana gelen öğrenci olayları hükümet kanadını tedirgin etti. Ankara ve İstanbul’da meydana gelen gençlik hareketlerini değerlendirmek ve Tahkikat Komisyonunun yetkilerini konuşmak için 29 Nisan 1960 günü Demokrat Parti liderleri bir toplantı düzenledi. Başbakanın hukuk danışmanlığını yapan Ali Fuat Başgil, Tahkikat Komisyonu’na verilen yetkilerle anayasanın ihlal edildiğini ve Başbakan Adnan Menderes’in istifa etmesi gerektiğini belirtmişti. Ancak bu teklif Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından zaaf olarak değerlendirerek kabul edilmedi.⁴³⁸ Demokrat Parti iktidarının gençlik hareketlerine karşı kendilerince belirledikleri çözüm ise 5 Mayıs’ta Kızılay’da karşı bir gösteri düzenlemek oldu.⁴³⁹

İktidarın Kızılay’da yapacağı gösteriye karşılık olarak hükümet aleyhindeki gençler de “555K” parolası ile duyurdukları bir karşı gösteri yapmaya hazırlandı. Beşinci ayın beşinde saat beşte Kızılay’da başlayan gösterilerde bir taraf “*Kahrolası Diktatörler*” , “*Bu Dünya Size Kalır mı?*” diye bağırırken; diğer grupta “*Dağ Başını Duman Almış*” diye bağırıyordu. Saat 18.00’e yaklaşırken Adnan Menderes ve Celal Bayar’ın içinde olduğu araba meclisten çıkarak gençlerin olduğu tarafa geldi. Adnan Menderes arabasından çıkarak “*Ne istiyorsunuz? Ne Bağırıyorsunuz*” diye kalabalığa seslendiğinde kalabalık “*İstifa*” diye haykırmıştı. Bunun üzerine Menderes “*Öyleyse öldürün beni*” diye seslenmiş, gençler ise “*Biz Katil Değiliz*” diyerek Başbakana cevap vermişti. Gençlik, Menderes’in etrafını sararak “*istifa, istifa*” sloganları atıyordu. Menderes Kızılay’dan bir gazetecinin arabasına

⁴³⁶ Eroğlu, **a.g.e.**, s.246; İpekçi - Coşar, **a.g.e.**, ss.142-143; Birand vd., **Demirkırat...**, ss.116-118.

⁴³⁷ Tökin **a.g.e.**, s.93.

⁴³⁸ Davut Dursun, **27 Mayıs Darbesi**, Şehir Yayınları, İstanbul, 2001, s.36; İpekçi-Coşar, **a.g.e.**, 398. Gevgilili, **Yükseliş...**, s.182; Başgil, **a.g.e.**, s.136

⁴³⁹ Albayrak, **a.g.e.**, s.538.

bindirilerek uzaklaşmıştı.⁴⁴⁰ Olaylara ise her zaman sert mizacıyla bilinen Cumhurbaşkanı Celal Bayar yine sert bir tavır koymuştu. Celal Bayar İçişleri Bakanı Namık Gedik'e; Demokrat Partili olan gençlerin ayrılmasını, DP'li olmayanlara tereddüt etmeden ateş açılması emrini vermişti.⁴⁴¹ Neyse ki akşam saatlerinde gençlik dağılmış ve böyle bir emrin uygulanmasına gerek kalmamıştı.

2.2.10. Adnan Menderes'in Yurt Gezisi

Başbakan Adnan Menderes, İstanbul ve Ankara'da meydana gelen öğrenci olaylarının ardından halkın nabzını ölçmek için yurt gezisi planlandı. Demokrat Parti yöneticileri ülkenin karışık ruh hali karşısında böyle bir gezinin doğru olmadığı düşüncesinde olsa da Adnan Menderes halkla temas kurmak konusunda ısrarlı davranmaktaydı. Gezi planını uygulamaya koyan Adnan Menderes, 14 Mayıs tarihinde Ankara'dan hareketle İstanbul'a geçti. İstanbul'dan İzmir'e giderken Çanakkale halkı kayıklara binerek O'nu görmek istemişti. Olayların ardından halk ile kurduğu ilk temas Menderes'in hoşuna gitmiş ve büyük bir heyecan ile 15 Mayıs günü Ordu Vapuru ile İzmir'e gelmişti.⁴⁴²

Demokrat İzmir gazetesi bu dönemde Tahkikat komisyonunca kapatıldığı için gazetenin yaşanan olaylar hakkındaki değerlendirmesini veremiyoruz. İktidar taraftarlığı ile bilinen *Yeni Asır* gazetesi Adnan Menderes'in İzmir'e gelişi için "*Başvekil, A. Menderes, bugün saat 12'de İzmir'de*" manşetini kullanmıştı.⁴⁴³ Yine *Yeni Asır* gazetesi Menderes'in İzmir seyahati için ele aldığı makalede şunları yazacaktı:⁴⁴⁴

⁴⁴⁰ Orhan Erkanlı, **Anılar,Sorunlar, Sorumlular**, Baha Matbaası, İstanbul,1972, ss.161-162.; Kabacalı, **Gençlik Hareketleri...**, ss.152.53.; Karakuş, **a.g.e.**, ss.479-482.; Aydemir, **Menderes'in...**, ss.368-369.

⁴⁴¹ Cüneyt Arcayürek, **Bir İktidar-Bir İhtilal 1955-1960.**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985,s.312.

⁴⁴² Yalman, **Görüp İşittiklerim IV...**, s.1678.

⁴⁴³ **Yeni Asır**, 15 Mayıs 1960

⁴⁴⁴ Şevket Bilgin, "Menderes'i Karşılarken", **Yeni Asır**, 15 Mayıs 1960.

“Siyasi tarihimizin muhteşem siması Atatürk’ten sonra tanıdığımız en yaratıcı devlet adamımıza yüz binlerin takdir ve hayranlıkla dolu tezahüratı bir yenilik tescil edecek değildir. Kadirşinas İzmirli, kadirşinas Ege halkı, milli vicdanına kök salmış bir sevgiyi, bütün heybetiyle belirtmeye alışkındırlar”

Yeni Asır gazetesi Menderes’in İzmir nutku için; “Misli Görülmemiş İnsan Selinin Dün Muhteşem Tezahüratla Karşılacağı Menderes; İzmir’den Türk Milletine Hitap Etti” demişti. Başbakan, kalabalık mitingde İzmir halkına ve Türk millerine Ankara ve İstanbul’da yaşanan olayların abartıdan ibaret olduğunu belirterek, uzun uzun açıklama yapmıştı. Konuşmanın sonunda ise Ankara ve İstanbul olaylarının sorumlusu olarak Cumhuriyet Halk Partisi’ni hedef göstermişti. Menderes; “...Bir defa daha ifade etmek isterim ki, ne ayaklanmanın ne ihtilalin şartları, iklimi ve vasatı asla mevcut değildir. Bütün bunlara karşı iktidarımızın tutumu ise; bu arızaları süratle bertaraf ederek seçimlere gitmek ve millet iradesi ile davaları halletmek yoludur” diyerek seçimlere gidileceğinin de sözünü vermektedir.⁴⁴⁵

Adnan Menderes için İzmir’de 200.000 kişinin⁴⁴⁶ kendisini dinlemeye gelmiş olması Menderes’in askerin müdahalesi konusunda yanılmasına neden olacak sebeplerden biri oldu. Yaptığı kısa gezi sırasında gittiği her yerde sevgi gösteri ile karşılanmış olması Menderes’i halkın kendi arkasında iken ordunun herhangi bir müdahalede bulunmayacağı düşüncesine itti. Bu bağlamda *Yeni Asır* gazetesinin verdiği rakam abartılı olsa bile Adnan Menderes’in Ankara’ya mutlu dönmesini sağlayacak mahiyettedir.

Menderes, Manisa ve Bergama’da “Bu memleketin kanlı maceralara şahit olmağa asla niyeti yoktur”⁴⁴⁷ derken; Salihli’de yaptığı konuşmada bazı üniversite öğretim elemanlarını eleştirerek “kara cüppeliler” demişti.⁴⁴⁸ *Yeni Asır* gazetesi de Demokrat Parti’nin yanında durarak Menderes’in Manisa ve İzmir gezileri için

⁴⁴⁵ *Yeni Asır*, 16 Mayıs 1960.

⁴⁴⁶ *Yeni Asır*, 16 Mayıs 1960.

⁴⁴⁷ *Yeni Asır*, 18 Mayıs 1960.

⁴⁴⁸ Aydemir, *İkinci Adam C. III...*, s.431.

“Demokrat Parti iktidarı mecliste olduğu gibi, milletin sinesinde de büyük bir ekseriyete dayandığı hakikattir” yorumunu getirmişti.⁴⁴⁹

III- YENİ DÖNEM-YENİ BİR İKTİDAR: 27 MAYIS 1960 ASKERİ MÜDAHALESİ

3.1. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ve Kamuoyunun Tepkileri

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde, İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan çok partili hayat içinde, bu dönemin iki önemli aktörü olan iktidar partisi CHP ile ana muhalefet partisi DP arasındaki ilişkiler incelendiğinde; 1946'da gerçekleştirilen çok partili siyasi hayatımızda, iktidar-muhalefet ilişkilerinde görülen birçok aksaklık, sorun ve yanlışlar 1946-1960 dönemi içinde daha da derinleşmiştir.

1950 yılında demokratik şartlarda uygulanan bir seçim ile iktidara gelen Demokrat Parti, 1954 yılından itibaren baskıcı bir politika takip etmeye başlamıştı. Her an baskısını basının ensesinde hissettiren hükümetin basına karşı uyguladığı sert politika 1959-1960 yılında gelindiğine iyice artmış ve dönemin basını nefes alamaz hale gelmişti. Muhalefetin ise önce toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde yapılan bir düzenleme ile meclis dışında, meclis iç tüzük çalışmaları ile de meclis içerisindeki hareketleri kısıtlanmış ve aktif faaliyet göstermesi engellenmişti.

Dönemin muhalefeti özellikle de ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi, iktidarın bu sonu gelmez baskısını halka duyurmak için bir dizi gezi programları düzenledi. İsmet İnönü'nün Uşak'ta başlayan olaylı gezilerinin ardı kesilmemiş, iktidar İsmet İnönü'nün bu gezilerinden fırsat yaratarak İzmir'de *Demokrat İzmir* gazetesine bir baskın düzenlemişti. Demokrat Parti iktidarının CHP tarafından düzenlenen gezilere bakış açısı hiçbir zaman uzlaşmacı olmamış aksine İsmet İnönü ihtilalcilikle suçlanmıştı. İhtilalcilik suçlamalarının son etabı ise Tahkikat Komisyonu adı verilen antidemokratik bir komisyon ve komisyonun uygulamaları olmuştu. Dönemin iktidarı Tahkikat Komisyonu ile karşısına çıkan her hareketi ekarte edebilecek bir güce kavuşmuş oldu. Demokrat Parti iktidarının hukuk devleti anlayışından uzak, baskıcı politikasına son örnek olan Tahkikat

⁴⁴⁹ M. Tuncer, “Coşkun Bir Sevginin Manası”, *Yeni Asır*, 22 Mayıs 1960.

Komisyonu'nun kabulü üniversite genliğinin sert tepkisine sahne oldu. Bir ülkenin eğitim öğretim kurumlarında yer alan özellikle Hukuk ve Siyasal Bilimler Fakülteleri öğrencilerinin haklı tepkileri ordunun da dikkatini çekmişti. Gençlik hareketlerinde askeri öğrencilerinde bulunuyor olması, askerin tavrını belli ediyor olması açısından önem taşıyordu.

1960 yılı Nisan ayında öğrenci olaylarının gerçekleştiği sıralarda Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel, 3 Mayıs 1960 tarihinde, emeklilik tarihi olan 15 Temmuz 1960 yılına kadar izin almıştı. Orgeneral Cemal Gürsel izne çıkmadan önce Milli Savunma Bakanlığı'na bir uyarı mektubu yazdı. Mektupta Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın istifa etmesi gerektiği belirtiliyordu. Çünkü orduda bütün bu sorunların kaynağının Celal Bayar olduğu algısı mevcuttu. Başbakan Adnan Menderes'in istifası, İstanbul, Ankara valileri ve Emniyet Müdürlerinin derhal değiştirilmesi, Ankara Sıkı Yönetim Komutanının değiştirilmesi, Tahkikat Komisyonunun kaldırılması, tutuklu gazetecilerin genel bir af yasası ile serbestliğinin sağlanması, öğrenci olayları nedeniyle tutuklananların bırakılması, çıkarılan anti demokratik kanunların kaldırılması ve ordunun mevcut sorunlarının halledilmesi isteniyordu.⁴⁵⁰

Cemal Gürsel'in Menderes hükümetine yaptığı bu sert ve son uyarı Başbakan tarafından ciddiye alınmamıştı Hatta bununla da kalmayıp, *“Silahlı kuvvetleri benimle beraberdir. Karşıma Bayar çıkarsa onu, İnönü çıkarsa İnönü'yü, grup aleyhime geçerse partiyi susturmaya azimlidir. Maksat bana verimli ve başarılı surette çalışma imkânını vermektir”* yorumunu getirmişti.⁴⁵¹

Bu sırada Ankara ve İstanbul'da gerçekleşen öğrenci olayları üzerine Adnan Menderes, İzmir ve Manisa'da halkın nabzını yoklamak üzere çıktığı seyahatinden Hindistan Başbakanı Nehru'nun Türkiye ziyareti için dönmüştü.⁴⁵² Ordunun hükümete karşı tavrı bu defa Nehru'nun Türkiye'yi ziyaret ettiği gün Harbiyelilerden geldi. Harbiyeli öğrenciler sokaklara döküldükten sonra İstiklal Marşı ve Harbiye

⁴⁵⁰ Hacı Bayram Kaçmazoğlu, **27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri**, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1995,s.28.

⁴⁵¹ Albayrak, **a.g.e.**, s.546.

⁴⁵² Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok...**, s.211.

Marşı'nı okuyarak dağıldı.⁴⁵³ Harbiyeli öğrencilerin hükümet aleyhinde yaptıkları bu gösteri müdahalenin son habercisi oldu.

Ankara, İstanbul gibi büyük şehirlerde öğrencilerin hareketleri ve ordunun rahatsızlığını hissettiren tavırlarına rağmen Başbakan Adnan Menderes muhtemel bir müdahale beklemiyordu. Menderes'in bu tutumunun başında öncelikle halkın nabzını yoklamak için yaptığı geziden memnun kalması gelirken bir diğer neden de Genelkurmay Başkanı Şükrü Erdelhun'un her fırsatta Başbakana bağlılığını dile getirerek güvence veriyor olması idi.⁴⁵⁴ Bu nedenle Adnan Menderes toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanunu ve Tahkikat Komisyonunun kaldırılmasına yönelik DPMG'na sunulan önergeyi bile reddetmişti.⁴⁵⁵

Genelkurmay Başkanının güven veren cümlelerine karşı ordu içinde bir müdahale konusunda kaynaşma mevcuttu. Müdahale için tüm çalışmalar tamamlanmış, müdahaleyi gerçekleştirecek grup gün hakkında karar vermek için toplantı gerçekleştiriyordu. 18 Mayıs 1960 günü ihtilalciler yaptıkları toplantıda müdahalenin 21 Mayıs'tan önce ve 26 Mayıs'tan sonra yapılmaması gerektiğini konuştu. Çünkü 20 Mayıs günü Nehru Türkiye'ye gelecekti. 26 Mayıs'ta ise Başbakan Yunanistan'a gidecekti. Adnan Menderes'in ülke dışında bulunması durumunda yapılacak bir müdahalede Menderes'in müttefiki olan Amerika'dan yardım isteme ihtimali vardı.⁴⁵⁶

Tüm bu olanlarla birlikte Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun, 26 Mayıs günü ordu mensuplarına yönelik; hükümetin başında hangi parti olduğunun önemi olmadığını, ordunun devlete bağlı olduğunu belirten bir konuşma yapmıştı. Rüştü Erdelhun ordu içindeki hareketten habersiz olarak bu konuşmayı gerçekleştirmişti.⁴⁵⁷ Neticede bu evrede iktidar ve muhalefet arasında izlenen yanlış politikalar, ülkede kurulan siyasî dengeleri ters düz eden gelişmeler, ülkemizin demokratik gelişimini rafa kaldıran ve askerî müdahale anlayışının yerleşmesinde rol oynayan 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'ne giden yolu açmıştır.

⁴⁵³ Birand vd., **Demirkırat...**, s.123.

⁴⁵⁴ **A.g.e.**, s.125

⁴⁵⁵ Özdağ, **a.g.e.**, s.185.; Yücel, **a.g.e.**, s.155; Aydemir, **Menderes'in...**, s.411.

⁴⁵⁶ İpekçi- Coşar, **a.g.e.**, ss.345-346.

⁴⁵⁷ Sıtkı Ulay, **Harbiye İş Başında**, Ak Yayıncılık, İstanbul, 1968, s.79.

Genelkurmay Başkanının yaptığı konuşmaya rağmen ordu içindeki ihtilalci grup 26 Mayıs 27 Mayıs'a bağlayan gece saat 4.00'te harekete başlatma kararı aldı.⁴⁵⁸ 27 Mayıs sabahında 03.30 da İstanbul'da başlayan müdahale hareketi hiçbir zorlukla karşılaşılmadan tamamlandı. Daha sonra Ankara'da asker yönetime el koydu. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, DP Bakanları, Genelkurmay Başkanı alındı. Cumhurbaşkanı Celal Bayar alınırken, Kurmay Albay Alparslan Türkeş Ankara radyosundan; *“Dikkat... Dikkat... Muhterem Vatandaşlar... Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini ele almıştır”* duyurusu ile halk uyandı.⁴⁵⁹

Başbakan Adnan Menderes ise Yunanistan gezisi iptal edilince Eskişehir'e gitmişti. Başbakanı karşılamak üzere havaalanına gönderilen birlik o gün de “geriye dön” emri ile bir kez daha tepkisini ortaya koymuştu. Bu tavır artık sondu. Menderes, halkın karşısında konuşma yapabilmek için kürsüye çıktığında ise sadece yedi dakika konuşabildi. Çünkü hoparlörlerin telleri kesilmişti.⁴⁶⁰ Başbakan Adnan Menderes'te Kütahya'da yakalanarak diğer Demokrat Partililerin yanına Ankara Harp Okuluna getirildi.⁴⁶¹ Askerin yönetime el koyması ile Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk askeri müdahale ile karşılaşmış ve Türk halkı bir sabah askeri yönetime uyanmıştı. Askerin yönetime el koyması ile birlikte dönemin basını müdahale haberlerini sürmanşet yaparak büyük bir coşku ile kucaklıyor ve halka duyuruyordu. Bu coşkulu günü manşetlerine taşıyan başta dönemin ulusal gazeteleri olmak üzere birçok gazete Kahraman Türk ordusunu sevgi ve saygı ile selamlıyordu. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesi; *“Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece Sabaha*

⁴⁵⁸ Özdağ, a.g.e., s.193.

⁴⁵⁹ *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1960.

⁴⁶⁰ Osman Metin Öztürk, *Ordu ve Politika*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993, s.90.; Murat Koraltürk, *Ahmet Hamdi Başar'ın Hatıraları Demokrasiye Geçiş, DP iktidarı ve 27 Mayıs*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, ss.587-588.; Adnan Menderes'in son gezisi olan Eskişehir seyahati Yeşilyurt gazetesinin manşetine “Başvekilimiz, Emsalsiz Tezahüratlarla Karşılandı” olmuştu.”, *Yeşilyurt*, 26 Mayıs 1960.

⁴⁶¹ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, 1944-1973, Yarı Silahlı Yarı Külahlı Bir Ara Rejim, 1960-1961*, Ankara 1998, s.62.; Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s.331.

Karşı İdareyi Ele Aldı”⁴⁶² başlığıyla askeri müdahale haberini halka duyururken; *Hürriyet* gazetesi, “*Türk Ordusu Vazife Başında, Silahlı Kuvvetlerimiz bütün yurtta idareyi fiilen ele aldı*”⁴⁶³ şeklinde müdahaleyi karşılıyordu. Yine dönemin kıdemli yayın organlarından bazılarının manşetleri şöyleydi: *Vatan* gazetesi, “*Ordu İdareyi Ele Aldı*”⁴⁶⁴; *Milliyet* gazetesi, “*İdare Ordu’da. Silahlı Kuvvetler sabaha karşı. 03.00’de idareyi ele aldı. Hareket hiçbir yerde can kaybı olmadan başarıldı.*”⁴⁶⁵; *Yeni İstanbul* gazetesi, “*Baş Kumandan Meclisi Feshetti. Bütün Yurtta Mutlak bir huzur hâkim.*”⁴⁶⁶

27 Mayıs Müdahalesinden bir gün sonra Bülent Ecevit *Ulus* gazetesi aracılığı ile askere şu şekilde seslenmekte ve onu kucaklamaktaydı.⁴⁶⁷

“*Hürriyet ve demokrasi Türkiye’de artık bütün demokratik teminat müesseselerinin üstünde en sağlam teminata kavuşmuştur... Bundan böyle hiçbir politikacı Türk Milleti’nin hürriyetine el uzatmak cüretini gösteremeyecektir. Dün Türkiye’de büyük bir inkılap gerçekleşti. Bu inkılap vatandaş şuurunda boy verdi, gençlik kanı ile sulandı, ordu eli ile pekişti... Türkiye halkı, dün sabah uyandığında güneşin ışıltısıyla beraber hürriyetin aydınlığına da kavuştu. Bu aydınlığı ona Türk ordusu, büyük bir müjde olarak gecenin karanlığında sessiz sedasız hazırlayıp, hak ettiği bir armağan olarak, gün ışıltısıyla beraber sundu. Sağ olasın Türk Ordusu...!*”

Nadir Nadi’de köşesinden şunları yazıyordu.⁴⁶⁸

“*Türk Silahlı Kuvvetleri, bu şartlar altında devlet idaresine el koyarak patlamasına ramak kalan kardeş kavgasını önlemeyi bilmiştir. Yaşadığımız günlerin ciddiyetini ve her birimize düşen vatandaş borcunu unutmayalım. Bu borç azımsanmayacak kadar ağırdır. Her şeyden önce, sevgili vatanımızı huzura kavuşturmak uğruna olağanüstü sorumluluk yüklenen kahraman ordumuza güvenelim. Milletimizin göz bebeği, kahraman ordumuzun yaptığı ilk hamlenin*

⁴⁶² *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1960.

⁴⁶³ *Hürriyet*, 27 Mayıs 1960.

⁴⁶⁴ *Vatan*, 27 Mayıs 1960.

⁴⁶⁵ *Milliyet*, 27 Mayıs 1960.

⁴⁶⁶ *Yeni İstanbul*, 28 Mayıs 1960.

⁴⁶⁷ *Ulus*, 28 Mayıs 1960.

⁴⁶⁸ *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1960.

vatandaş kanı dökülmeksizin başarılmasını, bize iyi yarınlar müjdeleyen bir talih eseridir. Yaşasın Türk Milleti! Yaşasın onun şerefli ve kahraman ordusu!”

İzmir yerel basınından *Menemen* gazetesi “*Türk Milletinin Çilesi Dindi*” , “*Şerefli Türk Ordusu İdareyi Ele Aldı*” manşetlerine yer veriyor ve Türk Milletinin senelerden beri çektiği çileden kahraman Türk ordusu sayesinde kurtulduğunu belirtiyordu.⁴⁶⁹ *Demokrat Ege* gazetesi ise “*Ordu İdareyi Ele Aldı*” manşetini⁴⁷⁰ kullanırken; *Ege Express* “*Türk Silahlı Kuvvetleri Devlet İdaresini ele aldı*” diyordu.⁴⁷¹ İzmir’de çıkan *Ticaret* gazetesinin manşetini ise “*Bir aydan beri devam etmekte olan müessif hadiseler neticesinde; Ordu İdareyi Ele Aldı*” şeklindeydi.⁴⁷²

Milli Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel yayımladığı tebliğ ile “*Demokrasimizin kurulmasında yılmadan mücadele eden şerefli gazetecilerden mahpus olanların tahliye edilmeleri ve haklarında takibata geçilenlerin bu takibatlarının durdurulması*”nı emretmişti.⁴⁷³ Bu yetki üzerine o dönem kapatılan gazeteler yeniden yayın akışına başladı. *Demokrat İzmir* gazetesi de Tahkikat komisyonunun gerekçe göstermeden kapattığı muhalif basından biriydi. Askerin yönetime el koymasının ardından 29 Mayıs 1960 günü müdahaleden sonra ilk kez çıkan gazete “*Anayasa Komisyonunun Açıkladığı Mühim Rapor: Kahraman Ordumuzun Müdahalesi Zaruri İdi*” manşetini kullanmıştı.⁴⁷⁴

27 Mayıs askeri müdahalesinde kapalı durumda olan ve müdahale sonrasında ilk yayını yapan *Demokrat İzmir* gazetesi, “*Nasıl Tutuldular*” başlıklı yazısında 27 Mayıs günü tutuklanan Demokrat Parti erkânı için şunları yazıyordu.⁴⁷⁵

*“Esbaktan Dâhiliye Vekili Namık Gedik
Saklanmak için pek çok aradı köşe, delik
Sarılınca etrafı süngülerden bağlarla
Yakalandı Fatin’cik marklar ve dolarlarla*

⁴⁶⁹ *Menemen*, 28 Mayıs 1960.

⁴⁷⁰ *Demokrat Ege*, 28 Mayıs 1960.

⁴⁷¹ *Ege Express*, 28 Mayıs 1960.

⁴⁷² *Ticaret*, 28 Mayıs 1960.

⁴⁷³ *Demokrat İzmir*, 29 Mayıs 1960.

⁴⁷⁴ *Demokrat İzmir*, 29 Mayıs 1960.

⁴⁷⁵ Meffun-u Hürriyet, “Nasıl Tutuldular”, *Demokrat İzmir*, 29 Mayıs 1960.

*Çalıştı göstermeye başarı fakat naçar
Kaptırdı paçasını sonunda Hamdi Sancar
Ayrılıp vicdanından uymadığı şey duyuya
Düştü nihayet derin kazdığı bir çukura
Dinlemedi nasihat, tarihten almadı ders
Verdi yakayı ele Kütahya'da Menderes
Kantarın topuzunu kaçırdı gitti ayar
Teslim olmakta ayak diretti Celal Bayar
Ne oldu neler gördük bir anda biz nazarla
Neler olacak daha ahvali intizarla
Şer olanın zihninden daima şer geçer de
Dünkü sabık komisyonun bugün hepsi içinde...
Bize ettiler eza, onların hakkı mihnet
Şanlı orduya selam, saygı ve minnet..."*

"*Selam Sana Türk Ordusu*" adlı makalede⁴⁷⁶ yine Demokrat Parti iktidarının 6-7 Eylül olayları hakkında suçlarını inkâr ettikleri, İsmet İnönü'yü taşlatmakla kalmayıp vur emri verdikleri, Türk basınına hapse attıktan sonra altından kalkamayacağı para cezalarına çarptırıldığını, iktisadi politikayı bir türlü gerçekleştirememiş olduklarını, 2 Mayıs 1959 gecesini matbaayı gaz ve benzin döküp yaktıklarını, tahkikat komisyonu kurarak sebep göstermeden gazete kapattıklarını bu bağlamda da *Demokrat İzmir*'i de bir neden bile gösterme gereği duymadan kapattıklarını yazıyordu. Yazının devamında ise "*Selam Sana Türk Ordusu! Bizim biçare kaleciklerimizle dindiremediğimiz zulmü tepelemeye, senin şanlı kılıcının yüzü değil, fakat kudretli elinin tersi yetiverdi! Dikensiz gül bahçesi işte böyle yaratılır! Bir avuç baldırı çıplak kimmiş onu sen dünyaya gösterdin. Mübarek ve kudretli ebediyen dert görmesin*" diyerek Türk ordusunun müdahalesine haklı gerekçeler sunuyordu.

⁴⁷⁶ Ziya Hanhan, "Selam Sana Türk Ordusu", **Demokrat İzmir**, 30 Mayıs 1960.

Müdahalenin gerçekleştirildiği günlerde *Demokrat İzmir* gazetesinin eski iktidara karşı kullandığı dil okuyucusu tarafından yumuşak karşılanmıştı. Gazete, daha sert bir dil kullanmasını isteyen okuyucularına; siyasi mücadelenin askeri müdahale nedeniyle kesintiye uğradığını, yeniden siyasi mücadele başladığında aynı dille yazmaya devam edeceklerini açıkladı. Aynı zamanda gazete şimdiye kadar halk gibi uzun süredir sıkıntılar yaşadığını, ihtilalden sonra halk gibi kendisinin de 27 Mayıs bayramı kutlamalarına katılma hakkını kullanmak istediğini bu nedenle de biraz dinlenmek istediğini ifade etmekteydi.⁴⁷⁷

27 Mayıs askeri müdahalesinin ardından İzmir’de bir bayram havası yaşanmıştı. İzmir gençliği demokratik bir hareket olarak gördükleri müdahale hareketinin heyecanı içerisinde 27 Mayıs askeri müdahalesini bir bayram havası içerisinde yaşamışlardı. İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi öğrenci yurdu önünde askere karşı büyük tezahüratlar yapıldı. Ellerin büyük bir Türk Bayrağı taşıyan öğrenci grubuna kısa zamanda kadınlı erkekli çok kalabalık halk kitlesi de katıldı. Yoldan geçen araçları durduran gençler, ellerindeki küçük bayrakları araçlara yapıştırıyor ve bu arada yoldan geçen askeri araçlara muazzam sevgi gösterilerinde bulunuyorlardı. Geçlerin ellerinde çeşitli dövizler bulunmaktaydı. Bu dövizlerden bazıları şu şekildedir:

“Zulmün topu geri tepti.

Dönersek kahpeyiz millet yolunda bir azimetten.

Kahraman Ordumuzla beraberiz.

Yaşasın Hürriyet Kahramanları.

Kahrolsun Diktatörler.

*Olur mu böyle olur mu, kardeş kardeşi vurur mu, kahrolası diktatörler bu dünya size kalır mı?”*⁴⁷⁸

⁴⁷⁷ “Sizlere Açık Mektup!”, **Demokrat İzmir**, 1 Haziran 1960.

⁴⁷⁸ **Menemen**, 30 Mayıs 1960.

İzmir yerel basınından olan *Tire Postası* da halkın 27 Mayıs'a olan ilgisini şu cümleleri ile anlatmaktaydı:⁴⁷⁹

“Memlekette yeniden bir inkılap yaratan ve kansız bir şekilde iktidarı ele alan Türk ordusu için Tire öğretmenleri ve öğrencileri Alay Parkı önünde gösteri yaptı. Sabah erken saatlerden itibaren halk bayrak ve dövizlerle dükkân ve caddeleri süslemeye başlamış, köylerden de birçok vatandaş kutlamalara katılmak için Tire'ye gelmişti.”

İzmir'de Hava Harp Okulu öğrencileri, Ege Üniversitesi öğrencileri büyük bir heyecan ile Atatürk anıtına giderek çelenk bırakıyordu. Demokrat Parti iktidarının antidemokratik kanunlarına tepkili olan avukatlarda Atatürk Anıtı önünde cüppelerini giymişti. Yine İzmir halkı da Konak Meydanı'ndan Atatürk Meydanı'na kadar sokaklara dökülerek “Ya yaya şaşaşa Türk Ordusu Çok Yaşa!” nidaları ile Türk ordusunda karşı sevincini ifade ediyordu. İzmir gazeteciler Cemiyeti de özgürlüğüne kavuştuğu için yürüyüş yapmış ve yürüyüşlerini Atatürk heykeline çelenk bırakarak tamamlamışlardı. Mithat Paşa Erkek Sanat Enstitüsü öğrencileri ve öğretmenleri de ellerinde bayrak ve çelenklerle Atatürk Anıtı'na yürüyen bir başka öğrenci grubuydu.⁴⁸⁰

İzmir gençliği 27 Mayıs askeri müdahalesini bir darbe ihtilal olarak görmemiş, milleti ikiye bölen Demokrat Parti iktidarına karşı bir inkılap hareketi olarak kabul etmişler ve bu coşkuda 27 Mayıs'ı sevinç ile karşılamışlardı. İzmir'de bulunan öğrenciler, Hürriyet Kervanı adında bir kervan kurarak Ege bölgesinde 7-8 il 60'a yakın ilçe gezerek halka 27 Mayıs'ın anlam ve önemini anlatmıştı.⁴⁸¹

İzmir Demokrat Parti iktidarı döneminde iktidarın kalesi olan bir ildi. Halkın büyük çoğunluğu Demokrat Parti'ye oy veriyordu. O dönem şartları itibari ile toplum politize olmuş durumda da değildi. 1960 yılında İzmir'de bir Ege Üniversitesi bir de İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi vardı. Bu okullarda bulunan öğrencilerin halk üzerinde büyük etkisi olmuştu. Gençler yoğun bir şekilde gösteriler düzenlemişlerdi. Nitekim üniversite gençliğinin kendi kanları ile bayrak yapmaları, her sokak başında

⁴⁷⁹*Tire Postası*, 31 Mayıs 1960.

⁴⁸⁰*Demokrat İzmir*, 31 Mayıs 1960.;2- 3 Haziran 1960.

⁴⁸¹*Erol Akıncılar ile Yapılan Söyleşi*, (Söyleşi Tarihi: 22.12.2016).

gösteriler düzenlemeleri, İzmir halkının askere karşı bir tavır almamalarının sebepleri arasındadır. Ayrıca İzmir halkının Milli Mücadele döneminden gelen orduya karşı yoğun bir sevgi, saygı ve sonsuz güven duyuyor olması nedeniyle de askere karşı pek tepki gösteren olmamıştı.⁴⁸²

Ancak dönemin gazetecilerinden Tayfur Göçmenoğlu “*Adalet Partisi’nin Demokrat Parti’nin devamı olduğunu ilan ederek siyasi propaganda yapması bile yasaktı. Aynı gazetede iki defa Demokrat Parti adını kullanmak yasaktı. İki defa Adnan Menderes, kelimesi geçince gazeteye müdahale ediyorlardı. Öyle bir sıkı şartlarda o insanların suskunluğu da soru işareti yaratıyor*”⁴⁸³ diyerek, 27 Mayıs ile birlikte askerin halk üzerindeki baskısını dile getirmekteydi. Nitekim müdahaleden sonra sesi çıkmayan halkın ilk seçimlerde yine aynı düşünceye yani Demokrat Parti’nin devamı olan Adalet Partisi’ne oy vermiş olması da askerin müdahalesini tasvip etmediklerinin göstergesi olmuştu.

Demokrat İzmir gazetesi yazarlarından Ziya Hanhan da askeri müdahale için şu cümleleri kullanıyordu: “*Nihayet tertemiz kansız ve güzel bir ihtilalden sonra hakkın ve hürriyetin güneşi doğdu. Eşkıyalar tenkit edildi. Şimdi millet ve memleket, bu siyasi iktisadi devrinin mesullerini görmek, bilmek ve öğrenmek istemektedir. Bekleyelim, her şeyi göreceğiz*”⁴⁸⁴

Demokrat İzmir gazetesi Yassıda tutukluları için idam istediğini şu paragrafı ile çok açık bir şekilde ifade etmekteydi:

“*Biz onlardan asıl hesabı, büyük hesabı isteyeceğiz. Bu sevgili milletin kendisini kurtarabilecek bütün aydın ve namuslu başlarını hatta bir müstevli düşmanın bile yapamayacağı bir gaddarlıkla mezbahalara sürmeye yeltenmenin hesabını! Ve artık açık konuşalım bizce bu korkunç hesabın altından, ancak sehpalar altında kalkabilecekler onlar!*”⁴⁸⁵

Müdahale sonrasında öğrenci olayları nedeniyle yaşamını yitiren öğrenciler için “*Hürriyet Şehitleri Anıtı*” yapılmaya karar verildi. *Demokrat İzmir*’de yapılacak

⁴⁸² Levent Bimen ile Yapılan Söyleşi, (Söyleşi Tarihi: 27.12.2016).

⁴⁸³ Tayfur Göçmenoğlu ile Yapılan Söyleşi, (Söyleşi Tarihi: 27.12.2016).

⁴⁸⁴ Ziya Hanhan, “İzmir’in İçinden”, *Demokrat İzmir*, 5 Haziran 1960.

⁴⁸⁵ “Bu Hesabın Altından Ancak Sehpalar Altında Kalkabilecekler”, *Demokrat İzmir*, 11 Haziran 1960.

anıt için sayfasında bir kampanya başlatarak kimlerin bağış yaptığını ve gün gün biriken parayı okuyucularına duyuruyordu.⁴⁸⁶ 10 Haziran günü “27 Mayıs Hürriyet ve İnkılap Şehitleri” (Turan Emeksiz, Nedim Özırat, Ali İhsan Korkmaz) Anıtkabir’de yapılan bir törenden sonra Aslanlı Yol’da hazırlanan mezarlığa defnedildi şeklinde haber yapılmıştı.⁴⁸⁷

Müdahaleden sonra askeri yönetimin uğraşmak zorunda kaldığı bir diğer önemli konu ise Demokrat Parti iktidarının bıraktığı bütçe açığıdır. Askeri yönetim subay ve astsubayların evlilik veya nişan yüzüklerini orduya bağışlaması için alyans kampanyası başlattı. Asker içerisinde başlayan bu kampanyaya halkta büyük ilgi gösterdi. *Demokrat İzmir*’de İzmir de alyans kampanyasına katılanları bildirerek bu kampanyaya desteğini sağlıyordu.⁴⁸⁸

3.2. Askeri Yönetimin Kurulması ve İcraatları

3.2.1. Milli Birlik Komitesi

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ile birlikte yönetime el koyan subaylar iktidarı ele aldıktan sonra ilk olarak Milli Birlik Komitesi(MBK)⁴⁸⁹ adıyla bir birlik teşkil ettiler.⁴⁹⁰ 27 Mayıs Askeri Müdahalesini gerçekleştirenler alt rütbeli subaylardı.

⁴⁸⁶ *Demokrat İzmir*, 2 Haziran 1960.

⁴⁸⁷ *Demokrat İzmir*, 10 Haziran 1960.

⁴⁸⁸ *Demokrat İzmir*, 10 Haziran 1960.

⁴⁸⁹ Milli Birlik Komitesi’nin başlıca amacı; Türkiye’yi ve Türk milletini bir bütün olarak ele almak, Atatürk inkılaplarına dayalı tarafsız ve faziletli bir idare kurmak, günümüzün kısa vadeli meselelerini halletmek, uzun vadeli meselelerin esaslarını tespit ederek imkân ve zaman nispetinde tatbikatına girişmek. Ülkenin idaresi, hazırlıkları ile beraber 1961 yılı sonbaharında yeni iktidara devredilecekti. Bunu yanı sıra iç siyasette; mevzuat ve müesseseler, tarafsız ve partiler üstü bir görüşle vatandaşın emniyet ve huzur sağlayacak şekilde ıslah edilecekti. Dış siyasette, milli menfaatler, milletlerarası barış, emniyet, huzur ve hürriyet gerçeği ve inancı içerisinde tanzim ve esaslandırılacak ve mevcut anlaşmalara samimi bir şekilde riayet edilecekti. Komşularımızla dostluk ve iyi niyet münasebetleri samimiyetle idame ettirilecek ve milletlerin hürriyet uğrunda mücadeleleri desteklenecekti. Çünkü milli birliğin anlamı buydu ve ancak Türk milletinin milli bütünlüğünü, ırk, dil, din ve mezhep farkı gözetmeyen ve ancak milli istiklâl, hürriyet ve inanç unsurlarından doğduğu görüşüne sadık kalınarak, bu bütünlüğü ayırıcı, zedeleyici her türlü faaliyetlerle şiddetle mücadele edilerek bu yapılabilirdi. **Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı**, Birleşim:9, C.1, (10 Eylül 1960), ss.3-6.

⁴⁹⁰ “MBK Üyeleri Şunlardı: Org. Cemal Gürsel, Org. Fahri Özdilek, Tüm. Cemal Madanoğlu, Tuğ. İrfan Baştuğ, Tuğ. Sıtkı Ulay, Kur. Alb. Osman Köksal, Kur. Alb. Alparslan Türkeş, Kur. Alb. Semi Küçük, Kur. Alb. Fikret Kuytak, Kur. Alb. Ekrem Acuner, Kur. Alb. Mücîp Ataklı, Kur. Alb. Haydar Tunçkanat, Kur.Yb. Rafet Aksoylu, Kur.Yb. Sezai Okan, Kur.Yb. Mustafa Kaplan, Kur.Yb. Orhan Kabibay, Kur.Yb. Suphi Karaman, Kur.Bnb. Ahmet Yıldız, Kur.Bnb. Münir Köseoğlu, Kur.Bnb. Selahattin Özgür, Kur.Bnb. Vehbi Ersü, Kur.Bnb. Şükran Özkaya, Kur.Bnb. Suphi Gürsoytrak,

Müdahale sonrası TSK'da emir komuta zincirinin bozulması tehlikesi ortaya çıkınca, asker yönetime el koyduğunda her şeyden habersiz İzmir'deki evinde istirahat eden Org. Cemal Gürsel, 27 Mayıs günü “*Çubuk 6024*” adlı askeri bir uçakla Ankara'ya getirilerek, ihtilâlcilerin başına geçirildi. Böylece, büyük bir sorun olarak ortaya çıkan “*İhtilâlin Liderliği*” meselesi çözüme kavuştu. İhtilâlin liderlik meselesi çözüme kavuştuktan hemen sonra MBK bir basın toplantısı düzenleyerek kabinesini açıkladı.⁴⁹¹ Komite, ilk olarak 32 maddeden oluşan bir tebliğ yayınladı ve askeri yönetimin temel ilkelerini açıkladı.⁴⁹² MBK, 30 Mayıs 1960 tarihinde düzenlediği basın toplantısında da herhangi bir olaya sebep olabilecek münakaşaya mani olacağını ve iktisadî ve malî alanda yapılacak ıslahla vatandaşların geçim şartlarının kolaylaştırılmasını için gerekli tedbirlerin alınacağını ve bu icraatlara işlerlik kazandırmak için süratle harekete geçeceğini ifade etmekteydi.⁴⁹³ Bu amaçla da ilk olarak 1 sayılı yasayla TBMM'nin bütün yetkileri MBK'ya devredildi. MBK, TBMM'ye iktidarı devredeceği tarihe kadar Türk Milleti adına hâkimiyet hakkını kullanacaktı. MBK tüm yetkileri ele aldıktan sonra başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar, hükümet erkânı, mülkî amirler ve DP ileri gelenlerinden Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, Samet Ağaoğlu olmak üzere birçok kişi tutuklandı. Tutuklamalar sadece sivil kişilerden ibaret kalmamış, Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun ve başka yüksek rütbeli subaylarında tutuklaması yapılmıştır.⁴⁹⁴

Milli Birlik Komitesi yayınladığı ilk 32 tebliğde olduğu gibi amacını; Türk devletini ve milletini dil, din, ırk ayrımı gözetmeksizin Atatürk inkılâpları doğrultusunda bir idare kurmak olarak açıklıyordu. Ayrıca askeri yönetimin amaçları arasında; kısa vadeli sorunları bir an önce halletmek, uzun vadeli sorunlar içinse doğru bir program ile aşmak, ülke idaresini 1961 yılının son baharında yeni

Kur.Bnb. Kadri Kaplan, Kur.Bnb. Mehmet Özgüneş, Kur.Bnb. Şefik Soyuyüce, Tnk.Bnb. Muzaffer Karan, Tnk.Bnb. Dündar Taşer, P.Bnb. Fazıl Akkoyunlu Kur.Yzb. Emrullah Çelebi, Kur.Yzb. Kâmil Karavelioğlu, Kur.Yzb. Muzaffer Özdağ, Kur.Yzb. Numan Esin, P.Yzb. Rifat Baykal, Per.Yzb. İrfan Solmaz, J.Yzb. Ahmet Er, Yzb.”, **Cumhuriyet**, 16 Haziran 1960.

⁴⁹¹BCA, Fon Kodu. 030.01.00.00.Yer No.54.329.2.

⁴⁹²BCA, Fon Kodu. 030.01. Yer No.00.1.1.1.

⁴⁹³BCA, Fon Kodu. 030.18.01.Yer No.02.155.1.1.

⁴⁹⁴ William Hale, **Türkiye'de Ordu ve Siyaset**, 1. Baskı, Çev. Ahmet Fethi, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014, s.162.; Özdağ, s.231; Doğan Akyaz,**Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi: Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine**, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, ss.135-136.

iktidarına bırakmak yer alıyordu. İç siyasette parti üstü bir yönetim sergilenerek vatandaşın güven refah ve huzurunun sağlanması dış politikada mevcut anlaşmalara bağlı kalınmak gibi bir programla yönetime gidilmesi planlanıyordu.⁴⁹⁵

Demokrat İzmir gazetesi ise 29 Mayıs günü⁴⁹⁶ “*Türk Milletine Geçmiş Olsun*” başlıklı makalesinde önce Demokrat Parti iktidarının yanlış politika izlediğini anlatmış daha sonra “*bugün hangi partiye mensup olursa olsun, her Türk vatanperveri, Milli Birlik Komitesi’nin memleketi en kısa zamanda dürüst ve eşit bir seçime götüreceğine ve on sene evvel elinden alınmış bulunan iradesine tekrar kavuşacağına inanmalı ona bu güç vazifesinde yardımcı olmalıdır. Memleketin huzur ve selameti için tek çare olarak gördüğümüz bu tarihi başarısından dolayı Türk Silahlı Kuvvetleri bütün samimiyet ve muhabbetimizle selamlarız. Artık, gelecek günlere ümitle, inançla güvenle bakabiliriz*” diyerek Milli Birlik Komitesi hakkındaki tutumunu dile getiriyordu. Ayrıca *Demokrat İzmir*, müdahalenin ardından yazdığı bir başka yazı da müdahale için şunları ifade etmekteydi:⁴⁹⁷

“...Tarih boyunca hiçbir ordu, kendi milletinin kaderinde beliren karanlığı dağıtmak işine bu kadar yerinde bu kadar zamanında atılmamıştır. Üstelikte bu muhteşem vazifesini, bu kadar maharetle bu kadar ve karla bu kadar sehlümümteni bir strateji ile bu kadar şuurlu ve seviyeli bir feragatle başaramamıştır! Nitekim milletinde dünyanın da gördüğü gibi daha iktidarın devrildiği günün ikinci vaktinde bütün memleketin hayatı sanki fevkalade hiçbir olay vuku bulmamış gibi hemen normalleşiverdi! Bunun içindir ki biz bu emsalsiz ordu ile ne kadar övünürsek yeridir.”Gazete yayınladığı yazıları ile askerin gerçekleştirmiş olduğu müdahalenin ne kadar haklı ve doğru olduğunu ortaya koyarak ordu ile övünmekteydi.

Milli Birlik Komitesi, üyelerini belirledikten sonra yasal oluşumunu tamamlayabilmek ve tebliğlerde belirlediği ilkeleri gerçekleştirebilmek için ilk olarak “1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanunu’nun bazı hükümlerinin

⁴⁹⁵ Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, Birleşim:9, C. 1, (10 Eylül 1960),ss. 3-6., Osman Doğu, 27 Mayıs Rejimi, İmge Kitabevi, Ankara, 1998,s.80.

⁴⁹⁶ “Türk Milletine Geçmiş Olsun”, *Demokrat İzmir*,29 Mayıs 1960

⁴⁹⁷ “ Bu Emsalsiz Ordu İle Övünelim”, *Demokrat İzmir*,13 Haziran 1960.

kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkındaki kanun No:1”⁴⁹⁸ ilan etti.⁴⁹⁹

1 nolu geçici kanun olarak anılan bu kanun geçici anayasa olarak ta nitelendi. 27 maddeden oluşan geçici anayasanın 1. maddesi “*İktidar yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi devredildiği tarihe kadar Milli Birlik Komitesi Türk milleti adına egemenlik hakkını kullanan Demokratik Prensiplere uygun olarak kabul edilecek yeni anayasa ve seçim kanununa uygun en kısa sürede yapılacak genel seçimlere Meclis yeniden oluşturulacaktır. Anayasanın Türkiye Büyük Millet Meclisine verdiği bütün hak ve yetkiler, bu süre içinde Milli Birlik Komitesine devredilir*” diyerek en önemli maddeyi oluşturuyordu. Yine geçici anayasanın 24. maddesinde de MBK üyelerinin beşte dördünün oyu olmadan bu kanunun değiştirilemeyeceği belirtiliyordu. 1 sayılı kanunun 6. Maddesi ile Demokrat Parti erkânının yargılanması Yüksek Adalet Divanı’na bırakılıyordu.⁵⁰⁰ *Demokrat İzmir* gazetesi; “*Geçici Anayasa İlan Edildi*” manşeti ile haberi duyururken “*Her türlü haksız iktisap kusturulacak*” yorumuna yer vererek askeri yönetimin oluşturduğu meclis ile sakıt iktidardan hesap sorulacağını vurguluyordu.⁵⁰¹

Alınan kararlardan sonra MBK 4 Temmuz 1960 tarihinde “*Partilerin ocak ve bucak teşkilatlarının*” kaldırılmasına yönelik olan kararı kamuoyuna duyurdu. Duyurunun ardından 6 Temmuz günü “*8. Nolu 3512 sayılı Cemiyetler Kanununa Ek geçici Kanun*” onaylandı.⁵⁰² Milli Birlik Komitesi, Demokrat Parti iktidarına karşı nasıl bir tutum sergileyeceğine yönelikte bir çalışma yürütmüştü. Dokuz kişiden oluşan bir Yüksek Adalet Divanı, sanıklara avukat tutma hakkı tanıyarak,

⁴⁹⁸ 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanunu’nun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkında Geçici Kanun, **Resmi Gazete**, 14 Haziran 1960, S.10525

⁴⁹⁹ Şeref Gözübüyük, **Açıklamalı Türk Anayasaları**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1993, s.93; Milli Birlik Komitesi geçici anayasayı yayınlararken dayandığı gerekçe şu şekildedir: “ Ordu Dâhiliye Hizmet Kanunu’nun 3. Maddesi ile Türk yurdunu ve Teşkilatı Esasiye Kanunu ile tayin edilmiş olan Türk Cumhuriyeti’ni korumak ve kollamak vazifesini kendisine verilmiş olan Türk ordusu, vatandaş birbirine düşürmek suretiyle Türk vatanını ve milli varlığı tehlikeye koymuş olan eski iktidara karşı bu mukaddes kanuni vazifesini yerine getirmek ve hukuk devletini yeniden kurmak için, Türk milleti adına harekete geçerek, milleti temsil vasfını kaybetmiş olan Meclisi dağıtıp iktidarı, geçici olarak, Milli Birlik Komitesine emanet etmiştir”, **Demokrat İzmir**, 13 Haziran 1960.; **Hale, a.g.e.**, s.163.

⁵⁰⁰ Aydemir, **İhtilal**..., s.376.

⁵⁰¹ **Demokrat İzmir**, 13 Haziran 1960.

⁵⁰² Gözübüyük, **a.g.e.**, s. 935.; Özdağ, **a.g.e.**, s.287.

savunmaların halka açık olmasını kararlaştırdı.⁵⁰³ Komite yine ordu içerisinde 235 generali emekliliğe ayırdı.⁵⁰⁴ Emekliye ayrılan askerler daha sonra Emekli İnkılap Subayları (EMİNSU) adı altında örgütlenecekti. Komitenin ekonomi alanında yaptığı çalışma ise Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) kurulması ile hem gelişmeyi hem de büyümeyi hedeflemeydi.⁵⁰⁵ Ayrıca 4. Asliye Mahkemesinin kararınca Demokrat Parti kapatılırken, CHP ve CKMP'nin yaşamına izin verildi.⁵⁰⁶

Demokrat Parti'nin kapatılmasının yanı sıra bu partinin uzantısı olarak yeniden kurulabilecek bir parti imkânı doğmaması için siyasi partilerin hareketleri kontrol altına alınmıştı. 27 Mayıs tarihine kadar mağdur olan ve Cumhuriyet rejimine karşı hareket edenleri derinlemesine inceleyebilmek için İnkılap Mahkemeleri kuruldu.⁵⁰⁷ Ancak bu mahkemeler süreç boyunca fiili harekette bulunamadılar. Böyle mahkemelerin varlığı halka duyurularak inkılabı yönelecek herhangi bir tehdit önlenmek istenmişti.⁵⁰⁸

Milli Birlik Komitesi'nin kurulması ve icraatlarını yürütmek için çalışmalar yaptığı sırada MBK'nin kendi içine ılımlılar ve aşırılar ya da radikaller olarak bilinen iki grup arasında fikir çatışması yaşanıyordu. Cemal Gürsel'in başını çektiği ılımlı taraf en kısa sürede yönetimin sivillere devredilmesini isterken; Alparslan Türkeş'in de içinde bulunduğu radikalciler askeri yönetimin bir müddet daha devam etmesinde ısrar ediyordu.⁵⁰⁹

Aşırı ve ılımlı arasında yaşanan bu anlaşmazlık sonucunda Milli Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel, daha sonra 14'ler olarak anılacak olan subayların, MBK'den tasfiyesini gerçekleştirdi. Gürsel yayımladığı tebliğde, ülke menfaatlerini

⁵⁰³ A.g.e., s.294; Çavdar, **Demokrasi Tarihi 1950'den...**, s.95.

⁵⁰⁴ Celalettin Güngör, **27 Mayıs ve Partileşme Sorunu**, Ankara, Nurol Matbaası, 1992, s.39; Erkanlı, **a.g.e.**, ss.36-41; Gevgili, **Yükseliş...**, ss.168-106; Hale, **a.g.e.**, s.113.

⁵⁰⁵ "Devlet Planlama Teşkilatının Kurulması Hakkında Kanun", Kanun No:91, **Resmi Gazete**, 30. Eylül 1960. S.10617.

⁵⁰⁶ Bülent Tanör, **İki Anayasa Hukukuna Giriş**, Ekin Yayınları, Bursa, 2010, s.45.

⁵⁰⁷ Kanun No: 62, Kabul Tarihi: 18. 8. 1960, **Resmi Gazete**: 22 Ağustos 1960, S.10584.; Çavdar, **Demokrasi Tarihi 1950'den...**, s.95.

⁵⁰⁸ Nurullah Kırkpınar, "27 Mayıs Askeri Müdahalesinin Ardından Türk Siyasetini Yapılanma Dönemi (1961-1965)", **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İzmir, 2015, s.68.; **Demokrat İzmir**, 19 Ağustos 1960.

⁵⁰⁹ Muammer Taylak, **27 Mayıs ve Türkeş**, Ankara, 1977, s.141.; Alparslan Türkeş, **27 Mayıs ve Gerçekler**, Kamer Yayınları, İstanbul, 1998, s.41-45.; İpekçi- Coşar, **a.g.e.**, s.250.

tehlikeye düşürecek noktaya gelindiği için Milli Birlik Komitesinin çalışmalarını feshettiğini, kısa süre içerisinde oluşturulacak Kurucu Meclis çalışmaları ile birlikte sivil yönetime geçebilecek bir nizamname altında yeni Milli Birlik Komitesi'nin kurulacağını açıkladı.⁵¹⁰ Askeri yönetimin devamlılığında ısrarcı olan 14 subay⁵¹¹ görevlerinden tasfiye edilerek yurt dışı görevlerine gönderildi. Böylece 14'lerin tasfiyesi gerçekleşmiş oldu. 14 subayın tasfiyesi gerçekleştirildikten sonra ikinci bir Milli Birlik Komitesi oluşturuldu.⁵¹² Tasfiyelerin tamamlanmasından sonra yüksek rütbeli subaylar, olası bir cunta girişimine karşı Silahlı Kuvvetler Birliği kurarak ordu içerisindeki disiplini sağlama yoluna gitmişti.⁵¹³ *Demokrat İzmir*, MBK'de yapılan değişiklik için sivil ve askerden oluşan kabinenin menşei bakımında farklı olduklarını belirtmekte ve her iki grubun çalışma prensiplerinin farklı olması nedeni ile böyle bir sonuca varılmış olabileceği yorumunu getirmekteydi.⁵¹⁴

3.2.2. Kurucu Meclis'in Oluşturulması ve 1961 Anayasası'nın Kabulü

Birinci Milli Birlik Komitesinin feshedilmesinden sonra kurulan 23 kişilik İkinci Milli Birlik Komitesi 157 sayılı kanunun 1. Maddesi gereğince bir Kurucu Meclis oluşturarak bu meclisin görev ve yetkilerini belirledi.⁵¹⁵ 44 maddeden meydana gelen “*Kurucu Meclis Kanunu*” ile Kurucu Meclis, Milli Birlik Komitesi ve Temsilciler Meclisi'nden oluşturuldu. Kanunun ikinci maddesinde hukuk devleti anlayışı içerisinde yapılacak bir anayasa ve yeni bir seçim kanunun hazırlanması Kurucu Meclis'e bırakılıyordu. Aynı zamanda en kısa zamanda sivil idareye geçilebilmesi için Kurucu Meclis'in 29 Ekim 1961 tarihine kadar çalışmalarını

⁵¹⁰ İpekçi- Coşar, **a.g.e.**, s.501.

⁵¹¹ “Alparslan Türkeş (Yeni Delhi), Orhan Kabibay (Brüksel), Orhan Erkanlı (Meksika), Münir Köseoğlu (Stockholm), Mustafa Kaplan (Lizbon), Muzaffer Karan (Oslo), Şefik Soyuyüce (Kopenhag), Fazıl Akkoyunlu (Kabil), Rıfat Baykal (TelAviv), Dündar Taşer (Rabat), Numan Esin (Madrid), İrfan Solmaz (Lahey), Muzaffer Özdağ (Tokyo), Ahmet Er (Libya)” Erkanlı, **a.g.e.**, s.158. **Demokrat İzmir**, 20 Kasım 1960; **Milliyet**, 20 Kasım 1960.

⁵¹² Akyaz, **a.g.e.**, s.154.

⁵¹³ **A.g.e.**, ss.153-154; Yeşim Demir, “Albay Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri”, **ÇITAD**, V/XII (Bahar 2006), s.157.

⁵¹⁴ “Kabinedeki Değişiklik Dolayısıyla”, **Demokrat İzmir**, 27 Ağustos 1960.

⁵¹⁵ Gözübüyük, **a.g.e.**, s.93

tamamlama sınırlandırması getirilmişti.⁵¹⁶ 158 sayılı kanun ile Temsilciler Meclisi'nin nasıl oluşacağı belirlendi. Başta devlet başkanı olmak üzere MBK, DP dışındaki siyasi partiler, sendika, baro gibi çeşitli kurum ve kuruluşlardaki mesleklerden oluşan belirli bir kontenjan sayısından Temsilciler Meclis'i oluşturuldu.⁵¹⁷

Milli Birlik Komitesi ve Temsilciler Meclisi'nden oluşan Kurucu Meclis, 6 Ocak 1961 tarihinde çalışmalarına başladı. 9 Ocak tarihli toplantıda 20 üyeden oluşan Anayasa Komisyonu ile seçim kanunu tasarısını hazırlayacak olan 20 kişilik Seçim Komisyonu oluşturuldu.⁵¹⁸ Anayasa çalışmaları tamamlanarak, 27 Mayıs 1961 günü Kurucu Meclis'in oyuna sunuldu. Anayasa, Kurucu Meclis tarafından 2 ret oyuna karşı 260 oy ile kabul edildi. 157. Madde anayasaya referandum gerekçesi sunduğu için 9 Temmuz 1961 günü 1961 anayasası halk oylamasına sunuldu. 10.321.111 kişinin katılım gösterdiği halkoylamasında 6.348.092 "Evet" oyu alan anayasa % 61 oranında kabul görerek yürürlüğe girdi.⁵¹⁹

Demokrat İzmir gazetesi 1961 Anayasasının referanduma sunulacağı günlerde anayasa ile ilgili yazılar yazarak askeri yönetimin sivilleşme yolundaki bu hareketini desteklemekteydi. Hatta gazete Naci Sadullah Daniş köşesinden anayasanın yanında olduğunu belirten şu metne yer vermişti:⁵²⁰ “Biz bu dünyada hiçbir şeye evet diyemeden ölmeye mahkûm muyuz yahu? Hayır! O zaman Anayasaya ‘evet’.”

Demokrat İzmir, referandum günü olan 9 Temmuz 1961 tarihine kadar İzmir yerelinde yapılan anayasa kampanyalarını yakından takip ediyor ve konuyla ilgili detaylı yazılara yer veriyordu. Örneğin “*Büyük İmtihan*” adlı bir yazıda vatandaşların anayasaya evet veya hayır oyu kullandıktan sonra sivilleşme yolunda ikinci önemli adımı gerçekleştireceğini belirtiliyor ve sivilleşme yolunda bu adımın

⁵¹⁶“1960 tarihli ve 1 sayılı kanuna ek "Kurucu Meclis Teşkili hakkında kanun", Kanun No: 157, Kabul Ta: 13.12.1960, **Resmî Gazete**, 16 Aralık 1960, S.10682.

⁵¹⁷ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi, 5. Kitap, Çağdaşlık Yolunda Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002, s.49.

⁵¹⁸İsmail Giritli, **Kısa Türk Anayasa Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul, 1991, s.80.

⁵¹⁹**Türkiye İstatistik Kurumu**, “Halk Oylaması Sonuçları: 2007, 1988, 1987, 1982, 1961”, Ankara, 2008, s. 197.

⁵²⁰ Daniş, “YES”, **Demokrat İzmir**, 8 Temmuz 1961.

önemine vurgu yapıyordu.⁵²¹ Fakat Demokrat Parti'nin en güçlü tabanlarından biri olan İzmir, 1961 Anayasa referandumunda “hayır” demişti. İzmir halkının 216.603’ü evet, 219.545’i ise hayır oyu kullanmıştı. *Demokrat İzmir* gazetesi referandum öncesi İzmir’de menfi bir politika uygulandığını bunun sonucunda da İzmirliilerin yanlış oy kullandıklarını ifade ediyordu.⁵²² Ülke genelinde anayasaya verilen hayır oylarının beklenenden fazla olması üzerine *Demokrat İzmir* gazetesinde kaleme alınan “*İhtilal İhanete Uğramıştır*” adlı yazısında; “*Biz rezilleri iyi tanıtamadık ve olayları iyi anlatamadık*” şeklinde haberleri okuyucusuna aktararak, müdahaleden sonra radyo ve gazetelere düşen görevin yeterince yerine getirilmediği konusunda eleştiriler yapıyordu.⁵²³

3.2.3. Yassıada Davaları

Askerin 27 Mayıs 1960 günü yönetimi el koymasının ardından 12 Haziran 1960 tarihli 1 sayılı kanunun 6. Maddesi gereğince Demokrat Parti mensuplarının kurulacak bir Yüksek Adalet Divanında yargılanmaları kararına varıldı.⁵²⁴ Cemal Gürsel gazetecilerle yaptığı görüşmede “*biz ihtilal yaptık. İsteseydik sakıtları o gün asabilirdik. Adaletin huzuruna çıkarmayı daha uygun bulduk. Hâkimin verdiği karar ne olursa olsun yerine getirilecektir*”⁵²⁵ şeklindeki konuşması ile yargılamaları hâkim kararına bırakarak, askeri müdahaleye meşru bir zemin kazandırılmak istenmişti. Müdahalenin meşru bir zemin kazandırılmak istenmesindeki amaçlardan biri aslında yargılamaların halk tarafından kabul görmesini sağlamaktı. Nitekim Milli Birlik Komitesi üyelerinden Orhan Erkanlı da “*Davaların hukuki değerinden ziyade halk üzerinde meydana getireceği etkiler ön plana alınmıştır*” sözleri ile bunu belirtmekteydi.⁵²⁶ Bütün bunların yanı sıra dönemin basını müdahalenin meşru bir

⁵²¹ “Demokrat İzmir gazetesine göre sivilleşme yolundaki birinci adım Kurucu Meclis’in oluşturulması, ikinci adım Anayasa, üçüncü adımda seçimlerdir.” “Büyük İmtihan”, **Demokrat İzmir**, 9 Temmuz 1961.

⁵²² “Demokrat İzmir gazetesine göre; 1961 Anayasası halk oylamasına sunulmadan önce İzmir’de uygulanan menfi politika şu şekildedir: Dinimiz geri dönecek, Kırmızı demek Evet demek, Kırmızılar Yassıada’dakileri kurtaracak”, **Demokrat İzmir**, 10 Temmuz 1961.

⁵²³ Danış, “İhtilal İhanete Uğramıştır”, **Demokrat İzmir**, 29 Temmuz 1961.

⁵²⁴ Doğru, **a.g.e.**, s.132.

⁵²⁵ **Milliyet**, 11 Ekim 1960.

⁵²⁶ Erhanlı, **a.g.e.**, s.120.

zemine oturtulması konusunda yaptığı yayınlar ile askere destek oldu. *Demokrat İzmir* gazetesi, askeri müdahalenin gerçekleşmesinden sonra müdahalenin meşruluğunu yazılarında her seferinde dile getirmekte ve askerin yanında duran tavrı ile müdahaleden sonra da yine askeri müdahalenin İzmir'deki sesi olarak varlığını sürdürüyordu.

Askeri müdahaleden sonra basın Yassıada tutukluları hakkında sürekli haberlere yer veriyor ve askerin yanında durduğunu her fırsatta gösteriyordu. Bu bağlamda basında çıkan haberler oldukça fazlaydı. *Demokrat İzmir* gazetesi bu konu hakkında “Zorlu’nun karısına ait milyonlarca liralık mücevherat ele geçirildi” manşetini kullanarak “Sabık Dışişleri Bakanının saklandığı evde, bir Paris Kuyumcusunda rastlanabilen en nadide elmas, pırlanta ve incilerden 31 kutu” bulunduğunu belirtiliyordu.⁵²⁷ Bu haberin gazetede yer almasının ardından “Mayısta Geldiler, Mayısta gittiler. Fakat dünkü gazetelerde içlerinden birinin eşlerine ait çantada çıkan hazinenin listesini okuyunca bir defa daha anlayıp inandım ki, bu Mayıs sülükleri, aradan geçen on sene içinde bu fukara milletin kanını çok fena emmişler...” yazısı ile tutuklanan Demokrat Partilileri eleştiren *Demokrat İzmir*, askeri müdahalenin İzmir'deki en büyük destekçisi rolünü üstlenmekteydi.⁵²⁸ Bir başka haberinde gazete, “Ele geçen dehşet verici vesikalar” başlığı altında, sabık iktidarın durdurulmaması durumunda İsmet İnönü başta olmak üzere 100’den fazla CHP’li, 20 profesör, 15 general ve birçok gazeteciye tutuklamanın planlanmış olduğunu bildirerek askeri müdahalenin haklı savunuculuğunu yapmaktaydı.⁵²⁹

26 Mayıs gecesı tutuklanan Demokrat Partililer Harbiye’de tutuluyordu. Müdahalenin üzerinden daha çok zaman geçmemiştı ki İçişleri Eski Bakanı Namık Gedik intihar ettiğı haberi basına yansıdı. Dördüncü katta bulunan odasının penceresinden kendini atan Gedik beton zemine kafasını çarparak ölmüştü. Yine Celal Bayar’ında kravat ile kendini asmaya çalıştığına yönelik basında haberler çıkıyordu. Gazete Namık Gedik’in intiharı üzerine “İnsaf be Paşam” adlı bölümde “Bir Ölüye Mektup” başlıklı yazıda “... Sana çok acıyorum Gedik! Bir akrep gibi

⁵²⁷ *Demokrat İzmir*, 30 Mayıs 1960.

⁵²⁸ Naci Sadullah Danış, “Mayıs Sülükleri”, *Demokrat İzmir*, 31 Mayıs 1960

⁵²⁹ *Demokrat İzmir*, 31 Mayıs 1960.

çaresiz kalınca aklına ölüm geldi. O kadar bedavasına öldün ki, çocuklarına bir isim bile bırakamadın” diyerek eleştirilerine devam ediyordu.⁵³⁰ *Demokrat İzmir* gazetesi, “*Bugün de Bu*” adlı köşesinde bu defa eleştirilerini Adnan Menderes’e yöneltmişti. Gazetenin eleştirilerinin başında şunlar geliyordu:⁵³¹ “*Sabık başvekil misafir edildiği odadan nöbetçilerine şöyle sesleniyormuş, -pedikür zamanım geldi. Bana berberimi gönderin, Ayak işleri ile bu derece meşgul olan adam, elbette ki, başı için zaman ayıramazdı.*”

Demokrat İzmir gazetesinin müdahalenin ardından Demokrat Parti’yi sürekli, yoğun ve sert eleştiri altına tuttuğu görülmektedir. Bu dönemde askerin müdahalesine tam destek vererek izlediği bir yayın çizgisi hâkimdi. Gazete DP’ye karşı yapılan eleştirileri neredeyse her gün işlemekteydi. Bu konuda özellikle Ziya Hanhan’ın “*İnsaf be Paşam*” adlı köşesinde Demokrat Parti karşıtı propaganda yürütülüyordu. Yine gazete ordunun yanında olan tavrını Demokrat Partililere “*sabık, düşük, kuyruk, Yassıada tutukluları, Celali Çetesi, Celali Eşkîyaları*” gibi sıfatları sürekli olarak kullanarak da göstermekteydi. Yine Ziya Hanhan “*Kırkharamiler*” adlı başka bir yazısında eski Demokrat Parti iktidarı için şunları yazıyordu:

*“.... Bugün elimizde hazin bir bilanço var: Açıkça yağma ve talan edilmiş memleket malı, naylon torbalar içine saklanmış cinayetler, korkunç ölüm planları, dış pazara sürülmüş millet haysiyeti, imaret haline getirilmiş devlet teşekkülleri, eşkıya sürülerinin beslendiği fabrikalar, müesseseler, kardeşi kardeşe can düşmanı eden intikam telkinleri, milli bankalardan alınan haraçlar, kooperatif, istimlak rezaletleri, milli akrabalara peşkeş çekilen yetim malları ve bütün bu felaketler karşısında alkış tutmak için kiralanmış besleme gazeteler ve sözde münevverler.. Masal kitaplarının meşhur kırk haramilerini gölgede bırakan, onlara rahmet okutturan bu hırsız çetesi, bu Celali eşkıyası bugün için karanlık ve kâbuslu bir rüya halindedir.”*⁵³²

⁵³⁰ Ziya Hanhan, “Bir Ölüye Mektup” *Demokrat İzmir*, 31 Mayıs 1960

⁵³¹ Ziya Hanhan, “Ayak ve Baş”, *Demokrat İzmir*, 1 Haziran 1960.

⁵³² Ziya Hanhan, “Kırkharamiler”, *Demokrat İzmir*, 1 Haziran 1960

Adnan Menderes'in ardından Celal Bayar'ın da bankalarda 103 bin lirasının bulunduğu haberine yer veren gazete,⁵³³ Demokrat Parti milletvekillerini de topa tutarak büyük bir eleştiri getiriyor ve onlara şöyle hitap ediliyordu:⁵³⁴

“Demokrat Partinin dört yüzlük mebus kadrosu hep aynı iddia da. Diktatöre karşı durmak istemişler, olmamış, söylemişler, dinletememişler. Tam harekete geçecekleri sırada ordu vaziyete hâkim olmuş, sefil yalanlar, adi mazeretler...Bir adam veya iki adam karşısında dört yüz kişilik bir mebus kadrosunun gerilemesi, firari, hem de haysiyetsizce kaçışının biçare tevildir bunlar. Hayır efendiler!..sabık efendinizi teşvik eden, onu evliyalığa kadar çıkaran sizsiniz. Sinirleri zayıf bir adamı gazi diye, fatih diye şımartan, deli eden sizsiniz. Vatandaş öldürmeyi mubah kılan korkunç kanunların altında sizin imzanız var...Ve şimdi siz (bizim suçumuz yok) diyordunuz. Eğer, siz suçlu değilseniz, Mardin canavarı da, suçlu değildir.”

Demokrat İzmir gazetesinin köşe yazılarında Demokrat Partililerin idam edilmesi isteniyordu. Bu konuda “adaletin yaktığı can acımaz” sözüne karşılık “adaletin yakacağı cana acınmaz!” denilmekteydi. Adaletin idam cezası verdiğinde, kendilerine acımayacaklarını, Demokrat Partililerin millete yapabilecekleri tek hizmetin ceza çekmeleri gerektiğini vurguluyordu. “Zira gelecekte, bu milletin başına musallat olabilecek başka namertlerin mel’un ihtiraslarını ancak bunların uğrayabilecekleri akıbetler önleyecektir!” diyerek idam cezalarının gerekli olduğunu ortaya koyuyordu.⁵³⁵ Hatta bunlarla da yetinmeyip basının günlerden beri Demokrat Partililerin hırsızlık, vurgunculuk, soygunculuk, kaçakçılık, suistimalcilik haberleri ile dolup taşıdığını belirten gazete, bütün bu sebepler nedeniyle devlet hazinesinin boşalmış olduğunu belirtmekteydi. Demokrat Parti’nin yanlışlarını ağır bir dille eleştirmeyi devam ettiği yazının sonunda “Zira şayet ihtilal biraz daha geç kalsaydı. Yarın idam edilecek olan bu melunlar, bir köpek gibi sokaklarda millet tarafından linç edileceklerdi” diyerek onlara çok ağır eleştiriler getiriyordu.⁵³⁶

⁵³³ **Demokrat İzmir**, 5 Haziran 1960.

⁵³⁴ Ziya Hanhan, “Oniki Sonrası Kahramanları”, **Demokrat İzmir**, 11 Haziran 1960.

⁵³⁵ “Niçin İdam?” **Demokrat İzmir**, 16 Haziran 1960.

⁵³⁶ “İhtilale Şükretsınler” **Demokrat İzmir**, 22 Haziran 1960.

Sanıkların Yüksek Adalet Divanında; iddia, savunma ve karar olmak üzere üç unsur üzerinde değerlendirilerek yargılanmalarına karar verildi. Sanıkların Yüksek Adalet Divanına çıkmasını 1 sayılı kanunun 6 maddesinde geçen Yüksek Soruşturma Kurulu (YSK) karar verecekti.⁵³⁷ YSK üyeleri atama ile yapılmış ve bu üyelerin savcı ya da yargıç olma şartı olmaksızın atamaları gerçekleştirilmişti. Kurul; 1 Başkan ve 42 üye olmak üzere toplam 43 üye ile 2 Temmuz 1960 günü çalışmalarına başladı.⁵³⁸ Yüksek Soruşturma Kurulu Ekim 1960 ayına gelindiğinde sorgulamalar hakkındaki kararlarını Yüksek Adalet Divanına bildirdi.⁵³⁹ Milli Birlik Komitesi tarafından 9 asil 6 yedek üyeden oluşturulan Yüksek Adalet Divanı,872 oturum, 1033 saat süren 19 davanın yargılamalarına 14 Ekim 1960 tarihinde Yassıada'da başladı.⁵⁴⁰

Yassıada sanıkları; Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, TBMM Başkanı Refik Koraltan, Demokrat Parti kabine üyeleri ve milletvekilleri, DP döneminde partizanca hareketler sergileyerek suç işleyen idari amirlerdi. 592 sanığın davasına bakılan duruşmalar, yaklaşık on bir ay devam etti. Yassıada da sanıkların suçlandığı davalar şöyleydi:1)Anayasayı ihlal davası 2) Köpek davası 3) 6/7 Eylül davası 4) Bebek davası 5) Vinylex davası 6) Zimmet davası 7) Arsa davası 8) Gemi davası 9) Değirmen davası 10) Barbara davası 11) Örtülü ödenek davası 12) Radyo davası 13) Topkapı olayları davası14) Çanakkale ve Geyikli davası 15) Kayseri olayları davası 16) Demokrat İzmir Gazetesinin tahribi davası 17) 27-28 Nisan Ankara ve İstanbul Olayları Davası 18) İstimlak Yolsuzluğu Davası 19) Vatan Cephesi Davası.⁵⁴¹

⁵³⁷ Doğru, **a.g.e.**, ss.145-146.; Hale, **a.g.e.**, s.167

⁵³⁸ **Cumhuriyet**, 2 Temmuz 1960.

⁵³⁹ Rıfkı Salim Burçak, **Yassıada ve Öncesi**, Çam Matbaası, Ankara, 1976, s.194.

⁵⁴⁰ Cihat Göktepe, "Türkiye'de 27 Mayıs Darbesi Sonrası İç ve Dış Politikada Gelişmeler (1961-1964)", **Osmanlı'dan İkininli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi**, (Edit. Âdem Çaylak vd.) 4. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2012, s.396.; İpekçi-Coşar, **a.g.e.**, s.434.

⁵⁴¹ Emine Gürsoy Naskali, **Yassıada Zabıtları I**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2015, s.43-76.

Yassıada Saati ile (radyo yayını) Yassıada'dan yapılan açıklamada; sanıkların neden yargılandıkları açıklanıyor ve Türk halkının ve dünyanın yakından takip ettiği davaları haklı gösterecek suçlar açıklanıyordu.⁵⁴² Gazetecilerin de katılmalarına izin verilen duruşmalarda *Demokrat İzmir* gazetesini temsilen Şeref Bakşık, Naci Sadullah Danış ve Ziya Hanhan yer almıştı. Gazete, davalar için “*yıllardır pençe pençeye geldiğimiz bir kavganın neticesini almaya gidiyoruz*” diyerek yorum getirmişti.⁵⁴³ *Demokrat İzmir*, davaların başladığı 14 Ekim gününde bir gün önce “*Kırılan Rekorlar*” adlı yazıda şunları paylaşıyordu: “*Gazete haberleri, bir açık arttırma halini aldı. Düşüklerin hırsızlıkları, suiistimalleri, Amerika gökdelenleri gibi, habire yükseliyor.*”⁵⁴⁴ Ardından da şunlar ifade ediliyordu: *Zorlu şu kadar milyon... Polatkan bu kadar milyon... Bayar'ın ki daha fazla... Hayır, rekor Koraltan'da... Koraltan'ın rekorunu Sarol kırdı... Ve açık arttırma böylece devam ederek gidiyor... Hırsızlık, rüşvet, fuhuş... Bizans'ın son günlerine ne kadar da benziyor. Fakat Türk milleti, Türkiye Cumhuriyeti yıkılmadı kendileri yıkılıp gittiler. Cehenneme kadar yolları var! Demokrat İzmir gazetesini duruşmaların başladığı ilk gün olan 14 Ekim 1960 günü duruşmaları için “Kanunsuzluklar ve suiistimallerle yüklü on senenin hesabı soruluyor”* manşetini kullanmaktaydı.⁵⁴⁵

14 Ekim 1960 günü Anayasayı ihlal davası ile başlayan Yassıada duruşmalarının öğleden sonraki oturumunda Köpek Davasıyla başladı. Davanın sanıkları olarak Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Tarım Bakanı Nedim Ökmen bulunuyordu.⁵⁴⁶ Yüksek Adalet Divanının sanıkları suçlu görmesine neden olan iddianamede; Celal Bayar'ın o dönemki Ziraat Bakanı Nedim Ökmen ile birlikte nüfuslarını kullanarak, Afgan Kralı tarafından Celal Bayar'a hediye edilen ve değeri 16.000 lira olan bir köpeği, 20.000 liraya Atatürk Orman Çiftliği'ne satmıştı. Cumhurbaşkanı Celal Bayar bu dava için: “*bu kadar bir meseleden dolayı yüksek bir mahkemenin huzuruna çıkmakla en büyük cezayı çekmiş bulunuyorum*” demişti. Celal Bayar savunmasında elde edilen para ile milli mücadele döneminde kendisine

⁵⁴² *Demokrat İzmir*, 11 Ekim 1960.

⁵⁴³ *Demokrat İzmir*, 12 Ekim 1960.

⁵⁴⁴ Ziya Hanhan, “Kırılan Rekor”, *Demokrat İzmir*, 13 Ekim 1960.

⁵⁴⁵ *Demokrat İzmir*, 15 Ekim 1960.

⁵⁴⁶ *Demokrat İzmir*, *Cumhuriyet*, 15 Ekim 1960.

destek olan İzmir'in Mursallı adlı bir köyüne su getirmek ve çeşme yaptırmak için kullandığını açıkladı.⁵⁴⁷ Adı geçen davada yedi tanık⁵⁴⁸ dinlendikten sonra Yüksek Adalet Divanı (YAD) karara vardı. Dava ile ilgili; 1 numaralı dava olan Anayasayı ihlal davası ile 2 numaralı köpek davasının birleştirilmesine karar verildi. Yassıada duruşmalarının karar günü olan 15 Eylül günü Celal Bayar ve Nedim Ökmen'in beşer yıl hapis edilmesine ve adı geçen kişilerin memuriyetlerine ebediyen dönmemelerine karar verilmişti.⁵⁴⁹ *Demokrat İzmir*, köpek davası ile ilgili olarak şu yorumda bulunuyordu:⁵⁵⁰ *"Hoppala... bu sonuncusu çete başının vecizesi. Köpek hatta köpek oğlu köpek hayvan değil, mümtaz bir mahlûk. Altına imza, çete başı Bayar... Mümtaz mahlûk ise al koynuna yat, be birader. Devlet Çiftliğine yutturmak için iti kandırırsın, fakat millet yutar mı?"* Ardından bu dava ile ilgili olarak; *"Dünkü ilk dava, Bayar'ın köpek suiistimaline dairdi. Bizim sekreterler, işi kısaya bağlamak isterler. İlk günlerdeki gazete başlıkları şöyleydi: "Düşük Cumhurbaşkanı Bayar'ın köpek davası" Sonra şöyle oldu: "Bayar'ın köpek davası", Ve nihayet şu hale geldi: "Bayar- Köpek"Galiba en iyisi bu!"*⁵⁵¹ yorumunu getirmişti. Başka bir yazı da ise; *"İstiklal Marşı Şairi, Bir hilal uğruna yarab, ne güneşler batıyor demişti. Bir köpek için 200 tane ipek tüylü, ipek huylu kıvrıcık koyunu satmışlar. Hazin şey! Biz de şöyle diyebiliriz: Bir köpek uğruna yarap ne dolaplar dönüyor!", Fakat yine dua edelim, işler çabuk halledildi. Yoksa bir veya birkaç köpek uğruna memleketi de satabilirlerdi"*⁵⁵² şeklinde DP'lilere ağır eleştirilerde bulunmuştu.

Yassıada da görülen bir diğer dava ise günümüzde bile hala tartışılan 6-7 Eylül Olayları Davası idi. Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Fuat Köprülü'nün de aralarında bulunduğu 11 kişi 6-7 Eylül Olayları organize etmekle suçlanmaktaydı. Ayrıca sanıklar arasında Namık Gedik'in de ismi yer almaktaydı

⁵⁴⁷ **Yüksek Adalet Divanı Kararları İstanbul-Yassıada (14 Ekim 1960- 15 Eylül 1961)**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007, ss.402-405.; **Demokrat İzmir**, 15 Ekim 1960.

⁵⁴⁸ "Köpek Davası ile ilgili olarak şahitlik yapan kişiler: Atatürk Orman Çiftliği Müdürü Mahir Kutlu, Hayvanat Bahçesi Amiri Naki Şemseddin, Çiftlik Müdürü Tarık Rona, Çiftlik Veterineri Hadi Olcay, Müdür Yardımcısı Sefa Aloğlu, Tarım Bakanı Müsteşar Yard. Enver Erlat, Başyaver Faik Taluy" Tunçkanat, **a.g.e.**, s.154.; **Demokrat İzmir**, 16 Ekim 1960.

⁵⁴⁹ **Demokrat İzmir**, 16 Eylül 1961.

⁵⁵⁰ "İtle Yatan İtle Kalkar", **Demokrat İzmir**, 23 Kasım 1960.

⁵⁵¹ Ziya Hanhan, "İşin Kısası", **Demokrat İzmir**, 15 Ekim 1960.

⁵⁵² Ziya Hanhan, "Köpekler Saltanatı", **Demokrat İzmir**, 17 Ekim 1960.

ancak intihar ettiği için ismi üzerindeki kamu davası kaldırıldı.⁵⁵³ *Demokrat İzmir* gazetesi “6-7 Eylül mesulleri bugün yargılanıyor” manşeti altında duruşmaların başladığını sayfasında vermektedir. Gazetenin dava ile ilgili 6-7 Eylül olaylarını Demokrat Parti iktidarının yüz karası olarak değerlendirme yapmakta olayları bizzat DP’liler tarafından düzenlendiğini devletin itibarını ciddi derecede düşürdüğü yorumuna yer vermektedir.⁵⁵⁴

Kıbrıs sorunu bağlamında 6 Eylül 1955 tarihinde Atatürk’ün Selanik’te doğduğu evin bombalandığına yönelik basına yansıyan haberler İstanbul, İzmir, Ankara gibi şehirlerde Rumlara yönelik bir takım nümayişlerin başlamasına neden oldu. Rumlara yönelik 6-7 Eylül olaylarını Demokrat Parti iktidarı tarafından tertiplendiği iddianamede belirtilmekteydi. Sanıkların kabul etmediği iddianameye rağmen savcı, sanık Adnan Menderes ve Fatin Rüştü Zorlu hakkında altı şar yıl hapis isterken diğer sanıkların adı geçen dava ile ilgili beraatı istenmişti.⁵⁵⁵ Ziya Hanhan “İnsaf be Paşam” adlı köşesinde “Her zaman akılsız başın zahmetini ayak çekmez. Bazen de baş, geveze ayakların cezasını çeker” diyerek zamanında İsmet Paşa’nın 6-7 Eylül olaylarının aydınlanması için konuyu Meclis gündemine taşıdığına DP Grubunun buna engel olduğuna değinmekteydi.⁵⁵⁶

Yüksek Adalet Divanının 31 Ekim 1960 günü baktığı Bebek Davasında sanık Adnan Menderes’in Ayhan Aydan adlı bir opera sanatçısı ile birlikteliğinden meydana gelen bebeği Dr. Fahri Atabey’e infaz ettirdiği iddia edilmekteydi. Soruşturmanın devam ettiği süreçte bebeğin doğumundan sekiz saat sonra eceli ile öldüğü anlaşılmış ve sanıklar bu davadan beraat etmiştir.⁵⁵⁷ *Demokrat İzmir* gazetesi davanın başladığı gün Bebek davası ile ilgili “zina mahsulü çocuğunu öldürten Menderes Yargılanıyor” başlığını kullanıyor ve Adnan Menderes ve Ayhan Aydan’ın gayrimeşru çocuğu için “cinsi duyguları sapık ve frensiz bir sefih

⁵⁵³ Hulusi Turgut, *Yassıada’da Yaptırılmayan Savunmalar*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2007, s. 61.

⁵⁵⁴ *Demokrat İzmir*, 19 Ekim 1960.

⁵⁵⁵ *Yüksek Adalet Divanı Kararları İstanbul-Yassıada (14 Ekim 1960-15 Eylül 1961)*, ss.407.443.; *Demokrat İzmir*, 16 Eylül 1961.

⁵⁵⁶ Ziya Hanhan, “Ayağıyla Konuşanlar”, *Demokrat İzmir*, 23 Ekim 1960.

⁵⁵⁷ *Yüksek Adalet Divanı Kararları İstanbul-Yassıada (14 Ekim 1960- 15 Eylül 1961)*, ss.604-614; *Demokrat İzmir*, 1- 23 Kasım 1960.

*Başbakanla, dul bir opera sanatkârı arasında geçmiş nameşru vuslatlardan birinin mahsulüdür” demekteydi.*⁵⁵⁸

Yüksek Adalet Divanı’nın 4 Kasım 1960 günü başladığı dava, Hasan Polatkan, Vinyleks ve Standart şirketlerinin hissedarları Hüseyin Alkan, Necati Dolay ve Ragıp Sipahi’nin sanık bulundukları Vinylex Davası’dır. Hasan Polatkan’ın şirketlerin bankalardan karşılıksız kredi almaları için siyasi nüfusunu kullandığı, şirketlere döviz transferinde kolaylık sağlamak, Vinleks şirketini rakipsiz bırakmak için çeşitli baskılarda bulunmak ve 110 bin lira rüşvet alma suçlamaları yöneltilmişti. 14 şahidin 5 oturumda dinlenmesi sonucunda dava 26 Kasım 1960 günü anayasa ihlal davası ile birleştirilerek karara bağlandı.⁵⁵⁹ 15 Eylül 1961 günü açıklanan kesin kararda; Hasan Polatkan’ın 7 yıl ağır hapsine, 550 bin lira para cezası ve kamu görevinden uzaklaştırılmasına diğer sanıklarında 3 yıl 6 ay hapsine karar verildi.⁵⁶⁰

Değirmen Davası olarak adlandırılan davada, başkasına menfaat sağladığı gerekçesiyle Ticaret Bakanı Sıtkı Yırcalı’nın Değirmen Tesislerini usulsüz şekilde tahsis etmek, görevini kötüye kullanmak ve Ankara Yayla İrmik ve Makarna Fabrikası sahibi Şemsi Demirkıran’ın Sıtkı Yırcalı’ya görevini suiistimale sevk ederek onun suçunu iştirak etmesi ve aldığı değirmen tesislerini fahiş fiyatla devretmesidir. 4 Aralık 1960 günü karara bağlanan dava zaman aşımına uğradığı için düşmüş ve Şemsi Demirkıran’ın serbest bırakılmasına karar verilmişti.⁵⁶¹ *Demokrat İzmir*’in dava ile ilgili yorumu ise şu şekildedir: “*Milleti de böylesi bir değirmende öğütmek ve toz haline getirmek istiyorlardı. Bereket versin ömürleri vefa etmedi.*”⁵⁶²

Demokrat İzmir gazetesinin “*Eşinin ilaç dövizleriyle Almanya’dan metres getiren Koraltan yargılandı*” manşetini⁵⁶³ kullandığı Barbara Davasında, sanık Refik Koraltan; eşinin hastalığı için Maliye Bakanlığından aldığı 500 dolarlık döviz Barbara Kutzke adında Alman bir kızı Türkiye’ye getirttiği ve parasını devletten

⁵⁵⁸ *Demokrat İzmir*, 1 Kasım 1960.

⁵⁵⁹ *Yüksek Adalet Divanı Kararları İstanbul-Yassıada (14 Ekim 1960-15 Eylül 1961)*, ss.621-660.; *Demokrat İzmir*, 27 Kasım 1960.

⁵⁶⁰ *Demokrat İzmir*, 16 Eylül 1961.; *Cumhuriyet*, 16 Eylül 1961.

⁵⁶¹ *Yüksek Adalet Divanı Kararları İstanbul-Yassıada (14 Ekim 1960-15 Eylül 1961)*, ss.672-677.; *Demokrat İzmir*, 5 Aralık 1960.

⁵⁶² Ziya Hanhan, “... Ve Değirmen Dönerdi”, *Demokrat İzmir*, 26 Kasım 1960.

⁵⁶³ *Demokrat İzmir*, 22 Kasım 1960.

aldığı dövizle ödediği için Türk Parasını Koruma Kanununa aykırı hareket ettiği iddia ediliyordu. Hasan Polatkan'da suça ortak olmakla yargılanmıştı. 20 Aralık 1960 günü davanın 1 numaralı dava ile birleştirilmesine karar verildi.

Adnan Menderes ve Müsteşarı Ahmet Salih Korur'un sanık bulunduğu Örtülü Ödenek Davası için gazete *"Adnan Menderes'in keyfi ve zevki için harcadığı millet paralarının hesabı, dün sorulmaya başlandı"* manşetini kullanmıştı.⁵⁶⁴ Kararnamede; Adnan Menderes'in kişisel ihtiyaçlarını, DP'ye yapılan yardımlar, besleme gazete ve dergilere yapılan yardımlar, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Konur'a ve kızına yapılan ödemeler gibi 14 maddeden oluşan bir iddianame yöneltilmekteydi. 13 oturum devam eden dava anayasayı ihlal davası ile birleştirildi. Sanık Adnan Menderes 15 yıl ağır hapis ve 4 milyon 878 lira para cezası, Ahmet Salih Korur 'da 2 yıl 11 ay hapis ile cezalandırıldı.⁵⁶⁵ Örtülü Ödenek Davası hakkında gazete DP yetkilileri hakkında şunları yazmıştı: *"Cumhurbaşkanı partizanlara ziyafet çekecek, gelsin örtülü ödenek. Meclis Başkanı seyahate çıkacak, açılsın örtülü ödenek. Mahdum beylerin tahsil parası, verilsin örtülü ödenek. Apartmanların yıllık vergisi. Ödensin örtülü ödenek. Viski, sucuk, jilet, cımbız. Yiyin efendiler yiyin, dayı yenge çoluk çocuk. Doyunuz patlayınız."*⁵⁶⁶

29 Kasım 1960 günü Yassıada'da Radyo Davasının duruşmalarına başlandı. *Demokrat İzmir* gazetesi daha önceki davaların basit ve zaman kaybı olduğunu belirtirken bu dava için *"Yassıada'daki davaların en önemlisi dün başladı"* manşetini kullandı.⁵⁶⁷ Devlet Radyosunun DP Radyosu haline getirilmesi suçundan sanık Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Mükerrer Sarol, Emin Kalafat, Celal Yardımcı, Sıtkı Yırcalı, Abdullah Aker, Haluk Şaman, Altemur Kılıç hakkında dava açıldı. Sanıklardan Haluk Şaman, Abdullah Aker, Altemur Kılıç savunmalarında radyonun partizanca kullanılması özellikle de Vatan Cephesi neşriyatı ile muhalefete yapılan ağır hakaretler konusunda bizzat Menderes'in emir verdiğini belirtmişlerdi. Dava hakkında; söz konusu davanın bir numaralı dava ile birleştirilmesine ve

⁵⁶⁴ *Demokrat İzmir*, 26 Kasım 1960.

⁵⁶⁵ Mithat Perin, *Yassıada ve İnfazların İçyüzü*, İstanbul, 1970, ss.134-200.

⁵⁶⁶ Ziya Hanhan, "Han-ı Yağma" *Demokrat İzmir*, 30 Kasım 1960.

⁵⁶⁷ *Demokrat İzmir*, 30 Kasım 1960.

Altumur Kılıç'ın dava ile ilgili tutuklama kararının kaldırılmasına karar verildi.⁵⁶⁸ *Demokrat İzmir* gazetesine göre Radyo Davası; “*Bütün muhaliflerin canını seneler boyunca belki de en şiddetle yakmış olan suçun*” davasıdır. Bu nedenle önem bakımından en üstün çaplı dava olarak görmektedir.⁵⁶⁹

5 Mayıs 1960 günü İzmir'den İstanbul'a gelen İsmet İnönü'ye yönelik yaşanan Topkapı olaylarının duruşmasına 2 Aralık 1960 günü başlandı. İddianamede; İnönü'yü öldürmek kastı ile Adnan Menderes, Kemal Aygün, Celal Bayar, Ethem Yetkiner, teşebbüsün hazırlayıcısı ve azmettiricisi olarak, diğer 56 sanıkta muhtelif derecede olaya katılmaktan sanık bulunuyordu. 17 Nisan 1961 günü karara bağlanan dava 1 numaralı anayasa davası ile birleştirildi.⁵⁷⁰

Demokrat İzmir gazetesi her fırsatta Yassıada mahkûmlarının bir an evvel ipe gönderilmesi gerektiğini belirtmekteydi. İhtilalin kendi koyduğu kanunların dışına çıktığında uygulanamayacağını, sanıkların normal kanunlar altında yargılandığı sürece başarıya ulaşamayacağını ifade etmekteydi. Ve yazının devamında “*biz bu mahlukların Anayasanın Anasını kaç defa bellediklerini bilmiyor muyuz?, Biz bu mahlukların Uşak'ta Manisa'da Topkapı'da İsmet Paşa'yı nasıl öldürtmek istediklerini bilmiyor muyuz?*” dedikten sonra “*...Türk Tarihinin adaletine arz etmeye mahkûm bulunduğunuz nesneyi size bir tek kelimeyle hatırlatalım. Kelleniz!*” demek ve müdahaleden beklentisini çok açık bir şekilde dile getirmekteydi.⁵⁷¹

Geyikli olayları davasında Adnan Menderes, Eski Çanakkale Milletvekilleri Nuri Togay, Servet Sezgin, Ahmet Hamdi Sezen'in sanıktır. Sanıklar CHP milletvekillerinin Çanakkale'ye gitme özgürlüğüne engel oldukları gerekçesi ile

⁵⁶⁸ *Demokrat İzmir*, 27 Aralık 1960.

⁵⁶⁹ *Demokrat İzmir*, 1 Aralık 1960.

⁵⁷⁰ “Topkapı Olaylarında Yüksek Adalet Divanı'nın tam metni şudur: Sanık Macit Tokcan, Selami Oğuz, Ahmet Bükerman, Temet Çolak, FarakEryener, Hüsamettin Göktatay, Ali Rıza Genç, Naci Onak, Galip Uzunsaç, Süreyya Sancar, Muzaffer Polat, Ahmet Kandemir ve Şuayip Kutlu haklarında tevkif sebepleri tutuk veya hükümlü değilse salıverilmeleri için Divan Başsavcılığına müzekkere yazılmasına, Tevkif sebepleri kalkmış olduğundan Namık Argüç hakkında bu davadan dolayı verilmiş olan tevkif müzekkeresinin geri alınması, esasın 7 numarasında kayıtlı bu davanın 1 esas numarada anayasayı ihlal davasıyla birleştirilmesine 17. 4. 1961 tarihinde oy çokluğu ile karar verildi.” *Demokrat İzmir*, 18 Nisan 1961.; *Yüksek Adalet Divanı Kararları İstanbul-Yassıada (14 Ekim 1960- 15 Eylül 1961)*, ss.572-605.

⁵⁷¹ Daniş, “Nasıl Hatırlamazsınız”, *Demokrat İzmir*, 9 Aralık 1960.

yargılandı.⁵⁷² Geyikli davaları 10 Mart 1961 günü 1 numaralı anayasayı ihlal davası ile birleştirildi.⁵⁷³

Kayseri olaylarında sanıklar dava konusu İsmet İnönü'nün Kayseri'ye yapmak istediği ziyaret için bindiği treninin durdurulması, asker aracılığı ile gezi özgürlüğünü kısıtlayan kanun dışı harekette bulunmak ile gerekçelendirildi. Eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Adnan Menderes'in de aralarında bulunduğu 14 sanıklı dava 9 Ocak 1961 tarihinde Yassıada'da başladı.⁵⁷⁴ Dava 20 Nisan 1961 günü Anayasayı ihlal davası ile birleştirildi. *Demokrat İzmir*, “Bugün Kayseri olaylarının duruşması var. Sanık Menderes, âdeti veçhile, ‘yine bilmiyorum hatırlamıyorum, malumatım yok!’ diyecek. Bildiğini vaktiyle öğrenseydi de Hükümet Başkanlığından çekilseydi, başına bugünkü işler gelmezdi”⁵⁷⁵ diyerek Adnan Menderes'in Yassıada duruşmalarındaki tavrından şikâyet etmekte ve olayların tüm sorumluluğunu Menderes'te görmekteydi.

Ankara ve İstanbul Olayları Davası'na 2 Şubat 1961 günü başlandı. Davanın konusu; Demokrat Parti iktidarının Anayasaya aykırı tutumunu protesto etmek isteyen İstanbul Üniversitesi öğrencilerine 28 Nisan 1960 günü Üniversite bahçesinde polisin ateş etmesiyle başlayan olaylar ve bu olayların tepkisi sonunda 29 Nisan'da Ankara Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültelerinde aynı sebeple meydana gelen olaylar oluştuyordu. Davanın sanıkları başta Adnan Menderes ve DP Bakanlar Kurulu üyeleri olmak üzere 117 sanıktan oluşmaktaydı. 27 Temmuz'da karara bağlanan davada 36 sanık tahliye edilirken diğer sanıkların cezaları 1 numaralı dava ile birleştirildi.⁵⁷⁶ Ziya Hanhan köşesinde, Ankara ve İstanbul olayları davasına bakılmaya başladığını belirterek “Menderes'in gaddar gestapoları”nın hesap vermekte olduğunu ifade ediyordu. Bir zamanlar üniversite öğrencilerine zalimce kurşunladıklarını, öğrencilere “sokak serserileri”, üniversite profesörlerine “kara cüppeliler” diye söylenirlerken şimdi Yassıada'da öğrenciler için “Üniversiteli

⁵⁷² Çanakkale İskele ve Geyikli 31 inci Kilometre Olayları Davası Kararı Gerekçesi için ayrıntılı bkz. **BCA**, Fon Kodu. 010.09. Yer No.203. 628. 2.

⁵⁷³ **Demokrat İzmir**, 11 Mart 1961.

⁵⁷⁴ **BCA**, Fon Kodu.010.09. Yer No. 207.640.2.

⁵⁷⁵ Ziya Hanhan, “Kemaliyle...”, **Demokrat İzmir**, 9 Ocak 1961.

⁵⁷⁶ **Yüksek Adalet Divanı Kararları İstanbul-Yassıada (14 Ekim 1960-15 Eylül 196)**, ss.444-561.

*kardeşlerimiz” diye hitapta bulunduklarını belirterek düşük eski iktidar mensuplarının bu tavrı ile yüzüstlük derecesini kat be kat aştıklarını vurgulamaktaydı.*⁵⁷⁷

Naci Sadullah Danış ise davaların uzun süreden beri devam ettiğini ve nihayetinde üniversite davasına başlandığını belirtiyordu. Yüce Adalet Divanı’nın “düşük” lerden intikam almak ya da halkı herhangi bir konuda ikna etmek gibi bir amaç taşımadan bu davaları sürdürdüğünü ifade etmekteydi. YAD’ın duruşmaları devam ettirmesinin nedenini eski iktidar “*kuyruklarını*” ikna etmek olduğunu vurguluyor ve YAD’ın nihai kararını vermeden “*sabrı tükenecek olan ihtilal, bu düşükleri bir de Yassıada’da basacak*” diyordu.⁵⁷⁸

İstimlak Davası’na 17 Nisan 1961 tarihinde başlandı. Davanın konusunu İstanbul’un imarı ve dolayısıyla istimlak işlerinde anayasa ile istimlak kanunu ve diğer mevzuat hükümlerinin ihlal edilmesi, mevcut veya istimlak sonunda elde olunmuş arsalarında bazı kuruluşlara satılması gibi çeşitli yolsuzluk ve kanunsuzluklar oluşturmaktaydı. Adnan Menderes’in de aralarında bulunduğu 10 sanıklı dava sonunda Mümtaz Tarhan, Kemal Hadımlı, Ethem Yetkiner, Emin Kalafat, Medeni Berk, Hayrettin Erkmen Haluk Şaman’ın haklarındaki tutuklamaları kaldırılarak Mümtaz Tarhan’ın tahliye edilmesine karar verildi. Diğer sanıkların davaları 1 numaralı dava ile birleştirildi.⁵⁷⁹ Ziya Hanhan’ın kaleminden çıkan İstimlak Davası ile ilgili yazı şu şekildedeydi:⁵⁸⁰

“Adnan Menderes, bir blokun yıkılması için ta Bağdat’tan emir vermiş. Eskiden ‘yanlış hesap Bağdat’tan döner!’ derledi. Biz şimdi şöyle diyebiliriz: ‘Yanlış emir... Bağdat’tan gelir’. Hangi Hakikati ters, yüz etmedik ki bunu da etmeyelim...”

Yassıada davalarının sonuna gelirken görülen bir diğer dava ise Vatan Cephesi davasıydı. Davanın konusu demokrasi prensiplerine aykırı olarak devletin bazı Demokrat Parti ileri gelenleri tarafından idare edilmesini sağlamak amacıyla

⁵⁷⁷ Ziya Hanhan, “Kardeşleriymiş(!)”, **Demokrat İzmir**, 4 Ocak 1961.

⁵⁷⁸ Danış, “Çanak Tutanlar”, **Demokrat İzmir**, 15 Şubat 1961.

⁵⁷⁹ **Yüksek Adalet Divanı Kararları İstanbul-Yassıada (14 Ekim 1960-15 Eylül 1961),a.g.e.,s.874.**

⁵⁸⁰ Ziya Hanhan, “Tersine, Tersine”, **Demokrat İzmir**, 21 Nisan 1961.

Vatan Cephesi ocakları kurmaktı. 32 sanıklı davanın 21 Haziran 1961 tarihindeki oturumunda Mükerrer Sarol, Sebati Akman, Hadi Hüsman'ın tutuklamaları kaldırılarak dava 1 numaralı Anayasayı ihlal davası ile birleştirildi.⁵⁸¹ 15 Eylül'de açıklanan karar gereğince Medeni Berk'in Vatan Cephesi, İstanbul Ankara olayları ve Anayasayı ihlal ettiği gerekçesiyle müebbet hapsine karar verildi.⁵⁸²

Demokrat İzmir, 1958 yılında kurulan Vatan Cephesi'ne hırsızların kumarbazların, vergi ve döviz kaçakçılarının katıldığını, halk arasında “*Vatan Cephesi Ekmek teknesi*” gibi tekerlemelerin söylendiğini belirtiyor ve nihayetinde artık o günlerin geri de kalmış olduğunu artık Vatan Cephesi'nden geri davadan başka bir şey kalmadığını ifade ediyordu.⁵⁸³ *Demokrat İzmir*'in bu dava ile ilgili sayfasında yer verdiği yazı şu şekildeydi: “*Bir gün mevlüd okuyucuları bir gün opera artistleri giderdi. Nereden nereye... Kırk sene bir arada kaynasalar suları karışmaz... O zaman biliyorduk ya, şimdi tanıkların ifadelerin öğreniyoruz. Çok sıkıştırıyorlarmış. İnsan sıkıştıktan sonra, opera artisti de olsa, mevlüd okuyucusu da olsa konuşacağı yer V.C. dir.*”⁵⁸⁴

3.2.4. Yassıada'da Demokrat İzmir Gazetesi Davası

Yassıada'da duruşması yapılan davalardan bir tanesi de incelemiş olduğumuz *Demokrat İzmir* gazetesine ait davadır. Söz konusu dava konumuzla doğrudan ilgili olduğu için bu davayı ayrı bir başlık altında inceledik. *Demokrat İzmir* gazetesi 1946 yılında kurulduğunda tek parti, tek şef sisteminden çıkılarak demokratik bir döneme geçilebileceği umudu ile yeni kurulmuş muhalefet partisi olan Demokrat Parti'yi desteklemiş bir gazete olarak yayın hayatına atıldı. Kuruluşundan 1955 yılına kadar Demokrat Parti'nin yanından bulunan gazete daha sonradan Demokrat Parti iktidarına karşı bir tavır sergileyen çizgi ile yayın hayatına devam etti. Gazetenin muhalif tavrı gerek Demokrat Parti'nin İzmir'deki teşkilatlarını rahatsız etmiş, susturulması istenmiş gerekse Adnan Menderes tarafından dava açılarak hukuki

⁵⁸¹ Yüksek Adalet Divanı Kararları İstanbul-Yassıada (14 Ekim 1960-15 Eylül 1961), ss.848-873.; *Demokrat İzmir*, 22 Haziran 1961.

⁵⁸² *Demokrat İzmir*, 16 Eylül 1961.

⁵⁸³ Ziya Hanhan, “Ekmek Teknesi”, *Demokrat İzmir*, 28 Nisan 1961.

⁵⁸⁴ Ziya Hanhan, “V.C. MACERASI”, *Demokrat İzmir*, 3 Mayıs 1961.

yollardan cezalandırılmak istenmişti. Kâğıt sıkıntısı, resmi ilanlarının kesilmesi gibi hükümet tedbirleri gazetenin sesini kısma yetmemiş ve nihayetinde 2 Mayıs 1959 gecesi gazete tahrip edilmişti. Gazetenin Demokrat Partili nümayişçiler tarafından yakılıp yıkmak istenmesi, polis şubesine, itfaiyeye gibi önemli güvenlik noktalarına konum olarak yakın olmasına rağmen tedbir alınmada gecikilmiş olması, olayın hemen ardından yayın yasağı getirilmesi olayın planlı olduğu şüphelerini ortaya koyuyordu. Gazete tahrip olayından 16 gün sonra 19 Mayıs 1959 günü yeniden yayın hayatına devam edebilmişti.

Demokrat Partililerin tutuklanmasının ardından haklarında yürütülen tahkikatlardan biri de *Demokrat İzmir* gazetesi davası oldu. 6 Temmuz 1960 tarihinde İzmir 2. Ağır Ceza Mahkemesinde başlanan soruşturmanın, 27 Kasım 1960 tarihinde YSK tarafından Yüce Adalet Divanına taşınmasına karar verildi.⁵⁸⁵ Yüce Adalet Divanı'na sevk edilen davanın duruşmalarına 12 Ocak 1961 günü Yassıada'da başlandı.

Demokrat İzmir gazetesi hakkındaki duruşmaların başlaması üzerine, Naci Sadullah “*İbret Alınacak Sahneler*” adlı makalesinde olayın değerlendirmesinde bulunmaktaydı. Söz konusu davanın halk tarafından küçümsenmemesi gerektiği, sadece bu davanın bile eski Demokrat Partilileri asmak için yeterli bir neden olduğu belirtiliyordu. Zamanında kâğıtsız bırakıldığı, ilanlarının kesildiği halde gazetenin muhalif tavrından vazgeçmemiş olması nedeniyle kendilerine böyle bir tahrip girişiminde bulunulduğu açıklanmıştı. Gazeteye tahrip ve yakma girişiminde bulunanlar için “*bunların birer piç olduklarını, birer dolandırıcı olduklarını, birer karpuz hırsız olduklarını, birer ırz düşmanı olduklarını*” söylemekte ve olayın baş tertipçisinin Adnan Menderes olduğunu belirterek, o dönemde eski Demokrat Partililerin Menderes’ten izin almadan adım atmadıkları vurgusuna yer vermektedir.⁵⁸⁶

⁵⁸⁵ “Sanıkların, Demokrat İzmir gazetesi matbaasını tahrip etmek için plan hazırlamak, hazırlanan planı uygulamaya koymak, tahribe bizzat katılmak ve bu suçu işlemeye azmettirmek hareketinden dolayı Yüksek Soruşturma Kurulunca 27/11/1960 tarihinde soruşturma yapılmasına karar verdi.”, **BCA**, Fon Kodu.010.09, Yer No.211.655.2.

⁵⁸⁶ Naci Sadullah, “İbret Alınacak Sahneler”, **Demokrat İzmir**, 13 Ocak 1961.

Yusuf Rıza Düvenci *Demokrat İzmir* gazetesi davası için; matbaa içerisindeki insanların Madımak olayındaki gibi yakılmak istenmesini Yassıada davaları arasında elle tutulan önemli bir dava olarak değerlendirmektedir.⁵⁸⁷ Kaya Çelikkanat'ta *Demokrat İzmir*'in yakılması olayının arkasında Adnan Menderes'in olması sebebiyle asılmalara yüzde yüz karşı olan insanları bile etkilediğini ifade etmektedir.⁵⁸⁸

Davanın sanıkları Adnan Menderes, Rauf Onursal, Enver Dünder Başar, Sezai Akdağ, Kemal Serdaroğlu, Faruk Tunca, Cemal Gökten, İsmail Küntay, Kemal Hadımlı, Ahmet İdiz, Selahattin Erdönmez, Dr. Mustafa Bozoklar, Beliş Beler, Fazlı Arınç, Ömer Atavardar, Enver Şenerdem, İsmet Bilginer, Mehmet Özyağcı, Paşa (Paşo) Saka, Osman Enver Gürbüz, Emin Gülgeze, İbrahim Yıldırım, Abit (Abidin) Atlı, İbrahim Bıyık (iğneci) olmak üzere 24 kişiydi.⁵⁸⁹

Yüksek Adalet Divanı'nda 12 Ocak 1961 günü başlayan *Demokrat İzmir* gazetesi davası için gazete, matbaayı tahrip edenler için “*celali çetesi*” demek ve zamanında eski iktidarın olayın üzerini kapatmaya çalıştığını ancak şimdi duruşmaların YAD'ında başlamasına “*Menderes'in Valisi ve Savcısı tarafından çuvala saklanmak istenen mızrağın ucu, bugün dışarıdadır*” diyerek olayların aydınlığı kavuşacağını açıklıyordu.⁵⁹⁰ Gazete, “*Tam 48 dakika tecavüze uğradık*” adlı yazı ile o gece yaşanan olayları tekrar okuyucusuna hatırlatıyordu. 2 Mayıs 1959 akşamı gazetenin gece kadrosu çalışmaya hazırlanırken saat 9.05'te Eski Cezaevi yönünden gelen ‘sarhoş sürüleri’nin matbaanın etrafını sararak önceden hazırlanan taş, sopa, benzin tenekeleri ile 10.03’e kadar matbaayı tahrip ettikleri belirtiliyordu.⁵⁹¹

Duruşmalarda Adnan Menderes'in basına baskı yapmak için kâğıt azaltma yoluna gittiği, resmi ilanları kestiği iddialarında bulunulmuştu. Adnan Menderes bu iddiaya; kâğıt sıkıntısının yaşandığı döneme rast geldiğini belirtmekte ve ilanlar meselesinin ise gazetelerin tirajlarına göre dağıtıldığına yönelik açıklamada

⁵⁸⁷Yusuf Rıza Düvenci ile Yapılan Söyleşi, (Söyleşi Tarihi:18.01.2017)

⁵⁸⁸Kaya Çelikkanat ile Yapılan Söyleşi, (Söyleşi Tarihi:27.12. 2016)

⁵⁸⁹BCA, Fon Kodu.010.09, Yer No. 211.653.1.

⁵⁹⁰*Demokrat İzmir*, 6 Ocak 1961.

⁵⁹¹*Demokrat İzmir*, 12 Ocak 1961.

bulunuyordu. Yine Demokrat Parti Tepecik Mevlana Ocak Kongresinde *Demokrat İzmir* gazetesinin artık bardağı taşırdığına yönelik konuşmaların yapıldığı ve bu gazetenin DP Genel Başkanına şikâyet edilmesine ilişkin telgraf çekildiği iddiasına Adnan Menderes, parti ocağı tarafından sözlü ya da yazılı bir bilgi kendisine gelmediğini belirterek “*Demokrat İzmir gazetesi büyük tirajı olan bir gazete değil, bendeniz altı ayda bir defa dahi ismini işitmedim dersem, inanmanızı istirham ederim*” diyordu. Konuşmasının devamında ise gazeteye yapılan tahribatın, gazetenin o mahallede yaptığı etkiden kaynaklanmış olabileceğini ifade etmekteydi.⁵⁹²

Adnan Menderes tarafından gazetenin adını altı ayda bir dahi işitmedim şeklinde konuşmasını gazete sayfasından veriyor ve kendisinin yalan konuştuğunu ortaya koyacak şekilde açıklamalarda bulunuyordu. Gazetenin adını altı ayda bir bile duymayan Menderes’in son sekiz senede bizzat kendisinin gazete hakkında 21 kez davacı olduğunu ortaya koyan gazete, Adnan Menderes’ten bir kere davacı olduğunu “*bir olduk pir olduk*” sözleri ile belirtmekteydi.⁵⁹³ Ziya Hanhan davanın sadece gazeteye ait bir dava olmadığını, Türk basınının davası olduğunu belirttiği yazısında, dava sanıklarının kaba kuvvet toplumu olduğunu ifade ediyor ve “*Kaba kuvvet, fikrin karşısında Striknin yutmuş bir sokak köpeği benzerliğiyle can vermek üzeredir*” diyordu.⁵⁹⁴ Bununla birlikte Savcı Salim Başol’un olayın düzenlenmesi hakkında üzerinde durduğu noktalardan biri İsmet İnönü’nün İzmir’e gelişi, Demokrat Parti İl binasında küçük bir dinamitin patlatılması ve ardından gazeteye yapılan tahribatın aynı güne rast gelmesinin tesadüf olup olmadığıydı.⁵⁹⁵

Duruşmalar esnasında şahitlerin ifadelerinde; Demokrat Parti il binasında küçük çaplı bir patlayıcı düzeneğinin hazırlanmasından sonra Konak il teşkilatındaki 200-300 Demokrat partilinin toplanarak *Demokrat İzmir* gazetesi önüne gelerek İsmet Uç, Saim Orakçı, Muzaffer Balaban, Selahattin Erdönmez gibi kişilerin diğer Demokrat Partilileri galeyana getirdiğini ifade etmektedir. Matbaa önüne gelen

⁵⁹²BCA, Fon Kodu. 010.09. Yer No. 211.653.1.

⁵⁹³ Danış, “Kâğıt Onlarda, Fakat Kalemler Bizdeydi.”, **Demokrat İzmir**, 9 Şubat 1961.

⁵⁹⁴ Ziya Hanhan, “Demokrat İzmir Davası”, **Demokrat İzmir**, 18 Ocak 1961.

⁵⁹⁵BCA, Fon Kodu. 010.09. Yer No. 211.653.1.

taşkın gruba Faruk Tunca, Belig Beler, Şeref Balkanlı'nın bulunduğu arabadan inen Şeref Balkanlı'nın, biraz önce Adnan Menderes'in kendisine, *"bu Komünist yuvası il binasını bombaladı, burayı hücum edin"* şeklinde konuştuğunu açıklıyordu.⁵⁹⁶

Ulaştırma Bakanı Muzaffer Kurbanoglu başkanlığındaki heyetin İzmir'e gelerek Demokrat Parti mahalli teşkilatı ile planladığı matbaa aleyhindeki hareketten Vali ve Emniyet Müdürlüğünün de haberi olduğu bir nümayiş planlanmıştı. 22 personelle içeride bulunan gazete çalışanları, tahribatın başlaması üzerine Savcılığı, Emniyeti, Vilayeti aramışsa da Emniyetin gerekli tedbiri alacakları yönünde açıklamasından başka ilgilenen makamın olmadığı belirtiliyordu. Biraz geç de olsa itfaiyenin yangını söndürmek için olaya müdahale ettiği, az sayıda olay yerine polis gelmiş olsa da, parti ileri gelenleri polisin müdahalesine önem vermeyerek polisin görev yapmasını engellemeye çalışmıştı. İlerleyen dakikalarda Emniyet Müdürü Nevzat Emrealp'in olay yerine gelmesi üzerine mütecavizler olay yerinden dağılmıştı.⁵⁹⁷

Duruşmalar sırasında şahit ve sanık olarak polis memurları dikkat çekici nitelikte açıklamalarda bulunmuşlardı. İfadede bulunan memurlar kendi kanaatlerince olayın bir tertip olduğunu belirtmekteydi. İzmir Emniyet Müdürlüğü trafik şubesi polisi şahit İsmail Aksoy, İzmir Emniyet Müdür Muavini şahit Mehmet Özcan,⁵⁹⁸ Emniyet Genel Müdürü sanık Cemal Göktan, Ankara Emniyet Müdür Muavini sanık İsmail Küntay mahkemeye arz ettikleri ifadelerinde şahsi fikirlerinin olayların tertip olduğu şekildeydi.⁵⁹⁹

Adnan Menderes ve Belediye Başkanı Faruk Tunca arasında geçen telefon konuşması ile olayın bir tertip meselesi olduğunu, İzmir Valisinin de olaydan haberi olduğu şahitler tarafından söylenmişse de, sanıklar telefon görüşmesinin İsmet İnönü'nün İzmir seyahati ilgili olduğu açıklamasını yapmıştı. Matbaanın tahrip edildiği gün İzmir şehirlerarası muhabere salonu nöbetçisi Ayten Aktuna ifadesinde; tahripten önce Dâhiliye Vekâleti ile Kemal Hadımlı'nın telefon görüşmesi yaptığını,

⁵⁹⁶ Naskali, **Demokrat İzmir Gazetesi Davası...**, ss.88-102.

⁵⁹⁷ **BCA**, Fon Kodu: 010.9., Yer No. 208.644.2.87.

⁵⁹⁸ Naskali, **Demokrat İzmir Gazetesi Davası...**, ss.175-205.

⁵⁹⁹ **BCA**, Fon Kodu: 010.09. Yer No. 211.653.1.

Hadımlı'nın "*haber almışlar, bizde kapıya iki polis dikiverdik*" şeklinde konuştuğunu ifade etmişti. Olayın ardından ise Adnan Menderes ve Muzaffer Kurbanoglu arasındaki telefon konuşmasında; Kurbanoglu'nun DP il binasındaki patlama hakkında önemli bir hasar olmadığını yapan açıklamasından sonra Menderes'in "*Peki öteki iş ne oldu?*" dediğini, Kurbanoglu'nun; Demokrat İzmir matbaasına yapılan tahribata işaret ederek yakılıp yangın çıkarıldığını camların kırıldığına yönelik açıklamasına Menderes'in "*Bir iş beceremediniz, alçaklar*" şeklinde konuştuğunu belirtiyordu.⁶⁰⁰

Gazetenin tahrip edildiğine yönelik savcı yirmi üç delil gösteriyordu. Bunlardan bazıları şu şekildeydi: Ethem Menderes'in hatıra defterindeki 8 Mayıs 1959 tarihli notta; Demokrat İzmir matbaasının tahribi konusunda Vali ve Başbakan arasında yapılan konuşmada; "*Vali olacağını, fakat saatini belli edemeyeceğini söylemiş*" olduğu belirtiliyordu. Ve yine Ethem Menderes'in İzmir Valisini ziyareti sırasında; Vali Kemal Hadımlı, Faruk Tunca, Sezai Akdağ, Enver Dünder'inde bulunduğu odada Faruk Tunca'nın Valiye gazetenin icabına bakılacağı yönündeki konuşmuş olduğu iddiasıdır. Şahit Polis Müdürü Nevzat Emrealp'in gazeteye tahribat yapılacağına yönelik aldığı bilgiyi Vali Kemal Hadımlı'ya bildirmesi üzerine; "*evet nümayiş yapılacak, Demokratlar yapacak biraz yumuşak davranın*" şeklindeki konuşma yapmış olması.⁶⁰¹

Gazeteye taş sopalar ile saldırılması ve ateşe verilerek tahrip edilmesinin ardından gazete de oluşan tahribat şu şekildeydi: *Demokrat İzmir*'in matbaasında kullanılan üç adet baskı makinesi ciddi şekilde hasara uğratıldı. Doksan balya gazete kâğıdı kullanılmaz duruma getirildi. Elli kiloluk beş varil mürekkebin işe yaramaz durumda olduğu bunun yanı sıra gazeteye ait birçok malzemenin kullanılmaz hale getirilmesi ve binanın büyük oranda hasar gördüğü tespit edilmişti.⁶⁰² Bu hasarın maliyeti ise şöyleydi: Baskı dairesi badana işleri için 751 lira, istirya, cam; 1555.20 lira, mürettephanedeki yağlı boya işlerine 2120 lira, yazı odası boya işlerine; 440.88

⁶⁰⁰ Naskali, *Demokrat İzmir Gazetesi Davası...*, s.108.

⁶⁰¹ Ayrıntı için bkz.BCA, Fon Kodu. 010.9., Yer No. 208.644.2.2.

⁶⁰² BCA, Fon Kodu. 010.9., Yer No. 210.650.1.130

lira badana işlerine; 1874 lira; ana kapıya yapılan tahribat için; 650 lira, makine, ferma, kağıt tahribi için; 121480 liradır. Toplam 128.870.28 liradır.⁶⁰³

Yassıada Yüce Adalet Divanında 12 Ocak- 4 Mayıs 1961 tarihleri arasında 16 oturum yapılan duruşmalar sonucunda savcı Salim Başol dava hakkındaki kararını verdi. Karar gereğince; tevkif sebepleri kalkmış bulunduğundan Belîğ Bener, Dr. Mustafa Bozoklar, İsmet Bilginer, Paşa (Paşo) Saka, Mehmet Özyağcı, İsmail Babayiğit, Eyüp Şenöztop, ve Ahmet İdiz hakkındaki tutuklama kararının geri alınmasına ve başka sebeplerle hükümlülük veya tutukluluk kararı yok ise serbest bırakılmaları için Divan Başsavcılığına müzekkere yazılmasına; Sanık Kemal Serdaroğlu, Cemal Göktan ve İsmail Küntay hakkındaki tutuklama kararının geri alınmasına, 960/ 32 esas numarasında kayıtlı olan *Demokrat İzmir* gazetesinin 1 numaralı Anayasayı ihlal davası ile birleştirilmesine karar verildi.⁶⁰⁴

3.2.5. Anayasayı İhlal Davası ve Yargılamaların Sonu

Yassıada'da görülen son dava Anayasayı İhlal davası oldu. 14 Ekim tarihinde başlanan duruşmalar ilk olarak bu dava ile açılmıştı. Yassıada'da görüşülen diğer davalar 1 Numaralı söz konusu dava ile birleştirilmek suretiyle sanıklar hakkında karar alınmaktadır. Anayasayı ihlal davasının duruşmalarına 14 Ekim'den sonra 11 Mayıs 1961 tarihinde devam edildi. Başta eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar, eski Başbakan Adnan Menderes olmak üzere eski Demokrat Parti milletvekillerinin hepsinin yargılandığı davadır. Yassıada'nın ilk günü Anayasayı İhlal Davası'nın ilk duruşması yapıldı. Anayasanın ihlali olarak görülen suçlar şu şekildeydi:⁶⁰⁵

“1- Halk Partisi mallarının gaspı,

2- Kırşehir'in ceza olarak kaza yapılması

3- Hâkimlerin görülen lüzum üzerine emekliye sevk edilmeleri

4- Vatandaşın seçmenlik haklarının ihlali

5- Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunun çıkarılışı ve eşitlik prensiplerine aykırı tatbiki,

6- Tahkikat Encümeni kurulması kararı ve on maddesi

⁶⁰³BCA, Fon Kodu.010.09. Yer No: 209.645.1.

⁶⁰⁴BCA, Fon Kodu. 010.09. Yer No. 211.655.2.

⁶⁰⁵Demokrat İzmir, 15 Ekim 1960.

7- Meclis müzakerelerinin neşrine mani olmak

8- Bir Komisyona icrai teşrii ve kazai görevler veren 7468 sayılı Salahiyet Kanununun çıkışı.”

Anayasayı ihlal gereğince 107 kişinin idam edilmesi istendi. Bunun üzerine *Demokrat İzmir* gazetesi başsavcının şimdiye kadar ki tüm davalarda 228 kişinin idamını istediğini bildiriyordu.⁶⁰⁶ Ziya Hanhan ise bu durumu köşesinde şu şekilde değerlendiriyordu:⁶⁰⁷

“Dört yüz küsur mevcutlu DP sanıklarından sadece sekizinin beraati isteniyor. Günahkârlar çetesinin bu derece tesanüt içinde olduğunu yeni öğreniyoruz. Hâlbuki onların yaylacıları, kışlacıları, kırkları, doksan altıları falan vardı. Demek hepsi nümayişten ibaretmış, Menderes’in inkâr götürmez meziyetlerden (!) biri de adam seçmesini bilmektir. Ve hakikaten kötüyü seçmekte pek ustaydı. Randıman yüksekliğinin bir sebebi de budur.”

Davalar sürecinde eski Demokrat Partililer hakkında yürütülen davaların kamuoyuna bu şekilde aktarılıyor olması bazı kimseler tarafından insan haklarına aykırı olarak belirtilmişti. Ziya Hanhan bu durumu da köşesinden, eğer ihtilalden sonra gazetecilerin yazabildiklerini daha önce de yazılabilmesi sağlanmış olsaydı eski Demokratların bu hale gelmemiş olacaklarını belirterek, “Onlar, mızrağı çuvala sığdırmak istediler, olmadı. Şimdi bunun neticesine katlanmalılardır” diyordu.⁶⁰⁸ Yassıda mahkemesinin 15 Eylül 1961 tarihinde kararını açıklayacak olması üzerine *Demokrat İzmir* gazetesi olaylar hakkındaki düşüncesini şu şekilde ortaya koymaktaydı:⁶⁰⁹

“İnsan toplumlarının hiçbir zaman değişmeyecek olan kanunu, bir tek cümlecikle işte budur: tohum tehlikeye düşerse, çiçeği feda edeceksiniz! Cemiyete zarar vermiş suçluya acımak, cemiyete karşı suç işlemek demektir. Zira siz çiçeği feda etmeden tohumu kurtaramazsınız!. Kaldı ki, yarın Yassıda’da ceza görecek

⁶⁰⁶ *Demokrat İzmir*, 15 Temmuz 1961.

⁶⁰⁷ Ziya Hanhan, “Randıman”, *Demokrat İzmir*, 16 Temmuz 1961.

⁶⁰⁸ Ziya Hanhan, “Mızrak ve Çuval”, *Demokrat İzmir*, 27 Temmuz 1961.

⁶⁰⁹ Danış, “Kararlar Arifesinde”, *Demokrat İzmir*, 10 Eylül 1961.

olanlar, dünyanın en büyük ovasını sulayan bir baraj gibi verimli ve yararlı birer yaratık da değildirler.”

15 Eylül 1961 günü Yassıada tutukluları için verilen kararı *Demokrat İzmir* gazetesine “15 kişinin idamına karar verildi” manşeti ile yansıdı. 592 sanıklı Yassıada duruşmalarında sayının kalabalık olması nedeni ile sanıklar 23 grup halinde salona alınarak haklarındaki kararlar okundu. Yüce Adalet Divanı; Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, Emin Kalafat, Nedim Koraltan, Ağâh Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Baha Akşit, Bahadır Dülger, Osman Kavrakoğlu, Rüştü Erdelhun, Nusret Kirişçioğlu, Hami Sancar, Zeki Erataman’un idamını istedi. 123 kişinin beraatine karar veren mahkeme 418 kişiye de çeşitli nedenlerden hapis kararı verdi.⁶¹⁰

Yüce Adalet Divanı’nca alınan idam kararlarını içeren 15 kalın dosya Milli Birlik Komitesi önüne getirildi. Saat 18.15’te başlanan idam kararları görüşmeleri 20.50’ye kadar devam etti. *Demokrat İzmir* gazetesinin son dakika olarak sunduğu Milli Birlik Komitesi kararında, Celal Bayar’ın yaş durumundan dolayı idamının müebbet hapse çevrildiği duyuruluyordu. Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan’ın idamını onaylayan komite, diğer 11 idam kararını müebbet hapse çevirdi.⁶¹¹ 16 Eylül günü Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan, 17 Eylül günü de Adnan Menderes’in infazı gerçekleştirildi.

Böylece 1946 yılında siyasi serüvenine başlayan Demokrat Parti’nin sonuna gelindi. Ancak askeri müdahalenin aldığı canlar günümüzde bile tartışma konusu olmuştur. Demokrat Parti yetkililerinin başta Anayasayı ihlâl olmak üzere birçok önemli hataları oldu. Ancak verilen idam kararları ile büyük suçların sahibi olanlar, insanların vicdanını her ne olursa olsun rahatsız etmiştir. Ziya Hanhan idam kararlarının açıklanmasına “*Masal Gibi*” adlı fıkrasında “*Bir varmış, bir yokmuş*” diyordu.⁶¹² Yine Ziya Hanhan “*Bilanço*” adlı bir başka yazısında Yüksek Adalet Divanı’nın son kararı ile kâbuslu ve buhranlı bir devrin kapandığını belirtiyordu.

⁶¹⁰ Nejat Gülen, **Anılarımda 27 Mayıs ve Yassıada**, Kastaş Yayınları, İstanbul 2005,ss.176-177.;**Demokrat İzmir**, 16 Eylül 1961.

⁶¹¹ İbrahim Sertkaya, **Adnan Menderes**, 2. Baskı, İstanbul 2008,ss.282-283; **Demokrat İzmir**, 16 Eylül 1961.

⁶¹² Ziya Hanhan, “Masal Gibi” **Demokrat İzmir**, 16 Eylül 1961.

Mahkemenin bu kadar uzun sürmesi ile savcıların, Milli Birlik Komitesinin 12 idamı müebbet hapse çevirmesini adaletli bir davranış olarak görmektedir. Kararların her türlü övgüye layık olduğunu belirtmesinin yanı sıra milletlerin zaman zaman ihtilallerle karşı karşıya kaldığını, ancak 27 Mayıs İhtilali kadar haklı ve meşru başka bir ihtilalin olmadığını ortaya koyuyordu.⁶¹³

3.3. 15 Ekim 1961 Yılı Genel Seçimleri

Türk siyasi hayatının çok partili hayata geçişinden sonraki ilk askeri yönetimi olan 27 Mayıs askeri müdahalesi sonrasında ülkedeki siyasi parti faaliyetleri durduruldu. Asker, yönetimi siyasal yönetime bırakma konusunda ilk adımını Kurucu Meclis çalışmaları ile başlattı. Kurucu Meclis'in oluşumundan sonra 12 Ocak 1961 tarihli İçişleri Bakanlığının yayımladığı tebliğ⁶¹⁴ ile siyasi partilerin faaliyetlerine kısıtlı olarak izin verildi.⁶¹⁵ *Demokrat İzmir* gazetesine göre; partilere sağlanan bu kısıtlı serbestlik için henüz erkendi. Gazete Anayasa çalışmalarının tamamlanmasından sonra serbestliğin verilmesi gerektiği düşüncesindeydi.⁶¹⁶

Partilere verilen kısıtlı serbestlik ortamının hemen akabinde birçok siyasi parti kuruldu. Yeni kurulan partilere bakıldığında kuruluşu sırasında iki yönelişin varlığı söz konusudur. Bunlardan ilki Demokrat Parti oylarını toplamak bu bağlamda da eski DP milletvekillerini kuruluşlarına dâhil etmek. Bir diğeri ise EMİNSU adı altında örgütlenen, ordudan tasfiye edilen subayların yeni parti kurucuları arasında yer alarak oy toplama amacıdır. Siyasi partilerin çalışmalarına izin verildiği günlerde

⁶¹³ Ziya Hanhan, "Bilanço", **Demokrat İzmir**, 17 Eylül 1961.

⁶¹⁴ "İçişleri Bakanı tarafından siyasi faaliyetlere sınırlı serbestlik tanıyan beyanname şu şekildedir: Yeni kurulacak partilerin 4.7.1960 ve 8 sayılı kanunun hükümlerine göre il ve ilçe merkez teşkilatı kurmaları siyasi faaliyet olarak sayılmayacak. Eski ve yeni kurulacak partiler tüzüklerini, 6 sayılı kanunun 4. Maddesine göre bir ay zarfında ilgili makamlara verecek. 8 sayılı kanunun hükümlerine göre yapılacak teşkilat ve tüzük tadilleri sırasında propaganda faaliyetinde bulunmak yasaktır.", **Son Havadis**, 13 Ocak 1961., 27 Mayıs sonrasında yeni siyasi düzenin kuruluşu ve partileşmenin niteliği için ayrıca bkz., Kırkpınar, **a.g.t.**, s.124.

⁶¹⁵ **Demokrat İzmir**, 13 Ocak 1961; **Cumhuriyet**, 17 Aralık 1961; Sadettin Bilgiç, **Hatıralar**, 2.Baskı, Boğaziçi Yayınları, Ankara, 2002, s.43.

⁶¹⁶ Angın, "Yeni Partiler Karşısında", **Demokrat İzmir**, 20 Şubat 1961.

Memleketçi Serbest Parti(MSP)⁶¹⁷, Yeni Türkiye Partisi(YTP)⁶¹⁸, Adalet Partisi(AP)⁶¹⁹, Türkiye İşçi Partisi(TİP)⁶²⁰ gibi birçok parti kuruldu.⁶²¹

Partilere kısmi özgürlüğün sağlandığı ilk günlerde *Demokrat İzmir* gazetesi kuvvetli bir üçüncü partinin kurulması beklenirken ortaya bir takım küçük siyasi partilerin çıktığını belirtiyordu. Makalede dikkat çekilen konu ise yeni kurulan partilerin, kin duygusu, şöhret hırsı, menfaat kaygısına kapılan insanlardan oluştuğu idi. Ayrıca gazete parti kurmanın kolay olduğu bu devirde memleketin ana fikri olmayan partilere ihtiyacı olmadığı vurgusu yapıyordu.⁶²²

Siyasi partilerin kuruluş izniyle birlikte partileşmenin bir niteliği olarak kurulan siyasi partilerin Demokrat ismini alması yasaklanmıştı. Bu isim üzerinde yoğunlaşan hükümet başkanı Cemal Gürsel'in yanı sıra basın organları, özellikle de *Demokrat İzmir* gazetesi, bu adı kullanmak isteyen bazı parti kurucularının çalışmalarına eleştirerek ve askeri rejimin bu konudaki düşüncelerini destekliyordu.⁶²³

⁶¹⁷ MSP'nin kurulma aşamasında parti ismi içerisinde Demokrat kelimesi kullanılmak istendi. Ancak yasaklı olan bu kelime nedeniyle verilmeyen izin sonucunda Memleketçi Serbest Parti kuruldu. MSP kuruluşunda 12 asker, 16 eski milletvekili ve 5 eski valiyi dâhil ederek oy almak istediği seçmen kitlesini belli etmişti. Parti kuruluş amacını programın belirtilen fikir v esaslar doğrultusunda memlekete hizmeti olarak açıklamıştı.,**Memleketçi Serbest Parti Ana Tüzüğü**, Selek Matbaası, İstanbul 1961,s.3.; **Cumhuriyet**, 22 Ocak 1961; Metin Toker, **Akis**, 16 Ocak 1961; S.342, s.8.; Tunaya, **Türk Devrim Tarihi**, 5...., s.66.

⁶¹⁸ Yeni Türkiye Partisi 13 Şubat 1961 tarihinde kuruldu. Kurucular ilk olarak Hür Demokrat Partisi ismi ile kurulmak için müracaat yapmışsa da isme getirilen yasak nedeni ile Yeni Türkiye Partisi adını aldı. Demokrat Parti çizgisinde olan partidir., **Hürriyet**, 2-4 Şubat 1961.; Teziç, **a.g.e.**, s.308;**Demokrat İzmir**, 14 Şubat 1961.

⁶¹⁹ 11 Şubat 1961 tarihinde Demokrat Parti'nin kapatılması ile açıkta kalan oyları toplamak maksadında olan Ragıp Gümüşpala başkanlığında kurulan siyasi partidir., Kırkpınar, **a.g.t.**, ss.166-170.

⁶²⁰ Genel Başkanlığını Avni Erakalın'ın yaptığı Türkiye İşçi Partisi 13 Şubat 1961 tarihinde kuruldu.” Ayrıntı için bkz. Teziç, **a.g.e.**,ss.320-330.

⁶²¹ Yeni siyasi dönemin başlangıcında kurulan ancak varlığını hissettirememiş olan diğer bazı partiler şu şekildedir: Çalışma Partisi, Cumhuriyetçi Mesleki Islahat Partisi, Mutedil Liberal Parti, Memleketçi Parti, Türk İşçi ve Çiftçi Partisi” **Demokrat İzmir**, 12 Şubat 1961.;Turan, **Türk Devrim Tarihi 5. Kitap....**, s.66.

⁶²² “Yeni Partiler”, **Demokrat İzmir**, 18 Ocak 1961.

⁶²³ Ziya Hanhan, “Yeni Siyasi Partiler”, **Demokrat İzmir**, 23 Ocak 1961.

“Demokrat’ ismini paylaşamıyorlarmış. Unvanlarının önüne veya arkasına, mutlaka ‘Demokrat’ kelimesini eklemek istiyorlarmış... O isim başta da kuyrukta da tecrübe edildi. İş yok... Dışı bizi yaktı, içi kendilerini, millet, isim değil, ruh bekliyor, ruh...”

Askeri rejimin yeni düzenin kurulması yolundaki adımlarından sonra partilere sağlanan özgürlük sürecinde özellikle Demokrat Parti’nin kapatılması ile açıkta kalan oyları toplama amacı güden ve adeta bir "Demokrat Avı" başlatan partilere *Demokrat İzmir* gazetesi yoğun eleştiri getirmiş ve partilerin bu tavırlarının hata olduğunu vurgulamıştır. Eski Demokratları kendi partilerine katma girişimi sonrasında askeri rejim ve basın tarafından şiddetli eleştirilere maruz bırakılan Adalet Partisi Başkanı Ragıp Gümüşpala *“Türkiye’de kuyruk yoktur”* şeklinde ifadelerde bulunmuştu. Ancak Demokrat Parti tabanındaki oyları sahiplenmek amacıyla yaptığı çalışmaları açığa vuran *Demokrat İzmir* gazetesi, AP’nin bu tavrına sert bir eleştiri getirmiş ve şunları söylemiştir: *“Siz henüz vakit erkenken, kuyrukları değil akliselimi dinleyin. Yoksa kuyrukları koruyayım derken gayyayı siyasetle, kuyruğu titretip gidersiniz”*

1961 yılı Nisan ayından itibaren siyasi partiler sadece yeni Anayasahakkında kampanya yürütebilecek ve siyaset yapabileceklerdi. 9 Temmuz 1961’de Anayasanın halkoyunasunulmasının ardından siyasi faaliyetler tamamen serbest bırakıldı. *Demokrat İzmir*’e göre partilere verilen tam serbestlik *“milli tarihin en kritik geçidi”* idi.⁶²⁴ Bunun yanı sıra gazete siyasi partilerin sağlanan özgürlük ortamından yararlanmayı bilmesi gerektiğini yazmaktaydı. Tutulmayacak vaatlerde bulunmanın ülkeye en büyük felaketi getirdiği belirtilen makalede, yeni dönemde partilerin tutumlarını gerçeğe göre ayarlaması gerektiği savunuluyordu.⁶²⁵ Ardından DP oylarını kendi bünyesinde toplamak isteyen partiler içinde şunlar söylenmekteydi: *“Beyhude hülyalar peşinde koşanlar ve bulanık suda balık avlamak ümidiyle siyaset deryasına olta atanlar şayet bizim başımızı derde ve kendi başlarını belaya sokmak istemiyorlarsa, lütfen şundan emin olsunlar: bu sevgili memleketin mukadderatına,*

⁶²⁴ Danış, “Siyasi Faaliyetler Başlamışken”, **Demokrat İzmir**, 6 Nisan 1961.

⁶²⁵ “En Büyük Felaket” **Demokrat İzmir**, 7 Nisan 1961.

dün olduğu gibi bugün de olduğu gibi yarında 'kuyruk'lar değil 'baş'lar hükmedecektir."⁶²⁶

1961 Anayasasının referanduma hazırlandığı günlerde AP'nin anayasaya "Hayır" oyu verilmesi için yaptığı propaganda üzerine gazete, köy köy dolaşarak DP'nin yaptığı kirli işlerin anlatılması ile halk oyunun kazanılabileceği fikrini savunuyordu. Aynı zamanda oy avcılığı peşinde koşan partiler için de şunları belirtmekteydi: *"27 Mayıs sayesinde kellelerini kurtarabilmiş o kuyruk kışkırtıcıları bu büyük şanslarına şükredeceklerine, şimdi o 'kibar' ihtilalin misli görülmemiş adaletini sınırsız bir nankörlükle sömürmek yolundadır.*"⁶²⁷

1961 Anayasasının referandumda kabul görmesinden sonra sivilleşme yolundaki üç önemli adımın ikinci etabı tamamlanmış oldu. Artık sivil idarenin kurulabilmesi için son adım olan seçim dönemine girilecekti. Seçim dönemini başlatmak amacıyla 21 Temmuz 1961 tarihinde seçimlerin 15 Ekim 1961'de yapılacağı duyuruldu.⁶²⁸ Demokrat Parti'nin kapatılması ile bu partililerin oyları DP propagandası yapan yeni partilere kaydı. Siyasi atmosferin bu şekilde gelişmesi üzerine partiler arasındaki gerginlik arttı. Hem bu partiler arası gerginliğin sonlanması hem de 27 Mayıs eyleminin meşru zeminde korunması için Devlet Başkanı Cemal Gürsel siyasi partileri yuvarlak masa toplantısına çağırdı.⁶²⁹ Toplantıda partilerin; seçimler süresince dini istismar edici politika yapmaması, Yassıda kararlarına yönelik eleştiri getirilmemesi, 27 Mayıs hükümetinin aldığı kararların seçimler sırasında propaganda mevzu yapılmaması, partilerin Atatürk devrimlerine karşı herhangi bir tartışma konusu açmaması isteniyordu.⁶³⁰

⁶²⁶ Danış, "Siyasi Faaliyetler Başlamışken II.", **Demokrat İzmir**, 7 Nisan 1961.

⁶²⁷ Danış, "Anayasadan evvell..." **Demokrat İzmir**, 30 Haziran 1961.

⁶²⁸ **BCA**, Fon Kodu.030. 01 Yer No.52.313.7.;**Demokrat İzmir**, 22 Temmuz 1961.;**Hürriyet**, 22 Temmuz 1961.;**Yeni Asır**, 22 Temmuz 1961.

⁶²⁹ Bedii Faik, **İhtilalciler Arasında Bir Gazeteci**, Dünya Yayınları, İstanbul, 1967, ss.156-158.

⁶³⁰ "Partiler ve Yuvarlak Masa", **Forum**, 15 Eylül 1961, Yıl: 8 C. 14,S.179,s.13.

Demokrat İzmir gazetesi partililerin yaptığı bu toplantı için “Yuvarlak Masa Toplantıları Pek Parlak Oldu” manşetini kullanmış ve “görüş ve anlayış beraberliğine varan anlaşmayı parti liderleri imzaladılar” değerlendirmesinde bulunmuştu. Ayrıca parti liderlerinin yuvarlak masa toplantısında aldıkları kararlar konusunda, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü: “Beyannamede mevzu bahis meseleler memleketimizin siyasi hayatında öteden beri üzerinde işlenmiş konulardır.” haberini yaparken⁶³¹; AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala’nın “Devlet başkanımızın son kıymetli direktifleri ile hakikate ve doğruya ulaşmış oluyoruz” ifadelerini okuyucusuna aktarıyordu. CKMP Genel Başkan Vekili Ahmet Oğuz Arık’ın “Bir hukuk devletini kurmaya matuf gayretler başarı ile sona ermiştir.” ifadelerine yer veren gazete, YTP Genel Başkanı Ekrem Alican’ın, “İmzaladığımız vesika, siyasi faaliyetlerimizi normal ve medeni rekabet ölçüleri içerisine sokacaktır” yorumunu aktarıyordu. Memleketçi Serbest Parti Genel Başkanı Enver Adakan, “Parti liderlerinin memleket severlikleri partizanca tutumları uzlaştırıcı bir teminat olacaktır” ifadelerini halkla paylaşıyordu. Gazete, partilerin samimi tutumlarını aktarmıştı fakat buna rağmen toplantı sonucunda CKMP, AP, YTP imzaladıkları bu antlaşma metnine bağlı kalmayarak, 1961 seçimlerinde Demokrat avı başlatarak Demokrat Parti oylarının peşine düştü.⁶³²

Neticede partilerin kuruluş süreciyle birlikte iktidarın sivillere devredilmesi yolunda önemli bir adım atıldı. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi’nin siyasi hayata olan etkilerini göstermesi açısından 1961 yılı Ekim ayında yapılan milletvekili seçimlerinin sonuçları merakla beklenmişti. Kurucu Meclis, 21 Temmuz 1961 tarihinde, Cumhuriyet Senatosu ve genel seçimlerin 15 Ekim 1961 tarihinde yapılması ve propaganda faaliyetlerinin de 10 Eylül’de başlaması kararını aldı.⁶³³ Bu kararın ardından da yeni Anayasa’nın kabulüyle birlikte siyasi partiler teşkilatlarını tamamladı ve 15 Ekim 1961 tarihinde yapılacak olan seçimlere doğru yol aldılar.

⁶³¹ *Demokrat İzmir*, 6 Eylül 1961.

⁶³² “Seçim Kampanyasında Partiler”, *Forum*, 15 Ekim 1961, Yıl: 8, C.14, S.181, ss.1-2.

⁶³³ Fevzi Çakmak, “27 Mayıs’tan 12 Eylül’e İzmir”, *İzmir Kent Ansiklopedisi*, C.II, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, 2013, s.377.

Buna göre; 15 Ekim 1961 seçimlerinde İzmir yerelindeki siyasi partilerin milletvekili adayları şöyleydi:

Adalet Partisi'nin 15 Ekim 1961 Genel Seçimlerinde İzmir Milletvekili Adayları	
Ragıp Gümüşpala	Muzaffer Döşemeci
Şinasi Osma	Naili Ali Erdem
Mehmet Ali Aytaç	Nihat Kürşat
Saim Kaygan	Şükrü Akkan
Kadri Özek	İhsan Gürsan
Mümin Kırılı	Osman Kibar
İsmail Taşlıoğlu	Cahit Hüseyin Tamer
Orhan Hamurcu	Hüseyin Gürekan
Erdoğan Ker	Yeni Asır , 17 Eylül 1961. Resmi Gazete , 23 Eylül 1961,s.5193.
Adalet Partisi'nin 15 Ekim 1961 Genel Seçimlerinde Cumhuriyet Senatosu İzmir Senatör Adayları	
Nevzat Özerdemli	Hilmi Onat
İzzet Birand	Ömer Lütfü Bozcalı
Cahit Okurer	Enis Kansu
Kaynak: Yeni Asır , 17 Eylül 1961. Resmi Gazete , 23 Eylül 1961,s.5193.	

Tablo 35:15 Ekim 1961 Genel Seçimlerinde Adalet Partisi İzmir Milletvekili ve Senatör Adayları

Cumhuriyet Halk Partisi 15 Ekim 1961 Genel Seçimlerinde İzmir Milletvekili Adayları	
Lebit Yurdoğlu	Muammer Eriş
Mustafa Uyar	Tekin Çullu
Necip Mirkelamoğlu	Adil Vardalı
Arif Ertunga	Hasan Adanır
Osman Sabri Adal	Talat Orhon
Şeref Bakşık	Selami Savran
Ziya Hanhan	Fitnat Saltuğ
Ahmet Elifoğlu	Orhan Sunar
Karayunus	Kaynak: Yeni Asır , 17 Eylül 1961. Resmi Gazete , 23 Eylül 1961,s. 5201.
Cumhuriyet Halk Partisi 15 Ekim 1961 Genel Seçimlerinde Cumhuriyet Senatosu İzmir Senatör Adayları	
Kerim Beşerler	Kerim Akalınlı
Nazlı Çağatay	Şevket Adalan
Şerif Remzi Reyent	Reşat Tardu
Kaynak: Yeni Asır , 17 Eylül 1961. Resmi gazete , 23 Eylül 1961,s.5012.	

Tablo 36: 15 Ekim 1961 Genel Seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi İzmir Milletvekili ve Senatör Adayları

CKMP'nin 15 Ekim 1961 Genel Seçimlerinde İzmir Milletvekili Adayları	
Osman Zeki Ergin	Hadi Memişoğlu
İsmail Adalı	Osman İnal
Abdurrahman Yorgancılar	Muharrem Sezgin
Ferzan Tekçe	Hüseyin Vanlı
Şemsettin Yaşatan	Hasan Koçdemir
Nami Çağatay	Ahmet Demirci
Nihat Keskin	Tevfik Güner
Şevket Başov	Hayrettin Ölçer
Hulus, Günay	Kaynak. Resmi Gazete , 23 Eylül 1961,s.5208.
CKMP 15 Ekim 1961 Genel Seçimlerinde Cumhuriyet Senatosu İzmir Senatör Adayları	
Ali Rıza Akıncı	Lütfi Doğutürk
Demirali Kamçioğlu	Süleyman Çoruh
İhsan Güreñci	Vasıf Kısmetli
Demokrat İzmir , 21 Eylül 1961. Resmi Gazete , 23 Eylül 1961,s.5208.	

Tablo 37: 15 Ekim 1961 Genel Seçimlerinde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi İzmir Milletvekili ve Senatör Adayları

Yeni Türkiye Partisi 15 Ekim 1961 Genel Seçimlerinde İzmir Senatör Adayları	
Refik Onaner	Şahamettin Madran
Edip Yiğiner	Fethi Pekin
Orhan Şentepe	Cavidan Arbil
Yeni Türkiye Partisi'nin 15 Ekim 1961 genel seçimlerinde İzmir Milletvekili Adayları	
Burhan Maner	Sevinç Düşünsel
Yusuf Kazancıoğlu	Haydar Aryal
Hayrettin İzmirli	İsmet Bilginer
Lemi Aksoy	Kadir Ergüven
Haydar Dünder	Hayrettin Bener
Bedii İdrisoğlu	Vecdi Dramalı
Fuat Dansig	İsmail Turhanlar
Leyla Yegü	Ahmet Yersu
Kenan Mevlüt Acımaç	Kaynak. Resmi Gazete , 23 Eylül 1961, s.5214. Demokrat İzmir , 23 Eylül 1961. Yeni Asır , 22 Eylül 1961.

Tablo 38: 15 Ekim 1961 Genel Seçimlerinde Yeni Türkiye Partisi İzmir Milletvekili ve Senatör Adayları

Partilerin İllere Göre Belirlediği Milletvekili Ve Senatör Adayları				
Parti Adı	Milletvekili Aday Sayısı	İl	Senatör Aday Sayısı	İl
CHP	450	67	150	67
A.P	432	62	142	62
C.K.M.P	425	61	132	55
Y.T.P	348	51	109	48
M.S. P.	146	15	20	13
Kaynak. Demokrat İzmir , 21 Eylül 1961				

Tablo 39: 15 Ekim 1961 Seçimlerinde Partilerin İllere Göre Belirlediği Milletvekili Ve Senatör Adayları

1961 seçim kampanyasının Doğu Anadolu bölgesinde ağalar üzerinden yürütüldüğü görülmüyordu. Feodal ilişkilerin etkin olduğu bu bölgede partililer oy çokluğuna sahip olan ağaların nüfuzunu kullanarak propagandalarını ilerletmişti.⁶³⁴ Bitlis'te ise şeyhler üzerinden yürütülen seçim kampanyasına *Cumhuriyet* gazetesi “*Bütün partiler hala şeyhlerin gölgesinde*” diyerek konunun önemine dikkat çekiyordu.⁶³⁵ Ülke genelinde bazı bölgelerde milletvekilleri ve partiler yerine Türk boyları arasında seçim cereyan etmişti. Örneğin Kars bölgesindeki Azeriler, Terekemeler, Türkmenler, Aşiret mensupları ve yerli halk, oylarını kendilerine mensup şahıslara vereceklerdi. Bölgede bulunan her ilçe kendisini temsil edecek olan kimsenin parti listelerinin başında olmasını arzu ediyordu. Azeriler, bölgede YTP adayı olarak gösterilen ve kendi şahısları olan Rıza Yalçın'ı milletvekili olarak desteklerken, CHP senatör adayı olan Turgut Göle sayesinde senatör seçimlerinin kazanılması mümkün görülmekteydi.⁶³⁶

Adalet Partisi lideri Ragıp Gümüşpala 54 il gezeceği bir seçim programı oluşturdu. Propaganda serbestliğinin ilk gününde partiler oluşturdukları ekipler ile kaza, köy, mahallelere dağılarak seçim propagandasına başladı. Demokrat Parti'nin kalesi olarak bilinen İzmir Anayasaya “Hayır” kampanyası yürütmüştü. Bu nedenle partililer özellikle (CHP ve AP) için İzmir ayrı bir önem taşımaktaydı. CHP bu bölgedeki seçmen kitlesinin fikrini değiştirmek için çabalayacak, AP ise Bergama, Menemen, Dikili, Ödemiş gibi ilçelerdeki DP tabanına daha ilgili davranacaktı.⁶³⁷ Hatta Demokrat Parti'nin kalesi olması sebebiyle Ragıp Gümüşpalaseçim günü oyunu İzmir'de kullanacaktı.

CKMP Genel Başkan Vekili Ahmet Oğuz Arık, Eskişehir'e gelerek partisinin seçim kampanyasını açtı ve halka “*CKMP hakka ve adalete dayanarak huzur ve sükûn içinde memleket davalarını birer birer ele almayı bir vazife telakki etmektedir*” diyerek seçim konuşmasını gerçekleştirdi.⁶³⁸ Malatya her zaman olduğu gibi CHP'nin göz bebeği olarak İnönü'nün yanında yer aldı. Ve İsmet İnönü'de

⁶³⁴*Cumhuriyet*, 25 Eylül 1961.

⁶³⁵*Cumhuriyet*, 8 Ekim 1961.

⁶³⁶*Cumhuriyet*, 25 Eylül 1961.

⁶³⁷*Hürriyet*, 25 Eylül 1961.

⁶³⁸*Hürriyet*, 25 Eylül 1961.

geleneğini bozmayarak seçim kampanyasına Malatya'dan başladı. İnönü; iç ve dış politika hakkında önemli açıklamalarda bulunduktan sonra “*siyasi gelişmeler, medeni seviyeden ve vatansever ölçülerden mahrum bir soysuzluğu hiçbir zaman düşmemelidir*” diyen ilk seçim konuşmasını gerçekleştirmişti.⁶³⁹

Demokrat İzmir gazetesi ise İzmir'deki seçimleri yakından takip etmekteydi. Gazete partililerin seçim kampanyasına başladığı ilk günlerde siyasi partilerin seçim kampanyalarını eleştiriyor ve etkili bir propaganda yürütülmediğine dikkat çekiyordu. Hatta gazetenin kıdemli yazarlarından Ziya Hanhan “*Bugün de Bu*” adlı köşesinden liderleri etkili propaganda yapamama noktasında şöyle eleştiri getiriyordu:⁶⁴⁰ “*CKMP. Lideri, AP. Liderine, A.P. lideri de CKMP liderine cevap vermekle meşgul. Bir ‘sen’ ‘ben’ düellosudur, gidiyor. Ve ötede yığınla memleket meselesi, kendisine uzanacak el bekliyor. Memleket meselesi bu... Para değil ki... kimin umurunda!..*”

Adalet Partisi ise seçim mücadelesinin yoğunlaştığı günlerde, seçim kampanyası için gittiği yerlerde ilgi ile karşılanıyordu. Örneğin AP lideri Ragıp Gümüşpala Afyon'un Sandıklı ilçesinde “*Adalet mülkün temeli, AP her Türkün emeli*” flamaları ile karşılanmıştı. Adalet Partisi'ne göre seçim kampanyası kendi seçmeniyle bir tanışma ve sohbet toplantısından ibaretti. Bununla birlikte Ege bölgesi hem 27 Mayıs öncesinde DP'nin kalesi hem de sonrasında AP'nin kalesi olacak olması bakımından önemliydi. Bu yüzden Adalet Partisi bu bölgeye daha çok önem vermekteydi. İzmir'in yanı sıra Antalya ve Denizli'den sonra AP'nin en önemi seçim merkezlerinin başında Aydın geliyordu. Gümüşpala ilk defa Aydın'da yapmış olduğu konuşmada CHP'yeeleştiriler yöneltiyor ve ardından şunları söylüyordu:⁶⁴¹

“*Ecdadımızın, bize naklen getirdiği bir darbu mesel vardır. Buna göre, altıparmaklı doğan çocuk uğursuz derler. Nasıl altıparmaklı doğan bir çocuk aile hayatımıza uğursuzluk getirirse, altı alametli doğan herhangi bir nesnenin de Türk milletine zararı vardır.*”

⁶³⁹ *Demokrat İzmir, Hürriyet, Yeni Asır*, 26 Eylül 1961.

⁶⁴⁰ Ziya Hanhan, “Diyalog”, *Demokrat İzmir*, 27 Eylül 1961.

⁶⁴¹ *Hürriyet*, 29 Eylül 1961.

Yeni Türkiye Partisi Lideri Ekrem Alican Erzurum'daki seçmenlere ekonomi temasını işledikten sonra *“İkinci Cumhuriyetle birlikte demokratik siyasi rejim gelişmemizde yeni bir safha başlayacaktır”* demişti. Alican, Kars'ta da demokrasi rejiminin kolay olmadığını söylemiş ve bu iddiasını da son on beş yıl içerisinde gerçekleşen olayları örnek olarak göstermişti.⁶⁴²

Demokrat İzmir gazetesi seçim mücadelesinin başladığı günlerde Adalet Partisi'ne işaret ederek *“Eski ve günahkâr bir partinin tam benzeri, ufak bir makyaj değişikliğiyle yine sahneye çıkmak hevesindedir. Hırsta, husumette, adetlerde müteveffa eşinin tam benzeridir. Hık demiş burnundan düşmüş”* demek ve partinin seçim kampanyasını eleştirmektedir.⁶⁴³ Adalet Partisi Genel Başkanının gittiği yerlerde yaptığı konuşmalar olay oluyordu. Örneğin Balıkesir'de yaptığı konuşma ile basına seslenerek, AP'ye yöneltile suçlamalar karşılık veriyordu. Ancak basında hedef tutan beyannamelerinden rahatsız olan AP lideri *“bizi birbirimizden ayıracak olan bu paçavralara inanmayın. Huzurumuza ancak bu paçavralarla geliyorlar”* diyordu.⁶⁴⁴

Adalet Partisi'nin Ege bölgesinde en dikkat çekici ve ses getiren mitinglerinden biri İzmir mitingiydi. Taban olarakta merkez sağda yer alan seçmen kitlesi AP'ye büyük ilgi gösteriyordu. Partinin İzmir'de yaptığı miting büyük yankı uyandırmıştı. Ayrıca partinin ilk defa İzmir mitinginde oluşturduğu haremlik-selamlık tavrı dikkat çekici bir noktaydı. Kalabalık halk kitlesinin akın ettiği İzmir mitinginde önemli derecede güvenlik önlemleri alınmıştı. AP lideri ise omuzlar üstünde taşınarak kürsüye getirilmişti. Miting alanında 47 dakikalık konuşma yapan Gümüşpala grev hakkı, basın ve eğitim meseleleri üzerinde uzun uzun durmuş ve İzmir halkına şu şekilde seslenmişti:⁶⁴⁵ *“Bu memlekette millet iradesine karşı koyabilecek bir kuvvetin varlığına inanmıyoruz. Millet ne isterse ancak o olacaktır”*

⁶⁴² *Hürriyet*, 2 Ekim 1961.

⁶⁴³ Ziya Hanhan, “Siyasi İkizlik”, *Demokrat İzmir*, 27 Eylül 1961.

⁶⁴⁴ *Hürriyet*, 2 Ekim 1961.

⁶⁴⁵ *Hürriyet*, 3 Ekim 1961.

Adalet Partisi'nin İzmir mitingi için *Yeni Asır* gazetesi; “1961 seçim kampanyasının en büyük meydan mitingi dün şehrimizde yapıldı... Mitingin yapıldığı eski Sarıkışla Meydanı, çok partili hayata girişten bu yana, gerek Basmane ve gerekse Cumhuriyet meydanlarında yapılan mitinglerin üstünde bir vatandaş topluluğunun bir araya gelmesine imkân verdi” yorumunu getirdi.⁶⁴⁶

Adalet Partisi'nden sonra İzmir'de miting yapan bir diğer parti de Cumhuriyet Halk Partisi idi. İsmet İnönü İzmir mitinginde gecekondlu, işçi, grev hakkı gibi konuları işledi. CHP'nin İzmir mitingini “kardeşlik mitingi” olarak nitelendiren *Demokrat İzmir* gazetesi, İsmet İnönü'nün İzmir halkına “Yeni hayatın alemdarlık ödevi İzmir'e düşüyor” şeklindeki konuşmasını okuyucusuna aktarıyordu. Gazete ayrıca CHP'nin İzmir mitingi için büyük gövde gösterisi yorumunun yanı sıra tarihi bir gün olarak değerlendirdiği mitingte İzmir halkının İnönü'ye büyük sevgi gösterdiğini, CHP teşkilatının İzmir'de yaptığı toplantılar arasında en çok ilgi gören miting olduğu değerlendirmesinde bulunmuştu.⁶⁴⁷ CHP seçim kampanyasının son günlerinde İstanbul Taksim'de seçim mitingi yaptı. *Demokrat İzmir*'in “Güven mitingi” nitelendirmesinde bulunduğu mitingte CHP lideri İnönü “Gelecek iktidarın vazifesi bulunduğu düzeni güvenle çalıştırmaktır” ifadeleleriyle yeni iktidarla birlikte sükûnetin sağlanacağına vurgu yapıyordu.⁶⁴⁸

27 Mayıs sonrası ilk genel seçim siyasi partilerin 15 Ekim 1961'e kadar yürüttüğü seçim kampanyasını tamamlamasının ardından son buldu ve halk sandık başına gitti. Seçim günü *Yeni Asır* gazetesi “13 Milyon Seçmen bugün oy kullanacak” manşetini kullandı.⁶⁴⁹ *Demokrat İzmir* gazetesi “Bugün Yurtta İkinci Cumhuriyetin Senatör ve Milletvekili seçimi yapılıyor” manşetini yer vermiş ve aynı zamanda “Üçüncü Adım” adlı makalesinde seçim günü için şunları yazmıştı:⁶⁵⁰

⁶⁴⁶ *Yeni Asır*, 3 Ekim 1961.

⁶⁴⁷ *Demokrat İzmir*, 12 Ekim 1961

⁶⁴⁸ *Demokrat İzmir*, 13 Ekim 1961.

⁶⁴⁹ *Yeni Asır*, 15 Ekim 1961.

⁶⁵⁰ “Üçüncü Adım”, *Demokrat İzmir*, 15 Ekim 1961.

“15 Ekim 1961, Türk milletinin devrim rejiminden, normal rejime geçmek amacıyla üçüncü ve son adımı atacağı gündür. Türk milleti bugün “Yurtta sulh, Cihanda sulh” ilkesinin, Milli Mücadele ruhunun, millet egemenliğinin, Atatürk Devrimlerine bağlılığın tam şuuruna sahip olarak sandık başlarına koşacak...”

Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi’nin katıldığı 1961 genel seçim sonuçları şu şekildedir:

Kayıtlı Seçmen Sayısı	12.925.395		
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	10. 522.716		
Katılım Oranı	81.4		
Geçerli Oy Sayısı	10.138.035		
Milletvekili Sayısı	450		
1961 Genel Seçim Sonuçları			
Parti	Alınan Oy Sayısı	Oy Miktarı%	Milletvekili Sayısı
AP	3.527.435	34.8	158
CHP	3.724.752	36.7	173
CMKP	1.415.390	14.0	54
YTP	1.391.934.	13.7	65
Bağımsız	81.732	0.18	-
Kaynak. Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, Tük, s.25.			

Tablo 40: 15 Ekim 1961 Genel Seçim Sonuçları

1961 Genel Seçimlerinde İzmir’de Genel Seçim Sonuçları			
Kayıtlı Seçmen Sayısı		547. 336.	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		450. 748	
Katılım Oranı %		82.4	
Geçerli Oy Sayısı		439.266	
Milletvekili Sayısı		17	
Parti Adı	Alınan Oy Sayısı	Oy Oranı %	Milletvekili Sayısı
AP	241. 753	55	10
CHP	174.014	39.6	7
CKMP	13.456	3,1	-
YTP	6.388	1,5	-
Bağımsız	3.409	0,8	-
Kaynak. Milletvekili Seçimleri, s.60			

Tablo 41: 15 Ekim 1961 İzmir Seçim Sonuçları

15 Ekim 1961 İzmir Senatör Seçim Sonuçları	
Partiler	Oy Miktarı
AP	244.972
CHP	176.581
CKMP	13.581
YTP	6.842
Kaynak. Resmi Gazete, 17 Kasım 1961	
Adalet Partisi’nin İzmir Senatörlüklerini Kazanalar ve Aldıkları Oy Miktarı	
Kazanan Kişiler	Oy Miktarı
İzzet Birant	100.07
Nevzat Özerdemli	99.910
Enis Kansu	99.770
Hilmi Onat	80.243
Ömer Lütü Bozcalı	80.097
Cahit Okurer	63.047
Kaynak. Fevzi Çakmak, İzmir Kent Ansiklopedisi C.II, 27 Mayıs’tan 12 Mart’a İzmir, 379.	

Tablo 42:15 Ekim 1961 İzmir Senatör Seçim Sonuçları ve Adalet Partisi’nin İzmir Senatörlüklerini Aldıkları Oy Miktarı

Çoğunluk sisteminin esas alındığı senato seçiminde Adalet Partisi İzmir'in bütün senatörlükleri kazandı. Sonuçların ardından İzmir iline ait 17 milletvekilliğinden 10 tanesini AP, 7 tanesini CHP kazanmıştı. Buna göre iki partinin İzmir yerelindeki milletvekilleri şöyleydi

1961 Yılı Milletvekili Seçimlerinde Seçilen İzmir Milletvekilleri	
1 Ragıp Gümüşpala	Adalet Partisi
2 Şinasi Osma	Adalet Partisi
3 Mehmet Ali Aytaş	Adalet Partisi
4 Saim Kaygan	Adalet Partisi
5 Muzaffer Döşemeci	Adalet Partisi
6 Ali Naili Erdem	Adalet Partisi
7 Nihat Kürşat	Adalet Partisi
8 Şükrü Akkan	Adalet Partisi
9 İhsan Gürsan	Adalet Partisi
10 Kadri Özek	Adalet Partisi
1 Lebit Yurtoğlu	Cumhuriyet Halk Partisi
2 Mustafa Uyar	Cumhuriyet Halk Partisi
3 Necip Mirkelamoğlu	Cumhuriyet Halk Partisi
4 Arif Ertunga	Cumhuriyet Halk Partisi
5 Osman Sabri Adal	Cumhuriyet Halk Partisi
6 Şeref Bakşık	Cumhuriyet Halk Partisi
7 Ziya Hanhan	Cumhuriyet Halk Partisi
Kaynak. Fevzi Çakmak, İzmir Kent Ansiklopedisi C.II, 27 Mayıs'tan 12 Mart'a İzmir , 379.	

Tablo 43: 1961 Yılı Milletvekili Seçimlerinde Seçilen İzmir Milletvekilleri

1961 seçimlerinde alınan sonuçlar hem Türkiye genelinde hem de İzmir yerelinde oldukça dikkat çekiciydi. Özellikle İzmir yerelinde Adalet Partisi toplam oyların yarısından fazlasını alarak, Demokrat Parti'den kalan mirasın varisi olduğunu ortaya koymuştu. CHP beklediği sonucun uzağında kalırken, YTP büyük bir yenilgi

almıştı. İzmir yerelinde seçim sonuçlarına dikkat edildiğinde merkez ilçelerdeki kenar mahalleler ve gecekondu semtleri oylarını büyük çoğunlukla AP'ye vermişlerdir. Şehrin Konak ve Üçkuyular arasında kalan kesiminde ise CHP oyları ağır basmıştır. İlçelerde AP güvendiği yerlerde CHP'ye önemli oranda fark atarken CHP'liler bekledikleri sonucu alamamışlardır. Bununla birlikte İzmirli seçmenler bağımsız adaylara da pek rağbet göstermemişlerdir.⁶⁵¹

Ege Bölgesi'nde özellikle İzmir yerelinde AP'nin aldığı oy oranı, 1957 seçimlerinde DP'nin aldığından fazlaydı. CHP'nin oylarında bir gerileme görülmekle birlikte AP'nin oy kazancı oldukça dikkat çekiciydi.⁶⁵² İzmir merkezinde AP, CHP'den yaklaşık 35 bin fazla oy almıştı. *Demokrat İzmir* gazetesi, CHP'nin İzmir yerelinde muvaffak olamamasının sebebini aday listelerinin İzmirli seçmenler tarafından beğenilmemiş olmasına bağlıyordu⁶⁵³ Ayrıca "İyi Günlere" adlı yazısında seçim sonuçlarından kaynaklanan memnuniyetsizliği ifade eden Ziya Hanhan, "*Ne pahasına olursa olsun, büyük seçimlerin bütün yurtta sakin ve hadisesiz geçmesi, güzel şey.. Demokrasi, güç alışıdır bir sistem... Bugünlük bu kadarını, yani kavgasız, gürültüsüz olup bitmesini dahi iyiye sayabiliriz. Geminin rotasını kayalıklardan engine çevirmek de bir şeydir*"⁶⁵⁴ şeklindeki açıklamasıyla seçim sonuçlarına olan memnuniyetsizliği ironik bir şekilde ifade etmiştir. Hanhan "Siyaset ve Toto" adlı başka bir yazısında "*Ve nihayet bir milletin alın yazısını tayin edecek olan Genel seçimler öyle... Falan parti umulduğundan daha fazla mebus çıkardı, diyorlar. Çıkarmaz mı? İyi oluruz inşallah...*" diyerek AP'nin beklenenden fazla oy aldığını vurgulamıştır.⁶⁵⁵

Demokrat İzmir gazetesi seçim sonuçları üzerine yaptığı genel değerlendirmelerde geçmişten ders alınması ve geleceğin alınan derslere göre şekillendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Gazeteye göre; gelecek millet tarafından değil onu idare edecek olanlar tarafından şekillendirilmeli ve ona göre bir yol

⁶⁵¹ *Demokrat İzmir*, 17 Ekim 1961.

⁶⁵² Stefanos, Yerasimos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye- 3 (1.Dünya Savaşından 1971'e)*, 1. Baskı, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1976, s.1429.

⁶⁵³ *Demokrat İzmir*, 16 Ekim 1961.

⁶⁵⁴ Ziya Hanhan, "İyi Günlere," *Demokrat İzmir*, 17 Ekim 1961.

⁶⁵⁵ Ziya Hanhan, "Siyaset ve Toto", *Demokrat İzmir*, 17 Ekim 1961.

çizilmeliydi. Örneğin gazetenin köşe yazarlarından Naci Sadullah Daniş "Ağaca Bir Söz!" adlı yazısında millete değil, milleti idare edeceklerle tavsiyelerde bulunulması gerektiği üzerinde durmuş ve Cemal Gürse'in bu evrede yaptığı açıklamaların haklılığını vurgulamıştır. Daniş'a göre iktidar; zevk yeri, sefa yeri, vurgun yeri ve saltanat yeri değil, ağır mesuliyet ve hizmet gerektiren bir yerdi ve Gürsel'in bu konuda yaptığı uyarılar boşa gitmemeliydi. Daniş bu uyarıları "Yarın ağaca yapılmış gibi boşa gitmese!" şeklinde ifade ederek yapılan suiistimalleri eleştiriyor ve geleceğe iyi yön verilmesi gerektiğini ifade ediyordu.⁶⁵⁶ 1980'lere kadar merkez sağıın kalesi konumunda olan İzmir, 15 Ekim 1961 seçimlerinde oy hakkını Adalet Partisi'nden yana kullandı. CHP ise umduğu başarıyı İzmir'de yine yakalayamamıştı. YTP'nin varlığı ise yok denecek kadar azdı.

Naci Sadullah Daniş "Selam Sana Türk Ordusu!" adlı yazısında Türk Ordusu'nun yaptığı 1960 İhtilali'ni beyaz, centilmen, kansız bir ihtilal olarak nitelemiş ve *"Zira, o ihtilalin ne kadar haklı olduğunu ispata, sadece evvelki gün sona ermiş bulunan seçim sonuçları bile kâfidir.."*⁶⁵⁷ İfadeleriyle 27 Mayıs günü yapılan ihtilalin ne kadar doğru bir adım olduğunu vurgulamıştır.

Seçim sonuçları, siyasi ve toplumsal yapıda herhangi bir değişiklik yapmadan iktidarı sivillere devretmenin tehlikelerine karşı uyarıda bulunanların öngörülerini doğrulamıştı. Bu sonuçlar içeride ve dışarıda, Menderes'in bir zaferi ve 27 Mayıs rejimine karşı bir kınama oyu olarak yorumlandı.⁶⁵⁸ 15 Ekim 1961'de yapılan genel seçimlerde sonuçlar Adnan Menderes'in yattığı yerden kullanmaya devam ettiği gücüne onu kovan askeri rejime karşı bir kınamayı ifade ediyordu. İktidarın bir neo-DP koalisyonu teslim edilmesi söz konusu olmadığı için, çünkü böyle olursa ordu yeniden müdahale edebilirdi, bu nedenle böylesi bir yaklaşıma gerek kalmadan Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel hükümet kurma görevini İsmet İnönü'ye verdi.⁶⁵⁹

⁶⁵⁶ Naci Sadullah Daniş, "Ağaca Bir Söz", **Demokrat İzmir**, 17 Ekim 1961.

⁶⁵⁷ Naci Sadullah Daniş, "Selam Sana Türk Ordusu!", **Demokrat İzmir**, 18 Ekim 1961.

⁶⁵⁸ Ahmad, **Demokrasi...**, s.235.

⁶⁵⁹ Ahmad, **Modern...**, s.164.

SONUÇ

Cumhuriyet rejimi, iç ve dış etkenlerin oluşturduğu nedenlerden dolayı uzun süren bir tek parti iktidarı yaşadıkdan sonra, İkinci Dünya Savaşı sonrası çok partili hayata geçişi başardı. Böylece rejimini demokratik niteliği daha da zenginlik kazanacaktı. Bu geçiş süreci içinde, kamuoyunu yönlendirme aracı olarak basın önemli bir rol oynadı. Etkili bir muhalefet ortamı Demokrat Parti'nin kurulması ile başlamış ve dönemin basınına alternatif bir siyasi alan yaratmıştı. Bu dönemde sadece muhalefet partileri değil aynı zamanda muhalif bir basın da ortaya çıktı. Tek parti, Milli Şef devrinin artık sona ermesi gerektiğini düşünen muhalif basın, çok partili hayatın olmazsa olmazı demokrasinin savunuculuğu rolüne girmişti. Bu rol doğrultusunda 12 Nisan 1946 tarihinde kurulan *İzmir* gazetesi, muhalefet partisi Demokrat Parti'yi destekleyen bir gazete olarak çıktı. Denilebilir ki İzmir gazetesi, çok partili hayata geçiş sürecinde İzmir'de muhalefetin sesi olarak tanındı.

Kuruluşundan itibaren Demokrat Parti'yi destekleyen *İzmir* gazetesi, tek parti rejimine karşı muhalefet etmişti. Gazetenin etkin muhalif anlayışı sadece Demokrat Parti'nin İzmir'de teşkilatlanmasını sağlamamış aynı zamanda bölge genelinde en çok okunan gazete haline gelmiştir. *İzmir* gazetesinin tavrı ve tutumu, CHP yönetiminin de dikkatinden kaçmamış ve gazete yakından takip edilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin İzmir gazetesine karşı izlediği bu yakın takip, *İzmir* gazetesinin ne kadar etkili muhalefet yaptığının kanıtı niteliğindedir.

1946 ruhunun demokratikleşme mücadelesine dâhil olan muhalif basın organı *İzmir* gazetesi, siyasi tarihin en çetin mücadele alanı olan seçim dönemlerinde de oldukça aktif rol oynamıştır. Çok partili hayatın somut örneklerinden biri olan seçimler, dönemin basınına canlılık kazandırmaya yetiyordu. Tek parti rejimine her fırsatta karşı olduğunu ortaya koyan *İzmir* gazetesi, 1946 seçimlerinde Demokrat Parti'nin savunuculuğunu yaparak iktidara karşı muhalif bir tavır takınmıştı. Gergin bir ortamda girilen 1946 seçimleri sonrasında ortaya atılan yolsuzluk iddiaları, seçim sonrası dönemde iktidar-muhalefet ilişkilerini sertleştirmiş; bu durum dönemin basınına da yansımıştı. İzmir gazetesi seçimlerdeki yolsuzluk iddiaları üzerine iktidara karşı sert bir tutum sergileyerek bir fıkra kaleme alır. Bu fıkra meclisteki

milletvekilleri meşru görmüyor tam aksine gayrimeşru yollar ile milletvekillerin meclise girdiği konusunda oldukça sert muhalefet yapıyordu. *İzmir* gazetesi, yayınlanan bu fıkra nedeniyle iktidarın hışmına uğrayarak, kapatılmasına karar verilir. Gazete, 25 Aralık 1946'dan itibaren yayın hayatına son vermeyerek *Demokrat İzmir* adıyla muhalefetteki görevini sürdürmeye devam etmiştir.

Demokrat İzmir gazetesi Adnan Düvenci sahipliğinde çıkmıştır. *Demokrat İzmir* gazetesinin binası dönem olarak Türkiye'de az sayıda bulunacak modern bir gazete binası olarak yaptırılmıştır. Bu da gazete sahibi Adnan Düvenci'nin etkin bir muhalefetin doğduğu gazete binasına ne derece önem verdiğinin bir göstergesi niteliğindedir.

Kuruluşundan itibaren Demokrat Parti'nin yanında yer alarak muhalefetin sesi olan *Demokrat İzmir*, 14 Mayıs 1950 yılına gelindiğinde amacına ulaşmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 27 yıl devam eden tek parti devri kapanmış ve çok partili hayata geçiş süreci olmaktan çıkarak yeni bir devir yeni bir döneme başlamıştır. Böylece *Demokrat İzmir* gazetesi 1946 yılında kuruluşundan itibaren verdiği ağır mücadelenin mükâfatını almıştır.

1946-1950 yılları arasında demokratikleşme uğruna muhalefetin sesi olarak yükselen *Demokrat İzmir* gazetesi, Demokrat Parti iktidarı ile birlikte iktidarın yanında yer alarak desteğini esirgememiştir. Gazete her ne kadar Demokrat Parti iktidarının birinci devrinde (1950-1954) yanında olsa da yanlışları söylemekten çekinmemiştir. İzmir Belediye Başkanı Rauf Onursal'ın yolsuzluk yaptığını her fırsatta dile getirerek, kişinin makamından alınması gerektiği düşüncesini belirtmiştir. Demokrat Parti'yi desteklemek için nedenleri olan gazete, desteklediği iktidarın yanlışlarını da açıklamıştır.

Demokrat İzmir gazetesi demokratikleşme çabası içerisindeki Türkiye'nin İzmir yerelinde çok partili hayata geçiş aşamasında önemli bir rol oynamıştır. 1946-1950 yıllarında yapılan genel seçimlerde Demokrat Parti'yi etkin ve yoğun bir şekilde destekleyen gazetenin, 1954 genel seçimlerinde yine partinin yanında yer alsa da geçmişteki seçimler kadar destek vermediği gözlenmiştir.

Demokrat İzmir gazetesi 1955 yılı sonlarında Demokrat Parti iktidarı ile bir daha bir araya gelmemek üzere ayırmıştır. Artık Demokrat Parti'ye karşı muhalefete geçen *Demokrat İzmir*, bir süre yeni kurulan Hürriyet Partisi'nin Ege bölgesinde teşkilatlanması için çalışmışsa da partinin beklenen ilgiyi görememesi üzerine dönemin en büyük muhalif kanadı olan Cumhuriyet Halk Partisi ile eş doğrultu da hareket etmiştir. Bu tavır değişikliğinin temel nedeni, DP iktidarının çıktığı yoldaki amacından sapmış olmasıydı. İktidarın yanlış bir politika ile hareket ediyor olması sonucunda *Demokrat İzmir* de artık CHP'nin istediklerinin aynısını iktidardan ister hale gelmişti. Demokrat İzmir gazetesinin muhalefete geçişi tıpkı CHP iktidarına karşı verdiği mücadele gibi ağır oldu.

Demokrat Parti'nin ya sev ya terk et anlayışı, dönemin muhalif basını gibi *Demokrat İzmir*'i de etkilemiştir. Bir gazeteyi maddi olarak ayakta tutan ilanları kesilmiş, en önemli ihtiyacı olan kâğıdı kendi parasıyla bile alamayacağı bir baskı politikası uygulanmıştı. Bu nedenle gazete, zaman zaman İzmir'in diğer gazetelerinden kâğıt satın almış, kâğıtsızlık nedeniyle altı sayfadan dört sayfaya düşmüştür. İktidara olan sert tutumu neticesinde gazeteye açılan davaların sayısı oldukça fazlaydı. Bir dava nedeniyle bir ay kapatılmıştır. İktidara karşı oldukça kızgın olan gazete, zaman zaman yayın yasaklarını da deliyor ve bu nedenle ya ceza alıyor ya da toplatılıyordu. Gazetenin toplatılması da yine gazeteye maddi bir ceza olarak geri dönüyordu.

Demokrat İzmir gazetesi iktidarın bütün baskıları karşısında, besleme bir gazete olarak maddi imkânı bol, kâğıt sıkıntısı olmadan yaşamak yerine muhalif bir ses olarak yükselerek, dönemin sıkıntılarını haykırmayı tercih etmiştir. Gazetenin iktidara olan muhalefeti Ege bölgesinde dağıtımı yapılan yerel bir gazetenin tirajına göre oldukça yüksektir. Aynı zamanda dönemin en az iadesi olan gazetesidir. *Demokrat İzmir* gazetesine bu anlamda bakıldığında gazeteyi sıradan bir yerel gazete gibi görmek yanlış olur. Ulusal bir gazete olamasa da etkin muhalefeti nedeniyle tanınan bir gazete olduğunu söylemek mümkündür.

Demokrat İzmir gazetesi amansız bir muhalefet yaptığı dönemde oldukça önemli ve dikkat çekici bir yazar kadrosuna sahiptir. Ziya Hanhan, Demokrat Parti iktidarına karşı gösterdiği sert tutumlarını mizahi fıkralar ile kaleme alıyordu. Bumuhelif kalem, iktidarınhişmine uğrayarak bir yıl hapis cezası ile muhalifliğinin bedelini ödemiştir. Naci Sadullah Danış,“Günün İlhamları” köşesinde kalemını bir muhalefet aracı olarak kullanmaktan çekinmeyerek yapıcı ve haklı eleştirilerde bulunmuştu. Attila İlhan, Halikarnas Balıkcısı, Aziz Nesin, beş dil bilen Ahmet Angın *Demokrat İzmir* gazetesinin yazar kadrosu arasında yer alan önemli ve oldukça değerli isimlerdendi. Yine İzmir’in en iyi foto muhabiri olan, Uşak olayları sırasında dövülen gazeteci, daha sonradan Yeşilçam sinemasının yıldızlarından olacak Hüseyin Baradan da gazetenin kadrosu arasında yer almaktaydı. Denilebilir ki *Demokrat İzmir* gazetesi yazar kadrosu ile büyük bir okuldur. *Demokrat İzmir* önemli bir yazar kadrosuna sahip olmakla birlikte Demokrat Parti iktidarına karşı aldığı cephe sonrasına gazetenin başmakalelerinin sıklığı azaltmış ve çıkan makaleler “*Demokrat İzmir*” imzasıyla yayınlamıştır. Gazetenin bu şekilde bir tavır takınmasının nedeni, yönetimin basın üzerinde uyguladığı ağır hapis ve para cezalarıdır.

Muhelif basının başına gelebilecek her şey sağlam kadrosu ile amansız bir muhalefet yaptığı dönemde *Demokrat İzmir* gazetesinin başına gelmişti. Demokrat Parti iktidarına karşı takındığı sert muhalif tavır nihayetinde gazetenin matbaası 1959 yılında Demokrat Partililerce tahrip edildi. Demokrat Parti üst yönetiminin bu tavrı; gazetenin Ege bölgesinde aktif bir rol oynayarak halk üzerinde yarattığı etkiden iktidarın rahatsızlıkduyması sonucunda gazeteden tamamen kurtulmak istediğinin bir kanıtı niteliğindedir. Demokrat Parti iktidarı, *Demokrat İzmir*’den tamamen kurtulmak istemişse de, gazete bu olay ardından yine iktidara olan muhalif tavrını sürdürmüştür. Demokrat Parti’nin son döneminde iç siyasetin çıkmaza girmiş olduğu süreç içerisinde yaşanan hemen hemen her olaya yayın yasağı getirilmiş ve *Demokrat İzmir* bu yayın yasaklarını delerek, iktidarın kararlarına bir nevi karşı çıkmıştır.

Demokrat İzmir'in iktidara olan karşı tutumu sonucunda Tahkikat Komisyonu sebep göstermeden gazeteyi süresiz olarak kapattı. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nin sonrasında askeri yönetimin aldığı karar ile yeniden yayın hayatına başladı. Demokrat Parti iktidarından en çok çeken gazetelerin başında gelen *Demokrat İzmir*, 27 Mayıs'ı bir ihtilal olarak değerlendirmiş ve ihtilale en çok seven gazetelerden biri olmuştur. 27 Mayıs hareketinin İzmir'deki savunuculuğunu üstlenen gazete, müdahale ile birlikte Demokrat Parti'ye karşı verdiği savaşında galip gelmiş oldu.

27 Mayıs'ta askerin yönetime el koymasını her fırsatta ve yoğun olarak destekleyen *Demokrat İzmir*, 27 Mayıs'ı en büyük düşmanı Demokrat Parti iktidarından kurtuluş olarak görmüştür. Basının Demokrat Parti'yi öven yazılar yazmasının yasak olduğu dönemde *Demokrat İzmir* gönüllü olarak DP aleyhine yazılar yazarak İzmir kamuoyuna DP'nin sonu için haklı gerekçeler sunmuştur. Demokrat Parti için “*düşük, kuyruk Celali Çetesi*” gibi sınırsız sıfatlar takmaktan geri kalmamış; neredeyse her fırsatta intikam alırcasına bu kelimeleri sayfasına taşımıştır. DP iktidarının devrilmesi ile ortaya çıkan yolsuzluk, rüşvet gibi olayları da oldukça geniş yer veren gazetenin bu bağlamda ihtilali halka mal etme çabası da oldukça önemlidir.

Demokrat İzmir gazetesinin ağır ve eleştirel sert dili askeri yönetimden de uyarı almakta gecikmemiştir. Askeri müdahalenin ardından yönetimin orduyu gençleştirmek adına yaptığı tasfiyeler *Demokrat İzmir* gazetesi tarafından eleştiri görünce askeri yönetim gazete hakkında soruşturma başlatmıştır.

Yassıada davalarının başladığı süreçte gazete davaları sert bir dille sayfasında yer vererek adeta DP iktidarından intikam almıştır. *Demokrat İzmir* gazetesi davasını Yassıada'daki en önemli davalardan biri olarak gören gazete, davalar sürecinde DP'lilerin mutlaka idam edilmesini istemekle birlikte, davaların uzun sürmemesi, bir an önce karara bağlanması düşüncesini de savunmuştur. Nitekim gazete, davaların uzaması ile halkın DP iktidarının halka yaşattığı baskı politikasını, ekonomik sıkıntıyı unutarak DP'lilere acıyacağını ve müdahalenin halk nazarında meşruluğunu kaybedeceği fikrindedir.

Askerin yönetime el koymasının ardından yeniden sivilleme çabaları adına siyasi parti faaliyetlerine izin verilme kararı, *Demokrat İzmir* gazetesine göre erkendir. Müdahalenin halk tarafından yeterince benimsenmediği fikrinden yola çıkarak gazetenin ortaya koyduğu bu düşüncenin haklılığı, 15 Ekim 1961’de yapılan seçimlerde Demokrat Parti’nin devamı olduğunu açıkça söylemekten çekinmeyen Adalet Partisi’nin büyük oranda oy almış olmasıyla ortaya çıkmıştır.

Sivil yönetime geçme adına siyasi partilerin faaliyetlere baladığı dönemde *Demokrat İzmir* gazetesi, Adalet Partisi’nden holanmadığını her fırsatta ifade etmiştir. Adalet Partisi hakkında yoğun eleştirel yazılarına yer vererek bu partinin bir kuyruk partisi olduğunu her fırsatta kaleme alarak kamuoyu oluşturma çabası göstermiştir. Yeni dönemde *Demokrat İzmir*’in savaşımı Adalet Partisi ile olacaktı. Anayasa’nın tanıtılması ve bu konuda halkın bilinçlendirilmesine de önem veren gazete referandum sürecinde etkin politika izleyerek Anayasa’ya “Evet” verilmesi için çaba göstermiştir. *Demokrat İzmir*’e göre yeniden sivil hayata yani parti yönetimine geilebilmenin  adımı vardı. Bunlar; Kurucu Meclis, Anayasa, Seimlerdi. Askeri yönetim 27 Mayıs hareketinin ardından bu üç adımda birer birer gerçekleştirerek 15 Ekim 1961 yılında yapılan seçimler ile iktidarı yeniden partilere teslim etmişti. Nitekim seçimlerde partilerin kazandıkları vekil sayıları sonrası, koalisyon hükümeti kurma çalışmaları balamı; Adalet Partisi’nin DP iktidarından topladığı oy çoğunluğu *Demokrat İzmir*’i oldukça rahatsız etmiştir. 1961 seçimlerinden sonra oyların belli olması ile birlikte Adalet Partisi’nin aldığı oy oranına dikkat çekerek 27 Mayıs’ta askerin yapmış olduğu müdahaleyi bir kez daha haklı bulmuştur.

Demokrat İzmir gazetesi gözünden ele alınan 1946-1961 yılları dönemi basın-siyaset ilişkisi doğrultusunda akademik bir şekilde değerlendirilmiş ve *Demokrat İzmir* gazetesi ile ilgili ilk çalışma bilim dünyasına kazandırılmıştır.

KAYNAKÇA

I- ARŞİV KAYNAKLARI

BCA, Fon Kodu.490.1.0.0. Yer No. 572.2277...3.

BCA, Fon Kodu. 010.09. Yer No. 211.653.1.

BCA, Fon Kodu. 010.09. Yer No. 211.655.2.

BCA, Fon Kodu.010.09. Yer No. 212.656.1.10.

BCA, Fon Kodu. 010.09.Yer No. 208.644.2.87.

BCA, Fon Kodu. 010.09.Yer No. 210.650.1.130

BCA,Fon Kodu. 010.09.Yer No. 203.628. 2.

BCA, Fon Kodu. 010.09. Yer No. 208.644.2.2.

BCA, Fon Kodu. 010.09. Yer No. 210.650.1.134

BCA, Fon Kodu.010.09. Yer No. 298.913.2.

BCA, Fon Kodu. 010.09. Yer No: 209.645.1.

BCA, Fon Kodu. 030.01. Yer No. 43.254.17.

BCA, Fon Kodu.030. 01. Yer No.52.313.7.

BCA, Fon Kodu. 030.01. Yer No:00.1.1.1.

BCA, Fon Kodu. 030.1.0.0.Yer No:29.48.23.

BCA,Fon Kodu.030.1.0.0.Yer No. 51.306.2.

BCA, Fon Kodu. 30.1.0.0. Yer No.37.226.1.

BCA,Fon Kodu.490. 01 Yer Kodu.218 861. 1.

BCA, Fon Kodu. 490.01. Yer No.434.1803.3.

BCA,Fon Kodu.030.01.00.00. Yer No.65.403.1.1.

BCA,Fon Kodu.030.18.01.02. Yer No. 124.92.6.

BCA, Fon Kodu.490.1.0.0. Yer No.1368.534.1.

BCA,Fon Kodu. 030.18.01.02. Yer No.112.46.2.

BCA, Fon Kodu. 030.18.01.Yer No: 02.155.1.1.

BCA, Fon Kodu. 030.01.00.00.Yer No:54.329.2.

II- RESMÎ YAYINLAR VE RAPORLAR

Ayın Tarihi

İçişleri Bakanlığı Emniyet Müdürlüğü Neşriyatından; Türkiye’de Siyasi Dernekler II, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara, 1950.

Kalkınan Türkiye, Desen Yayınları, Ankara, 1954.

Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı

Resmi Gazete

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları

Yüksek Adalet Divanı Kararları İstanbul-Yassıada (14 Ekim 1960- 15 Eylül 1961), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007.

III- PARTİ PROGRAMLARI

Cumhuriyetçi Millet Partisi Ana Nizamname ve Program, Yeni Matbaa, Ankara, 1954.

DP Kongresi, DP II. Büyük Kongresinin Havasını Aksettiren Bir Röportaj Serisi, Ankara, 1949.

Hürriyet Partisi Ana Nizamnamesi ve Programı, Örnek Matbaası, Ankara, 1955.

Kalkınan Türkiye, Desen Yay., Ankara, 1954.

Memleketçi Serbest Parti Ana Tüzüğü, Selek Matbaası, İstanbul, 1961.

IV- SÜRELİ YAYINLAR(Gazete ve Dergiler)

A- Gazeteler

Akşam

Anadolu

Bugün

Cumhuriyet

Demokrat Ege

Demokrat İzmir

Ege Express
Halkın Sesi
Hürriyet
İstanbul Express
İzmir
Menemen
Milliyet
Son Havadis
Son Saat
Tasvir
Ticaret
Tire Postası
Ulus
Vakit
Vatan
Yeni Asır
Yeni İstanbul
Yeşilyurt

B- Dergiler

Akbaba
Akis
Forum

V- ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLERİ (Kitaplar, Makaleler, Tezler, Röportajlar ve Belgeseller)

A- Kitaplar

AĞAOĞLU, Samet, **Arkadaşım Menderes**, İstanbul, 1967.

_____, **Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri**, Bahar Matbaası, İstanbul, 1972.

_____, **Siyasi Günlük Demokrat Parti'nin Kuruluşu**, (Yay. Haz. Cemil KOÇAK), 2. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 1993.

AHMAD, Feroz, **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.

_____, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1954-1971**, 1. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976.

_____, **Cumhuriyetin 75 Yılı (1923-1997)**, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1998.

_____, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Hil Yayınları, İstanbul 2010.

_____, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları 11 Baskı. İstanbul, 2012.

AKANDERE, Osman, **Milli Şef Dönemi Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesisler (1938-1945)**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998.

AKKERMAN, Cevat, **Demokrasi ve Türkiye'de Siyasi Partiler Hakkında Kısa Notlar**, Ulus Basımevi, Ankara, 1950.

AKŞİN, Sina, **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2011.

_____, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele C.I**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1192.

AKYAZ, Doğan, **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi: Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine**, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.

- ALBAYRAK, Mustafa, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti(1946-1960)**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2004.
- ALBAYRAK, Sadık, **Türkiye’de Din Kavgası**, İstanbul, İleri Sanat Matbaası, 1973.
- ALEMDAR, Korkmaz, **İletişim ve Tarih**, İmge Kitabevi, Ankara, 1996.
- ALESKEROW, Fuat Ersel, SABUNCU, Yavuz, **Seçimden Koalisyona**, Yapı Kredi yayınları, İstanbul, 1999.
- ALTAŞ, Sedat, **Çarıklı Demokrasi**, İkinci Adam Yayınları, İstanbul, 2011.
- ARAR, İsmail, **Hükümet Programları 1920-1965**, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968.
- _____, **İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi(1945-1950)**, İstanbul Matbaası, İstanbul 1958.
- ARCAYÜREK, Cüneyt, **Demokrasinin İlk Yılları, I (1947-1951)**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1983.
- _____, **Yeni İktidar Yeni Dönem 1951- 1954**, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1985.
- _____, **Bir İktidar Bir İhtilal 1955-1960**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985.
- ARIKAN, Zeki, **II. Meşrutiyet Dönemi’nde İzmir, 1908-1918**, Üç İzmir, İstanbul, 1992.
- _____, **İzmir Basın Tarihi (1868-1938)**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2006.
- _____, **İzmir Basınından Seçmeler(1923-1938) C.I**, İzmir Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2003.
- ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınları, Ankara, 1990.
- ARTUÇ, İbrahim, **Kore Savaşı’nda Mehmetçik**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1990.
- ARTVİNLİ, Fatih, **Seraba Harcanmış Bir Ömür: Osman Bölükbaşı**, Kitap Yayınları, İstanbul, 2007.
- ASKER, Ayşe, **Askeri Darbeye Doğru, Demokrat Parti’nin Tahkikat Komisyonu Girişimi**, İmge Yayınevi, Ankara, 2013.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.

- _____, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.
- _____, **İkinci Adam C. II. 1938-1950**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979.
- _____, **İkinci Adam C.III. 1950-1964**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.
- AYMAN GÜLER, Birgül, **Yerel Yönetimler: Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım**, TODAİE Yayınları, Ankara, 1998.
- BABAN, Cihad, **Politika Galerisi Bir Devrin Hükümlerleri**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.
- BAĞCI, Hüseyin, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.
- BAKŞIK, Şeref, **CHP ile Bir Ömür**, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, 2009.
- BARADAN, Hüseyin, **Bu Gözler Neler Gördü**, Titizler Matbaacılık, İzmir, baskı tarihi yok.
- BARUTÇU, Faik Ahmet, **Siyasi Anılar 1939-1954**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977.
- _____, **Siyasi Hatıralar C.2**, 21 Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2001.
- BAŞAR, Ahmet Hamdi, **Yaşadığımız Devrin İç Yüzü**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1960.
- BAŞGİL, Ali Fuat, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2006.
- BAYAR, Celal, **Başvekilim Adnan Menderes**, (Haz. İsmet Bozdağ), Truva Yayınları, 2010.
- BAYAZIT, Taner, **İzmir Basımında Demokrasi Mücadelesi (1923-1950)**, İzmir, 1992.
- BAYSAL, Jale, **Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar (1729-1875)**, (Haz. S.Keseroğlu, İlkin Mengülerek), 2. Baskı, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2010.
- BEKATA, Hıfzı Oğuz, **Birinci Cumhuriyet Biterken**, Yeni Matbaa, Ankara, 1960.
- BİLA, Hikmet, **CHP 1919-1999**, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- BİLGİT, Adnan, **İzmir'in Son Yüzyılı (1849-1949)**, İzmir Meşher, İzmir, 1949.
- BİLGİÇ, Sadettin, **Hatıralar**, 2. Baskı, Boğaziçi Yayınları, Ankara, 2002.

- BİRAND, Mehmet Ali, DÜNDAR, Can ve ÇAPLI, Bülent, **Demirkırat**, (Bir Demokrasinin Doğuşu) İstanbul, 1991.
- BORATAV, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985)**, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1990.
- BOZDAĞ, İsmet, **Demirkırat Aldatmacası**, Emre Yayınları, İstanbul, 1991.
- _____, **Demokrat Parti ve Ötekiler**, Kervan Yayınları, İstanbul, 1975.
- BURÇAK, Rıfki Salim, **On Yılın Anıları (1956-1960)**, Nurol Matbaacılık, Ankara, 1998.
- _____, **Türkiye’de Demokrasiye Geçiş**, Olgaç Matbaası, Ankara, 1979.
- _____, **Yassıada ve Öncesi**, Çam Matbaası, Ankara, 1976, s.194.
- CİHAN, Ali Rıza, **İsmet İnönü’nün TBMM’deki Konuşmaları 1920-1973**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No.57, C.II. Ankara, 1993.
- Cumhuriyet Ansiklopedisi, C.II**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.
- ÇAKMAK, Fevzi, **Bursa Yerelinde Cumhuriyet Halk Partisi**, Nilüfer Belediyesi, Bursa, 2014.
- ÇAVDAR, Tevfik, **“Müntehib-i Sani” den Seçme**, I. Basım, V Yayınları, Ankara, 1987.
- _____, **İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler**, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2007.
- _____, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1939-1950)**, İmge Kitabevi, Ankara, 2015.
- _____, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1950’den Günümüze**, 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.
- ÇAY, Abdülhak, **Kıbrıs’ta Kanlı Noel-1963**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989.
- ÇAYLAK, Âdem, **İktidar Muhalefet İlişkileri Bağlamında Türkiye’nin Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010.
- ÇEÇEN, Anıl, **Atatürk’ün Kültür Kurumları Halkevleri**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990.

- DAĞCI, Gül Tuba, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ordu Siyaset İlişkisi ve 27 Mayıs 1960 Darbesi**, İlgı Yayınları, İstanbul, 2006.
- DAĞLINuran ve AKTÜRK, Belma, **Hükümetler ve Programları 1920-1960, C.1**, TBMM Basımevi, Ankara, 1988.
- DARENDELİOĞLU, İlhan, **Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri**, Toker Yayınları, İstanbul, 1975.
- DEMİR, Şerif, **Düello- Menderes ve İnönü Demokrat Parti'den 27 Mayıs Darbesi'ne** Olaylar, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.
- _____, **Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes**, Paraf Yayınları, İstanbul, 2010.
- DERİN, Haldun, **Çankaya Özel Kalemmini Anımsarken (1933-1951)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995.
- DOĞRU, Osman, **27 Mayıs Rejimi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1998.
- DURSUN, Davut, **27 Mayıs Darbesi**, Şehir Yayınları, İstanbul, 2001.
- EKİNCİ, Necdet, **Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997.
- EKİNCİLİ, Mustafa, **İnönü Bayar Dönemleri Türk Dış Siyaseti**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2007.
- EKZEN, Nazif, **1946-1958-1970 Devalüasyonları**, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayınları, Ankara, 1980.
- ERDEM, Tarhan, **Anayasalar ve Seçim Kanunları (1876- 1982)**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1982.
- ERDEMİR, Sebahat, **Muhalefette İsmet İnönü 1950-1956**, M.Sıralar Matbaası, İstanbul, 1956.
- _____, **Muhalefette İsmet İnönü 1956-1959**, Ekicigil Matbaası, İstanbul, 1959.
- ERER, Tekin, **On Yılın Mücadelesi**, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul, 1963.
- _____, **Türkiye'de Parti Kavgaları**, Tekin Yayıncılık, İstanbul, 1966.
- _____, **Yasakçılar**, Toker Matbaası, İstanbul, 1965.

ERİM, Nihad, **Bildiğim Gördüğüm Ölçütler İçinde Kıbrıs**, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara, 1975.

_____, **Günlükler 1925-1979 C.II**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.

ERKANLI, Orhan, **Anılar, Sorunlar, Sorumlular**, Baha Matbaası, İstanbul, 1972.

EROĞUL, Cem, **Demokrat Parti ve Tarihi İdeolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1990.

ERSOY, Osman, **Türkiye'ye Matbaanın İlk Girişi ve İlk Basılan Eserler**, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara, 1959.

FAİK, Bedii, **İhtilalciler Arasında Bir Gazeteci**, Dünya Yayınları, İstanbul, 1967.

FERSOY, Osman Cemal, **Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes**, Hun Yayınları, İstanbul, 1978.

GEVGİLİLİ, Ali, **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987.

GİRGİN, Atilla, **Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2001.

_____, **Türkiye'de Yerel Basın**, Der Yayınları, İstanbul, 2009.

GİRİTLİ, İsmail, **Kısa Türk Anayasa Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul, 1991.

GİRİTLİOĞLU, Fahir, **Türk Siyasi Tarihinde CHP'nin Mevkii I**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965.

GOLOĞLU, Mahmut, **Demokrasiye Geçiş 1946-1950**, I. Basım Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, İstanbul, 2013.

_____, **Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)**, Başnur Matbaası, Ankara, 1972.

_____, **Milli Şef Dönemi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1974.

_____, **Tek Partili Cumhuriyet**, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2009.

GÖKMAN, Muzaffer, **50 Yılın Tutanağı (1923-1973)**, Hürriyet Yayını, İstanbul, 1973.

GÖKTEPE, Cihat, "Türkiye'de 27 Mayıs Darbesi Sonrası İç ve Dış Politikada Gelişmeler (1961-1964)", **Osmanlı'dan İkibinli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi**, (Edit. Âdem Çaylak vd.) 4. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2012.

- GÖRMEZ, Kemal, **Yerel Demokrasi ve Türkiye: Yerel Yönetimler ve Belediyeler**, Vadi Yayınları, Ankara, 1997.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref, **Açıklamalı Türk Anayasaları**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1993.
- GÜLEN, Nejat, **Anılarımda 27 Mayıs ve Yassıada**, Kastaş Yayınları, İstanbul 2005.
- GÜNGÖR, Celalettin, **27 Mayıs ve Partileşme Sorunu**, Ankara, Nurol Matbaası, 1992.
- GÜREL, Şükrü Sina, **Kıbrıs Tarihi (1978-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika, C.I.**, Kaynak Yayınları, Ankara, 1984.
- GÜRKAN, Nilgün, **Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- GÜVEN, Dilek, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- HALE, William, **Türkiye’de Ordu ve Siyaset**, 1. Baskı, Çev. Ahmet Fethi, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014.
- HUYUGÜZEL, Ömer Faruk, **İzmir’de Edebiyat ve Fikir Hareketleri Üzerine Araştırmalar**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2004.
- İNAN, Süleyman, **Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes 1945-1950**, Liberte Yayınları, Ankara, 2006.
- İNÜĞUR, M. Nuri, **Basın ve Yayın Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul, 2005.
- İPEKÇİAbdi, COŞAR, Ömer Sami, **İhtilalin İçyüzü**, Toker Matbaası, İstanbul, 1965.
- İSMAİL, Sabahattin, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1998.
- _____, **Kıbrıs Barış Hareketi’nin Nedenleri-Gelişimi-**
- İNÖNÜ, İsmet, **Defterler (1919-1973)**, C.1, (Haz. Ahmet Demirel) Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2001.
- _____, **Konuşma Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler 1944-1950**, (Haz. İlhan Turan), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2003.
- KABACALI, Alpay, **Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1990.

- _____, **Türk Basınında Demokrasi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 1999.
- _____, **Türkiye’de Gençlik Hareketleri**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1992.
- KABASAKAL, Mehmet, **Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908- 1960**, Tekin Yayınevi, İstanbul,1. Basım, 1991,
- KAÇMAZOĞLU, Hacı Bayram,**27 Mayıs’tan 12 Mart’a Türkiye’de Siyasal Fikir Hareketleri**, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- _____,**Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları**, Doğu Kitapevi, İstanbul, 2012.
- KARA İNCİÖĞLU, Nihal, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrasi Sorunları**, Tarih ve Demokrasi Tarık Zafer Tunaya Armağan, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.
- KARA, Âdem, **Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı Halkevleri (1932-1951)**, 24 Saat Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- KARAKUŞ, Emin,**40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü İle İşte Ankara**, Hürriyet Yayınları, Ankara, 1 Baskı, 1977.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Politikada 45 Yıl**, İletişim Yayıncılık, Ankara, 2002.
- KARATEPE, Şükrü, **Tek Parti Dönemi**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- KARPAT, Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.
- KAYNAR, Mete Kaan, **Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partiler**, Ankara, 2007.
- KILÇIK, Haluk, **Adnan Menderes’in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri (Ocak 1952- Haziran 1953), C.3**, Demokratlar KulübüYayınları, Ankara,1991.
- _____, **Adnan Menderes’in Konuşmaları, Demeçleri, (Kasım 1957- Aralık 1958), C.8**, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara,1991.
- KİLİ, Suna, **Türk Devrim Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.
- KOÇAK, Cemil, **Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları İkinci Parti,(1945-1950)C.1**, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2010.

- _____, **Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları İktidar ve Demokratlar (1945-1950), C.II**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- KOÇAŞ, Sadi, **Atatürk’ten 12 Mart’a, C.II**, Doğu Matbaası, İstanbul, 1977.
- KOLOĞLU, Orhan, **Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Basın**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- _____, **Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayıncılık İstanbul, 2006.
- KONGAR, Emre, **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998.
- _____, **İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, Cilt I, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.
- AKŞİN, Sina, **Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 1996.
- KORALTÜRK, Murat, **Ahmet Hamdi Başar’ın Hatıraları Demokrasiye Geçiş, DP İktidarı ve 27 Mayıs**, İstanbul bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.
- KUMAŞ, Rahmi, **CHP’nin Soyağacı**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1999.
- KURUÇ, Bilsay, **İktisat Politikasının Resmi Belgeleri (Söylev Demeç ve Yazılar)**, Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, SBF Maliye Enstitüsü, Ankara, 1963.
- LEVENDOĞLU, Mahzar, **Atatürk’ün Vasiyeti**, Bahar Matbaası, İstanbul, 1968.
- LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Arkadaş Yayıncılık, Ankara, 2015.
- _____, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2004.
- _____, **Demokrasinin Türkiye Serüveni**, (Çev. Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.
- MARDİN, Şerif, **Yeni Osmanlıların Doğuşu**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- METE, Orhan, **Bütün Tafsilat ve Akisleriyle Demokrat Parti’nin 1’inci Büyük Kongresi**, Ticaret Dünyası Matbaası, İstanbul, 1947.
- MUMCU, Ahmet, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974.

- MÜTERCİMLER, Erol, ÖKE, Mim Kemal, **Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.
- NASKALİ, Emine Gürsoy, **Yassıada Zabıtları I**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2015.
- _____, **Yassıada Zabıtları-VII Demokrat İzmir Gazetesi Davası**, Kitabevi, İstanbul, 2012.
- NUHOĞLU, Hidayet “Müteferrika Matbaası ve Bazı Mülahazalar”, **Osmanlı C. VII**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.
- NUTKU, Emrullah, **Demokrat Parti Neden Çöktü ve Politikada Yitirdiğim Yıllar 1946-1958**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1979.
- ORAL, Fuat-Süreyya, **Türk Basın Tarihi**, Doğu Matbaacılık, Ankara, 1968.
- ÖYMEN, Altan, **Değişim Yılları**, Doğan Kitap, İstanbul, 2004.
- _____, **Öfkeli Yıllar**, 8.Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, 2009.
- ÖZBUDUN, Ergun, **Çağdaş Türk Politikası**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2007.
- _____, **Türkiye’de Sosyalleşme ve Siyasal Kalkınma**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975.
- ÖZDAĞ, Ümit, **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, 2004.
- ÖZDEMİR, Hikmet, **Tarih ve Politika**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- _____, **Türkiye Cumhuriyeti**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- ÖZTÜRK, Kazım, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, Ak Yayınları, İstanbul, 1968.
- ÖZTÜRK, Osman Metin, **Ordu ve Politika**. Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993.
- _____, **Türkiye’de Asker ve İktidar**, Yeni Yüzyıl Yayınları, İstanbul, 1995.
- PERİN, Mithat, **Yassıada ve İnfazların İcyüzü**, İstanbul, 1970.
- SABEV Orlin, **İbrahim Müteferrika ya da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni, (1726-1756)**, Yeditepe Kitabevi, İstanbul, 2006.
- SANAL, Türker, **Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükümeti**, Sim Matbaacılık, Ankara, 1995.
- _____, **Türkiye’nin Hükümetleri**, Sim Matbaacılık, Ankara, 1997.
- SAROL, Mükerrrem, **Bilinmeyen Menderes C.II**, Kervan Yayınları, İstanbul, 1983.

- SEÇKİN, Haydar, **Olaylarla ve Belgelerle 1946 Seçimleri ve Yakın Demokrasi Mücadelemiz**, Anka Ofset Matbaası, İstanbul, 1990.
- SENCER, Muzaffer, **Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri**, Geçiş Yayınları, İstanbul, 1971.
- SERÇE, Erkan, **İzmir’de Kitapçılık**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 1996.
- SERTKAYA, İbrahim, **Adnan Menderes**, 2. Baskı, İstanbul 2008.
- SEVGİN, Nazmi, **Celal Bayar Diyor Ki (1920-1950) Nutuk, Hitabet, Beyanat, Hasbıhal**, Tan Matbaası, İstanbul, 1951.
- SEZEN, Saim, **Seçim ve Demokrasi**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1994.
- SOMAR, Ziya, **Bir Adamın ve Bir Şehrin Tarihi: Tefik Nevzat, İzmir’in İlk Fikir ve Hürriyet Kurbanı**, İzmir Büyük Şehir Belediyesi, İzmir, 2001.
- SOYSAL, İsmail, **Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945), C.1**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- ŞAHİNGİRAY, Özel (Top), **Celal Bayar’ın Söylev ve Demeçleri (1946-1950)**, (Demokrat Parti’nin Kuruluşundan İktidara Kadar Politik Konuşmalar), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999.
- ŞENŞEKERCI, Erkan, **Türk Devriminde Celal Bayar (1918-1960)**, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- ŞEYHANLIOĞLU, Hüseyin, **Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, Kadim Yayınları, Ankara, 2011.
- ŞİMŞEK, Sefa, **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002.
- TANÖR, Bülent, **İki Anayasa Hukukuna Giriş**, Ekin Yayınları, Bursa, 2010.
- _____, **Kurtuluş Kuruluş**, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, 2010.
- TAYLAK, Muammer, **27 Mayıs ve Türkes**, Ankara, 1977.
- TEZİÇ, Erdoğan, **100 Soruda Siyasal Partiler, (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye’de Partiler)**, 1 Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976.
- TİMUÇİN, Şevket, **Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresinde Alınan Kararlar**, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1950.

- TİMUR, Taner, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, İletişim Yayınları, İstanbul 1991.
- TOKER, Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973): Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.
- _____, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973): DP’nin Altın Yılları 1950-1954**, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.
- _____, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, DP Yokuş Aşağı 1954-1957**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.
- _____, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992.
- _____, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, 1944-1973, Yarı Silahlı Yarı Külahlı Bir Ara Rejim, 1960-1961**, Ankara, 1998.
- TOPUZ, Hıfzı, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973.
- _____, **II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.
- TÖKİN, Füzûzan Hüsrev, **Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişimi 1893-1965**, Elif Yayınları İstanbul, 1965.
- TUNA, Taşkın, **Adnan Menderes’in Günlüğü**, Şule Yayınları, İstanbul, 2012.
- TUNAYA, Tarık Zafer, **İslamcılık Cereyanı**, Baha Matbaası, İstanbul, 1962.
- _____, **Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952**, Arba Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- TUNCAY, Suavi, **Parti İçi Demokrasi ve Türkiye**, Ankara, 1996.
- TUNCER, Erol, **1946 Seçimleri**, Tesav Yayınları, Ankara, 2008.
- TUNÇAY, Mete, “Siyasi Tarih (1950-1960)”ı **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, (Edt. Sina Akşin), Cem Yay., İstanbul, 1997.
- _____, **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2015.
- TUNÇKANAT, Haydar, **27 Mayıs Devrimi (Diktadan Demokrasiye)**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996.

- TURAN, Ali Eşref, **Türkiye’de Yerel Seçimler**, İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları, İstanbul, 2008.
- TURAN,Şerafettin, **İsmet İnönü, Yaşamı Dönemi ve Kişiliği**, Bilgi Yayınevi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- _____, **Cumhuriyet Halk Partisi: Kökeni Ulusal Direnişe Dayanan Bir Devrim Partisi**, Aydoğan Matbaası, İstanbul, 2000.
- _____, **Türk Devrim Tarihi IV. (4.Kitap, 1.Bölüm) Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.
- _____, **Türk Devrim Tarihi IV. (4. Kitap 2. Bölüm), Çağdaşlık Yolunda Türkiye (14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960)**, Bilgi Yayınevi, Ankara,1991.
- _____, **Türk Devrim Tarihi, V. Çağdaşlık Yolunda Türkiye (27 Mayıs 1960- 12 Eylül 1980)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002.
- TURGUT, Hulusi, **Yassıada’da Yaptırılmayan Savunmalar**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2007.
- TÜRKER, Hasan, **Türk Devrimi ve Basın 1922-1945**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2000.
- TÜRKEŞ, Alparslan, **27 Mayıs ve Gerçekler**, Kamer yayınları, İstanbul,1998.
- Türkiye İstatistik Kurumu**, “Halk Oylaması Sonuçları: 2007, 1988, 1987, 1982, 1961”, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 2008.
- _____, **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, Haziran 2012.
- UÇMAN, Abdullah, “Tanzimat’tan Sonra Basın ve Edebiyat”, **Osmanlı C.IX**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.
- ULAY, Sıtkı, **Harbiye İş Başında**, Ak Yayıncılık, İstanbul,1968.
- URAN, Hilmi, **Hatıralarım**, Anka Yayınevi, Ankara, 1959.
- US, Asım, **1930-1950 Atatürk, İnönü, İkinci Dünya Harbi ve Demokrasi Rejimine Giriş Devri Hatıraları**, Doğruluk Matbaacılık, İstanbul, 1966.
- BAĞLUM, Kemal, **Anıpolitik 1945-1960**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.
- USLU, Nasuh, **Türk Amerikan İlişkileri**, 21 Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000.

- UYAR, Hakkı, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut Kitapları, İstanbul, 1999.
- _____, **Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Bir Örnek: Vatan Cephesi**, Büke Yayınları, İstanbul, 2001.
- VARLIKÜlkü - ÖREN, Banu, **Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler**, Der Yayınevi, İstanbul, 2001.
- YALMAN, Ahmet Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, C.4**, Ray Yayınları, İstanbul, 1970.
- YALTA, Bahtiyar, **Kunu-ri Muharebeleri ve Geri Çekilmeler (26. XI.1950 – 24. I. 1951)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.
- YASEMİN, Doğaner, **Türk Demokrasi Tarihinde VatanCephesi**, 1. Baskı, Siyasal Kitapevi Yayınları, Ankara, 2013.
- YAVİ, Ersal, **İhtilâlcı Subaylar**, 1. Baskı, Yazıcı Yayınevi, İzmir, 2003.
- YAZICI, Serap, **Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997.
- YAZICI, Tahsin, **Kore Birinci Türk Tugayında Hatıralarım**, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1963.
- YERASİMOS, Stefanos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye-3 (1.Dünya Savaşından 1971’e)**, 1. Baskı, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1976.
- YEŞİL, Ahmet, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- YETKİN, Çetin, **Karşı Devrim 1945-1950**, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2007.
- YILDIRMAZ, Sinan, “Vatan Cephesi: Demokrat Parti’nin Politik Meşruiyet Krizi ve Toplumsal Muhalefeti Kontrol Altına Alma Çabası”, **Türkiye’de Siyasal Muhalefet 1923-1980**, (Der: Ayşegül Komsuoğlu), Bengi Yayınları, İstanbul, 2008.
- YILMAZ, Veli, **Siyasi Tarih**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1998.
- SOYSAL, İsmail, **Türkiye’nin Uluslararası Siyasal Bağlıları, C.II (1945- 1990)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

YURDUSEV, Esin, “1945-1989 Döneminde Türkiye ve Balkanlar”, **Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç**, 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

YÜCEL, Mustafa Serhan, **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001.

YÜKSELİMAN, Nihan, **Parti Devlet Bütünleşmesi**, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2002.

ZÜRCHER, Eric Jan, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

_____, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim Yayıncılık, Ankara, 1996.

B- Makaleler

ADAM, Faik Muhiddin, “Kahraman İzmir 21 Temmuz’da Verdiği Gaza Mübarek Olsun”, **İzmir**, 24 Temmuz 1946.

AĞAOĞLU, Samet, “İ. İnönü Halk Arasında ve Bir Anayasa meselesi”, **Demokrat İzmir**, 3 Ağustos 1949.

_____, “Son Mitingin İfade Ettiği Büyük Mana”, **Demokrat İzmir**, 11 Ağustos 1949.

_____, “Bazı Tazyik Haberleri”, **Demokrat İzmir**, 5 Mart 1950.

_____, “Demokrat Partinin İlmi Heyete Cevabı”, **Demokrat İzmir**, 15 Ekim 1949.

_____, “Seçimlere Gidiyoruz”, **Demokrat İzmir**, 12 Şubat 1950.

_____, “Üçüncü Parti”, **Demokrat İzmir**, 18 Mayıs 1948.

AKANDERE, Osman, “Bir Demokrasi Beyannamesi Olarak Dörtlülük Takriri’nin Amacı ve Mahiyeti”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.9, Konya 2003.

AKARÇAY, Fevzi, “Hamasi Kongresi”, **Anadolu**, 25 Haziran 1949.

_____, “Kin Partisi”, **Anadolu**, 1 Ağustos 1948.

AKBULUT, Mustafa, “İbrahim Müteferrika ve İlk Türk Matbaası”, **Türkler**, C.XIV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2001.

AKIN, Fehmi, “Afyonkarahisar’da Öz Demokrat Partisi (1948)”, **Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.9, S.1, Haziran 2007.

- AKKAYA, Bülent, “Türkiye’nin NATO’ya Üyeliği ve Kore Savaşı”, **Akademik Bakış Dergisi**, S.28, Ocak-Şubat, 2012..
- ANGIN, “Direksiyon”, **Demokrat İzmir**, 2 Mayıs 1959.
- _____, “Gülüyoruz”, **Demokrat İzmir**, 19 Mayıs 1959.
- _____, “Yeni Partiler Karşısında”, **Demokrat İzmir**, 20 Şubat 1961.
- ARIKAN, Zeki, “Dilde Sadeleşme Akımı ve Köylü Gazetesi”, **Kebikeç Dergisi**, S.4, 1996.
- _____, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 6/23.
- ATAY, Falih Rıfkı, “Millet Kararını Vermiştir”, **Anadolu**, 25 Temmuz 1946.
- BABAN, Cihat, “Demokrat Partinin Yapmağa Mecbur Olduğu İşler”, **Demokrat İzmir**, 26 Mayıs 1950.
- BAKAN, Selahaddin ve ÖZDEMİR Hakan, “Türkiye’de 1946 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)’ye Karşı”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Birimler Dergisi**, Cilt 14, S.1, 2013.
- BELGE, Burhan “CHP’ye Muhalefet Lazım” **İzmir**, 13 Nisan 1946.
- _____, “Seçim mücadelesinde İdare Amirleri”, **İzmir**, 26 Haziran 1946.
- _____, “Baskı Politikasının İç Yüzü”, **İzmir**, 13 Temmuz 1946.
- _____, “Asıl Hedef”, **Demokrat İzmir**, 3 Eylül 1947.
- _____, “Antidemokratik Kanunlar”, **Demokrat İzmir**, 16 Kasım 1947.
- _____, “Buna Rağmen”, **İzmir**, 2 Mayıs 1946.
- _____, “Saraydaki Hadise”, **İzmir**, 21 Haziran 1946.
- _____, “Bayar Aramızda”, **İzmir**, 9 Kasım 1946.
- _____, “Bayar’ın Gelişi Münasabetiyle”, **İzmir**, 4 Kasım 1946.
- _____, “Beyannamelerin Neticelerini Bekliyoruz”, **Demokrat İzmir**, 14 Temmuz 1947.
- _____, “Bilanço Budur”, **Demokrat İzmir**, 17 Eylül 1961.
- _____, “Bu Noktaya Mim Koy!”, **İzmir**, 1 Mayıs 1946.

_____, “Bugünkü Toplantının Manası ve Sebepleri”, **İzmir**, 25 Temmuz 1946.

_____, “Bülend”, **İzmir**, 11 Kasım 1946.

_____, “Celal Bayar İzmir’de”, **İzmir**, 15 Temmuz 1946.

_____, “CHP’nin Muhalefet Telakkisi”, **Demokrat İzmir**, 5 Temmuz 1947.

_____, “Demokraside Politika”, **Demokrat İzmir**, 17 Mart 1948.

_____, “Demokrasinin Köylümüz İçin Manası: I Siyasi Manası”, **İzmir**, 2 Temmuz 1946.

_____, “Dünkü Toplantı”, **İzmir**, 16 Temmuz 1946..

_____, “Eden Bulur”, **Demokrat İzmir**, 15 Ağustos 1950.

_____, “İktidarı İstiyoruz Çünkü”, **İzmir**, 19 Haziran 1946.

_____, “İlk Hedefimiz Namuslu Seçim”, **Demokrat İzmir**, 15 Mayıs 1948

_____, “Kansız Inkılap ve Muhalefet”, **Demokrat İzmir**, 17 Mayıs 1950.

_____, “Kazan Kaldıran CHP’dir”, **Demokrat İzmir**, 28 Nisan 1947.

_____, “Mali Tedbirler”, **İzmir**, 12 Eylül 1946.

_____, “Mukabeledeki Seviye”, **Demokrat İzmir**, 6 Nisan 1947.

_____, “Müfritler Hikâyesi”, **Demokrat İzmir**, 28 Haziran 1947.

_____, “Ocak Zihniyeti Nizam-i Cedid- Kazan”, **Demokrat İzmir**, 25 Kasım 1947.

_____, “Okuduktan Sonra”, **Demokrat İzmir**, 13 Temmuz 1947.

_____, “Otuz beşlerin Durumu” **Demokrat İzmir**, 2 Eylül 1947.

_____, “Peker’in İstifası”, **Demokrat İzmir**, 10 Eylül 1947.

_____, “Yeni Kabine”, **Demokrat İzmir**, 11 Eylül 1947.

_____, “Yeni Kararlar”, **İzmir**, 11 Eylül 1946.

_____, “Yüzde Doksan Sekizi Aşan Ekseriyet” , **Demokrat İzmir**, 2 Mart 1947.

_____, “Kongrede Beliren Temayüller”, **Demokrat İzmir**, 13 Ocak 1947.

_____, “5 Ağustos 1946”, **İzmir**, 5 Ağustos 1946.

_____, “Biçare Basın,” **İzmir**, 17 Aralık 1946.

_____, “Bir Yatışma”, **Demokrat İzmir**, 27 Aralık 1946.

- _____, “Büyük Güne Yaklaşırken”, **İzmir**, 19 Temmuz 1946.
- _____, “Hala Bekliyoruz”, **Demokrat İzmir**, 22 Eylül 1947.
- _____, “İmtihan Başlıyor”, **Demokrat İzmir**, 21 Ekim 1947.
- _____, “Kurultay Açılış Nutku”, **Demokrat İzmir**, 18 Kasım 1947.
- _____, “Sıkı Yönetimli Demokrasi ”, **İzmir**, 28 Temmuz 1946.
- _____, “Şimdi Ne Olacak”, **İzmir**, 27 Temmuz 1946.
- _____, “Büyük Kongreye Doğru,” **Demokrat İzmir**, 14 Aralık 1946.
- _____, “Celal Bayar’ın Beyanatı”, **İzmir**, 24 Nisan 1946.
- _____, “CHP’nin Hodgamlığı”, **İzmir**, 12 Ağustos 1946.
- _____, “Kongre’nin İlk Günü”, **Demokrat İzmir**, 8 Ocak 1947.
- _____, “Kongrenin Tablosu”, **Demokrat İzmir**, 12 Ocak 1947.
- _____, “Milletvekili Zammı”, **Demokrat İzmir**, 4 Mart 1948
- _____, “Seçimlere Doğru,” **İzmir**, 15 Haziran 1946.
- _____, “Seçimlere Giriliyor”, **İzmir**, 18 Haziran 1946.
- _____, “Yeni Basın Kanunu Sonuçları”, **İzmir**, 14 Ocak 1947.
- _____, “Yeni Hükümetin Beyannamesi”, **İzmir**, 16 Ağustos 1946.
- _____, “Türk Demokrasisi”, **İzmir**, 4 Mayıs 1946.

BERBER, Şarika Gedikli, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Sivil Hükümet Darbesi: CHP’de 35’ler Vakası, **Akademik Bakış**, C.6,S.11 Kış, 2012.

BİLGİN, Şevket, “Menderes’i Karşılarken”, **Yeni Asır**, 15 Mayıs 1960.

_____, “Yeni Bir Tecrübe Geçiriyoruz”, **Yeni Asır**, 4 Haziran 1956.

BİRİNCİ, Ali, KOCABAŞOĞLU, Uygur, “Osmanlı Vilayet Gazete ve Matbaaları Üzerindeki Gözlemler”, **Kebikeç Dergisi**, S.2, Ankara, 1995.

BULUT, Sedef, “Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960):Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”, **Gazi Akademik Bakış**, Cilt 2, Sayı 4, 2009.

ÇAKMAK, Fevzi, “Cumhuriyet Halk Partisi’nin “ Ege Vazifesi” ve 1959 Yılı Uşak-İzmir Olayları, **Turkish Studies**, Volume 9/10fall, 2014.

- _____, “Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi Mallarına El Konulması”, **History Studies**, Volume 7/3 Eylül, 2015.
- _____, “27 Mayıs’tan 12 Eylül’e İzmir”, **İzmir Kent Ansiklopedisi**, C.II, İzmir Büyük Şehir Belediyesi, İzmir, 2013.
- ÇAKMAK, Cem, “1950’li Seçimler ve Demokrat Parti”, **Tarih ve Toplum**, 9/53, Mayıs 1988.
- ÇAKMAK, Diren, “Türk Siyasal Yaşamında Bir Muhalefet Partisi Örneği: Hürriyet Partisi (1955-1958)”, **Akademik Bakış Dergisi**, C.2, S.3, (Kış- 2008).
- ÇAVDAR, Tevfik, “Cumhuriyet Döneminin İlk Çok Partili Belediye Seçimleri”, **Mülkiyetler Birliği Dergisi**, S. 105, (Mart 1898).
- _____, “Demokrat Parti”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.8, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.
- ÇETİNKAYA, Selma, “Ahmet Emin Yalman Suikastı ve Etkileri”, **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**, 2016: 02 (01),
- DANIŞ, Naci Sadullah, “Anayasadan evvell...” **Demokrat İzmir**, 30 Haziran 1961.
- _____, “Bir Bilmece”, **Demokrat İzmir**, 19 Ocak 1958.
- _____, “YES”, **Demokrat İzmir**, 8 Temmuz 1961.
- _____, “Mayıs Sülükleri”, **Demokrat İzmir**, 31 Mayıs 1960
- _____, “İbret Alınacak Sahneler”, **Demokrat İzmir**, 13 Ocak 1961.
- _____, “BRAVO KIRŞEHİR”, **Demokrat İzmir**, 3 Temmuz 1957.
- _____, “Çanak Tutanlar”, **Demokrat İzmir**, 15 Şubat 1961.
- _____, “Hürriyetsizliğin Zararı”, **Demokrat İzmir**, 18 Ocak 1958.
- _____, “İhtilal İhanete Uğramıştır”, **Demokrat İzmir**, 29 Temmuz 1961.
- _____, “İnşallah”, **Demokrat İzmir**, 21 Eylül 1957.
- _____, “Kâğıt Onlarda, Fakat Kalemler Bizdeydi.”, **Demokrat İzmir**, 9 Şubat 1961.
- _____, “Kararlar Arifesinde”, **Demokrat İzmir**, 10 Eylül 1961.
- _____, “Maziye, Hale, İstikbale Dair!”, **Demokrat İzmir**, 23 Ekim 1957
- _____, “Siyasi Ahlaksızlık”, **Demokrat İzmir**, 22 Eylül 1957.
- _____, “Siyasi Faaliyetler Başlamışken II.” **Demokrat İzmir**, 7 Nisan 1961.

- _____, “Siyasi Faaliyetler Başlamışken”, **Demokrat İzmir**, 6 Nisan 1961.
- _____, “Vatan Cephesi”, **Demokrat İzmir**, 18 Ocak 1959.
- _____, “Selam Sana Türk Ordusu!”, **Demokrat İzmir**, 18 Ekim 1961.
- _____, “Ağaca Bir Söz”, **Demokrat İzmir**, 17 Ekim 1961.
- _____, “Nasıl Hatırlamazsınız”, **Demokrat İzmir**, 9 Aralık 1960.
- DEMİR, Şerif, “İktidar-Basın İlişkilerinin Türkiye’de Görünümü (1918-1960)”, **International Journal of SocialScience**, Volume 5 Issue 6, p. 119-137, December 2012.
- DEMİR, Yeşim “Albay Talat Aydemir’in Darbe Girişimleri”,**ÇITAD**, V/XII (Bahar 2006).
- DOĞANER, Yasemin, “Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı’da Basın”,**Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 10, S.1, Haziran 2012.
- EFE, Âdem, “Sebilürreşad”, **İslam Ansiklopedisi**, C.36, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, Ankara, 2009.
- EMRE KAYA, Ayşe Elif, “Demokrat Parti Döneminde Basın- İktidar İlişkileri”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, S. 39, Yıl. 2010.
- ERGÖNENÇ, Alaettin, “Muhalefetin Birleşmesi”, **Demokrat İzmir**, 9 Ağustos 1957.
- ERTEM, Barış, “Atatürk’ü Koruma Kanunu’nun Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Tartışılması”, **Turkish Studies**, V8/5, İlkbahar 2013.
- FENİK, Faruk, “Siz Bizi Temsil Edemezsiniz”, **İzmir**, 26 Temmuz 1946.
- _____, “Matbuat Kanunundaki Tadiller” **İzmir**, 14 Eylül 1946.
- FIRATLI, Halit Vedat, “40 Yıllık Politikamızın Seçkin Siması: Celal Bayar”, **Demokrat İzmir**, 13 Temmuz 1950.
- GEVGİLİLİ, Ali, “Türkiye Basını”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1982.
- GÖÇMEN, Muammer, “Jön Türk Basını”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

GÖKÇE, Orhan Rahmi, “İki Kelime İle Meclisi Nasıl Terk edebilir?”, **Anadolu**, 20 Aralık 1946.

GÜNGÖR, Süleyman, “14 Mayıs 1950 Genel Seçimleri ve CHP’de Bunalım”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.21, Mayıs 2010.

Halikarnas Balıkcısı, “Demokrasi Anadolu’da Doğdu”, **Demokrat İzmir**, 27 Haziran 1957.

Han’ın Yerine, “Kütük Partisi”, **Demokrat İzmir**, 1 Kasım 1957.

HANHAN, Ziya, “Ekmek Teknesi”, **Demokrat İzmir**, 28 Nisan 1961.

_____, “Bir Muhalefet Milletvekili”, **Demokrat İzmir**, 2 Şubat 1957.

_____, “İnsaf be Paşam”, **Demokrat İzmir**, 18 Haziran 1956.

_____, “1/2”, **Demokrat İzmir**, 28 Mayıs 1956.

_____, “Alnından Yaralananlar”, **Demokrat İzmir**, 1 Mayıs 1959.

_____, “Ayak ve Baş”, **Demokrat İzmir**, 1 Haziran 1960.

_____, “Bilanço”, **Demokrat İzmir**, 5 Aralık 1947.

_____, “Bir Ölüye Mektup” **Demokrat İzmir**, 31 Mayıs 1960

_____, “Brütüs”, **Demokrat İzmir**, 3 Haziran 1956

_____, “Gitti Gülsüm Geldi Gülsüm!” **Demokrat İzmir**, 4 Haziran 1956.

_____, “Hazım Meselesi”, **Demokrat İzmir**, 27 Haziran 1956.

_____, “İzmir’in İçinden”, **Demokrat İzmir**, 5 Haziran 1960.

_____, “Kaos”, **Demokrat İzmir**, 7 Haziran 1956.

_____, “Kırkharamiler”, **Demokrat İzmir**, 1 Haziran 1960

_____, “Kırkpınar”, **Demokrat İzmir**, 28 Haziran 1956

_____, “Oniki Sonrası Kahramanları”, **Demokrat İzmir**, 11 Haziran 1960.

_____, “Selam Sana Türk Ordusu”, **Demokrat İzmir**, 30 Mayıs 1960.

_____, “V.C. MACERASI”, **Demokrat İzmir**, 3 Mayıs 1961.

_____, “Eşrefoğlu Al Haberi”, **Demokrat İzmir**, 9 Ekim 1956.

_____, “Köpekler Saltanatı”, **Demokrat İzmir**, 17 Ekim 1960.

_____, “İmtihana Davet”, **Demokrat İzmir**, 4 Ağustos 1956.

_____, “Konak- Tepecik”, **Demokrat İzmir**, 7 Ağustos 1956.

_____, “Vehim”, **Demokrat İzmir**, 8 Ağustos 1956.

- _____, “Uslan Ey Dil”, **Demokrat İzmir**, 11 Ağustos 1956.
- _____, “Ölçü”, **Demokrat İzmir**, 2 Şubat 1957.
- _____, “Meteoroloji”, **Demokrat İzmir**, 3 Mart 1957.
- _____, “Dağ Spor”, **Demokrat İzmir**, 5 Nisan 1958.
- _____, “Gazete Takvimi” **Demokrat İzmir**, 24 Aralık 1958.
- _____, “Meltem”, **Demokrat İzmir**, 19 Şubat 1959.
- _____, “Taze Bitti”, **Demokrat İzmir**, 29 Nisan 1959.
- _____, “Kırılan Rekor”, **Demokrat İzmir**, 13 Ekim 1960.
- _____, “İşin Kısası”, **Demokrat İzmir**, 15 Ekim 1960.
- _____, “Han-ı Yağma” **Demokrat İzmir**, 30 Kasım 1960.
- _____, “Kardeşleriymiş(!)”, **Demokrat İzmir**, 4 Ocak 1961.
- _____, “Kemaliyle...”, **Demokrat İzmir**, 9 Ocak 1961.
- _____, “Tersine, Tersine”, **Demokrat İzmir**, 21 Nisan 1961.
- _____, “Randıman”, **Demokrat İzmir**, 16 Temmuz 1961.
- _____, “Mızrak ve Çuval”, **Demokrat İzmir**, 27 Temmuz 1961.
- _____, “Masal Gibi” **Demokrat İzmir**, 16 Eylül 1961.
- _____, “Diyalog”, **Demokrat İzmir**, 27 Eylül 1961.
- _____, “Siyasi İkizlik”, **Demokrat İzmir**, 27 Eylül 1961.
- _____, “İyi Günlere,” **Demokrat İzmir**, 17 Ekim 1961.
- _____, “Siyaset ve Toto”, **Demokrat İzmir**, 17 Ekim 1961.
- _____, “Yeni Siyasi Partiler”, **Demokrat İzmir**, 23 Ocak 1961.
- _____, “Demokrat İzmir Davası”, **Demokrat İzmir**, 18 Ocak 1961.
- _____, “Alnından Yaralananlar II,” **Demokrat İzmir**, 2 Mayıs 1959.
- _____, “... Ve Değirmen Dönerdi”, **Demokrat İzmir**, 26 Kasım 1960.
- _____, “Ayağıyla Konuşanlar”, **Demokrat İzmir**, 23 Ekim 1960.
- İLHAN, Attila, “Muavafakat Yapmak”, **Demokrat İzmir**, 11 Mart 1956.
- _____, “Saat Diktatörlüğe Beş Var”, **Demokrat İzmir**, 13 Nisan 1956.
- _____, “Yapıcı Bir İşbirliğine Doğru”, **Demokrat İzmir**, 8 Nisan 1956.
- İLYAS, Ahmet, “İktidar Muhalefet İlişkilerine Bir Örnek: Atatürk’ü Koruma Kanunu”, **Türkish Studies**, V8/7, Yaz 2013.

- İNCE, Refik Şevket, “Demokrat Parti Mecliste”, **İzmir**, 8 Ağustos 1946.
- _____, “Millete Saygı”, **İzmir**, 23 Temmuz, 1946.
- KAPANI, Osman, “Milli And Kararı Namus Ve Haysiyeti Müdafaa Kararıdır,” **Demokrat İzmir**, 30 Haziran 1949.
- _____, “Zamansız Blöf”, **Demokrat İzmir**, 16 Haziran 1950.
- _____, “Hükümetin Kopardığı Fırtına”, **Demokrat İzmir**, 6 Haziran 1950.
- _____, “CHP’nin Yeni Bir Tertibi”, **Demokrat İzmir**, 21 Aralık 1949.
- _____, “Köylü Vatandaşın Reyi Demokrat Parti’dedir”, **Demokrat İzmir**, 9 Şubat 1950.
- KARAYAMAN, Mehmet, “İsmet İnönü’nün Uşak’ta Taşlanması Olayının Sebepleri ve Sonuçları”, **Uşakburada Dergisi**, Yıl:1, S.5, Eylül-Ekim 2010.
- KESER, Ulvi, “Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye’de 6-7 Eylül Olaylarına Kesitsel Bir Bakış”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XII/25, (2012 – Güz) İzmir.
- KILIÇ, Selda, “1864 Vilayet Nizamnamesinin Tuna Vilayetinde Uygulanması ve Mithat Paşa”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, S. 37, Ankara, 2005.
- KOLOĞLU, Orhan, _____, “Türkçe Dışı Basın”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.
- KOLTUK, Durmuş Ali, “II. Dünya Savaşı’ndan Sonra Çok Partili Hayata Geçişte CHP ve İnönü”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl 12, S.2, Ağustos, 2008.
- KORALTÜRK, Murat, “Türkiye Ekonomisi(1920-1960)”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. XVII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, “1945’ten 1957’ye ne idi ne oldu?”, **Demokrat İzmir**, 8 Ekim 1957.
- _____, “Buhranın Sonu”, **Demokrat İzmir**, 27 Aralık 1946.
- KUBAT, Hürrem, “Belediye Seçimlerinin Arifesinde”, **Demokrat İzmir**, 29 Ağustos 1950.
- _____, “Eski Şef Konuşuyor”, **Demokrat İzmir**, 30 Ağustos 1950.

- _____, “Demokrasinin Tehlikeli Tarafları”, **Demokrat İzmir**, 12 Mart 1954.
- _____, “Akıllı Selimin Galebesi”, **Demokrat İzmir**, 24 Temmuz 1951.
- _____, “Başvekilin Antep Nutku”, **Demokrat İzmir**, 21 Ocak 1953.
- _____, “Belediye Seçimleri ve Eski Defterler”, **Demokrat İzmir**, 28 Ağustos 1950.
- _____, “Büyük Milli Meselelerde Küçük Politika Hesaplarının Yeri Olmamalıdır”, **Demokrat İzmir**, 18 Temmuz 1953.
- _____, “Büyük Seçimden Sonra”, **Demokrat İzmir**, 6 Mayıs 1954.
- _____, “CHP Genel Başkanının Manisa Nutku”, **Demokrat İzmir**, 6 Mayıs 1950.
- _____, “CHP Korkmakta Haklıdır”, **Demokrat İzmir**, 28 Nisan 1950
- _____, “Çok Laf Ederken Hakikatleri de Unutmayalım”, **Demokrat İzmir**, 16 Nisan 1954.
- _____, “Çok Yerinde Bir Karar”, **Demokrat İzmir**, 27 Temmuz 1950.
- _____, “Değişmesi Lazım, Fakat”, **Demokrat İzmir**, 14 Ocak 1955.
- _____, “Demokrat Suyu”, **Demokrat İzmir**, 6 Nisan 1954.
- _____, “Efendice Mücadele”, **Demokrat İzmir**, 11 Nisan 1954
- _____, “Hedef Memlekete Hizmet Olmalıdır”, **Demokrat İzmir**, 18 Mart 1954.
- _____, “Hep O Eski CHP”, **Demokrat İzmir**, 11 Haziran 1952.
- _____, “İktidar Parazitleri”, **Demokrat İzmir**, 7 Aralık 1954.
- _____, “İrticaa Yüzvermenin Akıbeti”, **Demokrat İzmir**, 10 Temmuz 1953.
- _____, “İrticadan Her Fenalık Beklenebilir”, **Demokrat İzmir**, 18 Aralık 1952.
- _____, “İzmirli Halk Partisine Oy Vermezler”, **Demokrat İzmir**, 2 Mayıs 1950.
- _____, “Kansız İnkılap ve Muhalefet”, **Demokrat İzmir**, 17 Mayıs 1950.
- _____, “Kıbrıs Meselesinde Türk Görüşü”, **Demokrat İzmir**, 23 Ağustos 1955.

- _____, “Kırk Haramiliğe Paydos!”, **Demokrat İzmir**, 6 Haziran 1952.
- _____, “Kore Savaşı ve Türkiye,” **Demokrat İzmir**, 29 Haziran 1950.
- _____, “Mukadder Akıbet”, **Demokrat İzmir**, 2 Temmuz 1953.
- _____, “Mürteci ve Muzır Unsurlarla Mücadele”, **Demokrat İzmir**, 29 Ocak 1953.
- _____, “Seçim Geleneği Artık Kurulmuştur”, **Demokrat İzmir**, 4 Mayıs 1954.
- _____, “Seçimler Bir Siyasi Olgunluk İmtihanıdır”, **Demokrat İzmir**, 14 Nisan 1954.
- _____, “Seçimlerin İlk Neticeleri”, **Demokrat İzmir**, 15 Mayıs 1950.
- _____, “Siyasi Edebiyat”, **Demokrat İzmir**, 18 Nisan 1954.
- _____, “Sonu Nereye Varacak”, **Demokrat İzmir**, 28 Haziran 1951.
- _____, “Şayet Doğru İse”, **Demokrat İzmir**, 7 Temmuz 1953.
- _____, “Teşkilatlanmış İrtica” **Demokrat İzmir**, 29 Haziran 1951.
- _____, “Türk İnkılabına Düşmanlık Edenler”, **Demokrat İzmir**, 7 Mart 1951.
- _____, “Yalman’a Yöneltilen Silah Fikir Hürriyetine Tevcih Edilmiştir”, **Demokrat İzmir**, 24 Kasım 1952.
- _____, “İrtica İle Mücadele”, **Demokrat İzmir**, 19 Temmuz 1953.
- _____, “Hem Suçlu Hem Güçlü”, **Demokrat İzmir**, 10 Haziran 1950.
- KURU, Hanife, “1946 Yılı İzmir Belediye Seçimleri”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmalar Dergisi**, 1/2, 1992.
- KÜRŞAD, Nihat, “Söz Jandarmanındır!”, **İzmir**, 22 Temmuz 1946.
- LAFÇIOĞLU, Kadri, “Manisa Kazalarında Halk Partisi Taraftarları”, **Demokrat İzmir**, 11 Aralık 1955.
- Meffun-u Hürriyet, “Nasıl Tutuldular”, **Demokrat İzmir**, 29 Mayıs 1960.
- MOLLAER, Fırat, “Türk Sosyalizmine Bir Katkı” **Hece Dergisi Nurettin Topçu Özel Sayısı**, Yıl 10, S.109, Ocak 2006.
- NADİ, Doğan, “Bu On Binlerce Halkın Mecliste Tek Mümessili Yok”, **İzmir**, 26 Temmuz 1946.

NADİ, Nadir, “Yeni Parti’nin Kuvvetli ve Zayıf Tarafları”, **Cumhuriyet**, 13 Ocak 1946.

_____, “Millet Partisi”, **Cumhuriyet**, 23 Temmuz 1948.

NAL, Sabahattin, “Demokrat Parti’nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 60, S. 3, 2005.

OBUZ, Ömer, “Halkevlerinin Kapatılmasının Türk Basınına Yansımaları”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.41,C.8, Aralık 2015.

ÖZKORKUT, Nevin Ünal, “Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti’ndeki Görünümü”, **AÜHF Dergisi**, S. 51/3., Yıl 2002.

PERİN, Mithat, “İnönü Lazım Geldiği Gibi Konuştu”, **Demokrat İzmir**, 12 Temmuz 1947.

_____, “1950”, **Demokrat İzmir**, 4 Şubat 1949.

_____, “CHP Nerede Var?”, **Demokrat İzmir**, 24 Mayıs 1948.

_____, “İktidar Partisi Bozgun Halinde”, **Demokrat İzmir**, 17 Ocak 1949.

_____, “Tadil Tezgâhındaki İki Kanun”, **Demokrat İzmir**, 21 Şubat 1949

_____, “Ümit Dolu Günler Geçiriyoruz”, **Demokrat İzmir**, 18 Ocak 1949.

_____, “Halkın Haklı Heyecanı”, **İzmir**, 26 Temmuz 1946

_____, “Yazık Oldu!”, **Demokrat İzmir**, 12 Haziran 1948.

PETEK, Hüsamet, “Demokrat Parti Karşısında İktidar Partisinin Durumu”, **Demokrat İzmir**, 14 Mayıs 1947.

_____, “Başladığı Noktada Biten Tarihi Bir Konuşmadan Sonra”, **Demokrat İzmir**, 18 Temmuz 1947

POROY, Nazım, “Demokrasi ve Yeni Parti”, **Anadolu**, 15 Ocak 1946.

SAYARI, Binnaz, “Türkiye’de Dinin Denetim İşlevi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 33, S. 1-2 1978.

SİLAHDAROĞLU, Nihad, “Muhallif Partilerin Birleşme Meselesi”, **Demokrat İzmir**, 6 Eylül 1958.

SOYALAN, Mehmet Yaşar, “Yaşayan Tarih Saatçi Musa Çağıl İle Yakın Tarih Üzerine”, **Söz ve Adalet**, Yıl 1 / S. 6-7, (Temmuz/Ağustos 2008).

- SUNAR, İlkey “Demokrat Parti ve Popülarizm”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.VIII, İletişim Yayınları, Ankara, 2001.
- ŞENTÜRK, Ayşegül, “1931 Matbuat Kanunu’ndaki Değişiklikler Üzerine Kronolojik Bir Değerlendirme: Basın Hürriyeti Bağlamında Meclis Tartışmaları Ve Basındaki Yankılar”, **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi**, S. XXX / 1, Temmuz 2015.
- TANIŞ, “İşi Allah’a Kaldı”, **Demokrat İzmir**, 23 Eylül 1957.
- _____, “Ali Cengiz”, **Demokrat İzmir**, 11 Eylül 1957.
- TEKELİ, Şirin, “Cumhuriyet Döneminde Seçimler”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. VII, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.
- TUNA, Işıl, “Verilişinin 70. Yılında Demokratikleşme Belgesi Olarak Türk Siyasal Hayatında Dörtlü Takrir” **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XV/30 (2015- Bahar), İzmir.
- TUNA, Serkan, “Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Devalüasyonu: 7 Eylül Kararları”, **Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (13) 2007.
- TUNCER, Mahmut, “Türk Basını Hür Kalacaktır”, **Yeni Asır**, 3 Haziran 1956.
- _____, “Coşkun Bir Sevginin Manası”, **Yeni Asır**, 22 Mayıs 1960.
- _____, “Anarşi, Hürriyet Değildir”, **Yeni Asır**, 21 Aralık 1957
- TÜRKAN, Selahattin, “Yapılması Zaruri Değişiklik”, **Demokrat İzmir**, 27 Şubat 1956.
- UZUN, Hakan, “İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1947 Olağan Kurultayı”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XII/25 (2012-Güz).
- YALMAN, Ahmet Emin, “MP Nereye Gidiyor?”, **Vatan**, 23 Şubat 1953.
- YIRCALI, Sıtkı, “Basın Hürriyeti Hudutları”, **İzmir**, 14 Eylül 1946.
- _____, “Bu iktidarla Demokrasi Olmaz”, **Demokrat İzmir**, 20 Ocak 1949.
- YÜCEER, Saime, “Tarihsel Perspektif İçinde Türkiye’nin NATO’ya Girişi ve Meclisteki Yankıları”, **Atatürkçü Bakış**, C.I, S. I, 2002.
- “ Bu Emsalsiz Ordu İle Övünelim”, **Demokrat İzmir**, 13 Haziran 1960.

- “Baskı”, **Demokrat İzmir**, 27 Mayıs 1958.
- “Beterin Beteri Varmış”, **Demokrat İzmir**, 18 Eylül 1958.
- “Bir Barbarlığın Yıldönümü”, **Demokrat İzmir**, 2 Mayıs 1961.
- “Bir damla Suçlu! Ayağa kalk!” Bedii Faik, **Akis**, S.5, 12 Haziran 1954.
- “Bir şey değişmiyor”, **Demokrat İzmir**, 8 Aralık 1955.
- “Bir Tavsiye”, **Demokrat İzmir**, 7 Eylül 1957.
- “Biz İrticanın değil, medeniyetin nurunu beklemekteyiz”, **Demokrat İzmir**, 3 Ocak 1960.
- “Bizim Anladığımız Hürriyet” **Demokrat İzmir**, 26 Mart 1956.
- “Bu Bir Kehanet Değildir”, **Demokrat İzmir**, 12 Mayıs 1958
- “Bu Hesabın Altından Ancak Sehpalar Altında Kalkabilecekler”, **Demokrat İzmir**, 11 Haziran 1960.
- “Bu Sükûnetin Manası”, **Demokrat İzmir**, 17 Nisan 1954.
- “Bugünün iktidarına muhalefeti biz yapmasak hadisler yapmaktadır”, **Demokrat İzmir**, 9 Ocak 1960.
- “Büyük İmtihan”, **Demokrat İzmir**, 9 Temmuz 1961.
- “Can ve Mal Emniyeti”, **Demokrat İzmir**, 20 Mayıs 1959.
- “CHP Yunan Ed’a Partisi Değildir!”, **Demokrat İzmir**, 13 Nisan 1960.
- “CHP’yi Tebrik Ederiz”, **Demokrat İzmir**, 16 Ocak 1959.
- “Değişmez Gerçekler”, **Demokrat İzmir**, 30 Nisan 1959.
- “Demokrasi Mücadelemizde Yeni Safhalar”, **Anadolu**, 25 Temmuz 1948.
- “Demokrat Parti’nin Tamimi Üzerine”, **Anadolu**, 13 Mayıs 1946.
- “Devrimiz Milli Hâkimiyet Devridir”, **Demokrat İzmir**, 25 Nisan 1960
- “Dilsiz Radyo”, **Demokrat İzmir**, 17 Aralık 1955.
- “DP’nin İlerisi”, **Demokrat İzmir**, 26 Aralık 1957.
- “DP’yi İtibardan Düşürenler” **Demokrat İzmir**, 24 Ocak 1956.
- “DP’yi İtibardan Düşürenler”, **Demokrat İzmir**, 24 Ocak 1956.
- “Ekseriyet”, **Demokrat İzmir**, 29 Aralık 1957.
- “En Büyük Felaket” **Demokrat İzmir**, 7 Nisan 1961.
- “Erenlerin Sağı, Solu” **Demokrat İzmir**, 18 Nisan 1957.

- “Gidenlerin Yeri Asla Boş Kalmayacaktır”, **Ulus**, 16 Aralık 1947.
- “Hakikatler Tedbirlerle Susturulamaz”, **Demokrat İzmir**, 27 Aralık 1957.
- “Haksız Mıyız?”, **Demokrat İzmir**, 26 Nisan 1958.
- “Hangisi Doğru”, **Demokrat İzmir**, 7 Mart 1956.
- “Her şey Sizin için”, **Demokrat İzmir**, 25 Aralık 1959.
- “Hesap Meselesi”, **Demokrat İzmir**, 15 Eylül 1959.
- “İhtilale Şükretsiner” **Demokrat İzmir**, 22 Haziran 1960.
- “İktidara ve Muhalefete Tavsiyeler”, **Demokrat İzmir**, 7 Şubat 1957.
- “İlk Tezahürü”, **Demokrat İzmir**, 23 Aralık 1955.
- “İnsanlık Bugün Elde Ettiği Hakları Kaybetmek Niyetinde Değildir”, **Demokrat İzmir**, 27 Nisan 1960
- “İşbirliğine Doğru”, **Demokrat İzmir**, 28 Mart 1956.
- “İtici Bir Çağrı”, **Demokrat İzmir**, 13 Ekim 1958.
- “İtle Yatan İtle Kalkar”, **Demokrat İzmir**, 23 Kasım 1960.
- “Kabinedeki Değişiklik Dolayısıyla”, **Demokrat İzmir**, 27 Ağustos 1960.
- “Kırşehir’e Ceza, On Beş Günün Notları”, S.6, **Forum Dergisi**, 15 Haziran 1954.
- “Koca Dağ Bir Fare Doğurdu Sanırsınız”, **Anadolu**, 27 Haziran 1949.
- “Mecburiyet Dolayısıyla”, **Demokrat İzmir**, 7 Nisan 1956.
- “Menfaat Delallarının İftiraları Karşısında”, **Anadolu**, 21 Haziran 1949
- “Meş’um Gün” **Demokrat İzmir**, 2 Mayıs 1961.
- “Milletin Ümidi: İnönü”, **Akis**, S: 253 (7 Mayıs 1959), s. 5.
- “Muhalefet Anlaşıyor”, **Demokrat İzmir**, 14 Ağustos 1957.
- “Muvafık Basın”, **Demokrat İzmir**, 7 Şubat 1956.
- “Neyin Tahkikatı Yapılacak”, **Demokrat İzmir**, 15 Nisan 196
- “Niçin İdam?” **Demokrat İzmir**, 16 Haziran 1960.
- “Niçin Muhalifiz? 4”, **Demokrat İzmir**, 2 Mayıs 1958.
- “Niçin Muhalifiz” **Demokrat İzmir**, 28 Nisan-9 Mayıs 1958.
- “Partiler ve Yuvarlak Masa”, **Forum**, 15 Eylül 1961, Yıl: 8 Cilt: 14,S.179,s.13.
- “Sayın İnönü- Manisa” **Demokrat İzmir**, 1 Mayıs 1959.
- “Seçim Kampanyasında Partiler”, **Forum**, 15 Ekim 1961, Yıl: 8, C.14, S.181, s.1-2.

- “Seçim ne zaman sorusu kahkaha ile Karşılanamaz”, **Demokrat İzmir**, 20 Mart 1960
- “Sevgi ve İtimad”, **Demokrat İzmir**, 12 Nisan 1956.
- “Sizlere Açık Mektup!”, **Demokrat İzmir**, 1 Haziran 1960.
- “Şeytani Plan” **Demokrat İzmir**, 3 Haziran 1956.
- “Türk Basını Büyük Bir Buhranla Karşı Karşıya”, **Demokrat İzmir**, 15 Ağustos 1958.
- “Türk Milletine Geçmiş Olsun”, **Demokrat İzmir**, 29 Mayıs 1960
- “Uşakt’an Geyikli’ye” **Forum Dergisi**, C.XII, S.133 (1 Ekim 1959) s.2-4.
- “Üç Müessese”, **Demokrat İzmir**, 14 Ocak 1956.
- “Üçüncü Adım”, **Demokrat İzmir**, 15 Ekim 1961.
- “Basın ve İktidar Hikâyesi”, **Demokrat İzmir**, 10 Eylül 1961.
- “Vatan Cephesi Gallesini Kesseniz de, Gözlerinizi Şu Biçare Vatana Çevirseniz Olmaz Mı?” **Demokrat İzmir**, 28 Ocak 1959.
- “Vatandaş, Demokrasiyi Seviyorsan Artık İktidara Oy Verme!”, **Anadolu**, 16 Ağustos 1950.
- “Vatanı İkiye Bölmeyelim”, **Demokrat İzmir**, 17 Şubat 1959.
- “Vatanseverlik İnhisarı”, **Demokrat İzmir**, 21 Ocak 1956.
- “Vebal”, **Demokrat İzmir**, 16 Temmuz 1957.
- “Yeni Partiler”, **Demokrat İzmir**, 18 Ocak 1961.
- “Yıl 1950 Değil”, **Demokrat İzmir**, 8 Ağustos 1958.

C- Tezler

- AKBALIK, Hasan, “1946- 1950 Döneminde CHP’nin Seçim Çalışmaları”, **İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalı,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Malatya, 2006.
- AKIN, Fehmi, “Türkiye’de Çok Partili Diziye Geçiş Sürecinde Demokrat Parti-Cumhuriyet Halk Partisi İlişkileri (1946-1947)”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, Ankara, 2004.

- ASLAN, Emel, “Türkiye’nin İç Siyasetinde Demokrat Parti, (1950-1960)”, **Ahi Evren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Kırşehir, Aralık 2014.
- AVCI, Ahmet, “Kore Savaşı’nda Türk Ordusu”, **Ahi Evren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Kırşehir, 2015.
- ÇAKMAK, Celal, “Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Arasındaki Siyasi Çatışmanın Kırşehir’e Yansıması”, **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Konya, 2010.
- DEMİRCİ, Sibel, “Hürriyet Partisi’nin Türk Siyasal Hayatındaki Yeri”, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2002.
- DOĞAN, Sadık, “Hayata Geçiş Sürecinde Hasan Saka Hükümetleri”, **Celal Bayar Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Manisa, 2002.
- GÜNEŞ, Tesfire, “Demokrat Parti Döneminde Atatürk İmajı (1950-1960)”, **Marmara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul 2012.
- HAYTAOĞLU, Ercan, “Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi 1948-1960”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, İzmir, 1994.
- KIRKPINAR, Nurullah, “27 Mayıs Askeri Müdahalesinin Ardından Türk Siyasetinin Yapılanma Dönemi (1961-1965)”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İzmir, 2015.
- MERT, Hasan “Necdet Ökdem ve 1940-1960 İzmir’de Siyasi Hayat”, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İzmir, 1995.

- PANCAROĞLU, Adnan Ferruh, “Yakın Tarihimizde Millet Partisi Olgusu (1948-1977)”, **Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Afyonkarahisar, 2006.
- SÖYLEMEZ, Nazife, “Cumhuriyet Halk Partisi’nin 7,8. Ve 9. Genel Kurultayları”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Kütahya, 2008.
- TANSEL, Ömer, “Demokrat Parti Döneminde Kıbrıs Politikası”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimi Cumhuriyet Tarihi Ana Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2010.
- TUNCAY, Başak, “Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinin Afyonkarahisar’a Yansımaları (1946-1950)”, **Afyonkocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Afyonkocatepe, 2014.
- VAHAPOĞLU, Sedat, “Hareket Dergisi’nin Türk Fikir Hayatındaki Etkileri”, **Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2006.

D- Röportaj

- Erel Şarman ile Yapılan Söyleşi**, (Söyleşi Tarihi: 9.01.2017).
- Erol Akıncılar ile Yapılan Söyleşi**, (Söyleşi Tarihi: 22.12. 2016).
- Kaya Çelikkanat ile Yapılan Söyleşi**, (Söyleşi Tarihi:27.12. 2016)
- Levent Bimen ile Yapılan Söyleşi**, (Söyleşi Tarihi: 27.12.2016)
- Tayfur Göçmenoğlu ile Söyleşi**, (Söyleşi Tarihi: 27.12. 2016).
- Yusuf Rıza Düvenci ile Yapılan Söyleşi**, (Söyleşi Tarihi:18.01. 2017).

E- Belgesel

- Demirkırat Belgeseli- Baskı**, Bölüm: 6, Mehmet Ali Birand, Can Dünder ve Bülent Çaplı, TRT Belgeseli.
- Demirkırat Belgeseli- Kriz**, Bölüm: 5, Mehmet Ali Birand, Can Dünder ve Bülent Çaplı, TRT Belgeseli.

F- İnternet Kaynakları

https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonucdari/secim3_tr.pdf(Eriřim
Tarihi,24.04.2016

EKLER

EK-I

Demokrat İzmir Gazetesi sahibi Adnan Düvenci (Sağda)

Kaynak: Yusuf Rıza Düvenci Kişisel Arşivi

hükümeti
sermaye

Atina 11 - (Anadolul)
 sonun dani mahaberi baldi
 Memluri arilahi dan
 bir Turk ve iki yusa t
 sonun refakatinde Pire fu

(Kıbrıs)	gelmştir. (Haberler)	İstanbul
(Kıbrıs)	göre xahış ilk defa olarak yu-	Samsun
(Kıbrıs)	nan ve yabancı gazeteler muha-	İstanbul
(Kıbrıs)	birleri tarafından gendimştir	Samsun
(Devam)	44402 8f. 2ci cümlede	İstanbul

bu ki du-
hukmi
ermaye

(Devamı önceki st. 206 sayfa)

V E

[illegible]

İzmir gazetesinin kapatılmasına sebep olan 28 Temmuz 1946 tarihli "Nesebi Sahîh Olmayan Çocuk" adlı fıkra metni

Kaynak: İzmir, 28 Temmuz 1946

Bir daha açıklayalım

Tabiatın bütün feyz-ü bereketine rağmen, küçük bir saksı içinde gübreyle beslenen deve dikenlerine her zaman, her yerde rastlamak mümkündür.

Ovalar, olgun buğday başaklarıyla dalga dalga dalgalanırken, saksının içindeki deve dikenini, hayatı ve tabiatı sadece dibine dökülen gübreden ibaret farzeder. Ve güneşin hayat verici keskin ziyasına karşı 40 mumluk elektrik ampulünün sarı soluk ışığı altında, bulunduğu salonun bir eşyası halinde kalmayı ganimet bilir. Rahattır çünkü... Muayyen zamanlarda gıdasını almakta ve meteorolojik tesirlerden masun kalmaktadır.

Esefle kaydedelim ki, siyasi zorlamalar bazı gazeteleri sahradan almış ve sirke sokarak bir «can baz arslan» haline getirmiştir. Bu teşbihimizle şu veya bu gazeteyi, şu veya bu partiyi itham etmiyoruz. Uzun ve sakim bir gelenekten bahsediyoruz.

Bahşış veren olmasaydı, bahşış alan da olmazdı. Eğer ortada bir hakikatsizlik bir hamiyetsizlik mevcutsa bunun günahı hem verende, hem de alandadır. Esir pazarını sokaktan matbaaya getirenler kadar, matbaada müşteri bekleyenler de mes'uldür.

İmdi, evvelce ifade ettiğimiz bir hakikate tekrar temas etmek istiyoruz.

Bizi, gazete olarak, muhalif telâkki edenler varmış. Bu telkinin nereden ve nasıl geldiğini pekâlâ biliyoruz. Bununla beraber...

(Devaml. Sa. 6 Sü. 6 da)

Bir daha açıklayalım

(Baştarafı, 1 inci sahifede)
ber onlara değil, fakat umumî efkâra hitap etmek istiyoruz.

Demokrat İzmir gazetesi ne Demokrat Partinin, ne Halk Partisinin, ne müstakbel Hürriyet Partisinin ne şunun ne bunun neşir organıdır. Biz sadece hakkın ve hakikatin gazetesiyiz. Dün böyleydik. Bugün de böyleyiz, yarın da böyle olacağız.

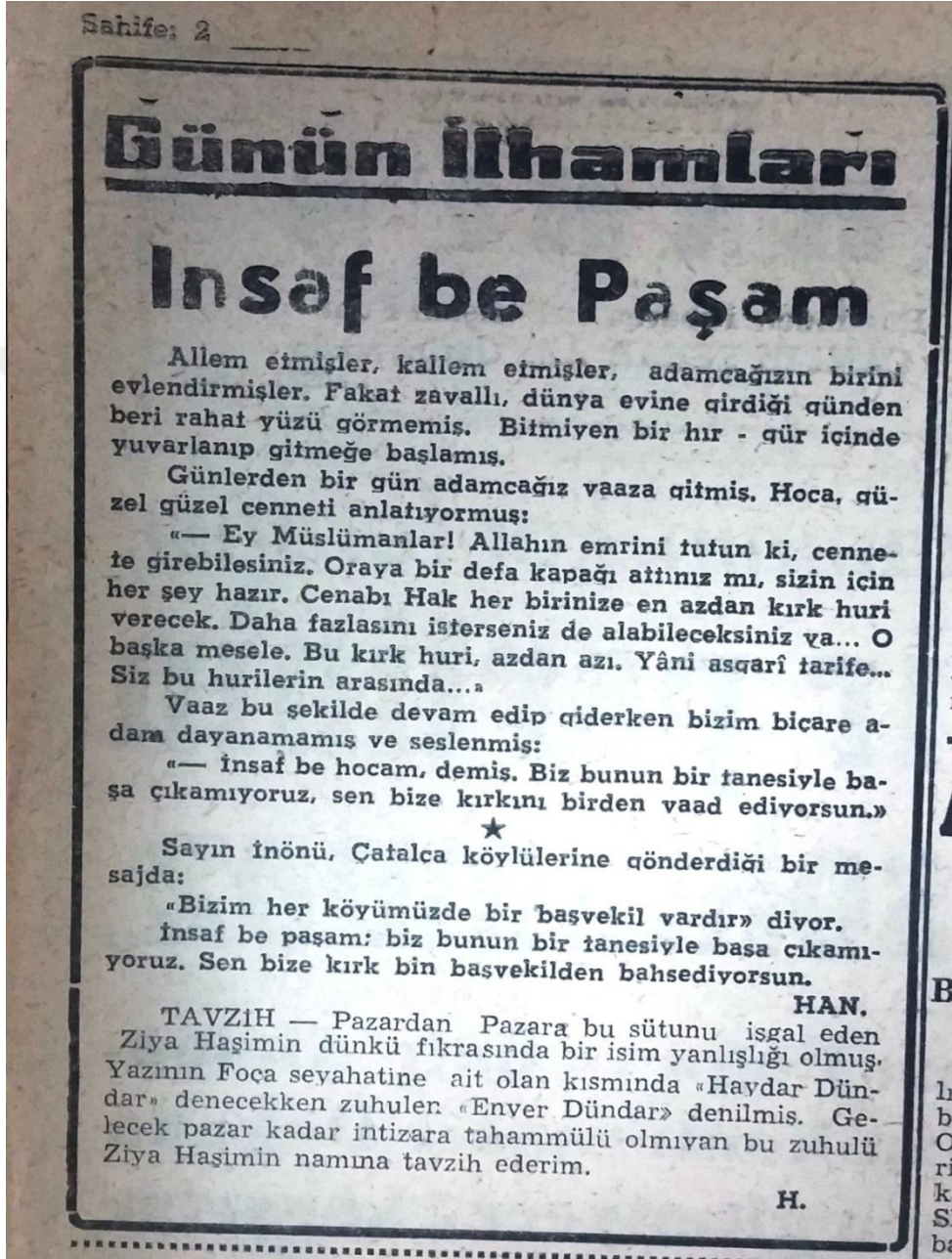
Utanmazlar, yüzüstler hakkımızda nasıl düşünürse düşünsün, biz, her sabah 15 kuruş vererek gazetemizi alan okuyucuya en doğru haberi vermek lüzumuna kaniiz. Bu haberin şunun lehinde, bunun aleyhinde diye hakikatleri ulu orta tahrif edemeyiz. Namuskâr bir tarafsızlığın icabı budur.

Tekrar edelim: Biz, küçük bir saksı içinde, gübreyle beslenen deve dikenini değiliz.

DEMOKRAT İZMİR

Demokrat İzmir gazetesinin Demokrat Parti iktidarına muhalefetini gösteren yazı

Kaynak: Demokrat İzmir, 18 Aralık 1955.

Demokrat İzmir gazetesinin 1 ay kapatılmasına neden olan fıkra metni

Kaynak: Ziya Hanhan, "İnsaf be Paşam!", **Demokrat İzmir**, 18 Haziran 1956.

SALI
16
EKİM 1956
YIL: 10 SAYI: 3459

SARFI
ADNAN DÜVENCİ
Telefonlar:
İdare 22884
Yazılgari 22849
Genel Servis 22894
Gözetim 22847
Dangana 22834
Posta Kutusu: 182
Adres: Mithatpaşa C. No. 25
PLATİ 15 KURUŞTUR

DEMOKRAT

İZMİR

SABAHLARI ÇIKAR MUSTAKİL SİYASİ GAZETE

4-5-6 YAŞLARINDAKİ ÇOCUKLARINIZ İÇİN MÜKEMMEL BİR TERBİYE OCAĞI
Yusuf Rıza Okulu'nun
ANA KISMI
Kuyulara devam ediyor. Tel: 22914
Adres: Kestelli Caddesi No 74

Yunanlılar Kıbrıs'ın ikiye bölünmesine razı oluyorlar

Atina gazeteleri yegâne hal çaresi olarak Adanın Türk ve Rum bölgelerine ayrılmasını gösteriyorlar

Bu tez kabul edilmezse Yunanistan NATO'dan ayrılacakmış

Atina 15 (R.) — Atina gazeteleri, Kıbrıs için yegâne hal çaresi olarak Adanın Türk ve Rum bölgelerine ayrılmasını gösteriyorlar.

S.O.S.

Gazetemiz kâğıtsızlık yüzünden kapanmak tehlikesi ile karşı karşıyadır

Bütün demokrasilerde olduğu gibi, Türkiye'de de matbuat «kanun dairesinde» serbesttir. Bu, o demektir ki, gazeteler kanunun tayin ettiği hudut içinde kaldığı müddetçe, rahat rahat ne-
giz vazifesini ifa edebilecekler. Nazariyatın vadettiği bu rahatlığı, tatbikat her gün ve sarahaten ihlâl etmektedir. Bir gazetenin «kanun dairesinde» (Devamı Sa. 2, Sü. 2 de)

S.O.S.

(Bastırafi 1. sayıfede)

sinde» serbestçe çıkabilme si için eylemler kâğıt lazımdır. Bilindiği gibi, gazete kâğıtları gazetelere hükümet tarafından tahsis edilir. Ancak, bu tahsis yapılırken riayet edilen sistem, kabul edilen kısıtlar nedir, hangi ahvalde bir gazete ihtiyacı olan kâğıdı alır da, hangi ahvalde alamaz?... Bu hususları bir mantık ölçüsüne vurmak ve akla yakın gelen bir netice çıkarmak mümkün değildir.

«Demokrat İzmir» yüksek traji dolayısıyla tahsisinin arttırılmasını isterken, bugün mevcut tahsisini de alamamak durumuna düşmüştür. Dört sahifelik, mütevaczi gazetemizin hayatıyeti her gün tehlikeye düşmektedir. Devlet, gazete kâğıdını tevzi ve ihtalini elinde bulundurduğu için bizi istediği gün, hiç bir sebep ve mazeret göstermeksizin, kâğıtsız bırakabilir. Ve biz, demokrasinin Türkiye'de derdimizi anlatacak makam bulamayız.

Tirajı on binin çok üstünde olan gazetemiz kâğıt ihtiyacıyla kıvrılırken diğer gazetelerin depoları kâğıtla doludur. Ve hiç mübalegasız, stoklarıyla Türkiye'yi bir başta bir başa kâğıtla döşeyebilirler.

Biz burada kâğıt bühranı içinde çürpürürken, İstanbul'da intişar eden diğer gazetelere de türlü tertipler yapıldığını haber almaktayız.

Bunlardan bir tanesinin, aynı zamanda gazete başmuharriri olan bir ortağı, müessesesinin hayatıyeti tehdit edilerek şirketten atılmak istenmiş, bir diğer gazetenin hisse senetleri ise iktidara mensup zengin bir zat tarafından satın alınarak, gazetenin ücretli başmuharririne bundan sonra takip edeceği siyaset dikte edilmiştir.

Bunlardan birincisi, şirketten ayrılmayı sureti katıyede reddetmekle beraber, müessesesinin selâmeti bakımından başmakale yazmaktan vaz geçmiş, ikincisi ise yazılarını, yeni sermayedarın arzu ettiği istikamete yöneltmiştir.

Bu maceralar, matbuatın «kanun dairesinde» serbest olduğu demokratik Türkiye'mizin iki büyük şehrinde ve milyonların gözü önünde cereyan etmektedir.

Biz, bu satırları hazırlarken İzmir Seliloz Sanayi Müessesesi ile ve hem «basın» hem de «acele» kaydıyla yaptığımız telefon temaları da netice vermekten çok uzaktı. Çünkü saat akşamın yedi buçukuna kadar fabrika müdürü, satış ve depo müdürlerini bulmak kâbil olamamıştı. Bu imkân ve şartlar altında Türkiye'de matbuatın «kanun dairesinde» serbest olup olmadığının aziz ve muhterem okuyucuları mümin takdirine terk ederiz.

PAZAR
14
MAYIS 1937
Sayı: 3809

SAHİBİ:
ADNAN DÜVENCİ
Telefonlar:
Mare 23864
Sahitlerkaran 23867
Yen. İğne 23869
Gece Servis 23894
Dangana 23894
Posta Kutusu: 182
Adres: Mithatpaşa C. No. 35
FİYATI 15 KURUŞTUR

DEMOKRAT
İZMİR
SABAH LARI ÇIKAR MUSTAKİL SİYASİ GAZETE

Bir gün kaldı
30 Hissat Keleşimle muhakkak ictirek edile
40 kumetli miltatimla gile boyran yepanektir
MUHABANK

Parkta Buğday Sıkıntısı var!..
Deniz havalisi ile Doğu bölgelerinde
ekek ve ekecek Buğday bulunamıyor
safhaya gelen sıkıntı Meclise aksettiriliyor

KABARIYOR? VE ÖTEKİ KİMİ ALKİŞLİYOR? Macaristandeki hürriyet
isturup memleketi bir harabeye çeviren Janos Kadar, geçenlerde bir Macar de
seğunda Moskova'ya gidip efendilerinden iktisadi yardım istedi. Yukarıda Kadar
ilmektedir. Kadar memleketini bir harabeye çevirdiğinden dolayı büyük bir gu
duruyor. Herhâlde Kruppi de onu bu marifetinden dolayı alkışlasa gerek...

Ankara 13 (Telefonla) —
Karadeniz havalisinde ve Do
ğu bölgelerinde buğday sıkın
tısı his bir safhaya girmiştir.
Kara vilayetine na yemeklik
ne de tohumluk buğday bulur
namamaktadır. C. H. P. Karı
Meburları Ziraat Vekilini, Ti
cure Vekilini ziyaret ederek
Kara yemeklik ve tohumluk
buğday tahsis edilmesini iste
mişler ve durumu Bayvekilie
de bildirmişlerdir.
Demokrat Parti Trabzon
Meburu Mahmut Goloğlu da
(Devamı Sahife 6, 86. 6. da)

Negredilmemesi
matlup imiş!..
Yeni Halk
gazetesi
toplatıldı

Sarıca, «Yeni Halk» gazetesini
tahli tevkif edilen ve kapo
taka Halk gazetesi ile de
vams olduğu istenmiştir

İstanbul, 13 (Telefonla) —
Bugün çıkan «Yeni Halk» gazete
si sarıca tarafından toplatılmış
tır. Toplatılmasına sebep olan
rak Yeni Halk gazetesiyle mukabe
le harur ile kapotatı ve

Z. Hanhan'ın Demokrat Parti
muhalefetine hizmetlerinden ...

BASIN **KANUN ÇERÇEVESİNDE** **SERBESTTİR**
4/8/1937 tarihli 23867 Numaralı
Ziya Hanhan, bundan dokuz yıl önce negret
miş olduğu «EŞREF» mecmuasında bu ka
rikatürle o zamanki iktidarın Basın Kanunu
nu hicvetmişti. Aynı Ziya Hanhan, şimdi, sol
daki kalemde gördüğümüz kıyfur.

**... Ve onun bu hiz
metlerine, D. P. ikti
darının mukabelesi**

«İNSAF BE PAŞAM!» başlıklı, masum esprili
fikra dolayısıyla, aynı Ziya Hanhan, bugün İz
mir Cezaevinde basın suçundan mahpus bulun
maktadır.

SAHİFE: 2

Günün İhtamları

Kütük Partisi

Halkı isyana sevk etmek, yalnız bizde değil, bütün memleketlerin kanunlarında, pek haklı olarak, en ağır ceza müeyyidelerine bağlanmış bir cürümdür.

Radyo gazetesi, umumiyetle muhalefeti ve bilhassa C.H.P. ni «Halkı isyana sevkeden çok menfur mâhiyetle bir takım politika oyunları çevirmekle» itham etmiş bulunuyor.

Bir vantrilok gibi, iktidarın ağzına bakarak dile gelen Devlet Radyosunun bu ithamları acaba hangi meş'um tasavvurların ve tedbirlerin öncüsü? Allah bilir.

Evet, millî irade Kütük Partisi'nin sözde zaferi karşısında asıl bir galeyan halindedir. Bunu görmezlikten gelmeğe imkân yok. Fakat, bu galeyanın sebebini teşhis bakımından, iktidarın düştüğü gaflet çok acıdır. (Kütük Partisi) dedim; evet, Kütük Partisi...

1950 seçimleri C.H.P. nin en dürüst niyetlerle hazırladığı seçmen kütüklerine göre cereyan etmişti. 1954 de bu kütükler yine oldukça işe yaradı.

Fakat, 1957 seçimlerinde, iktidar, kütüklerle pervasızca oynamıştır. Her vilâyette onbinlerce vatandaş anayasanın hem vazife hem hak olarak kaydettiği seçime iştirak şerefinden mahrum bırakılmış, onların yerine başkaları iki üç sandıkta birden oy kullanmışlardır.

D. P., sözde zaferini, kütüklerde yaptığı tahriyata borçludur. Bununla istihar edip etmemek, mensuplarına kalmış bir cihet...

Bugün, Mecliste, temsil etmek zehabında bulundukları büyük Millet'in manevî huzurunda büyük yeminlerini yapacak olan nice Demokrat Partililerin, bunu vicdanlarında hisederek hiç olmazsa dillerinin biraz dolaşması en son ümit ve temennimizdir.

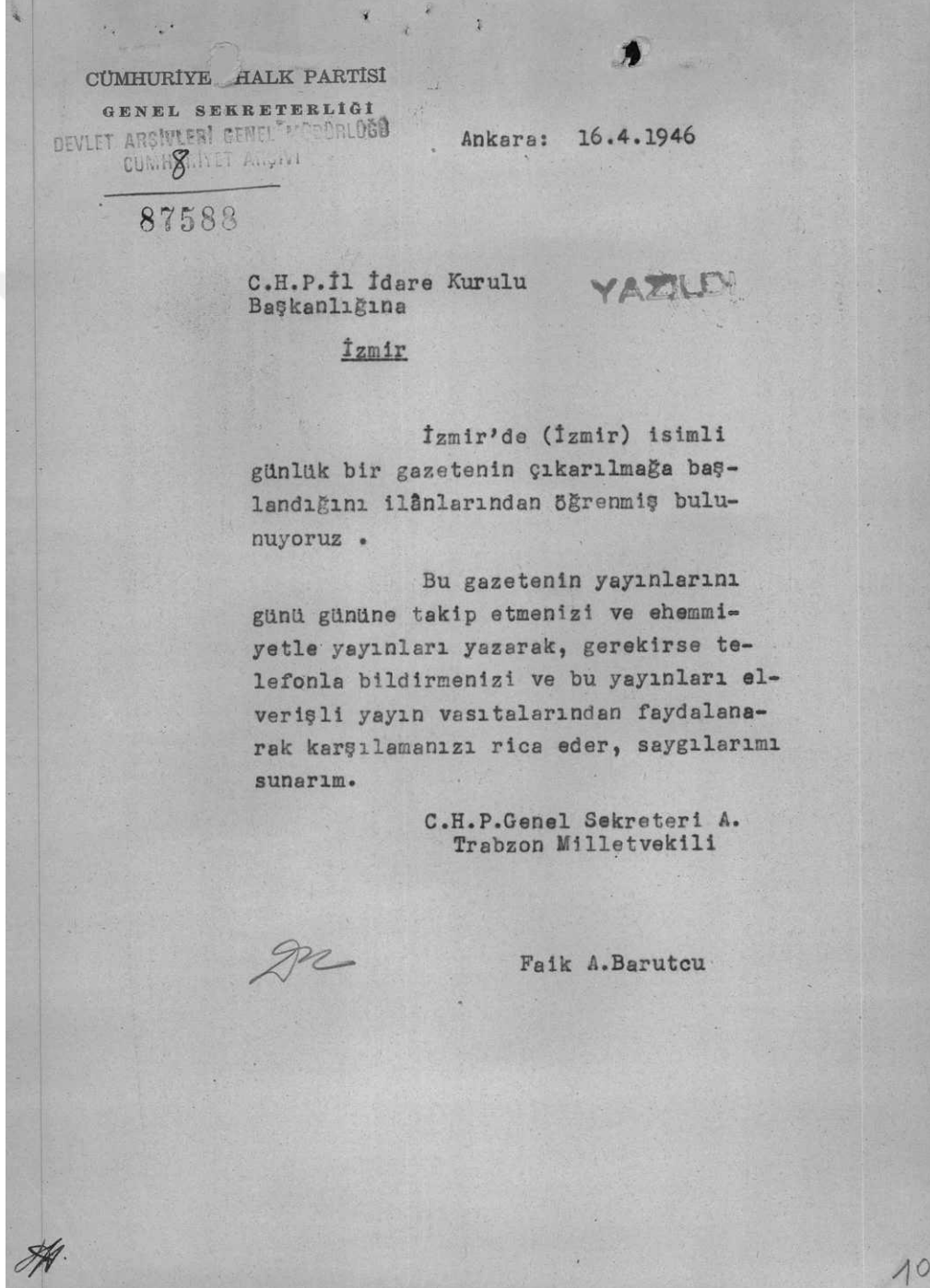
HAN'ın yerine

Kaynak: Demokrat İzmir, 1 Kasım 1957.

Kaynak: Demokrat İzmir, 19 Mayıs 1959.

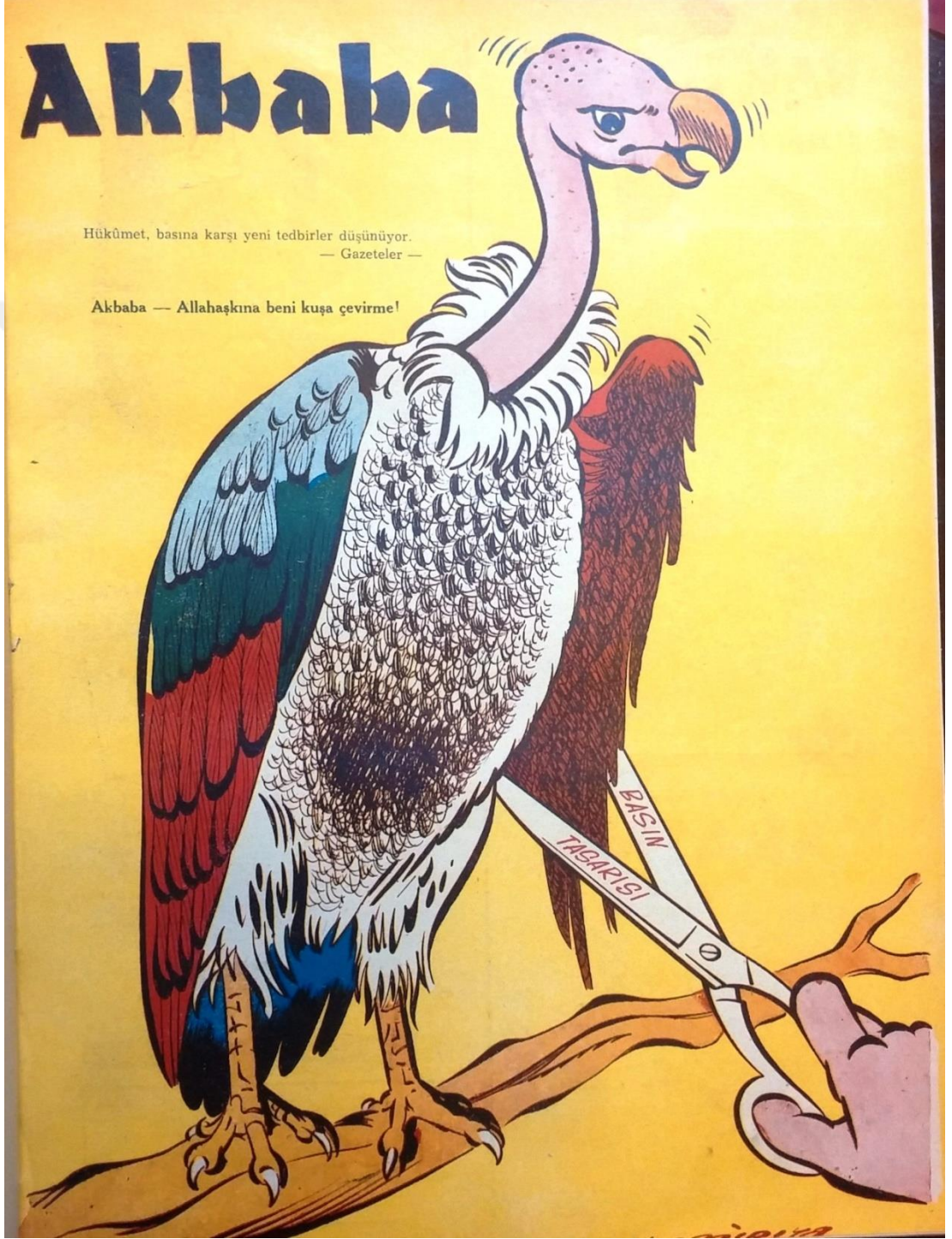
Kaynak: Demokrat İzmir, 13 Ocak 1961.

EK-XII

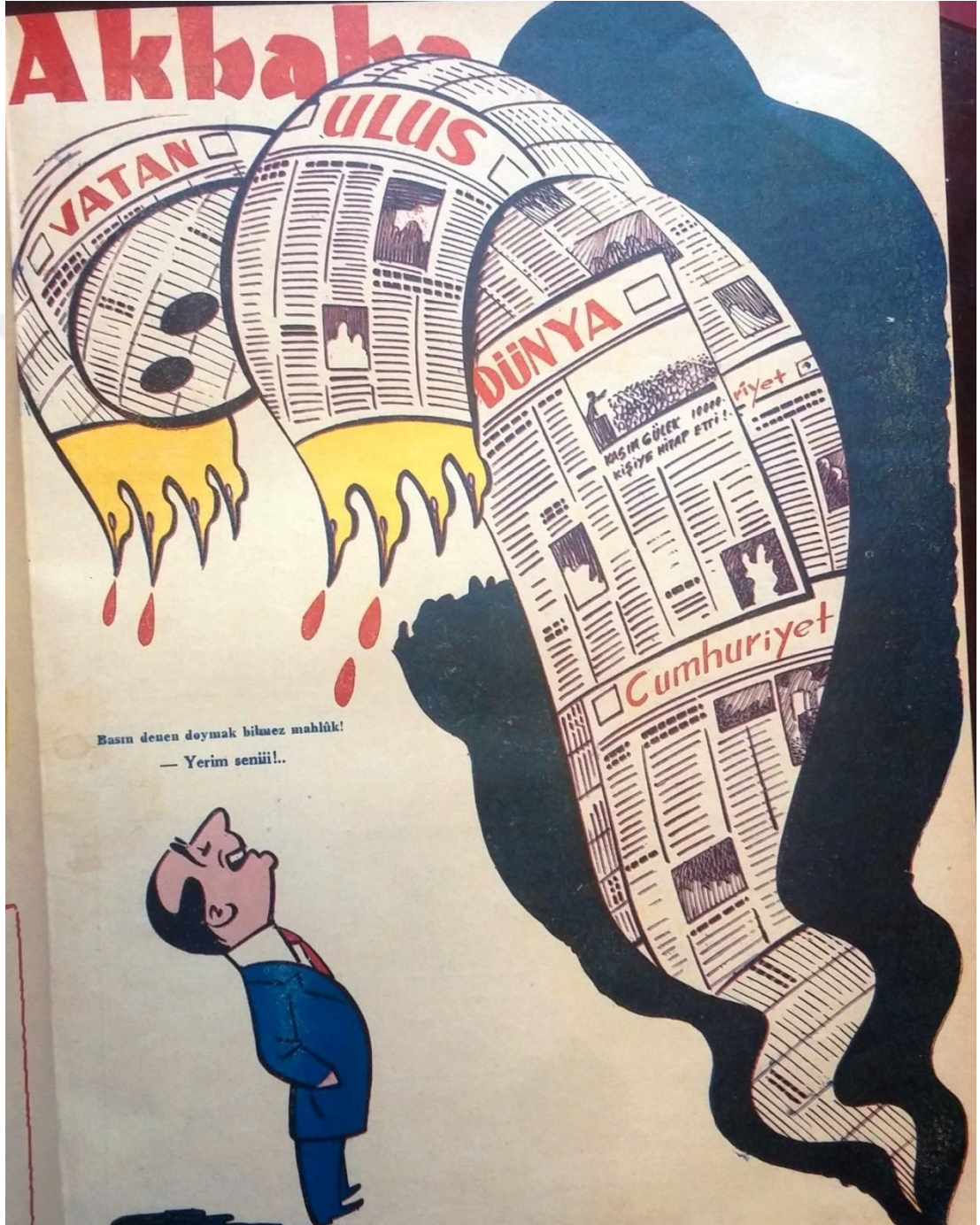

Kaynak: BCA. Fon Kodu: 410-1-0-0 Yer No: 1368-534-1

EK-XIII

Kaynak: Akbaba, Sayı: 431, C.17, 16 Haziran 1960.

ÖZGEÇMİŞ

18.01.1991 tarihinde Manisa Alaşehir’de doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Alaşehir’de tamamladı. 2013 yılında Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nden mezun olduktan sonra aynı yıl Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nde Tezli Yüksek Lisansa başladı. Ayrıca 2013 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde Formasyon Eğitimini tamamladı.

Aslı SOLAK

İZMİR-2017